AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enes KAVALÇALAN

ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ (GJIROKASTER) İLİNDE OSMANLI DÖNEMİ İMAR FAALİYETLERİ

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enes KAVALÇALAN

ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ (GJIROKASTER) İLİNDE OSMANLI DÖNEMİ İMAR FAALİYETLERİ

Danışman
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Enes KAVALÇALAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Yıldıray ÖZBEK	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Bahattin YAMAN	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Mustafa DENKTAŞ	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Mustafa ÖZER	(İmza)

Tez Başlığı: Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) İlinde Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/01/2021

Mezuniyet Tarihi : 18/02/2021

(İmza)

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) İlinde Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Enes
KAVALÇALAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	**Enes KAVALÇALAN**
Öğrenci Numarası	**20145248002**
Enstitü Ana Bilim Dalı	**Sanat Tarihi**
Programı	**Doktora**
Programın Türü	**( ) Tezli Yüksek Lisans (X) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans**
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	**Prof. Dr. Osman ERAVŞAR**
Tez Başlığı	**Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) İlinde Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri**
Turnitin Ödev Numarası	**1503481309**

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 385 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 07/02/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %2

alıntılar dahil %3

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

08/02/2021

(imzası)
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR

İ Ç İ N D E K İ L E R

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **xv**
ÇİZİMLER LİSTESİ ..... **xxv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xxx**
EKLER LİSTESİ ..... **xxxi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xxxii**
ÖZET ..... **xxxiii**
SUMMARY ..... **xxxiv**
ÖNSÖZ ..... **xxxv**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ARNAVUTLUK TARİHİ

1.1. Arnavutluk'un Siyasi Tarihi 12
1.1.1. Osmanlı Öncesinde Arnavutluk 12
1.1.2. Osmanlı Döneminde Arnavutluk 13
1.1.3. Bağımsızlık Sürecinde Arnavutluk 18
1.1.4. Osmanlı Sonrası Arnavutluk 20
1.2. Arnavutluk'ta Bektaşiliğin Tarihi 22
1.3. Tepedelenli Ali Paşa ve Hayatı 25
1.4. Ergiri Kenti ve Tarihi 30

İKİNCİ BÖLÜM
ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ (GJIROKASTER) İLİNDE GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN OSMANLI DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

2.1. Askeri Yapılar 35
2.1.1. Karakol Binaları 35
2.1.1.1. Klissura Karakolhanesi 35
2.2. Dini Yapılar 35
2.2.1. Camiler 35
2.2.1.1. Alay Bey Mescidi 36
2.2.1.2. Ali Hormova Tekkesi Camisi 36
2.2.1.3. Berki Efendi Mescidi 40

2.2.1.4. Elhac Hasan Efendi Mahallesi Mescidi 40
2.2.1.5. Ergiri, II. Bayezid Camisi 40
2.2.1.6. Hasan Kumbaro Camisi 41
2.2.1.7. Hızır Ağa Camisi 41
2.2.1.8. Hormova Köyü Camisi 41
2.2.1.9. Julat (Zhulat) Köyü Camileri 41
2.2.1.10. Kardik (Kardhiq) Köyü Camisi 42
2.2.1.11. Klissura Camisi 43
2.2.1.12. Kokar / Konar Köyü Camisi 43
2.2.1.13. Koska Karyesi Camisi 44
2.2.1.14. Mehmet Bey Sinan Çavuş Camisi 44
2.2.1.15. Mehmet Sinan Karyesi Camisi 44
2.2.1.16. Memi Bey Mescidi 44
2.2.1.17. Ogran (Ogren) Köyü Camisi 45
2.2.1.18. Palor Camisi 45
2.2.1.19. Piskopi (Piskovë) Köyü Camisi 45
2.2.1.20. Pocomit Köyü Camisi 45
2.2.1.21. Premedi, Eski Camisi 45
2.2.1.22. Premedi, Hünkâr Camisi (Sultan Bayezid Camisi) 48
2.2.1.23. Radoviçka Köyü Camisi 51
2.2.1.24. Rapicka Köyü Camisi 52
2.2.1.25. Soropol Köyü Camisi 52
2.2.1.26. Tekke Camisi 52
2.2.1.27. Tepedelenli Ali Paşa Camisi 57
2.2.1.28. Tepedelen Kale Mescidi (II. Bayezid Mescidi) 58
2.2.1.29. Torumta Karyesi Camisi 59
2.2.1.30. Vutoş Camisi 59
2.2.1.31. Vatoş Mescidi 59
2.2.2. Tekkeler 59
2.2.2.1. Ali Baba Tekkesi 60
2.2.2.2. Ali Cennet Zaviyesi - Ergiri 61
2.2.2.3. Ali Cennet Zaviyesi - Libohova 62
2.2.2.4. Ali Hormova Halveti Tekkesi 63
2.2.2.5. Ali Postivan Tekkesi (Teqja e Baba Aliut) 65

2.2.2.6. Baba Aliut Tekkesi, Turan Tekkesi (Teqeja e Turanit, Teqeja e Baba Aliut) 66
2.2.2.7. Baba Musa Halveti Tekkesi 68
2.2.2.8. Cafer Baba Tekkesi 68
2.2.2.9. Fraşer Tekkesi / Fraşer Nasibi Tahir Baba Tekkesi (Teqeja e Frasherit / Teqeja e Baba Nasibi Tahirit) 69
2.2.2.10. Grabovë Tekkesi / Duşk Tekkesi 74
2.2.2.11. Greşitza Tekkesi 75
2.2.2.12. Halveti - Hayati Tekkesi - Ergiri 75
2.2.2.13. Halveti - Hayati Tekkesi - Premedi 75
2.2.2.14. Halveti Tekkesi - Ergiri 75
2.2.2.15. Halveti Tekkesi - Luzat 76
2.2.2.16. Haydariye Bektaşi Tekkesi, Shutufi Tekkesi, Süleyman Baba Tekkesi (Teqesë Hajdërije, Teqja e Shtufit) 76
2.2.2.17. Hüseyin Baba Tekkesi 79
2.2.2.18. İbrahim Paşa Tekkesi 79
2.2.2.19. İsmail Baba Tekkesi 79
2.2.2.20. Kamber Baba Tekkesi 79
2.2.2.21. Kapani Tekkesi 79
2.2.2.22. Karahas (Karahës) Tekkesi 79
2.2.2.23. Komar Tekkesi 80
2.2.2.24. Koşina (Kosinë) Konaklama Yeri 80
2.2.2.25. Lapolets Tekkesi 80
2.2.2.26. Manes Baba Tekkesi 80
2.2.2.27. Martaloz (Martallozi) Köyü Tekkesi 80
2.2.2.28. Mecid-Goran (Mezhgoran) Köyü Tekkesi 80
2.2.2.29. Melani Tekkesi (Teqeja e Melanit) 81
2.2.2.30. Mericaj Köyü Tekkesi 87
2.2.2.31. Memaliya (Memaliaj) Tekkesi 87
2.2.2.32. Osman Zeza (Osmanzezë) Tekkesi 88
2.2.2.33. Rabia (Rabija) Tekkesi 88
2.2.2.34. Ramiz Köyü Tekkesi 88
2.2.2.35. Rufai Zaviyesi – Ergiri 88
2.2.2.36. Suka Tekkesi 88
2.2.2.37. Tepedelenli Şeyh İshak Efendi Tekkesi 89

2.2.2.38. Trepel Tekkesi 89
2.2.2.39. Velikiot (Veliqot) Tekkesi 89
2.2.2.40. Viragos Köyü Tekkesi 89
2.2.2.41. Zal Tekkesi (Teqeja e Zallit, The Tekke of Pebbles) 89
2.2.2.42. Zeynel Abidin Baba Tekkesi (Teqeja e Baba Zenelit) 98
2.2.3. Türbeler 99
2.2.3.1. Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi 99
2.2.3.2. Baba Cafer Türbesi 101
2.2.3.3. Baba Demirhan Tekkesi Türbeleri 102
2.2.3.4. Fraşer Tekkesi Nasibi Tahir Baba Türbesi (Tyrbja e Baba Tahir Skenderasi) 103
2.2.3.5. Klissura Türbesi (Teqeja e Kelcyres) 104
2.2.3.6. Piri Sultan Türbesi 106
2.2.3.7. Talip Baba Türbesi 106
2.2.3.8. Tekke Cami Türbesi 107
2.2.3.9. Zal Tekkesi – Asım Baba, Baba Ali Elbasani ve Baba Selimi Türbeleri 108
2.3. Eğitim Yapıları 110
2.3.1. Baca Karyesi İptidai Mektebi 111
2.3.2. Balortoz Varoş Mahallesi Rum Mektebi 112
2.3.3. Bohal Karyesi Rum İnas Mektebi 113
2.3.4. Boz Karyesi İptidai Mektebi 115
2.3.5. Damez Karyesi İbdtidai Mektebi 115
2.3.6. Delvine Rum Mektebi 116
2.3.7. Dilçeşne Karyesi İptidai Mektebi 117
2.3.8. Ergiri İdadi Mektebi 117
2.3.9. Ergiri İnas Sıbyan Mektebi 118
2.3.10. Ergiri Rüştiye Mektebi 118
2.3.11. Fraşer (Frashër) Karyesi Rum Mektebi 120
2.3.12. Hormova Karyesi İptidai Mektebi 120
2.3.13. Hürriyet İptidai Mektebi / Liria İlkokulu 121
2.3.14. Hothove Karyesi Rum Rüştiye Mektebi 122
2.3.15. İskandol Medresesi 122
2.3.16. İstekopol Karyesi Rum Mektebi 123
2.3.17. Kaiçe Karyesi İptidai Mektebi 123

2.3.18. Kestorat Köyü İlkokulu 124
2.3.19. Kokâr Karyesi İptidai Mektebi 124
2.3.20. Kostoric Karyesi İptidai Mektebi 124
2.3.21. Labove-i Zir Karyesi Rum İptidai Mektebi 125
2.3.22. Libove Karyesi Rum Rüştiye Mektebi 127
2.3.23. Luzat Karyesi İptidai Mektebi 127
2.3.24. Mecidgoran Karyesi İptidai Mektebi 127
2.3.25. Nivan Karyesi Mektebi 127
2.3.26. Premedi İptidai İnas Mektebi 128
2.3.27. Premedi Rum İptidai ve İnas Mektebi 128
2.3.28. Premedi Rum Rüştiye Mektebi 129
2.3.29. Premedi Rüştiye Mektebi 130
2.3.30. Premedi Sıbyan Mektebi 130
2.3.31. Sinan Mehmet Karyesi İptidai Mektebi 131
2.3.32. Tepedelen İptidai Mektebi 131
2.3.33. Valçişte Karyesi İptidai Mektebi 132
2.3.34. Zavalan İptidai Mektebi 132
2.4. Kamu Yapıları 132
2.4.1. Belediye Binaları 132
2.4.1.1. Saranda Belediye Binası 132
2.4.2. Hapishaneler 133
2.4.2.1. Ergiri Hapishanesi 133
2.4.2.2. Ergiri Nisa Hapishanesi 134
2.4.2.3. Premedi Hapishanesi 134
2.4.2.4. Tepedelen Hapishanesi 134
2.4.3. Hükümet Konakları 134
2.4.3.1. Ergiri Hükümet Konağı 134
2.4.3.2. Premedi Hükümet Konağı 136
2.4.3.3. Pogun Hükümet Konağı 137
2.4.3.4. Saranda (Aysaranda) Hükümet Konağı 137
2.4.3.5. Tepedelen Hükümet Konağı 137
2.4.4. Lojmanlar 138
2.4.4.1. Kaymakam ve Memurların İkametine Mahsus Konak 138
2.4.5. Mahkeme Binaları 138

2.4.5.1. Ergiri Bidayet Mahkemesi 138
2.4.6. Telgrafhaneler 138
2.4.6.1. Ergiri Telgrafhanesi 138
2.5. Sivil Yapılar 140
2.5.1. Çeşmeler 140
2.5.1.1. Manalat Mahallesi Çeşmesi 140
2.5.1.2. Zal Tekkesi Çeşmesi 141
2.5.2. Köprüler 141
2.5.2.1. Çarşova Köyü Köprüsü 141
2.5.2.2. Hamidiye Köprüsü 141
2.5.2.3. Hanım Köprüsü 141
2.5.2.4. Muço Hyssa Köprüsü (Ura e Muço Hyssa) 142
2.5.2.5. Badelonje Köyü Köprüsü (Ura e Fshatin Badëlonjë) 143
2.5.2.6. Görice Köprüsü (Ura e Goricës) 144
2.5.2.7. Lekli/Lekël Ahşap Köprüsü (Ura e Druit e Leklit) 145
2.5.2.8. Paspal Ahşap Köprüsü (Ura e Druit e Paspalit) 146
2.5.2.9. Premedi Köprüsü -1 147
2.5.2.10. Premedi Köprüsü -2 147
2.5.2.11. Petran Köprüsü (Ura e Petranit) 148
2.5.3. Hamamlar 149
2.5.3.1. Ergiri Hamamı 149
2.5.3.2. Libohova Köyü Hamamı 150
2.5.4. Kütüphaneler 150
2.5.4.1. Ergiri Kütüphanesi 150
2.6. Ticaret Yapıları 150
2.6.1. Çarşılar ve Panayır Yeri 150
2.6.1.1. Eksiri Valtoz Köyü Panayır Yeri 150
2.6.1.2. Delvinak Kasabası Çarşısı 150
2.6.1.3. Ergiri Kale Çarşısı 150
2.6.1.4. Ergiri Sultan Çarşısı 150
2.6.1.5. Piskopi (Piskovë) Köyü Çarşısı 151
2.6.2. Hanlar 151
2.6.2.1. Delvinak Kasabası 151
2.6.2.2. Ergiri Hanları ve Memi Paşa Hanı 151

2.6.2.3. Libohova Köyü Hanı 151
2.6.2.4. Murtaza Bey Hanı 151
2.6.2.5. Premedi Kasabası Hanı 152
2.6.2.6. Subaşı Hanı 152
2.7. Uygulanamayan Projeler 152
2.7.1. Pogun Jandarma Koğuşu 152
2.7.2. Himara Zaptiye Koğuşu ve Hükümet Konağı 153
2.7.3. Mecid Goran (Mezhgoran) Köyü Camisi 153
2.7.4. Kışla ve Hastane 153
2.7.5. Tepedelen Nisa Hapishanesi 154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ (GJIROKASTER) İLİNDE GÜNÜMÜZE ULAŞAN OSMANLI DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

3.1. Askeri Yapılar 155
3.1.1. Kaleler 155
3.1.1.1. Ergiri Kalesi 155
3.1.1.2. Libohova Kalesi 163
3.1.1.3. Tepedelen Kalesi 168
3.1.2. Karakol Binaları 178
3.1.2.1. Çajup Karakolu (Karakoll ne Qafen Çajupit) 178
3.2. Dini Yapılar 181
3.2.1. Camiler 181
3.2.1.1. Dunavat Camisi 181
3.2.1.2. Libohova Camisi 187
3.2.1.3. Meşit Camisi, Hacı Murat Mahallesi Camisi (Xhamia e Meçites, Xhamia e Lagjes Hazmurat) 191
3.2.1.4. Nivice Köyü Camisi (Xhamia e Nivicës) 196
3.2.1.5. Pazar Camisi (Xhamia e Pazarit) 200
3.2.2. Tekkeler 210
3.2.2.1. Koştan Tekkesi (Teqeja e Baba Muharremit Koshtan) 210
3.2.3. Türbeler 218
3.2.3.1. Baba Arshiut Türbesi 218
3.2.3.2. Baba Demirit Türbesi 221

3.2.3.3. Baba Sancaktar Türbesi (Dylbea e Baba Sanxhaktari – Bektashjan) 224
3.2.3.4. Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi (Dylbeja e Baba Sulltani dhe Baba Kapllani) 226
3.2.3.5. Pazar Cami Türbesi 229
3.2.3.6. Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe 231
3.2.3.7. Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe 238
3.2.3.8. Süleyman Baba Tekkesi 3 Numaralı Türbe 241
3.2.3.9. Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe 242
3.2.3.10. Süleyman Baba Tekkesi 5 Numaralı Türbe 246
3.2.3.11. Şeyh Hüseyin Türbesi 248
3.2.3.12. Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi 251
3.2.3.13. Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi 254
3.2.3.14. Şeyh Süleyman Halveti Türbesi 256
3.2.3.15. Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe 259
3.2.3.16. Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe 263
3.2.3.17. Turani Ali Baba Türbesi (Teqeja e Baba Aliut) 265
3.2.3.18. Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi 270
3.2.3.19. Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi 272
3.3. Ticaret Yapıları 276
3.3.1. Ergiri Çarşısı (Yeni Çarşı) 276
3.4. Sivil Yapılar 289
3.4.1. Çeşmeler 289
3.4.1.1. Baba Demirit Türbesi Çeşmesi 289
3.4.1.2. Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi (Kroi i Lagjes së Poshtme në Dhoksat) 291
3.4.1.3. Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi (Kroi me Bendin) 292
3.4.1.4. Hllomo Köyü Çeşmesi (Çezma e Hllomos) 295
3.4.1.5. Melani Tekkesi Çeşmesi 299
3.4.1.6. Manastır Çeşmesi (Çezma në Guvën Shkëmbore, pranë Manastirit të Shën Mërisë) 302
3.4.1.7. Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme (Hacı Murad Camisi Çeşmesi) 304
3.4.1.8. Meşit Mahallesi 2 Numaralı Çeşme 306

3.4.1.9. Meşit Mahallesi 3 Numaralı Çeşme 308
3.4.1.10. Meşit Mahallesi 4 Numaralı Çeşme 310
3.4.1.11. Meşit Mahallesi 5 Numaralı Çeşme 312
3.4.1.12. Meşit Mahallesi 6 Numaralı Çeşme 313
3.4.1.13. Pocomitit Çeşmesi 314
3.4.1.14. Selcke Köyü, Kubbeli Çeşme (Çezmen ne Kupolë) 318
3.4.2. Değirmenler 321
3.4.2.1. Benje Kasabası Değirmeni (Mulliri i Drithit) 321
3.4.2.2. Nivice Köyü Değirmeni (Mulliri i Nivicës) 324
3.4.3. Köprüler 327
3.4.3.1. Ali Paşa Köprüsü, Tepedelen Kalesi Köprüsü, Beçişt Köprüsü (Ura nen Kalenë Tepelenes, Ura e Beçishtit) 327
3.4.3.2. Çiminxhit Taş Köprüsü (Ura e Gurit e Çiminxhit) 332
3.4.3.3. Dunavat Köprüsü (Ura e Dunavat) 334
3.4.3.4. Gline Köyü Köprüsü (Ura ne Fshatin Grapsh) 337
3.4.3.5. Haskove Köyü Köprüsü (Ura ne Fshatin Haskove) 339
3.4.3.6. Hoshtove Köyü Köprüsü (Ura e Gurit e Hoshtevës) 342
3.4.3.7. Kaçarellos Köprüsü (Ura e madhe e gurit e Kaçarrelos mbi lumin Kaçarrel) 344
3.4.3.8. Kadiut Köprüsü (Ura Kadiut) 347
3.4.3.9. Kordhoces Köprüsü (Ura e Kordhoces, Ura e Kollorces) 350
3.4.3.10. Limar Köyü Kale Köprüsü (Ura e kalasë në fshatin Limar) 354
3.4.3.11. Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü (Ura ne Lagjes e siperme te Fshatin Limar) 357
3.4.3.12. Mesid Köprüsü (Ura e Mesid) 359
3.4.3.13. Nivan Köyü Köprüsü (Ura e Nivanit) 361
3.4.3.14. Novosele Köyü Köprüsü (Premedi-Benje) (Ura Në Përroin e Benjës) 364
3.4.3.15. Subaşı Köprüsü (Ura e Subashit) 367
3.4.3.16. Suhe Köprüsü (Ura e Zonjës, Ura e Suhës) 370
3.4.4. Suyolları 372
3.4.4.1. Karcela Köprüsü (Ura e Karcales) 374
3.4.4.2. Bufana Nehri üzerindeki Su Yoluna Ait Kalıntılar, Ali Paşa Kemeri (Ura e Ujësjellësit të Sopotıt mbı Përroın e Bufanas, Ura e Ali Pasha) 375

3.4.4.3. Ergiri Kalesi Eteğinde Su Yoluna Ait Kalıntılar (Rrënojat e Këmbëve të Ujësjellësit) 376
3.4.4.4. Bençe Köyü Ali Paşa Su Kemeri 378
3.4.4.5. Melani Tekkesi Su yolu (Ujësjellësi në Teqen e Melanit) 380
3.4.5. Hamamlar 381
3.4.5.1. Meşit Hamamı 381
3.4.6. Saat Kuleleri 386
3.4.6.1. Ergiri Saat Kulesi 386

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

4.1. Camiler 392
4.1.1. Tipoloji 394
4.1.1.1. Kubbeli Camiler 395
4.1.1.2. Kırma Çatılı Camiler 395
4.1.2. Yapı Elemanları 396
4.1.2.1. Duvarlar 396
4.1.2.2. Üst Örtü Elemanları 397
4.1.2.3. Geçiş Elemanları 397
4.1.2.4. Taşıyıcı Sistem 397
4.1.2.5. Son Cemaat Yeri 398
4.1.2.6. Sundurmalar 398
4.1.2.7. Minareler 398
4.1.2.8. Mihraplar 399
4.1.2.9. Minberler 400
4.1.2.10. Kadınlar Mahfili 400
4.1.3. Cephe Elemanları 400
4.1.3.1. Kapılar 400
4.1.3.2. Pencereler 401
4.1.3.3. Kitabeler 401
4.1.4. Malzeme 402
4.1.4.1. Taş 402
4.1.4.2. Ahşap 402
4.1.5. Süsleme 402

4.1.5.1. Teknik 403
4.1.5.1.1. Kalemişi Süslemeler 403
4.1.5.1.2. Taş Oyma Süslemeler 403
4.1.5.2. Bezeme Karakteri 403
4.1.5.2.1. Bitkisel Süsleme 403
4.1.5.2.2. Figüratif Süsleme 403
4.1.5.2.3. Göksel Motifler 403
4.1.5.2.4. Yazı 404
4.1.5.3. Mukarnas 404
4.1.5.4. Silmeler 404
4.1.5.4.1. Testeredişi Silme 404
4.1.5.4.2. Kaval Silme 404
4.2. Çeşmeler 405
4.2.1. Tipoloji 405
4.2.1.1. Bulundukları Yere Göre Çeşmeler 406
4.2.1.1.1. Bağımlı Çeşmeler 406
4.2.1.1.1.1. Bir Yapının Duvarıyla Birlikte İnşa Edilen Çeşmeler 406
4.2.1.1.1.2. Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Çeşmeler 406
4.2.1.1.2. Bağımsız Çeşmeler 407
4.2.1.1.2.1. Dikdörtgen Prizma Gövdeli Çeşmeler 407
4.2.1.1.2.1.1. Yatay Dikdörtgen Prizma Gövdeli Çeşmeler 407
4.2.1.1.2.1.2. Dikey Dikdörtgen Prizma Gövdeli Çeşmeler 407
4.2.1.1.3. Su Depolu Çeşmeler 408
4.2.1.2. Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler 408
4.2.1.2.1. Tek Kemerli Çeşmeler 408
4.2.1.2.2. Yan Yana İki Kemerli Çeşmeler 409
4.2.1.2.3. Yan Yana Üç Kemerli Çeşmeler 409
4.2.1.2.4. Düz Cepheli Çeşmeler 410
4.2.2. Yapı Elemanları 410
4.2.2.1. Ayak 410
4.2.2.2. Üst Örtü 410
4.2.2.3. Ayna Taşları 411
4.2.2.4. Tas nişleri 411
4.2.2.4.1. Dikdörtgen şekilli Tas Nişleri 411

4.2.2.4.2. Yarım Dairevi Kemerli Tas Nişleri 411
4.2.2.4.3. Düz Atkı Kemerli Tas Nişleri 411
4.2.2.4.4. Kaş Kemerli Tas Nişler 411
4.2.2.5. Oturma Sekileri 412
4.2.2.6. Su Yalakları 412
4.2.2.7. Taş Tekneler 412
4.2.2.8. Kitabeler 412
4.2.3. Malzeme 412
4.2.4. Süsleme 413
4.3. Değirmenler 413
4.4. Eğitim Yapıları 415
4.5. Hamamlar 417
4.6. Hanlar 418
4.7. Hapishaneler 419
4.8. Hükümet Konakları 419
4.9. Kaleler 419
4.10. Karakol Binaları 421
4.11. Köprüler 421
4.11.1. Tipoloji 422
4.11.1.1. Düz Köprüler 423
4.11.1.1.1. Tek Gözlü Düz Köprüler 423
4.11.1.1.2. Çok Gözlü Düz Köprüler 424
4.11.1.2. Dik Köprüler 424
4.11.1.2.1. Tek Gözlü Dik Köprüler 425
4.11.1.2.2. Çok Gözlü Dik Köprüler 425
4.11.2. Yapı Elemanları 426
4.11.2.1. Kemerler 426
4.11.2.2. Boşaltma Gözleri 427
4.11.2.3. Hafifletme Kemerleri 427
4.11.2.4. Selyaranlar ve Topuklar 427
4.11.2.5. Korkuluklar 427
4.11.2.6. Tabliye 428
4.11.3. Cephe Elemanları 428
4.11.3.1. Balkonlar 428

4.11.3.2. Nişler 429
4.11.4. Malzeme 429
4.12. Saat Kulesi 429
4.13. Suyolları 430
3.2. Tekkeler 430
4.14. Çarşılar 433
4.15. Türbeler 434
4.15.1. Tipoloji 435
4.15.1.1. Kare Planlı Türbeler 435
4.15.1.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler 435
4.15.1.3. Altıgen Planlı Türbeler 436
4.15.1.4. Yedigen Planlı Türbeler 437
4.15.1.5. Sekizgen Planlı Türbeler 438
4.15.1.6. Onikigen Planlı Türbeler 438
4.15.2. Yapı Elemanları 439
4.15.2.1. Duvarlar 439
4.15.2.2. Üst Örtü Elemanları 439
4.15.2.2.1. Kubbe 439
4.15.2.2.2. Tonoz 440
4.15.2.2.3. Kırma Çatı 440
4.15.2.3. Geçiş Elemanları 440
4.15.2.4. Sundurma 440
4.15.3. Cephe Elemanları 441
4.15.3.1. Kapılar 441
4.15.3.2. Pencereler 441
4.15.3.3. Kitabeler 442
4.15.4. Malzeme 442
4.15.4.1. Kireç taşı 442
4.15.4.2. Beton / Çimento 442
4.15.4.3. Taş Kaplama 443
4.15.5. Süsleme 443
4.15.5.1. Teknik 443
4.15.5.1.1. Kazıma Tekniği 443
4.15.5.1.2. Fresk Tekniği 443

4.15.5.2. Bezeme Karakterleri 443
4.15.5.2.1. Bitkisel 443
4.15.5.2.2. Geometrik 444
4.15.5.2.2.1. On iki Kollu Yıldız 444
4.15.5.2.2.2. Zikzak 444
4.15.5.2.2.3. Madalyon 444
4.15.5.2.3. Figüratif 445
4.15.5.2.4. Yazı 445
4.15.5.3. Silmeler 445

SONUÇ 446
KAYNAKÇA 454
TABLOLAR 465
EKLER 483
ÖZGEÇMİŞ 491

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto. 1. 1 Arnavutluk haritası 33
Foto. 2. 1 Ali Hormova Halveti Tekkesi, kitabesi 37
Foto. 2. 2 Ali Hormova Halveti Tekkesi, eski hali 37
Foto. 2. 3 Ali Hormova Halveti Tekkesi, minare 37
Foto. 2. 4 Ali Hormova Halveti Tekkesi, eski hali 38
Foto. 2. 5 Ali Hormova Halveti Tekkesi, giriş 38
Foto. 2. 6 Ali Hormova Halveti Tekkesi, alt kat 38
Foto. 2. 7 Ali Hormova Halveti Tekkesi, harim 39
Foto. 2. 8 Ali Hormova Halveti Tekkesi, giriş 39
Foto. 2. 9 Ali Hormova Halveti Tekkesi, söveler 39
Foto. 2. 10 Kardik Camisi, minare 42
Foto. 2. 11 Premedi Eski Camisi, kuzeydoğudan 48
Foto. 2. 12 Premedi Eski Camisi, minare 48
Foto. 2. 13 Premedi Hünkâr Camisi, güneybatıdan 50
Foto. 2. 14 Premedi Hünkâr Camisi, minare 51
Foto. 2. 15 Premedi Hünkâr Camisi, kuzeybatıdan 51
Foto. 2. 16 Tekke Camisi, kitabe metni 54
Foto. 2. 17 Pazar ve Tekke Camileri, 1947 54
Foto. 2. 18 Tekke Camisi ve güneyindeki türbesi, 1947 54
Foto. 2. 19 Tekke Cami, batı cephesi 57
Foto. 2. 20 Ali Hormova Halveti Tekkesi, yerleşim planı: 1. Tekke, 2. Cami, 3. ve 4. Türbe 63
Foto. 2. 21 Ali Hormova Halveti Tekkesi, şeyhin evi 64
Foto. 2. 22 Ali Hormova Halveti Tekkesi, post odasından 64
Foto. 2. 23 Ali Postivan Tekkesi (Google Earth) 65
Foto. 2. 24 Ali Postivan Tekkesi 66
Foto. 2. 25 Ali Postivan Tekkesi 66
Foto. 2. 26 Baba Aliut Tekkesi, genel görünüş 67
Foto. 2. 27 Baba Aliut Tekkesi, tekke inşaatı 67
Foto. 2. 28 Fraşer Tekkesi, tekke girişi (Marsela Plyaku arşivinden) 72
Foto. 2. 29 Fraşer Tekkesi, meydan odası (Marsela Plyaku arşivinden) 72
Foto. 2. 30 Fraşer Tekkesi, meydan odası (Marsela Plyaku arşivinden) 73
Foto. 2. 31 Fraşer Tekkesi, 2 numaralı bloğun giriş cephesi 73

Foto. 2. 32 Fraşer Tekkesi, 2 numaralı blok, güneydoğudan (Marsela Plyaku arşivinden)..... 73
Foto. 2. 33 5 numaralı mekân, kuzeybatıdan (Marsela Plyaku arşivinden) 74
Foto. 2. 34 Haydariye Bektaşi Tekkesi, tekkenin yıkılmadan önce tepeden görüntüsü 78
Foto. 2. 35 Haydariye Bektaşi Tekkesi, inşa dilen yeni tekke 78
Foto. 2. 36 Melani Tekkesi, batıdan 82
Foto. 2. 37 Melani Tekkesi, kuzeyden 83
Foto. 2. 38 Melani Tekkesi, kuzeyden 87
Foto. 2. 39 Melani Tekkesi, meydanın külahı 87
Foto. 2. 40 Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi, kuzeydoğudan..... 100
Foto. 2. 41 Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi, künkler 101
Foto. 2. 42 Premedi, Cafer Baba Türbesi 101
Foto. 2. 43 Baba Demir Han Tekkesi Türbeleri 102
Foto. 2. 44 Baba Demir Han Tekkesi Türbeleri 103
Foto. 2. 45 Nasibi Tahir Baba Türbesi 104
Foto. 2. 46 Klissura Türbesi, doğudan 106
Foto. 2. 47 Tekke Camisi ve Türbesi, 1947 108
Foto. 2. 48 Zal Tekkesi Türbeleri, şimdiki durumu 110
Foto. 2. 49 Zal Tekkesi Türbeleri, içerden görünüş..... 110
Foto. 2. 50 Liria Okulu Öğretmenleri ve öğrencileri 121
Foto. 2. 51 Saranda Belediye Binası 133
Foto. 2. 52 Manalat Mahallesi Çeşme kitabesi..... 140
Foto. 2. 53 Muço Hyssa Köprüsü 142
Foto. 2. 54 Badelonje Köprüsü kalıntıları 144
Foto. 2. 55 Görice Köprüsü 145
Foto. 2. 56 Lekli Köprüsü Kalıntıları 146
Foto. 2. 57 Paspal Köprüsü 147
Foto. 2. 58 Premedi Köprüsü -2 148
Foto. 2. 59 Pertan Köprüsü kalıntıları 149
Foto. 2. 60 Pertan Köprüsü 149
Foto. 3. 1 Ergiri Kalesi, tepeden görünüm (Google Maps)..... 155
Foto. 3. 2 Ergiri Kales, kuzey girişi..... 158
Foto. 3. 3 Ergiri Kalesi, batı kapısı..... 159
Foto. 3. 4 Ergiri Kalesi, kemerli galeri 159
Foto. 3. 5 Ergiri Kalesi, galerilerden avluya bakış 160

Foto. 3. 6 Ergiri Kalesi, kale avlusu 160
Foto. 3. 7 Kalenin doğu cephesi ve kapının konumu 160
Foto. 3. 8 Ergiri Kalesi, doğu Kapısı 161
Foto. 3. 9 Ergiri Kalesi, doğu kapısı koridoru (Google Maps) 161
Foto. 3. 10 Ergiri Kalesi, tepeden görünüm 161
Foto. 3. 11 Ergiri Kalesi, tepeden görünüş (Google Earth) 162
Foto. 3. 12 Libohova Kalesi, kuzeydoğudan görünümü 165
Foto. 3. 13 Libohova Kalesi, ana giriş 166
Foto. 3. 14 Libohova Kalesi, girişin arkasındaki mekân 166
Foto. 3. 15 Libohova Kalesi, doğu girişi 167
Foto. 3. 16 Libohova Kalesi, kuzey batı köşedeki eyvanlar 167
Foto. 3. 17 Libohova Kalesi, kuzeydoğudaki burç 167
Foto. 3. 18 Libohova Kalesi, burcun üst örtüsü 168
Foto. 3. 19 Tepedelen Kalesi, 1819 tarihli kitabe 170
Foto. 3. 20 Tepedelen Kalesi, güney giriş, dış kapı 172
Foto. 3. 21 Tepedelen Kalesi, güney giriş, dış kapı 172
Foto. 3. 22 Tepedelen Kalesi, güney giriş, güney duvar 173
Foto. 3. 23 Tepedelen Kalesi, doğu kapısı 174
Foto. 3. 24 Tepedelen Kalesi, batı kapısı, kuzeyden bakış 174
Foto. 3. 25 İç kale kuzeybatı köşedeki burç 175
Foto. 3. 26 Çajup Karakolu, kuzeydoğudan 180
Foto. 3. 27 Çajup Karakolu, güneyden 180
Foto. 3. 28 Çajup Karakolu, ocak ve nişler 180
Foto. 3. 29 Dunavat Camisi, kitabe 182
Foto. 3. 30 Dunavat Camisi, bilgilendirme tabelası 182
Foto. 3. 31 Dunavat Camisi, kuzeyden 184
Foto. 3. 32 Dunavat Camisi, kuzeyden, restorasyondan önce 185
Foto. 3. 33 Dunavat Camisi, güneyden 185
Foto. 3. 34 Dunavat Camisi, mihrap duvarı 186
Foto. 3. 35 Dunavat Camisi, harimden 187
Foto. 3. 36 Libohova Camisi, minare 189
Foto. 3. 37 Libohova Camisi, şerefe altı 189
Foto. 3. 38 Libohova Camisi, mihrap duvarı 189
Foto. 3. 39 Elbasan, Hünkâr Camisi 190

Foto. 3. 40 Meşit Camisi, kuzeyden 192
Foto. 3. 41 Meşit Camisi, kitabe 192
Foto. 3. 42 Meşit Camisi, eski fotoğraf 193
Foto. 3. 43 Nivice Köyü Camisi, kuzeybatıdan (Nisan 2017) 198
Foto. 3. 44 Nivice Köyü Camisi, son Cemaat yeri 198
Foto. 3. 45 Nivice Köyü Camisi, harim girişi 199
Foto. 3. 46 Nivice Köyü Camisi, harim 199
Foto. 3. 47 Pazar Camisi, kitabe 201
Foto. 3. 48 Pazar Camisi, dükkânlar, 1967 202
Foto. 3. 49 Pazar Camisi, 1992 yılından 205
Foto. 3. 50 Pazar Camisi, üst örtü 205
Foto. 3. 51 Pazar Camisi, son cemaat yeri 206
Foto. 3. 52 Pazar Camisi, harimin doğusundaki dikdörtgen mekân 206
Foto. 3. 53 Pazar Camisi, mihrap, 2018 (Google Maps'tan) 207
Foto. 3. 54 Pazar Camisi, mihrap, 2007 (Marsela Plyaku arşivinden) 207
Foto. 3. 55 Pazar Camisi, tromp geçişler (Marsela Plyaku arşivinden) 209
Foto. 3. 56 Pazar Camisi, kubbe göbeği (Marsela Plyaku arşivinden) 209
Foto. 3. 57 Pazar Camisi, kubbe eteği 209
Foto. 3. 58 Koştan Tekkesi, kitabe 210
Foto. 3. 59 Koştan Tekkesi, kuzeybatıdan 211
Foto. 3. 60 Koştan Tekkesi, güneyden 212
Foto. 3. 61 Koştan Tekkesi, kuzeyden 212
Foto. 3. 62 Koştan Tekkesi, batıdan 213
Foto. 3. 63 Koştan Tekkesi, alt kat girişinin kuzeye bakan kemerinin sol üst köşeliği 213
Foto. 3. 64 Koştan Tekkesi, alt kat girişinin kuzeye bakan kemerinin batı ayağı 214
Foto. 3. 65 Koştan Tekkesi, alt kat girişinin kuzeye bakan kemerinin batı ayağının iç yüzü 214
Foto. 3. 66 Koştan Tekkesi, alt kat girişi 214
Foto. 3. 67 Koştan Tekkesi, alt kat girişinden detay 215
Foto. 3. 68 Koştan Tekkesi, üst kat sundurması 216
Foto. 3. 69 Koştan Tekkesi, üst kat girişi 216
Foto. 3. 70 Koştan Tekkesi, üst kattaki konaklama odalarından biri (IMK Arşivi'nden) 217
Foto. 3. 71 Koştan Tekkesi, üst kattaki konaklama odalarından, ocak detayı (IMK Arşivi'nden) 217
Foto. 3. 72 Baba Arshiut Türbesi, güneybatıdan 220

Foto. 3. 73 Baba Arshiut Türbesi, giriş cephesi 220
Foto. 3. 74 Baba Arshiut Türbesi, iç mekân..... 220
Foto. 3. 75 Baba Demirit Türbesi, kuzeydoğudan..... 222
Foto. 3. 76 Baba Demirit Türbesi, giriş 223
Foto. 3. 77 Baba Demirit Türbesi, iç mekân 223
Foto. 3. 78 Baba Sancaktar Türbesi, güneybatıdan 225
Foto. 3. 79 Baba Sancaktar Türbesi, iç mekân..... 225
Foto. 3. 80 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, doğu cephe 227
Foto. 3. 81 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, kuzey cephe..... 228
Foto. 3. 82 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, iç mekân..... 228
Foto. 3. 83 Pazar Cami Türbesi, kuzeybatıdan..... 230
Foto. 3. 84 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, güneybatı cephe 232
Foto. 3. 85 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzey cephe, 1992 232
Foto. 3. 86 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğudan 234
Foto. 3. 87 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 1 numaralı taş 234
Foto. 3. 88 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 2 numaralı taş 234
Foto. 3. 89 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 3 numaralı taş 234
Foto. 3. 90 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 4 numaralı taş 234
Foto. 3. 91 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 5 numaralı taş 235
Foto. 3. 92 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 6 numaralı taş 235
Foto. 3. 93 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 7 numaralı taş 235
Foto. 3. 94 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 8 numaralı taş 235
Foto. 3. 95 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 236
Foto. 3. 96 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 1 numaralı taş ... 236
Foto. 3. 97 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 2 numaralı taş ... 236
Foto. 3. 98 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 4 numaralı taş ... 237
Foto. 3. 99 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 7 numaralı taş ... 237
Foto. 3. 100 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzey duvarı 1 numaralı taş 237
Foto. 3. 101 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzey duvarı 2 numaralı taş 237
Foto. 3. 102 Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe, kuzeybatıdan 240
Foto. 3. 103 Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe, kitabe..... 240
Foto. 3. 104 Süleyman Baba Tekkesi 3 Numaralı Türbe..... 242
Foto. 3. 105 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, batıdan..... 244
Foto. 3. 106 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, kubbe göbeği..... 244

Foto. 3. 107 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, kubbe eteği 245
Foto. 3. 108 Süleyman Baba Tekkesi 5 Numaralı Türbe, kuzeydoğudan..... 247
Foto. 3. 109 Şeyh Hüseyin Türbesi, kitabe 249
Foto. 3. 110 Şeyh Hüseyin Türbesi, güneyden..... 250
Foto. 3. 111 Şeyh Hüseyin Türbesi, batı pencere 251
Foto. 3. 112 Şeyh Hüseyin Türbesi, sanduka 251
Foto. 3. 113 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, güneydoğudan 253
Foto. 3. 114 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, doğudan 253
Foto. 3. 115 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, iç mekân..... 254
Foto. 3. 116 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, kuzeybatıdan..... 255
Foto. 3. 117 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, giriş 255
Foto. 3. 118 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, iç lahitler..... 256
Foto. 3. 119 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, türbenin yeni kitabesi..... 256
Foto. 3. 120 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, türbenin eski kitabesi 257
Foto. 3. 121 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, kuzeydoğudan 259
Foto. 3. 122 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, kuzeyden..... 262
Foto. 3. 123 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, üst örtü detay 262
Foto. 3. 124 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, iç mekân 262
Foto. 3. 125 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, kitabe 263
Foto. 3. 126 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, kuzeybatıdan..... 264
Foto. 3. 127 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, tavan 265
Foto. 3. 128 Turani Ali Baba Türbesi, eski görünüm 266
Foto. 3. 129 Turani Ali Baba Türbesi, kuzeyden 267
Foto. 3. 130 Turani Ali Baba Türbesi, giriş 267
Foto. 3. 131 Turani Ali Baba Türbesi, iç mekân 268
Foto. 3. 132 Turani Ali Baba Türbesi, kubbe göbeği 269
Foto. 3. 133 Turani Ali Baba Türbesi, kubbe eteği 269
Foto. 3. 134 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, kuzeybatıdan..... 271

Foto. 3. 135 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, lahit 272
Foto. 3. 136 Solda Baba İbrahim Turku Türbesi, sağda Baba Ali Plaku Türbesi 274
Foto. 3. 137 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi 275
Foto. 3. 138 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi, giriş kapısı..... 275
Foto. 3. 139 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi, iç mekân..... 275
Foto. 3. 140 Ergiri çarşısı 277
Foto. 3. 141 Zejtareve ve Alqi Kondi Sokaklarının kesiştiği köşe 279
Foto. 3. 142 2 numaralı Blok, Alqi Kondi Sokağından 279
Foto. 3. 143 Alqi Kondi ve Gjin Zenebisi Sokaklarının kesiştiği köşe 281
Foto. 3. 144 4 numaralı blok, Alqi Kondi Sokağından 281
Foto. 3. 145 5 numaralı blok, Peço Qirka ve Gjin Zenebisi sokaklarınınkesiştiği köşe 282
Foto. 3. 146 6 numaralı blok, Gjin Bue Shpata sokağından..... 283
Foto. 3. 147 7 numaralı blok, İsmail Kadere Sokağından..... 284
Foto. 3. 148 8 numaralı blok, Gjin Bue Shpata sokağınan..... 285
Foto. 3. 149 9 numaralı blok, Zejtareve ve İsmail Kadere Sokaklarının kesiştiği köşeden ... 286
Foto. 3. 150 9 numaralı blok, batı cephe..... 286
Foto. 3. 151 9 numaralı blok, balkonlar..... 287
Foto. 3. 152 10 numaralı blok, 3 numaralı mekânın girişi 288
Foto. 3. 153 10 numaralı blok, 9 numaralı mekân..... 288
Foto. 3. 154 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, cephe 290
Foto. 3. 155 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi genel 290
Foto. 3. 156 Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi, cephe 292
Foto. 3. 157 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, güneyden..... 294
Foto. 3. 158 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, kuzeybatıdan 295
Foto. 3. 159 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, eski görünümü..... 295
Foto. 3. 160 Hllomo Köyü Çeşmesi, doğudan 297
Foto. 3. 161 Hllomo Köyü Çeşmesi, kitabe 297
Foto. 3. 162 Melani Tekkesi Çeşmesi, kuzeybatıdan 301
Foto. 3. 163 Melani Tekkesi Çeşmesi, kuzeybatıdan 301
Foto. 3. 164 Melani Tekkesi Çeşmesi, ayna taşı 302
Foto. 3. 165 Manastır Çeşmesi 303
Foto. 3. 166 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme 305
Foto. 3. 167 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme 306
Foto. 3. 168 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme, kitabe..... 306

Foto. 3. 169 Meşit Mahallesi 2 Numaralı Çeşme 308
Foto. 3. 170 Meşit Mahallesi 3 Numaralı Çeşme 309
Foto. 3. 171 Meşit Mahallesi 4 Numaralı Çeşme 311
Foto. 3. 172 Meşit Mahallesi 5 Numaralı Çeşme 313
Foto. 3. 173 Meşit Mahallesi 6 Numaralı Çeşme 314
Foto. 3. 174 Pocomitit Çeşmesi, kitabe 315
Foto. 3. 175 Pocomitit Çeşmesi, ön cephe 317
Foto. 3. 176 Pocomitit Çeşmesi, arkasındaki su yolu 317
Foto. 3. 177 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, güneydoğudan 319
Foto. 3. 178 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, cephe 320
Foto. 3. 179 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, batıdan 320
Foto. 3. 180 Benje Kasabası Değirmeni, genel görünüm 323
Foto. 3. 181 Benje Kasabası Değirmeni, suyun geldiği kemerler 323
Foto. 3. 182 Benje Kasabası Değirmeni, ön cephe (Njeriu me top) 324
Foto. 3. 183 Benje Kasabası Değirmeni, kapı detayı (Njeriu me top) 324
Foto. 3. 184 Nivice Değirmeni, suyun çıktığı güney cephe (Marsela Plyaku arşivi) 326
Foto. 3. 185 Nivice Değirmeni, değirmen taşı (Marsela Plyaku arşivi) 326
Foto. 3. 186 Tepedelen Köprüsü 328
Foto. 3. 187 Tepedelen Köprüsü, 4 numaralı ayak, memba tarafından 328
Foto. 3. 188 Tepedelen Köprüsü, 4 numaralı ayak, mansap tarafından 329
Foto. 3. 189 Tepedelen, Viyosa Nehri, Edith Durham, 2 Nisan 1904 331
Foto. 3. 190 Çiminxhit Taş Köprüsü, mansap tarafından 333
Foto. 3. 191 Çiminxhit Taş Köprüsü, boşaltma gözlerinden biri 333
Foto. 3. 192 Çiminxhit Taş Köprüsü, tabliye 334
Foto. 3. 193 Dunavat Köprüsü, memba tarafı 335
Foto. 3. 194 Dunavat Köprüsü, mansap tarafı 336
Foto. 3. 195 Gline Köprüsü, mansap tarafı 339
Foto. 3. 196 Gline Köprüsü, memba tarafı 339
Foto. 3. 197 Haskove Köprüsü, memba tarafı 340
Foto. 3. 198 Haskove Köprüsü, memba tarafı 341
Foto. 3. 199 Haskove Köprüsü, tabliye 341
Foto. 3. 200 Hoshtove Köprüsü 344
Foto. 3. 201 Kaçarellos Köprüsü, mansap tarafı (Marsela Plyaku arşivinden) 346
Foto. 3. 202 Kaçarellos Köprüsü, kitabelik 346

Foto. 3. 203 Kaçarellos Köprüsü, tabliye (Marsela Plyaku arşivinden) 347
Foto. 3. 204 Kadiut Köprüsü, mansap tarafı 349
Foto. 3. 205 Kadiut Köprüsü, memba tarafı 349
Foto. 3. 206 Kadiut Köprüsü, tabliye 349
Foto. 3. 207 Kadiut Köprüsü, onarımdan önce 350
Foto. 3. 208 Kadiut Köprüsü, ayağın 2019'daki durumu 350
Foto. 3. 209 Kordhoces Köprüsü, memba tarafından 353
Foto. 3. 210 Kordhoces Köprüsü, mansap tarafından 353
Foto. 3. 211 Kordhoces Köprüsü, balkon 353
Foto. 3. 212 Kordhoces Köprüsü, tabliye 354
Foto. 3. 213 Limar Köyü Kale Köprüsü, mansap tarafı (IMK. Arşivi'nden) 356
Foto. 3. 214 Limar Köyü Kale Köprüsü, tabliye 356
Foto. 3. 215 Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü (Marsela Plyaku arşivinden) 358
Foto. 3. 216 Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, tabliye (Marsela Plyaku arşivinden) 359
Foto. 3. 217 Mesid Köprüsü, memba tarafı 360
Foto. 3. 218 Mesid Köprüsü, mansap tarafı 360
Foto. 3. 219 Mesid Köprüsü, tabliye 361
Foto. 3. 220 Nivan Köyü Köprüsü, korkuluklar (IMK. Arşivi'nden) 362
Foto. 3. 221 Nivan Köyü Köprüsü, mansap tarafı (IMK. Arşivi'nden) 363
Foto. 3. 222 Nivan Köyü Köprüsü, memba tarafı 363
Foto. 3. 223 Nivan Köyü Köprüsü, tabliye 364
Foto. 3. 224 Novosele Köyü Köprüsü, mansap tarafı 366
Foto. 3. 225 Novosele Köyü Köprüsü, memba tarafı 366
Foto. 3. 226 Novosele Köyü Köprüsü, tabliye 367
Foto. 3. 227 Subaşı Köprüsü, memba tarafı 369
Foto. 3. 228 Subaşı Köprüsü, memba tarafı, batı ucu 369
Foto. 3. 229 Subaşı Köprüsü, mansap tarafı, doğu ucu 370
Foto. 3. 230 Subaşı Köprüsü, tabliye 370
Foto. 3. 231 Suhe Köprüsü, memba tarafı 372
Foto. 3. 232 Suhe Köprüsü, mansap tarafı 372
Foto. 3. 233 Dunavat Köprüsü 374
Foto. 3. 234 Karcela Köprüsü kalıntıları 374
Foto. 3. 235 Ali Paşa Sukemeri, batı yüzü 376
Foto. 3. 236 Ali Paşa Sukemeri, su yolunun geçtiği zemin 376

Foto. 3. 237 Su yoluna ait ayak kalıntıları 377
Foto. 3. 238 Kale eteğindeki kemer kalıntıları 378
Foto. 3. 239 Bençe Köyü Ali Paşa Su Kemeri 379
Foto. 3. 240 Melani Tekkesi Su yolu 381
Foto. 3. 241 Melani Tekkesi Su yolu, künk kalıntıları 381
Foto. 3. 242 Meşit Hamamı, kuzeybatı cephe 383
Foto. 3. 243 Meşit Hamamı, soğukluk bölümü 384
Foto. 3. 244 Meşit Hamamı, sıcaklık bölümü 384
Foto. 3. 245 Meşit Hamamı, traşlık 385
Foto. 3. 246 Meşit Hamamı, halvet hücresi 385
Foto. 3. 247 Ergiri Saat Kulesi, 1947 386
Foto. 3. 248 Ergiri Saat Kulesi, 1967 387
Foto. 3. 249 Ergiri Saat Kulesi, doğu cephe 388
Foto. 3. 250 Ergiri Saat Kulesi, kuzeydoğu cephe 388
Foto. 3. 251 Ergiri Saat Kulesi, doğu girişi 389
Foto. 3. 252 Ergiri Saat Kulesi, kuzey giriş 389

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1. 1 Ali Paşa'nın kesik başının Topkapı Sarayında sergilenmesi 29
Çizim 1. 2 Ali Paşa'nın Yanya'daki Mezarı (solda) ve sarayı (ortada) 29
Çizim 2. 1 Ali Hormova Halveti Tekkesi, tekkenin 1947-55 yıllarındaki durumu 37
Çizim 2. 2 Ergiri Kalesi (Hughes) 40
Çizim 2. 3 Premedi Eski Camisi, plan 46
Çizim 2. 4 Premedi Eski Camisi, cephe 47
Çizim 2. 5 Premedi Eski Camisi, kesit 47
Çizim 2. 6 Tekke Cami, planı (IMK Arşivinden) 56
Çizim 2. 7 Tekke Cami, kuzey cephesi (IMK Arşivinden) 56
Çizim 2. 8 Tekke Cami, batı cephesi (IMK. Arşivinden) 56
Çizim 2. 9 Tepedelenli Ali Paşa Camisi 58
Çizim 2. 10 Tepedelen Kalesi, cami 58
Çizim 2. 11 Ali Hormova Halveti Tekkesi, tekkenin 1947-55 yıllarındaki durumu 65
Çizim 2. 12 Fraşer Tekkesi, yerleşim planı (IMK. Arşivi'nden) 71
Çizim 2. 13 Fraşer Tekkesi, 1 ve 2 numaralı bloklar (IMK. Arşivi'nden) 71
Çizim 2. 14 Haydariye Bektaşi Tekkesi, tekkenin yerleşim planı (IMK Arşivi'nden) 78
Çizim 2. 15 Melani Tekkesi, alt kat planı (IMK Arşivi'nden) 86
Çizim 2. 16 Melani Tekkesi, üst kat planı (IMK Arşivi'nden) 86
Çizim 2. 17 Zal Tekkesi, yerleşim planı (IMK Arşivi'nden) 91
Çizim 2. 18 Zal Tekkesi, şimdiki yerleşim planı 92
Çizim 2. 19 Zal Tekkesi, rekonstrüksiyon çizimi 92
Çizim 2. 20 Zal Tekkesi, 2 numaralı blok, zemin ve birinci kat planı (IMK Arşivi'nden) 93
Çizim 2. 21 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok zemin kat (IMK Arşivi'nden) 93
Çizim 2. 22 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok üst kat (IMK Arşivi'nden) 94
Çizim 2. 23 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok, kuzey cephe (IMK Arşivi'nden) 94
Çizim 2. 24 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok, kuzey cephe (IMK Arşivi'nden) 95
Çizim 2. 25 Zal Tekkesi, 4 numaralı blok, plan (IMK Arşivi'nden) 96
Çizim 2. 26 Zal Tekkesi, 4 numaralı blok, doğu cephe (IMK Arşivi'nden) 96
Çizim 2. 27 Zal Tekkesi, 5 numaralı blok, zemin kat, plan (IMK Arşivi'nden) 97
Çizim 2. 28 Zal Tekkesi, 5 numaralı blok, birinci kat, plan (IMK Arşivi'nden) 97
Çizim 2. 29 Zal Tekkesi, 5 numaralı blok, doğu cephe (IMK Arşivi'nden) 97
Çizim 2. 30 Klissura Türbesi, plan 105

Çizim 2. 31 Tekke Cami Türbesi, plan 107
Çizim 2. 32 Zal Tekkesi Türbeleri'nin konumu (IMK Arşivi'nden) 108
Çizim 2. 33 Zal Tekkesi Türbeleri, cephe (IMK Arşivi'nden) 109
Çizim 2. 34 Balortoz Rum Mektebi, plan ve cephe 113
Çizim 2. 35 Bohal Karyesi Mektebi 114
Çizim 2. 36 Delvine Rum Mektebi, plan ve cephe çizimleri 117
Çizim 2. 37 Ergiri Rüştiye Mektebi, cephe ve plan 119
Çizim 2. 38 Labove-i Zir karyesinde inşa edilmek istenen mektep 126
Çizim 2. 39 İnşa edilecek olan Premedi Rum İnas Mektebi 129
Çizim 2. 40 Premedi Sıbyan Mektebi 131
Çizim 2. 41 Muço Hyssa Köprüsü, restitüsyon 142
Çizim 2. 42 Görice Köprüsü, cephe ve plan 145
Çizim 2. 43 Lekli Köprüsü, cephe 146
Çizim 3. 1 Ergiri Kalesi, doğudan 157
Çizim 3. 2 Ergiri Kalesi, plan 162
Çizim 3. 3 Libohova Kalesi, surları ve sarayı gösteren gravür 164
Çizim 3. 4 Libohova Kalesi, surları ve sarayı gösteren gravür, renklendirilmiş 164
Çizim 3. 5 Libohova Kalesi, plan 165
Çizim 3. 6 Tepedelen Kalesi, plan 171
Çizim 3. 7 Tepedelen Kalesi, güney giriş 172
Çizim 3. 8 Tepedelen Kalesi, doğu kapısı 173
Çizim 3. 9 Tepedelen Kalesi, batı kapısı, plan 174
Çizim 3. 10 Tepedelen Kalesi 176
Çizim 3. 11 Tepedelen Kalesi, saray ve cami 178
Çizim 3. 12 Çajup Karakolu, plan 179
Çizim 3. 13 Dunavat Camisi, plan 184
Çizim 3. 14 Libohova Camisi, duvar takibi yapılabilen kısımlar 188
Çizim 3. 15 Libohova Camisi, Restitüsyon planı 188
Çizim 3. 16 Meşit Camisi, alt kat planı (IMK. Arşivi'nden) 194
Çizim 3. 17 Meşit Camisi, üst kat planı (IMK. Arşivi'nden) 194
Çizim 3. 18 Meşit Camisi, kuzey cephe (IMK. Arşivi'nden) 195
Çizim 3. 19 Meşit Camisi, batı cephe (IMK. Arşivi'nden) 195
Çizim 3. 20 Pazar Camisi, plan (IMK. Arşivi'nden) 203
Çizim 3. 21 Pazar Camisi, dükkânların planı (IMK. Arşivi'nden) 203

Çizim 3. 22 Koştan Tekkesi, zemin kat 211
Çizim 3. 23 Baba Arshiut Türbesi, plan..... 219
Çizim 3. 24 Baba Demirit Türbesi, plan 222
Çizim 3. 25 Baba Sancaktar Türbesi, plan 225
Çizim 3. 26 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, plan 227
Çizim 3. 27 Pazar Cami Türbesi, plan 230
Çizim 3. 28 E. Lear, 3 Kasım 1848 230
Çizim 3. 29 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, plan 233
Çizim 3. 30 Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe, plan 239
Çizim 3. 31 Süleyman Baba Tekkesi 3 Numaralı Türbe, plan 241
Çizim 3. 32 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, plan 244
Çizim 3. 33 Süleyman Baba Tekkesi 5 Numaralı Türbe, plan 247
Çizim 3. 34 Şeyh Hüseyin Türbesi, plan..... 250
Çizim 3. 35 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, plan 253
Çizim 3. 36 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, plan..... 255
Çizim 3. 37 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, plan..... 258
Çizim 3. 38 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, türbelerin yerleşim planı 260
Çizim 3. 39 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, türbelerin yerleşim planı 260
Çizim 3. 40 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, plan 261
Çizim 3. 41 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, plan 264
Çizim 3. 42 Turani Ali Baba Türbesi, plan 266
Çizim 3. 43 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, plan 271
Çizim 3. 44 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, 1961 tarihli cephe çizimi (IMK. Arşivi'nden)..... 272
Çizim 3. 45 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku ve Baba İbrahim Turku Türbeleri 274
Çizim 3. 46 Ergiri çarşısı yerleşim planı..... 277
Çizim 3. 47 1 numaralı blok, plan 278
Çizim 3. 48 2 numaralı blok, plan 279
Çizim 3. 49 3 numaralı blok, plan 280
Çizim 3. 50 4 numaralı blok, plan 281
Çizim 3. 51 5 numaralı blok, plan 282
Çizim 3. 52 6 numaralı blok, plan 283

Çizim 3. 53 7 numaralı blok, plan 284
Çizim 3. 54 8 numaralı blok, plan 285
Çizim 3. 55 9 numaralı blok, plan 286
Çizim 3. 56 10 numaralı blok, plan..... 287
Çizim 3. 57 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, plan 289
Çizim 3. 58 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, cephe 289
Çizim 3. 59 Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi, plan 292
Çizim 3. 60 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, cephe ve plan 294
Çizim 3. 61 Hllomo Köyü Çeşmesi, plan..... 296
Çizim 3. 62 Hllomo Köyü Çeşmesi, cephe 296
Çizim 3. 63 Hllomo Köyü Çeşmesi, restitüsyon planı..... 296
Çizim 3. 64 Melani Tekkesi Çeşmesi, cephe 300
Çizim 3. 65 Melani Tekkesi Çeşmesi, plan..... 300
Çizim 3. 66 Manastır Çeşmesi, plan 303
Çizim 3. 67 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme, cephe..... 304
Çizim 3. 68 Meşit Mahallesi 2 Numaralı Çeşme, cephe ve plan..... 307
Çizim 3. 69 Meşit Mahallesi 3 Numaralı Çeşme, cephe..... 309
Çizim 3. 70 Meşit Mahallesi Çeşmeleri ve 3 numaralı çeşme (IMK. Arşivi'nden) 310
Çizim 3. 71 Meşit Mahallesi 4 Numaralı Çeşme, cephe ve plan..... 311
Çizim 3. 72 Meşit Mahallesi 5 Numaralı Çeşme, cephe ve plan..... 313
Çizim 3. 73 Pocomitit Çeşmesi, cephe ve plan 316
Çizim 3. 74 Pocomitit Çeşmesi, arkasındaki su yolu ile beraber 317
Çizim 3. 75 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, plan 319
Çizim 3. 76 Benje Kasabası Değirmeni, değirmene ait kalıntılar 322
Çizim 3. 77 Benje Kasabası Değirmeni, değirenin restitüsyon planı 322
Çizim 3. 78 Nivice Değirmeni, plan 325
Çizim 3. 79 Nivice Değirmeni, güney cephe 325
Çizim 3. 80 Tepedelen Köprüsü, plan 328
Çizim 3. 81 Çiminxhit Taş Köprüsü, cephe ve plan..... 333
Çizim 3. 82 Dunavat Köprüsü, plan..... 335
Çizim 3. 83 Dunavat köprüsü, batı cephe 335
Çizim 3. 84 Dunavat Köprüsü, 1812/13..... 336
Çizim 3. 85 Dunavat Köprüsü, 1832/33..... 337
Çizim 3. 86 Gline Köprüsü, plan ve cephe 338

Çizim 3. 87 Haskove Köprüsü, plan ve cephe 340
Çizim 3. 88 Hoshtove Köprüsü, plan ve cephe (IMK. Arşivi'nden) 343
Çizim 3. 89 Kaçarellos Köprüsü, cephe ve plan 346
Çizim 3. 90 Kadiut Köprüsü, cephe ve plan 348
Çizim 3. 91 Kordhoces Köprüsü, cephe ve plan 352
Çizim 3. 92 Limar Köyü Kale Köprüsü, cephe ve plan (IMK. Arşivi'nden) 355
Çizim 3. 93 Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, cephe (IMK. Arşivi'nden) 358
Çizim 3. 94 Mesid Köprüsü, cephe ve plan 360
Çizim 3. 95 Nivan Köyü Köprüsü, cephe ve plan (IMK. Arşivi'nden) 363
Çizim 3. 96 Novosele Köyü Köprüsü, cephe ve plan 366
Çizim 3. 97 Subaşı Köprüsü, plan 368
Çizim 3. 98 Suhe Köprüsü, plan ve cephe 371
Çizim 3. 99 Kaleye giden su yolunun izlediği seyir 373
Çizim 3. 100 Ali Paşa Sukemeri, cephe 375
Çizim 3. 101 Kaleye giden su yolu, E. Lear 378
Çizim 3. 102 Bençe Köyü Ali Paşa Su Kemeri 379
Çizim 3. 103 Meşit Hamamı, mevcut plan 382
Çizim 3. 104 Meşit Hamamı, 1964, plan (IMK. Arşivi'nden) 382
Çizim 3. 105 Meşit Hamamı, 1964, doğu cephe (IMK. Arşivi'nden) 383
Çizim 3. 106 Ergiri Saat Kulesi, kesit (IMK. Arşivi'nden) 388
Çizim 3. 107 Ergiri Saat Kulesi, kaide planı (IMK. Arşivi'nden) 388
Çizim 3. 108 Ergiri Saat Kulesi, gövde alt kat (IMK. Arşivi'nden) 388
Çizim 3. 109 Ergiri Saat Kulesi, gövde üst kat (IMK. Arşivi'nden) 388
Çizim 3. 110 Ergiri Kalesi, batıdan (E. Lear) 390
Çizim 4. 1 Ergiri Kalesi (Hughes) 393
Çizim 4. 2 Tepedelen, 1848 (E. Lear) 393

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Ergiri'de Günümüze Ulaşamayan Osmanlı Mimari Eserler 465
Tablo 2 Günümüze Ulaşamayan Eserlerin Yüzyıllara Göre Dağılımı 476
Tablo 3 Ergiri'de Günümüze Ulaşamayan Mimari Eserlerin Sayısal Dağılımı 476
Tablo 4 Ergiri'deki Mekteplerin Dercelerine Göre Sayısal Dağılımı 477
Tablo 5 Ergiri'de Günümüze Ulaşan Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri 477
Tablo 6 Ergiri'de Günümüze Ulaşan Osmanlı Dönemi Mimari Eserlerinin Sayısal Dağılımı 481
Tablo 7 Ergiri'de Günümüze Ulaşan Osmanlı Dönemi Mimari Eserlerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı 482

EKLER LİSTESİ

Ek 1 1326 Tarihli Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye'ye göre Sultan II. Abdülhamit Döneminde Açılmış Olan Mektepler 483
Ek 2Ergiri Rüştiye Mektebi Keşif Defteri 484
Ek 3 Ergiri'deki Hürriyet Mektebinde Görevlendirilecek Muallimlerin Listesi 486
Ek 4 Libove-i Zir Karyesi Rum İptidai Mektebi Keşif Defteri 486
Ek 5 Ergiri Hükümet Konağı Keşif Defteri..... 488

KISALTMALAR LİSTESİ

BEO. :Bab-ı Ali Evrak Odası
Bk. :Bakınız
BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH. : Dâhiliye
EV. : Evkaf
Foto. :Fotoğraf
H. :Hicri
IMK. : Instituti i Monumenteve të Kultures
m. :metre
M. :Miladi
MVL. : Meclis-i Vala
R. :Rumi
ŞD. : Şura-i Devlet
TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
vd. :ve diğerleri
yy. :yüzyıl

ÖZET

Bu çalışmada Arnavutluk'un Osmanlı yönetimine girdiği 1430 tarihinden itibaren, bağımsızlığını kazandığı 1912 yılına kadar Ergiri ilinde inşa edilmiş olan mimari eserler ortaya konulmaktadır. Arşivlerde gerçekleştirilen araştırma sonucunda Ergiri sınırları dâhilinde toplamda 239 adet mimari eserin inşa edildiği ancak bunlardan sadece 69 tanesinin günümüze ulaşabildiği tespit edilmiştir. Günümüze orijinal haliyle ulaşabilen eserler arasında 19 adet türbe, 16 adet köprü, 14 adet çeşme, 5 adet cami, suyollarına ait 5 parça köprü, 3 adet kale, 2 adet değirmen, 1 adet tekke, 1 çarşı, 1 karakol, 1 hamam ve 1 saat kulesi yer almaktadır.

Arnavutluk toprakları zaman içinde birçok savaşa sahne olmuştur. Bu savaşların binalar üzerindeki yıkıcı etkileri de oldukça fazladır. I. ve II. Dünya Savaşları ile iki Balkan Savaşını atlatan ülkede birçok mimari eser yıkılmıştır. Savaşların ardından gelen 40 yıllık komünist yönetim sırasında da eserlerin kalan kısmı tahrip edilmiş veya işlevi değiştirilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Ergiri İli sınırları içerisinde 170 adet mimari yapının günümüze ulaşamadığı tespit edilebilmiştir. Bu eserler arasında 42 tekke, 34 eğitim binası, 31 cami, 16 türbe, 17 ticaret yapısı (12 han, 4 çarşı ve bir panayır yeri), 11 köprü, 5 hükümet konağı, 4 hapishane, 2 çeşme, 2 hamam, 1 mahkeme binası, 1 telgrafhane, 1 kütüphane, 1 adet resmi ikamet konağı, 1 karakolhane ve 1 belediye binası yer almaktadır. Bunların yanı sıra mazbatalarda ve dilekçelerde yapılması planlanan ancak hayata geçirilip geçirilmediği hususunda herhangi bir veriye ulaşamadığımız 7 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Pogun Jandarma Koğuşu, Himara Zaptiye Koğuşu, Himara Hükümet Konağı, Mecidgoran Köyü Camisi, Tepedelen Nisa Hapishanesi ve Ergiri'de yapılması istenen kışla ve hastahane.

Arnavutluk'ta inşa edilmiş Osmanlı dönemi eserlerini mimari yönden tümüyle ele alan bir çalışma bu güne kadar yapılmamıştır. Tez hazırlanırken bu denli bir çalışma için yeteri kadar zaman ve maddi imkân olmadığından konu yapı türü bakımından zengin örnekler sunan Ergiri ili ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma ile birlikte il sınırları içerisindeki yapılar mimari yönden bütünüyle ele alınarak Osmanlı Mimarisi içindeki yerleri değerlendirilmiş ayrıca bu vesileyle bölgedeki eserler de belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Ergiri, Gjirokaster, Osmanlı, Mimari

SUMMARY

RECONSTRUCTION OF GJIROKASTËR (ERGIRI) PROVINCE IN OTTOMAN PERIOD

This study introduce buildings which built in Gjirokastër from 1430, when Albania enter under Ottoman rule, to 1912, when Albania become free. At the end of the research have found there were 239 building in Gjirokastër province. But just 69 of them had survived. Among these survived buildings there are 19 mausoleum, 16 bridge, 14 fountain, 5 mosque, 5 pieces of aquaduct, 3 castle, 2 treadmill, 1 dervish lodge, 1 bazaar, 1 outpost, 1 bath and 1 clock tower.

In time, Albania become a witness of too many wars, that have destructive effects on these buildings. For example I. and II. World War and also Balkan Wars caused to destruction of most of these buildings. After these wars Albania managed with communism for 40 years. In this period some of survived buildings become wrack and some of them used for another purposes like warehouse or armory. In Gjirokastër territory there are 170 building which can not survive. Among these buildings there are 42 dervish lodge, 34 school, 31 mosque, 16 mausoleum, 17 trading building (12 inn, 5 bazaar, 1 fairground), 11 bridge, 5 goverment office, 4 prison, 2 fountain, 2 bath, 1 court, 1 telegraph office, 1 library, 1 police office, 1 longing building and 1 city hall. In addition there are projects that we don't know if they put into practice. These are: dormitory for militarypolice in Pogun, Policeman dormitory in Himara, goverment office in Himara, mosque in Mecidgoran, prison for womens in Tepedelen, barracks and hospital in Gjirokastër.

Till today a catalog of all buildings that built in Ottoman period in Albania have not done yet. When this thesis had started, we noticed that we had not got enough time and money to catalogize all of these buildings. Because of this we limited thesis subject with Gjirokastër province which present us a great variety of building types. With this thesis whole buildings in this province were documented and evaluated.

Keywords: Albania, Ergiri, Gjitokastër, Ottoman period, architecture

ÖNSÖZ

Arnavutluk'un Osmanlı yönetimine girdiği 1430 yılından itibaren bağımsızlığını kazandığı 1912 yılına kadar bugünkü Ergiri sınırları dâhilinde 239 adet mimari eserin inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu eserlerin sadece 69 tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen eserlerin tamamı bir bütün halinde ele alınarak bilim dünyasına tanıtılması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın her aşamasında yardımlarını ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Osman ERAVŞAR'A, konunun ortaya çıkmasında yaptığı yönlendirmelerle yardımcı olan Doktor Öğretim Üyesi Serkan KILIÇ'a, arazi çalışması sırasında devamlı yanımda bulunan ve özveriyle çalışıp yardımlarını ve görüşlerini esirgemeyen değerli dostum Doktor Öğretim Üyesi Resul YELEN'e teşekkür ederim.

Arnavutluk'ta destek ve danışmanlıklarını esirgemeyen Tiran Metropolitan Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi dekanı Doç. Dr. Emre ÇEÇEN'e, Yüksek İnşaat Mühendisi Öğretim Görevlisi Fation SALIU'ya ve arkadaşım Xheladin HAJRULLAI'ya; Tiran Kültür Anıtları Enstitüsü'nün arşivinde araştırma yapmam için yol gösterici ve yardımcı olan Marsela PLYAKU hanımefendiye ve tüm enstitü çalışanlarına ve son olarak kütüphane araştırmam sırasında bana rehberlik eden ve kolaylık sağlayan Gonxhe LASHI hanımefendiye teşekkürlerimi borç bilirim.

Enes KAVALÇALAN

Nevşehir, 2021

GİRİŞ

A. Konunun Amacı ve Kapsamı

"Arnavutluk'un Ergiri İlindeki Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri" başlıklı bu tez kapsamında, Osmanlı Devleti tarafından Arnavutluk'un Ergiri ilinde inşa edilmiş olan anıtlar ele alınmıştır.

Bugüne kadar Osmanlı sanatı ve mimarisi üzerine yapılan çalışmalar daha çok Anadolu toprakları ile sınırlı kalmıştır. Bunun nedenlerinden birisi Anadolu'daki kataloglama çalışmalarının devam ediyor olması ve bu alandaki eksikliklerin tamamlanması sırasında başta Balkanlar olmak üzere Ortadoğu ile Afrika kıtasının ikincil sıraya düşmesidir. Bu sınırlamanın oluşmasında başta ekonomik imkânsızlıklar olmak üzere çalışılan bölgenin siyasi durumu gibi faktörlerin de etkili olduğu söylenebilir. Arnavutluk'un da dâhil olduğu Balkanlar ele alındığında I. ve II. Dünya Savaşları ile Balkan savaşlarının yarattığı karışıklık, özelde ise Arnavutluk'un İtalya ve Almanya tarafından işgali ardından 1946-1985 yılları arasında Enver Hoca liderliğinde geçirdiği sert komünist dönem nedeniyle bölgede bu tarihe kadar araştırma yapma imkânı doğmamıştır. Tüm bu sebeplerden oluşan eksiklikler nedeniyle Balkanlar'daki Osmanlı mimari eserleri hakkında bütüncül bir değerlendirme yapılıp ortaya konulamamaktadır.

Konunun seçimi sırasında Arnavutluk'ta yer alan Osmanlı devri mimari eserleri üzerine yapılmış olan çalışmaların bir takım eksikliklerinin tespit edilmesi üzerine konumuz, Arnavutluk'un bugünkü siyasi sınırları dâhilinde kalacak şekilde belirlenmiştir. Ancak araştırmanın ilerleyen süreçlerinde Arnavutluk'taki eser sayısının 300'ü aşkın olduğu anlaşılmış, bunun üzerine çeşitlilik ve sayısal bakımdan bize en çok örneği sunacağını düşündüğümüz Ergiri ili ile konu sınırlandırılmıştır. Konunun sınırlandırılmasındaki bir diğer neden ise Arnavutluk coğrafyasının zorluğu ve ulaşım şartları olmuştur. Birçok bölgede halen modern yolların olmaması ve ulaşımın ilkel şartlarda sağlanması buralara ulaşmada sıkıntı yaratacağı ve doktora tezi kapsamında zaman sınırı olduğu da dikkate alındığında konunun sınırlandırmanın gerekli olacağı kanaatine varılmıştır.

Ergiri bölgesi Arnavutluk'ta Gjirokaster olarak bilinmektedir. Osmanlı Arşiv belgelerinde ise Ergiri olarak kullanılmakta ve Yanya vilayetinin bir kazası olarak geçmektedir. Şimdiki Arnavutluk'un 12 ilinden biri olan Ergiri (Gjirokaster)'deki Türk Devri mimarisini konu alan araştırmada, bu şehirde Osmanlı devrinde inşa edilen ve günümüze kadar hiç incelenmemiş veya hakkında yeterli inceleme yapılmamış mimari eserler sanat

tarihi disiplini içerisinde ele alınarak Osmanlı Mimarisi içindeki yerleri belirlenecek ve bu sayede bölgedeki Osmanlı Mimarisinin örnekleri sistemli bir şekilde tanıtılmıştır.

Bu çalışmanın diğer bir amacı da arşiv gibi kaynaklar veya yayınlar yardımıyla varlıkları tespit edilebilen günümüze ulaşamamış veya kısmen ulaşmış yapıların eldeki veriler dâhilinde tanımlanması ve kataloglanmasıdır.

Ergiri'de yer alan her bir eser çizim (plan, kesit vb.) fotoğraf ve arşiv belgelerinden de yararlanılarak tanımlandıktan sonra plan ve bezeme açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra bu eserler Balkanlar ve Anadolu'daki diğer örneklerle karşılaştırılarak üslup özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, hem konunun bir bütün olarak ele alınmasını hem de tabiat şartları ve çeşitli siyasi sebeplerle hızlı bir şekilde yıkılarak ortadan kaldırılan bu anıtların belgelenmesine katkı sağlanmıştır. Çalışmanın bir diğer önemi de günümüze ulaşan eserlerimizin 1430 yılından 1912 yılına kadar geçirdiği değişimi Ergiri ölçeğinde gözleme şansını araştırmacılara sunacak olmasıdır.

Çalışma esas olarak dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Arnavutluk'un tarihçesi anlatılmıştır. İkinci bölümde günümüze ulaşamayan eserler konu edilmiştir. Bu eserlerin tespitinde yazılı ve görsel kaynakların yanı sıra Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki arşiv belgelerinden de yararlanılmıştır. Yapılan tarama sonucunda günümüze ulaşamamış 170 adet eser tespit edilebilmiştir. Bunlar arasında 42 tekke, 34 okul, 31 cami, 16 türbe, 17 ticaret yapısı (12 han, 4 çarşı ve bir panayır yeri), 11 köprü, 5 hükümet konağı, 4 hapishane, 2 çeşme, 2 hamam, 1 mahkeme binası, 1 telgrafhane, 1 kütüphane, 1 karakol binası, 1 belediye binası ve 1 de memurların ikamesi için inşa edilmiş olan konakla ilgili kayda rastlanmıştır. Bu eserler tipolojik olarak gruplandırılmış ve kaynakların aktardığı ölçüde, sistemli olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

Bunlara ek olarak, yapılmak istenen ancak inşa edilip edilmediği bilinmeyen 7 adet yapı tipi daha saptanabilmiştir. Bunlar, Pogun Jandarma Koğuşu, Himara Zaptiye Koğuşu ve Hükümet Konağı, Mecid Goran Köyü Camisi, Tepedelen Nisa Hapishanesi ve Ergiri'de yapılması istenen kışla ile hastanedir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise günümüze ulaşan mimari eserlere yer verilmiştir. Yapılan arazi çalışması sonucunda toplam 69 adet eserin kısmen veya tamamen günümüze ulaşabildiği tespit edilmiştir. Kataloğa dâhil edilen 69 eser arasında 19 türbe, 16 köprü, 14 çeşme, 5 cami, suyollarına ait 5 köprü, 3 kale, 2 değirmen, 1 tekke, 1 çarşı, 1 hamam, 1 karakol ve 1 saat kulesi yer almaktadır. Tüm bunlara ilaveten bölgede Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan 25 adet kilisenin olduğu da tespit edilmiştir. Ancak kiliseler hem farklı bir

çalışma alanı arz ettiğinden hem de sayısal olarak fazlalığından dolayı başka bir çalışma sahası olarak değerlendirilmiş ve kataloğa dâhil edilmemiştir. Böylelikle günümüze ulaşamayan eserlerle beraber Osmanlı idaresi sırasında Ergiri ili sınırları dâhilinde kiliselerle birlikte toplamda 264 adet bina inşa edildiği tespit edilebilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan değerlendirme kısmında ise kataloğa dâhil edilen günümüze ulaşabilmiş eserler öncelikle Arnavutluk'un diğer bölgelerindeki benzerleriyle mukayese edilerek yapı tiplerinin tarih çizgisi içerisinde gösterdiği değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından tespiti yapılan bu eserler günümüze kadar yapılmış olan araştırmalardan da yararlanılarak Balkanlar'daki ve Anadolu'daki örneklerle karşılaştırılmış ve Osmanlı mimarisinin Anadolu dışında (özellikle Balkanlar'da) nasıl bir değişim geçirdiğine dair saptamalarda bulunulmuştur. Bunlara ek olarak Ergiri ilindeki mimari eserlerin detaylı bir şekilde tanımlanıp değerlendirilmesinin sonucunda Anadolu ile benzer ve farklı yönleri de ortaya konulmuştur. Yine bu çalışmada kısmen günümüze ulaşabilmiş veya daha sonraki süreç içerisinde yapılan onarımlarla asli durumu değiştirilmiş yapıların, mevcut veriler ve tipolojik bilgiler ışığında özgün durumları hakkında yorumlamalar yapılmıştır. Ayrıca Ergiri'de imar faaliyetlerinde bulunan ve şehrin fiziki, ekonomik, dini ve kültürel yapısını şekillendiren mimarlık eserlerinin yapımına öncülük eden devlet adamları ile varlıklı kişilerin de kimlikleri de açığa kavuşturulmuştur.

B. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada, günümüze ulaşan 69 adet eser kataloğa dâhil edilmiştir. Bu eserlerin ölçüleri alınarak plan ve cepheleri çizilmiş, var olan kitabeleri okunmuş ve ayrıntılı fotoğrafları çekilmiştir. Kara yolunun olmadığı, sarp ve ulaşılması güç yerlerde konumlanan eserlerin ise IMK. arşivineki dosyaları incelenerek yapı hakkındaki bilgiler aktarılmıştır. Bu yapıların sayısı az olmakla birlikte çalışmaya dâhil edilmemesi durumunda eksiklik olacağı düşünüldüğünden çalışmaya dâhil edilmiştir. Eserler katalog bölümünde tanımlanırken öncelikle işlevlerine göre gruplandırılmış ardından bu gruplar kendi aralarında alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Bölgede yer alan yapıların birçoğunun kitabesiz olmasının yarattığı tarihlendirme sorunu neticesinde yapı bazında yapılan tarihlendirmelerde binaların büyük bir oranının 19.yy. içinde inşa edildiğinin tespit edilmesi ve mimari açıdan herhangi bir değişim arz etmemeleri sebebiyle yapı tiplerinin alt başlıklarını oluşturan yapı adlarının sıralanmasında da kronolojik yerine alfabetik bir dizilim tercih edilmiştir.

Tez yazımı sırasında karşılaşılan diğer bir sorun ise yer isimlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Osmanlı belgelerinde geçmekte olan Ergiri adı Arnavutluk'ta

kullanılmamakla birlikte, Arnavutların bölge için kullandıkları Gjrokastër adı da Osmanlı belgelerinde geçmemektedir. Bu durumda tez yazımı sırasında belgede geçen adların kullanımı tercih edilmiştir. Çeşitli kaynaklarda Permet veya Permedi olarak anılan bölge için Premedi, Arnavutluk'ta Tepelene olarak bilinen yer için ise Tepedelen adı kullanılmıştır. Böylelikle metnin tamamında yer adları bakımından bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca metin içinde geçen yer adlarının yanına günümüz Arnavutluk'unda kullanılan biçimleri de parantez içerisinde not düşülerek aktarılmıştır. Bunların dışında Osmanlı belgelerinde rastlanan ancak günümüzde konumları tespit edilemeyen ve hangi köy veya beldeyi işaret ettiği anlaşılamayan yer adları belgelerdeki orijinal haliyle kullanılmış olup Osmanlı döneminde bağlı oldukları kaza sınırları içerisinde değerlendirilecektir.

Araştırmamız sırasında karşılaştığımız diğer bir önemli sorun ise tarihlendirme problemidir. Bu problemin en sık karşımıza çıktığı yapı tipi ise köprülerdir. Sadece Ergiri ilinde değil tüm Arnavutluk'ta neredeyse kitabesi olan birkaç örnek eser dışında tüm köprülerde tarihlendirme sorunu vardır. Arnavutluk ile ilgili yapılan araştırmalarda bu yapı tipi genellikle Tepedelenli Ali Paşa'nın Arnavutluk'ta etkin olduğu 18.yy. sonu ile 19.yy. başlarına tarihlendirilmektedir. Köprülerin birbirine benzemeleri ve tarihsiz olmaları karşılaştırma (analoji) yoluyla tarihlendirme yöntemini de sonuçsuz bırakmaktadır. Bu gibi durumlarda köprünün bağladığı köydeki veya köylerdeki mimari eserler değerlendirilmiş ve köprüler de bu bağlamda tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Bunlara ek olarak bölgeyi gezmiş olan seyyahların da notlarından yararlanılmış ve elde edilen tüm bilgiler harmanlanarak sağlıklı bir değerlendirme ortaya konulmaya çaba sarf edilmiştir.

Bu konuda diğer sorunlu yapı tipi ise türbelerdir. Ergiri bölgesinde toplamda 23 adet türbenin yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak bu türbelerden Melani Tekkesi avlusunda olan hakkında hiçbir kayıt bulunamamıştır. Ayrıca türbenin betonarmeden inşa edilmiş olması yeni bir türbe olduğunun göstergesi kabul edilmiş ve kataloğa alınmamıştır. Diğer türbe ise Koştan tekkesi yakınında bulunmaktadır. Bu türbenin pencere alınlığında 20.02.1999-30.07.1999 tarihleri yazılmıştır. Bu tarihler tez sınırları dışında kaldığından türbe kataloğa dâhil edilmemiştir. Bunlara ek olarak Premedi'deki Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi ile Klissura Türbelerinin her ne kadar geçmişe dayandığı düşünülüyor olsa da günümüze yakın bir zaman diliminde inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Ancak her ne kadar günümüze yakın tarihlerde inşa edilmiş olsalar da bu yapılar Osmanlı dönemi türbe mimarisini yansıtmaları bakımından önem arzetmektedirler. Bu yapı tipini bölgeye getiren Osmanlı Devletinden sonra da türbelerin benzer şekilde inşa ediliyor olması yerel mimari unsurlar tarafından da benimsenerek uygulandığının göstergesidir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız taramada cami, mektep, hükümet konakları, karakollar ve hapishaneler ile ilgili çok sayıda belge bulunmuş, okunmuş ve çalışmamıza dâhil edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde yapılan taramalar sonucunda bölgeyle ilgili olarak herhangi bir vakfiyeye rastlanmamıştır. Ayrıca bu araştırmada maarif salnameleri, vilayet salnameleri ve seyahatnameler gibi birinci el kaynakların yanı sıra konuyla ilgili yayınlardan da yararlanılmıştır.

Kataloğa dâhil edilen günümüze ulaşmış olan 69 adet eserden beş tanesinin arşiv kaydı bulunmaktadır. Bu eserler: Tepedelenli Ali Paşa Köprüsü, Subaşı Köprüsü, Çayup Karakolu, Pazar Camisi ve Ergiri Çarşısı'dır. Bunların yanı sıra beşi türbe, üçü çeşme, üçü cami ve biri köprü olmak üzere toplamda 12 adet yapıda kitabe bulunmaktadır. Herhangi bir kaydı veya kitabesi olmayan eserler, mimari ve üslupsal özellikleri değerlendirilerek tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

Tezin değerlendirme kısmında yapılar öncelikle tiplerine göre gruplandırılarak alfabetik olarak sıralanmıştır. Daha sonra bu gruplar elimizdeki veriler çerçevesinde kendi içerisinde tipoloji, malzeme, yapı ve cephe elemanları ile süsleme başlıkları altında incelenecektir.

C. Kaynakların Değerlendirilmesi

"Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokastër) İlindeki Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri" başlıklı tezimizin ana kaynaklarının başında kitabeler gelmektedir. Kitabelerden yapının banisi, tarihi ve yer yer usta adları tespit edilebilmektedir. Özellikle günümüze ulaşamamış yapıların kitabeleri bize yapının varlığı hakkında birinci elden bilgiler aktarmaktadır. Kiel vasıtasıyla haberdar olduğumuz ve bu konuda yapılmış olan ilk çalışma Vexhi Buharaja'ya aittir[1]. Ancak bu çalışma bilinmeyen sebeplerden ötürü yarım kalmıştır. Kiel, bu çalışma içerisinde Vexhi Buharaja ve Tiran Tarih ve Dilbilim Enstitüsü aracılığı ile oluşturulan bir takım tarafından okunan elliyi aşkın kitabenin yer aldığını aktarılmaktadır[2]. Tütüncü'nün bibliyografyasında ise 1967-68 yılları arasında yapılan araştırmanın orijinal el yazması nüshasının[3] Tiran Ulusal Tarih Enstitüsü'nde yer aldığı ve içinde kitabelerin kopyalarının bulunduğu kaydedilmiştir[4]. Ancak çalışmaya ne yazık ki tüm çabalarımıza rağmen ulaşılamamıştır. Bu konudaki diğer bir çalışma ise Mehmet Tütüncü'ye aittir[5]. Kitap 311 sayfadan oluşmakta ve içerisinde 132 adet kitabe yer almaktadır. Kitap esas olarak üç

[1] Buharaja, 1969.
[2] Kiel, 1990: 124.
[3] Buharaja, 1968.
[4] Tütüncü, 2017: 300.
[5] Tütüncü, 2017.

kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım "First Period Of Ottoman Rule 1447-1670" (Osmanlı Yönetiminin İlk Dönemi) başlığını taşımakta ve 1447-1670 tarihleri arasında yazılmış olan 24 kitabe aktarılmaktadır. İkinci kısım ise "Inscriptions of Cities 1732-1913" (Şehir Kitabeleri) olarak adlandırılmış ve 1732-1913 yılları arasındaki kitabeler bu bölümde transkribe edilmiştir. Üçüncü bölüm ise "Inscriptions From Montenegro" (Karadağ Kitabeleri) adıyla 18 kitabeyi ve Marubi Kolleksiyonundan 4 yazıtı içermektedir. Çalışma dâhilinde Ergiri'de 9, Libohova'da 5 ve Tepedelen'de 3 olmak üzere konumuz dâhilinde toplamda 17 adet kitabeye yer verilmiştir. Bu kitabeler arasında Pazar Camisi, Meçit Camisi, Dunavat Camisi, Şeyh Hüseyin Türbesi, Şeyh Süleyman Türbesi, Avlumat Çeşmesi ve Tepedelen Kalesi'ne ait kitabeler de bulunmaktadır. Bunların dışında kalanlar ise mezartaşı kitabesidir[6].

Katalog araştırmalarında kullanılan ana kaynaklardan bir diğeri ise vakfiyelerdir. Konumuzla ilgili doğrudan bir vakfiyeye rastlanmamakla birlikte Arnavutluk genelinde bakıldığında sadece Berat'ın Ruznik kasabasında Vezir Köprülü Mehmet Paşa'nın yaptırdığı yapılara dair bir vakfiye bulunabilmiştir[7].

Ergiri'de Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan binalarla ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri de önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu belgelerde Ergiri ili dâhilinde 34 mektep, 20 cami, 10 tekke, 5 hükümet konağı, 4 hapishane, 4 köprü, 2 karakol binası, 2 koğuş, 2 türbe, 1 mahkeme binası, 1 lojman, 1 telgrafhane, 1 çarşı ve 1 de kaleye dair bilgiler bulunmaktadır.

Konumuz hakkındaki diğer bir kaynak ise il yıllıkları olarak da bilinen salnamelerdir. Salnameler bize ait oldukları vilayetin sosyal, kültürel ve coğrafi durumu hakkında bilgiler aktarmaktadır. Günümüzdeki siyasi sınırları esas alındığında Arnavutluk toprakları Osmanlı döneminde İşkodra, Yanya ve Manastır vilayetlerinin sınırları arasında bölünmüştür. Ergiri, Tepedelen ve Pemedi salnamelerde Yanya vilayetine bağlı kazalar olarak anılmaktadır. Salnamelerde bu kazaların nüfusu (kadın-erkek, müslim-gayrimüslim ayrımı yapılarak) yanında hane, han, hamam, dükkân, meyhane, kahvehane, mektep (müslim-gayrimüslim ayrımı yapılarak), cami ve karakol binalarına dair sayısal veriler aktarılmaktadır. Özellikle tezimiz dâhilinde yer alan bölgelerde mekteplerde okuyan müslim-gayrimüslim öğrenci sayıları da verilmiştir. Ayrıca kazalardaki seçkin camilerin banileri ile birlikte kayda alınmasıyla kitabesi olmayanların tarihlendirilmesine katkıda bulunulmuştur. Araştırmamız bağlamında 1288 H., 1292 H., 1293 H., 1294 H., 1306 H., 1308 H. ve 1311 H. Yanya vilayeti salnameleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

---

[6] Bu konudaki yazılarını bizimle paylaştığı için Prof. Mehmet Tütüncü'ye teşekkürlerimi borç bilirim.
[7] Köprülülerin vakfiyeleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Topçu, 2015.

Konumuza ışık tutan diğer bir çağdaş kaynak ise tahrir kayıtlarıdır. Bu kayıtlardan hem bölgedeki nüfusun etnik kimlikleri hakkında hem de inşa edilmiş yapılar hakkında bilgi bulmak mümkündür. Bu bakımdan tezimiz için tahrir kayıtları önem taşımaktadır. Ergiri iliyle ilgili bilgi veren H. 926 (M. 1520) tarihli 94 ve 1078 numaralı tahrir defterlerinde Ergiri, Tepedelen ve Premedi kasabaları Avlonya sancağına bağlı görülmektedir. İki defter de aynı kayıtları içermesine rağmen ikisinde de Premedi ve Tepedelen kazalarına ait kayıtlar yer almamaktadır. Bu kayıtlara göre Ergiri kazasında 1 kale, 143 köy, 10 mezarlık, 4 çiftlik, 1 Manastır, 1 hamam ve 1 cami bulunmaktaydı. Toplamda 13.786 olan nüfusun 53'ü (+4 bekâr) Müslüman iken 12,257'si (+1040 bekâr) de gayrimüslimdi. Bunlara ek olarak 368 kişi de dul olarak kaydedilmiştir[8]. Bu tarihte Tepedelen ve Premedi kayıtlarına ulaşılamamakla birlikte konu hakkında Kiel'ın yaptığı araştırmalardan yola çıkarak 1520 senesi tahrir kayıtlarına göre Tepedelen'de bir kadı bulunmakta olup nüfusu 27 Hristiyan ve 3 Müslüman haneden meydana geldiği söylenebilir. Premedi'de ise benzer bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Burada da 208 hane Hristiyan, bir dizdar ve 10 muhafız bulunmaktaydı[9]. Yine H. 1002 (M. 1593/4) ve H. 1036 (M. 1626/7) tarihlerine dair veriler içeren 747 numaralı tahrir defterinde ise (*Suret-i Defter-i İcmal-i liva'-i Avlonya*) Avlonya vilayetine bağlı kazalardaki (Ergiri, Premedi ve Tepedelen dâhil) has, zeamet ve tımarlar kaydedilmiştir ancak yapılara dair aktarımda bulunulmamıştır[10].

Arnavutluk hakkında bilgi veren çağdaş kaynaklardan bir diğeri ise seyahatnamelerdir. Özellikle Evliya Çelebi bu konuda en tanınmış seyyah olmasıyla birlikte Seyahatname'sinde sunduğu açıklayıcı bilgiler içerisinde bölgeyi dolaştığı dönemde mevcut olan yapılara dair verdiği sayısal veriler yanında kitabelere dair aktarımlar ve gördüğü yapıların tasvirleri yer almaktadır[11]. Böylelikle günümüze ulaşamayan yapıların sayısal tespitini kısmen de olsa mümkün kılmakta, aktardığı kitabeler ile de yapıların banisi ve inşa tarihine dair fikir edinmemize olanak sağlamaktadır. Edward Lear'ın gezi yazısı ise günlük gözlemlerin aktarılması yanı sıra yazarın ressam kimliğinden kaynaklanan çizimler günümüze ulaşamamış olan Ergiri Kalesi'ne giden su kemerinin tespitinde önemli bir kaynak oluşturmaktadır[12]. Balkanlar ve özelde Arnavutluk'a yapılan seyahatleri değerlendiren veya kataloglayan bir çalışma bulunmamaktadır. Seyahatnamelerin tespiti bölgeye ilişkin yayınlardan yola çıkılarak yapılmıştır. Yayınların incelenme aşamasında son yıllarda Balkanlar ve Doğu Avrupa merkezli çalışmaların arttığı da görülmüştür. Bunlara ek olarak Mary Edith Durham eserinde

[8] Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2008: 36.
[9] Kiel, 2011: 476.
[10] Çindemir, 2018.
[11] Evliya Çelebi, 2013.
[12] Lear, 1851.

Arnavutluk'taki gözlemlerini, geçirdiği zamanı ve yerli halkla kurduğu diyalogları aktarmaktadır[13]. Ancak kitapta çalışma alanımızla ilgili doğrudan bilgiler bulunmamaktadır. Benzer diğer bir seyahatname ise T. S. Hughes'e aittir. 1814 yılında bölgeyi ziyaret etmiş olan Hughes'in seyahatnamesinde yapılarla ilgili detaylı bilgiler yer almamasına rağmen Ali Paşa'nın yönetimi sırasında Tepedelen ve Ergiri kasabalarının ve kalelerinin durumlarına dair doyurucu aktarımlara rastlanmıştır[14]. Yine Ali Paşa döneminde Fransız konsolosu olarak görevlendirilmiş olan Pouqueville'nin aktarımları hem Ali Paşa'nın kişiniğini hem de dönem içindeki faaliyetlerini yorumlayabilmemiz açısından önem taşımaktadır[15].

Arnavutluk üzerine çalışan ilk araştırmacılardan biri de Halil İnalcık'tır. İnalcık ilk olarak 1954 yılında yayınlanan "Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid" adlı eserde 1431/2 tarihli Arnavud sancağına ait tahrir defterini transkribe etmiştir. Kitabın giriş kısmında önce defterin fiziki durumu tanımlanmış, tarihlendirilmiş ve tahrir şekli üzerinde durulmuştur. Kitap bölgenin Osmanlı fethinden sonra yapılan ilk tahriri olması sebebiyle yerleşimlerin nüfus ve hane bilgilerini aktarması bakımından önem taşımaktadır[16]. Bu eser sayesinde fetihten hemen sonra kasabanın ve çevre köylerin nüfusu hakkında bilgi sahibi olmaktayız.

Bölgedeki Osmanlı dönemi yapıları birkaç modern araştırmada konu edilmiştir. Bunlar arasında Machiel Kiel'in "Ottoman Architecture in Albania" adlı kitabı önemli bir yere sahiptir. Balkanlar hakkındaki çalışmalarıyla da sanat tarihi alanında ön plana çıkan araştırmacı bu kitabında 1967 ve 1978 yıllarında Arnavutluk'a gerçekleştirdiği iki ziyaretinde Osmanlı mimarisi üzerine yaptığı gözlemlerini aktarmaktadır. Araştırmacının ziyaretlerini gerçekleştirdiği dönemde Arnavutluk'taki Enver Hoca liderliğindeki komünist yönetimin yarattığı tüm imkânsızlıklara rağmen dönemine göre detaylı bir çalışma ortaya konulmuştur. Kitapta Arnavutluk'un 23 bölgesi incelenerek buralardaki kaleler, camiler, tekke ve türbeler tanımlanmış, yapılarda yer alan kitabeler deşifre edilerek İngilizce anlamlarıyla beraber aktarılmıştır. Kiel ayrıca gördüğü yapıların fotoğraflarını da çekmiş ve camilerin planlarını da toplu bir şekilde kitabın sonunda sunmuştur. Eserde birincil kaynak olarak salname, tahrir defterleri, kadı sicilleri, mühimme defterleri ve cihatnamelerden yararlanılmasının yanı sıra seyyahların en bilineni olan Evliya Çelebi'ye çokça başvurulmuştur. Konumuzla ilgili olarak Ergiri merkez, Tepedelen ve Premedi bölgeleri ele alınmış, buraların kısa tarihçeleri verildikten sonra bölgede yer alan Osmanlı döneminde inşa edilmiş veya onarım geçirmiş

[13] Durham, 1905.
[14] Hughes, 1820.
[15] Pouqueville, 1820.
[16] İnalcık, 1987.

kalelerin tanımları yapılmış ardından diğer mimari eserlerin (cami, tekke, köprü vb.) tanımlanmasına geçilmiştir. Her ne kadar dönemi için detaylı bir araştırma ortaya konmuş olsa da şüphesiz ki çalışmanın yapıldığı zaman dilimi içerisindeki siyasi sebeplerden doğan engeller nedeniyle detaylı bir arazi taraması yapılamadığı ve yapıların tamamının kataloglanamadığı anlaşılmaktadır. Kitabın katalog kısmında tespit edilebilen eksikliklerin en azından Ergiri bölgesi ile ilgili olanlarının tezde tamamlanması amaçlanmaktadır [17].

Kolektif bir eser olan "Historia e Arkitekturas Shqiptare" Arnavutluk'ta Osmanlı dönemi öncesinde inşa edilmiş antik yerleşim yerleri ve kiliseleri incelemesinin yanı sıra Osmanlı döneminde inşa edilmiş çarşı, pazar, cami, hamam, kilise, konut gibi yapı tiplerini de konu edinmektedir. Sınırlı sayıda da olsa plan ve fotoğraflarla anlatım desteklenmiştir. Bu eser Osmanlı döneminde bölgede inşa edilmiş kiliseler hakkında bilgiler içermesi bakımından önem taşımasının yanı sıra yazıldığı dönemde yapıların genel durumunu bildirmesi bakımından da değer arz etmektedir[18]. Kitap başlı başına Arnavutluk'un tamamını içeren bir katalogdan meydana gelmesine rağmen yapı bazında bir takım eksiklikleri de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ele alınan yapıların fiziksel tanımları kısaca yapılmış ancak tarihlendirme hususunda daha önceki bilgiler tekrar edilerek hiçbir çağdaş kaynak ya da belgeye başvurulmamakla beraber stil kritiğine de yer verilmemiştir. Bunlara ilaveten kitap farklı yazarların oluşturduğu bölümlerden meydana geldiği için yapı tipi bazında veya toplu bir değerlendirme de söz konusu değildir.

Aleksandër Meksi'nin "Arkitektura e Xhamive të Shqipërisë" adlı Arnavutça çalışması Arnavutluk'taki Osmanlı döneminde inşa edilmiş camileri ele almaktadır. Kitapta toplam 29 cami plan ve fotoğraflar eşliğinde incelenerek ayrıntılı tanımlamaları yapılmıştır. Eserde camiler kırma çatılı ve kubbeli olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. 29 caminin 16'sı kubbeli, 13'ü ise kırma çatılıdır. Bu kitabın yeni basımı "Xhamitë e Shqipërisë – Historia, Arkitektura, shek. XV-XIX" adıyla 2018 yılında yapılmıştır. Eserin bu basımında yine Arnavutluk'taki camiler tipolojik olarak kubbeli ve kırma çatılı olarak ikiye ayrılmış ancak bu sefer katalog kısmı genişletilerek 20 adet kubbeli, 32 adet de kırma çatılı camiden bahsedilmiştir. Ergiri ilinde yer alan 6 cami de kataloğa dâhil edilmiş bunlardan günümüze ulaşamamış olan Premedi Eski Cami, Premedi Hünkâr Camisi, Meşit Camisi ve Ergiri Tekke Camisi hakkında fikir edinmemize olanak sağlanmıştır[19]. Bu eserde detaylı mimari tanımlamalar olmasının yanı sıra değerlendirme bölümü yer almamaktadır. Bu sebeple yapılan araştırma ne kadar geniş çaplı olsa da camiler hakkında bütüncül bir tablo çizmekten

[17] Kiel, 1990
[18] Baçe vd., 1979
[19] Meksi, 2007; Meksi, 2018

uzak kalmıştır. Tarihlendirme bakımından klasik bilgilerin tekrarlandığı kitapta orjinal kaynaklara başvurulmadığı da anlaşılmaktadır. Yapılan bu tezle yapılar kendi türleri içerisinde gruplandırılmış ve Arnavutluk genelinde olmasa da Ergiri bölgesi dâhilinde yer alan camiler bir değerlendirmeye tabi tutularak bölgesel özellikleri ve bu özelliklerin Arnavutluk genelinde görünürlüğü ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca tezimizde Osmanlı dönemi kaynaklarından yararlanılması suretiyle günümüze gelen kitabesiz camilerin tarihlerinin aydınlatılmasına katkı sağlanmış ve günümüze gelemeyen camiler de tespit edilmiştir.

Osmanlı mimarisi üzerine araştırmacılara geniş bir katalog sunan Ekrem Hakkı Ayverdi Arnavutluk'taki siyasi durumdan dolayı bölgede çalışma imkânı bulamamıştır. Bu durumu şöyle ifade etmektedir:

> "Arnavutluk'un bir hususiyeti de komünizmin en koyu ve kesif düşüncelerini tatbik etmesi yüzünden, dine şiddetle karşı olması, bu yüzden bütün camilerin kökünü kazıması, medrese, han, hamam gibi eserleri de yıkmasıdır. Düşmanlık alelıtlak (genel olarak) dine karşı olduğundan, kiliseler, manastırlar da tahrip edilmiştir. Yalnız, eski Osmanlı konakları, evleri, Arnavut eseri olarak gösterilip, o yolda propaganda yapıldığından, ayakta bırakılmıştır. Onun da kaçta kaçı muhafaza edilmiştir, bilinemez. Zira Arnavutluk'a girmek, girilse de fotoğraf çekmek, eserler üzerinde çalışmak mümkün değildir. M. Kiel gibi kendisini gizlemeyi başaran, Osmanlı mimarîsinin âşığı bazı zatlar, tek tek ve kenarda, köşede kalmış eserler üzerinde malûmat toplayabilmişlerdir."

Yazar, Evliya Çelebi başta olmak üzere Baş Vekâlet Arşivi, Kamil Kepeci tasnifleri, Başbakanlık Arşivleri gibi kaynakları kullanarak Arnavutluk'taki Osmanlı eserleri hakkında bir liste oluşturmuştur. Bu listede toplam 1015 eser adı kaynaklarıyla birlikte sıralanmıştır. Ayverdi, Ergiri merkezinde 18 adet yapının adını sıralarken Ergiri'ye bağlı olan Premedi'de 12, Tepedelen'de ise 24 adet yapı adı saymaktadır. Ancak Tepedelen'de olduğu söylenen Demirbaba Zaviyesi ve türbesine dair verilen görsel Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde yer alan Demirbaba Zaviyesi'ne aittir. Arnavutluk'ta böyle bir yapıya dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca 991. ve 992. maddelerde yer alan zaviye ve tekkeye dair fotoğraftan başka bir kaynak gösterilememesi de bunun Ayverdi'ye yapılan yanlış bilgilendirme sonucu kaydedildiğinin göstergesidir. Böylelikle Tepedelen'deki yapı sayısısın 22 olarak ele alınması daha doğru görülmektedir. Eser çalışmamız için günümüze ulaşamayan mimari anıtların tespiti açısından önem taşımaktadır[20].

Arnavutluk'taki kütüphane çalışmamız sırasında rastladığımız diğer bir kıymetli eser ise Valter Shtylla'nın "Rrugë dhe Ura në Shqipëri" adlı kitabıdır. Kitap giriş de dâhil olmak

[20] Ayverdi, 2000.

üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Konumuzla doğrudan ilgili olan dördüncü kısımda yazar 15-19.yy. arasında Arnavutluk'ta inşa edilmiş olan köprüleri konu edinmiştir. Bahsi geçen yapılar arasında Ergiri bölgesinde yer alan 11 köprü ve 2 su kemeri de kısaca tanımlanmış ve üç tanesinin plan kesit ve cephesi verilmiştir[21]. Bu kitapta da köprüler fiziksel özellikleriyle kısaca tanımlanmıştır. Bu eserde köprüler herhangi bir tipolojiye göre gruplandırılmamış, yapı ve cephe elemanlarına göre ögelerine ayrılarak bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Gjerak Karaiskaj tarafından ilk olarak 1981 yılında Arnavutça olarak yayınlanan "5000 Vjet Fortifikime në Shiqipëri" adlı eserde Arnavutluk'taki kaleler ele alınmıştır. Eserde kaleler inşa edildikleri dönemlere göre gruplandırılarak 11 başlık altında toplanmış, altı, yedi ve sekizinci bölümlerde Osmanlı dönemine yapılan kaleler incelenmiştir. Bu çalışma dâhilinde de incelenen Ergiri, Tepedelen ve Libohova kaleleri plan ve çizimleriyle beraber ayrıntılı tanım ve tetkikleri kitapta sunulmuştur. Bu konuda yapılmış tek çalışma olması bakımından eser önem taşımaktadır[22]. Kitabın yeni baskısı İngilizce ve Arnavutça olarak 2018 yılında tekrardan yapılmıştır. Eserde içerik olarak bir değişiklik fark edilmemektedir[23].

Frederick William Hasluck'un kitapları tez konumuz açısından diğer bir önemli kaynağı teşkil etmektedir. 1920 yılında hayata gözlerini yuman araştırmacının eserleri gezdiği bölgelerdeki tekkelerin durumunu aktarması açısından eşsiz bilgiler sunmaktadır. Diğer araştırmacıların tekke tipi yapıları göz ardı ettikleri düşünüldüğünde kaynağın değeri daha da anlaşılmaktadır. Özellikle "Bektaşilik İncelemeleri"[24] ve "Anadolu'da ve Balkanlar'da Bektaşilik" [25] adlı kitaplar genelde Balkanlar'da özelde ise Ergiri bölgesinde inşa edilmiş olan tekkelerin fiziki durumlarına dair aydınlatıcı bilgiler taşımaktadır.

Baba Rexhepi'nin "Misticizma Islame dhe Bektashizma" adlı kitabı da Bektaşi tekkelerinde görev almış dede, baba ve dervişlerin hayatlarını aktarması açısından büyük önem arz eder. Bu eser sayesinde tarihi bilinmeyen birçok tekke, buralarda görev almış dervişlerin hayatlarından yola çıkılarak tarihlendirilmiştir. Ayrıca eserde tekkelerin kurulmasında etkili olan karakterlerin tanıtılmasıyla Arnavutluk'ta Bektaşiliğin nasıl şekillendiği hakkında da okuyucunun bir görüş edinmesini sağlanmaktadır[26]. Kitabın İngilizce baskısı 2017 yılında yapılmıştır[27].

---

[21] Valter Shtylla, 2013.
[22] Gjerak Karaiskaj, 1981.
[23] Gjerak Karaiskaj, 2018.
[24] Hasluck, 2012.
[25] Hasluck, 1995.
[26] Baba Rexhepi, 1970.
[27] Baba Rexhepi, 2017.

BİRİNCİ BÖLÜM
ARNAVUTLUK TARİHİ

1.1. Arnavutluk'un Siyasi Tarihi

1.1.1. Osmanlı Öncesinde Arnavutluk

Bugünkü Arnavutların kökenine ilişkin en yaygın görüş, Balkanlara erken tarihlerde gelerek yerleşmiş bulunan, Hint-Avrupa menşeili antik bir toplum olan İlliryalılar'a kadar dayandığı yönündedir[28].

M.Ö. 1.yy. ile M.S. 6.yy.lar arasında Roma İmparatorluğunun işgaline uğrayan İllirya İmparatorluğu M.S. 6.yy.da "barbar istilası" adı verilen büyük Slav göçüyle birlikte zayıflamaya başlamıştır. Bunun sonucunda Doğu Roma İmparatorluğu Balkanlar'ın batı eyaletlerinde güç kaybetmiş, Slav nüfus ise hızla bölgeye yerleşerek İlliryalı nüfus ile kaynaşmıştır. 9.yy. ile 12.yy.lar arasında İlliryalılar Doğu Roma yönetimi altına girmişlerdir[29].

Doğu Roma İmparatorluğunun çöküşüne paralel olarak 13.yy.ın ilk yarısında Arnavut kabile reisleri Sicilya Kralı I. Charles Anjou ile anlaşmış ve böylelikle Arnavut Krallığının kurulmasına ön-ayak olunmuştur. Ancak Arnavut feodal beyler ekonomik ve yönetsel avantajların İtalyan ve Fransızların eline geçtiğini görünce koruyucu olarak gördükleri Kral I. Charles Anjou ile ortaklıklarına son vermişlerdir[30].

Doğu Roma'da başlayan iç savaşlar sırasında Arnavutluk'taki dağlıların isyan etmesi ve pek çok yeri yağmalaması üzerine 1338 yılında III. Andronikos Aydın Beyi Umur Bey'den yardım istemiştir. Türk kuvvetlerinin desteğiyle harekete geçen Bizanslılar Draç'a kadar olan bölgelerde yeniden hâkimiyet sağlamışlardır[31].

14.yy.da Doğu Roma ve Bulgar gücünün zayıflamasını fırsat bilerek başa geçen Sırp despotu Duşan Arnavutluk'u da içine alacak şekilde bir imparatorluk kurmuş ancak imparatorluk Duşan'ın ölümünden sonra hızlı bir çözülme sürecine girmiştir. Bölgede yaşanan karışıklık Osmanlı İmparatorluğunun bölgeyi fethiyle sona ermiştir[32]. 1332 yılında Balkanlar'ı ziyaret eden Guilame D'Adam Arnavutlar hakkında şöyle demiştir:

> ... Arnavutlar Sırp kralın şiddetli işkenceleri altında yaşamaktadırlar. Sırplar ve biz Latinler için kalplerinde kin beslerler, çünkü bu iki kavim de onların adet ve geleneklerini hiçe sayıp, derebeylerini

[28] Bozbora, 1997: 23.
[29] Bozbora, 1997: 24-25.
[30] Bozbora, 1997: 46.
[31] Bilge, 1991: 384.
[32] Bozbora, 1997: 47.

zincire vurmaktadır. Bu kavmin her ferdi Latin ve Sırplara karşı savaşın onları kutsallaştıracağına inanmaktadır [33].

Buna ek olarak dönemin kilise anlayışından kaynaklanan Ortodoks - Katolik çatışması ve bölgedeki egemen gücün sıklıkla değişmesi Arnavutluk'ta bir güvensizlik ve kargaşa ortamı yatarmıştır. Bu sebeplerden dolayı bölgede kilise tarafından aforoz edilen Hristiyan mezhepleri ve Balkanlara yeni gelen İslam davetçileri olan dervişler Arnavutlar tarafından ılımlı karşılanmıştır.[34]

1.1.2. Osmanlı Döneminde Arnavutluk

1355 yılında Stefan Duşan'ın ölümü ve Arnavut feodal beyleri arasındaki mücadeleler Osmanlı'nın bölgede etkin bir güç olması için gerekli ortamı sağlamıştır. 1358 yılında Yanya despotu VI. John Kantakuzenos'un oğlu Nikephoros, kendine düşman komşu devletler ile savaşmak amacıyla Osmanlı askerlerini Arta'ya davet etmiştir. Bu temastan sonra Osmanlılar Arnavutluk'ta 1383 yılına kadar Korça'dan Berat'a ilerlemişlerdir[35].

Yine 1355'te Duşan'ın imparatorluğunun çökmesinin bir sonucu olarak Slav, Arnavut ya da Bizans asıllı olan mahalli feodal beyler Arnavutluk'un her tarafına yayılmışlardır. Bu beylerden en güçlüleri Arnavutluk'un kuzeyinde konumlanan Balşalar ve merkezinde konumlanan Topyalar'dır. Avlonya, Berat ve Kanina üzerinde hâkimiyetlerini kuran Balşalar Draç'taki derebeyi Karlo Topya'yı tehdit etmekteydiler. Karlo Topya'nın Osmanlılardan yardım istemesi üzerine Viyosa Nehri üzerindeki Savra'da meydana gelen savaşta II. Balşa'nın kuvvetleri yenilmiş ve kendisi de bu savaşta ölmüştür (18 Eylül 1385) [36]. Bu savaş sonucunda Manastır ve Pirlepe Türklerin eline geçmiş, Karlo Topya ise Draç'ı tekrardan ele geçirmiştir.[37]

Topya ailesine mensup Arnavut beylerinin bu sefer sonunda Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesinden endişelenen Venedik, Karlo Topya'yı himaye etmeye çalışmıştır. Böylelikle Arnavutluk'ta uzun süre devam edecek olan Osmanlı-Venedik rekabeti de başlamıştır. Osmanlılar arazileri tımar olarak vermek suretiyle yerli beyleri kendilerine bağlarken Venedikliler toprakları yıllık bir maaş karşılığı yerli beylerden satın almışlardır[38].

Yerel derebeyler tarafından devamlı desteğine ihtiyaç duyulan Osmanlılar kısa sürede bölgede etkin bir güç haline gelmişler, hatta bunun sonucunda bazı derebeyler Türk

---

[33] Bozbora, 1997: 47.
[34] İzeti, 2009: 119.
[35] Rruga, 2017: 160-161.
[36] Bilge, 1991: 384-385.
[37] Bartl, 1998: 20.
[38] Bilge, 1991: 385.

hâkimiyetini bile tanımışlardır. Osmanlı hâkimiyetini tanımayan beyler ise bölgede diğer etkili güç olan Venediklilerin idaresine girmişlerdir [39].

1402 yılında I. Bayezid'in Ankara Savaşında yenilgiye uğraması üzerine, tıpkı Anadolu'da olduğu gibi Rumeli'de de Bizans, Sırbistan, Eflak ve Arnavutluk beyleri topraklarının bir bölümünü yeniden elde etmiş ve bağımsız bir şekilde davranmaya başlamışlardır[40]. Bu esnada İskender Beyin babası Yuvan da bu fırsattan yararlanarak Venedik cumhuriyetinin himayesine girmiştir. Ancak II. Murad'ın tahta geçmesiyle hızlı bir şekilde toparlanan Osmanlı Devleti Balkanlar'daki fetihlerine devam etmiştir. Osmanlı ordusu tarafından ikinci kez yenilgiye uğratılan Yuvan bunun üzerine muhtemelen dokuz yaşında olan oğlu Gergi'yi o sıralarda Osmanlı sarayına rehin olarak göndermiştir. Edirne'de II. Murad'ın hizmetinde bir iç oğlanı eğitimi gören Gergi Müslüman olmuş ve İskender adını almıştır[41]. I. Mehmed döneminde 1417 yılında Avlonya ve Berat'ın ele geçirilmesinin ardından II. Murad döneminde 1430'da Yanya ve 1449'da da Arta alınmış ve sonuç olarak Osmanlı Devleti kısa sürede bölgenin kuzey kesiminde hâkimiyet sağlamıştır[42]. Böylelikle Arnavutluk topraklarının neredeyse tamamı Osmanlılar ve Venedikliler arasında paylaşılmıştır[43].

II. Murad döneminde 1443 yılında Osmanlı ordusunun İzladi Savaşı'nı kaybetmesi üzerine Türklerin Balkanlar'dan atılacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu durumun meydana getirdiği karışıklıktan istifade eden İskender Bey İzlâdi'de Rumeli Beylerbeyi Kasım'ın ordugâhından[44] kaçarak babasının toprakları olan Kuzey Arnavutluk'taki Kocacık ve Akçahisar'ı ele geçirmiş ve isyan etmiştir[45]. 1443 yılında başarılı sayılabilecek bu Arnavut ayaklanmasının liderliğini İskender Bey adıyla da tanınan Giergi Kastriota (1405-1468) üstlenmiştir. 1444 yılının Mart ayında Leş (Alessio) şehrinde bütün Arnavut derebeyi ve asilzadelerinin iştirak ettiği bir toplantı tertip edilmiştir. Toplantıda Türklere karşı birlikte mücadele etmek üzere İskender Bey liderliğinde bir ittifak kurulmuştur. Kurulan bu ittifakın birlikleri Osmanlılarla çeşitli çarpışmalara girip başarılar elde etmişlerdir. 1450 yılında sultan II. Murad 100,000 kişilik ordusu ile bizzat İskender Beyin koruduğu Akçahisar Kalesi'ni kuşatmış ancak kuşatmayı dört ay sonra kaldırmak zorunda kalmıştır. İskender Bey ileriki yıllarda da Türk akınlarına karşı koymuş ancak tüm çabalarına rağmen topraklarını güneye

[39] Bartl, 1998: 20.
[40] İnalcık, 2007: 24.
[41] İnalcık, 2000, 561.
[42] Bartl, 1998: 21.
[43] Bartl, 1998: 22.
[44] İnalcık, 2000: 561.
[45] Pamuk, 2015: 650.

doğru genişletememiştir. 1455 yılında İskender Bey'in Berat'ı fethetme girişimi de başarısız olmuştur[46].

1463'te Venedik-Osmanlı savaşının patlak vermesi üzerine İskender Bey bunu bir fırsat bilerek Osmanlılardan kurtulmak için Venedik'le işbirliği yapmayı teklif etmiştir. İşbirliğinden rahatsız olan II. Mehmed, iki yıl süren yerel savaşlardan sonra İskender Bey'e karşı büyük çaplı bir sefer düzenlemiştir. Osmanlılar 1466 yazında yalnızca 25 gün içinde Balkanlar'ı Adriyatik sahiline bağlayan yolun – eski Via Egnatia'nın – sahil düzlüklerine ulaştığı Elbasan'da büyük bir kale inşa ettirmiştir. İskender Bey'in kalesi ise Akçahisar'da (Kruja) tecrit edilmiş ve artık kıyıdaki Venedik güçleriyle karadan iletişime geçmekten aciz kalmıştır. O kış İskender Bey İtalya'dan malzeme yardımı istemiş ve ertesi yıl Akçahisar'ı kuşatan Osmanlılara saldırmıştır. Bunun üzerine Fatih ikinci bir sefer düzenleyerek Arnavutluk'un birkaç Venedik karakolu dışında tümünü Osmanlı egemenliğine katmıştır[47].

Nihayetinde 1466 ve 1467'de Fatih'in Arnavutluk üzerine düzenlediği iki sefer sonucunda Akçahisar Kalesi fethedilmiş[48], fethin akabinde ise İskender Bey 17 Ocak 1468'de Leş (Alessio) şehrinde ölmüştür [49]. İskender Bey'in ölümünden sonra hâkimiyetindeki topraklar Venediklilerin eline geçmiştir[50]. Fatih Anadolu'da birliği sağladıktan sonra (1474-1478 yıllarında) Arnavutluk'ta Venedik'in elinde olan İşkodra'yı kuşatma altına almıştır. Venedik bu duruma barışla yanaşmış, yapılan anlaşmayla İşkodra, Akçahisar, Limni ve Agriboz adaları Osmanlılara terk edilmiş ve Venedik ayrıca her yıl 10.000 altın ödemeyi kabul etmiştir[51].

1463 yılında başlayan Osmanlı-Venedik harpleri sırasında Arnavutluk'un daha önce elden çıkmış olan şehirleri yeniden alınmış, nihayet 1478'de Akçahisar, Drivasto, Leş ve Jabyak'ın; 1479'da İşkodra ve 1501'de ise Draç'ın ele geçirilmesiyle fetih büyük ölçüde tamamlanmıştır. Tam hâkimiyet ise 1571'de Bar (Antivari) ve Ülgün'ün alınmasıyla sağlanmıştır[52].

Arnavutların Osmanlı İmparatorluğuna karşı ikinci büyük ayaklanması 17.-18.yy.larda gerçekleşmiştir. Sırpların 1690'da terk ettikleri İpek, Kalkandelen ve Kosova vadilerine Arnavutların yerleşmesi üzerine Tımar sisteminin bozulması ve merkezi otoritenin zayıflaması sonucunda 17.yy. sonlarında vilayetlerde malikâne sistemi[53] uygulanmaya

---

[46] Bartl, 1998: 22.
[47] Finkel, 2014: 57-58.
[48] İnalcık, 2009:114.
[49] Bartl, 1998: 22.
[50] Bartl, 1998: 23.
[51] Halil İnalcık, 2009: 115.
[52] Bilge, 1991: 386.
[53] Sistem hakkında ayrıntılı bilgi için: Genç, 2003: 516-518.

başlanmıştır. Ayrıca devlet arazisinin halka miri arazi mukataası şeklinde verilmesi de Arnavutluk'ta ayan sınıfının ortaya çıkmasında etkili olmuştur[54].

İşkodra'da Chaoushlyler ve Begallyler olarak bilinen iki büyük aile arasındaki mücadele tahminen 1730'lu yıllarda başlamıştır. İşkodra'yı uzun zamandır bir anarşi ortamına sürükleyen bu iki aile 1757'de kontrolün Buşati ailesinin eline geçmesiyle İşkodra'dan uzaklaştırılmışlardır.

Mehmet Buşati'nin bölgedeki başarısı, kendisine İşkodra valiliği unvanı verilmesinin yanı sıra paşalığa yükseltilmek suretiyle de ödüllendirilmiştir. Mehmet Paşa göreve getirildikten sonra yetki alanını genişletmek üzere çalışmalara başlamış, zor kullanarak elde ettiği bölgeleri 1768 tarihinden itibaren neredeyse bağımsız olarak yönetmeye başlamıştır[55].

Osmanlı Devleti bölgedeki tehlikenin farkına vararak 1775'te ölen Buşatlı Mehmet Paşa'nın yerine Köstenceli Mehmet Paşa'yı atamıştır. Bu girişimin yerel halk tarafından tepki çekmesi üzerine yönetime Mehmet Paşa'nın küçük oğlu Mahmut getirilmiştir. Mahmut Paşa yönetime geldikten sonra imparatorlukla arasını düzeltmek için hiçbir çaba sarf etmemiş, bunun üzerine Osmanlı Devleti de askeri güç kullanma yoluna gitmiştir. Kosova'da başlayan çatışmalar Buşati ailesinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Mahmut ölünce yerine kardeşi İbrahim Buşati gelmiştir. Kardeşi sultan yanlısı bir siyaset izlemiştir. İbrahim Buşati'nin ölümünden sonra (1810) İşkodra Paşalığı sınırları içinde kargaşa başlamış ancak bu anarşik ortam 1811'de Mustafa Buşati'nin kontrolü ele almasıyla sona ermiştir[56]. Mustafa Paşa iki yıl içinde (Mayıs 1812) vezirliğe terfi ettirilmiş, 1820 yılında ise bölgeyi tamamen Tepedelenli Ali Paşa'nın adamlarından temizlemiştir[57].

Buşatlı ailesinin son temsilcisi olan Mustafa Paşa'nın 1826 yılında İşkodra'da başlattığı isyan, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında ortaya çıkan otorite boşluğu nedeniyle kısa sürede Rumeli'ye yayılmıştır. İsyana zaman içerisinde Kegalık Paşaları'nın katılmasıyla ayaklanmayı Arnavutlar, Sırplar, Bulgarlar ve Karadağlılar da desteklemiştir.

Rusların 22 Ağustos 1829'da Edirne'ye girip Kırklareli'ni istila ettiği haberi İstanbul'a ulaşınca merkezden verilen bir emirle Vidin'de bulunan İşkodralı Mustafa Paşa'nın askeriyle Edirne'ye gelmesi ve Rumeli halkını işgalcilere karşı ayaklandırması istenmiştir[58]. Ancak Mustafa Paşa verilen bu emre uymamıştır. Bunun üzerine savaş bittikten sonra II. Mahmud askeri konularda ıslahat yapmaya başlamasının ardından Arnavutluk'un ıslahatı için sadrazam Mustafa Reşid Paşa görevlendirmiştir. Bölgenin bütün idari yapısı temelden ele alınarak

---

[54] Bilge, 1991: 386.
[55] Bozbora, 1997: 188.
[56] Bozbora, 1997: 118-123.
[57] Bilge, 2006: 344.
[58] Eyicil, 2015: 2941.

Elbasan, Ohri ve Dukagin sancakları Mustafa Paşa'dan alınmış ve sadrazama verilmiştir. Buna karşılık olarak Mustafa Paşa da Kegalık ve Bosna bölgelerine yazılar göndererek halkı ayaklandırmıştır[59].

Osmanlı ordusuyla çatışmalara giren ilk isyancılar 1831 yılında dağıtılmış, Mustafa Paşa ise 30 adamıyla İşkodra'ya kaçmıştır. Bölgeye asker sevk eden Osmanlı ordusu Paşa'nın kaçarak sığındığı kaleyi kuşatma altına almış, kalede gerçekleşen patlama sonucunda ise ordu kaleye girebilmiştir. Bunca mücadeleye rağmen Mustafa Paşa'nın kurduğu çete ancak 1832 yılında dağıtılabilmiştir[60].

Buşatlı ailesinin son temsilcisi olan Mustafa Paşa 1832 yılında II. Mahmut zamanında mağlup edilerek İstanbul'a gönderilmiş, çok geçmeden yeniden görev alarak Anadolu'da Bolu, Kastamonu, Adana, Maraş ve Konya gibi yerlerde valilik yapmıştır. Ardından tekrar Rumeli'ye gönderilerek Hersek mutasarrıflığına tayin edilmiş, 1853 yılında ise sancağın merkezi olan Mostar'a yerleşmiştir. Son olarak da Medine'ye Şeyhülislam olarak gönderilmiş ve 27 Mayıs 1860 tarihinde burada vefat etmiştir[61].

İşkodra Paşalığı'nın güçten düşmesine paralel olarak Yanya şehri etrafında 1788 yılında Tepedelenli Ali Paşa tarafından güney Arnavutluk bölgesini de içine alacak şekilde yeni bir paşalık kurulmuştur. Kısa sürede güçlenen Yanya Paşalığı, resmi olarak İşkodra Paşalığı'na bağlı bulunan Orta Arnavutluk bölgesinin işgaline girişmiştir[62]. Ocak 1787 tarihinde eşkıyadan arındırma bahanesiyle asker sevk ettiği Yanya Sancağını da ele geçirerek tam 33 yıl idaresinde tutmuştur. 1802 yılının Mart ayında Ali Paşa bölgedeki dağlı isyanıyla ilgilenmek üzere Rumeli Valiliğine getirilmiş ve kendisine verilen görevde başarılı olmuştur. Ancak sert yönetimi sonucunda aleyhine oluşan muhalefet yüzünden ertesi yıl azledilmiştir[63].

1810 yılında Ali Paşa Berat ve Avlonya'yı zapt etmiş bunun üstüne Ruslara karşı savaşmak için ordusuyla birlikte yardım istenmesine rağmen bu emre uymamasından dolayı II. Mahmud ile arası iyiden iyiye açılmıştır. II. Mahmud'un merkezi otoriteyi sağlama amacıyla yerel güçleri ortadan kaldırmayı hedefleyen siyaseti Ali Paşa'nın da ortadan kaldırılmasını gerekli kılmıştır. Bu iş için Mora valisi Hurşit Paşa görevlendirilmiştir. Bir ayaklanma hazırlığında bulunan Ali Paşa'nın öncelikle vezirlik makamı elinden alınarak Yanya valiliğinden azledilmiş ardından ise 14 Şubat 1822'de öldürülmüştür[64].

---

[59] Eyicil, 2015: 2951-2953.
[60] Eyicil, 2015: 2981-2985.
[61] Bilge, 2006: 345.
[62] Bozbora, 1997: 124.
[63] Beydilli, 2011: 477.
[64] Beydilli, 2011: 478.

Adeta bağımsız bir sultan gibi hareket eden Tepedelenli Ali Paşa saraya kafa tutarak bazı Avrupa devletleri ile diplomatik, ticarî ve iktisadî ilişkiler kurmuştur. 1812'de güney Arnavutluk'u tamamen hâkimiyeti altına alan Ali Paşa, 1822 yılında öldürülmesine kadar devlete isyan halinde kalmıştır[65].

II. Mahmut, ayanların güçlüsü olup oğulları ile birlikte Arnavutluk'a ve Epir'e hâkim olan Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı harekete geçmeye karar vermiştir. Ancak bu karar bir dizi büyük buhrana yol açmıştır: Tepedelenli isyanı Yunan isyanını, o da Mısır'da Mehmet Ali Paşa isyanını tetiklemiştir[66].

1.1.3. Bağımsızlık Sürecinde Arnavutluk

Arnavut milliyetçiliğinin, bölgedeki Müslümanların Osmanlı İmparatorluğuna bağlılıklarının daha güçlü olmasından dolayı daha geç ortaya çıktığı söylenmektedir. Ortaya çıkış tarihi hala tartışmalı olsa da tarihçiler Arnavutluk'ta milliyetçilik akımının gelişimi konusunda iki veya üç tarih üzerinde hemfikirdirler: 1878, 1905, 1912-13. 1878 yılı "Prizren Birliğinin" kuruluş yılıdır. Bu birlik Arnavut milliyetçiliğinin ilk kamusal tezahürü olarak kabul edilmektedir. Komünist tarih yazımında ise Rus devriminin ve ilk Arnavut milliyetçi çetesinin kuruluş yılı olan 1905 tarihi önem kazanır. Ama analizlerin çoğunda ikinci bir kilit dönem olarak 1912-13 yılları kabul edilmektedir. Bu yıllarda Arnavutluk'un bağımsızlığı İsmail Kemal Bey Vlora tarafından ilan edilmiş (28 Kasım 1912) ve 1913 yılında ise Arnavut Prensliği büyük güçler tarafından da tanınmıştır[67].

24 Aralık 1876 tarihinde I. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından 24 Nisan 1877'de başlayan Osmanlı – Rus savaşının neticesinde 18 Aralık 1877'de Ruslar İstanbul sınırına kadar ilerlemişlerdir. Savaş sonunda 3 Mart 1878'de Ayestefanos Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın maddeleri Arnavut topraklarının bir kısmının Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaşılmasını öngörmekteydi. Yunanlıların da Yanya'ya talip olmaları üzerine Arnavutlar Osmanlı devletinin kendilerini gerektiği gibi savunamadıklarını görünce Osmanlı – Rus Anlaşmasını reddetmişlerdir[68].

10 Haziran 1878'de (Berlin kongresinin[69] toplanmasından 3 gün önce) bazı göstericiler Prizren'de toplanarak Arnavutların yaşadığı yörelerin yabancı bir güç tarafından işgalini protesto amacıyla "*Arnavut Birliği*"ni kurmuşlardır. Berlin anlaşmasının maddelerinin

---

[65] Alpan, 1975: 71.
[66] İnalcık, 2016: 104.
[67] Clayer, 2013: 2.
[68] Alpan, 1975: 72-73.
[69] Ayestefanos anlaşmasının ağır şartlarını hafifletmek amacıyla, Rusya'ya karşı Osmanlının yanında görünen Avrupalı devletlerce düzenlenmiştir. Kongrenin düzenlenmesine sebep olarak Rusya'nın kazanımlarının İngiltere'nin menfaatleriyle çakışması öne sürülmüştür.

uygulanmaya başlanması ve Arnavutluk'un toprak kaybı, bölgede silahlı bir ayaklanmaya neden olmuştur. Ayaklanma 1881 yılının Eylül ayında Osmanlı ordusu tarafından bastırılmıştır. Bunun üzerine birlik üç yıl daha faaliyet gösterdikten sonra dağılmıştır [70].

Diğer yandan Arnavutlar kültürel anlamda asimile olmamak için de çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda başı çeken Naum Vekilharcı, okullar için Arnavutça ders kitapları yayınlamasının yanında Bükreş'te de Arnavut Kültür derneğini kurmuştur. Böylelikle Arnavutluk'un dil ve kültür alanındaki ilk savaşı da başlatılmıştır [71].

*Prizren Birliğ*i'nin dağılmasından sonra yeraltına çekilen Arnavutluk'un özerkliği meselesi, 1893 yılında baş gösteren Makedonya sorunuyla birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Arnavutlar, Makedonya'da reform yapılması durumunda Slav tehlikesinin artacağı ve Arnavut topraklarının parçalanacağı endişesine kapılmışlardır. Bu sebeple yaşadıkları toprakların reformlardan muaf tutulmasını istemişlerdir. Bu taleplere sessiz kalan Osmanlı Devleti'ne tepki olarak Peja'da bir toplantı daha yapılmış ancak bu birlik de herhangi bir karar alınamadan dağılmıştır [72].

İlk Arnavut çete örgütü, Manastır'da Lise Müdürü Baja Topulli tarafından teşkil edilmişti. Çete üyeleri 1906 yılı Ocak ayından itibaren dağa çıkarak güneyde Türk jandarmalarına ve aynı zamanda Yunanlılara karşı mücadeleye başlamışlardır[73]. Mayıs 1911 tarihinde Avlonya'da toplanan bir Arnavut komitesi İşkodra, Yanya, Kosova ve Manastır vilayetlerinin Osmanlı Devleti içerisinde özerk bir Arnavutluk teşkil edecek şekilde birleştirilmesine dair istekte bulunmuştur. 1911'de Kosova-Üsküp vilayetinde başlayıp, İşkodra vilayetine taşan isyan sert önlemler alınarak bastırılmış, Arnavutlar ezilerek isyanlarına son verilmiştir [74].

8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devletine saldırması neticesinde 17 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında I. Balkan Savaşı başlamıştır. Arnavutluk'un Balkan devletleri tarafından işgali sonucunda 28 Kasım günü "Arnavutluk Milli Kongresi" toplanmış ve Arnavutluk'un bağımsızlığı ilan edilmiştir[75].

Londra Konferansıyla birlikte büyük güçler Arnavutluk'u bağımsız bir krallık olarak tanımışlar ve yeni sınırlarını çizmişlerdir. Osmanlı ordusunun bölgeden çekilmesiyle, Arnavutluk da tarihinde yeni bir dönemece girmiştir[76].

---

[70] Finkel, 2014: 445.
[71] Kuş, 2015: 4908.
[72] Maden, 2011: 161-162.
[73] Maden, 2011: 162.
[74] Maden, 2011: 166.
[75] Bartl, 1998:131-315.
[76] Kuş, 2015: 4914.

1.1.4. Osmanlı Sonrası Arnavutluk

Yeni krallığı yönetecek olan kişi Prusyalı Yüzbaşı Williem von Wied 17 Mart 1914 tarihinde geçici başkent Draç'a gelmiş ve görevine başlamıştır. Prens, I. Dünya Savaşı'na kadar görevde kalmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra prensin kaçmasıyla Arnavutluk'ta siyasi istikrarsızlık başlamış, bu istikrarsızlık, ardından gelen II. Balkan Savaşı'yla devam etmiştir [77].

Uzun süreli bir anarşi döneminden sonra Ahmet Zogo 1924 Aralığında cumhuriyeti ilan ederek Cumhurbaşkanı olmuştur. Aradan dört yıl geçtikten sonra 1 Eylül 1928'de ise monarşiyi ilan edilmiştir. Zogo bu sefer de kendisini kral olarak nitelemiştir. Kraliyet rejimini tanıyan ilk devlet, bu eylemi teşvik etmiş olan Musolini'nin İtalya'sı idi. Daha sonra bu rejimi Macaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Uruguay, Avusturya, Bulgaristan, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere, Romanya, Almanya, Japonya, Hollanda, Belçika, İsviçre, İspanya, Polonya, Litvanya, Letonya, İsveç, Finlandiya, San-Marino, Ekvador, Mısır ve Siam Kraliyeti tanımıştır. Cumhuriyetçi Türkiye ise bu rejimi Mustafa Kemal'in 5 Eylül günü yaptığı açıklamayla, asla tanımayacağını kesinlikle belirtmiştir[78]. Bu rejim 1939 İtalyan işgaline kadar devam etmiştir. Mali borçlarla Arnavutluk'u ülkesine bağlayan Mussolini II. Dünya Savaşı arifesinde 25 Mart 1939'da Arnavutluk'a bir ültimatom vererek 7 Nisan'da Draç limanından işgale başlamıştır. 16 Nisan günü Arnavutluk krallık tacı İtalyan kralı Victor Emanuel'e geçmiştir [79].

Diğer yandan da bölgede işgale karşı hareketlenmeler başlamıştır. Bunlardan biri 1940 yılında Kral Zogo'yu destekleyen kuzey kabilelerinin temsilcisi Abas Kupi tarafından kurulan çetelerdir. Bu hareketin akabinde bölgede birçok çete kurulmuş ancak bu çeteler esas olarak işgale karşıyken kendi aralarında da muhalif olmuşlardır. Bu durumun oluşturduğu tehlikeyi gören Tito Arnavutluk'a bir heyet göndererek Arnavutluk Komünist Partisini kurdurmuş ve genel sekreterliğine de Enver Hoca'yı getirtmiştir. Diğer bir direniş örgütü ise Enver Hoca'nın aşırı solcu eğilimlerini sakıncalı bulan kabile başkanları tarafından kurulmuştur [80].

İtalyanların 1943 yılında teslim olmasının ardından Alman işgaliyle bölgedeki kaos devam etmiştir. 1944 yılına gelindiğinde ise Enver Hoca'nın başında bulunduğu Ulusal Kurtuluş Konseyi oluşturulmuş, Ekim ayında Berat'ta yapılan toplantıda ise geçici bir hükümet kurulmuştur. Almanya ülkeden çekilince ise Enver Hoca Yugoslavya'nın desteğiyle ülkenin yönetimini ele geçirmiştir [81].

---

[77] Kuş, 2015: 4914.
[78] Shpuza, 1997: 303-305.
[79] Kuş, 2015: 4928.
[80] Kuş, 2015: 4929.
[81] Kuş, 2015: 4930.

1947 yılından itibaren doğu Avrupa ülkeleri Sovyetlerin desteğiyle komünist rejim altına girmişlerdir. 1948 yılında Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin ilişkilerinin bozulmasına kadar geçen sürede Arnavutluk'un dış yardım ihtiyacı Yugoslavya tarafından karşılanmıştır[82]. İlerleyen zamanlarda Yugoslavya'nın Arnavutluk'u yeni bir eyaleti gibi görmesi ve Enver Hoca'nın sanayi devrimini gerçekleştirmesi için ihtiyaç duyduğu yardımın yapılmamasıyla Arnavutluk'un sanayiden vaz geçirilmeye çalışılması iki ülke arasındaki ilişkileri zedelemiştir. Bunlara ilaveten Yugoslavya'nın kendini koloni haline getirme çabası Arnavutluk'u yeni arayışlara sürüklemiştir[83].

Yugoslavya ile birliğini sonlandıran Arnavutluk, S.S.C.B.'nin Marksist-Leninist ideolojik yapısı ve Enver Hoca'nın Stalin'e daha yakın olmasının da etkisiyle Sovyetler Birliği'ne yanaşmıştır. Stalin'in 1953 yılında ölümünden sonra gelen yöneticilerin Stalin'in çizgisinden kopmaya başlaması üzerine bu değişime ayak uyduramayacağını düşünen Enver Hoca 1954 yılında başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Kruşçev'in Arnavutluk'un gelişmesini engelleyici yönde izlediği politikadan dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiş, 1961'in Aralık ayında ise tamamen kesilmiştir. Bu durum 1990 yılına kadar da devam etmiştir [84].

Sovyetlerle işbirliğinin sonlanmasının ardından Çin ile 17 yıl (1961-1978) boyunca sürecek olan ilişkiler kurulmuştur. Bölgede Çin etkisiyle devrim başlamış kısa süre sonra ise dini yapılar kapatılarak ülke ateist devlet olarak ilan edilmiştir. Buna bağlı olarak 1976 yılında yeni anayasa sunulmuştur. 1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgal etmesi bölgede tedirginlik yaratmıştır. Bu olay Arnavutluk'un savunma konusunu gündeme getirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin coğrafi uzaklığından dolayı Arnavutluk'a askeri teminat vermesinin zorluğunun farkına varan Çin, Arnavutluk'a Tito'yla ilişkilerini düzeltmesini tavsiye etmiştir. Bu olay Çin-Arnavutluk ilişkilerindeki soğumanın başlangıcı olmuştur[85]. Enver Hoca'yı Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerini koparmaya iten en temel neden ise Çin'in dünyada etkin bir güç olma amacıyla ilerlerken ABD ve Japonya ile işbirliği yapmasıdır. Mart 1972 tarihinde ABD başkanı Richard'ın Çin ziyareti ve Şubat 1973'te ABD diplomatı Kissinger'ın Pekin ziyaretinden Arnavutluk'un haberdar edilmemesine ek olarak Nisan 1975'te Arnavut delegesinin Çin Halk Cumhuriyeti tarafından kabul edilmemesi Enver Hoca'yı "kendi kendine yeterlilik" politikası izlemeye itmiştir [86]. 1976 yılında Arnavut Emek

[82] Kuş, 2015: 4930.
[83] Özkan, 2015: 4950.
[84] Kuş, 2015: 4932-4934.
[85] Kuş, 2015: 4934-4937.
[86] Özkan, 2015: 4955.

Partisinin 7. Kongresine Çinli yoldaşların davet edilmemesi ile de aradaki ayrılık derinleşmiş ve 1978 yılında da tamamen kopmuştur[87].

Çin ile kopan ilişkilerin ardından Arnavutluk dış siyasette bir yalnızlaşma politikasına girmiş ve bu süre zarfında da 1980'ler boyunca Kuzey Kore, Laos, Vietnam (üç komünist ülke) ile siyasi ilişkiler kurmuştur. 1985 yılında Hoca vefat etmiş ve yerine Hoca'nın yolundan sapmayacağını belirten Ramiz Alia gelmiştir [88]. Bu dönemde Doğu Avrupa'daki komünist rejimler tek tek yıkılmış Arnavutluk Komünist Partisi de rejimi yumuşatmak için kararlar almaya başlamıştır. Merkez komitenin aldığı en önemli kararlardan biri ise 10 Şubat 1991'de çok adaylı ve gizli oyla bir genel seçimin yapılacağı yönündeydi. Böylelikle ülkede çok partili hayata geçişin de ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Buna paralel olarak Arnavutluk'un dış ilişkilerini de geliştirmek için batılı ülkelerle çeşitli temaslara girdiği görülmektedir[89]. Böylelikle Arnavutluk'un da demokratik ülkeler arasında yer alma süreci başlamıştır.

1.2. Arnavutluk'ta Bektaşiliğin Tarihi

Arnavutluk tarihinin bir parçası haline gelen Bektaşilik, bölgenin dünya tarihi akışı içindeki konumunu da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu sebeple Arnavutluk tarihinden ayrılamayacağını düşündüğümüz Bektaşiliğin de bölgedeki tarihini kısaca aktarmak tarafımızca gerekli görülmüştür.

Arnavutların İslam'la ilk tanışmaları, Emevi Devleti'nin Korsika eyaletindeki Müslüman tüccarları vasıtasıyla olmuştur. Ancak Arnavutlar İslamiyet'i Osmanlılardan öğrenmişlerdir. Bu da Osmanlı Devletinin bölgede izlediği "istimalet" (hoşgörü) politikası sayesinde gerçekleşmiştir[90]. Arnavutluk'ta Sünni İslam'ın yanında Bektaşi, Halveti, Rufai gibi tarikatlar da yayılmışlardı. Bu tarikatların arasında özellikle Bektaşilik diğer tarikatlara nispeten daha fazla bir yayılma alanı bulmuştur [91].

Arnavutluk'ta Bektaşiliğin ilk olarak ne zaman yayılmaya başlandığı bilinmemektedir. Bu konudaki teorilerden biri bölgede faaliyet gösteren Sarı Saltuk'un, Sarı Saltuk ve Hacı Bektaş kültlerinin alt yapısını oluşturduğu yönündedir. Bunun yanı sıra diğer bir görüş ise Bektaşiliğin II. Murad döneminde bölgenin fethi sırasında yeniçeri ordusuyla birlikte Anadolu'dan gittiğini vurgulamaktadır. Batılı tarihçilere göre ise II. Bayezid döneminde Anadolu'daki Kızılbaşların Safevi taraftarlığı sebebiyle oturdukları yerlerden Arnavutluk'a

---

[87] Kuş, 2015: 4934-4937.
[88] Kuş, 2015: 4937.
[89] Atmaca, 2015: 4966.
[90] Maden, 2013: 144.
[91] Maden, 2013: 145.

sürülmesi sonucunda Bektaşilik 16.yy.ın başlarından itibaren Arnavutluk'ta yayılma imkânı bulmuştur[92].

Balkanlar genelinde dini hayatın değişimine bakıldığında bölgede 11.yy.da yaygın olan Hristiyanlık inancına karşı ortaya çıkan Bogomilizmin yerli halk tarafından desteklendiği görülmektedir. Bu akım Hristiyanlığın çoğu inanış ve uygulamalarına karşı olmakla beraber İslamiyete paralel yönler de taşımaktaydı. Yine bu topraklarda 12.yy.da İsmaililer adında bir topluluğun mevcudiyeti bölgede hetorodoks İslam geleneğinin ne kadar geriye gittiğine dair bizlere fikir sunmaktadır. Tüm bunların ardından 1263-64 yılında Sarı Saltuk öncülüğünde Müslüman Türklerin de Dobruca bölgesine yerleştirilmesi ve Balkanlar'da oluşmuş olan ortamın da etkisiyle bir kısım halk İslamiyete kaymış olabilir. Böylelikle Balkanlar'daki hetorodoks İslam incanının da temeli oluşturulmuştur[93]. Sarı Saltuk'un bölgeye gelmesi hiçbir zaman sistemli bir İslamlaştırma hareketine dönüşmemiştir. Bölgedeki İslamlaşma daha çok buraya yerleşem Müslümanların çevredeki halklarla ilişkileri dairesinde sınırlı kalmıştır[94]. 16.yy.da Safevi propagandasının da etkisiyle günümüz Romanya Bektaşilerinin ve Deli Orman Alevilerinin temelinin de atılmış olduğu düşünülmektedir[95]. Bu propaganda Arnavutluk'ta da etkisini göstermiş ve ilk Bektaşilik harekerinin başlangıcını teşkil etmiş olmalıdır.

Ortaçağda Osmanlının kuruluşundan önce Anadolu'nun sosyal yapısına bakılacak olursa Moğol istilasının sebep olduğu göç dalgalarıyla birlikte İran, Mısır ve Kırım gibi doğu ülkelerinden gelip Anadolu'ya yerleşmiş medreseliler, bürokratlar ve tarikat mensuplarının varlığı görülebilir. Özellikle uç beyliklerdeki köylere kadar faaliyet gösteren ahi teşkilatları Osmanlı imparatorluğunun kurulmasında ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Osman Gazinin pederi Şeyh Edebali ve silah arkadaşlarının birçoğunun tarikat mensubu oluşu, ilk piyade asker üniformalarının ahi üniformaları oluşu ve yeniçeriler için ahi başlıklarının kabul edilmiş olması Osmanlı devleti – tarikat ilişkisini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Osmanlı devletinin kuruluşunda önemli rol oynayan bu dervişler yer yer ordulardan önce seferlere çıkarak gayrimüslim topraklarında hem İslamın habercisi, hem aktarıcısı hem de bölgenin manevi fatihi rolünü üstlenmişlerdir. Bu dervişler tercihen boş arazilere kurdukları zaviyelere yerleşerek zaman içinde buralarını bir kültür, imar ve din merkezi haline getirmişlerdir. Dervişler bu zaviyelerde sadece ibadet etmemişler aynı zamanda tarım gibi günlük işlerle de uğraşıp zaviyenin kurulduğu bölgeyi şenlendirme

[92] Maden, 2013: 145-146.
[93] Ocak, 2011: 86.
[94] Ocak, 2011: 75.
[95] Ocak, 2011: 86.

görevini de üstlenmişlerdir[96]. İşte böyle bir fetih ortamında Osmanlı devletinin Balkanlara yayılmasında kolonizatör Türk dervişleri oldukça etkili bir faktör olmuştur.

Bu veriler her ne kadar Arnavutların tarikatlarla tanışmasını 15.yy.a kadar götürülse de bu dönemde ilişkilerin nasıl geliştiğine dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. Kaldı ki Ergiri örneğinden yola çıkacak olursak 1621 yılında vefat eden Baba Arshi'nin ve Akçahisarlı Ali Baba Horasani'nin Ergiri'ye Bektaşiliği yaymak için gelmesi üzerine kendisine destekçi bulamaması[97] bölge halkının, en azından, Bektaşiliği ve Bektaşi tarikatını benimsemediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bektaşilerin, Arnavutların yaşadığı topraklarda sistematik bir şekilde tekke kurmaları ve tarikât olarak faaliyet göstermeleri XVIII. yüzyılın sonunda, yani 1790-1822 yılları arasında Güney Arnavutluk'ta bağımsız hareket eden ve kendisi de Bektaşi olan Tepedelenli Ali Paşa'nın yönetimi zamanında olmuştur [98].

Yanya valisi Ali Paşa Bektaşi dervişlerini Buşatlı ailesine karşı diplomatik casuslar olarak kullanmıştır. Bunu bahane eden Buşatlı ailesi ise İşkodra'daki Bektaşileri sürmüştür. 1822 yılında Ali Paşa'nın ölümü ve 1826'da yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla birlikte Bektaşi tarikatının takibe alınması ve İstanbul'daki Bektaşi tekkelerinin kapatılması gibi olaylar Arnavutluk'taki Bektaşiliği etkilememiştir [99].

Bektaşiler 1920 öncesinde Türkiye'deki Bektaşilere bağlıyken 1922'de Tiran'da toplanan ilk kongrede alınan kararla bu tarihten sonra bağımsız şekilde örgütlendiler [100]. 1923 yılında Ergiri'nin (Gjirokastër) Haydariye Bektaşi Teknesi'nde ikinci kongre toplanmıştır[101]. Bu toplantıda Bektaşi cemaati resmi bir statü kazanmıştır[102.] 1921-1924 yılları arası döneme dair Ergiri (Gjirokastër) Tekkesi ve buna bağlı 7 babadan oluşan bir konsey dışında Bektaşilerin yapısı hakkında fazla bir bilgimiz bulunmamaktadır[103]. 1929 yılında Prişta Teknesi'nde üçüncü Bektaşi Kongresi toplanmıştır. Üçüncü Kongre'de, Türkiye'de tekke ve zaviyelerin kapatılmasından dolayı dedebabalık makamının Arnavutluk'a taşınması için karar alınmış ve bu makama da Türkiye'den gelmiş olan Salih Niyazi Dedebaba atanmıştır [104].

Osmanlı sorasında ortaya çıkan Arnavutluk yönetiminin Bektaşilere karşı tutumu iki ayrı dönemde ele alınabilir: 1945-53 ve 1954-67. 1945-1953 dönemi süresince yetkililer

---

[96] Barkan, 1942:279-304.
[97] Baba Rexhebi, 1970: 289.
[98] İzeti, 2009: 123.
[99] Bartl, 1998: 181-182.
[100] Bilge, 1991: 387.
[101] İzeti, 2009: 125.
[102] Bilge, 1991: 387.
[103] Popovic, 1995: 24.
[104] İzeti, 2009: 125.

Bektaşi cemaatinin üst yönetimini çok hızlı bir şekilde dağıtmışlar, dini ve laik rakiplerini (veya gerçek anlamda kendi taraftarı olmayan bütün önemli kişileri) saf dışı bırakmışlardır[105].

Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin Arnavutluk Bektaşilerine karşı tutumu 1945'ten itibaren değişmeye başlamıştır. 1967'deki Kültür Devrimiyle, diğer bütün dini teşkilatlarda olduğu gibi Bektaşiliğe karşı da açık bir baskı uygulanmış ve tekkeleri kapatılmıştır[106].

1.3.Tepedelenli Ali Paşa ve Hayatı

Tepedelenli Ali Paşa adına bir başlık açılarak hem Arnavutluk tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan hem de tez dâhilinde çokça adı geçen bu şahsiyetin daha iyi tanıtılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda yaptığı işler, getirildiği görevler, hayatı ve imar faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Ali Paşa'nın ataları 1410'larda Sultan Bayezid'in ordusu ile Epir'e gelmiştir. Büyük atası Derviş Nazif Bayındır Türkmenlerinden bir baba ile Germiyanoğulları'na mensup bir anadan doğmuştur[107]. Derviş Nazif Kütahya'nın Mevlevihanelerinin birine mensuptu. İşlediği suçun cezasından kurtulabilmek için doğduğu yeri terk etmiş ve zaman içerisinde dolaşarak önce Tepedelen'e gelmiş ve buradan da günümüzde Tepedelen'in doğusunda yer alan Beçisht köyünde konaklamaya karar vermiştir. Ancak köy halkı yabancılara hoşgörüyle bakmadıklarından köyün dışında bir kulübe kurarak burada yaşamaya başlamıştır[108].

Nezif Bey ölünce ardında Hüseyin adında bir çocuk bırakmıştır. Hüseyin, Klissura nahiyesi beylerinden birinin (topal olduğu için o güne kadar birliktelik kuramamış) kızıyla evlenmiştir. Bu evlilikten Mustafa adında bir çocuk doğmuş ve annesinden dolayı "Bey" unvanıyla anılmıştır[109].

Mustafa (Arnavutluk'taki deyimle Muço) Bey önce hükümet ile Tepedelen Arnavutları arasında tercümanlık yapmış, ardından adım adım yükselerek Dergâh-ı Ali kapıcıbaşılığına getirilmiş ve Tepedelen mütesellimi olarak tayin edilmiştir[110].

Mustafa Beyin Salih adında bir oğlu ve Salih Beyin de Bekir ve Muhtar adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Muhtar Bey Osmanlıların Korfu'da uğradıkları hezimet sırasında Pantokrator dağında sıkıştırılmış ancak silah arkadaşlarıyla beraber kaçamadığı için Venedikliler tarafından yakalanarak 1716 yılında şehit edilmiştir. Kardeşi Bekir Bey ise Muhtar Beyden önce vefat etmiş ve yerine oğlu İslam Bey geçerek Tepedelen

---

[105] Popovic, 2004: 140.
[106] Popovic, 2004: 139.
[107] Römeran: 1939: 9.
[108] Ahmed Müfid, 1324: 32.
[109] Ahmed Müfid, 1324: 32.
[110] Ahmed Müfid, 1324: 32.

mütesellimliğini de almıştır. Şehit Muhtar Beyin oğlu Veli Bey ise o sırada büyümekte olup amcası İslam Bey'den Hormova ve Lekli köylerini istemiş ve bu köyleri alması üzerine İslam Beyle aralarında başlayan rekabet sebebiyle aralarında bir çekememezlik doğmuştur. Sonuç olarak Veli Bey kendi topladığı haydut çeteleriyle Yanya ve Yenişehir taraflarına baskınlar düzenleyerek buraları yağmaya koyulmuştur[111].

İslam Beyin Hormova köyündeki suçluları yakalayarak Tepedelen'deki konağına getirmesi üzerine Veli Bey bunu kendisine hakaret sayıp yandaşlarıyla İslam Beyin konağını sarmış, İslam Beyi öldürmüş ve suçluları geri alarak konağı da ateşe vermiştir[112].

Bu olayın ardından Veli Bey mirimiranlık rütbesine getirilmiştir. İlk hanımını Tepedelen'in Bençe köyünden almıştır. Bu hanımından İsmail Bey, Tahir Bey, Meryem Hanımve Ayşe Hanım namlarında dört çocuğu olmuştur. Birinci hanımının vefatının ardından Veli Paşa Mehmed Paşa sülalesinden Koniçe Hanedanından Zeynel Beyin kızı İsmihan (Hanko) Hanımla evlenmiştir. Veli Paşa'nın bu ikinci evliliğinden 1744 yılında Ali Bey (Tepedelenli Ali Paşa)[113], iki sene sonra ise kızkardeşi Şehnisa hanım olmuştur[114]. Veli Bey 1753 yılında 85 yaşında vefat etmiştir[115]. Bunun üzerine çocukların bakımını ve alilenin sorumluluğunu İsmihan Hanım üstlenmiştir.

İsmihan Hanım Tepedelen ile Kardik köyü arasındaki Kakoz nahiyesini yönetimi altına almaya çalışmış ancak sıranın kendilerine geleceğini düşünen Kardik Müslümanları Hormova Hristiyanlarıyla ile birleşerek 1762 yılınan Ağustos ayında Kardikten geçmekte olan İsmihan Hanım ve Ali Paşa'nın kızkardeşi Şehnisa hanımı alıkoymuşlardır. Daha sonra esirlerin fidyeleri ödenmek suretiyle serbest bırakılmışlardır[116].

Böyle bir ortamda büyümekte olan Ali Paşa haydutluk yapmaya başlamış ve etrafında topladığı adamlarla Hormova ve Kardik köylülerinden annesinin intikamını alabilmek için başarısız girişimlerde bulunmuştur. İşlediği suçlar neticesinde Berat mutasarrıfı Kurd Ahmed Paşa'nın Ali'nin çetesini takip ettirerek dağıtmıştır. Ali kendisine şefkatle yaklaşan Kurd Ahmed Paşa'nın kızıyla evlenmek istemiş ancak Ahmed Paşa kızını 1764 yılında daha münasip gördüğü Avlonyalı Kaplan Paşazade İbrahim paşayla evlendirmiştir. Bunun üzerine Ali Paşa tekrar haydut çetelerinin başına dönmü ve Kurd Ahmet Paşayı kendine düşman bellemiştir[117].

---

[111] Ahmed Müfid, 1324: 33.
[112] Ahmed Müfid, 1324: 33.
[113] Beauchamp, 1822: 23'te Ali Paşa'nın doğum tarihi olarak 1750 yılını vermektedir.
[114] Ahmed Müfid, 1324: 34.
[115] Römeran, 1939: 13.
[116] Ahmed Müfid, 1324: 34.
[117] Römeran, 1939: 18.

Ali Paşa 24 yaşına geldiğinde annesi Delvine Sancağı mutasarrıfı Kaplan Paşa'nın (aynı zamanda Kurd Ahmed Paşa'nın düşmanı) kızını Ali'ye almış ve ikisi 1768 yılında Ergiri kasabasında evlenmişlerdir. Bu evlilikten 1769 yılında Ahmed Muhtar ve iki sene sonra ise Veliyüddin (Veli) doğmuştur[118].

Ali'nin ilk işi kayınpederinin makamına göz dikmek oldu. Kaplan Paşa'nın Baba-ı Ali emirlerine uymayarak idam edilmesine sebep olmasının ardından Ali Paşa kendisinin Delvine mutasarrıflığına atanacağını düşünürken Bab-ı Ali tarafından Kaplan Paşa'nın büyük oğlu Ergirili Ali Bey boşalan makama atanmıştı. Tam bu sırada Ali Paşa'nın annesi İsmihan Hanım da kızı Şehnisa'yı Ergirili Ali Beyle evlendirmiş (1769) ve iki aile arasındaki bağları sıkılaştırmıştır. Dört sene sonra Ergirili Ali Beyin çıkan miras kavgasında kardeşleri tarafından öldürülmesi üzerine Delvine mutasarrıflığı eşraftan Mustafa Ağa Koka'ya geçmiştir. Ancak bir süre sonra bu zat da faili meçhul bir cinayete kuban gitmiştir. Mustafa Ağa Koka'nın yerine ise yine Delvine eşrafından Selim Bey geçmiştir. O tarihlerde Osmanlıların bölgedeki düşmanı Venediklilere toprak sattığı gerekçesiyle üzerine iftira atılan Selim Bey, Bab-ı Ali'nin durumdan haberdar olması üzerine vatan haini ilan edilerek idama mahkûm edildi. Bu durumdan haberdar olan Ali Paşa hemen bir oyun düzenleyerek Selim Beyi yemeğe çağırdı ve onu orada katletti. Bunun üzerine Ali Paşa sonunda amacına ulaşarak Baba-ı Ali tarafından Delvine mutasarrıflığına atandı. Ancak bu atama kısa sürdü ve Selim'in oğullarından Mustafa Bey mutasarrıflığı eline geçirdi (1780)[119].

Bundan dört sene sonra Avlonya mutasarrıfı ve derbentler başbuğu Kurd Ahmed Paşa vefat etti. Mutasarrıflığa oğlu Mehmet Paşa atandı. Ali Paşa İstanbul'daki taraftarlarının da etkisiyle 1784'te derbentler bağbuğluğuna ve daha sonra Tırhala ve Teselya Mutasarrıflığına tayin edilmiştir[120]. Ardından Yanya'da çıkan karışıklıklar üzerine durumu düzeltmek bahanesiyle Yanya'ya yürümüş ve 1788'de kasabaya girdikten sonra Yanya mutasarrıfı olarak atanmıştır. Kendisinden boşalan Tırhala mutasarrıflığına ise küçük oğlu Veli Paşayı geçirmiştir[121].

1798 yılında Vidin'de isyan eden Paspanoğlu'na karşı yapılan askerî harekâta 15.000 askerle katıldı. Bu başarılı hareketinden dolayı kendisine üç tuğlu paşalık ile birlikte "sultanın aslanı" lakabı verildi[122].

1791'de Rus-Avusturya-Osmanlı savaşı sırasında Rusya'ya yanaştı. Yanya'da bir Rus konsolosluğunun açılmasına izin verdi ancak aralarında bir antlaşma gerçekleştirilemedi.

---

[118] Römeran, 1939: 19.
[119] Römeran, 1939: 24-27.
[120] Römeran, 1939: 28.
[121] Römeran, 1939: 30-31.
[122] Beauchamp, 1822: 73.

1797'de Venediklilerin bölgeden silinmesiyle Ali Paşa'nın gücü daha da arttı. 1799'da Osmanlı-Rus ortak donanmasının adaları ele geçirme yönündeki harekâtta Ali Paşaya nevahir-i erbaayı (Preveze, Butrint, Voçina, Parga) zabtetme görevi verildi. Butrint'i ele geçirmesi üzerine paşaya vezaret rütbesi verildi[123].

Önce Fransızlarla yakınlık kuran paşa Venedik adalarının Fransa'ya bırakılması üzerine İngilizlere yönelmiştir. İngilizler yardımıyla Ali Paşa'nın bu adaları ele geçirmeye çalışması Fransızlarla arasında düşmanlık doğmasına neden olmuştur. Osmanlı-Rus (1806-1812) ve İngiliz (1807-1809) savaşları esnasında Ali Paşa Preveze ve Voniçayı ele geçirmiş, Parga ise İngilizlere verilmiştir. 1810 yılında Berat ve Avlonya'yı da düşmanlarından alarak yönetimine dâhil eden Ali Paşa 1811 yılında gücünün zirvesine ulaşmış ve bölgede bağımsız bir yönetici olarak hareket etmeye başlamıştır[124].

Ali Paşa'nın girdiği bu durum ve II. Mahmud'un yerel yöneticileri ortadan kaldırarak merkezi otoriteyi tekrardan sağlama siyaseti Paşa'nın sonunu kaçınılmaz bir duruma getirmişti. Ali Paşa önce derbentler başbuğluğundan azledildi. Oğlu Veli paşa ise Tırhala Paşalığı'ndan ayrılmak zorunda bırakıldı (Mart 1820). Bunun üzerine Ali Paşa Rumlara para ve silah yardımıyla ayaklanma hazırlığına girişti ancak bu sefer de vezareti kaldırılarak Yanya valiliğinden azledilmiş ve oğullarıyla birlikte Tepedelen'de ikamet etmeye mecbur bırakılmıştır. Fakat Ali Paşa buna karşı çıkmış ve netice olarak Bab-ı Ali tarafından fermanlı ilan edilmiştir[125].

Yanya Kalesi'ne sığınarak iki yıl kadar direnmeyi başaran Ali Paşa Hurşid Paşa kumandasındaki kuvvetler tarafından tamamen sarılmış ve öldürülerek kafası kesilmiştir[126].

Ali Paşa'nın bedeni Yanya'da üç gün teşhir edildikten sonra kaleye getirilmiş ve Fethiye Camisi'nde cenaze namazı kılındıktan sonra bedeni 25 Ocak 1822'de caminin haziresinde eşi Ümmügülsüm hanımın yanına gömülmüştür. Ali Paşa'nın ölüm haberi 14 Şubatta, kellesi ise 23 Şubatta İstanbul'a getirilmiş ve Topkapı Sarayı önünde teşhir edilmiştir (Çizim 1. 1). Bedeni ise Yanya'da gömülmüştür (Çizim 1. 2). Daha sonra Ali Paşa'nın kesilmiş başı Silivrikapı haricinde oğulları Muhtar, Veli ve Salih Paşalarla torunu Mehmed Paşa'nın kesilmiş başlarının yanına gömülmüştür[127].

Ali Paşa'nın eğitim durumuyla ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Arnavutluk'ta doğup büyüdüğü için Arnavutça konuşuyor olmalıdır ayrıca Holland'ın aktardıklarına göre

---

[123] Beydilli, 2011: 477.
[124] Beydilli, 2011: 477-478.
[125] Beydilli, 2011: 478.
[126] Römeren, 1939: 273-274; Beydilli, 2011: 478.
[127] Römeran, 1939: 274.

Yunanca da konuşabilmektedir[128]. İdaresi altındaki bölgelerde Rumca resmi dil gibi geçmekte, Arnavutça ise günlük konuşma dili olarak kullanılmaktaydı[129].

Çizim 1. 1 Ali Paşa'nın kesik başının Topkapı Sarayında sergilenmesi [130]

Çizim 1. 2 Ali Paşa'nın Yanya'daki Mezarı (solda) ve sarayı (ortada)[131]

Ali Paşa kendi eğitimine olmasa da egemenliği altındaki bölgelerde eğitimin gelişmesine önem göstermiştir. Yanya'daki Zosimca Rum Lisesinde 300 öğrenci okumaktaydı. İncilin Gega ve Toska lehçelerine çevrilmesiyle kilisede Arnavutça kullanılmaması kuralına karşı gelmiştir. Yanya'da iki medrese ile Arapça ve Türkçe öğretilen, 19 sınıflı bir okul açmıştır[132]. Bu eğitim kurumları yanında Yanya'nın yakınlarında bir kasaba olan Bonila'da sarayı, bahçeleri ve askeri koleji olan bir okul kurduğu da bilinmektedir[133].

Ali Paşa'nın yukarıda sayılan eğitim yapıları dışında Yanya, Tepedelen, Ergiri ve Libohova'da birer saray inşa ettirdiği, Ergiri Kalesi'nin güneyine bir burç eklettiği, Yanya ve Tepedelen kaleleri içerisinde bir cami yaptırdığı bilinen inşa faaliyetlerinden bazılarıdır[134]. Ancak mevcut verilerin yanı sıra bu dönemde bahse konu olan yerleşimlerin nasıl

---

[128] Holland, 1815: 126.
[129] Beydilli, 2011: 478.
[130] Walsh, 1828: 44-45.
[131] Walsh ve Allom, 1836: 82-83.
[132] Beydilli, 2011: 479.
[133] Beauchamp, 1822: 93.
[134] Bu konuda daha fazla bilgi için Muço, 2002; Uzun, 2002.

şekillendikleri ve Tepedelenli Ali Paşa'nın bu şehirlerin şekillenişinde ne gibi bir rolü olduğu kesin olarak saptanamamaktadır.

1.4. Ergiri Kenti ve Tarihi

Arnavutluk güneyde Yunanistan, doğuda Kuzey Makedonya, kuzeydoğuda Kosova ve kuzeyde ise Karadağ ile sınır komşusudur. Batıda ise Adriyatik Denizi aracılığıyla İtalya ile deniz komşusudur.

Ergiri ise Arnavutluk'un 12 ilinden biri olup Arnavutluk sınırlarının güneyinde yer almaktadır. Batısında Avlonya, güneyinde Yanya, doğusunda Görice ve kuzeyinde ise Berat ile Fier illeri bulunmaktadır. İl, Ergiri merkez olmak üzere Tepedelen ve Premedi ile birlikte üç belediyeye ayrılmıştır.

Ergiri'nin geçmişinin ne kadar eskiye gittiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 12.yy.dan daha eski olmadığı tahmin edilmektedir. Nitekim 11.yy.da bölgeyi ziyaret eden kronik El-İdrisi ve Kedreni'nin aktarımlarında bu bölge Drinopol ismiyle anılmaktadır. 14.yy.ın ikinci yarısına dair bölgedeki olayları aktaran Yanya Kroniği ise Drinopolis ve Gjirokastra (Ergiri) diye iki ayrı merkezden bahsetmektedir[135].

Ergiri şehri kalesiyle beraber ilk olarak 1338 yılında Johan Kantakuzen tarafından III. Andrenikos'un büyük yurdu olarak anılmıştır. 14.yy.ın ikinci yarısında bölge ve kale Arnavut Zenebiş (Zenebish) feodal lordunun merkezi konumundadır[136]. Zenebişlerden sonra kale Gjin Bue Shtapes'in yönetimi altına girmiş ve Epiros despotluğunun bir parçası haline gelmiştir[137].

Bölgenin Kral Zepa'dan fethedilerek Osmanlı denetimine geçmesine dair Kiel 1417[138] (Mehmed Çelebi dönemi), Ahmed Müfid Bey ise 1425[139] (II. Murad dönemi) tarihini vermektedir. 1430'da Ergiri ve civarında yaşayan Arnavudlar Osmanlılara karşı isyan ederek Korfu'da bulunan Kral Zepa'yı da geriye çağırmışlar ve hep beraber kaleyi kuşatma altına almışlardır[140].

Bu sırada Sultan II. Murad'ın emrinde olan Gazi Turhan Bey Tırhala'dan yola koyulup Yanya gölünü geçmiş, Ergiri'ye gelerek Kral Zepa ve yandaşlarını mağlup etmiş ve böylelikle Ergiri ikinci defa fethedilmiş olmuştur. Ergiri'nin ardından 1430 yılının Haziran ayında Yanya şehri de fethedilmiştir[141]. 1431 yılında Arnavut sancağı kurulduğunda ise burası

---

[135] Karaiskaj, 2017: 171.
[136] Karaiskaj, 2017: 172.
[137] IMK arşivi 428 numaralı dosya.
[138] Kiel, 1995: 298.
[139] Ahmed Müfid, 1324: 10.
[140] Ahmed Müfid, 1324: 10-11.
[141] Ahmed Müfid, 1324: 11.

merkez olarak belirlenmiştir[142]. Bölgedeki diğer bir isyan ise 1439 yılında Yanya ve diğer Arnavutların derebeyi olan Zenebişi tarafından çıkarılmıştır. Bu isyan neticesinde Zenebişi Kesriye'den Ergiri'ye kadar olan toprakları hükmü altına almıştır. Ancak o sırada Macaristan'ın fethiyle meşkul olan Sultan II. Murat'ın hızlı müdahalesiyle isyan kısa sürede bastırılmıştır[143].

H. 835 (M. 1431/32) yılında yapılan sayıma göre Ergirikasrı vilayetinde toplam 36 köy, 3 mezarlık, 951 hane, 59 dul kadın ve 103 bekâr bulunmaktaydı[144]. Burdan yola çıkılarak her hanede 5 kişi olduğu düşünülecek olursa yaklaşık 4.917 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfus muhtemelen tamamen Hristiyanlardan ibaretti.

H. 926 (M. 1520) tarihli diğer bir tahrir defterinde ise Ergiri kazasında 1 kale, 143 köy, 10 mezarlık, 4 çiftlik, 1 Manastır, 1 hamam ve 1 cami bulunmaktaydı. Toplamda 13.786 olan nüfusun 53'ü (+4 bekâr) Müslüman iken 12,257'si (+1040 bekâr) de gayrimüslimdi. Bunlara ek olarak 368 kişi de dul olarak kaydedilmiştir[145]. Aynı yıl Tepedelen'de 27 Hristiyan ve 3 Müslüman hane ve 1 kadı, Premedi'de ise 208 Hristiyan hane ile 10 muhafız ve bir dizdar buşunmaktaydı[146].

Kentin tarihi hakkında 240 yıllık bir sessizliğin ardından bölgeyi ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi vasıtasıyla tekrar Ergiri'nin durumundan haberdar olmaktayız. Çelebi kale içinde ve dışındaki yerleşimi, çarşıları ve hamamlarıyla birlikte mamur bir kent portresi çizmektedir[147]. 1812 yılında Ergiri Tepedelenli Ali Paşa'nın eline geçmiş ve 1822 yılında öldürülmesine kadar onun emrinde kalmıştır. Bu dönemde bizzat Ali Paşa'nın girişimiyle bazı imar faaliyetlerinde bulunulmuşsa da bunlar yönetici ve askeri zümreye dair inşa edilen yapılarla sınırlı kalmıştır.

Arnavud sancağının kuruluşunda merkez olarak kabul edilen Ergiri bu dönem içerisinde statüsünü Avlonya'ya devretmiş, 19.yy.da ise Yanya vilayetinin bir parçasını teşkil eden Ergiri sancağının merkezi haline gelmiştir[148]. Bu dönemde bölgenin nüfusuna dair bilgileri salnamelerden edinmekteyiz. Bu bilgiler 19.yy.ın ikinci yarısına ait olmakla berber nüfus artışı hakkında bizlere aydınlatıcı veriler sağlamaktadır. Bu bağlamda R. 1293 (M. 1896/7) ve R. 1294 (M. 1897/8) tarihli Yanya Vilayeti Salnamelerindeki bilgiler düzensiz bir şekilde sunulmuşken R. 1311 (M. 1895/6) tarihli salnamede bu veriler toplu halde yer almaktadır. Bu kayıtlara göre Ergiri kasabasında 8,399 nüfus bulunmakta, 64 karyesiyle

---

[142] Kiel, 1995: 298
[143] Ahmed Müfid, 1324: 13.
[144] İnalcık, 1987: 2
[145] Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2008: 36.
[146] Kiel, 2011: 476.
[147] Evliya Çelebi, 2013: 349-357.
[148] Kiel, 1995: 298

birlikte kaza genelinde ise 30,460 nüfusu ihtiva etmektedir. Tepedelen'in kasaba merkezinde 503 nüfus, 63 karyeli kazanın tamamında ise 11,892 nüfus olduğu görülmektedir. Premedi'de de kasaba merkezinde 2,418 kişilik bir nüfus varken 99 karyesiyle birlikte kaza genelinde toplam nüfusu 28,172'dir. Ancak ne yazık ki bu nüfus verileri içerisinde müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmamış, sadece cinsiyete göre bir gruplandırma yapılmıştır[149].

Arnavutluk'un geri kalanı gibi Ergiri de 1912 yılına kadar Osmanlı denetimi altında kalmaya devam etmiş, Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasının ardından Ergiri, General Zograpos yönetimindeki Otonom Epir Cumhuriyeti'nin bir parçası olmuştur. Bu otonom cumhuriyet de Yunanistan ile birleşme gayretindeydi. Ancak I. Dünya Savaşından sonra İtilaf Devletlerinin (İngiltere, Fransa, Rusya) Yunanistan'ı, etnik çoğunluğu Arnavut olan bu bölgeyi bırakmaya ikna ettiler ve böylelikle mevcut sınırlar 1921 yılında uluslararası alanda tanınmış oldu[150].

Kral Zog döneminde (1928-1939) daha çok kaleye inşa edilen hapishaneyle bilinmesine rağmen ülkenin öenmli bir ekonomik ve kültürel merkezi haline gelmiştir. 1939'da İtalyan işgali altına giren şehir 1944 yılında kurtarılabilmiştir. Komunizm döneminde de statüsünü koruyan Ergiri 1990'da komunizm bittikten sonra bir buhran içine girmiş ve halkı iş aramak için Tiran'a doğru göç etmeye başlamıştır. Komunizmin ardından 1997'de seçim usulsüzlükleri ve tasarruf sisteminin çöküşüyle şehir tekrardan bir kaosun içine sürüklendi[151].

Ergiri, korumuş olduğu Osmanlı kasaba yapısı nedeniyle 2005 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine dâhil edilmiştir[152]. Şehir günümüzde kalesi, çarşısı ve müzeleriyle turistik bir merkez konumundadır.

---

[149] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1311: 211, 220, 228
[150] http://www.gjirokastra.org/sub_links/about_sub/about_history.html (erişim tarihi: 01.01.2021).
[151] http://www.gjirokastra.org/sub_links/about_sub/about_history.html (erişim tarihi: 01.01.2021).
[152] http://albania.al/unesco/ (erişim tarihi: 02.01.2020).

Foto. 1. 1 Arnavutluk haritası[153]

[153] https://www.wikiwand.com/sq/Ndarja_administrative_e_Shqip%C3%ABris%C3%AB (erişim tarihi 01.01.2021).

İKİNCİ BÖLÜM
ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ (GJIROKASTER) İLİNDE GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN OSMANLI DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

Arnavutluk, 1417 yılında Osmanlı yönetimine girmiş 1912 yılında ise bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte bir prenslik olarak yönetilmeye başlanmıştır. Osmanli yönetiminde kaldığı bu 495 yıllık süre zarfında gerek halkın ihtiyaçları doğrultusunda ve gerekse İslamiyet'i yaymak için birçok yapı inşa edilmiştir. Ancak ülke, bağımsızlığını kazanmasının ardından kendisini savaşların içinde bulmuştur. Balkan savaşlarının ardından patlak veren Dünya savaşları ile birlikte İtalya ve Almanya'nın işgaline maruz kalan Arnavutluk'ta birçok mimari eser de yıkılmış veya hasar görmüştür. Özellikle Ergiri bölgesi Yunan sınırında olmasından dolayı ve bu toprakların Yunanistan'a katılması ihtimaliyle hareket edilmesi, il sınırı dâhilindeki Türk-İslam izleri taşıyan birçok eserin tahribiyle sonuçlanmıştır.

Ergiri ili sınırları dâhilinde günümüze ulaşamamış olan 170 adet mimari eser tespit edilebilmiştir. Bunların tespitinde Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maarif Salnameleri, Yanya Vilayeti Salnameleri, bölgeyi ziyaret etmiş seyyahların veya araştırmacıların notları gibi kaynaklar kullanılmıştır. Belirlenen bu 170 eser yapı tiplerine göre gruplandırılmış ve her grup kendi içerisinde alfabetik bir şekilde sıralanmıştır. Bu başlık altında 42 tekke, 34 okul, 31 cami, 16 türbe, 17 ticaret yapısı (12 han, 4 çarşı ve bir panayır yeri), 11 köprü, 5 hükümet konağı, 4 hapishane, 2 çeşme, 2 hamam, 1 mahkeme binası, 1 telgrafhane, 1 kütüphane, 1 adet memurlara mahsus konak, 1 karakol ve 1 belediye binasına yer verilmiştir. Bunlara ek olarak yapılması planlanan ancak uygulandığına dair bir veri bulunmayan yapılar da ayrı bir alt başlık olarak ele alınmıştır.

1293 ve 1294 tarihli Yanya vilayeti salnamelerine göre Ergiri kasabasında 9 han, 7 meyhane, 7 kahvehane, 1415 dükkân, Premedi kasabasında 183 dükkân ve 3 kahvehane, Tepedelen kasabasında ise 37 dükkân ile 8 han bulunmaktaydı[154]. Bunların yanında biri Tepedelen'de Viyosa Köprüsü'nde (Ali Paşa Köprüsü) olmak üzere toplamda 6 adet karakolhane yer almaktaydı[155].

Yukarıdakiler dışında hakkında bilgi edinebildiğimiz yapılar şu şekilde sıralanabilir:

---

[154] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 156, 158, 162; Yanya Vilayeti Salnamesi, 1294: 185, 188.
[155] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 162; Yanya Vilayeti Salnamesi, 1311: 333.

2.1. Askeri Yapılar

2.1.1. Karakol Binaları

2.1.1.1.Klissura Karakolhanesi

13 Eylül 1316 (25 Eylül 1890) tarihli dilekçede Klissura hanedanlarından Celal ve Kardeşi Mehmet Beylerin Klissura karyesindeki karakolhaneyi yeniden inşa edecekleri ve bu işten para almayacakları ancak karşılık olarak rütbelerinin yükseltilerek ödüllendirilmelerinin istendiği yazmaktadır[156].

2.2. Dini Yapılar

2.2.1. Camiler

1308 tarihli Yanya Vilayet Salnamesinde Ergiri kasabasında 5 adet cami olduğu kaydedilmiştir[157]. Salnamede bu camilerin isimleri açıklanmamaktadır. Bir başka kaynakta ise Mısır'a yerleşmiş bir Bektaşi Baba'sının Ergiri kasabasında 1820'li yılların sonunda bir cami inşa ettirdiği yazmakta ise de bunun hangi cami olduğu yine tespit edilememektedir[158].

1293 tarihli Yanya vilayeti salnamesinde Premedi'de kasaba içinde iki adet cami bulunduğu kaydedilmiştir. Camilerin biri Bayezid Han diğeri ise Premedi Hanedanından Salih Bey tarafından yaptırılmıştır[159]. Bu camilerin yakın zamana kadar ayakta olduğu bilinmekledir. Arnavut araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda yapıların çizimleri yapılıp fotoğrafları yayınlanmıştır. Böylelikle camiler aşağıda yer alan kataloğa eklenebilmişlerdir.

1293 tarihli Yanya vilayeti salnamesinde Tepedelen'de inşa edilmiş iki adet cami kaydedilmiştir. Camilerden biri Sultan Bayezid diğeri ise Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[160]. 1308 tarihli salnamede ise kasaba dâhilinde ikisi kale içinde diğer 15'i ise merkeze bağlı köylerde olmak üzere toplamda 17 adet camiden bahsedilmektedir[161]. Günümüzde sadece Tepedelenli Ali Paşa ve Sultan Bayezid tarafından inşa ettirilmiş olan camiler hakkında sınırlı bilgilerimiz bulunmaktadır. Diğer camilerin kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

---

[156] BOA., DH. MKT. 2407/111.
[157] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 156.
[158] Clayer, 2013: 35.
[159] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 158.
[160] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 162.
[161] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 169.

2.2.1.1.Alay Bey Mescidi

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde sadece ismen anılmaktadır. Ergiri kasabasında olduğu bilinmektedir[162].

2.2.1.2.Ali Hormova Tekkesi Camisi

Tekke Tepedelen'e bağlı Hormovë köyünde 40°14'22.9"N 20°06'11.9"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tekke 1798 yılında Şeyh Mehmet Hormova tarafından kurulmuştur. Minarenin üzerine, yapının ikinci inşasısından sonra eklenmiş olan Arnavutça kitabeden caminin ilk olarak 1872 yılında Vangjel Zhapa Labove[163] tarafından hediye olarak inşa ettirildiği ve 2018 yılında Şeyh Hüseyin Ali Hormova tarafından yeniden onarıldığı anlaşılmaktadır (Foto. 2. 1). Caminin ilk inşa tarihi aynı zamanda giriş kapısının sövesine de kazınmıştır (Foto. 2. 9).

Tekkenin şimdiki Şeyhi Hüseyin Hormova anılarından yola çıkarak yaptığı çizimde tekkenin 1947-55 yılındaki görünümünü yansıtmıştır (Çizim 2. 1). Bu çizimde caminin harap durumu algılanabilmektedir.

Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla caminin beden duvarlarının yarıya yakını çökmüş durumdaydı (Foto. 2. 4).

Tekkenin avlusunda yer alan şimdiki cami ise aynı temeller üzerine inşa edilmiştir (Foto. 2. 5).

Caminin harim giriş kapısının sövelerinde eski camiye ait olduğu düşünülen figüratif bezemeli taş plakaların kullanıldığı görülebilmektedir (Foto. 2. 9). Bezemeler kazıma tekniğiyle oluşturulmuştur. Soldaki sövenin en üstüne penç, altına ise ağızları açık bir şekilde karşılıklı duran stilize edilmiş iki adet aslan motifi işlenmiştir. Sağdaki sövenin en üstüne rakamlarla "1872" yazılmıştır. Bunun dışında taş söve üzerinde iki adet motif daha seçilebilmektedir. Tarihin altında yer alan motif bir saksıdan çıkan servi ağacının üzerine konmuş bir güvercinden meydana gelmektedir. Bu bezemenin altında ise ters duran bir hilal motifi yer almaktadır.

---

[162] Evliya Çelebi, 2013: 352.

[163] Yunanistan'da bilinen adıyla Evangelos Zappas modern olimpiyat oyunlarını yeniden canlandırarak finanse eden kişidir. Zappas 1800 yılında Ergiri'ye bağlı Labove köyünde doğmuş ve daha sonraları Ali Paşa'nın ordusunda paralı asker olarak görev almıştır. 1831'de Eflak ve Moldavya sınırına göç eden Zappas 1850'lerde Doğu Avrupa'nın en zengin adamlarından biri haline gelmiştir. 19 Haziran 1865'te ölümünün ardından mirasını da Olimpiyat oyunlarının devam ettirilmesi vasisi olarak atadığı kuzeni Konstantinos Zappas'a bırakmıştır. Muhtemelen caminin inşası için Konstantinos'a başvurulmuş böylece Evangelos'un mirasından yararlanılarak yapı inşa edilmiştir. https://www.zappas.org/zappas.shtml (erişim tarihi: 13.10.2020).

Çizim 2. 1 Ali Hormova Halveti Tekkesi, tekkenin 1947-55 yıllarındaki durumu

Foto. 2. 1 Ali Hormova Halveti Tekkesi, kitabesi

Foto. 2. 2 Ali Hormova Halveti Tekkesi, eski hali

Foto. 2. 3 Ali Hormova Halveti Tekkesi, minare

Foto. 2. 4 Ali Hormova Halveti Tekkesi, eski hali

Foto. 2. 5 Ali Hormova Halveti Tekkesi, giriş

Foto. 2. 6 Ali Hormova Halveti Tekkesi, alt kat

Foto. 2. 7 Ali Hormova Halveti Tekkesi, harim

Foto. 2. 8 Ali Hormova Halveti Tekkesi, giriş

Foto. 2. 9 Ali Hormova Halveti Tekkesi, söveler

2.2.1.3.Berki Efendi Mescidi

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde sadece ismen anılmaktadır. Ergiri kasabasında olduğu bilinmektedir [164].

2.2.1.4.Elhac Hasan Efendi Mahallesi Mescidi

Mahalle Ergiri'nin varoşunda yer almaktadır. Mahallenin sakinlerinden Gönüllüyen Ağası Mehmet Ağa, El-hac Sinan Ağa ve kâtip Abdi Çelebi "meclis-i şer'i" ye gelip mahallelerine yakın yerde bir cami olmadığını ve mahalle mescidini camiye dönüştürmek istediklerini beyan etmişlerdir (H. 20 safer 1077 – M. 22 Ağustos 1666)[165].

2.2.1.5.Ergiri, II. Bayezid Camisi

Bayezid Han-ı Veli Camisi kale içinde yer almaktaydı. Eski, taş minareli bir yapıdır. Duvarları kayağan taşı ile örülmüştür. Boyu 80 ayak, eni ise 40 ayaktır. Dört ayağın taşıdığı ahşap bir çatıyla örtülmüştür. Tavanı kalem işleriyle bezenmiştir[166]. Bunlara ilaveten Evliya minaresinin dibinde bir sarnıç olduğunu da aktarmaktadır. Yapılan arazi çalışması sırasında kale içindeki sarnıçlar incelenmiş ancak yine de camiye dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Çizim 2. 2 Ergiri Kalesi (Hughes)[167]

Evliya Çelebi'nin verdiği tarif Berat'taki Bayezid Camisi'ne oldukça benzemektedir. Bu yapı da kitabeli olmayıp Evliya Çelebi'nin kendisi tarafından II. Bayezid dönemine tarihlendirilmiştir[168].

Tüm bu bilgilere ek olarak Evliya Çelebi caminin sütunlarından birinin üstünde "*Bu şehirden Kandiye gazasında 700 adet hanedan sahipleri şehit olup haneleri kapalı kalmıştır ve 7 bin adet hizmetçiler bu şehirden Kandiye'de şehitlik şerbetini içmişlerdir*" yazdığını aktarmaktadır[169].

---

[164] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[165] BOA., İE. EV. 6/655.
[166] Evliya Çelebi, 2013: 350.
[167] Hughes, 1830: 348.
[168] Evliya Çelebi, 2013: 360.
[169] Evliya Çelebi, 2013: 351.

Hughes'un yayınladığı çizimde caminin kubbesi ve minaresi görülebilmektedir (Çizim 2. 2).

2.2.1.6.Hasan Kumbaro Camisi

Caminin inşa tarihi bilinmemektedir. 16 Cemazüelevvel 1252 (29 Ağustos 1836) tarihli belgede Libohova'daki camide hitabet ve imametle görevli olan Abdülfettah Halife ibn Mahmud'un vefatı sebebiyle yerine Salih Halife ibni Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir[170].

2.2.1.7.Hızır Ağa Camisi

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Namazgâhın sağında dik kayalıkların üzerinde yer alan caminin minaresi taştandı [171].

H. 28 Zilkade 1077 (M. 22 Mayıs 1667) tarihli belgeden caminin Hızır Ağa ve Ali Ağa tarafından inşa ettirildiğini öğrenmekteyiz. Belgede caminin konumu Sultan Kapısı yakınında (bevvab-ı sultani kurbunda) olarak tarif edilmektedir. Verilen bu konumla kalenin kuzey kapısı kastedilmiş olmalıdır[172].

Belgede günlük altı akçe ile camide görevli olan Secaeddin'in vefatıyla boşalan yere oğlu Murtaza Halife'nin atanacağı bildirilmektedir[173].

2.2.1.8.Hormova Köyü Camisi

Caminin kesin inşa tarihi bilinmemekle beraber 1908 yılında Hormova'dan geçmekte olan seyyah Hobhouse köyde servilerden oluşan bir koruluğun ortasına yer alan kubbeli ve minareli bir camiden bahsetmektedir[174].

9 Şevval 1242 (6 Mayıs 1827) tarihli belgede Ali Paşa bin Veliyüddin Paşa tarafından inşa ettirildiği belirtilmiştir. Ayrıca camide hatiplik yapmakta olan mutasarrıf Mehmed Halife bin Ahmed Muhtar'ın vefatı vesilesiyle yerine Eş-şeyh Yusuf Efendi'nin atandığı kaydedilmiştir[175].

2.2.1.9.Julat (Zhulat) Köyü Camileri

Evliya Çelebi'de geçmektedir. Köyün şimdiki adı Zhulat olarak bilinmektedir ve Ergiri'ye bağlıdır. Evliya'nın anlatımlarında Delvine Sancağı hükmünde voyvodalık olarak

---

[170] BOA., HAT. 1600/26.
[171] Evliya Çelebi, 2013: 351.
[172] Kalenin doğusunda yer alan Vezir kapısının ön tarafından dere geçmekte olduğundan cami için uygun görünmemektedir. Kalenin batısında yer alan ana giriş kapısı ise Namazgâh Kapısı olarak adlandırılmaktadır.
[173] BOA., İE. EV. 6/636.
[174] Hobhouse, 1858: 91.
[175] BOA., HAT. 1571/13.

anılmaktadır. Köyün varoşunda ve kalesinde birer adet cami bulunmaktaydı. Evliya kaledeki caminin viran durumda olduğundan da bahsetmektedir [176].

2.2.1.10. Kardik (Kardhiq) Köyü Camisi

Köydeki cami hakkındaki ilk aktarımlar Evliya Çelebi'ye aittir. Çelebi Kardik varoşunu anlatırken 150 haneden ve üstü kiremit örtülü küçük minareli bir camiden bahsetmektedir[177].

Foto. 2. 10 Kardik Camisi, minare [178]

Diğer bir kaynakta ise Kardik'teki caminin minaresinin fotoğrafı yayınlanmış ve temel seviyesinde kalıntıların olduğundan bahsedilmiştir (Foto. 2. 10). Yazar makalenin devamında Evliya Çelebi'nin verdiği "küçük minare" tanımından yola çıkarak muhtemelen Seyahatname'de bahsedilen caminin yıkılmış olduğunu ve yerine başka bir caminin inşa edildiğini öne sürmektedir[179]. Bu kanı tarihi kaynaklarla da desteklenebilir niteliktedir. Zira 1762 yılında Kardiklilerin Tepedelenli Ali Paşa'nın annesi Hanko'yu pusuya düşürerek esir etmeleri üzerine Ali Paşa'nın Kardiklilere büyük bir kin beslediği bilinmektedir[180]. Bu kin neticesinde 1812 yılının 25 Martında Ali Paşa Kardiklileri köyün hanında toplayarak kurşuna

[176] Evliya Çelebi, 2013: 350.
[177] Evliya Çelebi, 2013: 350.
[178] Rıza, 1979: 99.
[179] Rıza, 1979: 99.
[180] Römeran, 1939: 15.

dizdirmiş ve köyü de yakıp yıkmak suretiyle annesinin intikamını almıştır[181]. Muhtemelen köyün camisi de bu yıkımdan nasibini almış olmalıdır ki 1814 yılında Kardik'i ziyaret etmiş olan Hughes cami ve mezarlıkların yıkılmış veya harab durumda olduğundan bahsederek manzarayı daha iyi görebilmek için ortada tek başına duran minareye çıktığını söylemektedir[182]. Ali Paşa'nın bölgedeki hükmü sona erdikten sonra (öl. 1822) yeni bir cami inşa edilmiştir.

Günümüzde camiye dair hiçbir iz bulunmamaktadır.

2.2.1.11. Klissura Camisi

Camiye dair bilgi R. 13 Eylül 1316 (M. 25 Eylül 1890) tarihli bir belgede geçmektedir. Belgede caminin Klissura hanedanından Celal ve kardeşi Mehmet Beyler tarafından ücretsiz olarak onarıldığı kaydedilmiştir[183].

2.2.1.12. Kokar / Konar Köyü Camisi

H. 11 Muharrem 1252 (M. 28 Nisan 1836) tarihli dilekçede Premedi kazasına tabi Kokar / Konar karyesinde bir cami olmadığından, Cuma ve bayram namazları için civar köydeki camilere giderken ise halkın eziyet çektiğinden bahsedilerek köydeki mescide bir minber konulmak suretiyle cami haline getirilmesi ile imam ve hatip olarak Ali bin Veyis'in atanması istenmektedir[184].

Köy halkının bu istekleri gerçekleşmiş olmalıdır ki R. 16 Mayıs 1322 (M. 29 Mayıs 1906) tarihli diğer bir belgede caminin zamanla harap olduğundan ancak karye ahalisinin maddi yetersizliklerinden dolayı, onarılamadığından bahsedilmektedir. Bunun üzerine halk hazine-i hassadan maddi destek istenerek caminin onarımı ile beraber bir adet mekteb-i iptidainin inşa masrafının karşılanmasını ve ek olarak mektebe bir yer tayin edilmesi istenmektedir [185].

R. 19 Kanunisani 1323 (M. 1 Şubat 1908) tarihli karye muhtarı tarafından Premedi kaymakamlığına gönderilen bir mektuptan inşa edilecek olan mekteple onarılacak olan caminin keşfinin yapılarak resminin çizildiği ve ilgili makama gönderildiği ancak hazineden herhangi bir paranın alınamadığı belirtilmektedir[186].

Köyün şimdiki konumu tespit edilememiştir.

---

[181] Römeran, 1939: 173-175.
[182] Hughes, 1830: 369.
[183] BOA., DH. MKT. 2407/111.
[184] BOA, HAT. 1598/19.
[185] BOA., BEO. 2842/213146.
[186] BOA., ML. EEM. 655/67.

2.2.1.13. Koska Karyesi Camisi

H. 23 Safer 1278 (M. 30 Ağustos 1861) tarihli belgeye göre Ergiri sancağının Filat kazasına tabi Koska karyesinde, karye ahalisinden olan Osman Ağa tarafından inşa ettirilmiş bir cami yer almaktaydı. Caminin imamlık ve hatiplik görevlerini günlük 10 akçeye yürütmekte olan Yusuf Efendi ibni Hamza vefat etmiştir. Oğulları Hüseyin, Feyzullah ve Mehmet babalarının mesleklerini yürütecek yeterlilikte olmadıklarından yerlerine caminin imamet ve hitabeti aynı karyede yaşamakta olan (*...karye-i mezkûre ahalisinden doksan yedinci hanenin üçüncü kısmında mukayyed olup yirmi sekiz yaşında bâliğ...*) Nureddin Talib bin Ömer'e verilmiştir[187].

2.2.1.14. Mehmet Bey Sinan Çavuş Camisi

Defter-i Hakani vezaretine gönderilen R. 14 Eylül 1309 (M. 26 Eylül 1893) tarihli mazbatada Ergiri kasabasındaki Mehmet Bey Sinan Çavuş Camisi'nin avlusuna mütevellinin pederi tarafından izin alınmadan dokuz arşın boyunda ve sekiz arşın genişliğinde bir dükkân inşa edildiği kaydedilmiştir. 45 seneden beri çalışır halde olan dükkânın şikâyet edilmesi üzerine görülen davada dükkân sahibinin aleyhine hüküm verilerek elindeki sened-i hakaninin iptaline ve dükkânın oradan kaldırılmasına karar verilmiştir[188].

2.2.1.15. Mehmet Sinan Karyesi Camisi

Cami Tepedelen'e bağlı Mehmet Sinan karyesinde[189] yer almaktaydı. R. 17 Haziran 1315 (M. 29 Haziran 1899) tarihli belgede harap durumda olan caminin hükümet meclisinin teşvikleriyle ahali tarafından genişletilerek yeniden inşa edildiği ve resmi açılışının da yapıldığı bildirilmektedir[190]. Belgeden her ne kadar caminin önceki inşasının daha geçmiş bir tarihe gittiği anlaşılıyor olsa da cami hakkında başka bir kayda rastlanmamıştır.

2.2.1.16. Memi Bey Mescidi

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Ergiri camileri içinde sadece ismen anılmıştır[191].

---

[187] BOA., C. EV. 490/24774.
[188] BOA., BEO. 282/21103.
[189] Günümüzde Tepedelen yakınındaki Sinanaj köyü olabilir.
[190] BOA. MF. MKT. 456/54.
[191] Evliya Çelebi, 2013: 352.

2.2.1.17. Ogran (Ogren) Köyü Camisi

Premedi kazasına tabii Ogran karyesinde[192] El-hac Ali tarafından yeniden inşa ettirilmiş olan caminin minberinin henüz konulmadığına dair tarihsiz bir arzuhal arşivde yer almaktadır[193].

2.2.1.18. Palor Camisi

Evliya Çelebi'de geçmektedir. Ergiri camileri içinde yer almaktadır. Hoş bir yapı olarak tanımlanmıştır [194].

2.2.1.19. Piskopi (Piskovë) Köyü Camisi

Cami Evliya Çelebi'de geçmektedir. Çelebi 300 haneli köye Memi Paşa tarafından kâgir minareli bir cami inşa ettirildiğini aktarmaktadır[195].

2.2.1.20. Pocomit Köyü Camisi

25 Şevval 1151 (5 Şubat 1739) tarihli belgede Premedi kazasına tabi Pocomit'teki caminin imam ve hatibi olan İbrahim Halife bin Yusuf'un ölümü neticesinde boşalan yerine İsmail bin İsa Halifenin geçirildiği kaydedilmiştir. Bununla beraber caminin karye ahalisi tarafından bina ve ihya edildiği de belirtilmiştir[196].

2.2.1.21. Premedi, Eski Camisi

Yapı günümüze ulaşamamış olup plan, çizim ve tanımlar A. Meksi tarafından aktarılmaktadır[197].

Cami Premedi'nin merkezinde yer almaktaydı. Ne zaman yıkıldığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bölgede yer alan diğer caminin II. Dünya Savaşı sırasında hasar gördüğü düşünüldüğünde bu caminin de aynı dönemde yıkılmış olabileceği akla gelmektedir.

Kalre planlı caminin minaresi batı duvarının kuzey köşesine konumlandırılmıştır. Kaidesi silindirik şekilli olan minarenin (Çizim 2. 3) gövdesinin de silindirik olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Foto. 2. 12) . Verilen fotoğrafta gövdenin üzerinde sadece şerefe altı kısmının ve peteğin alt tarafının ayakta kaldığı görülebilmektedir.

---

[192] 40°18'58.9"N 20°26'56.7"E koordinatlarında yer alan Ogren köyü olmalıdır.
[193] BOA., AE. SMHD. I 260/21137 (dosyadaki belgelerde tarih yazmamaktadır ancak BOA.'da belge 10 Muharrem 1147 (12 Haziran 1737) tarihi ile kaydedilmiştir.
[194] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[195] Evliya Çelebi, 2013: 354.
[196] BOA., HAT. 1598/49.
[197] Meksi, 2018: 103-106.

Yapının doğu ve batı duvarları üzerine, bir altta bir üstte olacak şekilde, ikişer pencere konumlandırılmıştır. Bu pencerelerden altta yer alanlar dikdörtgen şekilli olup üzerlerinde birer tane yarım daire boşaltma kemerleri bulunmaktadır. Üstteki pencereler ise kaş kemerlidir. Mihrap duvarı üzerinde ise iki altta iki üstte olmak üzere dört adet pencere yer almaktadır. Alt sıradaki pencereler yine dikdörtgen şekilli ve yarım daire boşaltma kemerli, üst sıradakiler ise yarım daire kemerlidir (Foto. 2. 11). Mihrap duvarını gösteren kesitte üst pencereler de dikdörtgen şekilli olarak yansıtılmıştır (Çizim 2. 5).

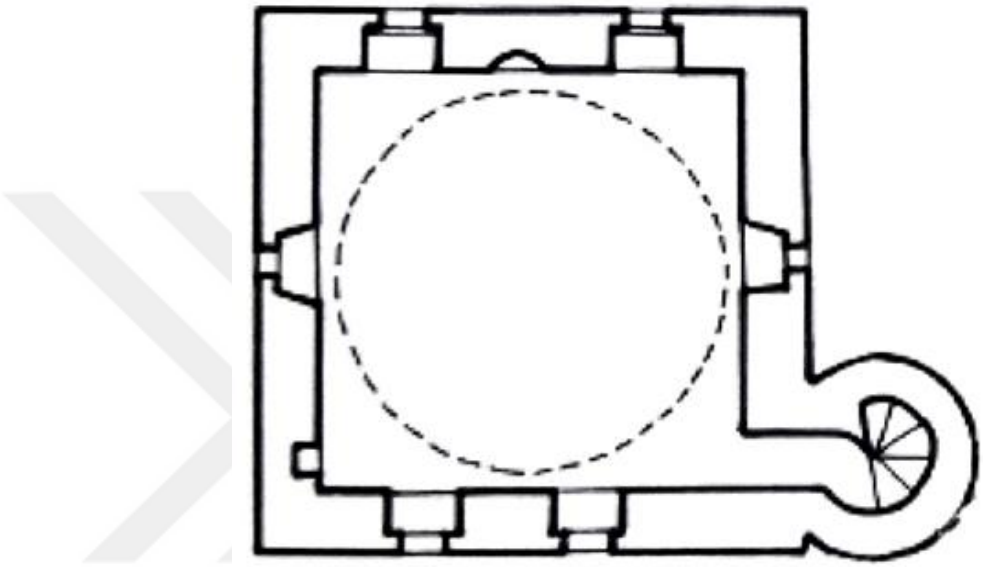

Çizim 2. 3 Premedi Eski Camisi, plan [198]

Yapının girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgen şekilli girişinin üzerinde gemi teknesi şekilli boşaltma kemeri bulunmaktadır. Giriş açıklığının yanında da gemi teknesi kemerli bir pencere konumlandırılmıştır (Çizim 2. 4).

Cami, harimi 6,90 x 6,85 m. ebatlarındadır. Minarenin girişi harimin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır (Çizim 2. 3). Güney duvarının merkezinde mukarnas kavsaralı mihrap bulunmaktadır (Çizim 2. 5).

Caminin üstü tromp geçişli tek bir kubbeyle örtülmüştür. Kubbe dışardan sekizgen kasnak üzerine oturmaktadır ve üzeri taş plakalarla örtülmüştür (Foto. 2. 11).

Meksi caminin 17.yy. eserlerini andırdığını öne sürmekle beraber Frasheri ve Dashi gibi araştırmacıların caminin Premedi'nin Türk yönetimine girmesinin ardından Sultan I. Mehmed (1402-1421) tarafından yaptırıldığını iddia ettikleri gibi düşünceleri de aktarmıştır. Bizce cami mimari özellikleri bakımından 18.yy.da inşa edilmiş olan Tekke Cami, Pazar Cami gibi camilerle benzerlik göstermektedir ve bu yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olmalıdır.

---

[198] Meksi, 2018: 104.

H. 1294 (M. 1887/8) tarihli Yanya Vilayeti Salnamesinde, Premedi kasabasında iki adet cami bulunduğu, bunlardan birinin II. Sultan Bayezid tarafından diğerinin ise Premedi hanedanlığından Salih Bey Merhum tarafından inşa ve ihya edildiği yazmaktadır[199]. Kasabada Hünkâr Camisi olarak bilinen caminin adından ve kitabesinden anlaşıldığı üzere II. Bayezid tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Bu durumda sözü geçen caminin de Salih Bey tarafından inşa ettirildiği söylenebilir.

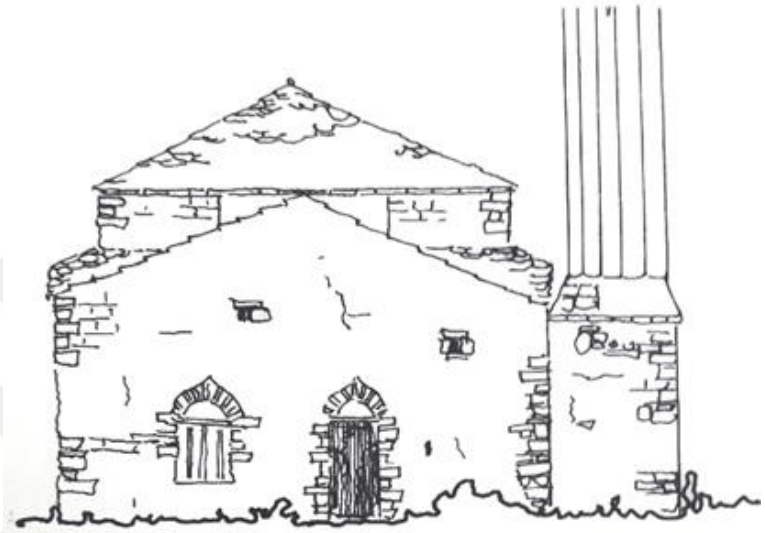

Çizim 2. 4 Premedi Eski Camisi, cephe [200]

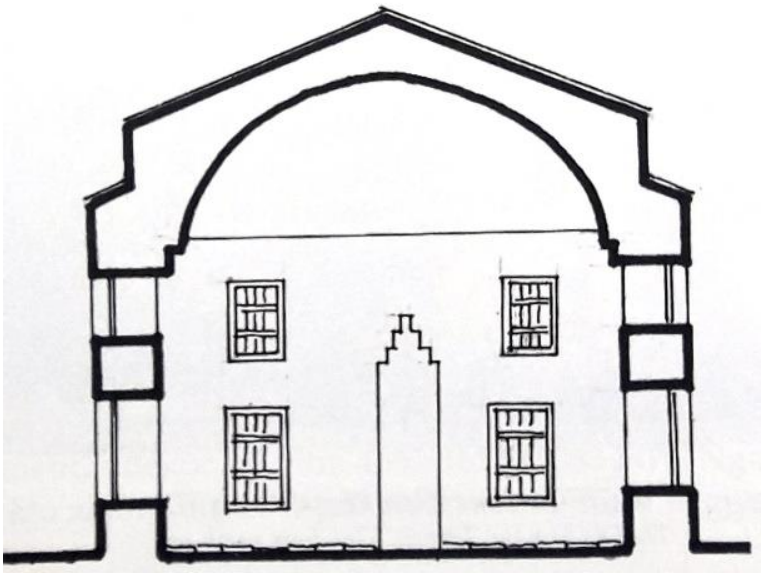

Çizim 2. 5 Premedi Eski Camisi, kesit [201]

[199] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 175.
[200] Meksi, 2018: 105.
[201] Meksi, 2018: 104.

Foto. 2. 11 Premedi Eski Camisi, kuzeydoğudan [202]

Foto. 2. 12 Premedi Eski Camisi, minare [203]

2.2.1.22. Premedi, Hünkâr Camisi (Sultan Bayezid Camisi)

Yapı günümüze ulaşamamış olup plan, çizim ve tanımlar A. Meksi tarafından aktarılmaktadır[204].

Kaynaklarda konumu belirtilmeyen caminin Osmanlı arşivlerindeki belgelerden Premedi Kalesi'nin içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır[205].

---

[202] Meksi, 2018: 103.
[203] Meksi, 2018: 106.
[204] Meksi, 2018: 204-206.
[205] BOA., C. EV. 279/14213.

Cami, müzedeki kitabesine göre H. 900 (M. 1494/5) yılında Sultan Bayezid tarafından inşa ettirilmiş ve muhtemelen gördüğü hasar sonrasında H. 1201 (M. 1786/7) yılında Yahya Silahtar tarafından yeniden inşa ettirilmiştir[206]. Bu bilgi 1308 (1892/3) tarihli Yanya Vilayeti Salnamesi ile de doğrulanmaktadır. Salnamede Sultan Bayezid eseri olan caminin 1201 yılında inşa edilmesinden sonra ilerleyen dönemlerde tekrar harap duruma geldiği ve Abdülhamit Han Hazretlerinin (1876-1909) maddi yardımıyla yeniden onarıldığı yazmaktadır[207].

Cami hakkında en erken kayıt H. 19 Recep 1092 (M. 4 Ağustos 1681) tarihlidir. Belgede caminin imam ve hatibi olan Ali Halifenin vefatından dolayı yerine oğlu Zülfikar'ın atanması ve sahip olduğu 2,250 akçelik tımarın da oğluna aktarılması istenmektedir[208].

23 Zilkade 1151 (4 Mart 1739) tarihli belgede Mehmet Halife'den boşalmış olan imamlık ve hitabet görevinin Abdullah Halifeye verilmesine karar verilmiştir.

29 Zilhicce 1172 (23 Ağustos 1759) tarihli belgede de camide imam ve hatiplik yapmakta olan Mustafa Halifenin vefatının ardından çocuğu olmadığı için imam ve hatiplik görevinin 2,250 akçe değerindeki tımarla beraber Mehmet oğlu Derviş Mustafa'ya verildiği kaydedilmiştir. Başka bir belgede ise bu tımarın Tepedelen nahiyesinin İslamos karyesinden ve civarından olduğu anlaşılmaktadır[209].

Maliye Nezaret-i Celilesine gönderilen 5 Nisan 1304 (H. 17 Nisan 1888) tarihli telgrafta caminin kubbesinin harap olmasından dolayı yapılan keşif sonucunda 3,210 kuruşa tamir olabileceği tespit edilmiştir. Caminin Sultan Bayezid'in vakıfları arasında yer almadığından dolayı tamir masraflarının hazine-i celile tarafından karşılanması gerektiği anlaşılmıştır[210].

Cami II. Dünya Savaşı sırasında yanmış, minaresinin petek kısmı yıkılmıştır[211].

Yayınlanan fotoğraflardan anlaşıldığı üzere caminin batı cephesi üzerinde önündeki son cemaat yeri ile cami duvarının kesiştiği noktada minaresi yer almaktaydı. Minarenin kare kürsüsü ve sekizgen gövdesi görülebilmektedir (Foto. 2. 13, Foto. 2. 14). Gövde kısmı kireç taşından inşa edilmiş olup kireç harcıyla sıvanmıştır. Arnavutluk'taki diğer örneklerinden farklı olarak minarenin iki adet şerefesi bulunmaktadır. Minarenin külahı yıkılmış durumdadır.

---

[206] Meksi, 2018: 205.
[207] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 175.
[208] BOA. İE. EV. 13/1541.
[209] BOA., C. EV. 279/14213.
[210] BOA. DH. MKT. 1503/94.
[211] Meksi, 2018: 205.

Fotoğraflarda caminin batı ve güney cephesi üzerinde iki altta, iki üstte olmak üzere dikdörtgen şekilli dörder pencere görülebilmektedir. Bu düzen muhtemelen doğu cephesi üzerinde de uygulanmıştır (Foto. 2. 13).

Caminin kuzey cephesi üzerinde girişinin önünde doğu ve batıdan birer kemerle, kuzeyde ise dört kemerle dışarı açılan son cemaat yeri bulunmaktadır (Foto. 2. 15).. Elimizde harimin giriş cephesinin düzenine dair her hangi bir veri bulunmamaktadır.

Fotoğraflardan caminin üstünün dört tarafa eğimli kırma çatı ile örtüldüğü görülebilmektedir. Ancak Nisan 1888 tarihli belgeden[212] caminin üstünün kubbe ile örtüldüğü ve kubbenin bu tarihte harap durumda olduğu anlaşılmaktadır. Fotoğrafların çekildiği kesin tarih bilinmemekle beraber II. Dünya savaşından sonra (1945-46) çekildiği verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu tarih aralığında caminin yıkılıp yeniden inşa edilmiş veya sadece çatısının yıkılarak yenilenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Foto. 2. 13 Premedi Hünkâr Camisi, güneybatıdan [213]

[212] BOA. DH. MKT. 1503/94.
[213] Meksi, 2018: 204.

Foto. 2. 14 Premedi Hünkâr Camisi, minare [214]

Foto. 2. 15 Premedi Hünkâr Camisi, kuzeybatıdan [215]

2.2.1.23. Radoviçka Köyü Camisi

Premedi kazasına tabi Radoviçka adlı karyede padişahın izniyle yeniden inşa olunan caminin hatibi bulunmadığından günlük yedi akçeyle Aydın Halife'nin yeniden bu göreve atanması istenmektedir[216]. Belgede tarih bulunmamaktadır. Bahsi geçen yer günümüzde Radovcicka adıyla bilinen köy olmalıdır.

---

[214] Meksi, 2018: 206.
[215] Meksi, 2018: 205.
[216] BOA., AE. SMST. II 43/4238.

2.2.1.24. Rapicka Köyü Camisi

Premedi kazasına tabi olan karyede Hasan Sipahi, Salih Sipahi ve Mahmut bin Osman tarafından inşa ettirilen caminin imam ve hatibi olmadığı için gönderilen dilekçeye cevap olarak vefat etmiş olan eski imam İslam Halife'nin oğlu Abdülhalim Efendi'nin babasının yerine geçmesi istenmektedir (H. 11 Zilkade 1151 / M. 21 Şubat 1739)[217]. Köyün günümüzdeki konumu tespit edilememiştir.

2.2.1.25. Soropol Köyü Camisi

Premedi kazasına bağlı Soropol[218] karyesinde yer alan cami ve mektep Serbostaniyan Küçük Ali Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin imamet ve hitabeti ile mektebinde muallimlik için Ali, İbrahim ve Hüseyin oğlu İsa görevlendirilmiştir. İbrahim'in vefat etmesinin ardından yerine oğlu Salih ve İsa'nın vefatından sonra ise oğlu Abdullah yerine geçmiştir. Ali, Salih ve Abdullah'ın günlük 20 akçeyle görevlerine devam etmeleri için berat verilmesi istenmektedir (9 Safer 1139 / M. 6 Ekim 1726) [219].

H. 17 Şaban 1176 (M. 3 Mart 1763) tarihli belgede ise Abdullah bin İsa'nın vefat etmesinin ardından yerini İsmail bin Mustafa'ya bıraktığı anlaşılmaktadır [220].

H. 24 Safer 1207 (M. 11 Ekim 1792) tarihli diğer bir kayıtta ise günlük iki akçeyle vakfın mutasarrıflığı görevini sürdürmekte olan Mustafa Ağa'nın vefatı sebebiyle yerine Mehmet Efendi'nin geçmesi tevsiye edilmektedir[221].

2.2.1.26. Tekke Camisi

Eski fotoğraflardan da anlaşıldığı üzere cami, Pazar Camisi'nin güneyinde 40°04'24.5"N 20°08'18.3"E koordinatlarında "Bashteja e Teqese" ismiyle bilinen alan içerisinde yer alıyor olmalıdır (Foto. 2. 17, Foto. 2. 18).

Camiden ilk bahseden kaynak olan Evliya Çelebi şunları söylemektedir:

> "Tekke Camii, kalabalık cemaate sahiptir ama minaresi yoktur ve camiye 6 basamak taş merdiven ile çıkılır bir eski yapı babayâne mabetgâhtır. Bu caminin avlusu çeşit çeşit yüksek ağaçlar ile bezenmiş olup asla güneş tesir etmez. Bir abıhayat su kuyusu var… Avlusunun etrafında Halveti tarikatı tekkesi hücreleri var." [222]

---

[217] BOA., HAT. 1598/54.
[218] Günümüzde Soropull olarak anılmaktadır.
[219] BOA. İE. EV. 60/6522.
[220] BOA., C. MF. 9/429.
[221] BOA. C. EV. 09/4474.
[222] Evliya Çelebi, 2013: 351-352.

Kaynaklarda caminin girişinin üstündeki niş içerisinde bir kitabesi olduğundan bahsedilmektedir. Bu kitabeye göre bina H. 1145 (M. 1732) yılında Mehmet Çelebi'nin oğlu Ahmet Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir[223]. Bahsi geçen kişilerin kimliği hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Kitabe metni V. Buharaja'nın not ettiğine göre şu şekildedir (Foto. 2.16):

Sahib-el hayrat Ahmed Çelebi	صاحب الحيرات احمد چلبى
Bin Mehmed Çelebi bin Cafer bin Seran Ağa	بن محمد چلبى بن جفر بن سران اغا
Keremkar zamane Ahmed Ağa-yı mülk-i haslet	كرمكار زمانه احمد اغاى ملك خصلت
Ki nesl-i paki erbab-ı keremden geldi ced-be-ced	كه نسل پاكى ارباب كرمدن كلدى جد بجد
Rah-ı hakka virub, mal-ı firavan yapdı bir cami	ره حقه ويروب مال فراوان ياپدى بر جامع
Ne cami, cami-i bi-misillü hemta asuman-ı günbed	نه جامع جامع بى مثل و همتا اسمان كنبد
Olunca böyle olsun bendeye tevfik, yezdani	ولنجه بويله اولسون بنده يه توفيق يزدانى
Ola dünya ve ukbada meser(rat) devlet-i sermed	اوله دنيا و عقبا ده مسّر دولت سرمد
Ola makbul hakka hayrat-ı paki Ahmed Ağanın	اوله مقبول حق خيرات پاكى احمد اغانك
Şefaat ide mahşerde nebi ifdal ve emced	شفاعت ايده محشرده نبى افضل و امجد
Görüb itmamını medhi çaker yazdı tarihin	كوروب اتمامنى مدحى چاكر يازدى تاريخن
İbadetgâh-ı ümmet çay-ı ziba cami-i Ahmed	عبادتكاه امت چاى زيبا جامع احمد
Sene hamsin ve erbaain ve maite ve elf. (1145)	سنه حمس و اربعين و مايته الف

Kitabede tarih en alt satırda verilmesinin yanı sıra metin içinde de ayrıyeten ebced hesabıyla da belirtilmiştir.

عبادتكاه امت چاى زيبا جامع احمد

53+114+20+14+441+503

Bu bilgilerden yola çıkarak 1670 yılında Evliya Çelebi'nin gördüğü caminin 1700'lerin başlarında yıkıldığı ve 1732 yılında yeniden inşa ettirildiği söylenebilir. Muhtemelen yeni cami de eskisinin temelleri üzerine kurulmuştur. Kiel yapının 1967 yılında ayakta olduğunu ve minaresinin yıkıldığını aktarmaktadır. 1980 yılına ait çizimlerde caminin bu durumu görülebilmektedir. Kiel, 1983 yılında ikinci ziyareti sırasında caminin yıkıldığını söylemektedir[224].

IMK arşivindeki 502 numaralı dosyada caminin 1967 ve 1980 yıllarında yapılmış plan ve cephe çizimleri yer almaktadır. Buradan yola çıkılarak caminin tanımı yapılmaya çalışılmıştır.

---

[223] Meksi, 2007: 80.
[224] Kiel, 1990: 142.

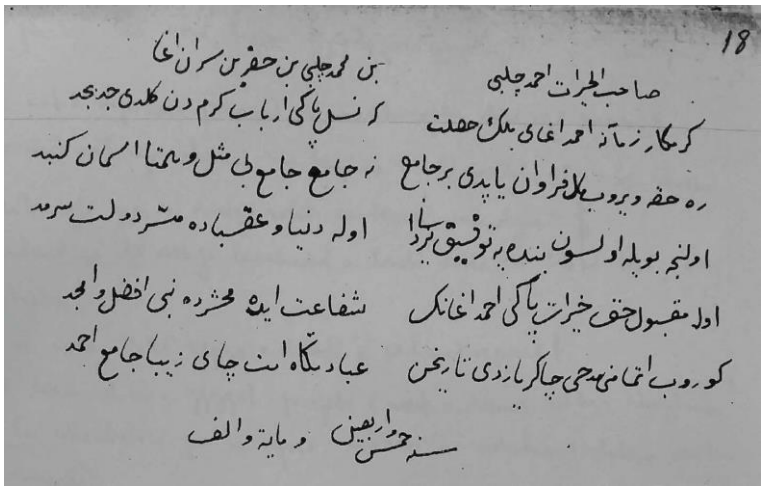

Foto. 2. 16 Tekke Camisi, kitabe metni[225]

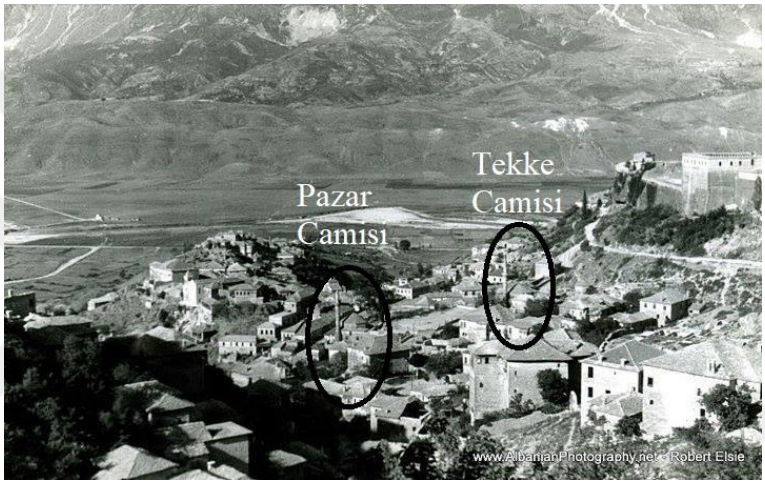

Foto. 2. 17 Pazar ve Tekke Camileri, 1947 [226]

Foto. 2. 18 Tekke Camisi ve güneyindeki türbesi, 1947 [227]

---

[225] Buharaja'nın notlarına ulaşılamadığından giriş kısmında da bahsedilmiştir. Verilmiş olan Osmanlıca metin Tütüncü, 2017: 88'den alınmış ve tekrardan transkribe edilmiştir.

[226] http://www.albanianphotography.net/gusic/ (erişim tarihi: 07.03.2020).

[227] http://www.albanianphotography.net/gusic/ (erişim tarihi: 07.03.2020).

Caminin batı cephesi üzerinde yer alan minaresi harim ile son cemaat yerinin kesiştiği noktada konumlandırılmıştır. Çizimlerde minarenin pabuç seviyesine kadar olan kısmı görülebilmektedir. Minare kürsüsünün yedi kenarı dışardan algılanabilmektedir. Kenar genişlikleri 0,70 ile 0,79 m. arasında değişmektedir. Harimin batı cephesinde iki adet yarım daire kemerli pencere görülebilmektedir. Pencerelerden güneyde olanı 0,80, kuzeyde olanı ise 0,74 m. genişliğindedir. İki pencere de 1,45 m. yüksekliğe sahiptir.

Caminin kuzey cephesi dışardan sağır bırakılmıştır. Sadece mihrabın üzerinde bir adet pencere yer almaktaydı. Ancak bu pencere de daha sonra örülerek kapatılmıştır.

Harimin doğu cephesi üzerine iki sıra halinde dört adet pencere açılmıştır. Bunlardan alt sırada olanlar dikdörtgen şekillidir ve güneydeki 1,16 m., kuzeydeki ise 1,10 m. genişliğindedir. İki pencere de ortalama 1,30 m. yüksekliğindedir. Üst sıradaki pencereler ise yarım daire kemerlidir. Kuzeydeki 0,80 m., güneydeki ise 0,74 m. genişliğe sahiptir ve ortalama 1,90 m. yüksekliğindedirler.

Caminin güneyindeki sundurmaya iki taraflı bir merdivenle çıkılmaktadır. Sundurma kuzeyden son cemaat yeri duvarına dayanırken güneyden 0,25 m. çapındaki sütunlara oturmaktadır. Sundurmanın üzeri kubbeyle örtülmüş olup güneye bakan cephesinde üçgen bir alınlık görülmektedir.

Sundurmadan son cemaat yerine geçilmektedir. Son cemaat yeri doğu ve batıdan ikişer güneyden ise beş adet yarım daire kemerle dışarıya açılmaktadır. Batıdaki iki kemerden güneyde olanı sonradan duvarla örülüp kapatılmıştır. Son cemaat yerinin üzeri tek yöne eğimli kırma çatıyla örülerek kapatılmıştır (Çizim 2. 7).

Harim 9,20 x 9,60 m. ebatlarındadır. Güney duvarı üzerine konumlandırılmış olan girişi 1,57 m. genişliğindedir. Girişin iki yanında pencereler yer almaktadır. Pencereler 1,13 m. genişliğinde olup batıda olan pencere örülerek kapatılmıştır.

Harimin batı duvarının kuzey köşesinde 0,50 m. genişliğindeki minare girişi yer almaktadır.

Harimin mihrabı güney duvarının merkezinde konumlandırılmıştır. Mihrap 1,72 m. genişliğinde ve 0,50 m. derinliğindedir. Mihrabın batısında 0,20 m. derinliğe ve 0,90 m. genişliğe sahip bir niş bulunmaktadır.

Harimin doğu duvarının kuzey kenarına iki adet küçük iş konumlandırılmıştır. Nişlerin ikisi de 0,33 m. derinliğinde olup güneydeki 0,40 m., kuzeydeki ise 0,47 m. genişliğe sahiptir.

Harimin kuzey duvarının doğu kenarında bir niş daha bulunmaktadır. Bu niş de 0,38 m. derinliğe ve 1,26 m. genişliğe sahiptir (Çizim 2. 6).

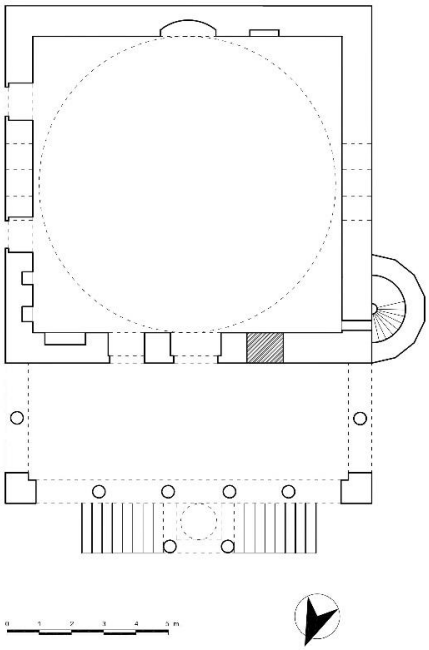

Çizim 2. 6 Tekke Cami, planı (IMK Arşivinden)

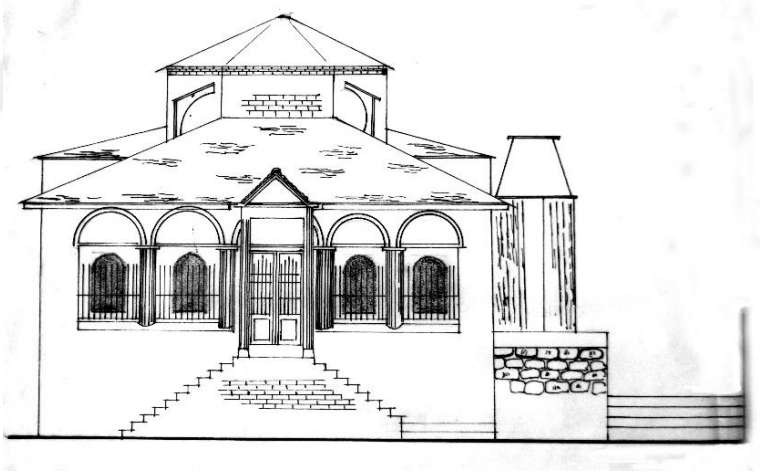

Çizim 2. 7 Tekke Cami, kuzey cephesi (IMK Arşivinden)

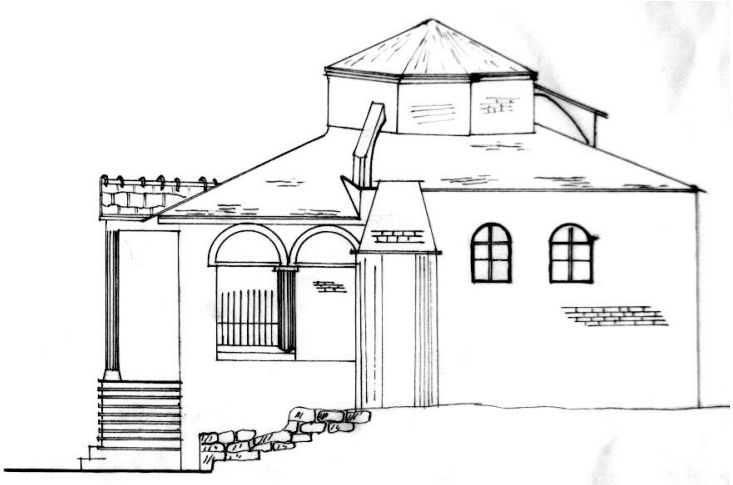

Çizim 2. 8 Tekke Cami, batı cephesi (IMK. Arşivinden)

Foto. 2. 19 Tekke Cami, batı cephesi [228]

Harimin üzeri tromp geçişleri olan bir kubbeyle örtülmüştür. Kubbe dışardan sekizgen kasnak üzerine oturmaktadır. Kasnak harimin köşelerinden yükselen uçan payandalarla desteklenmiştir. Kubbenin üstü dışardan taş plakalarla örtülerek kapatılmıştır (Çizim 2. 8, Foto. 2. 19).

2.2.1.27. Tepedelenli Ali Paşa Camisi

Cami Tepedelen Kalesi içinde yer almaktaydı (Çizim 2. 9, Çizim 2. 10). Kare planlı caminin minaresinin dikdörtgen planlı bir kaidesi bulunmaktaydı. Cami Ali Paşa'nın gücünün doruğa ulaştığı 1811 yılı[229] ile öldüğü 1822 yılı arasında inşa edilmiş olmalıdır.

Cami, Tepedelenli Ali Paşa tarafından Tepedelen kazası dâhilinde bir medrese ve mekteple beraber inşa ettirilmiştir. Bu yapılara Balubogun nahiyesinden 90,000 kuruş nakit akçe, Yanya sancağında Kaya karyesinde bir adet hane ve altı adet eşya vakfetmiştir. Bu mallar, 1,000 kuruşu medrese öğrencilerine, yıllık 6,000 kuruşu müderrislere ve 2,250 kuruşu ise caminin imam, hatip ve hademesine verilmek üzere vakfedilmiştir (H. 7 Cemaziyelevvel 1299 / M. 27 Mart 1882)[230].

R. 18 Teşrinisani 1312 (M. 25 Kasım 1896) tarihli belgede caminin harap durumda olması sebebiyle keşif yaptırıldığı ve keşif sonucunda tamirat için 14,900 kuruşa ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Bu meblağın 6,558 kuruşu cami vakfının artan parasından, 8,000 kuruşu ise bağışlarla karşılanacaktır. Tamiratın toplanan 14,558 kuruşla yapılabilmesi hususunda Yanya Vilayeti İdare Meclisine danışılmış, gelen cevapta ise kalan 342 kuruşun da halkın yardımıyla veya zenginlerin yapacakları bağışlarla toplanması istenmiştir[231].

---

[228] Dashi ve Frasheri, 1986: 73.
[229] Beydilli, 2011: 477.
[230] BOA. C. EV. 374/18998.
[231] BOA., ŞD. 139/97.

Finden'in yaptığı çizimden caminin önünde beş kemerli bir revağı olduğu, üstünün çokgen kasnaklı bir külahla örtüldüğü ve tek şerefeli bir minaresinin olduğu anlaşılmaktadır (Çizim 2. 10).

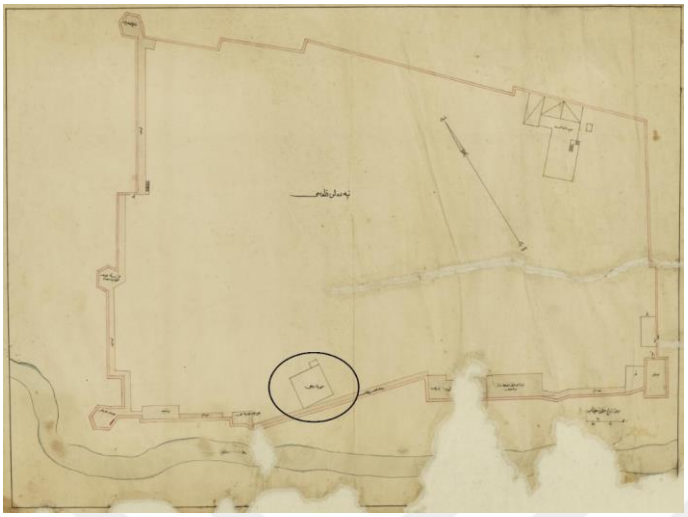

Çizim 2. 9 Tepedelenli Ali Paşa Camisi [232]

Çizim 2. 10 Tepedelen Kalesi, cami[233]

2.2.1.28. Tepedelen Kale Mescidi (II. Bayezid Mescidi)

Yapıdan ilk bahseden kaynak olan Evliya Çelebi, cami için Bayezid-i Veli tarafından yaptırılan caminin küçük boyutlu olduğunu ve kısa bir minaresinin bulunduğunu not etmektedir[234].

29 Ramazan 1132 (4 Ağustos 1720) tarihli belgede Luzat karyesinde 1,600 akçelik tımarlı imam ve hatip olan Halil'in vefatından dolayı yerine Ömer'in atanması istenmektedir[235]. 19 Kanunievvel 1323 (1 Ocak 1908) tarihli diğer bir belgeden ise caminin bir vakfiyesinin olmadığını, imam, hatip ve müezzin maaşı ile mum ve yağ gibi giderlerin Luzat karyesindeki tımarlardan sağlandığını öğrenmekteyiz. Bunun yanı sıra belgede H. 2 zilhicce 1263 (11 Kasım 1847) ile R. 29 Mayıs 1321 (M. 11 Haziran 1905) tarihleri arasındaki imam atamalarının bir kısmından ve gelirleri ile giderlerinden de bahsedilmiştir. Ayrıca bu kayıtta R. 31 Kanunisani 1313 (M. 12 Şubat 1898) tarihli tahriratın içeriği de konu edilerek cami binasının hala daha mevcut olmasına rağmen ahşap aksamının ve süslemelerinin içerden ve dışardan tamire muhtaç olduğu belirtilmektedir[236].

---

[232] BOA. PLK. p../866.
[233] William Purser'ın çizimine dayanarak Edward Finden tarafından çizilmiştir. (19.yy. başları, özel koleksiyon, Birleşik Krallık) http://www.albanianhistory.net/1813_Hughes/index.html (erişim tarihi: 05.12.2020).
[234] Evliya Çelebi, 2013: 356.
[235] BOA., C. EV. 517/26113.
[236] BOA., ŞD. 435/12.

Kiel ziyareti sırasında caminin minare kaidesinin hala daha görülebildiğini söylemektedir[237].

Diğer bir kaynak ise caminin kalenin kuzey girişinin üstünde yer aldığını, sol tarafında hala daha minare kaidesinin durduğunu ve duvarlarının taş-tuğla ile almaşık teknikle inşa edildiğini aktarmaktadır [238].

Yapılan arazi çalışmasına ne mescide ne de minare kaidesine dair bir ize rastlanmıştır.

2.2.1.29. Torumta Karyesi Camisi

Cami ile ilgili rastladığımız tek kayıt H. 1 Ramazan 1239 (M. 30 Nisan 1824) tarihlidir. Kayıtta Tepedelen'in Torumta[239] karyesinde yer alan ve Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiş olduğu anlaşılan caminin hitabet görevini yürütmekte olan Eşşeyh Seyyid Mehmed'in kendi rızasıyla işten ayrıldığından ve yerini Mehmed bin Ahmed Muhtar'a bırakmak istediğinden bahsedilmektedir. Gelen cevapta ise bu istek uygun görülmüştür[240].

2.2.1.30. Vutoş Camisi

Evliya Çelebi'de geçmektedir. Ergiri kasabasında eski ve geniş bir yapı olarak anılmaktadır[241].

2.2.1.31. Vatoş Mescidi

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Ergiri kasabasındaki camiler içinde sadece ismen anılmaktadır[242].

2.2.2. Tekkeler

Evliya Çelebi Ergiri kasabasında üç adet tekkenin bulunduğundan bahsetmektedir. Bunlar arasında en meşhuru Abdullah Efendi adında bir şeyhi olan Tekke Camisi Hankahı'dır[243].

Tekkelerle ilgili diğer bir çağdaş kaynak ise salnamelerdir. 1308 yılı Yanya Vilayeti salnamesinde Ergiri kasabasında 6 [244], Premedi'de 2 [245], Tepedelen'de ise merkezde 5 ve

---

[237] Kiel, 1990: 245.
[238] Baçe vd., 1979: 417.
[239] (طورمده) Köyün günümüzdeki konumu tespit edilememiştir.
[240] BOA. HAT. 1564/32.
[241] Evliya Çelebi, 352.
[242] Evliya Çelebi, 352.
[243] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[244] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 156.
[245] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 174.

köylerinde 26 olmak üzere toplamda 31 adet tekkeden bahsedilmektedir[246]. Ancak ne yazık ki bu tekkelerin tamamı hakkında bilgi edinilememiştir. Günümüze ulaşamadığını tespit edebildiğimiz 42 adet tekke aşağıdaki katalogda sıralanmıştır.

Yine çağdaş kaynaklardan hareketle Ayverdi'nin hazırlamış olduğu listede yer alan ve vakıf sicilinde geçtiği aktarılan Horasanlı Seyyid İbrahim Dede Bektaşi Zaviyesi ve Baş Vekâlet Arşivi 1114'te geçen Abubekir Zaviyesi hakkında bir malumat bulunamamıştır[247]. Bunun dışında Ayverdi'de geçen Ergiri ve Libohova'daki Ali Cennet Gülşeni Zaviyeleri ile Evliya Çelebi'de anılan tekke ve zaviyeler kataloğa dâhil edilmiştir.

2.2.2.1.Ali Baba Tekkesi

H. 21 Ramazan 1297 (M. 17 Ağustos 1880) tarihli kayda göre tekke Ergiri kasabası içerisinde yer almakta olub Bektaşi tarikatına hizmet vermektedir. Dergâhta postnişin olarak görevli Ali Baba, yaptığı güzel işlerden dolayı Polipogun kazasındaki senelik bedeli 800 kuruş olan Makrikamiyos adlı yaylağın dergâha vakfedilmesi suretiyle ödüllendirilmek istenmektedir. H. 17 Şevval 1297 (M. 22 Eylül 1880) tarihli yazıda arazinin hangi sınıfa girdiğinin araştırılması istenmektedir. Yapılan araştırma sonucunda gelen H. 26 Zilkade 1297 (M. 30 Ekim 1880) tarihli cevapta yaylağın miri araziden olup Pogun kazasının Obzanik karyesine tabi Buzanık çiftliği sınırlarında yer aldığı yazmakta ise de vergi kayıtlarında karye sınırları dâhilinde bu adla bir yaylağın bulunmadığı da bildirilmiştir. Ayrıca yaylağın daha öncesinden mülk olarak 130 lira peşinat alınmak suretiyle satıldığı da bildirilmiştir. Bu durumda olay H. 25 Şevval 1298 (M. 20 Eylül 1881) tarihli mazbatayla dâhiliye nezaretine havale edilmiştir[248].

R. 17 Nisan 1310 (M. 29 Nisan 1894) tarihli kayda göre Ergiri Sancağındaki Ali Baba Tekkesi müdürlerinden Ali Efendi Avlonya'daki Kuzu Baba Zaviyesi'nde hizmet vermek ve eğitimine yine Avlonya'daki medresede devam etmek amacıyla izin istemektedir[249].

Tekke ile ilgili diğer bir kayıt ise R. 6 Eylül 1319 (M. 19 Eylül 1903) tarihini taşımaktadır. Bu kayıtta Ergiri merkez kazasına bağlı Ulahogoranci[250] ve civarındaki sekiz köyün ruhban ve muhtarları tarafından dört kıt'a dilekçe gönderildiği anlaşılmaktadır. R. 18 Eylül 1319 (M. 1 Ekim 1903) tarihinde dâhiliye nezaretine gelen dilekçede Ergiri'de sakin Bektaşi Baba Ali ve hademesi Baba Selfo'nun ahali halkına zülüm ettikleri gibi Palokastro[251]

---

[246] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 169.
[247] Ayverdi, 2000a: 411-412.
[248] BOA. ŞD. 287/20.
[249] BOA., DH. MKT. 230/60.
[250] Günümüzde Vllaho Goranxi olarak anılmaktadır.
[251] Günümüzde Palokastër olarak anılmaktadır.

adlı mevkide arazi ve tarlalarla beraber biri harab toplamda üç adet kilisenin arsalarına da el koydularından ve Marice adlı su kaynağını da zapt ederek tekkelerine bağladıklarından bahsedilmektedir. Bu davranışlarına karşı açılan dava Baba Ali ve Baba Selfo'nun nüfuzlarından dolayı sonuçlandırılamadığından bahisle adı geçenlerin o bölgeden uzaklaştırılması ve arazilerin de sahiplerine geri verilmesi istenilmektedir[252].

Bu şikâyetler üzerine başlatılan soruşturmayı yürütmek için 10 gün içerisinde Ergiri'ye gelen Pogun kazası kaymakamı Mehmed Bey yolluk olarak günlük iki mecidiyeden toplamda 20 mecidiye almıştır. Bu meblağın Yanya vilayeti "harcırah terkibinden" karşılanması istenmektedir (R. 24 Teşninievvel 1321 / M. 6 Kasım 1905)[253].

Belgelerden dava sonucuna ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla beraber tekkenin 1880 yılından 1905 yılına kadar aktif olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

2.2.2.2.Ali Cennet Zaviyesi - Ergiri

Ergiri kasabasında yer almakta olan tekke Gülşeni tarikatına aittir. Kuruluşuyla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. H. 1085 (M. 1674/5) tarihli Parakende Cihad Defterinde zaviyedâr Arabi'nin vaaz ve nasihate kadir olmadığından yerine derviş Ali'nin tayin edilmesi istenmektedir[254].

H. 15 Cemazielahir 1124 (M. 21 Temmuz 1712) tarihli zaviyedâr Şeyh Mehmed tarafından yazılmış şikâyet mektubunda eski zaviyedâr Ali Sufi'nin ölümünden sonra yerini kendisine bıraktığından ve iki seneden beri bu görevde olduğundan bahsetmektedir. Metnin devamında Ergiri kasabası voyvodası ve Avlonyalı Hüseyin Paşa'nın ağası ve aynı zamanda önceki zaviyedâr Ali Sufi'nin oğlu olan Haydar'ın tekke üzerinde hak taleb ederek tekkedekilere rahatsızlık verdiğinden hatta Haydar'ın Hüseyin Paşa'nın adamlarıyla beraber İstanbul'a gidip Şeyh Mehmed'in adını sildirerek hükümsüz bıraktıklarından şikâyet edilmektedir. Ancak kasaba halkının şahitliği ve Avlonya Kadısı İbrahim Efendi ve Avlonya Şeyhi Mutasarrıf Hüseyin Paşa ve Yanya Şeyhi Mutasarrıf Arslan paşaların arzları üzerine İstanbul'da yaşamakta olan Şeyh Mehmed'in arzının sahte olduğu ortaya çıkmış ve Ergiri kadısı Mehmed Efendi'nin arzıyla da zaviyedarlık Haydar Sufi'ye verilmiştir[255].

H. 19 Zilkade 1158 (M. 13 Aralık 1745) tarihli belgeye göre Ergiri kasabasındaki Ali Cennet Zaviyesi'nin önceki zaviyedârı ve mütevellisi Mehmet'tir. Mehmet'ten sonra yerine Murtaza geçmiş ancak Murtaza'nın da görevine ihanet ettiği anlaşılmasının ardından Mehmet tekrar görevine döndürülmüştür. Mehmet daha sonra kendi rızasıyla yerini Eşşeyh Hüseyin

[252] BOA. BEO. 2184/163781.
[253] BOA. DH. MKT. 1026/53.
[254] Ayverdi, 2000a: 411.
[255] BOA. AE. SAMD. III 201/19432.

Efendi'ye bırakmıştır. Eşşeyh Hüseyin Efendi 25 sene bu görevi sürdürmüştür. Murtaza ise bölgenin ayanlarıyla iletişime geçerek yardım istemiş bunun üzerine Ammar Binzade Mehmet Bey İstanbul'a giderek birkaç yalancı şahit bulmuş ve Eşşeyh Hüseyin Efendi'nin Gülşeni tarikatıyla bir ilgisi bulunmadığına dair sahte suçlamalarda bulunmuştur. Bunun üzerine zaviyedarlık Hüseyin'den alınarak Murtaza'ya verilmiştir. Yazılan arzuhalde de bu ithamlarım hükümsüz bırakılması istenmektedir[256].

7 Receb 1264 (9 Haziran 1848) tarihli diğer bir kayıtta ise Gülşeni tarikatına bağlı olan Ali Cenneti Zaviyesi'nin 45 yaşındaki zaviyedârı Eş-şeyh Hasan Efendi ibni Eş-şeyh Feyzullah'ın H. 1243 (M. 1827/8) yılında almış olduğu berat belgesini yenileyemediği, bunun üzerine durumu Ergiri naibi Mustafa Feraiz Efendi'ye bildirildiği yazmaktadır[257].

R. 15 Kanunievvel 1306 (M. 27 Aralık 1890) tarihli belgeden zaviyenin Ergiri kasabası çarşısında yer aldığı ve zaviyeye bağlı 26 adet dükkân olduğu anlaşılmaktadır. Postnişin Şerafeddin Efendi tarafından verilen dilekçede bu dükkânların bitişiğinde yer alan "vakf-ı bahçe hakkında ta'yin-i tarîkûn dolayısıyla cereyan eden muameleden" şikâyet edilmektedir[258].

R. 3 Haziran 1324 (M. 16 Haziran 1908) tarihli belgeye göre zaviyedarlık vazifesi aracılığıyla vakfın yönetimini de elinde bulunduran Şerafettin, Feyzullah ve Abdurrahman Efendilerden Feyzullah Efendi hissesini kardeşleri Şerafettin ve Abdurrahman Efendiye bırakmış, ardından Şerafettin Efendi de hakkını büyük oğlu Ali ve küçük oğlu Hüseyin Beyfendilere terk etmiştir. Ardından Feyzullah Efendi'nin vefat etmesi üzerine vakıf ve zaviyedarlık hisseleri hazine tarafından zapt edilmiştir. Eski beratları da içeren mazbatalardan anlaşıldığı üzere bu hisselerin zaviyeye geri verilmesi ve Abdurrahman ile Şerafettin'in oğlu Ali arasında yarı yarıya bölüştürülmesi istenmektedir[259].

2.2.2.3.Ali Cennet Zaviyesi - Libohova

Ergiri'nin Libohova karyesinde Gülşeni Sezai Efendi Asithanesi'ne bağlı olan ve Ali Cennet Zaviyesi adıyla da bilinen Gülşeni dervişlerine mahsus zaviyenin zaviyedârlık ve mütevellilik görevini yürüten Gülşeni Şeyh Muharrem'in vefatı sebebiyle yerine oğlu Hamza'nın atanması istenmektedir. H. 5 Cemazielahir 1191 (M. 11 Temmuz 1777) tarihli ve Gülşeni Hasan Sezai adıyla imzalanmış olan bu arzuhalde bu karara bir berat verilmesi arzu edilmektedir[260].

---

[256] BOA., C. EV. 205/10218.
[257] BOA. A. MKT. 113/1.
[258] BOA. DH. MKT. 1797/4.
[259] BOA. ŞD. 189/26.
[260] BOA. C. EV. 60/2975.

H. 17 Şaban 1212 (M. 4 Şubat 1798) tarihli kayıtta ise zaviyenin vakfının yöneticisi ve zaviyedârı olan El-hac Ahmed'in vefat ettiği ve yerine oğlu Mahmud'un atanmak istendiğinden ve ilm ve takva sahibi Mahmud'un bu mevkiyi hak ettiğinden bahsedilmiştir[261].

2.2.2.4.Ali Hormova Halveti Tekkesi

Tekke Tepedelen'e bağlı Hormovë köyünde 40°14'22.9"N 20°06'11.9"E koordinatlarında yer almaktadır.

Foto. 2. 20 Ali Hormova Halveti Tekkesi, yerleşim planı: 1. Tekke, 2. Cami, 3. ve 4. Türbe[262]

İki türbe, bir cami ve bir tekkeden oluşan külliyenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir (Foto. 2. 20). Türbesinde yatmakta olan tekkenin kurucusu Şeyh Mehmet Hormova 1798-1820 yılları arasında şeyhlik yapmıştır. Buradan yola çıkarak tekkenin de 18.yy.ın son on yılı içerisinde kurulduğu söylenebilir.

Külliyenin cami, tekke ve türbeleri tamamen yenilenmiş vaziyettedir. Günümüzde 1994 yılından beri tekkenin şeyhliğini yürüten Şeyh Hüseyin Ali Hormova'nın evinin bir odası post odası olarak kullanılmaktadır (Foto. 2. 22).

Tekkenin şimdiki Şeyhi Hüseyin Hormova'nın anılarından yola çıkarak külliyenin 1947-55 arasındaki (Komünist dönemden önce) durumunu gösteren çizimde Büyük Makam, küçük makam, cami, tekke ve yaşadıkları ev görülmektedir. Küçük makam dairesel planlıdır ve yanında bir lahit bulunmaktadır. İnşa tarihi bilinmemektedir. Hemen yanında yer alan

---

[261] BOA. C. EV. 141/7006.
[262] https://geoportal.asig.gov.al/map/?auto=true (erişim tarihi: 18.11.2020).

“meydan” dairesel planlı olup 1937 yılında eklenmiştir. “Büyük Makam” denilen sekizgen planlı türbede Şeyh Mehmet Hormova (1798-1820), Şeyh Yusuf Hormova (1820-1853) ve Şeyh Melek Hormova (1852-1875) yatmaktaydı. Büyük Makam’ın solunda ise 1877 tarihli cami görülmektedir. Caminin solunda ise 1947 yılında yaşadıkları ev yer almaktadır. Tekke ise resmin en üstünde konumlandırılmıştır (Çizim 2. 11).

Tekke külliyesi içerisinde yer alan cami ve türbeler tez dâhilinde ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Foto. 2. 21 Ali Hormova Halveti Tekkesi, şeyhin evi

Foto. 2. 22 Ali Hormova Halveti Tekkesi, post odasından

Çizim 2. 11 Ali Hormova Halveti Tekkesi, tekkenin 1947-55 yıllarındaki durumu

2.2.2.5.Ali Postivan Tekkesi (Teqja e Baba Aliut)

Tekke Premedi sınırları içerisinde 40°18'57.6"N 20°17'54.2"E koordinatlarında yer almaktadır (Foto. 2. 23, Foto. 2. 24). Günümüzde tekke sınırları içerisindeki tüm yapılar yenilenerek betonarme bir şekilde inşa edilmiştir (Foto. 2. 25).

Foto. 2. 23 Ali Postivan Tekkesi (Google Earth)

Hasluck bir baba ve üç dervişi olan tekkenin 20 yıl önce (yaklaşık 1895 yılı) kurulduğunu ve türbesinde Abdullah Baba adlı bir evliyanın gömülü olduğunu aktarmaktadır[263]. Bu verilerden tekkenin küçük boyutlu bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Enver Hoca döneminde yıkılan tekke binası 2000 yılında ve müştemilatı ise 2004 yılında yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Günümüzde Zal Tekkesi'ne bağlı olan Ali Postivan Tekkesi'nde baba bulunmamaktadır. Hizmetli olarak derviş Hekuran Nikolari

[263] Hasluck, 1995: 52.

görevlendirilmiştir. Premedi'de dervişi olmayan diğer tekkeler de Hekuran Nikolari aracılığıyla işlevlerini devam ettirmektedir[264].

Foto. 2. 24 Ali Postivan Tekkesi

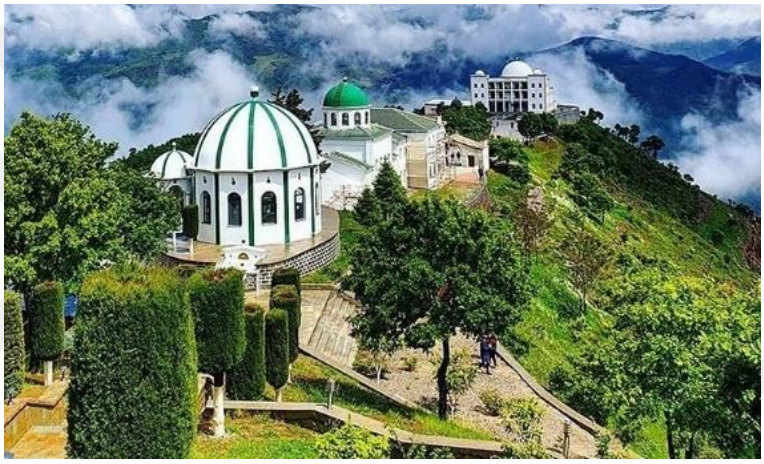

Foto. 2. 25 Ali Postivan Tekkesi [265]

2.2.2.6.Baba Aliut Tekkesi, Turan Tekkesi (Teqeja e Turanit, Teqeja e Baba Aliut)

Tekke Tepedelen sınırları içerisindeki Turan köyünde 40°18'36.9"N 19°58'23.4"E koordinatlarında yer almaktadır (Foto. 2. 26).

Tekkenin kurucusu sayılan Baba Ahmet Turani 19.yy.ın ikinci yarısında doğmuştur. Yetişkinliğe geldiğinde Ergiri'deki Haydariye Tekkesi'nde yıllarca hizmet vermiş, çeşitli yerler gezdikten sonra köyü Turan'a dönmüş ve burada Tekkesi'ni kurmuştur[266]. Bu bilgilerden yola çıkarak tekkenin de 19.yy.ın ikinci yarısında inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Baba Ali öldükten sonra yerine Tepedelen-Koştan Tekkesi'ndeki Baba Ahmet tarafından, diğer bir Ahmet Babalık görevine getirilmiş ve tekkenin başına atanmıştır. 1910'da Baba Ahmet Turani "dedelik" rütbesine getirilmiştir. 1914 yılında tekke Yunanlılar tarafından yakılmış, Baba Ahmet ve dervişleri kaçarak Avlonya'ya (Vlora) gelmiştir.

---

[264] Er ve Duru, 2009: 325.
[265] https://gramho.com/media/2240022869782146401 (erişim tarihi: 26.02.2020).
[266] Rexheb, 2017: 419.

1920'deki Avlonya savaşından sonra Baba Ahmet Turan köyüne dönmüş ve Amerika'daki Arnavutların da yardımıyla Tekkesi'ni tekrardan inşa ettirmiştir. Son olarak Baba Ahmet de 1928 yılında vefat etmiştir[267]. Yerine kimin geçtiği bilinmemektedir. Ahmet Turani Babanın ölümünden sonra düzenlenen III. Bektaşi Kongresinde tekke "Dedelik" makamından çıkarılarak Ergiri Dedeliğine bağlanmıştır[268]. Tekkenin 1967 yılında Komünizm yönetiminin resmiyet kazanmasının ardından yıkıldığı düşünülebilir. Nitekim türbeye ait bir fotoğrafta arkada yeniden inşa edilmekte olan tekkenin izleri görülebilmektedir (Foto. 2. 27).

Foto. 2. 26 Baba Aliut Tekkesi, genel görünüş

Foto. 2. 27 Baba Aliut Tekkesi, tekke inşaatı[269]

Tekke tamamen betonarme bir şekilde iki katlı olarak yeniden inşa edilmiştir. Yeniden inşa faaliyetinin ne zaman gerçekleştirildiği bilinmemektedir. Bu inşa sırasında kuzey tarafına da tekkedeki emanetlerin sergilendiği bir müze eklenmiştir. Tekkenin güneyinde yer alan türbesi orijinal halini korumaktadır. Türbe tez dâhilinde "Türbeler" başlığı altında ele alınmıştır.

---

[267] Rexheb, 2017: 419-420.
[268] Afmataj, 2009: 117.
[269] http://kryegjyshataboterorebektashiane.org/gjyshata-e-gjirokastres/ (erişim tarihi: 08.05.2019).

2.2.2.7.Baba Musa Halveti Tekkesi

Tekke Ergiri'nin Mericaj köyünde 1880'li yıllarda Baba Musa tarafından kurulmuştur. Güney Arnavutluk'un Yunanlılar tarafından işgal edildiği sırada Baba Musa öldürülmüş, tekkesi de yıkılmış olmalıdır. Tekke, Hasluck'un ziyaretinden önce (1910 – 1915 arası) Kiçok Tekkesi'ndeki dervişler tarafından yeniden inşa edilmiştir[270].

2.2.2.8.Cafer Baba Tekkesi

Tekke Premedi'de yer almaktaydı. F. W. Hasluck Premedi'nin nüfusunun dörtte üçünün Bektaşi olduğunu ve şehrin yukarısındaki tepenin yamacında eskiden bir tekke bulunduğunu söylemektedir. Bu tekke 35 yıl önce Frasheri Tekkesi'nin bir uzantısı olarak kurulmuştur. Hem Bektaş Baba hem de onun yerine geçmiş olan İsmail şehirde Hacı Baba'nın mezarının yanına gömülmüşlerdir. Metnin devamında Hasluck Hacı Baba'nın Horasanlı bir Evliya olduğu ve 300 yıl önce Premedi'de ölmüş olduğundan bahsedilerek mezarının daha sonra Kesarake'ye (Qesarakë) taşındığını anlatmaktadır. 1915'te Yunan işgali sırasında askerler tekkede ikamet etmiş, buradaki şeyh ve dervişler de komşu kasabalara dağılmışlardır. Hasluck'un bölgeyi ziyaret ettiği dönemde tekke Arnavutlar tarafından kışla olarak kullanılmaktaydı[271].

Fahri Maden ise 1860 yılında Premedi'de Bektaşi Baba'nın mezarının bulunduğu yerde yeni bir tekkenin kurulduğunu aktarmaktadır[272].

Tekkenin tarihiyle ilgili sorun ise Fahri Maden ve F. W. Hasluck'un verdiği bilgilerin çatışmasından doğmaktadır. Yukarıda verilen bilgiler ışığında F. W. Hasluck'un bölgeyi 1914-16 tarihlerinde ziyaret ettiği anlaşılmaktadır[273]. Bu durumda tekkenin 35 yıl önce yani 1882/3 yılında inşa edildiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tekkede Bektaş Baba'nın görev aldığını ve ölünce şehre gömüldüğünü aktarmaktadır. Ancak F. Maden tekkenin Bektaş Baba'nın mezarının bulunduğu yere, 1860 yılında inşa edildiğini bildirmektedir. Her halükarda tekke 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilir.

---

[270] Hasluck, 1995: 50.
[271] Hasluck, 1995: 52-53.
[272] Maden, 2018: 242.
[273] Hasluck hastalığından dolayı 1916 yılında İsviçre'ye gitmek zorunda kalır ve 1920 yılında orada vefat eder. Hasluck, 1995: 5.

2.2.2.9.Fraşer Tekkesi / Fraşer Nasibi Tahir Baba Tekkesi (Teqeja e Frasherit / Teqeja e Baba Nasibi Tahirit)

Tekke, Premedi kasabasının 41 km. doğusunda, Frashër köyünün güneybatısında 40°21'38.3"N 20°25'40.0"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tekke, İran'da öğrenimini tamamlayan Tahir Skenderasi (Nasibi Tahir Baba) tarafından 1815 yılında kurulmuştur[274]. Tekke ve kurucusu hakkında bilgi veren en erken tarihli yazılı kaynak Şemseddin Sami'ye aittir. Semseddin Sami, "Nasibi Tahir Dede" maddesinde zatın Fraşer karyeli bir Bektaşi dedesi olduğunu, adı geçen karyede bir zaviye tesis ettiğini ve 1250 yılında (M. 1834/5) vefat edip hankahı yanındaki türbesine gömüldüğünü aktarmaktadır [275].

Tekkede Baba Alushi döneminde (1846-1902) bir Arnavut Okulu açılmıştır [276].

Tekke hakkında bizlere çok kıymetli bilgiler veren diğer bir araştırmacı ise Hasluck'tur. Hasluck Kesaraka'nın birkaç saat güneydoğusunda diyerek kabaca tekkenin konumunu tarif ettikten sonra Birinci Dünya Savaşı'ndan önce 20 kadar dervişinin olduğunu aktarmaktadır. Metnin devamında asıl adı Muharrem Baba olan kurucusunun Şeyh Nasibi adını nasıl aldığından bahsederek asıl tekkenin Şeyh Nasibi'nin türbesiyle beraber 1914 yılında yıkılıp yerle bir edildiğini söylemektedir[277]. Tekke daha sonra 1923 yılında Amerika'daki Arnavutların yardımlarıyla yeni baştan inşa edilmiştir. 1967 yılında komünist rejimin etkin olmasıyla beraber tekke ve beraberindeki türbeler kapatılmış ve köyde dini faaliyetler yasaklanmıştır. 1995 yılında ise tekke ve türbe onarımdan geçirilerek açılmış ve faaliyetlerine tekrardan başlamıştır[278].

Tekke 1933 yılında dedelik makamını kazanmış, 1942 yılında Premedi bölgesinin merkezi haline gelmiş, 1945 yılında ise Avlonya (Vlora, Vlorë) bölgesinin merkezi yapılmıştır [279].

Tekkenin takip edilebildiği kadarıyla silsilesi şu şekildedir [280]:

Baba Tahir Nasibi Skënderasi	1815-1835
Isuf Skënderasi	1835-1846
Baba Alushi	1846-1902

---

[274] Cuni, 2006: 10; Metin İzeti ve Robert Elsie tekkenin kuruluş tarihi olarak 1825 yılını vermektedir. İzeti, 2014: 296; Elsie, 2019: 318.

[275] Şemseddin Sami, R. 1307: 4580 (Nasibi Tahir Dede: şuaradan ve tarikat-ı Bektaşiye dedeganından olub arnavudlukta muharrir-i fakirinmaskat-ı re'si olan (Fraşer) karyelidir. Bir hayli vakit seyahat ve ziyarat-ı makamat-ı aliye etdikden sonra karye-i mezkureye avdetle bir zaviye tesis etmişdi ki o vakitten gittikçe kesb-i umran iderek, el-yevm büyük bir dergâhtır. 1250 tarihinde irtihal edüb hankahı yanında türbesi ziyaretgahdır.).

[276] https://kryegjyshataboterorebektashiane.org/bektashizmi-dhe-ceshtja-kombetare-shqiptare/ (erişim tarihi: 09.06.2019).

[277] Hasluck, 1995: 55-56.

[278] Cuni, 2006: 18.

[279] Cuni, 2006: 18.

[280] Cuni, 2006: 18.

Baba Abedini Ibro	1903-1913
Baba Sheme	1913-1929
Baba Mustafa Qerezi	1930-1933
Baba Murati	1934-1941
Baba Abaz Hilmi	1942-1945
Baba Mehmet Zykaj	1945-1959
Baba Dervish Xhemal Shkëmbi [281]	1960-1967
Tekke kapalı	1967-1995

Tekke 1967 yılında komünist rejimin ülkede resmen etkin olmasının ardından kapatılmıştır. 1991 yılında tekkenin birçok yapısı yıkılmış, duvarları sıvasız, tavanları düşmüş, kapı ve pencereleri sökülmüş durumdaydı. Tekke ilk olarak 1994 yılında büyük bir onarım geçirmiştir. Bu onarımda 2 ve 6 numaralı blokların inşası yeni baştan yapılmış ve köyden tekkeye giden yol düzeltilmiştir. Bu onarım çalışmaları 1997 yılının Ekim ayına kadar devam etmiştir[282].

Tekkenin geçirdiği ikinci büyük onarım ise 1998 yılından 2000 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında türbeler tekrardan temelleri üzerine inşa edilmiş ve 1 numaralı binanın iç rekonstrüksiyonu yapılarak çatısı onarılmıştır[283].

Sözü edilen bu iki onarım da "Qeramika e Jugut" adlı tuğla fabrikasının ortakları olan Perparim Skenderi, Asllan Baraj ve Shpetim Bega sponsorluğunda yapılmıştır[284].

Tekkenin geçirdiği diğer geniş çaplı onarım çalışmalarına da 2008 yılında başlanmıştır. Bu restorasyon sırasında 1, 2 ve 3 numaralı blokların tavan ve çatısı, taş duvarları ve duvar sıvaları, ahşap zemini, kapı ve pencereleri ile beraber kapı ve pencere kanatları onarılmıştır[285]. Bu çalışmalar 2008 yılı içerisinde bitirilememiş 2009 yılında da devam ettirilip nihayetlendirilmiştir[286].

Tekke duvarlarında malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Çatı kaplamalarında ve iskeletinde ahşap kullanılırken zemin döşemesinde ahşap ve taş plakaların kullanıldığı görülmektedir[287].

Tekkenin orijinal planına dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır[288].

Tekke şimdiki haliyle yedi bloktan oluşmaktadır (Çizim 2. 12). Bunlardan biri meydan, ikisi konut, ikisi hizmet binası, ikisi de türbedir. Tekke avlusunun girişi 1 ve 2

---

[281] https://www.revolvy.com/page/Tekke-of-Frash%C3%ABr (erişim tarihi: 22.02.19).
[282] 2001 tarihli restorasyon raporu.
[283] 2001 tarihli restorasyon raporu.
[284] 2001 tarihli restorasyon raporu.
[285] 2008 tarihli restorasyon raporu.
[286] 2009 tarihli restorasyon raporu.
[287] 2001 tarihli restorasyon raporu.
[288] Tekkeyi doğrudan görme imkânımız olmadığından mekân tanımlamaları ve geçirdiği onarımlar hakkında IMK arşivindeki 1322 numaralı dosyadan ve çeşitli kaynaklardan bulunan fotoğraflar üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

numaralı blokların arasında yer almaktadır. Yarım daire kemerli girişinin üzeri kırma çatıyla örtülmüştür (Foto. 2. 28).

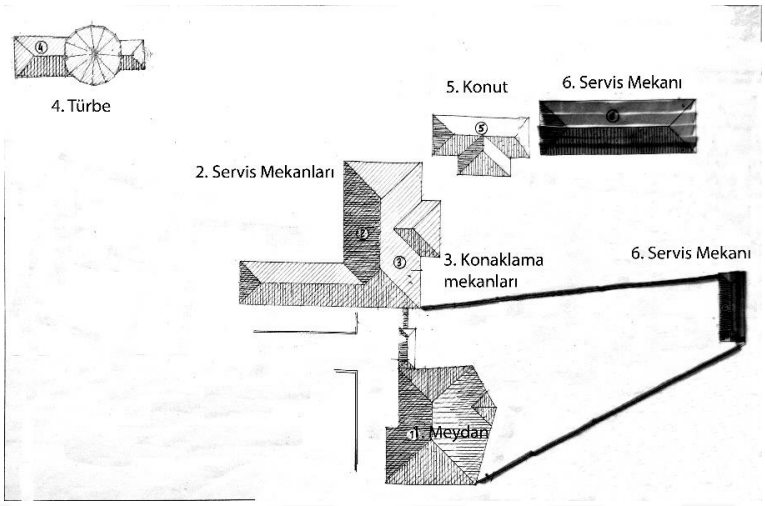

Çizim 2. 12 Fraşer Tekkesi, yerleşim planı (IMK. Arşivi'nden)

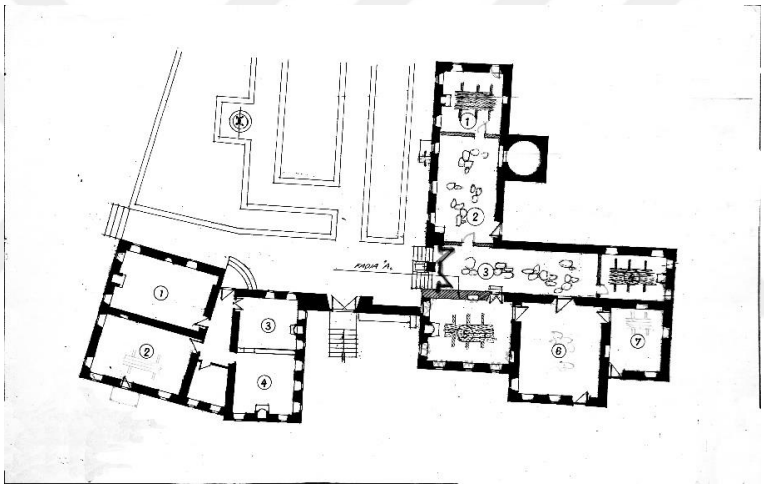

Çizim 2. 13 Fraşer Tekkesi, 1 ve 2 numaralı bloklar (IMK. Arşivi'nden)

Tekkenin meydan kısmı bir koridorun iki yanına ikişerli olarak dizilmiş dört odadan oluşmaktadır. Toplamda 218 m^2 alanı kaplamaktadır. 1 numarayla gösterilmiş olan oda meydan odası olarak kullanılmıştır (Foto. 2. 29, Foto. 2. 30). Odanın girişi güneybatı köşesinden sağlanmaktadır. Kuzey duvarı üzerinde bir ocak, iki yanında da birer pencere yer almaktadır. Doğu duvarı üzerinde ise bir niş ve iki yanında birer pencere bulunmaktadır. Bu mekânın batısına kütüphane olarak işlevlendirilmiş ve 2 numarayla işaretlenmiş olan oda konumlandırılmıştır. Oda kot farkından dolayı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katın planı ve görünüşüyle ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Raporlarda tamamen toprakla dolduğu ve rutubetten çokça zarar gördüğü aktarılmaktadır. Üst kata güney duvarı üzerindeki kapı aracılığıyla ulaşılmaktadır. Batı cephesi üzerindeki kapı ise balkona açılmaktadır. Balkon yıkılmış olup ayaklarına dair izler bulunmaktadır. Diğer izlerden ahşap zeminli ve tırabzanlı bir balkon olduğu anlaşılmaktadır. Batı cephesindeki kapının iki yanında birer tane ve kuzey

cephesi üzerinde iki tane pencere yer almaktadır. 3 ve 4 numaralı odalar ise dervişlerin dinlenmesi için ayrılmıştır. İki odaya da kuzey cepheleri üzerindeki kapılardan giriş sağlanmaktadır. 3 numaralı odanın güney duvarı üzerinde ocak yer almaktadır. Ocağın iki yanına birer ve doğu duvarı üzerine ise yan yana iki adet pencere açılmıştır. 4 numaralı odanın batı duvarı üzerinde yer alan ocağının iki yanına yine birer adet pencere konumlandırılmıştır. Güney duvarı üzerinde ise üç adet pencere vardır.

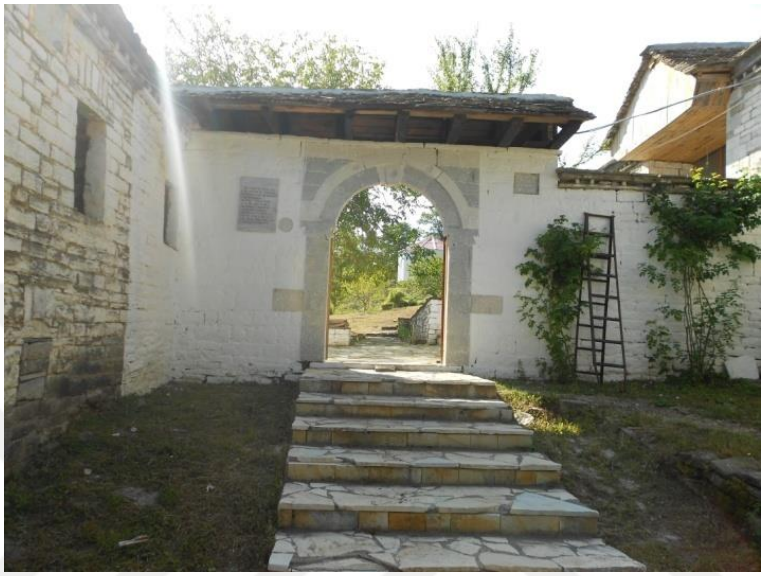

Foto. 2. 28 Fraşer Tekkesi, tekke girişi (Marsela Plyaku arşivinden)

Foto. 2. 29 Fraşer Tekkesi, meydan odası (Marsela Plyaku arşivinden)

2 numaralı blok toplamda 325 m^2 alanı kaplayan iki kısımdan oluşmaktadır(Çizim 2. 13). 1, 2, 3 ve 4 numaralı odaları kapsayan birinci kısım servis mekânlarını içermektedir. 3 numara ile belirtilmiş olan koridorun kuzey cephesi üzerinde bloğun ana girişi yer almaktadır (Foto. 2. 31). Doğusunda 2 numaralı koridor yer almaktadır. 2 numaralı koridorun güney duvarının doğu ucunda cepheden kare şeklinde taşıntı yapan bir ekmek fırını bulunmaktadır.

İki koridorun ucunda bulunan 1 ve 4 numaralı odalar ise gıdaların depolanması amacıyla kullanılmıştır (Foto. 2. 32).

Foto. 2. 30 Fraşer Tekkesi, meydan odası (Marsela Plyaku arşivinden)

Foto. 2. 31 Fraşer Tekkesi, 2 numaralı bloğun giriş cephesi [289]

Foto. 2. 32 Fraşer Tekkesi, 2 numaralı blok, güneydoğudan (Marsela Plyaku arşivinden)

[289]https://www.facebook.com/1531035643804187/photos/a.1531541350420283/2365126890395054/?type=3&theater (erişim tarihi: 17.02.2020).

Bloğun diğer kısmını oluşturan 5, 6 ve 7 numaralı odalar ise konut olarak kullanılmaktadır. Bu kısım kot farkından dolayı iki katlı olarak inşa edilmiştir (Foto. 2. 33). 5 numaralı mekânın kuzey duvarı üzerinde bir adet ocak yer almaktadır. Ocağın iki yanında birer tane odanın batı duvarı üstünde ise üç tane penceresi bulunmaktadır. Güney duvarının batı kenarında bir niş, doğu kenarında ise bir kapı vardır. Kapıdan 6 numaralı mekâna geçilmektedir. Bu odanın kuzey duvarının batı kenarında bir pencere, batı duvarı üzerinde de iki tane pencere konumlandırılmıştır. Batı duvarının güney kenarına kaydırılmış olan kapı aracılığıyla dışarıya çıkılmaktadır. Güney duvarındaki kapıdan ise 7 numaralı odaya geçilmektedir. 7 numaralı odanın kuzeybatı köşesinde dışarı çıkışı sağlayan bir kapı vardır. Ayrıca batı ve güney duvarları üzerinde birer pencere ve doğu duvarı üzerinde bir niş yer almaktadır.

Foto. 2. 33 5 numaralı mekân, kuzeybatıdan (Marsela Plyaku arşivinden)

1, 4, 5, 7 numaralı mekânların zemini ahşap döşeliyken 2, 3 ve altı numaralı mekânların zemini taş plakalarla döşenmiştir.

5 numarayla işaretlenmiş konut ve 6 numarayla işaretlenmiş hizmet binaları hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bu yapılar komplekse sonradan eklenmiş olmalıdır.

Planda yer almayan Tahir Baba türbesi ve 4 numarayla gösterilmiş olan türbe tez dâhilinde "Türbeler" başlığı altında incelenecektir.

2.2.2.10. Grabovë Tekkesi / Duşk Tekkesi

1890'larda Grabovë köyü yakınında Ahmet Baba tarafından kurulmuştur[290].

[290] Hasluck, 1995: 52.

2.2.2.11. Greşitza Tekkesi

Köyün konumu tespit edilememiştir ancak Hasluck tekkeyi Tepedelen bölgesi içinde değerlendirmektedir. Tekke yaklaşık olarak 1840-50 yılları arasında Hüseyin Baba tarafından kurulmuştur[291].

2.2.2.12. Halveti - Hayati Tekkesi - Ergiri

Tekke Ohri Halveti Tekkesi müritlerinden Ergirili Halil Halife tarafından 19.yy.da Ergiri kasabasında kurulmuştur[292].

2.2.2.13. Halveti - Hayati Tekkesi - Premedi

Premedi'de de bir Halveti Hayati Tekkesi bulunmaktaydı[293].

2.2.2.14. Halveti Tekkesi - Ergiri

Tekke, Ergiri'nin merkezinde bugünkü Tekke Camisi'nin yakınlarında yer almaktaydı. Yapıyı 1670/1 yılındaki ziyareti sırasında göre Evliya Çelebi "Tekke Camii Hankâhı meşhurdur. Şeyhi Abdullah Efendi ümmetin sâlihlerinden büyük adamdır. Caminin avlusunun etrafında Halveti tarikatı tekkesi hücreleri var." demektedir[294]. Ne Halveti Tekkesi ne de Tekke Camisi günümüze ulaşabilmiştir. Sadece yıkılan eski Tekke Camisi'nin yerine günümüzde betonarmeden yeni bir cami inşa edilmiştir. Bu da tekkenin konumu hakkında bilgi edinmemize olanak sağlamaktadır.

H. 21 Cemazielahir 1275 (M. 26 Ocak 1859) tarihli belgeden Ergiri kasabasındaki Halveti Tekkesi'nin postnişini Mustafa Efendiye Tepedelenli Ali Paşa tarafından tahsis olunan senelik 50 okka sadeyağ ve peynirin maddi değerinin hesaplanarak verildiği ancak bunlardan başka senelik 100 okka zeytinyağı ve 100 okka peynirin yine tekkenin hakkı olduğu ve bunların da yerel bedeli üzerinden her okkasının iki kuruştan hesaplanarak toplamda 400 kuruşun tekkeye verilmesi istendiği anlaşılmaktadır[295].

Tekke ve hücrelerin tamamının komünist dönemde yıkılmıştır. Külliyeden geriye sadece Baba Meto Evi olarak bilinen konak kalmıştır [296]. Ancak konağın tekkenin bir parçası olduğuna dair bilgi şüpheyle karşılanmalıdır. Evliya Çelebi Arnavutluk'u 1670'li yıllarda ziyaret etmiş, oysa konağın girişinin üstündeki kitabede inşa tarihi olarak 20 Şaban 1303 (M. 24 Mayıs 1886) tarihi yazılıdır. Arada yaklaşık 150 yıl kadar bir zaman farkı bulunmaktadır ki

---

[291] Hasluck, 1995: 51.
[292] İzeti, 2014: 229.
[293] İzeti, 2014: 229.
[294] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[295] BOA. MVL. 895/4.
[296] Doempke, 2012: 65.

bu da konakla tekke arasında ilişki kurmamızı güçleştirmektedir. Ayrıca tekke ile konak arasında ilişki kurmamıza yarayacak yukardaki kaynak dışında başka bir veriye de rastlanmamıştır.

2.2.2.15. Halveti Tekkesi - Luzat

H. 9 Cemazielevvel 1167 (M. 4 Mart 1754) tarihli kayda göre Tepedelen'in Luzat karyesindeki Halveti Tekkesi'nin postnişini Şeyh Abdulfettah Efendi'ye yoksulları doyurması için Tepedelenli Ali Paşa zamanından beri senelik 15 kile buğday, 100 kıyye zeytinyağı, 100 kıyye sadeyağ ve 100 kıyye erzak, kayd-ı hayat şartıyla tahsis edilmiştir. Yukarda adı geçen yardımların tekkenin şimdiki postnişini Şeyh Abdulfettah Efendi'nin oğlu Şeyh Hüseyin Efendi'ye tahsis edilmesi hususu Ergiri meclisine bildirilmiştir. Bunun üzerine Şeyh Abdulfettah Efendi'nin hayatta olup olmadığı soruşturulup bildirilecektir[297].

H. 18 Şevval 1194 (M. 19 Kasım 1777) tarihli kayda göre ise tekkenin zaviyenişini Halveti tarikatından Şeyh Abdülfettahzâde Şeyh Hüseyin Efendi'dir. Kendisine Luzat karyesi aşarından kayd-ı hayat şartıyla verilen senelik 15 ve ambardan 20 olmak üzere toplamda 35 kâse kokoruzun verilmemesi üzerine şikâyette bulunmuş, sonuç olarak hakkı olan kokorozun Şeyh Hüseyin Efendi'ye verilmesine karar verilmiştir[298].

2.2.2.16. Haydariye Bektaşi Tekkesi, Shutufi Tekkesi, Süleyman Baba Tekkesi (Teqesë Hajdërije, Teqja e Shtufit)

Tekke Ergiri'nin kuzeyinde şehrin dışında 40°05'01.3"N 20°08'09.6"E koordinatlarında yer almaktadır. Tekke Baba Haydar Plaku tarafından kurulmuştur[299]. Zenel Gjoskin ile beraber Arnavutluk'un özgürlük mücadelesinde çok önemli roller üstlenen Süleyman Baba tekkenin en çok sevilen şeyhlerinden biriydi[300]. Bu sebeple tekke "Süleyman Baba" adıyla da bilinmektedir.

İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte önündeki türbelerden birinin kitabesinde 1869/70 tarihi yazmaktadır. Hasluck ise tekkenin tarihinin 90 yılı geçmediğini söylemektedir. Araştırmacının 1915-16 yılında bölgeyi ziyaret ettiği düşünüldüğünde tekkenin de 1820-30 yılları arasında inşa edilmiş olabileceği öne sürülebilir. Ayrıca Hasluck Balkan savaşlarından

---

[297] BOA., C. EV. 144/7186.
[298] BOA., C. EV. 445/22501.
[299] İzeti, 2014: 297; Hasluck tekkenin tarihinin 90 yılı geçmeyeceğini söylemektedir. Hasluck'un 1915-1916 yıllarında buraları ziyaret ettiği tahmin edildiğine göre tekkenin de 1820-1830 yılları arasında inşa edilmiş olabileceği öne sürülebilir. Hasluck: 1995: 48.
[300] Rexhebi, 2017: 454.

önce burada 20 dervişin olduğunu ancak ziyareti sırasında dervişlerin oldukça azaldığını da aktarmaktadır[301].

M. 11 Mart 1905 yılında Yanya Valisi Osman Beyden gelen bir yazıya göre tekkede bulunan 10 nüsha Arnavutça risale ve 27 cilt kitap tetkik edilmiştir. Tetkikin sonucunda dini içerikli kitapların hurafelerle dolu olduğu, Arnavutça kitapların ise Arnavutluk'un bağımsızlığına dair propaganda içerdiği ortaya çıkmıştır[302]. Yürütülen soruşturmanın sonucuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

M. 27 Mayıs 1909 tarihli diğer bir belgede ise Haydar Baba Dergâhı'nın postnişininin vefatı üzerine kötü niyetli kişiler tarafından toplatılarak Yanya'ya gönderilen paranın 500 lirası hastaneye sarf edilmek üzere hastane sandıklarına aktarılırken kalan 500 lira da dergâh vekilleri ile varisine iade edilmiştir. Çoçolzade Sadık ve arkadaşları tarafından yazılan dilekçede hastaneye gönderilen 500 liranın da iadesi talep edilmektedir. Belgede bu dilekçenin Yanya'ya gönderildiği bildiriliştir[303].

Tekke 1914 yılında Yunan işgali sırasında yağmalanmış ve yakılmıştır. Onarılan tekkede 1924 yılında İkinci Arnavut Bektaşi Kongresi yapılmıştır. 1946-47 yıllarında İkinci Dünya Savaşı sırasında hastane olarak kullanılmıştır[304].

Kiel 1983 yılındaki ziyareti sırasında tekkenin çoğunlukla korunmuş durumda olduğunu ve ordunun harp malzemelerini sakladığı bir cephane olarak kullanıldığını söylemektedir[305].

2002 yılında hazırlanan onarım raporunda tekke binasının aile üyeleri tarafından yapılan eklemeler ve oynamalarla çok bozulduğu ve çatısının % 50-60 kadarının çökmüş olduğu belirtilmektedir[306] (Foto. 2. 34). Tekke günümüzde tamamen yıkılarak yerine betonarmeden yeni bir bina inşa edilmektedir (Foto. 2. 35).

---

[301] Hasluck, 1995: 48.
[302] Maden, 2018: 153.
[303] BOA., DH. MKT. 2838/84.
[304] IMK arşivi 4060 numaralı dosya.
[305] Kiel, 1990: 143-144.
[306] IMK arşivi 4060 numaralı dosya.

Foto. 2. 34 Haydariye Bektaşi Tekkesi, tekkenin yıkılmadan önce tepeden görüntüsü [307]

Foto. 2. 35 Haydariye Bektaşi Tekkesi, inşa dilen yeni tekke

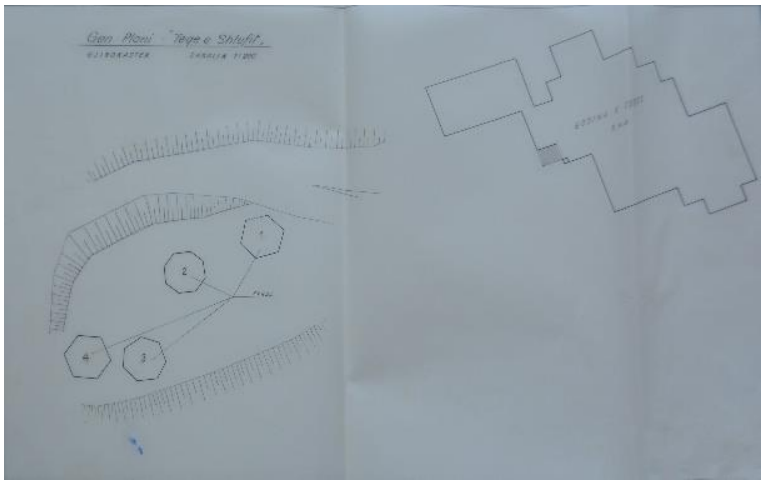

Çizim 2. 14 Haydariye Bektaşi Tekkesi, tekkenin yerleşim planı (IMK Arşivi'nden)

[307] http://imk.gov.al/Pages/Default.aspx (erişim tarihi: 24.02.2020).

2.2.2.17. Hüseyin Baba Tekkesi

Frasher köyünün kuzeyinde bulunan ve günümüzde Görice ili sınırları içerisinde kalan Panarit köyünde yer almaktaydı. Hüseyin Baba tarafından yaklaşık 1900'lerin başında kurulmuştur[308].

2.2.2.18. İbrahim Paşa Tekkesi

Tepedelen'de Dobrucalı Demirhan Türbesi'nin yanında yer alan bir Sa'di Tekkesi'dir[309]. İnşa tarihi ve bugünkü konumu bilinememektedir.

2.2.2.19. İsmail Baba Tekkesi

Ergiri'ye bağlı Gllavë köyü içerisinde yer almaktaydı. Hasluck fakir bir tekke olduğunu ve İsmail Baba tarafından yaklaşık 1870-80 yılları arasında inşa edildiğini söylemektedir[310].

2.2.2.20. Kamber Baba Tekkesi

Premedi'ye bağlı Klissura kasabasının Kiçok köyünde yer almaktadır. 1890 yılında Kamber Baba tarafından kurulduktan sonra bilinmeyen bir sebeple yıkılmış ve yeniden inşa edilmemiştir. Tekkedeki dervişler Meriçan'a gitmişlerdir. Kamber Baba ise Bulgaristan'a gidip Rusçuk'ta bir tekke kurmuştur[311].

2.2.2.21. Kapani Tekkesi

Tepedelen'de yer almaktaydı. İsmail Baba tarafından yaklaşık olarak 1890'ların ortalarında kurulmuştur[312].

2.2.2.22. Karahas (Karahës) Tekkesi

1870 yıllarda inşa edilmiş olan tekkenin[313] dört babası vardır. Bunlardan ilki tekkenin kurucusu) olan Hüseyin Baba burada yatmaktadır[314]. 1905 yılında ise tekkenin başında Hasan Baba bulunmaktaydı[315]. İzeti tekkenin Halveti-Hayati Tekkesi olduğunu aktarmaktadır[316].

---

[308] Hasluck, 1995: 52; Tekke Hasluck tarafından Ergiri bölgesi içerisinde değerlendirildiği için teze dâhil edilmiştir.
[309] İzeti, 2014: 273.
[310] Hasluck, 1995: 52; Birge'den aktarımda bulunan başka bir kaynakta İsmail Baba tarafından Glava'da kurulan tekkenin 1883 yılında kurulduğu ve Berat bölgesinde yer aldığı yazmaktadır (Çibik, Umaroğuları, 2017: 464). Verilen kaynağın 1937 baskısı taranmış ancak tekke hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.
[311] Hasluck, 1995: 52.
[312] Hasluck, 1995: 51.
[313] http://kryegjyshataboterorebektashiane.org/gjyshata-e-gjirokastres/ (erişim tarihi: 29.02.2020).
[314] Hasluck, 1995: 50.
[315] http://kryegjyshataboterorebektashiane.org/gjyshata-e-gjirokastres/ (erişim tarihi: 29.02.2020).

2.2.2.23. Komar Tekkesi

Ergiri ili sınırları içerisindeki Komar köyündeki tekke Hasluck'un ziyaretinden 20 yıl önce (yaklaşık 1895 yılında) İslam Baba tarafından kurulmuştur[317].

2.2.2.24. Koşina (Kosinë) Konaklama Yeri

Hasluck ziyareti sırasında burada bir tekke olmadığını ancak yalnızca bir dervişin hizmet verdiği bir konaklama yerinin bulunduğunu bildirmektedir[318].

2.2.2.25. Lapolets Tekkesi

Kesin konumu bilinmeyen bu küçük tekke Tepedelen bölgesinde yer almaktaydı. Tekke'de gömülü olan Nuri Baba tarafından kurulmuştur[319].

2.2.2.26. Manes Baba Tekkesi

Ergiri bölgesinde1826'dan sonra yeniden açılan ya da ilk defa açılan tekkeler başlığı altında ele alınmış olan tekkenin kesin inşa tarihi ve konumu bilinmemektedir[320].

2.2.2.27. Martaloz (Martallozi) Köyü Tekkesi

Köy Tepedelen sınırları içinde bulunmaktaydı. Günümüzde ise Berat ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Halveti-Hayati cemaatine mensup tekke hakkında başka bir kayda ulaşılamamıştır[321].

2.2.2.28. Mecid-Goran (Mezhgoran) Köyü Tekkesi

Tepedelen sınırları içerisinde yer alan köyde bir tane Halveti-Hayati Tekkesi bulunmaktaydı[322]. H. 30 Rebiülevvel 1265 (M. 23 Şubat 1849) tarihli belgeden, tekkeye senelik verilmesi gereken 500 kıyye kokorozun 1261 senesinde verilmediği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine tekke postnişini Şeyh Cafer Efendizade ve Derviş Salih tarafından bir dilekçe yazılarak durum üst makamlara bildirilmiştir. Gelen cevapta ise tekke tarafı haklı bulunmuş ve bahsi geçen kokorozun verilmesi istenmiştir[323].

---

[316] İzeti, 2014: 229.
[317] Hasluck, 1995: 52; Dünya Bektaşilik Merkezi'nin resmi web sitesinde kuruluş tarihi olarak 1903 yılı verilmektedir. http://kryegjyshataboterorebektashiane.org/gjyshata-e-gjirokastres/ (erişim tarihi: 01.03.2020).
[318] Hasluck, 1995: 50.
[319] Hasluck, 1995: 51.
[320] Maden, 2018: 384.
[321] İzeti, 2014: 229.
[322] İzeti, 2014: 229.
[323] BOA., I. MVL. 133/3595.

2.2.2.29. Melani Tekkesi (Teqeja e Melanit)

Tekke, Nepravishtë ile Vllaho Goranxi köyleri arasında 39°59'18.0"N 20°16'41.6"E koordinatlarında yer almaktadır.

Hasluck tekkenin Ergiri'deki Asım Baba Tekkesi'nin (Zal Tekkesi) bir uzantısı olduğundan ve yaklaşık 60 yıl önce inşa edildiğinden bahsetmektedir[324]. Bu da 1850 - 60 arasına tekabül etmektedir.

Tekkenin kuruluşu hakkında bilgi veren diğer bir kaynak ise Baba Rexhebi'dir. Baba Rexhepi 1870 yılında Turabi Dede'nin hayatını kaybettiği ve yerine Hasan Baba'nın Dede olarak atanacağı dönemde Ali Baba'nın [325] Melan'da bir tekke inşa ettirdiğini, ancak bir takım maddi zorluklarla karşılaşarak aynı dönemde Ergiri'de tacir olan Malo Mikon'dan (Baba Ali Plaku'nun muhibi) 40 lira borç aldığını aktarmaktadır[326]. Ancak tekkenin inşa edilip edilmediğine veya şimdiki haliyle mi inşa edildiğine, eğer şimdiki haliyle inşa edilmişse maddi sıkıntıda olan birinin çevre köyleri Hristiyan olan bir yerde neden bu kadar büyük bir tekke inşa etmek istediğine dair sorular yanıtlanmayı beklemektedir. Metnin devamında anlatılana göre, Ali Hoqi Ergiri'ye döndükten sonra Zal Tekkesi'nin başına geçmiş ve tekkeyi yeniden ihya etmiştir. Borcunu ödemek istemiş ise de Malo Mikon parayı geri almamış ve Zal Tekkesi'ne bağışlamıştır. Bu bağışlanan parayla çeşitli yerlerde birçok tekke kurdurmuş ve 12 babanın atamasını yapmıştı. Bunlardan biri Nepravishte'ye atanan Seyfullah Melani'dir[327].

Baba Rexhepi'nin verdiği bilgilerden yola çıkarak 1870 yılında Melan'da bir tekke inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu tekkenin küçük boyutlu olduğu düşünülmektedir. Şimdiki tekkenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Ancak Clayer'in yapmış olduğu kısa fişlemelerde 1944 yılında yapı için "küçük tekke" ibaresi kullanılırken 1958 yılında "bir servi ormanıyla çevrili heybetli bina" denildiği görülmektedir[328]. Muhtemelen yeni bina da bu tarihler arasında eskininin bulunduğu yere inşa edilmiş olmalıdır.

İkinci Balkan savaşı sırasında Yunanlıların bölgeyi işgal edip tekkedeki dervişleri kovmaları üzerine, tekke 1920 yılında Vloralı Kamil Baba tarafından sahiplenilmiştir. Ancak Komünist rejimin gelmesinden sonra Kamil Baba da vefat etmiştir. Tekke'nin bundan sonraki silsilesi bilinmemektedir[329].

---

[324] Hasluck, 1995: 49.
[325] Ali Hoqi, mezarı Ergiri'de Zal Tekkesi türbesinde yer almaktadır.
[326] Baba Rexhebi, 1970: 298.
[327] Baba Rexhebi, 1970: 300.
[328] Clayer, 1990: 360.
[329] Clayer, 1990: 361.

Enver Hoca döneminde askeri tesis olarak kullanılmış olan[330] tekkenin 1989 yılında ikinci kattaki pencereleri, balkona açılan orta kapısı ve zemin döşemesi ile tavanları onarılmıştır[331].

Tekkenin avlusunda yer alan türbenin çatıyı kaplayan taş levhalarının yenilendiği 1988 yılı onarım raporlarından anlaşılmaktadır[332].

Tekkenin alt katında kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Malzeme giriş cephesi dışında moloz taş şeklinde kullanılmıştır. Giriş cephesinde pencere ve kapı kemerlerinde düzgün kesme taş bloklar kullanılmıştır. Yapının giriş cephesinin üst katında pencere seviyeleri boyunca inşa malzemesi değişmekte ve düzgün kesilmiş bloklar halinde kumtaşı kullanıldığı gözlenmektedir (Foto. 2. 36, Foto. 2. 37).

Tekkenin mimari yapısına bakılacak olursa iki katlı olarak inşa edildiği görülmektedir[333]. Güneybatı cephesi üzerinde yapıya girişi sağlayan üç adet açıklık bulunmaktadır (Foto. 2. 36). Yarım daire kemerli giriş açıklıları zemin kotundan yüksekte yer almaktadır. Yan girişler eyvan gibi düzenlenmiş olup dışarıya bakan yüzleri 2,54 m. kemer açıklığına sahiptir. Kuzeydeki eyvan girişten itibaren 3,86 m. bu genişlikte devam etmekte ardından daralarak genişliği 1,66 m.ye düşmektedir. 1,10 m. kadar içeriye de bu şekilde devam etmektedir. Ardından giriş kapısına ulaşılmaktadır. Giriş kapısı 1,06 m. genişliğindedir. Kapı içerden yine 0,74 m. derinliğinde ve 1,26 m. genişliğinde bir eyvana dönüşmekte oradan da odaya açılmaktadır.

Foto. 2. 36 Melani Tekkesi, batıdan

[330] Er ve Durdu: 2009: 322.
[331] IMK arşivi 2143 numaralı dosya, 1989 yılı onarım raporu.
[332] IMK arşivi 2143 numaralı dosya, 1988 yılı onarım raporu.
[333] Yapı ziyaret edilmiş ancak içerisine girilip detaylı bir şekilde gözlem yapılamamıştır. Bu sebeple verilen ölçüler IMK arşivindeki 2143 numaralı dosyadaki plan ve çizimlerden yararlanılarak aktarılmıştır.

Foto. 2. 37 Melani Tekkesi, kuzeyden

Güneydeki eyvan ise 3,15 m. kadar ebatlarını korumakta daha sonra daralarak 1,74 m. genişliğine ulaşmaktadır. 2,12 m. kadar bu şekilde devam eden eyvan giriş kapısıyla sonlanmaktadır. Giriş 1,34 m. genişliğindedir. İçerden ise 0,74 m. derinliğinde ve 1,48 m. genişliğinde sığ bir eyvana dönüşerek odaya açılmaktadır.

Ortadaki giriş, önündeki bir sundurmayla vurgulanmıştır. Güneybatı tarafında "L" şekilli ayaklar üzerine oturan ve üç yönden yarım daire kemerlerle dışa açılan sundurmanın kemer açıklıkları güneybatıda 2,10 m., güneydoğu ve kuzeybatıda ise 2,08 m.dir. Kuzeydoğu cephesi üzerindeki 1 m.lik bir açıklıktan yapıya girilmektedir.

Orta kapıdan sonra 3,06 x 2,50 m. ebatlarındaki antreye girilir (1 numaralı mekân). Mekânın iki yanında üst kata çıkmayı sağlayan merdivenler yer almaktadır. Buradan 2,07 x 1,48 m. ebatlarındaki eyvan aracılığıyla binanın içine girilmektedir. 1,06 m.lik bir giriş açıklığının ardından 1,26 m. genişliğinde ve 0,69 m. derinliğindeki sığ eyvana, oradan da odaya geçiş sağlanmaktadır. Güneybatı duvarı üzerindeki kapısından girilen bu oda 3,85 x 4 m. ebatlarında olup bir dağılım mekânı işlevi görmektedir (2 numaralı mekân). Odanın sağ tarafında yer alan 3 numaralı oda 6 x 4 m. ebatlarındadır. Bu odaya diğer bir giriş ise cephenin güneyindeki kapıdan sağlanmaktadır. 2 numaralı mekânın solunda 4 numaralı mekân yer almaktadır. Bu mekân 5,95 x 3,71 m. ölçülerindedir. Cephenin kuzey kenarına konumlandırılmış giriş aracılığıyla bu odaya dışardan doğrudan ulaşım sağlanabilmektedir.

Odanın kuzeybatı duvarı üzerindeki kapıdan 5 numaralı mekâna geçiş sağlanmaktadır. 5 numaralı oda 3,06 x 3,91 m. ebatlarındadır. Mekânın kuzeybatı cephesi üzerinde bir adet pencere yer almaktadır. Kuzeydoğu cephesi üzerinde ise bir adet yarım daire kemerli giriş açıklığı olduğu ancak daha sonraki bir dönemde örülerek kapatıldığı gözlenmiştir (Foto. 2. 38). Ayrıca duvardaki dilatasyon izinden bu mekânın yapı kütlesine sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

4 numaralı mekânın kuzeydoğu duvarı üstündeki kapıdan ise 6 numaralı mekâna geçiş sağlanmaktadır. Bu oda 2,75 x 6,04 m. ölçülerinde olup 1,35 m.lik bir kısmı perde duvarla ayrılmıştır. Mekânın kuzeybatı duvarı üzerinde 0,70 m. genişliğinde bir, kuzeydoğu duvarı üzerinde ise ikisi 0,50 biri 0,80 m. genişliğinde üç adet pencere yer almaktadır.

Yapı kütlesinin doğu ucunda bir mekân daha yer almaktadır. 7 numaralı bu mekânın kütleyle irtibatı kesilip girişi dışardan, güneydoğu cephesi üzerinden verilmiştir.

2 numaralı odanın kuzeydoğu duvarı üzerindeki, iki yandan merkeze doğru daralan bir koridordan geçilerek bir ara mekâna girilir. Bu ara mekânın kuzeybatı duvarı üzerinde sonradan kapatıldığı anlaşılan bir giriş bulunmaktaydı. Bu mekândan da 8 numarayla işaretlenmiş olan salona geçilmektedir. Burası muhtemelen tekkenin meydanı olarak işlev görmekteydi ve ritüeller burada yapılmaktaydı. Binanın ana kütlesinin yönelimini kıran bu dikdörtgen planlı mekân 18,60 x 7,45 m. ölçülerindedir ve doğu-batı yönlü olarak uzanmaktadır. Girişin kuzeyinde de 0,40 m. derinliğinde ve 0,85 m. genişliğinde dikdörtgen planlı bir niş bulunmaktadır. Odanın doğu duvarı üzerinde de beş adet niş bulunmaktadır. Bunlar kuzeyden güneye doğru 0,68, 0,20, 0,66, 0,20, 0,20 m. genişliğe ve 0,60 m. derinliğe sahiptirler. Bu cephenin üst kotunda ise 0,70 m. genişliğinde iki adet pencere bulunmaktadır. Güney duvarının batı kenarına kaydırılmış dikdörtgen kesitli niş 0,47 m. derinliğinde ve 0,85 m. genişliğindedir. Girişin önünde dört ayak üzerine oturan bir balkon yer almaktadır. Ayaklar 0,40 m. çapında olup kenardakiler yarım daire şeklinde cepheden taşıntı yapmaktadır (Çizim 2. 15).

1 numaralı mekânın iki yanında yer alan 1,60 m. genişliğindeki merdivenlerden ikinci kattaki 9 numaralı mekâna çıkılmaktadır. 17,65 x 4,35 ebatlarındaki bu mekân üç yönden pencerelerle aydınlatılmaktadır. Kuzeybatı cephesi üzerinde üç adet pencere yer almaktadır. Pencereleri genişlikleri kuzeyden güneye doğru sırasıyla 0,76, 0,84, 0,80 m.dir. Güneydoğu duvarı üzerinde yer alan pencerelerin genişlikleri ise 0,80, 0,80 ve 0,90 m.dir. Mekânın güneybatı duvarında ise 13 adet pencere bulunmaktadır. Pencere açıklıkları 0,76 ile 0,74 m. arasında değişmektedir. Tam ortada yer alan pencere ölçüleri bozulmadan kapıya dönüştürülmüştür. Bu kapıdan balkon olarak tasarlanmış sundurmanın çatısına erişim sağlanmaktadır. Bahsi geçen üç cephedeki pencereler de yarım daire kemerli olup ortalama 1,75 m. yüksekliğe sahiptir. Burası muhtemelen bir dağılım mekânı ve seyir köşkü olarak işlev görmekteydi.

9 numaralı mekânın kuzeydoğu duvarı üzerindeki kapıdan 10 numaralı mekâna geçiş sağlanmaktadır. Bu oda kuzeydoğu duvarı üzerinde 0,54 m. genişliğinde iki, kuzeybatı duvarı üzerinde 0,70 m. genişliğinde üç ve güneybatı duvarı üzerinde 0,55 m. genişliğinde iki olmak

üzere toplamda yedi adet pencereyle aydınlatılmaktadır. Pencereler ortalama 1,25 m. yüksekliğe sahiptir. Dış cepheden üstlerinde basık formlu bir hafifletme kemeri yer almaktadır. Oda güneybatı duvarındaki üç pencere aracılığıyla terasa bağlanırken, kuzey batıdaki üç pencereyle ise 11 numaralı mekânla ilişkilendirilmiştir.

10 numaralı odanın doğu köşesindeki kapıdan 11 numaralı odaya geçilmektedir. Bu oda 6,06 x 2,71 m. ebatlarında olup perde bir duvarla iki kısma ayrılmıştır. Kuzeybatı duvarı üzerinde 0,90 m. genişliğinde ve 1,65 m. yüksekliğinde dikdörtgen bir pencere vardır.

12 numaralı odaya batı köşesindeki 1 m. genişliğinde olan bir açıklıktan giriş sağlanmaktadır. Oda 6,15 x 4,30 m. ebatlarındadır. Güneybatı duvarı üzerinde 0,78 ve 0,56 m. genişliğinde iki pencere terasa açılmaktadır. Güneydoğu duvarı üzerinde 0,47 m. genişliğinde üç adet pencere yer almaktadır. Kuzeydoğu duvarı üzerine biri 0,30 m. diğerleri de 0,47 m. açıklığında üç pencere ve 0,40 m. derinliğe ve 0,76 genişliğe sahip bir niş yerleştirilmiştir.

13 numara ile gösterilen mekân 3,70 m. genişliğe ve yaklaşık olarak 9 m. derinliğe sahiptir. Buradan 0,85 m. genişliğindeki kapıyla yapı kütlesinin doğu köşesinde yer alan terasa çıkış sağlanmaktadır (Çizim 2. 16).

Tekkenin üstü içerden ahşap direklerden oluşan iskelet üzerine oturan taş plakalarla örtülmüştür. Meydan denilen dikdörtgen mekânın ortasında 5,30 m. çapında bir kubbe yer almaktadır. Kubbe yaklaşık 1,30 m. yüksekliğindeki bir kasnak üzerine oturmaktadır. Kasnak 12 adet kaval silme ile 12 dilime ayrılmış ve her dilimin üzerine 0,86 m. yüksekliğe ve 0,36 m. genişliğe sahip yarım daire kemerli pencereler yerleştirilmiştir. Pencere çerçeveleri dışardan maviye boyanmıştır. Kasnak yukarda tüm cepheleri dolaşan bir sıra içbükey ve bir sıra dışbükey olmak üzere toplamda iki sıra silmeyle sonlanmaktadır. Kubbenin üstü dışardan yine taş plakalarla kapatılmış ve en tepesine 12 dilimli bir Bektaşi tacı yerleştirilmiştir. Salonun iki ucunda da yaklaşık 2 m.lik kısımlar ise tonozla örtülmüştür (Foto. 2. 39).

Tekkenin avlusunda bir de türbe bulunmaktadır. Onikigen planlı türbenin beden duvarları betonarmeden inşa edilmiştir. Türbe üzerinde detaylı inceleme yapılamadığından içinde yatanın kimliği bilinmemektedir. Arnavutluk'ta bu tip betonarme ve onikigen planlı türbeler genellikle yıkılan orijinallerinin yerine inşa edilirler ve standart planları vardır. Muhtemelen bu türbe de diğer örnekler gibi içinde dairesel planlı ve üzeri kubbe örtülüdür.

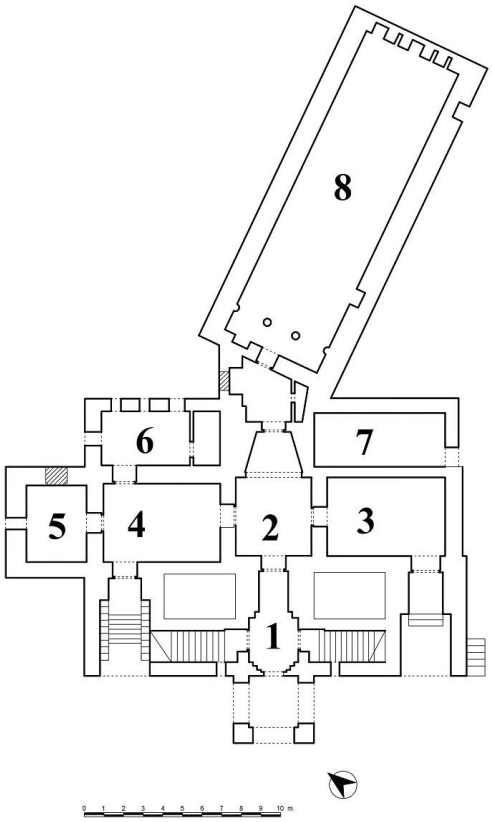

Çizim 2. 15 Melani Tekkesi, alt kat planı (IMK Arşivi'nden)

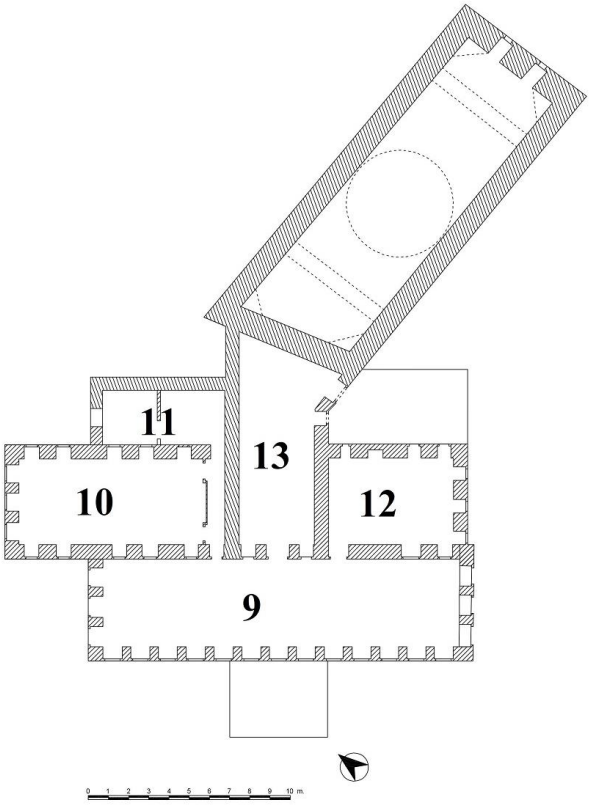

Çizim 2. 16 Melani Tekkesi, üst kat planı (IMK Arşivi'nden)

Foto. 2. 38 Melani Tekkesi, kuzeyden

Foto. 2. 39 Melani Tekkesi, meydanın külahı

2.2.2.30. Mericaj Köyü Tekkesi

Köy Tepedelen sınırları içerisinde yer almaktadır. Halveti-Hayati cemaatine mensup tekke hakkında başka bir kayda ulaşılamamıştır[334].

2.2.2.31. Memaliya (Memaliaj) Tekkesi

Memaliaj Arnavutluk'un Ergiri iline bağlı bir beldedir. Tekke 80 yıllıktır (1830'lar). Yunan işgali sırasında yıkılmış olan tekke tekrardan inşa edilmiş ancak yine tüm Tepedelen bölgesinde etkili olan bir deprem sonucunda yeniden yıkılmıştır. 1915 -16 yılında tekkenin başında Hüseyin Baba bulunmaktaydı [335].

[334] İzeti, 2014: 229.
[335] Hasluck, 1995: 50.

2.2.2.32. Osman Zeza (Osmanzezë) Tekkesi

Hasluck Tepedelen'de yer alan tekkenin 18 yıllık olduğunu (1895-1900 yılları arası) ve İlyas Baba denilen bir şeyh tarafından kurulduğunu aktarmaktadır.

2.2.2.33. Rabia (Rabija) Tekkesi

Premedi bölgesi içerisinde yer aldığı söylenen tekkenin 1870 yılı civarında Süleyman Baba tarafından kurulduğu aktarılmaktadır[336].

2.2.2.34. Ramiz Köyü Tekkesi

Köy Tepedelen sınırları içinde bulunmakla beraber bugünkü yeri tespit edilememiştir. Halveti-Hayati cemaatine mensup tekke hakkında başka bir kayda ulaşılamamıştır[337].

2.2.2.35. Rufai Zaviyesi – Ergiri

R. 24 Nisan 1323 (M. 7 Mayıs 1907) tarihli belgeye göre Rufai tarikatı şeyhlerinden Ergiri'de zaviyenişin olan Veli Efendi geçinmekte zorluk çektiğinden münasip bir miktar maaşın kendisine bağlanmasını istemektedir[338].

2.2.2.36. Suka Tekkesi

Suka Klissura'ya (Kelcyre) bağlı bir beldedir. Hasluck tekkenin yeni inşa edildiğinden bahsetmektedir[339]. Dünya Bektaşilik Merkezi'nin resmi sitesinde ise 1810 yılında Baba Tahiri tarafından kuruluğu yazmaktadır[340]. Hasluck'un ziyaretinden önce tekkenin bilinmeyen bir sebepten yıkılarak yeniden inşa edilmiş olduğu savlanabilir. Ancak bunu destekleyecek herhangi bir veri mevcut değildir.

12 Kanunisânî 1313 (24 Ocak 1898) tarihli belgede Prişte[341] ve Suka tekkelerinin postnişini Ahmet Baba olarak geçmektedir. Ancak esas olarak yönetim Prişte Tekkesi'nden sağlanmaktadır. Vilayet jandarma kumandanı Esat Paşa'nın Prişte ile Suka tekkelerinde ele geçirdiği kitap ve risaleler yerel ulemadan oluşan bir komisyon tarafından incelenmesi sonucunda bunların Sünni İslam'a aykırı öğretiler içerdiği anlaşılmıştır[342].

---

[336] Hasluck, 1995: 52.
[337] İzeti, 2014: 229.
[338] BOA. BEO. 3051/228751.
[339] Hasluck, 1995: 51-52.
[340] http://kryegjyshataboterorebektashiane.org/gjyshata-e-skraparit/ (erişim tarihi: 01.03.2020)
[341] Prishtë günümüzde Berat ili sınırları içerisinde yer almaktadır.
[342] BOA., Y. MTV. 172/6.

Hasluck da Suka Tekkesi'nin Prişte Tekkesi'ne bağlı olduğunu söyleyerek iki tekkenin de babalarının aynı olduğunu, baba olmadığında ise bu görevi Derviş İbrahim'in vekâleten üstlendiğini yazmaktadır[343].

2.2.2.37. Tepedelenli Şeyh İshak Efendi Tekkesi

Tekke Tepedelen kasabasında yer almaktaydı. R. 8 Temmuz 1319 (M. 21 Temmuz 1903) tarihli kayıttan tekkenin kısmen yandığından ve kısa sürede yangının söndürüldüğünden bahsedilmektedir[344].

Yangından sonra tekkeye herhangi bir eklemede bulunulmamak suretiyle yeniden inşası için yapılan keşif sonucu 18.469 kuruş sarf edilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Tekkenin vakfı onarım ücretlerini karşılayamayacağından hazineye hayır için bağışlanan 1.000 liranın kullanılması istenilmektedir (R. 27 Eylül 1323 / M. 10 Ekim 1907)[345].

2.2.2.38. Trepel Tekkesi

Tekke Klissura'ya bağlı Trepel köyünde yer almaktadır. Köyün bugünkü yeri tespit edilememiştir. Behlül Baba tarafından yaklaşık 1860-70 yılları arasında kurulmuştur[346].

2.2.2.39. Velikiot (Veliqot) Tekkesi

Tepedelen'in batısında yer almaktadır. Tekke, II. Mahmut zamanında tahrip edildikten sonra kapatılmıştır. Evliyalarından en eskilerinden biri Hüseyin Baba adıyla bilinmektedir[347].

2.2.2.40. Viragos Köyü Tekkesi

Köy Tepedelen sınırları içinde bulunmakla beraber bugünkü yeri tespit edilememiştir. Halveti-Hayati cemaatine mensup tekke hakkında başka bir kayda ulaşılamamıştır[348].

2.2.2.41. Zal Tekkesi (Teqeja e Zallit, The Tekke of Pebbles [349])

Tekke Ergiri'nin güneyinde 40°04'01.0"N 20°08'56.6"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tekke taşlık bir alanda kurulmuş olması sebebiyle "zal" adını almıştır[350]. Tekke 1780 yılında Seyyid Muhammed Asım Baba tarafından kurulmuştur. Asım Baba peygamber

---

[343] Hasluck, 1995: 51-52.
[344] BOA. DH. MKT. 741/42.
[345] BOA. İ. ML. 78/94.
[346] Hasluck, 1995: 52.
[347] Hasluck, 1995: 51.
[348] İzeti, 2014: 229.
[349] Trix, 2009: 73.
[350] Er ve Duru: 2009: 321.

soyundan geldiği için Seyyid unvanını almıştır. Aslında İstanbul-Üsküdar doğumludur ve Bandırmalızade soyundan gelen Haşim Baba'nın oğludur. Dimetokalı (Bulgaristan) Kara Ali Dede döneminde Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ni ziyaret etmiştir. Bu ziyareti sırasında Bektaşilikten etkilenerek burada eğitimini aldıktan sonra 1778 yılında Arnavutluk'a gönderilmiştir. Bektaşiliği yaymak için Ergiri'ye gelen Asım Baba başlarda yerel halk tarafından kabul görmemiş ancak iki yıl sonra kendi Tekkesi'ni kurabilmiştir. Arnavutluk'a daha öncesinde Ergirili (Gjirokasralı) Arshi Baba ve Akçahisarlı (Krujalı) Ali Baba Horasani gibi dervişler gelmiş olsa da bu dervişer birer tekke kurma fırsatı elde edememişlerdir. Bu bakımdan Asım Baba'nın tekkesi Arnavutluk'ta ilktir. Asım Baba 1796 yılında ölünceye kadar tekkeye hizmet etmiş ve Bektaşiliği yaymaya çalışmıştır. Öldükten sonra tekkenin önündeki türbeye gömülmüştür[351].

Asım Baba'dan sonra gelen Hasan Baba Turku adından da anlaşılacağı üzere Türk'tü ve doğrudan Hacı Bektaş'taki merkezden atanmıştır. Hasan Baba Yanya'ya gittikten sonra oraya yerleşti ve orada vefat etti. Tekkeye 1796-98 yılları arasında iki yıl hizmet vermiştir. Baba Hasan'dan sonra dervişi Ergirili (Gjirokasralı) Baba Süleyman 1798 yılında posta geçti. Sekiz yıl tekkeye hizmet verdikten sonra 1806'da vefat etti. Ardından Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nden Baba Ali Gega (Baba Ali Plaku) tekkeye atandı. Kendisi zengin bir aile olan Gega soyundan gelmekteydi. 24 yıl hizmet ettikten sonra 1830'da vefat etti. Yerine gelen Hacı Yahya Baba tekkede altı yıl kaldıktan sonra Akçahisar'a (Kruja) yerleşti ve orada bir tekke kurarak hayatına devam etti. Yerine İbrahim Baba Turku geldi. 1836- 1845 yılları arasında dokuz yıl hizmet ettikten sonra vefatının ardından Baba Ali Plaku'nun yanına gömüldü. Baba İbrahim'in ölümünden sonra Hacı Bektaş Tekkesi'nin emriyle Elbasan'da görev yapmakta olan ve Duhanji (Doğancı?) sülalesinden Baba Hüseyin göreve gelmiştir. 16 yıl görev yaptıktan sonra tekrar Elbasan'a dönen babanın yerine 1861 yılında Ali Haqi gelmiştir. Hacı Ali Haqi 46 yıl görevde kalmış, ölümünden sonra ise yerine Selim Ruhi Baba Elbasani geçmiş o da 37 yıl görevde kaldıktan sonra 1944'te vefat etmiştir[352].

Ülkenin 1912'deki bağımsızlığından sonra tekke Yunanlılar tarafından yağmalandı ve üç yıl süreyle askeri merkez olarak kullandılar. Yunanlılar çekildikten sonra tekke halkın ve Amerika'daki Bektaşilerin yardımlarıyla tekrardan inşa edildi. 1930 yılında Arnavutluk'taki altı dedelik merkezinden biri konumuna geldi. Selim Baba'nın 1944'te ölümünden sonra yerine Baba Recep geçti. Recep Baba da komünistler yüzünden Amerika'ya kaçmak zorunda kalınca 1946'da yerine Ali Tomori Baba geçti. Ali Tomori Baba da bir sene sonra casuslukla

[351] Rexhebi, 1970: 288-291.
[352] Rexhebi, 1970: 288-291.

suçlanarak idam edildi. Bundan sonra babasız kalan tekke 1967'de tamamen kapatıldı[353]. 1967'deki devrimden sonra ise tımarhane olarak kullanılmaya başlanmıştır[354]. Tekke 2008 yılında çıkan yangın sonucunda büyük hasar görmüş ve 2009 yılında muhiplerinden toplanan yardımlarla yeniden inşa edilmiştir. Bu yeniden inşa sırasında da bazı bloklara birer kat daha eklenmiştir[355].

Her ne kadar da tekke günümüzde betonarmeden yeniden inşa edilmiş olsa da IMK arşivindeki 505 numaralı dosyadan tekkenin 1961 yılında çizilmiş plan ve cephe görünüşlerine ulaşılabilmiştir. Külliye içerisinde yer alan blokların işlevlerinden veya iç görünüşlerinden bahseden herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Bu sebeple elde edilen çizimler ışığında tekkenin sadece mimari tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır.

Tekke altı bloktan meydana gelmektedir (Çizim 2. 17, Çizim 2. 18, Çizim 2. 19). Bunlardan 1 ve 6 numaralı bloklar türbelerden oluşmaktadır. Tez dâhilinde türbeler ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

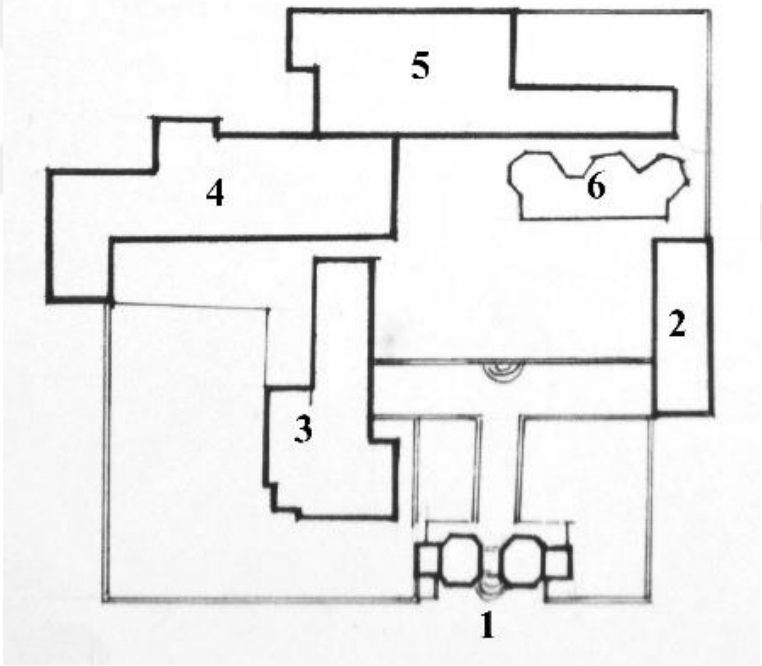

Çizim 2. 17 Zal Tekkesi, yerleşim planı (IMK Arşivi'nden)

[353] Afmataj, 2009: 102-103.
[354] Kiel, 1990: 144; Başka bir kaynakta ise Enver Hoca döneminde depo olarak kullanıldığı yazmaktadır. Er ve Duru, 2009: 321.
[355] Er ve Duru, 2009: 321.

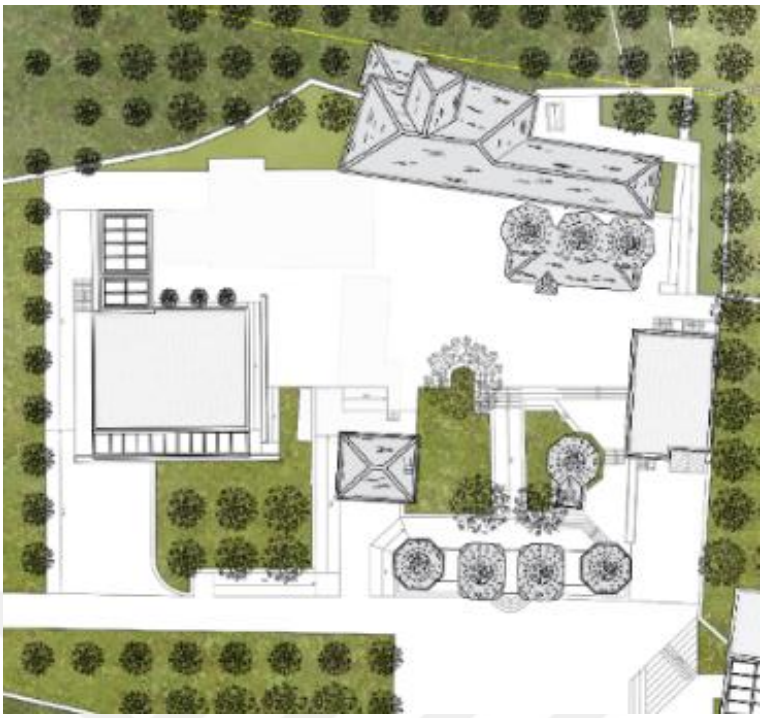

Çizim 2. 18 Zal Tekkesi, şimdiki yerleşim planı [356]

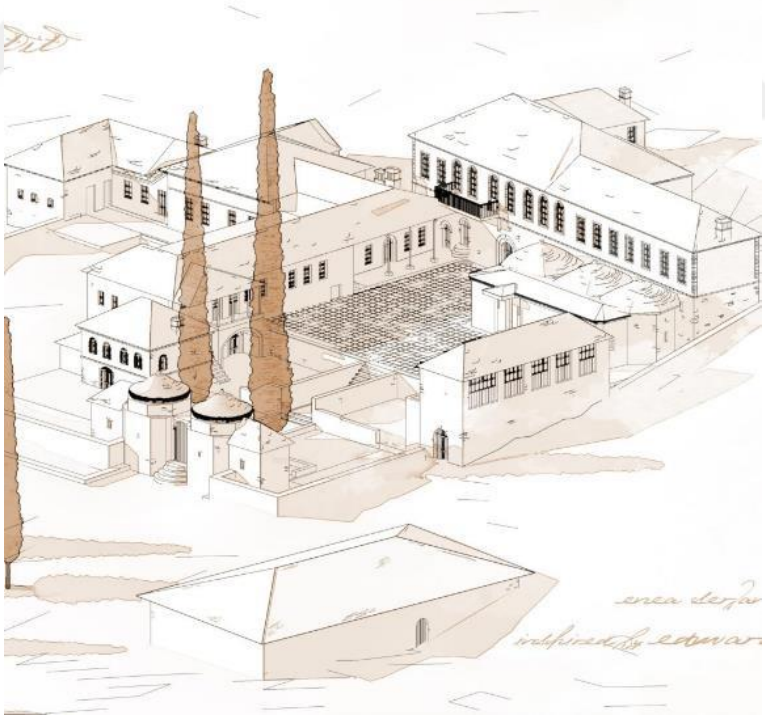

Çizim 2. 19 Zal Tekkesi, rekonstrüksiyon çizimi [357]

[356] https://pikark.com/sq/concept_rehabilitation_project_of_zall_tekke_gjirokaster/ (erişim tarihi: 24.02.2020).
[357] https://pikark.com/sq/concept_rehabilitation_project_of_zall_tekke_gjirokaster/ (erişim tarihi: 24.02.2020).

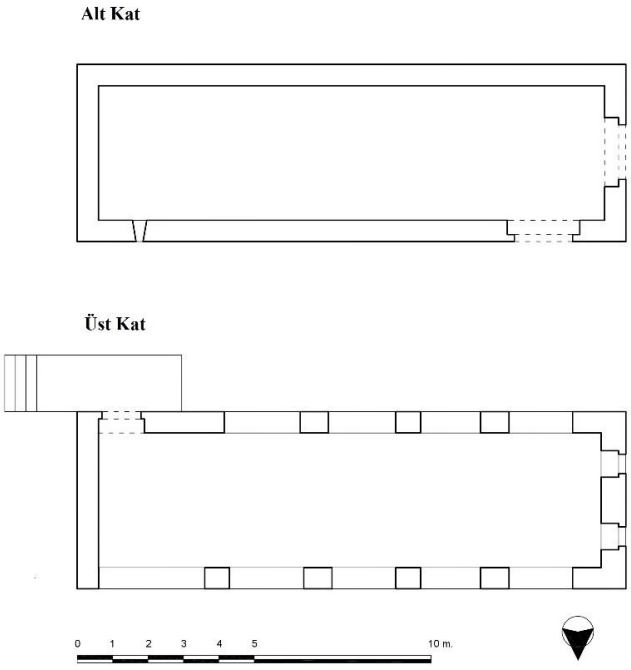

Çizim 2. 20 Zal Tekkesi, 2 numaralı blok, zemin ve birinci kat planı (IMK Arşivi'nden)

2 numaralı blok hizmet binası olarak değerlendirilmiş olmalıdır (Çizim 2. 20). Bina iki katlı inşa edilmiş olup iki kat da dikdörtgen planlı tek bir mekândan oluşmaktadır. Mekânlar 11,20 x 3,80 m. iç hacmine sahiptirler. Duvar kalınlıkları da 0,60 m.dir. Alt katın kuzey ve batı cepheleri üzerinde birer giriş açıklığı yer almaktadır. Ayrıca kuzey cephesi üzerinde bir adet mazgal pencere bulunmaktadır. Üst kata yapının dışından, güneydoğu köşesine konumlandırılmış bir merdivenle çıkılmaktadır. Mekânın kuzey ve güney cepheleri üzerinde dörder, batı cephesi üzerinde ise iki pencere bulunmaktadır.

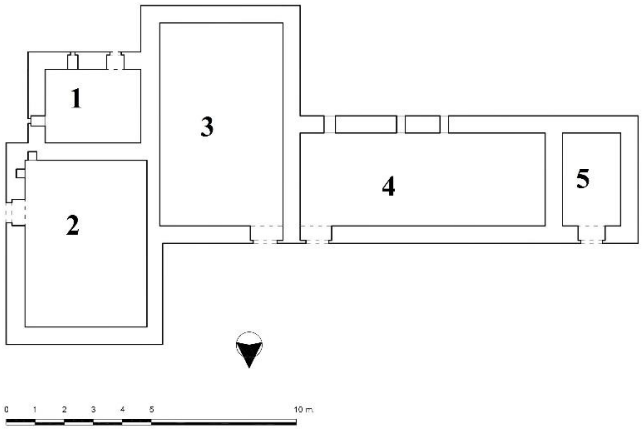

Çizim 2. 21 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok zemin kat (IMK Arşivi'nden)

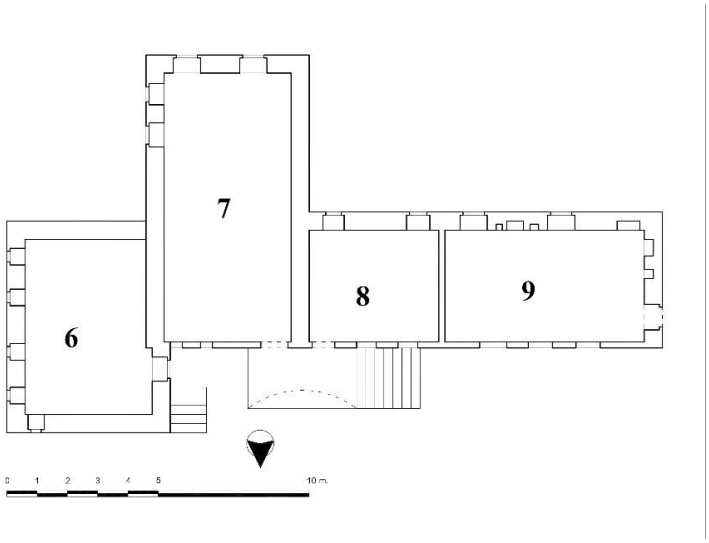

Çizim 2. 22 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok üst kat (IMK Arşivi'nden)

3 numaralı blok iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt kat beş odadan oluşmaktadır. Her odanın kendine ait girişi olup odalar birbirine bağlanmamaktadır. 1 numaralı oda 2,30 x 3,55 m. ölçülerinde olup girişi güney duvarı üzerindedir. Ayrıca güney ve doğu duvarları üzerinde birer adet pencere bulunmaktadır. 4,20 x 5,75 m. ölçülerindeki 2 numaralı odanın girişi doğu duvarı üzerine konumlandırılmıştır. Odanın güneybatı köşesinde güney ve batı duvarları üzerinde birer adet küçük niş, kuzey duvarının doğu kenarında ise dikdörtgen şekilli ve basık hafifletme kemerli bir pencere yer almaktadır. 3, 4 ve 5 numaralı odaların girişleri kuzey cepheleri üzerinde yer almaktadır. 4 numaralı oda 7 x 4,25 m., 5 numaralı oda 8,45 x 3,20 m. ve 6 numaralı oda ise 3,20 x 2 m. ölçülerindedir. Çizimlerden anlaşıldığı kadarıyla 3 ve 4 numaralı odaların girişleri yarım daire kemerli, 5 numaralı odanın girişi ise dikdörtgen şekillidir. Sadece 4 numaralı odanın güney duvarı üzerinde üç adet pencere açıklığı vardır (Çizim 2. 21, Çizim 2. 22, Çizim 2. 23, Çizim 2. 24).

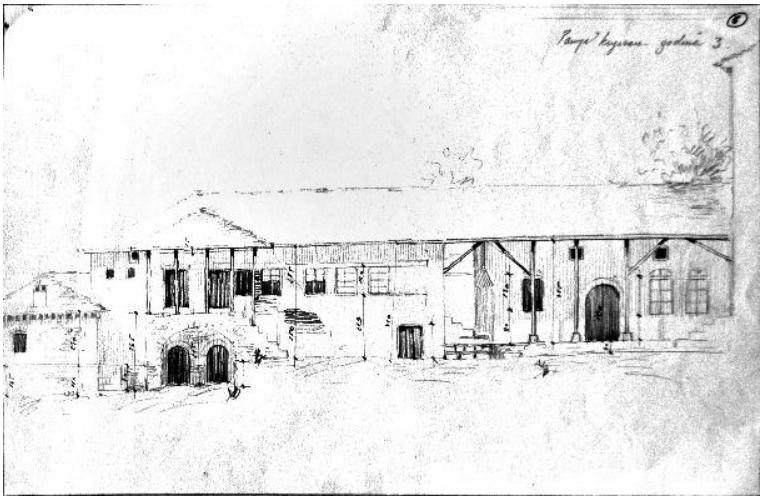

Çizim 2. 23 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok, kuzey cephe (IMK Arşivi'nden)

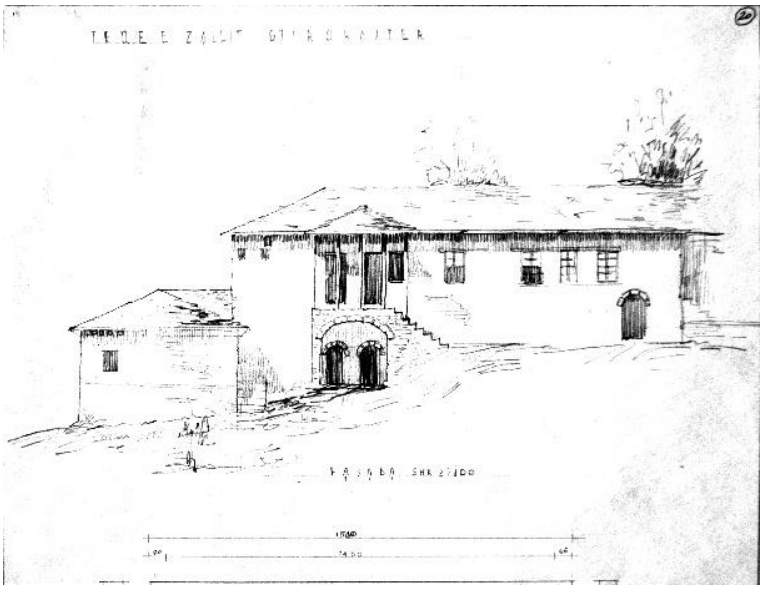

Çizim 2. 24 Zal Tekkesi, 3 numaralı blok, kuzey cephe (IMK Arşivi'nden)

4 numaralı blok tek katlı olarak inşa edilmiş olup kuzey-güney yönlü bir uzanım göstermektedir. Güneydoğu köşede yer alan 1 numaralı mekân külliyenin tamamına hizmet veren tuvaletler olmalıdır. Mekânın yapı kütlesinden taşıntı yapması ve içerisinde yan yana dizilmiş üç adet hücrenin bulunması bu işlev için tasarlanmış olduğunu düşündürmektedir. Mekânın girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Doğu duvarı üzerindeki üç küçük hücre birer küçük pencereyle havalandırılmaktadır. 2 numaralı mekâna da kuzey duvarının doğu kenarına kaydırılmış kapıdan girilmektedir. İki bölümden oluşan odanın büyük olan kısmı 3,50 x 4,05 m. ebatlarındadır. Bu kısım güney duvarı üzerindeki iki adet pencereyle aydınlatılmaktadır. Güneybatısında yer alan küçük kısım 2 x 1,50 m. ebatlarında olmakla beraber kuzey ve güney duvarları üzerinde birer adet niş barındırmaktadır. 3 numaralı odanın girişi doğu duvarının kuzey köşesine kaydırılmıştır. 2,80 x 4,10 m. ebatlarındaki odanın batı duvarı üzerinde dört adet niş doğu duvarı üzerinde ise iki adet pencere yer almaktadır. 3 numaralı odanın kuzey duvarı üzerindeki kapıdan bloğun en büyük mekânı olan 4 numaralı odaya geçilmektedir. 8,50 x 9,85 m. ebatlarındaki oda doğu duvarı üzerinde dört, batı duvarı üzerinde iki ve güney duvarı üzerinde iki olmak üzere toplamda sekiz adet pencereyle aydınlatılmaktadır. Odanın kuzeyinde, ortadan bir koridorla ayrılmış olan 5 ve 6 numaralı mekânlar yer almaktadır. Koridor 1,55 m. genişliğinde ve 6,90 m. uzunluğunda olup kuzey duvarı üzerindeki bir adet pencereyle aydınlatılmıştır. 5 numaralı mekân 3,80 x 6,15 m. ebatlarındadır. Kuzey duvarı üzerinde iki penceresi, batı duvarı üzerinde ise üç adet nişi bulunmaktadır. 6 numaralı oda ise 6,20 x 2,90 m. ölçülerindedir. Doğu duvarına açılan iki adet pencereyle aydınlatılmıştır. Doğu duvarı üzerinde iki güney duvarı üzerinde ise bir adet niş bulunmaktadır (Çizim 2. 25, Çizim 2. 26). Bloğun tamamı içerisinde 4, 5 ve 6 numaralı

mekânlar bir arada düşünüldüğünde geleneksel Türk evlerinde kullanılan dış sofalı plan tipinin bir varyasyonunun ortaya konulduğu görülebilir.

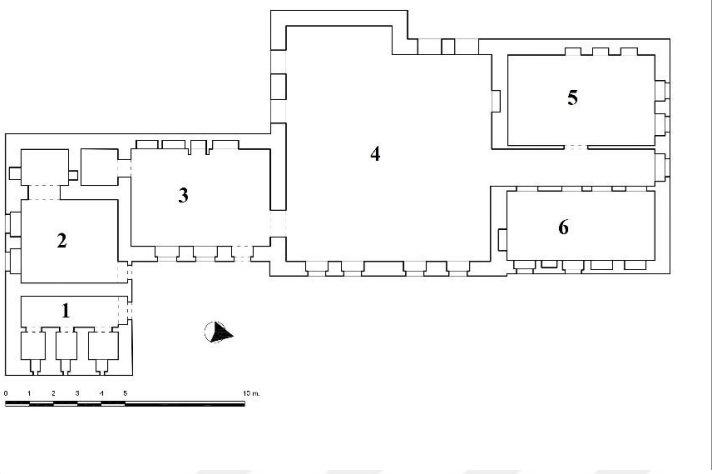

Çizim 2. 25 Zal Tekkesi, 4 numaralı blok, plan (IMK Arşivi'nden)

Çizim 2. 26 Zal Tekkesi, 4 numaralı blok, doğu cephe (IMK Arşivi'nden)

5 numaralı blok tekkenin ana yapılarından biri olarak külliyenin tam merkezine konumlandırılmıştır. İki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katı birbiriyle bağlantısı olmayan dört kısımdan meydana gelmektedir. En güneyde yer alan birinci kısım iki odadan oluşmaktadır. Girişteki ilk oda 3,30 x 1,20 m., hemen ardında yer alan ikinci oda ise 4,20 x 3,30 m. ebatlarındadır. İkinci odanın güney ve batı duvarları boyunca tek parça halinde bir sıra seki uzanmaktadır. Daha güneyde yer alan ikinci kısımda 1,37 x 1,37 m. ölçülerindeki bir dağılım mekânından batıya ve kuzeye doğru yönelen ve üst kata çıkmaya yarayan iki merdiven bulunmaktadır. Üçüncü kısım iki mekândan oluşmaktadır. Güneyde yer alan 2,70 x 1,80 ebatlarındaki dikdörtgen dağılım mekânının batısındaki merdivenden, muhtemelen kiler olarak kullanılan 7,20 x 4 m. ebatlarındaki odaya iniş sağlamaktadır. Dağılım mekânının sağında yer alan oda ise 5,20 x 3 m. ölçülerindedir. Odanın doğu, batı ve kuzey duvarları boyunca sekiler dolanmaktadır. Bloğun en kuzeyinde yer alan son bölüm ise üç mekândan meydana gelmektedir. Ortadaki koridor 4 x 1,70 m. ölçülerindedir. Koridora doğu ve batı

cepheleri üzerindeki açıklıklardan girilebilmektedir. Koridorun güneyindeki oda 4 x 3,60 m. kuzeyindeki oda ise 4 x 5,80 m. ölçülerindedir. İki oda da doğu duvarındaki ikişer adet pencereyle aydınlatılmaktadır (Çizim 2. 27, Çizim 2. 28, Çizim 2. 29).

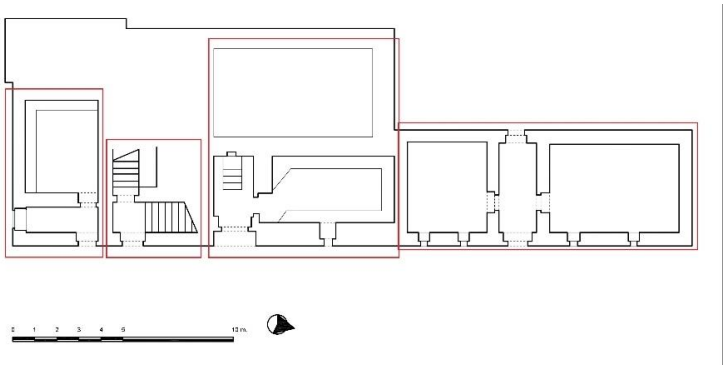

Çizim 2. 27 Zal Tekkesi, 5 numaralı blok, zemin kat, plan (IMK Arşivi'nden)

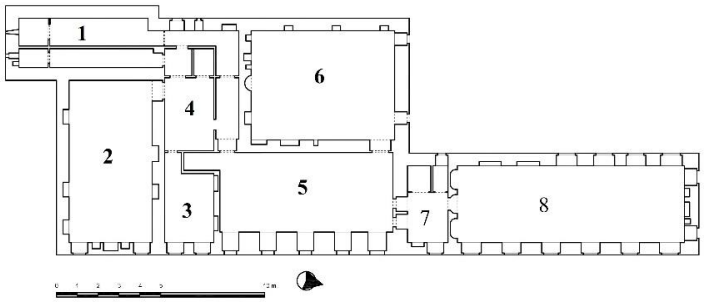

Çizim 2. 28 Zal Tekkesi, 5 numaralı blok, birinci kat, plan (IMK Arşivi'nden)

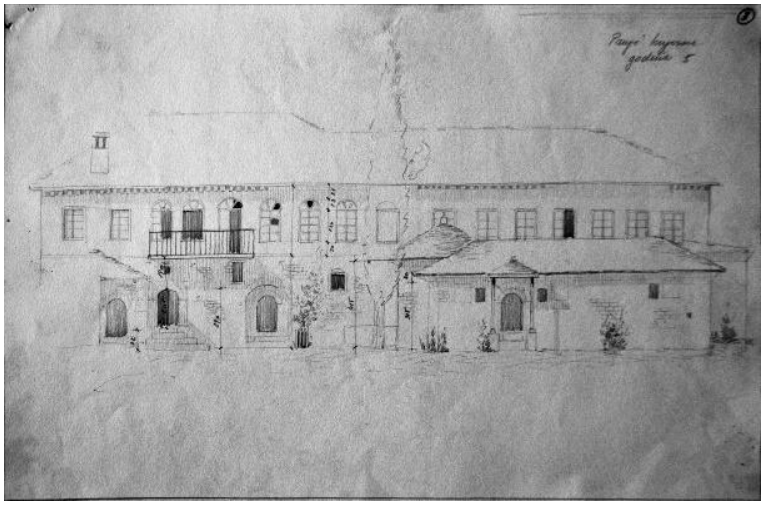

Çizim 2. 29 Zal Tekkesi, 5 numaralı blok, doğu cephe (IMK Arşivi'nden)

Bloğun üst katı sekiz adet mekâna ayrılmıştır. 1 numaralı mekân perde duvarla iki kısma bölünmüştür. 6,20 x 2,50 ebatlarındaki mekânın güney ucundaki hücreler tuvalet olmalıdır. Bu hücreler güney duvarları üzerindeki küçük pencerelerle aydınlatılmaktadırlar. 2 numara ile gösterilmiş olan oda 7,80 x 3,90 m. ölçülerindedir. Doğu duvarı üzerindeki iki tane dikdörtgen formlu pencereyle aydınlatılmıştır. Güney duvarı üzerinde üç, doğu ve kuzey duvarları üzerinde ikişer niş yer almaktadır. 3 numaralı oda 2,50 x 3,30 m. ebatlarındadır.

Doğu duvarına konumlandırılmış iki pencereyle aydınlatılmaktadır. Kuzey duvarı üzerinde ise iki tane nişi bulunmaktadır. 4 numara ile işaret edilen alanın tamamı 5,70 x 3,55 ölçülerindedir ve beş kısma ayrılmıştır. Kat içerisinde dağılım mekânı görevi görmektedir. Batı duvarı üzerinde iki pencere bir de niş bulunmaktadır. 5 numara ile gösterilen mekân 8,30 x 3,80 m. ölçülerindedir. Doğu duvarı üzerinde beş adet açıklık bulunmaktadır. Bunlardan dördü pencere en güneyde yer alan ise kapı olarak değerlendirilmiştir. Kapı yapının doğu cephesi üzerinde yer alan balkona açılmaktadır. Odanın batı duvarı üzerindeki açıklıktan 6 numaralı odaya geçilmektedir. Bu mekân tekkenin meydanı olmalıdır. 6,90 x 5,25 m. ölçülerindedir. Güney duvarının merkezine konumlandırılmış bir mihrap yer almaktadır. Mihrabın batısında üç, doğusunda ise bir adet niş bulunmaktadır. Odanın doğu ve batı duvarları üzerine de üçer adet niş konumlandırılmıştır. 7 numara ile işaretlenmiş bölüm 3,70 x 1,95 m. ebatlarında olup bir ara geçiş mekânı oluşturmaktadır. Batı cephesi üzerinde bir penceresi, doğu cephesi üzerinde ise bir pencere ve yanında bir nişi vardır. 7 numaranın kuzeyindeki 8 numaralı mekân ise yapının terası olmalıdır. 10,90 x 3,70 ölçülerindeki mekân doğudan altı, kuzeyden iki ve batıdan dört pencereyle aydınlatılmaktadır. Çizimlerden anlaşıldığı üzere doğu cephesindeki pencereler dikdörtgen şekillidir. Odanın kuzey duvar üzerinde üç, batı ve güney duvarları üzerinde ikişer niş yer almaktadır. Güney duvarı üzerindeki nişler diğerlerinden farklı olarak köşeleri yuvarlatılmış ve yarım elips kesitlidir (Çizim 2. 28, Çizim 2. 29).

2.2.2.42. Zeynel Abidin Baba Tekkesi (Teqeja e Baba Zenelit)

Tekke, Ergiri'yle Süleyman Baba Tekkesi arasında yer almaktaydı. Zeynel Abidin Baba (Baba Zenel Gjoski) tarafından 1780'lerde kurulmuştur. 1915'lerde terk edilmiş durumdadır[358].

[358] Hasluck, 1995: 49.

2.2.3. Türbeler

Evliya Çelebi Ergiri kasabasında Tekke Cami avlusunda Bekir Efendi, Popo Baba Sultan, Baba Hasan Dede Sultan ve Ali Dost Dede ziyaretgâhlarından bahsetmektedir. Bunların birer türbede mi yattıkları yoksa mezarlarının ziyaretgâh olarak mı anıldığı hakkında bilgi verilmemiştir[359].

2.2.3.1.Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi [360]

Türbe Premedi şehrinin batısında şehrin çıkışına yakın bir yerde 40°13'44.3"N 20°20'54.4"E koordinatlarında yer almaktadır.

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Türbenin yakın zamanda betonarmeden yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Beton duvarın üzeri beyaz ve pembe kireç taşı plakalarıyla kaplanmıştır.

Türbe tamamen betonarmeden inşa edilmiş olup orijinal hiçbir ögesi tespit edilemediğinden ölçüsü alınmamış, planı çizilmemiştir.

Türbe dıştan onikigen içten dairesel planlıdır. Dış cephelerine atlamalı olarak altı adet yarım daire kemerli pencere yerleştirilmiştir. Ayrıca her cephenin kubbeye yakın kısmında birer adet küçük, yarım daire kemerli tepe pencereleri yer almaktadır. Önünde bir sundurması olan türbeye yarım daire kemerli bir açıklıktan girilmektedir (Foto. 2. 40). İçerde Baba Cemali (Baba Xhemali) ve Baba Bektaşi'nin (Baba Bektashi) sandukaları yer almaktadır. Sandukalar girişe dik bir şekilde doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Kubbe on iki dilime ayrılmış olup merkezine de on iki kollu Bektaşi yıldızı yerleştirilmiştir.

Türbenin yakın zamanda inşa edildiği yukarıda da belirtilmiştir. Bu türbenin de Klissura Türbesi gibi günümüze ulaşamamış diğer bir türbenin yerine anıt olarak inşa edildiği düşünülmektedir.

F. W. Hasluck Premedi'nin nüfusunun dörtte üçünün Bektaşi olduğunu ve şehrin yukarısındaki tepenin yamacında eskiden bir tekke bulunduğunu söylemektedir. Bu tekke 35 yıl önce (1880'li yıllar) Frasheri Tekkesi'nin bir uzantısı olarak kurulmuştur. Hem Bektaş Baba hem de onun yerine geçmiş olan İsmail şehirde Hacı Baba'nın mezarının yanına gömülmüşlerdir. Metnin devamında Hasluck, Hacı Baba'nın Horasanlı bir Evliya olduğu ve 300 yıl önce Premedi'de ölmüş olduğundan bahsederek mezarının daha sonra Kesarake'ye (Qesarakë) taşındığını anlatmaktadır. 1915'te Yunan işgali sırasında askerler tekkede ikamet

---

[359] Evliya Çelebi, 2013: 352.

[360] Balkanlar'da Hacı Bektaş Veli ve Öğrencilerine Ait İzler adlı yayında yapı için Cafer Baba Türbesi denilmektedir. Gıyaseddin Ayhan, 2009: 66.

etmiş, buradaki şeyh ve dervişler de komşu kasabalara dağılmışlardır. Hasluck'un bölgeyi ziyaret ettiği dönemde tekke Arnavutlar tarafından kışla olarak kullanılmaktaydı[361].

Fahri Maden ise 1860 yılında burada Bektaşi Baba'nın mezarının bulunduğu yerde yeni bir tekkenin kurulduğunu aktarmaktadır[362].

Hasluck'un şehrin dışında dağın yamacında diye bahsettiği konum türbeninkiyle uyuşmaktadır. Ancak burada bir türbeden değil bir tekkenin varlığından bahsedilmektedir. Arnavutluk'ta türbe yerine tekke terimi de kullanılabilmektedir. Ancak burada net bir şekilde tekkeden bahsedildiği açıktır. Bunlara ek olarak tekkede görev yapmış olan Bektaş Baba'nın şehirde Horasanlı bir Evliya olan Hacı Baba'nın yanına gömüldüğü de anlatılmaktadır. Bu bilgiler yapının buradaki tekkeyi temsilen anıt türbe olarak inşa edildiğine kanıt oluşturmaktadır. Ayrıca türbenin yanında bulunan su sitemine ait olduğu düşünülen, künk parçaları da burada bir tekke olduğunu destekler niteliktedir (Foto. 2. 41).

Tekkenin tarihiyle ilgili sorun ise Fahri Maden ve F. W. Hasluck'un verdiği bilgilerin çatışmasından doğmaktadır. Yukarıda verilen bilgiler ışığında F. W. Hasluck'un bölgeyi 1914-16 tarihlerinde ziyaret ettiği anlaşılmaktadır[363]. Bu durumda tekkenin 35 yıl önce yani 1882/3 yılında inşa edildiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tekkede Bektaş Baba'nın görev aldığını ve ölünce şehre gömüldüğünü aktarmaktadır. Ancak F. Maden tekkenin Bektaş Baba'nın mezarının bulunduğu yere, 1860 yılında inşa edildiğini bildirmektedir. Her halükarda tekke 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilir.

Foto. 2. 40 Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi, kuzeydoğudan

[361] Hasluck, 1995: 52-53.
[362] Maden, 2018: 242.
[363] Hasluck hastalığından dolayı 1916 yılında İsviçre'ye gitmek zorunda kalır ve 1920 yılında orada vefat eder. Hasluck, 1995: 5.

Foto. 2. 41 Baba Bektaşi ve Baba Cemali Türbesi, künkler

2.2.3.2.Baba Cafer Türbesi

Türbe Premedi'de yer almaktaydı. İnşa tarihi ya da banisi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir[364].

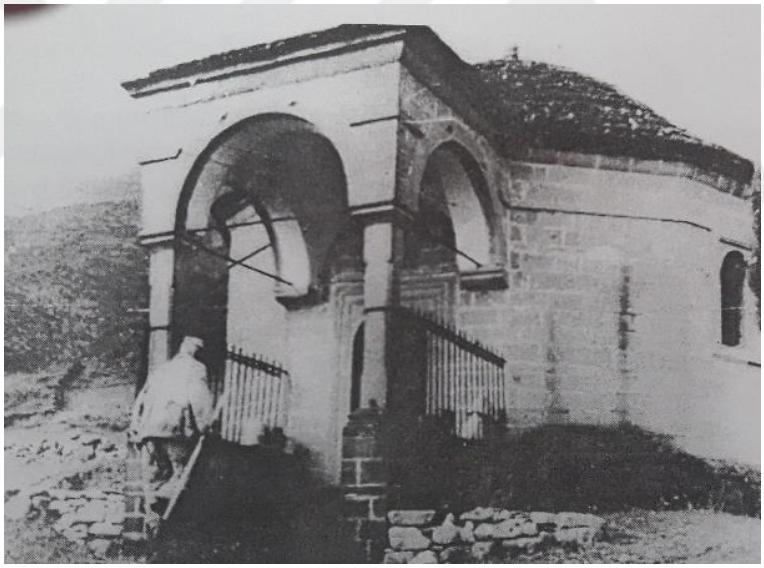

Foto. 2. 42 Premedi, Cafer Baba Türbesi [365]

Türbeye ait fotoğraftan sekizgen planlı olduğu ve önünde baldaken tarzında bir sundurmasının bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca girişinin ve pencerelerinin yarım daire kemerli olduğu, üzerinin kubbe ile örtüldüğü görülebilmektedir. Beden duvarının saçak

[364] Balkanlar'da Hacı Bektaş Veli ve Öğrencilerine Ait İzler adlı yayında Cafer Baba Türbesi etiketiyle verilen türbenin içinde Baba Bektaşi ve Baba Cemali yatmaktadır. Bu türbenin Cafer Baba ile ne gibi bir ilişkisi olduğu açıklanmamış, kaynakta sadece fotoğrafı ve yapı adı verilmiştir (Ayhan, 2009: 66). Aynı şekilde türbenin eski fotoğrafının alındığı kitapta da Cafer Baba ile veya türbe ile ilgili hiçbir açıklama bulunmamaktadır (Cuni, 2006). Sonuç olarak iki türbeyi bağlayan bir bilgi bulunamadığından "Baba Cafer" ile "Baba Bekaşi ve Baba Cemali" türbeleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

[365] Cuni, 2006: 36.

seviyesinde tek bir sıra dışbükey profilli silme yer almaktadır. Saçak seviyesinin altında ise bir sıra düz profilli silme tüm cepheleri ve sundurmayı dolaşmaktadır (Foto. 2. 42).

2.2.3.3.Baba Demirhan Tekkesi Türbeleri

Günümüzde konumu tespit edilemeyen türbeler Tepedelen'de yer almaktaydı. Yapılara dair yazılı kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Sadece Baba Dermirhan'ın Dobrucalı olduğuna dair bir veri bulunmaktadır[366]. Turani Ali Baba Tekkesi'nin müze kısmında türbelerin fotoğrafları yer almaktadır. Fotoğraflarda toplamda 6 adet türbe görülebilmektedir. 1 ve 2 numaralı türbeler baldaken tarzında inşa edilmişlerdir ki bu tipin örneği Arnavutluk'ta oldukça azdır. Türbelere biçim olarak en yakın örnek Tiran'daki Kaplan Paşa Türbesi'dir. İşkodra'daki Harap Efendi türbesi[367] her ne kadar baldaken tarzda inşa edilmiş olsa da 1 ve 2 numaralı yapılara benzerlik göstermemektedir. Fotoğrafın arka tarafında görülebilen 3 ve 4 numaralı türbeler anlaşıldığı kadar onikigen planlıdır ve cepheleri dikdörtgen çökertmelerle hareketlendirilmiştir. Türbeler kasnak üzerine oturan piramidal külahlarla örtülmüşlerdir (Foto. 2. 43).

Foto. 2. 43 Baba Demir Han Tekkesi Türbeleri

Alttaki fotoğrafta 5 ve 6 numaralı türbeler de onikigen planlı olarak inşa edilmişler ve cepheleri dikdörtgen çökertmelerle hareketlendirilmiştir. Türbeyi aydınlatan pencerelerin de dikdörtgen şekilli oldukları anlaşılabilmektedir. Pencere ve çökertmelerin üzerinde yarım daire hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Türbelerin en belirgin özellikleri girişlerinin önünde yer alan sundurmalarıdır. Bu özellik Arnavutluk'ta daha çok kiliselerde karşımıza

[366] İzeti, 2014: 273.
[367] Kılcı, 2010: 98.

çıkmaktadır. Saraqinisht'te Shen Merise Manastır Kilisesi[368], Kolkondas'ta Shen Kozmait Manastırı [369] ve Ergiri'nin merkezinde yer alan Shen Mehillit kiliseleri buna örnek gösterilebilir. Türbelerin ikisi de onikigen kasnak üzerine oturan konik külahla örtülmüşlerdir. Külahların geleneksel taş plakalarla değil de kiremitlerle kaplandığı anlaşılmaktadır. 5 numaralı türbenin beden duvarları ve kasnağının saçak seviyesinde bir sıra testere dişi silme algılanabilmektedir. 6 numaralı türbenin ise duvarlarının kasetleme tekniğiyle örüldüğü ve kasnağının her cephesinin çökertmelerle hareketlendirildiği seçilebilmektedir (Foto. 2. 44).

Foto. 2. 44 Baba Demir Han Tekkesi Türbeleri

2.2.3.4.Fraşer Tekkesi Nasibi Tahir Baba Türbesi (Tyrbja e Baba Tahir Skenderasi)

Türbe Fraşer Tekkesi'nin doğusunda 40°21'36.7"N 20°25'43.0"E koordinatlarında yer almaktadır.

Fraşerli Şemseddin Sami'nin Kamus'ul Alam'da verdiği bilgiye göre Nasibi Tahir Dede 1250 (M. 1834/5) yılında vefatından sonra hankahı yanındaki türbesine gömülmüştür[370]. Türbe de bu tarihler arasında inşa edilmiş olmalıdır. Zira türbenin ölümünden önce mi yoksa sonra mı yapıldığı kesin olarak bilinememektedir.

Türbe 1914 yılındaki Yunan işgali sırasında tamamen yıkılmıştır[371]. Tekke ancak 1923 yılında Amerika'daki Arnavutların maddi yardımlarıyla yeniden inşa edilebilmiştir.1967 yılında komünizmin etkin olmasıyla beraber tekke ve türbeler kapatılmıştır. Kapalı durduğu

---

[368] Thomo, 1998: 146.
[369] Thomo, 1998: 232.
[370] Şemseddin Sami, R. 1307: 4580 "Nasibi Tahir Dede: şuaradan ve tarikat-ı Bektaşiye dedeganından olub arnavudlukta muharrir-i fakirinmaskat-ı re'si olan (Fraşer) karyelidir. Bir hayli vakit seyahat ve ziyarat-ı makamat-ı aliye etdikden sonra karye-i mezkureye avdetle bir zaviye tesis etmişdi, ki o vakitten gittikçe kesb-i umran iderek, el-yevm büyük bir dergahtır. 1250 tarihinde irtihal edüb hankahı yanında türbesi ziyaretgahdır."
[371] Hasluck, 1995: 55-56.

dönem içerisinde türbe gübre ambarı olarak kullanılmış, çatısı yıkılmış ve duvarlarındaki sıvalar tamamen düşmüştür[372]. Ancak komünizmin kalkmasından sonra 1998 yılında temelleri üzerine tekrardan inşa edildiği bilinmektedir[373].

Türbeye ait tarihi bilinmeyen bir fotoğrafta dışardan onikigen bir plana sahip olduğu anlaşılmakla birlikte girişinin önündeki baldaken tarzında üçgen alınlıklı sundurması ve iki yanındaki küçük dikdörtgen pencereleri algılanabilmektedir (Foto. 2. 45).

Foto. 2. 45 Nasibi Tahir Baba Türbesi [374]

2.2.3.5.Klissura Türbesi (Teqeja e Kelcyres)

Türbe Piskovë'den Klissura'ya giden SH75 yolu üzerinde 40°18'43.3"N 20°11'42.1"E koordinatlarında yer almaktadır.

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerinde herhangi bir kitabe olmamakla birlikte türbe hakkında herhangi bir kayda da rastlanmamıştır (Foto. 2. 46).

Türbenin benden duvarları kesme taş bloklarla örülmüştür. Duvarda kireç taşı kullanılmışken önündeki sundurma betonarmeden yapılmıştır.

Türbe onikigen olarak inşa edilmiştir. Giriş cephesi dışında her cephesinde 0,60 m. genişliğinde ve 1,65 m. yüksekliğinde yarım daire kemerli pencereler yer almaktadır. Pencere alınlıkları 0,15 m. kalınlığında olup 0,08 m.lik ikinci bir kemerle çevrelenmiştir. Kemerlerin ortasında bir kilit taşı yer almaktadır. Yapının doğu cephesi üzerinde 2 x 2,28 m. ölçülerinde bir sundurma yer almaktadır. Sundurma ayakları 0,25 x 0,25 m. ölçülerindedir. Türbenin girişi 0,88 m. genişliğinde ve 1,75 m. yüksekliğindedir(Çizim 2. 30). Girişin yarım daire kemerinin alınlığı 0,15 m. kalınlığında olup üstündeki kuşatma kemeri ise 0,08 m.dir.

[372] Cuni, 2006: 18.
[373] 2001 tarihli restorasyon raporu.
[374] Cuni, 2006: 11.

Kemerin üzerinde 0,30 x 0,30 m. ölçülerinde kitabe için ayrıldığı düşünülen boş bir levha yer almaktadır. Yapının içine girilemediğinde sanduka sayısı, sandukaların yönelimleri ve üst örtüsü hakkında bilgi edinilememiştir. Ancak türbenin ölçüleri düşünüldüğünde içeriden onikigen değil de dairesel planlı olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak kubbeyle örtülü olduğu öne sürülebilir. Bu tipe örnek olarak bölgede Baba Demirit Türbesi ile Koştan Tekkesi Türbesi verilebilir. Türbenin arka tarafında üç adet mezarlık yer almaktadır. Bunların kimlikleri belli olmadığı gibi sadece işaret olarak baş taşları durmaktadır. Bunlar doğu-batı yönlü olarak uzanmaktadırlar. Buradan yola çıkarak türbe içindeki sandukanın de bu yönde yerleştirildiği söylenebilir.

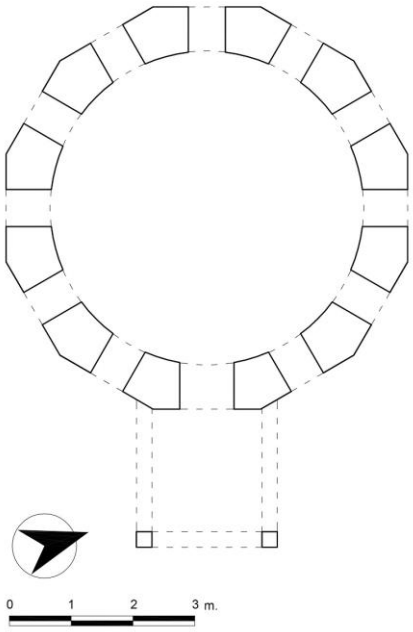

Çizim 2. 30 Klissura Türbesi, plan

Türbenin sundurması çapraz tonozla örtülmüş olup üzeri taş plakalarla kapatılmış ve tepesine de küçük bir Bektaşi tacı yerleştirilmiştir. Aynı şekilde türbeyi örten kubbe de taş plakalarla kaplanmış ve en tepesine diğerinden daha büyük boyutlu on iki dilimli bir Bektaşi tacı konulmuştur.

Burada yer alan tekke hakkında edinebildiğimiz tek bilgi 17.yy.da Baba Ademi tarafından yaptırıldığı ve daha sonra bölgede Bektaşiliğin yayılmasında önemli rol oynayan Hasan Dede Tregu tarafından yönetildiğidir. Buradaki türbede de kendisi yatmaktadır. Tekke 1914 yılı baharında Yunanlılar tarafından yıkılmış, 1920 yılı civarında yeniden inşa edilmiştir. Daha sonra 1967'de hüküm süren komünizm döneminde kapatılmıştır. Bu süre zarfında da oldukça hasar görmüştür. Ülkede komünist yönetimin sonlanmasının ardından

tekke 1991 yılında yeniden onarılarak açılmıştır. 2007 yılının Haziran ayında ise Hasan Dede Türbesi temelleri üzerine yeniden inşa edilmiştir. Türbenin açılışı Dünya Bektaşilerinin Lideri Dede Reşat Bardhi tarafından yapılmıştır[375].

Foto. 2. 46 Klissura Türbesi, doğudan

Türbenin malzemesinden, görünüşünden ve ölçülerinin birbirini tekrar etmesinden türbenin yakın zamanda yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle yapının girişi üzerinde yer alan kitabelik ve 19.yy. özellikleri taşıyan cepheler türbenin bir imitasyon olduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

2.2.3.6.Piri Sultan Türbesi

Türbe Ergiri kasabası içerisinde yer almaktaydı. H. 13 Safer 1265 (M. 8 Ocak 1849) tarihli belgede türbedar Derviş Muhammed Efendi'ye Ergiri kaymakamlığına bağlı Litoşna karyesi aşarından senelik üçte bir hisse yani 112 kuruş verilmek istendiği bildirilmiştir[376].

2.2.3.7.Talip Baba Türbesi

Ergiri ili sınırları içerisinde Klissura'ya bağlı Bubez'de yer almaktadır. Öncesinde bir takım köylerin birleşmesiyle meydana gelen Bubez köyü daha sonra parçalanarak bir kısmı Ballaban merkezli başka bir köye bağlanmıştır[377]. Bu karışıklıktan dolayı köyün ve türbenin yeri tespit edilememektedir. Türbede yatmakta olan Talip Baba 1890 yılı civarında vefat etmiştir[378].

---

[375] https://visitkelcyra.com/teqeja-e-kelcyres/ (erişim tarihi: 19.10.2020).
[376] BOA. İ. DH. 186/10376.
[377] Durmuş ve Simitçiu, 2016: 97.
[378] Hasluck, 1995: 52.

2.2.3.8.Tekke Cami Türbesi

Türbe Tekke Camisi'nin güneyinde yer almaktaydı. Ne cami ne de türbe günümüze ulaşabilmiştir. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı üzere bugünkü Pazar Camisi'nin güneyinde yer almaktaydı. IMK arşivindeki Tekke Camisi dosyasındaki 1980 tarihli çizimler içerisinde türbeye ait ölçüler de verilmiştir. Bu verilere göre türbe sekizgen planlıdır ve her kenarı 2,50 m. uzunluğundadır. Kuzey ve doğu cepheleri üzerinde 0,92 m. genişliğinde giriş açıklıkları bulunmaktaydı. Kuzeydoğu, kuzeybatı ve batı cepheleri üzerine ise 0,90 m. genişliğinde pencereler yerleştirilmiştir. Geriye kalan güney, güneydoğu ve güneybatı cepheleri üzerinde nişler yer almaktadır. Güney cephesi üzerindeki en büyük niş 0,50 m. derinliğinde ve 0,90 m. genişliğindedir. Diğer iki niş ise 0,30 m. derinliğe ve 0,40 m. genişliğe sahiptir (Çizim 2. 31). Muhtemelen yapının üstü kubbeyle kapatılmıştır ve bölgedeki diğer örnekler gibi kubbesi taş plakalarla örtülmüştür (Foto. 2. 47).

Tekke Camisi'nin girişinin üzerinde yer aldığı söylenen kitabeye göre caminin 1732 yılında Mehmet Çelebi'nin oğlu Ahmet Çelebi tarafından yeniden inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Türbe de muhtemelen bu sırada ikinci banisi için eklenmiş olmalıdır.

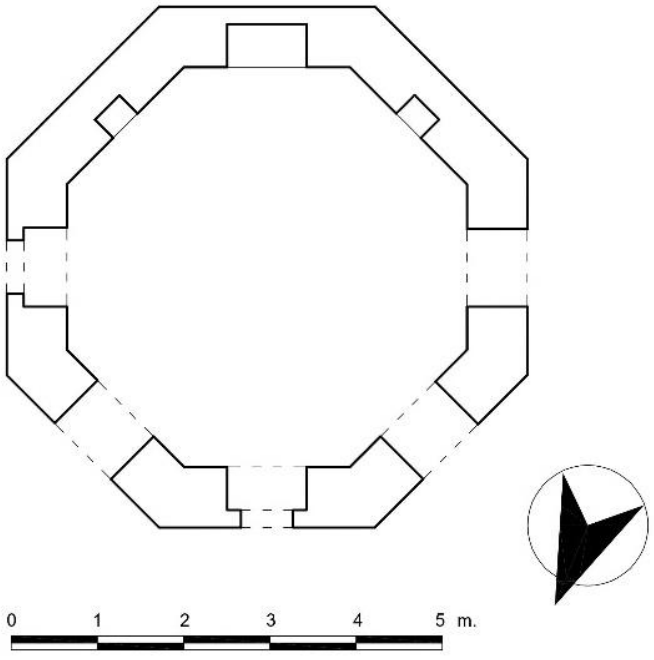

Çizim 2. 31 Tekke Cami Türbesi, plan [379]

[379] IMK arşivi 502 numaralı dosya.

Foto. 2. 47 Tekke Camisi ve Türbesi, 1947 [380]

2.2.3.9.Zal Tekkesi – Asım Baba, Baba Ali Elbasani ve Baba Selimi Türbeleri

Türbeler, üçü de birbirine birleştirilmiş tek bir kütle halinde tekkenin hemen önünde yer almaktadır. Üçü de dışardan sekizgen, içerden ise dairesel planlıdır ve üstleri kubbeyle örtülmüştür. Türbelerin girişleri önlerinde yer alan ortak bir koridora açılmaktadır.

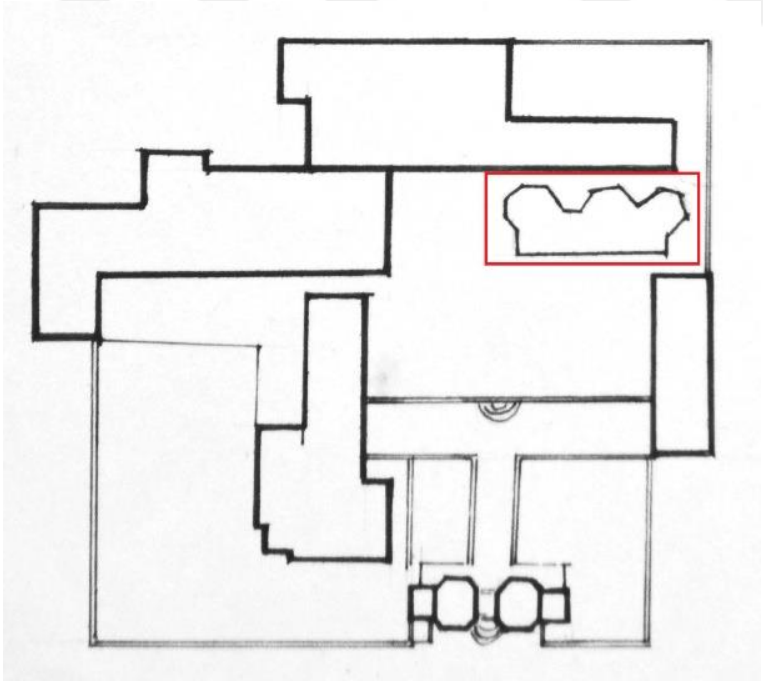

Çizim 2. 32 Zal Tekkesi Türbeleri'nin konumu (IMK Arşivi'nden)

[380] http://www.albanianphotography.net/gusic/ (erişim tarihi: 07.03.2020).

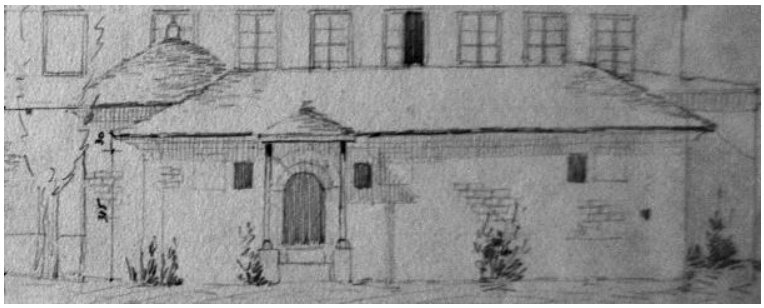

Çizim 2. 33 Zal Tekkesi Türbeleri, cephe (IMK Arşivi'nden)

Asım Baba 1780-1796 yılları arasında 24 yıl tekkede şeyhlik yapmışlardır. Baba Ali Elbasani (Hacı Ali Haqi, Baba Elbasani) 1861-1907 ve Baba Selimi ise 1907-1944 yılları arasında tekkeye hizmet vermişlerdir. Rexhebi aktarımlarında Asım Baba'nın tekkenin hemen önünde yer alan türbesinden bahsederek ön cephesinde iki tane büyük kitabesi bulunduğunu yazmaktadır. Türbe penceresinin üstünde yer alan kitabede Asım Baba'nın öldüğü tarih olan H. 1209 (M. 1796) yılı ebced hesabıyla işlenmişti. Türbe girişinin yanında yer alan diğer kitabede ise Asım Baba'dan İmam Musa Kazım'a kadar uzanan silsilesi yazmaktaydı[381]. Türbe mimari açıdan incelendiğinde tekkenin avlu girişinde yer alan Baba Ali Plaku ve Baba İbrahim Turku türbelerinden malzeme ve plan şeması olarak farklı olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen Asım Baba'ya ait olan türbe yıkılmış ve saha sonra betonarmeden başka bir türbe inşa edilmiştir.

Türbelerin 1961 yılında yapılan bir cephe çiziminde (Çizim 2. 33)Asım Baba'nın türbesi belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Türbenin duvarlarının taşla örüldüğü, üstünün kubbeyle örtüldüğü ve kubbenin de tepesine bir Bektaşi tacı yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu çizimde Baba Ali Elbasani ve Baba Selimi türbelerinin bulunduğu kısım da görülebilmektedir. Muhtemelen Baba Ali Elbasani öldüğünde Asım Baba'nın türbesinin yanına gömülmüş, ardından 1944 yılında Baba Selimi'nin (Selim Ruhi Baba Elbasani) ölümünden sonra bu kısım eklenerek iki mezarın da üstü kapatılmış olmalıdır. Çizimden anlaşıldığı üzere bu kısmın önünde bir sundurma yer almaktaydı ve iki merdivenle türbeye çıkış sağlanıyordu. Giriş açıklığı yarım daire kemerliydi. Cephe üzerindeki üç adet küçük dikdörtgen pencere de algılanabilmektedir. Taş örgüyle oluşturulan duvarların meydana getirdiği mekân kırma çatıyla örtülmüştür.

[381] Rexhebi, 1970: 228.

Foto. 2. 48 Zal Tekkesi Türbeleri, şimdiki durumu

Foto. 2. 49 Zal Tekkesi Türbeleri, içerden görünüş

Tekke, 2008 yılında çıkan yangın sonucunda büyük hasar görmüş ve muhtemelen türbeler de bu yangından etkilenmiştir. 2009 yılında toplanan yardımlarla yeniden inşa faaliyetleri başlamıştır. Türbelerin de bu dönemde yenilendikleri düşünülmektedir(Foto. 2. 48, Foto. 2. 49).

2.3. Eğitim Yapıları

Evliya Çelebi Ergiri kasabasında 3 adet medrese olduğundan bahsederek bunlardan Bayezid Han ve Memi Paşa medreselerinin adını anmaktadır. Bunlara ilaveten kasabada 5 adet sıbyan mektebinden bahsederek bunlar içinden ise kaledeki Bayezid Han Camii dibinde yer alan Büyük Mektep, Palor Mektebi ve Çarşı Mektebi'nin adını saymaktadır[382]. Premedi'de ise bir medrese ile bir mektepten bahsedilmektedir[383].

[382] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[383] Evliya Çelebi, 2013: 357.

1293 ve 1294 tarihli Yanya Vilayeti salnamesinde Ergiri kazasında 9 İslam mektebinde 517 öğrenci ve 6 Hristiyan mektebinde 1200 Hristiyan öğrenci kaydedilmiştir[384, 385]. 1308 yılında ise Ergiri kazasında sadece 2 mektebin kaydedildiği görülmektedir[386].

Tepedelen kazası kayıtlarında 6 İslam mektebine 300 Müslüman, 4 Hristiyan mektebine ise 190 gayrimüslimin devam ettiği yazılmıştır[387]. 1306 yılında kasabada 2 İslam sıbyan mektebinde 40-50 Müslüman, 4 Hristiyan sıbyan mektebinde ise 100 gayrimüslim bulunduğu kaydedilmiştir[388].

1293 tarihli Yanya Vilayeti salnamesine göre Premedi'de 6 adet İslam rüştiye mektebine 324 öğrenci, 33 Hristiyan mektebine ise 351 öğrenci devam etmektedir[389]. 1294 yılı salnamesinde ise İslam okullarının sayısı aynı kalarak öğrenci sayısı 324'e yükselmiştir. Hristiyan mekteplerinin sayısal değerlerinde bir değişim görülmemiştir[390].

1316 tarihli Maarif Salnamesinde verilen listeye göre II. Abdülhamit döneminde Ergiri sınırları dâhilinde 19 adet mektep açılmıştır. Bunlardan bir kısmı yeniden inşa edilmiş, diğer bir kısmı ise satın alma yoluyla elde edilmiştir. Verilen listede bu ayrım belirtilmemiştir. Adı geçen mekteplerden 18'i iptidai biri ise rüştiye derecesindedir. Bu listede mekteplerin bulunduğu mevkiler, açılış tarihleri ve ne kadar para harcanarak kuruldukları da yer almaktadır (Ek -1)[391].

Osmanlı arşivinde rastladığımız R. 20 Eylül 1313 (M. 2 Ekim 1897) tarihli tek sayfalık belgede ise Arnavutluk'taki rüştiye mekteplerinin sayıları verilmiştir. Bu listede yer alan Premedi ve Ergiri kasabalarında birer adet rüştiye mektebi kayıtlı görünmektedir[392].

Yukarıda verilen sayısal veriler dışında arşivde rastladığımız mektepler katalog kısmında açıklamalı olarak ele alınmıştır.

2.3.1. Baca Karyesi İptidai Mektebi

Premedi kazasına bağlı Baca karyesinde bir iptidai mektebi inşa edilmiştir. Ancak öğretmen maaşının ödenmesine ahalinin gücü yetmemiş ve maaşın maarife yapılan yardımlardan ödenmesi istenmiştir. Ancak maarif için toplanan yardımların tamamen mahalli maarife terk edilmesinin yan sıra yıllık 60,000 kuruş havale edildiğinden ve bundan ziyade

---

[384] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 156; Yanya Vilayeti Salnamesi, 1294: 185.
[385] 1294 tarihli salnamede Hristiyan mekteplerinin sayısı 16 olarak kaydedilmiştir. Ancak burada bir yanlışlık olduğu öğrenci sayılarının aynı kalmasından anlaşılmaktadır. Soldaki "1" rakamı yanlışlıkla eklenmiş olmalıdır.
[386] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 156.
[387] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 162.
[388] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1306: 99.
[389] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1293: 158.
[390] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1294: 188.
[391] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1225.
[392] BOA., MF. İBT. 66/119.

maarif bütçesinin yardıma müsait olmamasından bu istek reddedilmiştir. Tedariki maarif tarafından mümkün olmayan bu bedelin yerel ahalice karşılanması 13 Teşrinievvel 1318 (26 Ekim 1902) tarihli telgrafla istenmiştir[393].

2.3.2. Balortoz Varoş Mahallesi Rum Mektebi

Mektep, Ergiri kasabasında Balortoz Mahallesi'nde yer almaktaydı. Mahallede 60 hanede erkek ve kadın olmak üzere toplam 600 nüfus Rum bulunmaktadır. İlgili belgeden mektebin bir yangın (1894/5[394]) geçirdiği anlaşılmaktadır. Geçirdiği bu yangın sonrasında yenilenebilmesi için izin istenmektedir. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla mektep eski temelleri üzerine 26.25 x 10,25 m. boyutlarında ve 5 m. yüksekliğinde inşa edilecektir. Yeniden inşası için gereken 16,074 kuruş kiliselerin yardımlarıyla karşılanacaktır.

Belirtilen ölçüleri aşmamak ve o mahalde oturanlardan hiçbir şekilde para toplanmamak kaydıyla inşaata izin verilebileceği belirtilmiştir (19 Temmuz 1313 / M. 31 Temmuz 1897) [395].

Mektebin yangın geçirmeden önceki durumuna dair sadece üç katlı ve erkekler mahsus olduğu bilinmektedir[396].

Yeni yapılacak olan mektebe ait 24 Teşrinievvel 1312 (2 Kasım 1896) tarihli plan ve cephe çizimleri de dosyada yer almaktadır. Çizimde ölçüler metre cinsinden verildiği belirtilmektedir. Ölçüler detaylı bir şekilde verilmeyip sadece en, boy ve yükseklik olarak işlenmiştir.

Çizimde yön oku kullanılmamıştır. Mektebin girişi 1 numaralı duvar üzerinde yer almaktadır. Giriş kapısı neo-klasik üslupta yapılmış olup iki yanında dor tarzında başlıklara sahip plastırlar yer almaktadır. Dikdörtgen giriş açıklığının üzerinde yarım daire kemer bulunmaktadır. Kapı yukarıda üç sıra düz profilli silmeyle sonlanmaktadır. Kapının iki yanında yer alan pencereler dikdörtgen şekillidir. Cephe yukarıda yine düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Yapının üstü kırma çatıyla örtülmüştür (Çizim 2. 34).

2 numaralı duvarın üzerinde altı, 3 numaralı duvar üzerinde ise iki adet pencere bulunmaktadır. 4 numaralı duvar sağır bırakılmıştır.

---

[393] BOA., MF. MKT. 647/61.
[394] BOA., ŞD. 2101/7.
[395] BOA., İ. AZN. 27/11.
[396] BOA., ŞD. 2101/7.

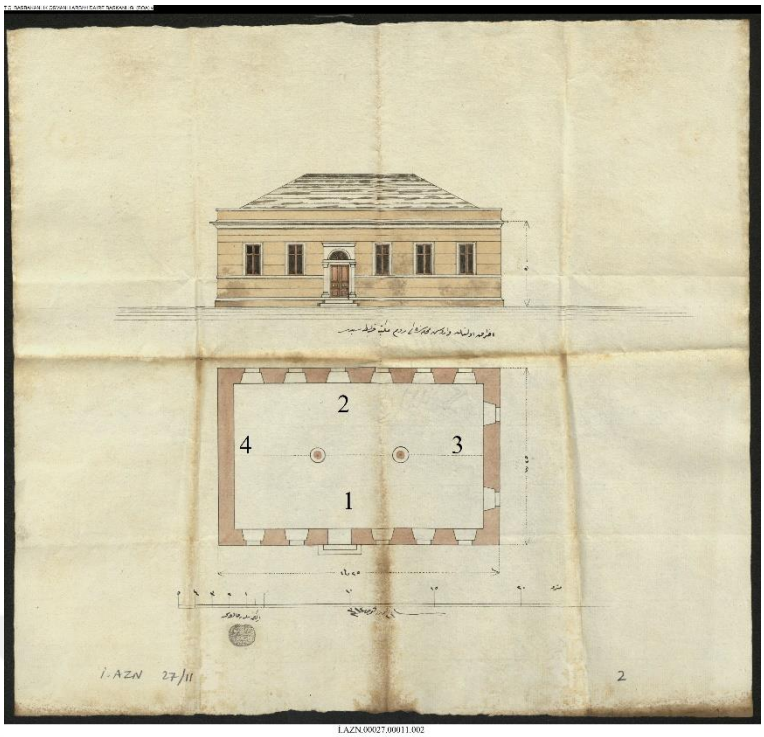

Çizim 2. 34 Balortoz Rum Mektebi, plan ve cephe

2.3.3. Bohal Karyesi Rum İnas Mektebi

Ergiri sancağının Premedi kazasına bağlı Bohal[397] karyesinde bir Rum İnas Mektebi'nin inşasına dair ilk kayıt 28 Teşrinievvel 1325 (10 Kasım 1909) tarihine aittir. Mazbatalarda müteveffa Sotir oğlu Yorgi'nin Bohal kayesinin Guti Mahallesi'nde Rum İnas Mektebi inşası için hanesini bağışladığı kaydedilmiştir. Hanenin temelleri üzerine yeni bir mektep inşa edilmek istenmektedir. Bu mektep kâgir olarak 20 m. uzunluğunda, 6 m. genişliğinde ve 7 m. yüksekliğinde olacak, doğu cephesi üzerinde bir kapısı, toplamda 16 penceresi ve bir de dershanesi bulunacaktır. Yapılan keşif sonucunda mektebin inşası için 6,000 kuruşun gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bu meblağın kilise sandıklarından karşılanacağı bildirilmiştir[398]. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. maddesine uyulmak şartıyla mektebin inşasında ve açılmasında herhangi bir mahzur görülmemiştir[399].

Muhtemelen bu mektep inşa edilemediğinden dolayı yine aynı karyenin Dila Mahallesi'nde Rum çocukları için yeniden bir inas mektebi inşa edilmek istenmektedir. Bu amaçla Rum Patrikliğinden Yanya vilayetine bir dilekçe gönderilmiştir. Mektebin Aya Nikol Kilisesi avlusunda 200 zira bir arazi üzerine 13 m. uzunluğunda, 9 m. genişliğinde ve 7 m. yüksekliğinde inşa edileceği, üstünün ahşap çatıyla örtüleceği, bina dâhilinde bir giriş kapısı, 45 pencere, 7 oda ve bir salon olacağı bildirilmiştir. Kâgir olarak inşa edilecek ve 32,000

[397] Bazı belgelerde Pohal olarak da geçmektedir. Günümüzdeki Bual köyü olabilir.
[398] BOA., ŞD. 2111/9.
[399] BOA., DH. MUİ. 91/6.

kuruş sarf edilmesi öngörülen mektebin masrafları kilise ve Premedi Metropoliti sandıklarından karşılanacaktır[400].

Bahsi geçen mahalde 27 hanede 172 Hristiyan nüfus bulunmaktadır. Mektebin inşasına hal'en ve mevki'en bir kusur bulunmamış ve Maarif Nizamnamesinin 129. maddesine uyulması suretiyle açılmasına ruhsat verilebileceği belirtilmiştir[401].

Mektebin çizimi yaklaşık 0,35 x 0,25 m. ebatlarında kâğıt üzerine yapılmıştır. Çizimlerin kenarına düşülen notlar Yunancadır. Sol altta çizimin yapıldığı 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912) tarihi yer almaktadır. Belgede çizimi yapan mimara dair herhangi bir not düşülmemiştir.

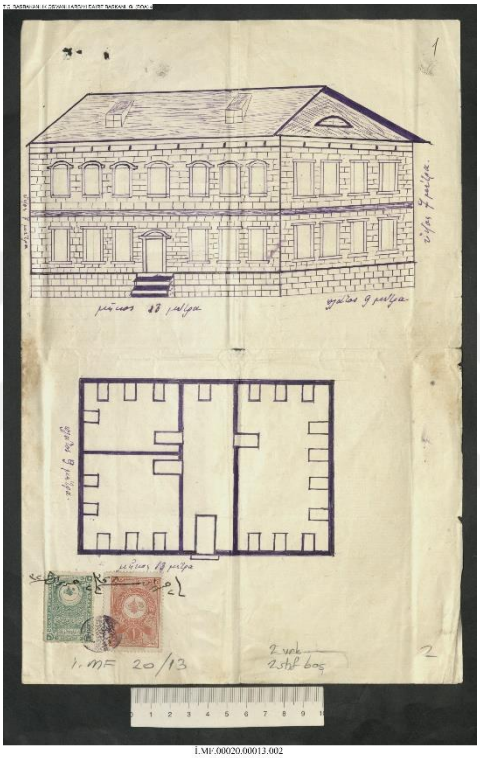

Çizim 2. 35 Bohal Karyesi Mektebi

Kâğıdın üst kısmında okulun üç boyutlu cephe çizimi, alt kısmında ise zemin kat planı yer almaktadır. Verilen çizimden mektebin iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Dikdörtgen şekilli, basık hafifletme kemeri olan giriş kapısı cephenin ortasına yerleştirilmiştir. Yapının pencereleri dikdörtgen şekillidir. Sadece giriş cephesinin üst kat pencereleri basık kemerlidir. Cepheler üzerinde toplamda 42 adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin üç tanesi de çatıda yer almaktadır. İkisi ön cepheye biri yan cepheye bakmaktadır.

Kapıdan girildikten sonra yaklaşık 3 m. genişliğindeki bir koridora girilmektedir. Koridorun sağ tarafından 5 m. genişliğinde ve 9 m. uzunluğunda tek mekân yer almaktadır.

---

[400] BOA., ŞD. 2112/15.
[401] BOA., İ. MF. 20/13.

Koridorun sol tarafında ise 5 x 5 m. ve 5 x 4 m. ebatlarında iki oda bulunmaktadır[402]. Koridorun sağındaki büyük dikdörtgen mekânın salon olarak kullanılmak istendiği tahmin edilebilir. Diğer odaların işlevi hakkında herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Yapının üst kata çıkan merdivenleri çizimlerde gösterilmemiştir. Muhtemelen Ergiri Rüştiye Mektebi'nde olduğu gibi koridorun diğer ucunda yer almaktadır.

Çizimler arasında mektebin üst kat planı bulunmamaktadır. Geri kalan dört oda da üst katta yer alıyor olmalıdır.

2.3.4. Boz Karyesi İptidai Mektebi

R. 23 Mayıs 1320 (M. 5 Haziran 1904) tarihli belgeye göre Tepedelen'e bağlı Boz karyesine bir iptidai mektebi bulunmaktaydı. Mektebin ilk olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir.

Bu okula aylık 200 kuruş maaşla Yanya dârü'l-muallimîn mezunlarından Mehmet Şükrü Efendi R. 26 Şubat 1319 (M. 10 Mart 1904) tarihinde öğretmen olarak atanmıştır. Aynı belgede mektebin yeniden tesis edilerek açılışının yapıldığı da kaydedilmiştir[403].

2.3.5. Damez Karyesi İbdtidai Mektebi

Mektep Tepedelen kazasına bağlı Damez[404] karyesinde yer almaktaydı. İlk olarak ne zaman inşa edildiği ve açıldığı bilinmemektedir. R. 2 Eylül 1312 (M. 14 Eylül 1896) tarihli kayda göre İbrahim Hamdi Efendi'nin yaş haddiyle güçten düşmesinden dolayı yerine Yanya dârü'l-muallimîninden Mehmet Efendi'nin tayini yapılmıştır. Mehmet Emin Efendi R. 12 Haziran 1312 tarihinde yeni görevine başlamıştır[405]. Diğer bir belgeden ise bu okulun öğretmenine 180 kuruş maaş bağlandığı öğrenilmektedir[406].

R. 16 Mart 1314 (M. 28 Mart 1898) tarihinde Yanya Vilayeti Maarif Müdürü Mustafa Celal Bey tarafından Maarif-i Umumiye'ye gönderilen tezkirede ise R. 1313 senesinin Şubat ayı başında (M. 1898 yılı Şubat ayının ortaları) istifa eden Mehmet Emin Efendi'nin yerine Yanya dârü'l-muallimîn sıbyan şubesi mezunlarından Mehmet Efendi'nin tayin edildiği belirtilmektedir[407].

---

[402] Mekan ebatları tahmini olup, verilen ölçüler doğrultusunda orantılanarak ortaya çıkarılmıştır.
[403] BOA., MF. MKT. 798/33.
[404] Günümüzdeki Fier iline bağlı Damës köyü.
[405] BOA., MF. MKT. 341/12.
[406] BOA., MF. MKT. 404/34.
[407] BOA., MF. MKT. 404/34.

2.3.6. Delvine Rum Mektebi

Delvine günümüzde her ne kadar Avlonya iline bağlı olsa da Osmanlı döneminde Ergiri sancağının bir kazası durumundadır. Ergiri sancağının Delvine kazasında bir adet Rum mektebinin inşası için Rum Patrikliği tarafından istekte bulunulmuştur. Mektebin inşa edileceği arazi Yenivaroş Mahallesi'ndeki Panaya Kilisesi'nin vakfı olduğu için metropolit vekili tarafından senelik 80 kuruşa kiralanmıştır. Bu arazi üzerine 50,95 x 11,80 m. ölçülerinde ve 9 metre yüksekliğinde bir okul inşası planlanmaktadır. Okulun inşası için harcanacak olan 500 altın kilise sandığından karşılanacaktır.

Metnin devamında bölgenin nüfusuyla ilgili bilgiler verilerek (339 hanede 1650 İslam ve 183 hanede 819 Rum) bu açıdan mektebin burada inşa edilmesi için bir sakınca olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca satın alınacak olan arsanın kiliseye ait eski bir mezarlık olduğu ve 20 yıldan beri metruk durumda kaldığı da bildirilmektedir. Bunun üzerine Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 189. maddesi[408] gereğince mektebin inşası ve yeniden açılması istenmektedir.

Bu bilgiler ışığında mektebin inşasına hal'en ve mevki'en bir mani olmadığı anlaşılmıştır (R. 26 Kanunievvel 1327 / M. 8 Ocak 1912)[409].

Mektep için üzerine taslak planın çizildiği kâğıt yaklaşık olarak 0,60 x 0,45 m. ölçülerindedir. Plan, 03.09.1909 tarihinde B. Couvèmènio adlı Fransız bir mimara çizdirilmiştir. Sol alt köşede mimarın imzası ve adresi yer almaktadır.

Çizime verilen başlıkta "Ecole Communale de Garçons" (devlet çocuk okulu) yazmaktadır.

Sayfanın altında yer alan plana göre okulun tamamı dikdörtgen bir kütle arz etmektedir. Okulda bir hat üzerinde uzanan sekiz adet sınıf bulunmaktadır. Sınıfların her biri 7 x 5,60 m. ebatlarındadır. Sınıfların 0,85 m. genişliğindeki girişi kuzey duvarlarının doğu kenarlarında yer almaktadır. Güney duvarları üzerinde 2,50 m. genişliğinde birer adet basık kemerli pencereleri yer almaktadır. Çizimlerden anlaşıldığı üzere öğrenci masaları her sınıfta beş sıra halinde üçerli olarak yerleştirilmiş yani her sınıf 15 masa ve 30 öğrenci için tasarlanmıştır.

Kütlenin kuzeybatısında bir öğretmenler odası yer almaktadır. Bu oda 4,50 x 5,60 m. ebatlarındadır. Odanın girişi güneydoğu köşesinde olup kuzey duvarı üzerine de bir adet 1,20 m. genişliğinde pencere açılması planlanmaktadır.

---

[408] Rüşdiye ve idadiye öğretmenleri ders günlerinden başka günlerde istedikleri takdirde genel veyahut özel ders verebilirler. (Özalp ve Ataünal, 1977: 582).
[409] BOA., İ. MF. 17/17.

Kuzeydoğu köşedeki mekân ise yönetime ayrılmış olup iki katlı olarak tasarlanmıştır. Bu mekânın 5,50 x 1,60 m.lik kısmı merdivenlere, 5,60 x 2,75 m.lik kısmı ise yönetime ayrılmıştır.

Kuzeye doğru çıkıntı yapan bu iki odanın arasında kalan kısım kapalı bir avlu olarak düşünülmüştür.

Plan üzerine alınan notlara göre yapının inşasında çimento kullanılacak ve sınıfların zemini meşe ağacıyla döşenecektir.

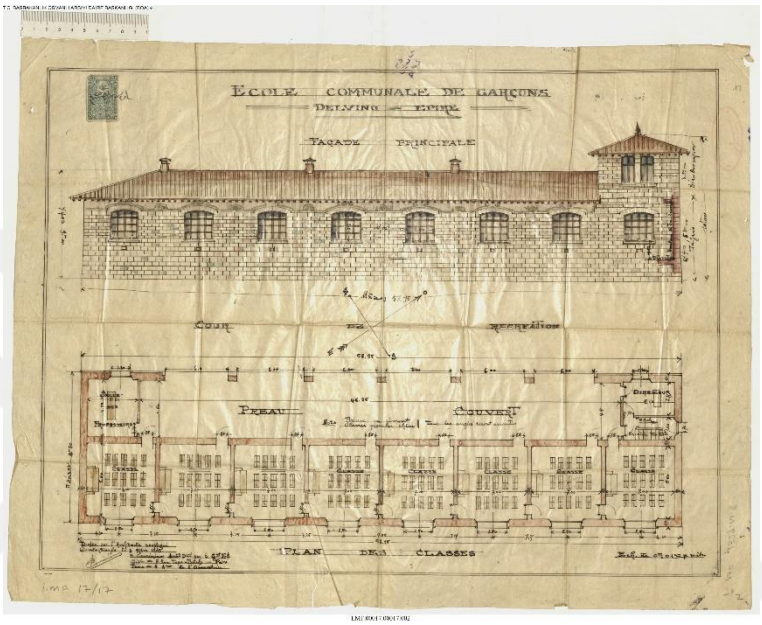

Çizim 2. 36 Delvine Rum Mektebi, plan ve cephe çizimleri

2.3.7. Dilçeşne Karyesi İptidai Mektebi

Premedi kazasına bağlı olan Dilçeşne karyesi dört köyün ortasında yer aldığı için, köylerdeki ahalinin çocuklarının eğitimlerine devam edebilmesi maksadıyla burada bir iptidai mektebi inşa edilmiştir. Ancak bu köylerdeki halk aradaki mesafenin uzaklığından ve maddi olarak durumlarının kötü olmasından çocuklarını okula gönderememektedir. Bu sebeple mektebin Fratar karyesine taşınması istenmektedir. Belgede Fratar'daki mektebin camiye bitişk olarak yeniden inşa edildiği de kaydedilmiştir (R. 22 Haziran 1310 / M. 4 Temmuz 1894)[410].

2.3.8. Ergiri İdadi Mektebi

R. 29 Mayıs 1324 (M. 11 Haziran 1908) tarihli belgeye göre bu tarihte inşaatı devam etmekte olan idadi mektebinin binası için liva mutasarrıfı Cemal Bey merkez ve köylerden yardım parası toplamaktadır. Bina için Pogun kazasının önde gelenlerinden Düşteli Tanas

[410] BOA., MF. MKT. 239/43.

Koçosindis tarafından 100 gümüş mecidiye bağışlanmıştır. Bunun üzerine çabalarından dolayı mutasarrıf Cemal Beye bir kıt'a tahsinnâme[411] verilmesi istenmektedir. İstenilen bu tahsinnâme R. 30 Haziran 1324 (M. 13 Temmuz 1908) tarihinde gönderilmiştir[412].

2.3.9. Ergiri İnas Sıbyan Mektebi

17 Muharrem 1278 (M. 25 Temmuz 1861) tarihli kayıttan Ergiri kasabasında kız çocuklarına mahsus bir mekteb olmadığından ve mutasarrıfı Hristiyan olan bir arazi üzerine yeni bir tane inşa edilmek istendiğinden bahsedilmektedir[413]. Mektep hakkında başka bir kayda rastlanmamıştır.

2.3.10. Ergiri Rüştiye Mektebi

Mektebe dair ilk kayıt H. 25 Cemaziyelevvel 1279 (M. 18 Kasım 1862) tarihlidir. Belgede inşasına başlanmış olan rüştiye mektebi için bir muallim tayin edilmesi istenmektedir[414]. Verilen tariflere göre bina 50-60 kişilik bir dershanesi dışında tek bir odası olan bir okuldur. Namaz, teneffüs ve yemekhane yerleri bakımından güçlükler yaşanan okul zamanla tamir edilemeyecek kadar harap duruma gelmiştir. Ayrıca yer olarak genişletmeye de uygun değildir. Bu sebeplerle başka bir mahalde yeni bir okul yapılmak istenmektedir[415].

R. 1 Eylül 1314 (M. 13 Eylül 1898) tarihinde belediye kalfası tarafından yapılan keşif neticesinde yeni inşa edilecek okul için 54,649 kusur kuruşa ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bu meblağın 30,000 kuruşu geçen sene toplanan yardımlardan kalan para ile karşılanacaktır. Geriye kalan 20,000 kuruşu için ise yine halktan yardım alınması planlanmaktadır.

Rüştiyenin emaneten inşa edilmesine karar verilmiş bunun üzerine de münakasaya (açık eksiltme) çıkılmıştır. Münakasa pusulasında şart olarak yapının işçiliğine ve alınacak olan malzemelerine dikkat edilmesi istenmektedir. Buna ek olarak ücretin üçte birinin inşaata başlamadan, diğer üçte birinin inşaat yarılandığında, kalan üçte birlik kısmının da inşaat tamamlandıktan sonraki keşfi yapıldığında ödeneceği şart olarak öne sürülmektedir.

Arşivdeki çizimde üstte cephe altta da plan yer almaktadır. Planlardan solda olanı alt kata sağda olanı ise üst kata aittir. Sayfanın en altında metre cinsinden ölçek verilmiş, ölçeğin altına "Ergiri'de yeniden inşa kılınacak mekteb-i rüştiye resmidir – 1 Eylül 1314" yazmaktadır.

---

411 Güzel bir iş yapıldığını gösteren ve yapılan işin övgüyle söz edildiği yazı.
412 BOA. MF. MKT. 1066/53.
413 BOA. İ. HR. 187/10398.
414 BOA., A. MKT. MHM. 266/2.
415 BOA., MF. MKT. 422/32.

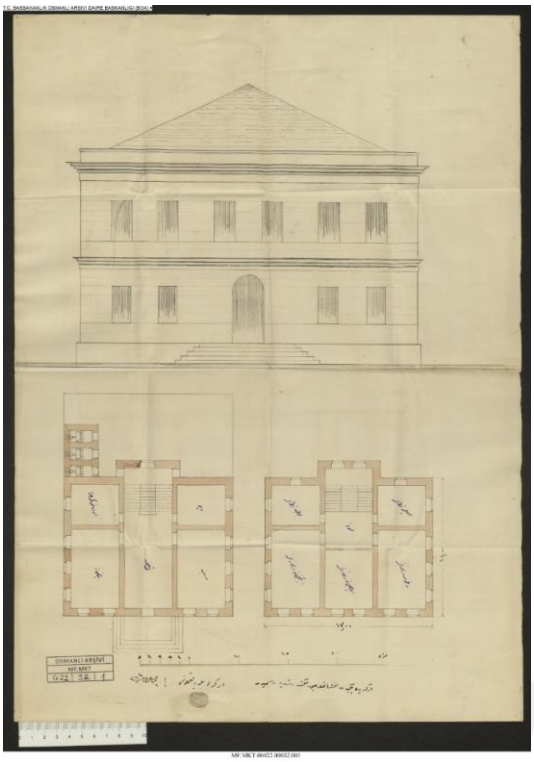

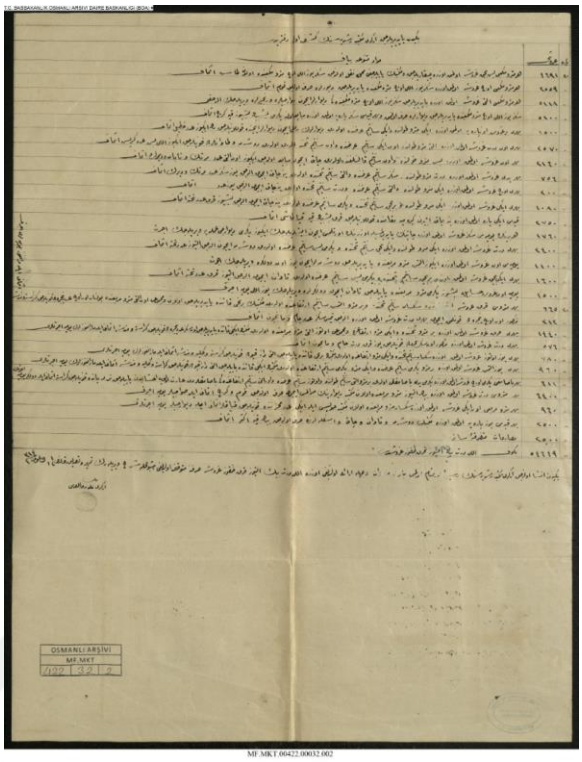

Çizim 2. 37 Ergiri Rüştiye Mektebi, cephe ve plan Ek 1 Ergiri Rüştiye Mektebi, keşif raporu

İnşa edilmek istenen rüştiye okulu 14 x 17 m. alanı kaplayacak olup, iki katlıdır. Yapıya alt katında, cephenin ortasına konumlandırılmış yarım daire kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Kapıdan geçtikten sonra girilen koridor "taşlık" olarak adlandırılmıştır. Taşlığın sağındaki küçük mekân "depo", büyük mekân ise "mescit" olarak kullanılması tasarlanmaktadır. Taşlığın sol tarafındaki büyük mekân yemekhane, küçük mekân ise "kömürlük" olarak işlevlendirilmiştir. Kömürlüğün diğer yanına tuvaletler yerleştirilmiştir. Tuvaletler üç hücreden meydana gelmektedir.

Okulun giriş kapısının karşısında, taşlığın diğer ucunda yer alan 27 adet ahşap merdivenden üst kata çıkılmaktadır. Merdivenlerden çıkıldıktan sonra karşıda "üçüncü sınıf dershanesi" yer almaktadır. Sağ tarafta küçük mekân "muallim odası", büyük mekân ise "birinci sınıf dershanesi" olarak değerlendirilmiştir. Sol tarafta ise küçük mekân "müdür odası", büyük mekân da "ikinci sınıf dershanesi"dir. Üst katta 18 adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler için 144 adet cam istenmektedir. Bu hesaba göre her pencerede sekiz adet cam bulunacaktır. Alt katta yer alan 13 pencere için ise 78 adet cam istenmiştir. Her penereye altı parça cam düşmektedir.

Plandan anlaşıldığı üzere alt kata hizmet odaları üst kata ise yönetim odaları ile derslikler yerleştirilmiştir.

Rüştiye binasına ait keşif defterinden, duvarların ahşap hatıllarla güçlendirilmiş taş örgüyle oluşturulacağı ve kireç harcıyla sıvanacağı, zeminin ahşap döşeme ile kaplanacağı,

çatısının kiremitle kaplanacağı ve mektebe ait bir avlu ve iki mahzenin olacağı anlaşılmaktadır (Ek -1).

R. 1316 (M. 1898) tarihli Maarif Salnamesinde okulda 105 talebe 1 hademe kaydedilmiştir[416]. Bir sonraki sene ise talebe sayısı 107'ye çıkmıştır[417]. 1318 senesinde 104 talebe kaydedilmiştir[418]. 1319 senesinde 114 talebe[419], 1321 yılında ise 83 talebe[420] okula kayıtlı bulunmaktadır.

2.3.11. Fraşer (Frashër) Karyesi Rum Mektebi

Premedi'ye bağlı görünen karyedeki Rum mektebi için R. 25 Eylül 1310 (M. 7 Ekim 1894) tarihinde ruhsat verilmiştir. Mektebin sorumluluğu Rum patrikhanesine ait görünmektedir. Açılış tarihi kesin olarak bilinmeyen mektepte 1316 tarihli Maarif Salnamesine göre 70 adet erkek öğrenci bulunmaktadır[421]. 1317 salnamesinde öğrenci sayıları verilmemiştir[422]. 1318 yılında 40 kız 60 erkek, 1319 yılında 20 erkek[423] ve son olarak 1321 yılında 22 erkek öğrenci okula kayıtlıdır[424].

2.3.12. Hormova Karyesi İptidai Mektebi

Mektebin karye içerisindeki konumu kesin olarak bilinememekle beraber 26 Mayıs - 14 Teşrinievvel 1320 (8 Haziran – 27 Ekim 1904) tarihleri arasında süren atama yazışmalarından mekteb hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Yazışmalardan anlaşıldığı üzere burada daha önceden bir mektep bulunmaktaydı. Bu tarihlerde mektep yeniden tesis edilip açılmış ve bir muallim gerekliliği üzerine aylık 200 kuruş maaşla daha önce Leskovik kazasının Viriçko[425] karyesinde görev yapmakta olan Muharrem Efendi bu mektebe atanmıştır[426].

---

[416] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1214.
[417] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1434.
[418] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318: 1606.
[419] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319: 933.
[420] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 700.
[421] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1222.
[422] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1441.
[423] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319: 939.
[424] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 704.
[425] Günümüzde Görice sınırları içerisinde kalan Vrepckes köyü olmalıdır.
[426] BOA., MF. MKT. 810/24.

2.3.13. Hürriyet İptidai Mektebi / Liria[427] İlkokulu

Ergiri kasabasında, çarşı kenarındaki Sabunhane mevkiine Hürriyet Mektebi bir iptidaiye mektebi kurulmak istenmektedir. Mektep, Osmanlı-Drita Kulübü[428] namına kurulacak Arnavut erkek çocuklarına mahsus özel bir mektebidir. Mektep binasında 20 adet öğrencinin kalması planlanmaktadır. Eğitimi üç sınıftan oluşacak olan mektepte üç adet Müslüman, bir adet de Hristiyan öğretmen bulunacaktır. Eğitim süresi boyunca okutulacak olan kitaplar zabıt, belediye ve maarif idarelerince incelenmiş ve herhangi bir mahzur bulunmamıştır.

18 Kanunievvel 1326 (31 Aralık 1910) tarihli mazbatadan kasabada böyle bir mektebe ihtiyaç olduğu ve zikredilen mevkide kurulmasına hiçbir mani bulunmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine 16 Mart 1327 (M. 29 Mart 1911) tarihli kararla Maarif-i Umumiye nizamnamesinin 129. maddesine riayet edilmesi şartıyla mektebin açılmasına karar verilmiştir[429]. Ancak aşağıdaki fotoğraftan da anlaşıldığı üzere okul 1908 yılının Eylül-Ekim ayında açılarak[430] öğrencilere eğitim vermeye başlamıştır (Foto. 2. 50).

Thoma Papapano me mësues të tjerë në shkollën e parë shqipe "Liria" 1908 në Gjirokastër.

Foto. 2. 50 Liria Okulu Öğretmenleri ve öğrencileri [431]

Okuldaki öğretmen ve öğrencileri gösteren fotoğrafın altında "Thoma Papapano me mësues të tjerë në shkollën e parë shqipe "Liria" 1908 në Gjirokastër" (Thoma Papapano ve diğer öğretmenler, Arnavut ilkokulu "Liria" Gjirokastër, 1908) yazmaktadır.

---

[427] "Liria" kelime anlamıyla Türkçede "özgürlük, hürriyet" anlamına gelmektedir.
[428] Osmanlı-Arnavut Maarif kulübüdür. Arnavutça olan kelimenin anlamı "aydınlık" demektir. (BOA., İ. MF. 17/30).
[429] BOA., İ. MF. 17/30.
[430] Olgun, 2016: 294.
[431] https://gjirokastraonline.com/histori/kujtese-fan-noli-ne-mbrojtje-te-mesuesit-patriot-andrea-konomi-nga-kavaja-nje-nder-mesuesit-e-pare-te-mesonjetores-liria-ne-gjirokaster/?s_search=The%20Laundry (erişim tarihi: 02.05.2020).

2.3.14. Hothove Karyesi Rum Rüştiye Mektebi

Premedi'ye bağlı karyede[432] rüştiye derecesindeki Rum mektebi için R. 25 Eylül 1310 (M. 7 Ekim 1894) tarihinde ruhsat verilmiştir. Mektebin sorumluluğu Rum Patrikhanesi'ne ait görünmektedir. Açılış tarihi kesin olarak bilinmeyen mektepte 1316 tarihli Maarif Salnamesine göre 30 adet erkek öğrenci bulunmaktadır[433]. 1317 salnamesinde öğrenci sayıları verilmemiştir[434]. 1318 yılında 35 erkek öğrenci, 1319 yılında ise 30 erkek öğrenci[435] , son olarak 1321 yılında 32 erkek öğrenci[436] okula kayıtlı bulunmaktadır.

2.3.15. İskandol Medresesi

Ergiri kasabası içinde yer alan medresenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ayverdi'de Muhtar Ağa Medresesi olarak ele alınmış olan yapının H. 7 Şaban 1180 (M. 8 Ocak 1767) tarihli bir vakfiyesi olduğundan bahsedilmektedir[437]. Salnamede banisi Muhtar Ağa İskandol olarak kaydedilmiştir. Medresenin müderrisi olarak Süleyman Efendi görünmektedir. 1317 yılında 115 adet öğrencisi vardır[438]. 1318 ve 1319 Maarif salnamesinde öğrenci sayısı 121 olarak görülmektedir[439]. 1321 yılında ise öğrenci sayısı 123'e yükselmiştir[440].

Kiel bu medreseyi Pazar Medresesi başlığı altında ele almıştır. Merkezde olduğunu söylediği medrese binasının Arnavut köşklerine benzediği ve belirgin bir kubbeyle örtülü olduğunu bildirmektedir. Mimari benzerliklerinden yola çıkarak Yanya'daki iki yapıyla bu medreseyi ilişkilendirmiş ve medresenin karşısında tek eğimli bir çatıyla örtülü öğrenci hücrelerinin olabileceğini söylemiştir[441].

Yapılan arazi çalışması sırasına Ergiri merkezinde kubbeyle örtülmüş herhangi bir mimari ögeye rastlanmamıştır. Ayrıca salnamelerde medreseye dair mimari bir tanım verilmediğinden Kiel tarafından tanımlanan bu yapının bahsi geçen medreseye ait olup olmadığı da şüpheli karşılanmalıdır.

---

[432] Hothove Karyesi günümüzde Hoshtevë olarak adlandırılan köy olabilir.
[433] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1222.
[434] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1441.
[435] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319: 939.
[436] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 704.
[437] Ayverdi, 2000a: 411.
[438] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1436.
[439] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318: 1609; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319: 935.
[440] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 702.
[441] Kiel, 1990: 143.

2.3.16. İstekopol Karyesi Rum Mektebi

Ergiri Sancağı dâhilinde İstekopol karyesinde Rum çocuklarına mahsus mekteb harap duruma gelmiştir. Bu sebeple yeni bir mektep inşa edilmek istenmektedir. Yeni yapılacak olan mektep karyedeki Aya Panaya Kilisesi'nin duvarla çevrili avlusunun batı kenarına inşa edilecektir. Binanın keşfi için belediye kalfası görevlendirilmiştir. Yapılan keşif sonucunda inşaatın yapılacağı alanın arazi-i emiriyeden[442] olduğu ortaya çıkmış, araziye karşılık olarak senelik iki kuruş öşür bedeli (bedel-i öşür) paha biçilmiştir (R. 29 Ağustos 1317 / M. 11 Eylül 1901). Daha sonra alınan bir kararda ise bu meblağ on katına çıkarılarak 20 kuruş yapılmıştır (R. 5 Şubat 1317 / M. 18 Şubat 1902).

Mektebin 10 metre uzunluğunda, 6 metre genişliğinde ve 5 metre yüksekliğinde olması ve kâgir olarak inşa edilmesi planlanmaktadır. Yapılan keşif sonucunda inşaat için gerekli görülen 8,071 kuruşun, 6,000 kuruşu kilise sandığından geriye kalan 2,071 kuruş ise karye ahalisinden bağış yoluyla karşılanacağı anlaşılmaktadır.

Mazbatanın devamında karyedeki Rum nüfusu hakkında da defter-i hakani ve nüfus memurluğundan alınan veriler ışığında 76 hanede 436 kişi olduklarına ve başka milletten kimsenin bulunmadığına dair bilgiler verilmiştir.

Sonuç olarak durum ve mahal bakımından mektebin inşasına herhangi bir mani olmadığı ortaya çıkmıştır (R. 29 Ağustos 1317 / M. 11 Eylül 1901). Maârif-i umûmiye nizamnâmesinin 129. maddesine uyulmak üzere mektebin inşasına ruhsat verilmiştir (R. 5 Şubat 1317 / M. 18 Şubat 1902)[443].

2.3.17. Kaiçe Karyesi İptidai Mektebi

Mektep Premedi kazasına bağlı Kaiçe karyesinde yer almaktadır. Amasya mutasarrıfı Mehmed Necib Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Görevli öğretmenin maaşı ödenemediğinden dolayı okulda eğitim durmuş, bunun üzerine öğrencilerin geri kalmaması için vilayet okuluna nakilleri istenmektedir. Cevap olarak gelen tezkirede ise karyede öğretmen için ne kadar para toplanıp verilebileceğinin tespit edilmesi istenmektedir. Bu tespite göre vilayet tahsisatından ödenek ayrılarak öğretmen tahsis edilecektir. Yazılan bir dilekçeyle Amasya mutasarrıfı Mehmed Necib Paşa da durumdan haberdar edilmiştir (R. 18 Şubat 1325 / M. 3 Mart 1910)[444].

---

[442] Miri arazi, mülkiyeti devlete ait olan ve kullanım hakkı kişilere devredilmiş arazi. TMMOB, 2013: 86.
[443] BOA., ŞD. 2104/15.
[444] BOA., DH. MUİ. 70/14

2.3.18. Kestorat Köyü İlkokulu

1881 yılında Ergiri sınırları dâhilinde yer alan Kestorat (Qestorat) köyünde Koto Hoxhi idaresinde bir ilkokul (iptidai) açılmıştır[445]. H. 24 Kanunievvel 1305 (M. 5 Ocak 1890) tarihli kayda göre ise Hristaki Efendi tarafından inşa edilmiş olan Kestorat Karyesindeki erkek ve kız öğrencilere yönelik gece mektebinin kapatılması istenmektedir. Bunun sebebi olarak ise Hristaki Efendi'nin Ergiri Metropolidi ve okul müdürüyle anlaşamaması sonucu mektebin her yıl ödenmekte olan 1,200 liralık ücretini vermemiş olması ve mektepte okutulan kitapların zararlı (kitab-ı muzıra) olarak addedilmesi gösterilmiştir[446].

2.3.19. Kokâr Karyesi İptidai Mektebi

Premedi kazasına bağlı Kokâr karyesinde yer alan mektep hazine-i hassa tarafından inşa ettirilmiştir. Mektebin kesin inşa tarihi bilinmemektedir, ancak 23 Nisan 1322 (6 Mayıs 1906) tarihinde gönderilen tahriratta masrafı hazine-i hassadan karşılanarak karyede bir adet mektep inşa edilmesi istenmektedir[447]. 1908 tarihli tahriratta ise mektebin öğretmen ataması beklediği görülmektedir. Binanın inşaatı muhtemelen 1908 yılı ortalarına doğru bitirilmiş olmalıdır.

R. 1 Haziran 1324 (M. 14 Haziran 1908) tarihli diğer bir belgede ise okul için bir muallim atanması istenmektedir. Atanacak muallim için 150 kuruş maaş belirlenmiş ve ödemesi de tamamen Yanya Vilayeti maarifine bırakılmıştır. Ancak daha sonra 150 kuruş maaşa Dersa'âdet dârü'l-muallimîn me'zunlarının rağbet etmeyeceği anlaşılmıştır. Bu sebeple karyede bulunan ve istenilen vasıflara sahip başka bir muallimin bulunması istenmektedir. Bunun üzerine muallimliğe Yanya dârü'l-muallimîn mezunlarından ve Berât idâdîsinin beşinci senesi tasdiknâmelilerinden Behveli Şerif Efendi atanmıştır[448].

2.3.20. Kostoric Karyesi İptidai Mektebi

Mektep, Premedi kazasının Fratar kasabasına bağlı Uğurlu ve Gostoviş köylerinin ortasında yer alan Kostoric karyesinde inşa edilmiştir (bu köylerde 100 hanede 500 İslam nüfusu oturmaktadır). Ancak köylerde yaşayan ahali ücretini ödemek için maddi açıdan yeterli olmadığından okulda eğitim verecek bir muallim bulunamamış dolayısıyla okul da açılamamıştır. Bunun üzerine Yanya vilayeti maarifinden ücretinin ödenmesi istenmiş ise de maarif bütçesinde açık olduğu ve öğretmen maaşının yardımlarla ödenmesi gerektiği cevabı alınmıştır. Köylülerin vilayet maarifine karşılık olarak yazdığı dilekçede ise yine köyde maaşa

---

[445] Bartl, 1998: 248
[446] BOA., DH. MKT. 1687/46
[447] BOA., DH. MKT. 1084/78
[448] BOA., MF. MKT. 1051/45

tekabül edebilecek bir paranın toplanmasının mümkün olmadığı ve bu durumu merhamet edilerek maaşın maarif nezaretinden tahsis edilerek bir öğretmen tayin edilmesi istenmektedir (22 Haziran 1322 / M. 5 Temmuz 1906)[449].

2.3.21. Labove-i Zir Karyesi Rum İptidai Mektebi

Labove-i Zir karyesi[450] Tepedelen kazasına bağlıdır. Köyün tamamı 69 hanede kadın ve erkek olmak üzere toplamda 326 Ortodoks Rum'dan ibarettir.

R. 20 Nisan 1320 (M. 3 Mayıs 1904) tarihli mazbatada köyde mektep bulunmadığından çocukların eğitiminin köydeki kilisenin bir odasında verildiği kaydedilmiştir. Bu sebeple köyde bir mektebe ihtiyaç duyulmaktadır.

Mektep Rumlar tarafından bağışlanan köyün ortasındaki İstavrovi Mahallesi'nde 300 m^2 arazi üzerine inşa edilecektir. Arazi, miriyeden olduğu için senelik 12 kuruş[451] öşür bedeli ödenerek kullanılabilecektir[452, 453].

Yapılması planlanan mektep 20,30 m. uzunluğunda, 15,30 m. genişliğinde ve 9,75 m. yüksekliğinde olup, kâgir bir şekilde inşa edilecektir.

Yapılan keşif sonucunda mektebin inşası için 29.780 kuruş harcanacağı anlaşılmıştır (Ek-2). Bu para karye sakinlerinden Luka Koçi'nin vasiyetinde bıraktığı meblağdan karşılanacaktır.

Yapılan yazışmalar sonunda bu bölgede bir Rum mektebinin inşa edilmesine bir mahzur olmadığı ortaya çıkmıştır[454]. Mekteple ilgili yazışmalar R. 20 Nisan 1320 (M. 3 Mayıs 1904) – R. 17 Mayıs 1322 (M. 30 Mayıs 1906) tarihleri arsında sürmüştür.

Çizim kâğıdının ölçüleri ve çizimlerin altındaki ölçeğin hangi birime göre hazırlandığı bilinmemektedir. Sadece kâğıdın en altında "Tepedelen kazasına tabi Labove karyesinde mahal-i sairesinde inşa olunacak mekteb-i sıbyanın resmidir fi 2 Nisan 318" yazmaktadır. Kâğıdın sol alt köşesinde ise "Ergiri Belediye Kalfası" ibaresi ve altında da mührü yer almaktadır. Mührün içindeki yazı okunamamaktadır ancak keşif defterinin altında "Ergiri Belediye Kalfası" ibaresinin altında "Hristo Kalfa" yazmasından bu planın da onun tarafından çizildiği düşünülmektedir.

---

[449] BOA., MF. MKT. 957/5.
[450] Aşağı Labove: Günümüzde Labove köyü Büyük Labove (Labova e Madhe) ve Küçük Labove (Labove e Vogel) olarak iki kısma ayrılmaktadır. Yamacın aşağısında yer alan Küçük Labove'dir. Dolayısıyla bahsedilen yer burası olmalıdır.
[451] Bazı yerlerde senelik 16 kuruş olarak geçmektedir.
[452] 22 Şubat 1321 tarihli mazbatada arazinin Rum ahali tarafından bağışlandığı yazmaktadır.
[453] 3 Mayıs 1320 tarihli belgede arazinin vakıf malı olduğundan ve 300 m^2 için 100 kuruş bedel ödenerek alındığından bahsedilmektedir.
[454] BOA., BEO. 2848/213562.

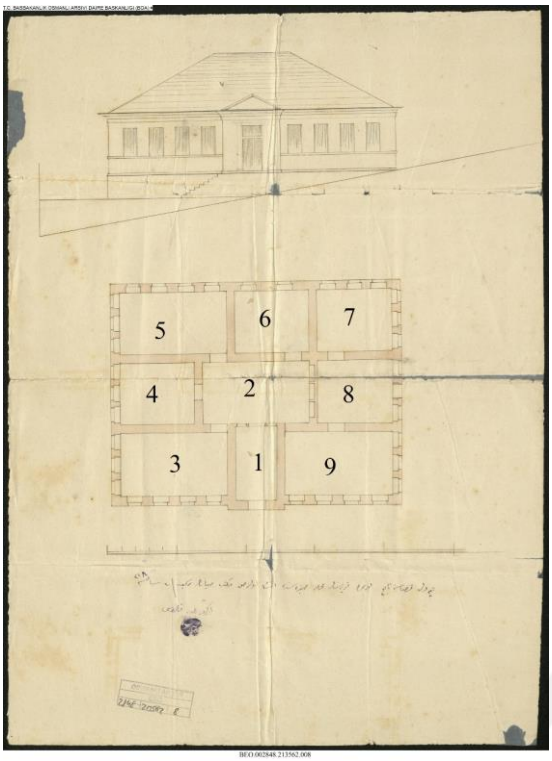

Çizim 2. 38 Labove-i Zir karyesinde inşa edilmek istenen mektep

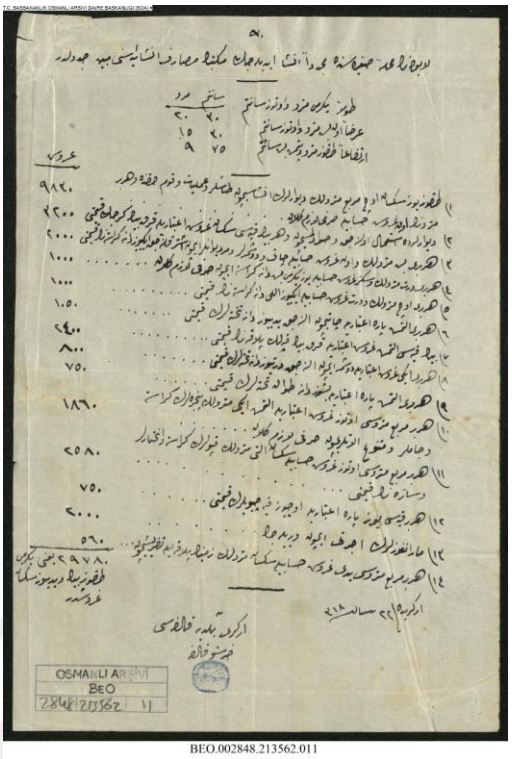

Ek 2 Labove-i Zir karyesinde inşa edilmek istenen mektebin keşfi

Plan için mekânlar hakkında açıklayıcı bilgilerde bulunulmamıştır. Çizimlerden anlaşıldığı kadarıyla mektep eğimli bir arazi üzerinde yer alacaktır. Kapı kütlesi cepheden taşıntı yapmaktadır ve neo-klasik bir tarzda iki yanda sütunceleriyle beraber ele alındığı görülmektedir. Kapı kütlesinin iki yanında dörder adet pencere yer almaktadır. Pencerelerin dikdörtgen şekilli oldukları anlaşılmaktadır.

1 numaralı mekân bir giriş koridorudur ve 2 numaralı dağılım mekânına bağlanmaktadır. Maarifi Umumiye Nizamnamesinin altıncı maddesi gereği sıbyan mekteplerinin eğitim süreleri dört yıl olmalıdır. Bu sebeple 2 numaralı mekânın etrafına dizilmiş olan 3, 4, 5 ve 6 numaralı odaların her sene için ayrılmış bir derslik olduğu düşünülmektedir.

Planın sağ tarafında kalan 7, 8 ve 9 numaralı odaların diğer mekânlarla bir bağlantısı olmayıp dışardan 8 numaralı mekâna doğrudan girilmekte ve 7 ve 9 numaralı odalara geçilmektedir. Bu mekânlar müdür ve öğretmen odası olarak düşünülmüş olabilirler.

2.3.22. Libove Karyesi Rum Rüştiye Mektebi

Tepedelen'e bağlı Labove karyesinde rüştiye mektebi açılmasına R. 13 Haziran 1312 (M. 25 Haziran 1896) tarihinde ruhsat verilmiştir. Mektebin sorumluluğu Rum Patrikhanesine aittir[455].

2.3.23. Luzat Karyesi İptidai Mektebi

Tepedelen kazasına tabi Luzat karyesinde[456] yeniden tesis olunarak açılan iptidai mektebi muallimliğine aylık 75 kuruş maaşla Yanya daire-i muallimîn mezunlarından Hüseyin Efendi atanmış ve 26 Kanunievvel 1323 (8 Ocak 1908) tarihinden itibaren işe başlamıştır[457].

2.3.24. Mecidgoran Karyesi İptidai Mektebi

Tepedelen kazasına bağlı Mecidgoran karyesinin[458] iptidai mektebi 3000 kuruş masraf edilerek R. 1306 (M. 1890/1) yılında açılmıştır[459]. 20 Kanunisani 1312 (M. 1 Şubat 1897) tarihli kayda göre mektepte görev yapmakta olan Abdüsselam Efendi'nin görevini terk etmesiyle mektebin muallimliğine aylık 228 kuruş maaş ile Yanya dârü'l-muallimîni mezunlarından Âdem Efendi atanmıştır[460].

2.3.25. Nivan Karyesi Mektebi

Ergiri sancağına bağlı Tepedelen kazasının Nivan karyesinde[461] Mihail Hristo tarafından ruhsat alınmadan bir mektep tesis edilmeye çalışılmış ancak engellenmiştir. Bunun üzerine Mihail Hristo yeniden fevkani ve iki odalı bir hane kiralayarak mektep tesis etmek istediğine dair arzda bulunmuş ve bunda Ergiri mutasarrıflığı tarafından bir mahzur görülmeyip Yanya vilayetine bildirilmiştir. Mektebin ders programı dâhilinde Rumca ve Arnavutça bulunmasının yanı sıra kiralanan hanelere özel mekteplerin açılmasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle vilayetçe bir karar verilememiş ve olay şura-i devlete taşınmıştır.

Verilen cevapta bir önceki medresenin açılmasına mani olan nedenin Arnavutçanın bir kenara bırakılarak Yunancanın öğretilmesidir (öğrencilerin Arnavutça konuşması yasaklanıp Yunanca konuşmaları zorunlu tutulmuştur). Yunancanın öğretilmesine soğuk bakılmasının

---

[455] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1222.
[456] Karye bu gün de aynı adla anılmaktadır.
[457] BOA., MF. MKT. 1048/26.
[458] Bugünkü Mezhgoran karyesi olmalıdır.
[459] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1225.
[460] BOA., MF. MKT. 358/47.
[461] Karye bu gün de aynı adla anılmaktadır.

nedeni ise bölgedeki Hristiyan Arnavutların Yunanlılara meyil edeceği endişesidir. Ancak açılmak istenen yeni mektep için Ergiri Metropolitliğinden gönderilen istekte Arnavutçaya dair bir görüş olmadığı belirtilmiştir.

Son olarak mektepten arz edilen ders programının arkasına düşülen R. 20 Nisan 1301 (M. 2 Mayıs 1885) tarihli yazıda Türkçenin ve yerel dil olan Arnavutçanın öğretimine dikkat edilmesi suretiyle mektebin açılmasına bir beis görülmediği not edilmiştir[462].

2.3.26. Premedi İptidai İnas Mektebi

Premedi İptidai Mektebine dair ilk kayıt R. 20 Teşrinisani 1310 (M. 2 Aralık 1894) tarihinde öğretmen maaşının resmen 120 kuruş olarak kaydedildiğini göstermektedir. Ancak vilayete gelen bir tezkerede öğretmenin 150 kuruş aldığının belirtilmesi üzerine aradaki 30 kuruşun ne sebeple verildiğinin hesabı sorulmaktadır[463].

R. 21 Mart 1318 (M. 3 Nisan 1902) tarihli diğer bir kayıtta ise halktan toplanan yardım paralarıyla mektebin genişletilerek yenilendiği ve remi açılışının yapıldığı bildirilmektedir[464].

R. 20 Ağustos 1321 (M. 2 Eylül 1905) diğer bir tezkirede ise bu mektebe padişahın ismi verilmek istenmektedir [465]. M. 20 Eylülde gelen cevapta ise bu isteğin uygun bulunduğu bildirilmiştir[466].

2.3.27. Premedi Rum İptidai ve İnas Mektebi

Premedi kazasıda Rum tebaadan çocuklar ve kızlar için bir mektep olmadığından, kirayla tutulmuş bir evde 130 kız çocuğu eğitim almakta olup bunlar için bir mektep inşa edilmesi zaruri görülmüştür. Leskovik sancağı mutasarrıflığından verilen mazbatada mektebin inşa edileceği arsanın Sotir Papayani, Nikola Lino, İstataki İstefan, Hristaki İstavro, Kane Biyi ve Azgar karyeli Angili'nin tasarrufunda olduğu ve Sotir Papayani ile Nikola Lino'nun rızası belli olmamakla birlikte diğerlerinin razı oldukları ayrıca burasının İslam mahallesinden uzak olduğu belirtilmiştir. Bu mahalde Rum cemaati 233 hanede 461 nüfustur.

Mektep kâgir olarak 17 m. uzunluğunda, 16 m. genişliğinde ve 10 metre yüksekliğinde inşa edilecektir[467]. Mektebin kaç kuruşa mal olacağına dair belgeler Dersaadet'te bulunan Sotir'in yanında olduğu için mazbatada ayrıca belirtilmemiştir.

---

[462] BOA., ŞD. 209/47.
[463] BOA., MF. MKT. 239/43.
[464] BOA., DH. MKT. 468/5.
[465] BOA., DH. MKT. 1003/43.
[466] BOA., İ. MF. 11/37.
[467] Dosya içindeki diğer bir mazbatada 22 m. uzunluğunda, 12 m. genişliğinde ve 10 m. yüksekliğinde inşa edileceği yazmaktadır.

Sonuç olarak 1883 yılı içerisinde yapılan yazışmalar çerçevesinde bu mahalde mektebin açılmasına bir kusur bulunmamış ve inşasına ruhsat verilmiştir[468].

Planın sağında duvarın ortasına yerleştirilmiş kemerli bir giriş açıklığı (Eisodos/Είσοδος) yer almaktadır. Buradan binanın giriş holüne geçilmektedir (Sala / Σάλα). Planın sağ alt köşesindeki dikdörtgen mekân kız mektebi olarak kullanılacaktır (Parthenagogeion/Παρθεναγωγείον). Bu mekânın solundaki iki küçük oda derslik olarak değerlendirilmiştir (Domatia / Δωμάτια). En üstteki mekân ise çocuklar için ayrılmış sıbyan mektebi olmalıdır (Nipiagogion / νηπιαγωγείον)[469].

Premedi Rum inas mektebine ait R. 12 Nisan 1327 (M. 25 Nisan 1911) tarihli bir mazbatada maarif nezaretinden gelen H. 16 Rebiülahir 1329 (M. 16 Nisan 1911) tarihli tezkire üzerine mektepte okutulan Atina'da basılmış olan "Elenizmos" adlı Rumca kitabın içeriğinden dolayı Osmanlı topraklarına girişinin yasaklandığının dâhiliye, maliye ve maarif nezaretlerine bildirilmesi istenmektedir[470].

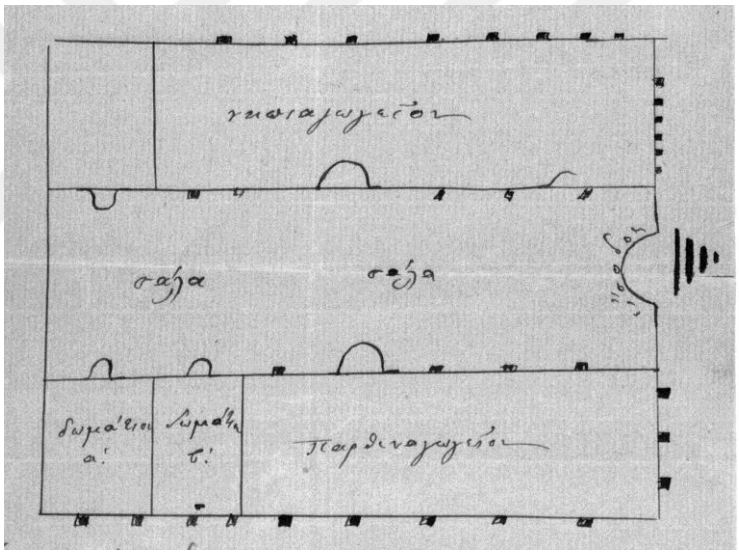

Çizim 2. 39 İnşa edilecek olan Premedi Rum İnas Mektebi

2.3.28. Premedi Rum Rüştiye Mektebi

Mektebin ruhsatnamesi R. 25 Eylül 1310 (M. 7 Ekim 1894) tarihinde verilmiştir. Mektebin sorumluluğu Rum Patrikhanesi'ne ait görünmektedir. Açılış tarihi bilinmeyen mektepte R. 1316 (M. 1890/1) tarihli Maarif Salnamesine göre 95 erkek öğrenci bulunmaktadır[471]. R. 1317 (M. 1891/2) salnamesinde öğrenci sayıları verilmemiştir[472].R. 1318

---

[468] BOA., İ. DH. 898/71453.
[469] Plan üzerindeki notların çevirileriyle ve açıklayıcı bilgileriyle katkılarından dolayı Sayın Esin Ozansoy'a (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı) teşekkürlerimi borç bilirim.
[470] BOA., MV. 151/59.
[471] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1222.
[472] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1441.

(M. 1892/3) salnamesinde okula kayıtlı 90 erkek 72 kız öğrenci görülmektedir[473]. R. 1319 (M. 1893/4) yılında 72 kız 85 erkek[474], R. 1321 (M. 1895/6) yılında ise 83 erkek okula kaydedilmiştir[475].

2.3.29. Premedi Rüştiye Mektebi

R. 24 Ağustos 1294 (M. 5 Eylül 1878) belgede mektebin ikinci öğretmenliği (muallim-i sani) için İpek Rüştiye Mektebi'nden Abdullah Efendi'nin aylık 80 kuruş maaşla tayin edildiği ancak harcırahını almasına rağmen Abdullah Efendi'nin İpek'te kalarak gelmediği kaydedilmiştir[476].

Mektebe dair diğer bir kayıt R. 1316 (M. 1898) tarihli Maarif salnamesinde geçmektedir. Salnamede mektebe kayıtlı 28 öğrencinin ve bir de hademenin olduğu öğrenilmektedir[477]. R. 1317 senesinde ise mektepte 23 öğrencinin eğitim gördüğü kaydedilmiştir[478]. R. 1318[479] ve R. 1319[480] yıllarında bu sayı 25'e yükselmiş ve son olarak R. 1321 yılında[481] 23 öğrencinin kaydedildiği anlaşılmaktadır.

2.3.30. Premedi Sıbyan Mektebi

Premedi'de var olan sıbyan mektebinin harap olmasından dolayı, kazada Sultan Bayezid tarafından inşa ettirilmiş olan caminin bitişiğindeki arsada, yeniden yapılmış olan medresenin yanında planda gösterildiği gibi üç odalı bir sıbyan mektebinin inşasına karar verilmiştir.

Mektebin inşası için gereken 10,000 kuruş servet sahipleri tarafından bağışlanacaktır. İnşaatta kullanılacak olan taşlar karye ahalisi tarafından ücreti ödenmek suretiyle taşınacaktır.

Aylık 400 kuruş maaşa bağlanan görevlilerden biri mektebin odalarında oturup layık olan çocuklara Arapça kitap okutturacaktır (R. 27 Nisan 1282 / M. 9 Mayıs 1866)[482].

Planda 1 numarayla gösterilmiş alan bahçe, 2 numaralı alan mektep, 3 numaralı alan divanhane, 4 numaralı mekan ders odası, 5 numaralı mekan oda, 6 numarayla gösterilmiş olan oda kahve ocağı, 7 numaralı mekan ise heladır. Çizimin altında verilen ölçeğin üzerinde "zirai esmanı" yazmaktadır. Bu planda ölçek diğerlerinden farklı olarak zira' hesabıyla verilmiştir.

---

[473] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318: 1615.
[474] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319: 939.
[475] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 704.
[476] BOA., MF. MKT. 57/179.
[477] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1214.
[478] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1434.
[479] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318: 160.
[480] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319: 933.
[481] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1321: 701.
[482] BOA., İ. MVL. 55/24925.

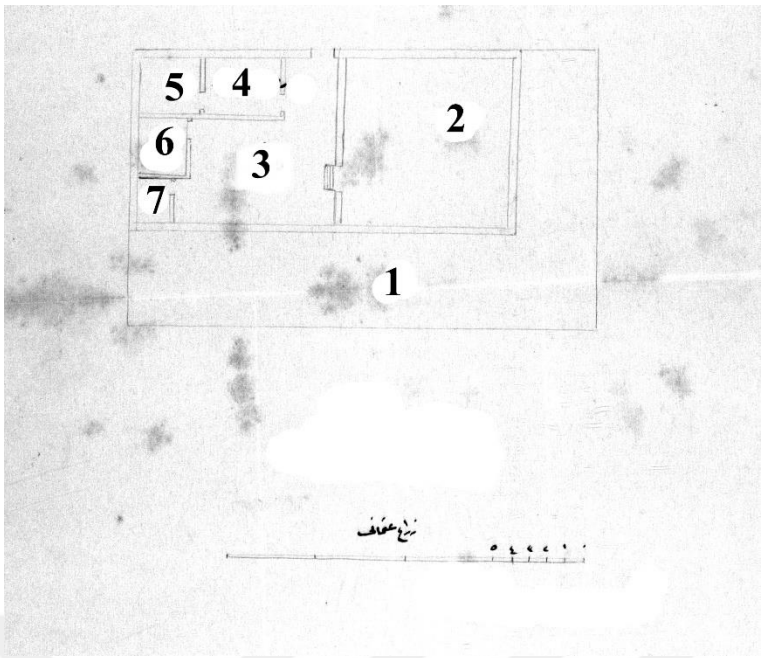

Çizim 2. 40 Premedi Sıbyan Mektebi

2.3.31. Sinan Mehmet Karyesi İptidai Mektebi

Maarif salnamesinde mektebin iptidai derecesinde olduğu ve 1700 kuruş harcanarak R. 1300 (M. 1884/5) yılında açıldığı kaydedilmiştir[483]. R. 17 Haziran 1315 (M. 29 Haziran 1899) tarihli belgede Tepedelen'e bağlı Mehmed Sinan karyesindeki mektebin dar olduğu gerekçesiyle genişletilerek yeniden inşa edildiği bildirilmektedir[484].

2.3.32. Tepedelen İptidai Mektebi

1316 tarihli Maarif Salnamesinde mektebin R. 1305 (M. 1889/90) yılında 3,500 kuruş harcanarak açıldığı kaydedilmiştir[485]. Başbakanlık Osmanlı arşivindeki kayıttan da Tepedelen İptidai Mektebi muallimi Timur Efendi'nin, maaşının öğrencilerin haftalık olarak verdikleri ücretten ibaret olmasından dolayı geçinemediği hata burayı terk ederek başka bir yerde çalışmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Timur Efendi'ye 200 kuruş maaş tahsis edilmiştir (R. 15 Nisan 1320/ M. 28 Nisan 1904). R. 8 Eylül 1320 (M. 21 Eylül 1904) tarihinde ise mekteb muallimliğine Yanya idadisi mezunlarından Behçet Efendi atanarak işe başlamıştır[486].

---

[483] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1225.
[484] BOA., MF. MKT. 456/54.
[485] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1225.
[486] BOA., MF. MKT. 793/60.

2.3.33. Valçişte Karyesi İptidai Mektebi

Premedi kazasına bağlı Valçişte karyesinde bir iptidai mektebi kurulup açılışı yapılmıştır. Mektebe tayin edilen öğretmen 200 kuruş maaşa bağlanmıştır. Ancak Valçişte karyesi civar köylere uzak olduğundan çocuklar okula devam edememektedir. Bu sebeple okulun yine Premedi kazasına bağlı ve nüfusu daha çok olan Fratar karyesine nakli istenmektedir (R. 13 Temmuz 1310 / M. 25 Temmuz 1894)[487].

2.3.34. Zavalan İptidai Mektebi

Arşiv belgelerinden Premedi'ye bağlı Zavalan karyesindeki[488] iptidai mektebinin padişahın silahşörlerinden Osman Bey tarafından inşa ettirildiği öğrenilmektedir. Mektepte muallimlik yapması için görevlendirilen Receb Efendi'ye 150 kuruş karye ahalisi tarafından ve 150 kuruş da Filat kazasındaki iptidai mektebi muallimliğine ayrılan 450 kuruş içerisinden olmak üzere toplamda 300 kuruş maaş verilecektir[489]. Receb Efendi R. 6 Haziran 1306 (M. 18 Haziran 1890) tarihinde işe başlamış ve R. 16 Mayıs 1308 (M. 28 Mayıs 1892) tarihinde ise istifa etmiştir. Alması gereken paradan 3,497.5 kuruş almış, 1307 Temmuzundan 1308 Mayıs ayının 16'sına kadar olan maaşını yani 1,572.5 kuruşu ise alamamıştır. Bu meblağın tahsilatı istenmektedir[490].

2.4. Kamu Yapıları

2.4.1. Belediye Binaları

2.4.1.1.Saranda Belediye Binası

Yapıya ait sadece bir adet fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğraf I. Dünya Savaşı sırasında 10.09.1917 tarihinde Saranda'nın İtalyanlar tarafından işgalinin ardından, belediye binasının ordu tarafından ele geçirildiği sırada çekilmiştir. Fotoğrafın altında "Santi Quaranta[491]: Presa di possesso del Municipio da parte del Marinai Italiani" (Saranda: Belediye binasının İtalyan denizciler tarafından devralınması) yazmaktadır (Foto. 2. 51).

---

[487] BOA., MF. MKT. 239/43.
[488] Günümüzde de aynı isimle anılmaktadır.
[489] MF. MKT. 164/13.
[490] BOA., MF. MKT. 188/53.
[491] Santi Quaranta "Kırk Aziz" anlamına gelmektedir. Saranda (Sarandë) kelime anlamıyla "kırk" demektir. Osmanlı belgelerinde Aysaranda yani "Kırk Aziz) olarak geçmektedir.

Foto. 2. 51 Saranda Belediye Binası [492]

2.4.2. Hapishaneler

2.4.2.1.Ergiri Hapishanesi

Ergiri hapishanesine dair ilk kayıt H. 20 Zilkade 1281 (M. 29 Mart 1865) tarihine aittir. Bu kayıtta hükümet konağı dâhilinde yer alan ve yeni baştan inşa edilmiş olan hapishane için keşifte gösterilen 5,813 kuruşa ek olarak harcanan 657 kuruşun hesabının verilmediği ve bu harcamanın dönemin Ergiri kaymakamı İsmail Hakkı Paşa'dan istendiği belirtilmektedir[493].

Dâhiliye Nezaretine gönderilen R. 13 Temmuz 1317 (M. 26 Temmuz 1901) tarihli telgrafnamede ise hapishanenin tamire muhtaç durumda olduğundan bahsedilmektedir. Telgrafname 16 Temmuz 1317 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Muhasebeye yönlendirilmiştir[494].

R. 14 Teşrinisani 1327 (M. 27 Kasım 1911) tarihli diğer bir belgede Ergiri'de hapishane olarak kullanılmasına karar verilen kalenin zemin katının dar ve rutubetli olmasından bu işlev için uygun görülmediği görüşü bildirilmiştir. Bu tarihte kullanılmakta olan hapishanenin boşaltılarak tamir edilmesinin mümkün olmaması durumunda ise uygun bir arazinin kiralanarak üzerine 21 hapishane (21 hücreli bir hapishane kast edilmiş olmalıdır) inşa edilmesi istenmektedir[495].

---

[492] https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Saranda_(World_War_I).jpg (erişim tarihi: 30.03.2020).
[493] BOA., MVL. 1011/42.
[494] DH. TMIK. S. 34/90.
[495] DH. MB. HPS. 34/46.

2.4.2.2.Ergiri Nisa Hapishanesi

R. 29 Mayıs 1307 (M. 10 Haziran 1891) tarihli telgrafnameye göre aylık bedeli 30 kuruş olan Ergiri nisa hapishanesinin dar gelmesinden dolayı aylık 50 kuruşa bir hane kiralanarak hapishaneye çevrilmek istenmektedir. Ancak daha önce gönderilmiş olan 20 Nisan 1307 tarihli telgrafta hapishanenin kirasının 1296 yılının Mart ayından itibaren aylık 18 kuruş olduğu ve 1305 senesi Teşrinievvelinin başından itibaren de altı kuruşunun Kurveleş Kazası hükümet konağının kirasından karşılandığı ve böylelikle aylık 24 kuruş ödendiği anlaşılmaktadır. 1306 yılının Mart ayında yapılan %18'lik bir artışla kira 19.5 kuruşa yükselmiştir. Bu hesap üzerine hapishane kirasının hangi tarihten itibaren 30 kuruş olduğu ve bu meblağın nasıl karşılandığının açıklaması istenmektedir[496].

2.4.2.3.Premedi Hapishanesi

Premedi'de hapishane bulunduğuna dair sadece tek bir belgede bilgiye rastlanmaktadır. R. 21 Nisan 1323 (M. 4 Mayıs 1907) tarihli bu belgede hapishanenin nemli ve karanlık olduğu için onarıma ihtiyaç duyduğundan ve bu sebeple de durumun Yanya ve İşkodra Vilayetleri adliye müfettişliklerine bildirildiği ve cevap beklendiği kaydedilmiştir. Dosyadaki R. 10 Mayıs 1323 (M. 23 Mayıs 1907) tarihli diğer varaktan ise bu isteğin uygun görüldüğü anlaşılmakta ve işlemlerin hızlandırılması istenmektedir[497].

2.4.2.4.Tepedelen Hapishanesi

R. 12 Nisan 1322 (M. 25 Nisan 1906) tarihli belgede Tepedelen hapishanesinin bodrum kattaki koğuşlarıyla diğer bazı yerlerinin onarıma ihtiyaç duyduğu ve gerekli tamiratın 889,5 kuruşa yapılacağı ve bu meblağın Ergiri mutasarrıflığınca 1321 yılı Eylül ayı maaş ödemelerinden artan 2,160 kuruş içerisinden karşılanacağı kaydedilmiştir[498].

2.4.3. Hükümet Konakları

2.4.3.1.Ergiri Hükümet Konağı

Ergiri Hükümet Konağına dair en erken kayıt 16 Muharrem 1285 (9 Mayıs 1868) tarihlidir. Bu mazbataya göre harap durumda olan konağın tamiri için 30,500 kuruş gerekmektedir. Bu paranın Delvine kazasında satışa çıkarılmış olan arazilerden karşılanması

---

[496] BOA., DH. MKT. 1841/7.
[497] BOA., DH. TMIK. S. 68/30.
[498] BOA., ŞD. 428/19.

öngörülmektedir[499]. H. 28 Muharrem 1285 (M. 21 Mayıs 1868) tarihli belgede ise bu istek uygun görülmüş ve hazine tarafından gereğinin yapılmasına karar verilmiştir[500].

Dâhiliye nezaretinden maliye nezaretine gönderilen diğer bir mazbatada konağın harap halde olduğu ve onarımı için dülger kalfalarına yaptırılan keşif sonucunda 36,900 kuruşa ihtiyaç duyulduğu yazmaktadır. Bunun üzerine gönderilen cevapta ise bölgedeki düger kalfalarının muzır (zarar veren) ve tama'kar (açgözlü) oldukları söylenerek onların öngördüğü bedelin hesaba alınmaması ve maliye nezaretince gönderilen 2,000 kuruşla aciliyeti olan yerlerin onarılması istenmektedir. Bu meblağa ek olarak 8,000 kuruş daha onarıma harcanmak üzere onaylanmışsa da ihtiyaç olan yere ulaşmadığı anlaşılmaktadır (Şubat 1879)[501].

Hükümet konağına dair dâhiliye nezaretine yazılmış olan 22 Şaban 1309 (22 Mart 1892) tarihli telgrafta ise konağın kale içinde yüksek bir yerde yer aldığından şikâyet edilerek memurların buraya ulaşmakta güçlük çektikleri belirtilmiştir. Zaten harap durumda olan ve tamirine oldukça fazla meblağlar harcanan konağın yerine kasaba içinde yeni bir konak inşa edilmesi önerilmektedir. Bu yeni konağın ücretinin ise halkın yardımlarıyla karşılanacağı ve devlete yük olunmayacağı yazılmıştır. Bu konağın inşaatı için 200,000 kuruş toplanmış ancak inşaat için uygun bir arazi bulunamamıştır. Bunun üzerine kasabanın ortasında Hayri Beyin hanesinin satın alınarak onarılmak istenmiştir. Hane 79,180 kuruşa satın alınmış ve yapılan keşif sonucunda 130,000 kuruşa onarılabileceği tespit edilmiştir[502].

R. 1311 (M. 1895/6) tarihli Yanya vilayeti salnamesinde Ergiri'nin merkezinde yer almakta olan Hükümet konağının mahal olarak uygun bir yerde olmadığı gibi kasabaya da uzak olmasından dolayı Ergiri Çarşısının ortasında üç katlı, 36 odalı, bir salonu ve 100 kişilik bir namazgâhı olan, süvari ve piyadelere mahsus iki koğuşu ile bir tevkifhanesi bulunan, kuzeyinde iki tane sofası olan bir hükümet konağının yeniden inşa edildiği kaydedilmiştir. Bu konağın inşası için ahaliden 200,000 kuruş tedarik edildiği de eklenmiştir[503].

Bu yeni hükümet konağının çatısı taş plakalarla örtüldüğü için akmakta ve duvarlara zarar vermektedir. Bu sebeple üst örtüyü kaplayan taşların 4,000 kuruşa satılarak hazineye kaydedilmesi ve yerine 15,000 kuruş sarf edilerek alınacak olan kiremitlerin konulması istenmektedir (R. 27 Teşrinievvel 1314 / M. 8 Kasım 1898)[504]. Bahsi geçen 15,000 kuruşun 4,000'i ödenebilmiş, karşılıksız kalan 11,000 kuruşun ise dâhiliye bütçesindeki "tamirat ve

[499] BOA., I. SD. 3/147.
[500] BOA., A. MKT. MHM. 408/65.
[501] BOA., ŞD. 274/64.
[502] BOA., ŞD. 2096/27.
[503] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1311: 328.
[504] BOA. BEO. 1223/91670.

inşaat tertibinden" veya "diğer aksâm ve masârifât ve mahsûsât tasarrufâtından" ödenmesi istenmektedir[505].

R. 11 Ağustos 1315 (M. 23 Ağustos 1899) tarihli belgeden ise yeni hükümet konağında yer alan mescidin imamlık vazifesine getirilen kişiye verilecek olan 600 kuruşun, yine konak dâhilinde yer alan kahvehanenin kirasından elde edilen 900 kuruş içerisinden ödeneceği ve artan 300 kuruşun da hazineye aktarılacağı anlaşılmaktadır[506].

Muhtemelen aradan geçen zaman içerisinde yeni hükümet konağı da yıpranmış ve onarımı için R. 31 Teşrinievvel 1327 (M. 13 Kasım 1911) tarihinde bir keşif daha yaptırılmıştır. Keşif defterinden konağın çatısının ve olukları ile birlikte döşemesinin, kapı ve pencerelerinin onarılacağı anlaşılmaktadır. Bu onarımlarda kullanılacak gerekli malzeme için detaylı tarifler verilmiş, amele ve dülger giderleri de hesaplanarak toplamda 8,082 kuruş masraf çıkarılmıştır (Ek -5)[507].

Hükümet konağına ait belgelerin devamında Ferit ve kardeşi Hayri Beylere ait olan konağın alınarak onarımının yapıldığı ancak kardeşlere söz verilen ücretin üçte birinin ödenip kalan üçte ikilik kısmının ise iki seneden beri hala daha ödenmediği anlaşılmaktadır[508].

R. 14 Mayıs 1328 (27 Mayıs 1912) tarihli maliye nezaretine gönderilen belgede hükümet konağının kahvehanesinin ihtiyaç üzerine evrak mahzeni olarak kullanılmaya başlandığı ve bu sebeple kira bedeli olan 900 kuruşun artık alınmayacağı bildirilmiştir[509].

Özet olarak toplanacak olursa kale içinde yer almakta olan hükümet konağının harap duruma gelmesi ve konum itibariyle ulaşımın zor olması nedeniyle yeni bir yer arayışı içerisine girilmiştir. Yeni konak için halktan 200,000 kuruş toplanmış bunun 79,180 kuruşuyla merkezi bir yerde yeni bir konak alınmış, 130,000 kuruşa da bu konağın onarımı yapılmıştır.

2.4.3.2.Premedi Hükümet Konağı

Premedi Hükümet Konağına dair tek kayıt 17 Teşrinisani 1315 (29 Kasım 1899) tarihine aittir. Bu belgede konağın harap durumda olduğundan ve yapılan keşif sonucunda onarımı için 1,470 kuruşa ihtiyaç olunduğundan bahsedilmektedir. 1314 Teşrinievvelinden 1315 Mayıs ayına kadar kaymakamlık görevi vekâletle idare edildiğinden maaşından artan 8,000 kuruşun tamir masraflarına harcanması istenmektedir[510].

---

[505] BOA., BEO. 1227/92002.
[506] BOA., DH. MKT. 2237/140.
[507] BOA., ML. EEM. 905/15.
[508] BOA., BEO. 704/52749.
[509] BOA. ML. EEM. 920/5.
[510] BOA., ŞD. 2700/26.

2.4.3.3.Pogun Hükümet Konağı

Ergiri'ye bağlı Pogun kazasında inşasına lüzum görülen hükümet konağı için yapılan keşif sonucunda 55,000 kuruşun gerekli olduğu ancak halk arasında 51,857 kuruşun toplanabildiği, bu miktarın az olmasından dolayı da köyün ileri gelenlerinin toplanarak konağın emaneten inşasına karar verildiği R. 26 Teşrinievvel 1318 (H. 8 Kasım 1902) tarihli mazbatadan anlaşılmaktadır[511]. Konağın resmi ve toplanan paraların kaydedildiği defter konuyla ilgili kişiye gönderilmiş, gelen cevapta da bir an evvel inşaata başlanması istenmiştir[512].

2.4.3.4.Saranda (Aysaranda) Hükümet Konağı

19 Kanunisani 1302 (31 Ocak 1887) tarihli mazbatada Ergiri'ye bağlı Aysaranda (Saranda) iskelesinde yer alan hükümet konağının yeniden inşa edileceği kaydedilmiştir[513]. R. 2 Mayıs 1303 (M. 14 Mayıs 1887) tarihli diğer bir kayıtta ise gönderilen resmin kötü olduğu ve keşif defterinin ise harcama esaslarına uygun olmadığından bahsedilerek yeniden ve daha detaylı bir şekilde hazırlanması ve konakta ikamet ettirilecek memurlara yapılacak daireler için de bir pusulanın oluşturulması istenmektedir[514].

2.4.3.5.Tepedelen Hükümet Konağı

R. 9 Nisan 1307 (M. 21 Nisan 1891) tarihli yazıyla konağın tamir olduğu ve kiralık yere gerek kalmadığı bildirilmiş, iki ay sonra R. 11 Haziran 1307 (M. 23 Haziran 1891) tarihinde gönderilen diğer tahriratta ise tamiratın geçici olduğundan ve şu an için konağın kullanımının mümkün olmadığından bahsedilmiştir. Ardından R. 21 Ağustos 1307 (M. 2 Eylül 1891) tarihli dilekçede konağın harap durumundan dolayı aylık 400 kuruş kirayla başka bir yer tutulduğu kaydedilmiştir. Bu durum üzerine yine aylık 440 kuruş kira bedeli ödenmek suretiyle kaza merkezinde bir konak kiralanarak kullanımı talep edilmişse de şu anki hazinenin bu kirayı ödemeye müsait olmadığı cevabı alınmıştır. Bu sebeple eski hükümet konağının mümkün mertebe fazla masraf çıkarmayacak şekilde tamir edilip kullanılması istenmektedir[515].

---

[511] BOA., İ. DH. 1403/32.
[512] BOA., DH. MKT. 582/78.
[513] BOA. DH. MKT. 1396/98.
[514] BOA., DH. MKT. 1404/84.
[515] BOA. DH. MKT. 1868/33.

2.4.4. Lojmanlar

2.4.4.1. Kaymakam ve Memurların İkametine Mahsus Konak

Konak, devlet memurlarının kalmasına yönelik olarak inşa edildiği için bir lojman olarak değerlendirilmiş bu sebeple de "Kamu Yapıları" başlığı altında ele alınması uygun görülmüştür. Yapı, Tepedelen Kalesi içinde yer almaktaydı. R. 12 Rebiülahir 1269 (M. 23 Ocak 1853) tarihli Yanya valisine gönderilen mektupta yıkılmaya yüz tutmuş olan konağın 54,250 kuruşa Engel Kalfa sorumluluğu dâhilinde onarılmasına karar verildiği yazmaktadır[516]. Onarımın yapılacağı bu süre zarfında konakta kalanlar 500 kuruş bedel karşılığında başka bir konağa nakledilmişlerdir[517].

2.4.5. Mahkeme Binaları

2.4.5.1.Ergiri Bidayet Mahkemesi

R. 9 Mayıs 1301 (M. 21 Mayıs 1885) tarihli tezkirede Ergiri'de yer alan Bidayet Mahkemesi'nin harap durumda olduğu ve yapılan keşif sonucunda binanın onarımı için 6,150 kuruşa ihtiyaç duyulduğu kaydedilmiştir. Bu meblağın sadece 150 kuruşunun karşılığı bulunup kalan 6,000 kuruşu geçen senenin bütçesinden karşılanacaktır[518].

Mahkemenin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak Evliya Çelebi 1670'de bölgeyi ziyaret ettiğinde Memi Bey varoşunda yer alan ve yine Memi Bey tarafından yaptırılmış olan bir mahkeme binasından bahsetmektedir[519].

Konuya dair başka bir kayda rastlanmamakla beraber, Evliya Çelebi'nin aktarımlarına dayanarak mahkeme binasının ilk kez yeni yapılmış olan çarşı ile beraber 17.yy.ın ortalarında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

2.4.6. Telgrafhaneler

2.4.6.1.Ergiri Telgrafhanesi

Telgrafhanenin kesin açılış tarihi bilinmemektedir ancak R. 4 Mayıs 1283 (M. 16 Mayıs 1867) tarihinde Hariciye Nezaretine gönderilen belgede yeni açılmış olan telgrafhanede hazineden karşılanmak üzere aylık 500 kuruş maaş ile bir adet memurun daha görevlendirilmesi ve diğer memurla ilgili herhangi bir olumsuz durum karşısında (hastalık, kaza gibi) haberleşmenin devam ettirilmesi istenmektedir[520].

---

[516] BOA. A. }MKT. MVL. 60/19.
[517] BOA., I. MVL. 259/9717.
[518] BOA., I. SD. 75/4409.
[519] Evliya Çelebi, 2013: 351.
[520] İ. HR. 225/13187.

R. 11 Temmuz 1306 (M. 23 Temmuz 1890) tarihli belgede Ergiri çarşısında çıkan yangının telgrafhaneye ulaşmadan söndürüldüğünü ancak tellerin hasar gördüğünü ve iletişimin kısa süreliğine aksadığı yazmaktadır[521]. Buradan telgrafhanenin çarşı içinde veya civarında yer aldığı anlaşılmaktadır.

R. 2 Ağustos 1311 (14 Ağustos 1895) tarihli kayıttan Ergiri hükümet konağının orta katında telgrafhane ve posta için birer oda ayrıldığı ve bu birimin buraya taşınacağı anlaşılmaktadır[522].

Telgrafhane çalışanları hakkında şikâyet içerikli Dâhiliye Nezaretine yazılan dilekçe ise R. 12 Teşrinievvel 1321 (M. 25 Ekim 1905) tarihlidir. Belgede üç yıldan beri Ergiri posta ve telgraf idaresinde olan iletişim memurlarından Ergirili Mehmet Hüsrev ve Ergirili Kavas Mehmet Mersin Efendilerin görevlerini kötüye kullandıklarından (Mehmet Hüsrev Efendi gelen telgraf ve mektupları kendi akrabalarına ve ücret karşılığı diğer kişilere okutmakta, Kavas Mehmet Mersin Efendi de posta çantasını taşımaya tenezzül etmeyip bunları ücretsiz bir şekilde dağıtan bir çocuk bulup mektup ve telgraf başına 40 para istemektedir.) şikâyet edilmektedir. Bunun üzerine çarşı halkı mektuplarını toplu olarak haftada bir kere Saranduz (Saranda) Osmanlı Postanesinden göndermeye başlamışlardır[523]. Ancak burada da bir takım sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Bu durum üzerine "Ergiri Posta ve Telgraf müdüriyetine" başvurulmuş ancak adı geçen kişilerin kötü mizaçlı ve rezil kişiler oldukları cevabını almışlardır. Sonrasında "Yanya telgraf ve posta baş müdüriyetine" müracaatta bulunulmuş ise de adı geçen kişiler müdüriyette çalışan Başkâtip Ergirili Zeynel Efendi ve tahrirat kâtibi Esat Efendi'yi rüşvetle kendine bağladıklarından bu başvurudan da bir sonuç çıkmamıştır. Bunun üzerine telgraf ve posta nezaret-i celîlesine dilekçelerle müracaat edilmiş ancak bu dilekçeler de Mehmet Hüsrev Efendi ile Kavas Mersin Efendi tarafından sabote edilmiştir (…telgrafhânenin civarındaki mezaristanda bulunan arz-ı hal parçalarından anlaşıldığından…). Okumakta olduğumuz bu dilekçe ile de dâhiliye nezareti aracılığıyla telgraf ve "posta nezaret-i aliyyesine" müracaat edilmektedir. Dilekçede Ergiri'de yeni bir ecnebi postanesinin açılması ve bu iki memurun başka bir yere gönderilmeleri istenmektedir. Dilekçenin sonunda ise "Ergiri tüccarlarından yirmi beş tüccar adına Muhbir Sadık" imzası yer almaktadır. R. 28 Haziran 1324 (M. 11 Temmuz 1908) tarihli cevapta ise müfettiş muavini tarafından yapılan tahkikat neticesinde bu iddiaların bir aslının olmadığı ve adı geçen

---

[521] BOA. Y. PRK. PT. 6/107.
[522] BOA., DH. MKT. 412/34.
[523] Saranda günümüzde Ergiri sınırları içerisinde yer almaktadır ancak postahane hakkında daha fazla bilgi edinilemediğinden Saranda Postahanesi hakkında ayrı bir başlık açılmamıştır.

memurların bir kusurlu bulunmadığı telgraf ve posta nazırı Tahsin tarafından Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir[524].

2.5. Sivil Yapılar

2.5.1. Çeşmeler

Evliya Çelebi Ergiri kasabasında 5 adet çeşmenin varlığından bahsederek bunların kasaba için yetersiz olduğundan ve halkın suyu aşağıdaki ovada akan Diragopol Nehri'nden taşıdıklarını söylemektedir[525]. Çeşmelerin konumuna dair hiçbir bilgi vermeyen Çelebi sadece Meşit Mahallesi'ndeki Hacı Murat Camisi Çeşmesi'ni Seyahatname'nin başka bir yerinde anmaktadır[526]. Diğer çeşmeler hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır.

2.5.1.1.Manalat Mahallesi Çeşmesi

Çeşme günümüze ulaşamamış olup kitabesi bugün Asım Baba Tekkesi'nin avlusunda yer almaktadır. Arazi çalışması sırasında kitabeye ulaşılamamıştır. Kitabe metni şu şekildedir:

Sahib'ül hayrat	صاحب الخيرات
Avlı-i Manalat Mahalli	اولي منلات محالي
Bende-i âl-i abâ Tabbah Ağa	بنده ال اعبا طباخ اغا
Bozgu, Hak teala hayrat	بوزغو حق تعالي خيرات
Ve hasenatların kabul eyleye	و حسناتلرن قبول ايليه

Foto. 2. 52 Manalat Mahallesi Çeşme kitabesi[527]

Kitabe aktarımına göre çeşme Tabbah Ağa Bozgu tarafından 1855/6 tarihinde inşa ettirilmiştir. Kitabenin veya baninin kimliği hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır (Foto. 2. 52).

---

[524] BOA. DH. MKT. 1038/23.
[525] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[526] Evliya Çelebi, 2013: 351.
[527] Tütüncü, 2013: 171.

2.5.1.2.Zal Tekkesi Çeşmesi

Çeşmenin mimari yapısı hakkında herhangi bir kayıt bulunmamakla beraber sadece Baba Rexhebi'nin eserinde 1806-1830 yılları arasında tekke postnişinliği yapan Baba Ali Gega'nın bir musluk inşa ettirdiği geçmektedir[528].

2.5.2. Köprüler

Ergiri ili sınırları dâhilinde 11 adet günümüze ulaşamamış veya kısmen kalıntıları ulaşmış olan köprü tespit edilebilmiştir.

2.5.2.1.Çarşova Köyü Köprüsü

Premedi kazasına tabi Çarşova karyesinin yanında akmakta olan Dunca Nehri üzerinde kurulmuş bir köprü bulunmaktaydı. Bu köprü aynı zamanda Avlonya'ya giden ana yol güzergâhının da bir parçasıydı. Köprünün bakım ve onarımından köylüler sorumlu tutulmuş, buna karşılık olarak da avârız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye vergilerinden muaf edilmişleridir (H. 29 Receb 1196 / M. 10 Temmuz 1782) [529].

R. 27 Nisan 1282 (M. 9 Mayıs 1866) tarihli diğer bir belgede ise köprünün yıkıldığı ve yeniden inşası için 20,000 kuruşun gerektiği kaydedilmekle birlikte bu meblağın 16,000 kuruşunun ahali tarafından toplanacağı, bunun üzerine kalan 4,000 kuruşun ise devlet hazinesinden karşılanarak inşaatın yapılmasına karar verildiği yazmaktadır[530].

2.5.2.2.Hamidiye Köprüsü

R. 27 Nisan 1324 (M. 10 Mayıs 1908) tarihli bir belgede kasaba civarında yer aldığı kaydedilmiştir[531].

2.5.2.3.Hanım Köprüsü

R. 9 Kanunisani 1326 (M. 22 Ocak 1911) tarihli belgeden Ergiri Deresi üzerinde kurulmuş olan Hanım Köprüsü'nün sel taşkınları nedeniyle bir ayağının yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bu köprü taşımacılık için büyük önem arz ettiğinden yerine geçici olarak ahşap bir köprü inşa edilmesi ve Hanım Köprüsü'nün de yıkılan ayağının gelecek sene içerisinde onarılmasına karar verilmiştir[532].

---

[528] Rexhebi, 1970: 290.
[529] BOA., C. NF. 7/321.
[530] BOA., I. MVL. 555/24925.
[531] BOA., Y. PRK. UM. 81/40.
[532] BOA., DH. İD. 03/28.

2.5.2.4.Muço Hyssa Köprüsü (Ura e Muço Hyssa)

Yapı, Klissura Vadisi boyunca akan Viyosa ırmağının üzerinde Klissura şehrinin çıkışına 3 km. kala yer almaktadır. Bu köprü Klissura ile Maleşova'yı (Maleshovë) ve daha da ileride Zagoria'yı bağlar[533].

Köprü 18.yy.ın ilk on yılı içerisinde Muço Hysoja tarafından yaptırılmış olmalıdır. Muço Hysoja Tepedelen Kalesi'nin komutanı aynı zamanda 1701-1704 yılları arasında Tepedelen, Kurveleş (Kurvelesh) ve Berat'ta ağır vegilerden dolayı Osmanlı İmparatorluğuna karşı başkaldıran isyancıların lideridir[534].

Yapının doğuraki ayağının tabanında üç sıra halinde kesme taş kullanıldığı gözlenmektedir. Bu taş bloklar 0,15-0,20 m. yüksekliğe sahiptir ve harçla tutturulmuştur. Köprünün geri kalanından farklı özellikler sergileyen bu taş sıraları, yapının burada daha önceden var olan başka bir köprünün yerine inşa edildiği düşüncesini doğurmaktadır.

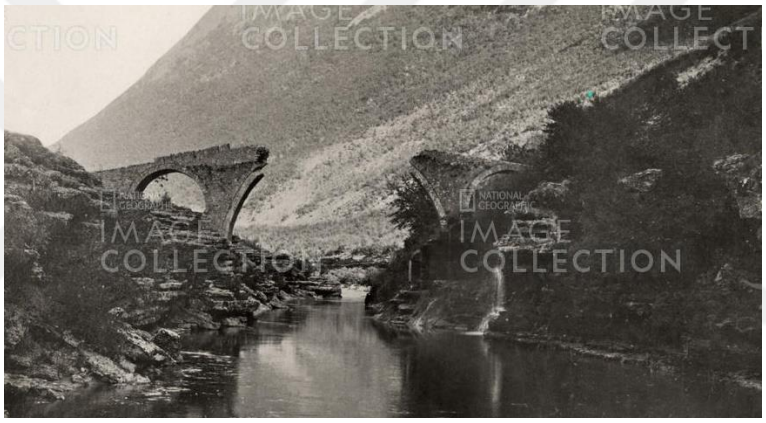

Foto. 2. 53 Muço Hyssa Köprüsü [535]

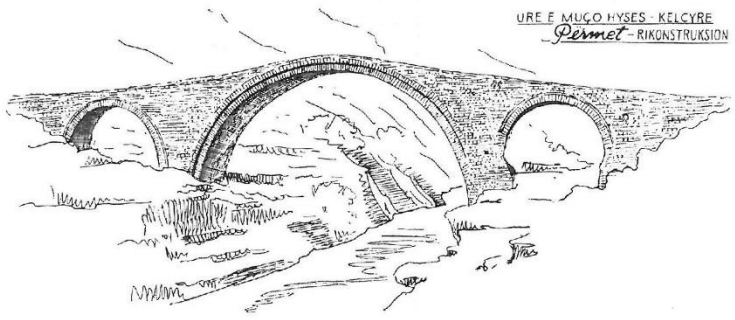

Çizim 2. 41 Muço Hyssa Köprüsü, restitüsyon [536]

Köprünün tabliye döşemesinde pomza taşı ve nehir taşları kullanılmıştır[537].

---

[533] Shtylla, 1977: 105.
[534] Shtylla, 1977: 105.
[535] https://www.natgeoimagecollection.com/archive/-2KWGDNVU5YV5.html#/SearchResult&ITEMID=2KWGDNVU5YV5&POPUPPN=1&POPUPIID=2KWGDNVU5YV5 (erişim tarihi: 08.12.2020).
[536] Shtylla, 1977: 106.
[537] Shtylla, 1977: 105.

Yapıdan günümüze ana kemerin bir kısmı korunmuş olarak ulaşmıştır. Kemer yaklaşık 20 m. genişliğe sahiptir. Fotoğrafta bir adet de boşaltma gözünün olduğu görülmektedir. Shtylla yaptığı restitüsyon çiziminde bu gözün köprünün diğer yakasında da tekrarlandığını göstermektedir[538] (Foto. 2. 53, Çizim 2. 41).

2.5.2.5.Badelonje Köyü Köprüsü (Ura e Fshatin Badëlonjë)

Petran'ın kuzeybatısındaki Badelonje köyünü doğusundan akan Viyosa Nehri üzerinde yer almaktaydı[539].

Günümüze ulaşamamış olan yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Bakiyelerden anlaşıldığı üzere köprünün inşasında pomza taşı ve kireç harcı kullanılmıştır[540].

Yapının sadece soldaki ayağının bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir (Foto. 2. 54). Shtylla kalan izlerden yola çıkarak konglomera kayalıkların üzerine oturan köprünün 20 m. genişliğinde tek kemer üzerine inşa edildiğini ve iki adet boşaltma gözüne sahip olduğunu yazmaktadır[541]. Ancak bölgeyi ziyaret eden seyyahlar köprüden üç gözlü olarak söz etmektedirler[542].

Köprünün kesin inşa tarihine dair hiçbir bilgi olmamakla beraber bölgeyi ziyaret etmiş olan Pouqueville 1806 yılındaki seyahati sırasında Badiglioni (Badelonje) denilen Müslüman bir köye geldiklerinden, dere yatağını takip ettiklerinden ve oradaki üç kemerli bir köprüden bahsetmektedir. Bunlara ek olarak köprü ayaklarının haç motifleriyle dolu olduğundan söz etmektedir[543]. 1814 yılında buraya gelen Hughes ise köyün adını anmamakla birlikte Premedi'den Ergiri'ye giderken bu bölgedeki diğer köprülere benzeyen üç kemerli bir köprüden geçtiklerini ve yapının Yunan haçlarıyla süslü olduğunu aktarmaktadır[544]. Shtylla ise 20.yy.ın ilk çeyreğine kadar köprünün ayakta ve işler durumda olduğundan bahsetmektedir[545].

---

[538] Shtylla, 1977: 105.
[539] Shtylla, 1977: 105.
[540] Shtylla, 1977: 105.
[541] Shtylla, 1977: 105.
[542] Pouqueville, 1820: 210-211; Hughes, 1830: 398-399.
[543] Pouqueville, 1820: 210-211.
[544] Hughes, 1830: 398-399.
[545] Shtylla, 1977: 105.

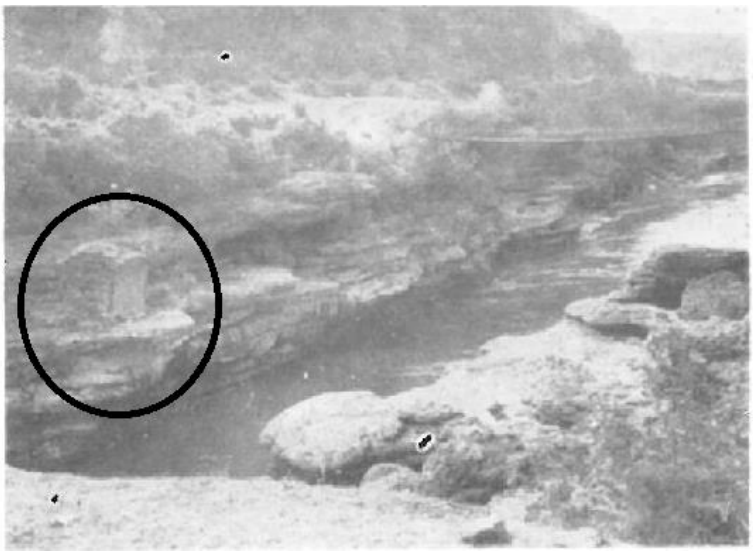

Foto. 2. 54 Badelonje Köprüsü kalıntıları [546]

2.5.2.6.Görice Köprüsü (Ura e Goricës)

Köprü günümüze ulaşamamıştır. Drin Nehri'nin kolu üzerinde yer alan köprü ulusal yolun solunda Jorgucat kasabasının yakınına konumlandırılmıştı[547].

Günümüze ulaşamamış olan yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Tabliye kısmı 32 m. uzunluğunda ve 1,90 m. genişliğindedir. Üç gözlü olarak inşa edilen eser düz köprüler grubuna girmektedir. Köprü gözleri yarım daire kemerlidir. Doğudan batıya doğru birinci kemeri 7,60 m., ikinci kemeri 6,50 m. üçüncü kemeri ise yaklaşık 4 m. bir açıklığa sahiptir ancak toprak altında kaldığından açık bir şekilde görülememektedir[548] (Foto. 2. 55, Çizim 2. 42).

Kiel yapıyı gördüğünde harap halde olduğunu söylemektedir. Ortadaki ve batıdaki kemerlerin iyi korunduğunu, doğudakinin ise tabliye döşemesinin tamamen harap olduğunu ancak kemerin ayakta durduğunu aktarmaktadır[549].

Yapıyı tarihlendirmeye yetecek kadar veri elimizde mevcut değildir.

---

[546] Shtylla, 1977: 105.
[547] Kiel, 1990: 146.
[548] Kiel, 1990: 146; eserden bahseden diğer bir kaynak ise köprünün 27 m. uzunluğunda, 1,60 m. genişliğinde ve zeminden maksimum 4,50 m. yüksekliğinde olduğunu aktarmaktadır. Shtylla, 1976: 228.
[549] Kiel, 1990: 146.

Foto. 2. 55 Görice Köprüsü [550]

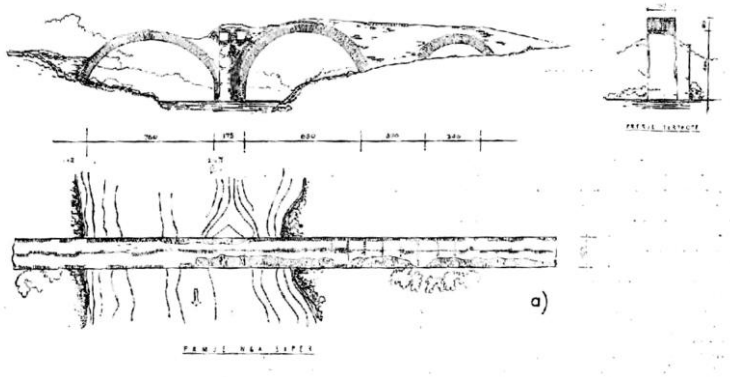

Çizim 2. 42 Görice Köprüsü, cephe ve plan [551]

2.5.2.7.Lekli/Lekël Ahşap Köprüsü (Ura e Druit e Leklit)

Shtylla köprünün Tepedelen'de Drin Nehri üzerinde yer aldığını yazmaktadır. Köprünün kalıntılarının konumu tarafımızdan tespit edilememiştir. Köprünün iki başı ve orta ayağı Tepedelen'deki "Uji i Ftohtë" akarsuyu yatağında insitu halinde durmaktadır. Orta ayağının ilginç bir özelliği yatay hatılların yansıra ortaçağ köprülerinde pek sık uygulanmayan dikey hatılların kullanılmış olmasıdır (Foto. 2. 56). Lekli Ahşap Köprüsü 18.yy.da inşa edilmiş olmalıdır[552].

Köprüye ait ilk kayıt Evliya Çelebi tarafından tutulmuştur. Evliya, 1670 yıllarında bölgeyi ziyaret ettiği sırada Lekel (Lëkël) köyü önünde Ergiri suyu üzerinde kurulmuş olan Mehmet Subaşı Köprüsü'nden söz ederek yapıyı tek gözlü ve iki yanında birer boşaltma kemeri olan bir köprü olarak tanımlamaktadır[553]. Köprünün banisinin adı ilk olarak daha güneyde yer alan Subaşı köprüsünü aklımıza getiriyor olsa da izlenen rota takip edildiğinde konumunun doğru bir şekilde aktarıldığı anlaşılmaktadır. Ancak yine de isimlendirme konusunda bir yanlış anlaşılma ihtimalini veya iki köprünün de aynı bani tarafından inşa edilmiş olabilme olasılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır.

---

[550] Shtylla, 1976: 228.
[551] Shtylla, 1976: 231.
[552] Shtylla, 2013: 200.
[553] Evliya Çelebi, 2013: 355.

Sonuç olarak burada iki adet boşaltma gözü olan tek kemerli taş bir köprünün muhemelen taşkınlardan ötürü yıkılarak yerine ahşap bir köprü yapılmış olabileceği söylenebilir (Çizim 2. 43).

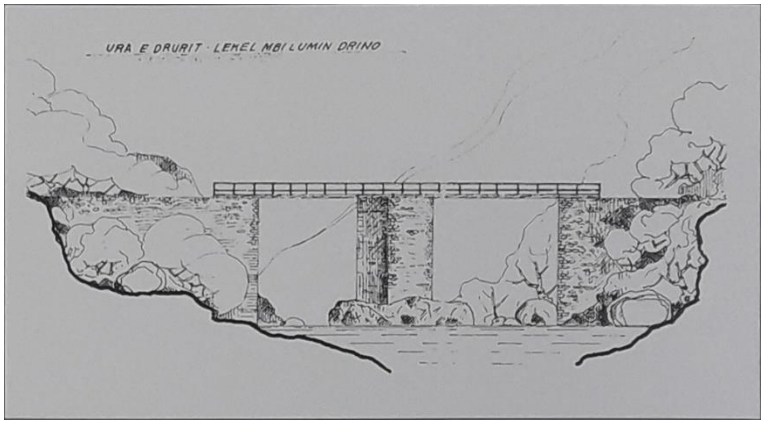

Çizim 2. 43 Lekli Köprüsü, cephe [554]

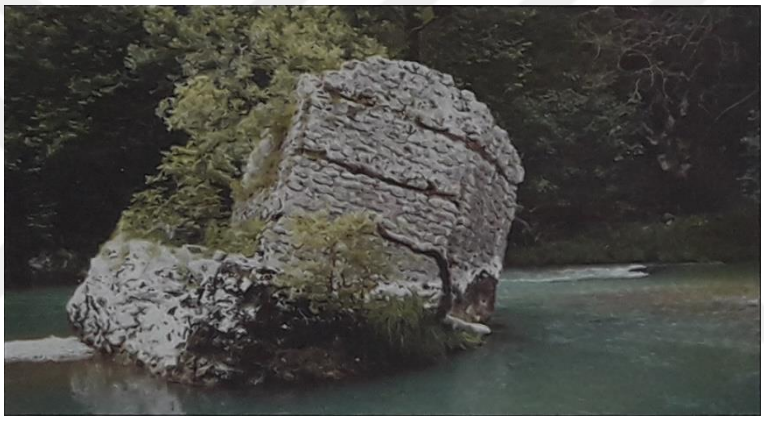

Foto. 2. 56 Lekli Köprüsü Kalıntıları [555]

2.5.2.8.Paspal Ahşap Köprüsü (Ura e Druit e Paspalit)

Köprü Pogon'a bağlı Hllomo köyünün girişinde yer almaktaydı. Eski köprünün ahşap tabliyesi ve ayakları insitü halindedir (Foto. 2. 57). İki adet ayağı vardır. Ayakların memba yönünde üçgen selyaranlar bulunmaktadır. Ortaçağ köprülerini andıran yapı 18.yy.da inşa edilmiştir [556].

[554] Shtylla, 2013: 200.
[555] Shtylla, 2013: 200.
[556] Shtylla, 2013: 201.

Foto. 2. 57 Paspal Köprüsü [557]

2.5.2.9.Premedi Köprüsü -1

Viyosa Nehri'ni takiben Premedi kasabasının girişinde iki adet taş köprü bulunmaktaydı. Bunlardan bir numaralı köprü modern köprünün birkaç yüz metre yukarısında yer almaktaydı. Köprünün sadece bir parçası kalmış olup bakiyelerinden pomza taşından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında köprünün yapısı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Bu köprünün diğerinden önce inşa edildiği düşünülmektedir[558].

2.5.2.10. Premedi Köprüsü -2

Premedi'de şimdiki modern köprünün olduğu yerde ise büyük bir taş köprü yer almaktaydı. Shtylla eserin 1927 tarihli bir fotoğrafından bahsederek beş küçük kemerinin ve yaklaşık 15 m. açıklığa sahip bir ana kemerinin olduğunu ancak bu ana kemerinin yıkıldığından bahseder. Köprüden geriye sadece nehrin sol yakasında yer alan küçük bir kemer kalmıştır (Foto. 2. 58). Pouqueville Premedi'den Tepedelen'e gitmek için 7 kemerli bir köprüden geçtiğini[559] aktarmaktadır. Hughes'un ifadeleri ise daha soyut olmakla birlikte Klissura'dan beş saat yol aldıktan sonra güzel bir köprüden geçerek Premedi'ye girdiğini söylemektedir[560].

11 Haziran 1286 (M. 23 Haziran 1870) bir belgede Premedi kasabası kenarında yer alan köprünün büyük bir kısmının hasar gördüğünden ve eğer yıkılacak olursa daha büyük bir masrafa sebebiyet vereceği belitilerek masraflarının kasaba ahalisi tarafından karşılanmak üzere kış gelmeden onarılması istenmektedir[561].

---

[557] Shtylla, 2013: 201.
[558] Shtylla, 1977: 105.
[559] Pouqueville, 1820: 216-217.
[560] Hughes, 1830: 389.
[561] BOA., ŞD. 2085/40.

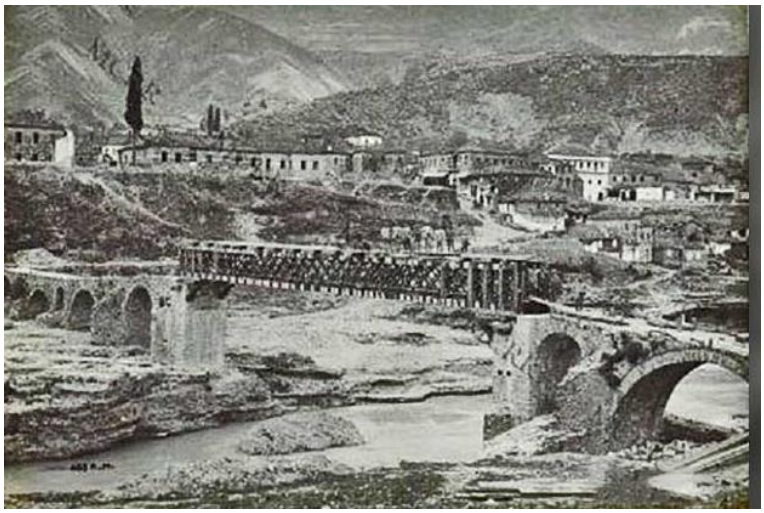

Foto. 2. 58 Premedi Köprüsü -2 [562]

2.5.2.11. Petran Köprüsü (Ura e Petranit)

Köprü Langarica (Langaricë) ve Viyosa nehirlerinin kesiştiği noktanın ilerisinde yer almaktadır. Premedi bölgesi sınırları dâhilinde olan yapı Viyosa Nehri üzerine inşa edilmiştir[563].

Günümüze ulaşamamış olan yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir (Foto. 2. 59).

Köprü konglomera kayalıklar üzerine oturmaktaydı. Yapının bakiyelerinden anlaşıldığı üzere inşasında kireç taşı kullanılmış, bağlayıcı olarak ise kireç harcı kullanılmıştır[564].

Köprü mimarisi hakkındaki bilgilerimiz 20.yy.ın başınca çekilmiş bir fotoğrafa dayanmaktadır (Foto. 2. 60). Fotoğraftan anlaşıldığı üzere yapı dik köprüler grubuna dahil olup iki kemere ve altı adet boşaltma gözüne sahiptir. Shtylla büyük olan köprü gözünün yaklaşık 20 m. kadar bir açıklığa sahip olduğunu belirtmektedir. Köprünün diğer ölçüleri hakkında herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Yapının sadece temel seviyesinde korunmuş olan ayakları günümüze ulaşabilmiştir[565].

Yapının inşasına dair hiçbir veri bulunmamaktadır. Pouqueville 1806 yılında bölgeyi ziyareti sırasında mezarlığın yanında yer alan köprünün başında durduklarından ve burada seyyahlar için yapılmış bir köşk olduğundan bahsetmektedir[566]. Bu bilgilerden yola çıkarak

---

562 https://konica.al/2018/09/halli-i-ures-se-permetit-domosdoshmeri-per-gjithe-permetaret/ (erişim tarihi: 18.01.2020).
563 Shtylla, 1977: 103.
564 Shtylla, 1977: 103.
565 Shtylla, 1977: 103.
566 Pouqueville, 1820: 209.

köprünün en geç 18.yy. içerisinde inşa edilmiş olabileceği öne sürülebilir. Shtylla köprünün 1950'lere kadar varlığını sürdürdüğünü söylemektedir[567].

Foto. 2. 59 Pertan Köprüsü kalıntıları [568]

Foto. 2. 60 Pertan Köprüsü [569]

2.5.3. Hamamlar

2.5.3.1.Ergiri Hamamı

Evliya Çelebi Ergiri kasabasını anlatırken iki adet hamamının bulunduğundan bahsetmektedir. Hamamlardan biri kış aylarında açık olup Temmuz ayında kapalı olduğunu bildiren Evliya Çelebi diğer hamamın sürekli olarak kapalı kaldığını aktarmaktadır[570]. Yapıların konumu hakkında hiçbir aktarımda bulunulmamıştır. Ancak bahsi geçen hamamlardan birinin Meşit Mahallesindeki olduğu düşünülmektedir. Diğer hamam ise günümüze ulaşamamış olup hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

---

[567] Shtylla, 1977: 103.
[568] Shtylla, 1997: 104.
[569] Shtylla, 2013: 180.
[570] Evliya Çelebi, 2013: 352.

2.5.3.2.Libohova Köyü Hamamı

Evliya Çelebi köyde küçük bir hamam olduğundan bahsetmektedir[571]. Yapılan arazi çalışmasında hamama dair bir ize rastlanmamıştır.

2.5.4. Kütüphaneler

2.5.4.1.Ergiri Kütüphanesi

Kütüphane Ergiri kasabası içinde yer almakta olup R. 1316 (M.1900/1) yılında ahali tarafından tesis edilmiştir[572].

2.6. Ticaret Yapıları

2.6.1. Çarşılar ve Panayır Yeri

2.6.1.1.Eksiri Valtoz Köyü Panayır Yeri

Köyde yılda bir kere büyük bir panayır kurulmaktadır. Panayırın kurulduğu yerde büyük bir han ve 50 kadar dükkân yer almaktadır. Evliya Çelebi panayır zamanlarında burada bir sürü derme çatma dükkânın yapıldığından ve 100,000 çadırın kurulduğundan bahsetmektedir[573]. Bahsedilen kasabanın konumu tespit edilememiştir.

2.6.1.2.Delvinak Kasabası Çarşısı

Çarşıda 40-50 adet dükkân bulunmaktaydı[574]. Bahsedilen kasaba günümüzde Delvinaki (Δελβινάκι) adıyla Yunanistan sınırları içerisinde yer almaktadır.

2.6.1.3.Ergiri Kale Çarşısı

Kalenin kuzeyinde yer alan eski çarşıda toplam 40 adet dükkân bulunmaktaydı. Bedesten gibi tasarlanmış olan çarşının iki başında da ahşap kapılar yer almaktaydı. Bu kapılar her gece bekçiler tarafından kapatılır, bu sebeple varoştan kaleye giden yol da kapatılmış olurdu. Kaleye ulaşmak isteyenler alternatif olarak Namazgâh kapısını (kalenin batı kapısını) kullanmak zorunda kalırlardı[575].

2.6.1.4.Ergiri Sultan Çarşısı

Evliya Çelebi çarşıda 200 adet güzel ve süslü dükkânın olduğundan bahsetmektedir[576].

---

[571] Evliya Çelebi, 2013: 355.
[572] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1317: 1443.
[573] Evliya Çelebi, 2013: 353.
[574] Evliya Çelebi, 2013: 355.
[575] Evliya Çelebi, 2013: 351.
[576] Evliya Çelebi, 2013: 352.

2.6.1.5.Piskopi (Piskovë) Köyü Çarşısı

Evliya Çelebi Memi Paşa tarafından yaptırılan çarşıda 20 adet dükkânın bulunduğundan bahsetmektedir[577].

2.6.2. Hanlar

2.6.2.1.Delvinak Kasabası

Evliya Çelebi Delvinak Kasabası Çarşısı'nda 3 adet han bulunduğundan bahsetmektedir[578].

2.6.2.2.Ergiri Hanları ve Memi Paşa Hanı

Evliya Çelebi kasabada 5 adet handan bahsederek bunlardan sadece Memi Paşa Hanının sağlam durumda olduğunu belirtmektedir[579].

2.6.2.3.Libohova Köyü Hanı

Evliya Çelebi köyde 1 han olduğundan bahsetmektedir[580].

2.6.2.4.Murtaza Bey Hanı

Römeran Ali Paşa'nın Kardiklilerden aldığı intikamı anlattığı sırada (1812) köy halkını yüksek duvarları olan Murtaza Bey Hanı'na toplayıp kurşuna dizdirdiğinden bahsetmektedir[581]. Bu katliamdan bir yıl sonra Kardik'ten geçen Holland ise yapıyı Valiare Hanı olarak adlandırmaktadır[582]. Leake'nin anlatımına göre ise Valiare Hanı, Kardik (Khardiq) köyü tarafından akmakta olan Drin Nehri'nin sağ yakasında, Tepedelen'e beş saat mesafede yer almaktaydı[583]. Aynı zamanda hanın bulunduğu yer Belitza ile Drin nehirlerinin kesiştiği yerin biraz yukarıdındadır[584]. Başka bir yerde ise Stepezi (yeri tespit edilemedi) ile Valiare Hanı'nın arasındaki Drinopolis antik yerleşimine ait kale veya surlarla çevrili küçük bir yerleşimden bahsetmektedir[585]. Günümüzde yazarın bahsettiği yere yakın bir Valare köyü yer almaktadır. Köyün ilerisinde kuzeyinde Palokaster Kalesi'nin (Kalaja e Paeokaster) yer aldığı görülmektedir. Han da bugünkü Valare köyü civarda konumlandırılmış olmalıdır. Ayrıca bu tarife göre Kardik köyünün eski mevkisi de buralarda olmalıdır. Seyyah 1804

---

[577] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[578] Evliya Çelebi, 2013: 355.
[579] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[580] Evliya Çelebi, 2013: 355.
[581] Römeran, 1939: 174-175.
[582] Holland, 1815: 524.
[583] Leake, 1835: 27.
[584] Leake, 1835: 29.
[585] Leake, 1835: 58.

yılında hanı görmüş olmasına rağmen hakkında konumu dışında herhangi bir bilgi vermemektedir.

2.6.2.5.Premedi Kasabası Hanı

Premedi kasabasının aşağı varoşunda 1 adet han olduğu Evliya Çelebi tarafından not edilmiştir[586].

2.6.2.6.Subaşı Hanı

Handan seyyahların aktarımları vasıtasıyla haberdar olmaktayız. 1848 yılında bölgeyi ziyaret etmiş olan Lear, hanın Subaşı Köprüsü'nün yanında yer aldığından ve civarında gelip geçene tezkere ve pasaportlarını soran bir grup asker olduğundan bahsetmektedir[587].

2.7. Uygulanamayan Projeler

Bu başlık altında mektuplarda, arznamelerde ve telgrafnamelerde yapılacağına dair bilgi verilen ancak uygulamaya konulup konulmadığı hususunda herhangi bir veriye ulaşamadığımız yapılar ele alınmıştır.

2.7.1. Pogun Jandarma Koğuşu

R. 3 Temmuz 1321 (M. 16 Temmuz 1905) tarihli tezkirede Pogun'da hükümet konağı arkasında yeni baştan inşa edilecek olan jandarma koğuşu için yapılan keşifte 11,682 kuruşun sarf edileceği anlaşılmıştır. Yanya'dan gelen tahriratta bu meblağ uygun görülmüş, ancak bu tutar üzerinden sebebi bilinmeyen bir şekilde 110 kuruş 10 para daha aşağıya çekilmesi lazım geldiğinden koğuşların 11,580 kuruş 30 paraya inşa edileceği bildirilmiştir. Bu meblağın jandarmanın 1321 senesi bütçesi dâhilindeki "taşra inşaat ve tamirat tertibinden" sarf edilmesi konusunda gereğinin yapılması istenmektedir[588].

Pogun'da yapılacak olan jandarma koğuşunun inşa masraflarının ordu komutanlığına devredildiği ve sürecin oradan takip edilmesinin istendiği R. 3 Mayıs 1322 (M. 16 Mayıs 1906) tarihli belgeden anlaşılmaktadır[589].

---

[586] Evliya Çelebi, 2013: 357.
[587] Lear, 1851: 308.
[588] BOA., İ. AS. 57/22.
[589] BOA., SH. MKT. 1003/43.

2.7.2. Himara Zaptiye Koğuşu ve Hükümet Konağı

Himara'da[590] zaptiye koğuşunun üç kulesi tamir edilmiş bir kulesi ise yeniden inşa edilmiştir. Bu kulelerin birinde zaptiyeler ikamet etmektedir. Ancak hükümet memurlarının kalacak yeri olmadığından kiralık bir hanede konaklamaktadırlar. Bu sebepten dolayı ve cephane ile diğer müştemilatın yerleştirilebilmesi için bir hükümet konağının inşası gereli görülmektedir. Hükümet konağının dâhilinde zabıta koğuşu, hapishane, cephane ve kalacak yerlerin olması tasarlanmaktadır. Bu doğrultuda bir keşif yapılması istenmektedir[591].

R. 14 Teşrinisani 1315 (M. 26 Kasım 1899) tarihli dilekçeden Kurveleş kazasına bağlı Himara nahiyesinde inşa edilecek olan iki adet zaptiye karakolu için yapılan keşif sonucunda 7,646 kuruş masraf çıkarılmış, bunun üzerine münakasa (açık eksiltmeye, ihale) yapılmıştır. Ancak belgedeki ibareden karakolları inşa edecek uygun bir aday bulunamadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine bu paranın Yanya Vilayetince karşılanması kararlaştırılmıştır. Yanya Vilayeti tarafından meblağ uygun bulunarak kurulacak olan bir komisyon gözetiminde, yapılmış olan resim ve keşfe uygun olarak karakolların yeniden inşası ve paranın da jandarmanın 1315 senesindeki taşra inşaat ve tamirat bütçesinden karşılanması konusunda gereğinin yapılması istenmektedir[592].

2.7.3. Mecid Goran (Mezhgoran) Köyü Camisi

R. 16 Ağustos 1319 (M. 29 Ağustos 1903) tarihli dilekçede Tepedelen kazasına bağlı Mecid Goran karyesi nüfusunun sadece Müslümanlardan oluştuğu ancak mübarek günlerde ve bayramlarda ibadet edebilecekleri bir camilerinin bulunmadığından bahsedilmektedir[593]. Yapılan keşif sonucunda Sultan II. Abdülhamit namına inşa edilmek istenen cami için 25,000 kuruşun gerekli olduğu anlaşılmıştır[594]. R. 9 Şubat 1324 (M. 22 Şubat 1909) tarihli diğer bir belgeden de caminin inşaatının maliyeye devredildiği ve henüz inşa edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır[595].

2.7.4. Kışla ve Hastane

R. 27 Nisan 1324 (M. 10 Mayıs 1908) tarihli belgede Ergiri kasabası civarındaki Hamidiye Köprüsü karşısındaki alana Preveze'den Ergiri'ye gelmesine müsaade edilen askerlerin konaklaması ve bakımı için bir kışla ve hemen yanına da bir hastane yapılması mutasarrıf Cemal bey tarafından arz edilmiştir. İnşaatın hemen başlatılabilmesi için mülkiye

---

590 Günümüze Avlonya iline bağlanmıştır.
591 BOA., BEO. 133/9959.
592 BOA., İ. AS. 30/23.
593 BOA., DH. MKT. 759/22.
594 BOA., BEO. 2161/162059.
595 BOA., DH. MKT. 2748/15.

ve askeriyeden oluşan bir komisyonun hemen görevlendirilmesi ve maliyeden verilen 2,000 liranın sarfı için izin istenmektedir. Bu isteğe gerekçe olarak da Ergiri'de hükümet konağından başka devlete ait (emlak-ı miriye) bir binanın bulunmaması öne sürülmüştür[596]. Bu projenin uygulanıp uygulanmadığına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

2.7.5. Tepedelen Nisa Hapishanesi

21 Nisan 1323 (M. 4 Mayıs 1907) tarihli belgede Yanya ve İşkodra vilayetlerine gönderilen dilekçede Tepedelen kazasında müsait bir yere nisa hapishanesi inşa edilmek istendiği kaydedilmiştir[597].

[596] BOA., Y. PRK. UM. 81/40.
[597] BOA., DH. TMIK. S. 68/30.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ (GJIROKASTER) İLİNDE GÜNÜMÜZE ULAŞAN OSMANLI DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

3.1.Askeri Yapılar

3.1.1. Kaleler

3.1.1.1. Ergiri Kalesi

Yeri

Kale, Ergiri'nin merkezinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde birbirine paralel şekilde uzanan üç sıra dağdan ortadakinin batı kenarına konumlandırılmıştır (Foto. 3. 1).

Foto. 3. 1 Ergiri Kalesi, tepeden görünüm (Google Maps)

Tarihi

Ergiri Kalesi'nin geçmişi 12.yy.a kadar dayanmaktadır[598]. 1425 yılında Ergiri'nin Türklerin eline geçmesiyle kale de tekrardan onarılarak kullanılmaya devam etmiştir. Kalenin bundan sonra nasıl değişimler geçirdiğiyle ilgili bilgi veren çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Bu konuda bizi 1670 yılında bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi'nin anlatımları aydınlatmaktadır:

> "Surların çevresi 1,400 adımdır. Kalenin yönünde uzunluğu 600 germe adım ve genişliği ise 100 adımdır. Kale içinde doğu-batı yönlü uzanan işlek bir caddesi bulunmaktadır. Bu caddenin iki tarafında 200 kadar taş plakalarla örtülmüş, iki katlı, kâgir evler vardır. Evler kale beden duvarları üzerine inşa edilmiş olup maksureleri ve şahnişinleri kalenin sağındaki ve solundaki ovaya ve varoşa bakmaktadır. Kalede bir adet minareli cami (Bayezid Han-ı Veli Camii) bulunmaktadır. Caminin minaresi dibinde bir de büyük sarnıç yer alır. Kalenin iki yerinde kapısı bulunmaktadır. İki kapı da üçer adet demir kapı kanadıyla örtülmüştür. Doğu taraftaki kapıya taş merdivenle çıkılmaktadır. Batı taraftaki kapı namazgâh

[598] Karaiskaj, 2017: 171.

> kapısı olarak adlandırılır. Namazgâh meydanı ile kale arasında 100 adım boyunda ve 20 adım eninde bir hendek yer almaktadır"[599].

Ali Paşa'nın güney Arnavutluk'ta izlemekte olduğu genişleme siyaseti üzerine Ergiri Beyleri (Ali Paşa'nın öldürmüş olduğu Kaplan Paşa'nın oğulları) Ali Paşa'nın hükümetini tanımayarak kendilerini savunmaya kalkışmışlardır. Buna karşılık Ali Paşa 1811 senesininin Teşrinievvelinde Libohova Kalesi'ne 2,000 asker göndermiş ve Ergiri'ye karşı burasını bir karargâh olarak kullanmıştır. Ardından başlayan mücadelede Ali Paşa Ergiri Kalesi'nin duvarlarını toplarıyla tahrip etmiştir[600]. Bu olayın ardından Ali Paşa kalede onarım ve genişletme çalışmalarına başlamıştır.

Römeran'ın verdiği bilgilerden kalenin güneyine eklenen bölümünün bir İngiliz mühendisin çizdiği plana göre inşa edildiğini, inşaatın altı İngiliz zabit tarafından idare edildiğini ve kullanılacak malzemelerin Gardik köyündeki evlerden temin edildiğini öğrenmekteyiz. Römeran 7 Ağustos 1813 tarihinde inşaatın bitmek üzere olduğunu da söylemektedir[601].

1813 yılında kaleyi ziyaret etmiş olan Holland inşaatın başlamasından itibaren 9 ay geçmesine rağmen kale duvarlarının büyük ölçüde tamamlandığını aktararak[602] kale içinde inşa edilmiş olan saraya dair bilgiler vermektedir:

> "Vezirin burada inşa ettirdiği sarayda yer alan harem şehrin tek modern binasıdır. Ancak bu yapı bile anlamsızca hızlı bir şekilde tamamlanmış hatta bazı dairelerdeki duvar resimleri henüz yapılmamıştır. Genel olarak Türk saraylarına benzemektedir. Güzel olabilir ancak iç dekorasyonu zevksiz ve aşırı süslüdür. Dikkatsizce uygulanmış bezemeler tamamen tutarsız stilleri bir araya getiriyor."[603]

1814 yılında Ergiri'yi ziyaret etmiş olan Hughes'un anlatılarına göre kalede sadece 5,000 askerin kalabileceği barakalar değil aynı zamanda büyük bir saray ve cami de yer almaktaydı. Bunların yanında erzak ve mühimmat depolamak için yeraltında mahzenşer bulunmaktaydı. Kalenin inşasında 1,500 işçi çalışmıştır. Eklenen kale duvarları kalın bir şekilde inşa edilmiş ancak bazı yerlerin yapımında çok aceleci davranılmıştır. Yeraltı tünelleri kalenin tüm bölümlerine ulaşımı sağlamaktaydı. Su ise yaklaşık 6 mil uzaktaki su kemerleriyle temin edilmekteydi. Kalede 40 kadar top bulunmaktaydı ancak 45 tane daha

---

[599] Evliya Çelebi, 2013: 350-351.
[600] Römeran, 1939: 168-175.
[601] Römeran: 1939: 195-201.
[602] Holland, 1815: 488.
[603] Hollandi 1815: 489.

gelmesi beklenmekteydi. Kalenin güney burcu yalnızca tek bir büyük topla savunulmaktaydı[604].

Ali Paşa döneminde yapılan bu yeni eklemelerin tasarımcısı ve bazılarının da uygulayıcısı olarak Petro Korçari (Petro Korçan veya Premedili Petro Usta[605]) adlı bir mimarın adı geçmektedir[606]. Tepedelenli Ali Paşa'nın öldürülmesiyle beraber kale önemini yitirmiştir.

Çizim 3. 1 Ergiri Kalesi, doğudan[607]

Kale, I. ve II. Dünya savaşı sırasında Ergiri halkı tarafından sığınak olarak kullanılmıştır. 1932 yılında Ahmet Zogu yönetimi sırasında kaleye " 7 Penxheret" (7 Pencere) adıyla bilinen bir hapishane inşa edilmiştir. Hapishane yedi adet penceresi olduğu için bu adı taşımaktaydı. Bu hapishane kalenin yanındaki Ali Paşa sukemerinin kemer ve ayak kalıntılarından elde edilen taş malzemeyle İtalyanlar tarafından inşa edilmiştir. 1968 yılına kadar hapishane işlevini sürdürmüş olan kale 1971 yılında kapılarını müze olarak ziyaretçilerine açmıştır[608].

Mimari Tanımı

Kale dik yamaçları olan bir dağın üzerinde kuzeydoğu güneybatı yönlü uzanacak şekilde şehre hâkim bir konumda kurulmuştur. Düzensiz bir plana sahiptir.

Kalenin doğu, batı ve kuzeyde olmak üzere üç ana girişi vardır (Çizim 3. 2). Buna ek olarak bir de tali girişi bulunmaktadır[609]. Kale toplamda yedi adet burç ile korunmaktadır. Burçlar ile kale duvarları yaklaşık olarak aynı yüksekliktedir Kale duvarlarının alt kısmı çoğunlukla toprakla doldurulmuştur.

Kuzey girişin yanındaki burç ve duvarlar 30 m. kadar yüksekliğe ulaşmaktadır. 0,70 m. yüksekliğinde dairesel bir kaide üzerine oturmaktadır ve gövdesi altıgen şekillidir. 18 m.

---

[604] Hughes, 1830: 363.
[605] Karaiskaj, 1981: 245.
[606] Baçe vd., 1979: 332.
[607] Hughes, 1830: 348.
[608] IMK arşivi 428 numaralı dosya.
[609] Karaiskaj, 1981: 248.

yüksekliğe kadar içi toprakla doldurulmuştur. Bu dolgunun üstünde 7 m. yüksekliğindeki birinci kat yer almaktadır. Bu mekân dört yönden yarım daire kemerlerle dışa açılmaktadır. Ayrıca 3,30 m. kalınlığındaki duvarların üzerinde toplar için açılmış üç adet büyük pencere bulunmaktadır. Bunlara ek olarak yerden 4 m. yükseğe konumlandırılmış 030 x 0,60 m. ebatlarında küçük mazgal pencereler de açılmıştır. Kulenin platformu 2,50 m. yüksekliğinde bir duvarla çevrilmiştir[610].

Kalenin kuzey girişi sağ tarafta yukarıda bahsedilen kuleyle korunmaktadır (Foto. 3. 2). Anıtsal boyutlarda olan yarım daire kemerli kapı dikdörtgen bir çökertme içine yerleştirilmiştir. Bu kapıdan bir rampa aracılığıyla yarım daire kemerli tonozla örtülü dehlizden geçilerek kaleye girilmektedir. Bu dehliz 18 m. uzunluğundadır. Koridorun iki yanında da odalar vardır. Koridor içerde kalenin avlusuna çıkılmaktadır. Avlu günümüzde konser alanı olarak kullanılmaktadır. Bu amaçla ortasına betonarme bir platform yapılmıştır. Bu kapıdan avluya girildiğinde sağ tarafta saat kulesi görülebilmektedir[611].

Foto. 3. 2 Ergiri Kales, kuzey girişi

Kalenin batı kapısı anıtsal boyutlardadır ancak kuzey kapısına göre daha az korunaklıdır. Cephe düzeni bakımında kuzey kapısına benzemektedir. Kapı sağ tarafındaki yamuk dikdörtgen şekilli bir burç ile korunmaktadır. Bu kapıdan girildikten sonra 10 m. uzunluğunda bir koridora çıkılmaktadır (Foto. 3. 3). Koridorun sonundan kuzeye dönünce galeri kısmına girilmektedir (Foto. 3. 4). Bu kısımda dikdörtgen şekilli ayaklar birbirlerine yarım daire kemerlerle bağlanmıştır. Bu alan, kale duvarları üzerine açılmış pencerelerle aydınlatılmıştır. Galerilerin doğusunda "L" planlı mekân günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

---

[610] Baçe vd., 1979: 331-332.
[611] Saat kulesi tez dâhilinde, ayrı bir başlık altında incelenecektir.

Foto. 3. 3 Ergiri Kalesi, batı kapısı

Foto. 3. 4 Ergiri Kalesi, kemerli galeri

Giriş koridorundan güneye gidildiğinde ise hemen sağda kapının yanındaki burca çıkış için yapılmış merdivenler görülmektedir. Burcun girişi geçildikten sonra kemerli bir koridora girilmektedir. Koridorun yarım daire kemerleri bir taraftan kale duvarına otururken diğer taraftan da dikdörtgen ayaklara dayanmaktadır. Koridorun başladığı yerde hemen doğuda Kaplan Paşa Türbesi yer almaktadır. Güneye doğru devam edildiğinde kemer sıraları ikiye sonra da üçe çıkmakta ve koridor son bulmaktadır.

Kalenin diğer kapısı ise doğu kapısıdır ki bu Vezir Kapısı olarak da adlandırılmaktadır (Foto. 3. 8). Kapı cepheden dikdörtgen şeklinde taşıntı yapan burcun kuzey yüzünde yer almaktadır. Kapıdan geçilince tonoz örtülü "L" şekilli bir koridora girilir. Koridorun tamamının ahşap tavanla iki kata ayrılmış olduğu fark edilmektedir. Üst katta dört ocak ve beş pencere yer almaktadır. Pencerelerin ikisi kapı tarafına açılmıştır[612] (Foto. 3. 9).

[612] Kalenin anlatımı sırasında verilen ölçüler şu kaynaktan alınmıştır: Karaiskaj, 1971: 245-258; Baçe vd., 1979: 332-334.

Foto. 3. 5 Ergiri Kalesi, galerilerden avluya bakış

Foto. 3. 6 Ergiri Kalesi, kale avlusu

Foto. 3. 7 Kalenin doğu cephesi ve kapının konumu

Foto. 3. 8 Ergiri Kalesi, doğu Kapısı [613]

Foto. 3. 9 Ergiri Kalesi, doğu kapısı koridoru (Google Maps)

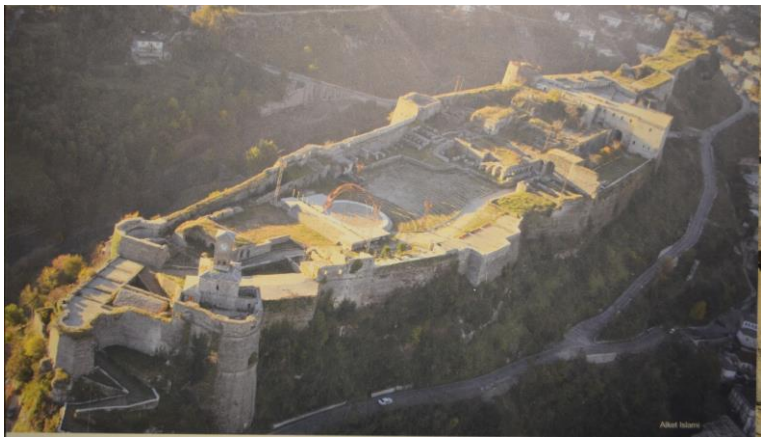

Foto. 3. 10 Ergiri Kalesi, tepeden görünüm [614]

[613] Karaiskaj, 1981: 254

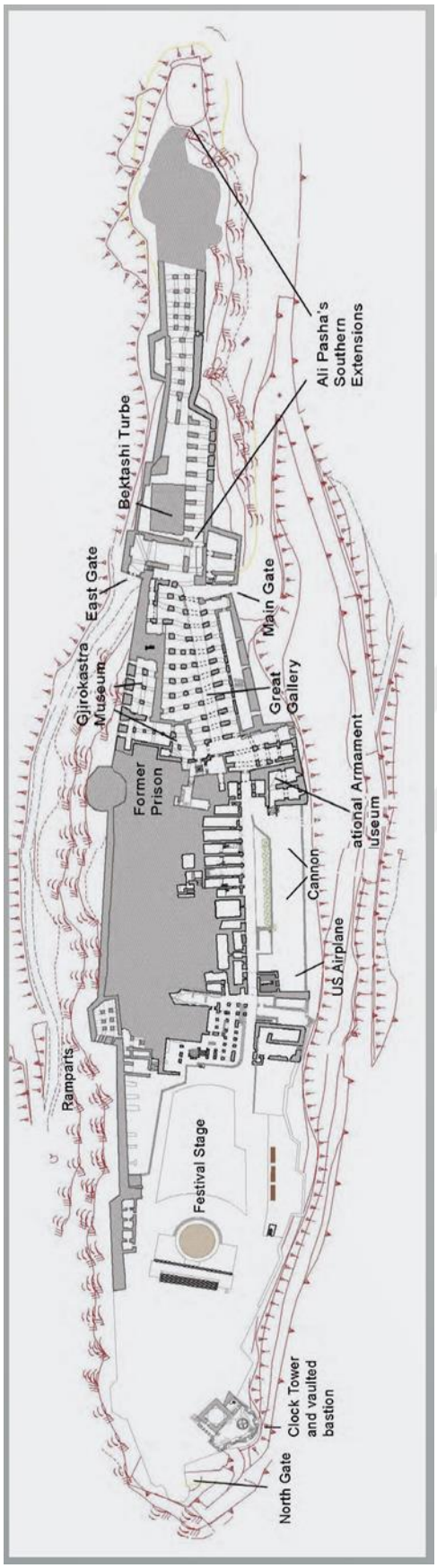

Çizim 3. 2 Ergiri Kalesi, plan [615]

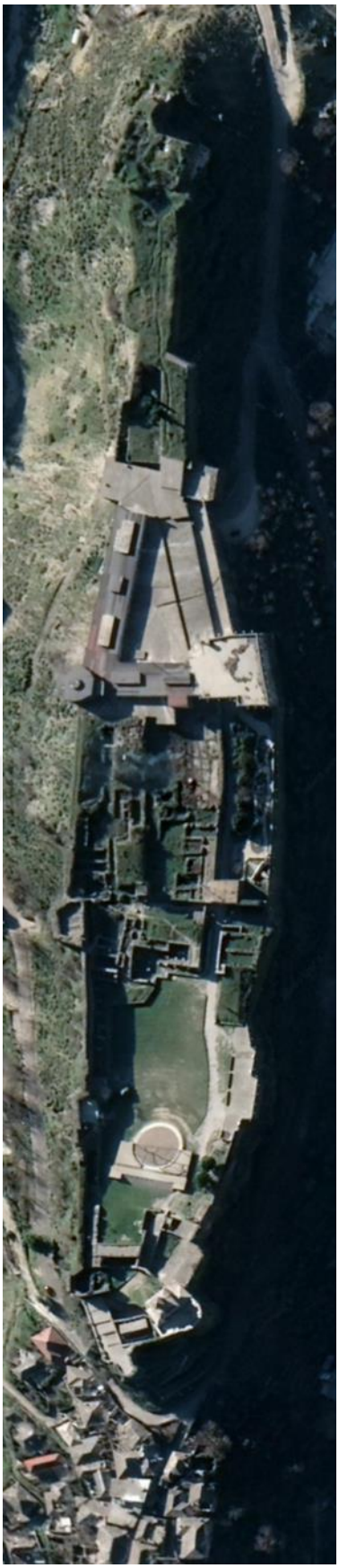

Foto. 3. 11 Ergiri Kalesi, tepeden görünüş (Google Earth)

[614] Doempke, 2012: 35.
[615] Doempke, 2012: 36-37.

Değerlendirme

Kaleler yer aldıkları coğrafyaya hâkim bir koumda inşa edilirler. Ergiri Kalesi de Ergiri'ye hakim bir konuma sahip dağın tepesine inşa edilmiş, ve üzerine inşa edildiği dağın şekline göre planlanmıştır. Kale ilk olarak 12.yy.da inşa edilmesine rağmen günümüze kadar kullanılmaya devam edilmiş ve şehir de kalenin etrafında şekillenmiştir.

3.1.1.2.Libohova Kalesi

Yeri

Kale Ergiri'ye bağlı Libohova köyünde, merkez sayılabilecek bir konumda, 40°01'53.3"N 20°15'56.3"E koordinatlarındaki bir tepenin üzerine yer almaktadır.

Tarihi

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Libohova köyü anlatılırken kaleye dair hiçbir aktarımda bulunulmamıştır[616]. Bu konuda elimizdeki tek yazılı kaynak Ahmet Müfit Efendi'ye aittir. Ahmet Müfit Efendi "Tepedelenli Ali Paşa" adlı eserinde Tepedelenli Ali Paşa'nın kız kardeşi Şehnisa Hanımım ikinci eşinin vefatından sonra Ergiri'deki kardeşleri yanında kalmak istemeyip Libohova'da Eski Saray diye anılan bir mevkide bir kale inşa ettirip oraya taşındığını, 1809 yılında bu kalenin yanması üzerine Ali Paşa'nın Şehnisa Hanıma mahsus Libohova'nın ortasında ve köye hâkim bir noktada başka bir kale inşa ettirdiğini aktarmaktadır. Buna ek olarak Ahmed Müfit Efendi kaleye dair verdiği tarifte kalenin Avrupa'da yüzyılın ortalarında inşa ettirilen kaleler kadar geniş olduğunu, etrafının duvarla çevrelenmiş ve dört tarafının toplarla donatılmış olduğunu söyleyerek bu topların Tanzimat döneminde yazarın büyük babası olan Melek Paşa tarafından hükümete teslim edildiği aktarılmaktadır[617]. Hughes ise sadece Libohova'nın Şehnisa'nın çiftliği olduğunu ve burada geniş bir saray inşa ettirdiğini aktarmaktadır[618].

Günümüzde surların içinde bazı temel izleri görünüyor olsa da bu izler kesin bir plan sunmamaktadır. Kaleye ait gravürden de anlaşıldığı üzere saray, surların güney duvarı üzerinde doğu-batı yönlü olarak uzanmaktaydı (Çizim 3. 3, Çizim 3. 4). Saray dik eğimli kırma çatıları, çizimin arkasında görülen silindirik külahla örtülü kulesi ve yine silindirik külahlarla örtülmüş, kuleleri andıran bacaları ve önündeki aslanlı havuzuyla ortaçağ Fransız kalelerinin daha modern bir halini sunmaktadır. Bunun sebebini Ali Paşa'nın Fransa ile olan yoğun diplomatik ilişkilerinde aramak gerekir. Zira bu dönemde Fransız elçi Pokovil (Pouqueville) aracılığıyla Bonapart ile ilişkilerini sürdürdüğü bilinmektedir. Belki de bu

[616] Evliya Çelebi, 2013: 355.
[617] Ahmet Müfit, 1324: 119.
[618] Hughes, 1830: 359.

sarayın inşası için Fransa'dan ustalar bile getirtilmiş olabilir. Nitekim Fransayla ilişkileri bozulduktan ve diplomatik olarak İngiltereye yaklaştıktan sonra Ali Paşa'nın 1813 senesinde[619] Ergiri Kalesi'nde yapılacak olan onarım ve eklemeler için planın bir İngiliz tarafından çizildiğini ve inşaattan altı adet İngiliz zabitinin sorumlu tutulduğu da bilinmektedir[620].

Burası bir saray olarak inşa edilmesinin yanı sıra Ergiri'ye olan yakınlığı nedeniyle aynı zamanda stratejik bir öneme sahip olup askeri bir üs olarak da kullanılmıştır. Nitekim Ali Paşa'nın 1811 yılında Ergiri'yi Kaplan Paşa'nın oğullarından geri almabilmek için Libohova Kalesi'ne 2,000 asker göndererek burayı bir karargâh olarak kullandığı bilinmektedir[621].

İnşasından sonra kaleye ve saraya dair hiçbir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Yerel kaynaklardan elde edilen bilgilere göre 1957-8 yıllarında yapı hala ayaktaydı ve depo olarak kullanılmaktaydı. Daha sonraki yıllarda burası askeri kamp alanına çevrilerek saray yıkılmıştır. Sarayın bulunduğu yere ise yüzme havuzu, futbol ve voleybol sahaları inşa edilmiştir. 1962 yılında yapı kültür anıtı olarak ilan edilir. 1970'lerde kale içine evler inşa edilmiş, 2003'te alınan bir kararla da bu evler kaldırılmıştır[622].

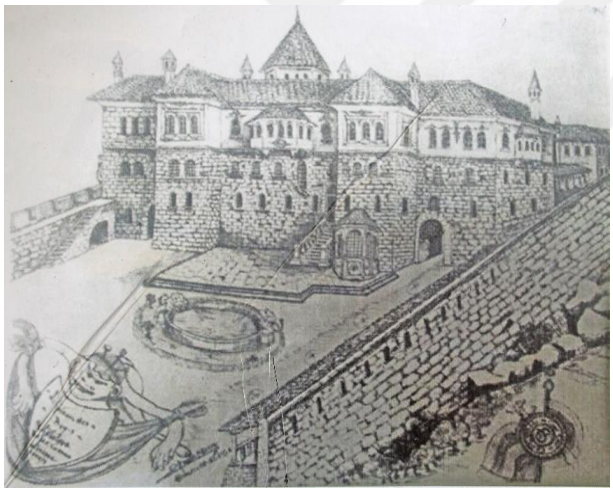

Çizim 3. 3 Libohova Kalesi, surları ve sarayı gösteren gravür [623]

Çizim 3. 4 Libohova Kalesi, surları ve sarayı gösteren gravür, renklendirilmiş[624]

Malzeme

Kalenin beden duvarlarında ve içindeki mimari unsurlarda moloz haldeki kireç taşlarının kullanıldığı görülmektedir.

---

[619] Römeran, 1939: 190-196.
[620] Römeran, 1936: 201.
[621] Römeran, 1939: 169.
[622] IMK arşivi 433 numaralı dosya.
[623] Kale önündeki tanıtım panosundan alınmıştır. Gravürün altında Libohovalı Ahmet Müfid Bey'den alındığı yazmaktadır. Kitabın elimizde bulunan 1324 (1908/9) tarihli baskısında böyle bir gravür yer almamaktadır.
[624] https://www.facebook.com/libohovapost/photos/a.783435638520138/1094479144082451/ (erişim tarihi: 08.12.2020).

Mimari Tanımı

Kale, dıştan dışa 65 x 80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 3. 5). Güneydoğu, güneybatı ve kuzeydoğu köşelerindeki sekizgen planlı üç adet burçla korunmaktadır. Yapının beden duvarları aşağıda 1,40 m. yukarda ise 0,70 m. kalınlığındadır.

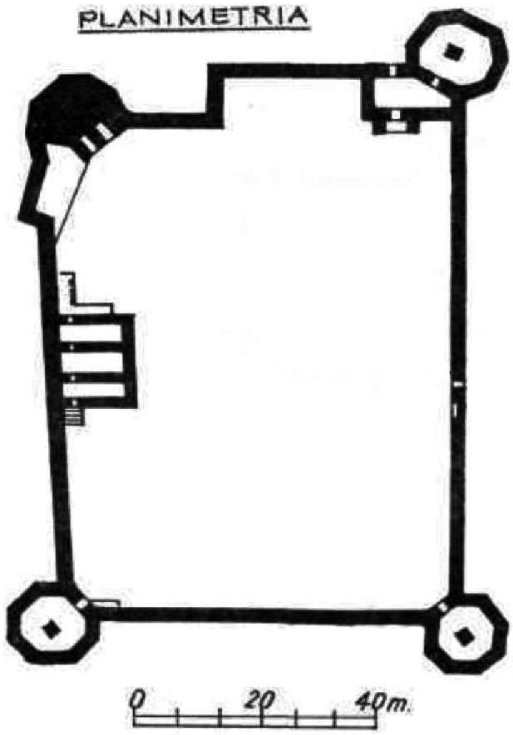

Çizim 3. 5 Libohova Kalesi, plan [625]

Foto. 3. 12 Libohova Kalesi, kuzeydoğudan görünümü

Kalenin ana girişi kuzey duvarı üzerinde, kuzeydoğu köşesindeki kulenin hemen yanında yer almaktadır (Foto. 3. 13). Ana kapıdan girildikten sonra yaklaşık 8 x 4 m. ebatlarında duvarla ayrılmış bir alana geçilir (Foto. 3. 14). Üstü açık olan bu alanın sonradan

[625] Karaiskaj, 1981: 243.

kaleye eklendiği dilatasyon izlerinden anlaşılmaktadır. Alanın güney duvarı üzerinde kalenin avlusuna açılan yarım daire kemerli kapı yer almaktadır.

Foto. 3. 13 Libohova Kalesi, ana giriş

Foto. 3. 14 Libohova Kalesi, girişin arkasındaki mekân

Kalenin avlusuna diğer bir giriş ise doğu duvarının ortasında yer almaktadır. Yarım daire kemerli olan kapı içeri doğru taşıntı yapmaktadır. Kapının yanında bir de tali giriş yer alır. İki giriş de sonradan yığma taşlarla kapatılmıştır (Foto. 3. 15).

Avlunun kuzeybatı köşesindeki yapı her ne kadar bir burç gibi görünse de bu amaçla tasarlanmamıştır. Köşenin avluya bakan kısmında yan yana konumlandırılmış iki adet eyvan yer almaktadır. Burası muhtemelen bir depolama alanı olarak kullanılmaktaydı (Foto. 3. 16).

Avlunun diğer köşelerine birer adet burç yerleştirilmiştir. Burçlara yarım daire kemerli bir kapıdan girilmektedir. Güneybatı köşesindeki kulenin girişi neredeyse tamamen toprakla kapatılmıştır. Burçların içi yanlardan duvara ortadan ise dikdörtgen planlı bir ayağa oturan yan yana dizilmiş iki yarım daire kemerle iki kısma bölünmüştür. Bu kısımlar beşik tonozlarla örtülmüştür (Foto. 3. 17, Foto. 3. 18).

Foto. 3. 15 Libohova Kalesi, doğu girişi

Foto. 3. 16 Libohova Kalesi, kuzey batı köşedeki eyvanlar

, Foto. 3. 17 Libohova Kalesi, kuzeydoğudaki burç

Foto. 3. 18 Libohova Kalesi, burcun üst örtüsü

Kalenin batı duvarı üzerinde üç adet dikdörtgen oda yer almaktadır. Odalar yarım daire kemerli kapılarla birbirine bağlanmaktadır. Bu bloğa kuzeyden yarım daire kemerli tonozla örtülmüş bir dehlizden, güneyden ise yarım daire kemerli bir kapıdan girilmektedir. Ortadaki odanın doğu duvarı üzerinde yarım daire kemerli bir pencere yer almaktadır. Burasının işlevi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak depolama alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Değerlendirme

Libohova Kalesi surları 1809 yılında Tepedelenli Ali Paşa tarafından kızkardeşi Şehnisa için yaptırdığı sarayı çevrelemek üzere inşa edilmiştir. Eski gravürlerden anlaşıldığı üzerinde surların içerisinde yer alan saray günümüze ulaşamamıştır. Yapı inşa ediliş nedeni bakımından diğer kalelerden farklılık gösteriyor olsa da yine tarihi kaynaklardan askeri amaçla da kullanıldığı öğrenilmektedir.

3.1.1.3.Tepedelen Kalesi

Yeri

Kale Tepedelen kasabasının kuzeydoğusunda, 40°17'51.8"N 20°01'18.6"E koordinatlarında Viyosa Nehri kıyısında yer almaktadır.

Tarihi

Evliya Çelebi, kalenin H. 897 (M. 1492) yılında Sultan Bayezid-i Veli (II. Bayezid) adına Gedik Ahmet Paşa tarafından fethedildiğini, bu fetih sırasında kalenin yıkıldığını ve tamirine imkân olmadığından aynı malzemeler kullanılarak yine Gedik Ahmet Paşa tarafından şimdiki haliyle, dikdörtgen planlı bir şekilde yeniden inşa ettirildiğini aktarmaktadır[626].

[626] Evliya Çelebi, 2013: 356 (Diğer araştırmacılar da kalenin tarihini aktarırken Evliya Çelebi'nin anlatımlarından yola çıkmışlardır. Baçe vd., 1979: 317; Kiel, 1990: 243).

Kalenin bu dönemden sonraki durumuna dair bilgiler yine Evliya Çelebi tarafından verilmektedir. Kale içinde su sarnıçları, cephanesi, ambarları, 40 adet avlusuz hanesi ve bir tane camisi yer almaktadır. Evliya bunlara ek olarak varoşta 200 hanesinin, altı küçük dükkânının ve 1 camisinin olduğunu söyleyerek han, hamam, medrese, mekteb gibi yapılara dair herhangi bir iz olmadığını da söylemektedir[627].

Kale doğu girişi üzerinde yazdığı söylenen Grekçe bir kitabeden anlaşıldığı üzerine Tepedelenli Ali Paşa döneminde 1819 yılında yeniden ihya edilmiştir[628]. Hughes'in aktardığına göre Ali Paşa babadan kalma konağında ikamet etmekte iken 1818 yılında çıkan yangının ardından bu konağın kalıntıları üzerine Ali Paşa kendi sarayını inşa ettirmiştir[629]. "Vezir Kapısı" olarak da anılan doğu girişi de muhtemelen bu yeniden inşa sürecinde düzenlenmiş ve kitabesi yerleştirilmiştir (Foto. 3. 19). Saray ve yanındaki cami sur duvarlarının içerisinde hemen bu kapının yanında yer almaktaydı. Kare planlı iç kale de bu dönem içerisinde eklenmiş olmalıdır.

Kitabe metninde Arap ve Yunan Alfabesiyle Ali Paşa'nın adı ve 1819 tarihi yazmaktadır[630]. Ayrıca kitabenin merkezinde dört minareli bir de cami motifi işlenmiştir. Arnavutluk genelinde bakıldığında şimdiye kadar sadece hükümdarlık simgesi olarak Premedi'deki Hünkâr Camisi'nde çift şerefeli bir minareye rastlanmıştır. Bu cami dâhil inşa edilen tüm camilerin tek miareli oldukları görülmektedir. Dolayısıyla kitabeye işlenen bu motifin ithal edildiği söylenebilir. Bu etkileşimin İstanbul kaynaklı olduğunu düşünmek gayet doğal durmaktadır. Zira dört minareli bir kurgu selatin camilerinde görülmesi beklenen bir özelliktir. Ali Paşa gibi bölgede hâkimiyet kurmayı hedefleyen bir şahsiyetin kendisine hangi camiyi örnek almış olabileceği ise yoruma açıktır. Kitabedeki çizim iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, minareler arasında kalan alan bir avlu olarak ele alınır ve Osmanlı devletinin en parlak dönemlerinden birine atfen Süleymaniye Camisi'nin bir çizimi olabileceği söylenebilir. Ancak dikkatli bir şekilde incelendiğinde çizimdeki minarelerde birer şerefe olduğu görülecektir. Süleymaniye Camisi'nin minarelerindeki şerefe sayıları ise daha fazladır. İkincil olarak minareler arasında kalan alan caminin bedeni olarak yorumlanabilir. Böylece cami hariminin dört köşesine yerleştirilmiş birer şerefeli minareleriyle çizimin Aya Sofya'nın karakterize edilmiş bir formunu ortaya koyduğu öne sürülebilir. Ali Paşa'nın yönetimi altında hem Yunanlıların hem de Müslümanların bulunması ve Ali Paşa'nın iki topluma da eşit yaklaşması bu yapının seçilmesinde etkili olmuş olabilir.

---

627 Evliya Çelebi, 2013: 356.
628 Baçe vd., 1979: 334.
629 Hughes, 1830: 373; Beauchamp, 1822: 249.
630 Tütüncü, 2015: 174.

Ali Paşa ile Türk orduları arasında savaşın başlamasıyla kalenin içindeki binaların bir kısmı yıkılmış veya yarım kalmıştır. Ali Paşa'nın düşmesinden sonra vezir Mehmet Reşit Paşa 1832 yılında bu tarz ayaklanmaların tekrar yaşanmaması için Arnavut kalelerinin çoğunu yıktırmıştır[631].

Foto. 3. 19 Tepedelen Kalesi, 1819 tarihli kitabe[632]

Malzemesi

Kalenin genelinde kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Sadece Ali Paşa tarafından eklenmiş olan iç kalede taş ve tuğlanın beraber kullanılarak kasetleme sistemiyle duvarların örüldüğü görülmektedir.

Mimari Tanımı

Kalenin dış surları arazinin doğal yapısını takip etmekte ve yamuk bir plan şeması ortaya koymaktadır (Çizim 3. 6). Surlar doğudan Viyosa Nehri ile sınırlandırılmış, kuzeyden ise doğal bir yükseltinin üzerine konumlandırılmıştır. Ancak güneyden ve batıdan herhangi bir doğal engel bulunmadığından zemin seviyesinden başlanarak inşa edilmişlerdir. Sur duvarları yukarıya doğru daralmaktadır. Zeminde 2,5 – 5 m. arasında değişen sur kalınlığı yukarıda 2-4 m. arasındadır. Surlar tepedeki dendanlarla sonlanmaktadır.

Surların doğu, batı ve güney duvarları üzerinde üç adet kapısı bulunmaktadır. Güney kapısı sur duvarının doğu kenarına kaydırılmıştır (Çizim 3. 7). Giriş esas olarak surun güney cephesi üzerinde içeriye doğru girinti yapan yaklaşık kare bir alanın batı kenarının ortasında

631 Baçe vd., 1979: 335.
632 Tütüncü, 2015: 175.

yer almaktadır. “L” şeklinde plana sahip olan kapı iki kademeli olarak tasarlanmıştır. Dış kapı 3,86 m., iç kapı ise 5 m. genişliğe sahiptir. İki giriş arasındaki dikdörtgen mekân beşik tonozla örtülmüştür (Foto. 3. 20). Duvarlardaki izlerden, dış kapının iç yüzünde, kapı kemerinin yukarda sonlandığı seviyenin hemen üstünde bir platform olabileceği tahmin edilmektedir. Bu platform muhtemelen dışardan gelenleri gözetlemek ve kapının açma-kapama mekanizmasını kontrol etmek amacıyla kullanılmaktaydı. Platforma çıkış güney duvarının batı köşesine kaydırılmış olan yarım daire kemerli açıklıktan sağlanmaktaydı (Foto. 3. 22).

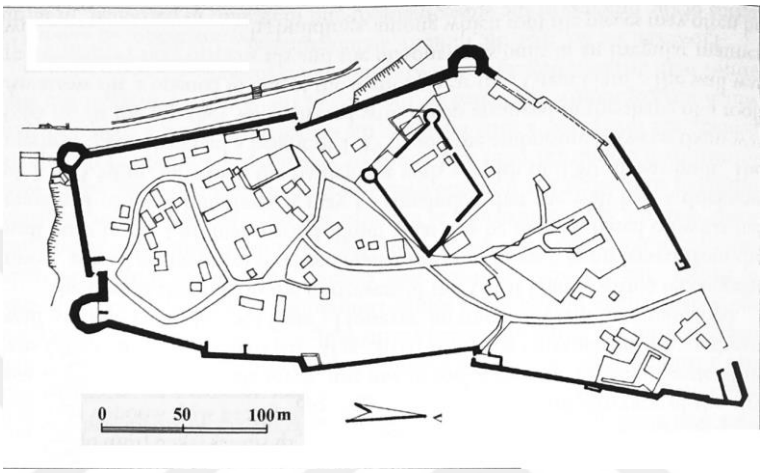

Çizim 3. 6 Tepedelen Kalesi, plan [633]

Mekânın batı duvarı üzerinde, güney köşeye kaydırılmış yarım daire kemerli bir pencere bulunmaktadır. Pencere boşluğu taş bir kafesle örtülmüş, daha sonraki bir dönemde ise sıvanarak tamamen kapatılmıştır. Bu kısma ait eski çizimlerde duvar üzerinde iki adet mazgal pencere daha görülebilmektedir. Bu mazgal pencereler Türk mimarisinde gördüklerimizden farklı bir mimari kurguya sahiptir. Dikdörtgen kesitli bir pencere görünümüne sahip açıklıklar içeriye doğru genişleyen üçgen duvarla ikiye bölünmüştür. Bu tip Arnavutluk’a has bir mazgal şeklidir. Günümüze bu mazgal pencerelere dair hiçbir ize rastlanmamıştır.

Girişin dış kapısı yarım daire kemerli bir çökertme içine alınmıştır. Çökertme kemerinin alınlık kısmı dışbükey profilli kalın bir silmeyle ikiye bölünmüştür. Alt kısımda yarım daire kemerli giriş açıklığı yer almaktadır. Kemer üst üste binmiş iki katlı bir şekilde inşa edilmiştir. Kemerin oturduğu başlıklar yukardan aşağıya doğru düz – içbükey – dışbükey silme kuşaklarıyla hareketlendirilmiştir.

Kapının önünde kuzey duvarı üzerinde iç köşeleri pahlanmış, yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır. Niş 4,17 m. genişliğinde ve 3,20 m. yüksekliğindedir. Nişin üst kısmına 0,50 x 0,60 m. ölçülerinde bir kitabelik yerleştirilmiştir. Kitabeye dair herhangi bir ize rastlanmamıştır (Foto. 3. 20).

---

[633] Karaiskaj, 2018: 193.

Çizim 3. 7 Tepedelen Kalesi, güney giriş

Foto. 3. 20 Tepedelen Kalesi, güney giriş, dış kapı

Foto. 3. 21 Tepedelen Kalesi, güney giriş, dış kapı

Foto. 3. 22 Tepedelen Kalesi, güney giriş, güney duvar

"Vezir Kapısı" olarak da bilinen kalenin doğu kapısı da düzen olarak güney kapısını anımsatmaktadır (Foto. 3. 23). Kapının 2,65 m. genişliğindeki yarım daire kemerli girişi dikdörtgen bir çökertme içine alınmıştır. Çökertmenin üst kısmında küçük dikdörtgen bir kitabelik bulunmaktadır. Giriş açıklığının hemen arkasındaki dağılım mekânı yaklaşık 5 x 5 m. ebatlarında olup çapraz tonozla örtülmüştür. Mekânın kuzeyinde işlevi tam olarak belirlenemeyen ve yan yana iki adet beşik tonozla örtülmüş olan bir oda bulunmaktadır. Odanın üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Odanın doğu duvarı üzerinde 0,95 m. genişliğinde bir penceresi ve 1,05 m. genişliğinde bir ocağı olduğu tespit edilebilmiştir. Kapının sur içine giden açıklığı dağılım mekânının batı duvarının üzerinde yer almaktadır. Yarım daire kemerli açıklığın batı tarafı sığ bir eyvan şeklinde tasarlanmıştır (Çizim 3. 8).

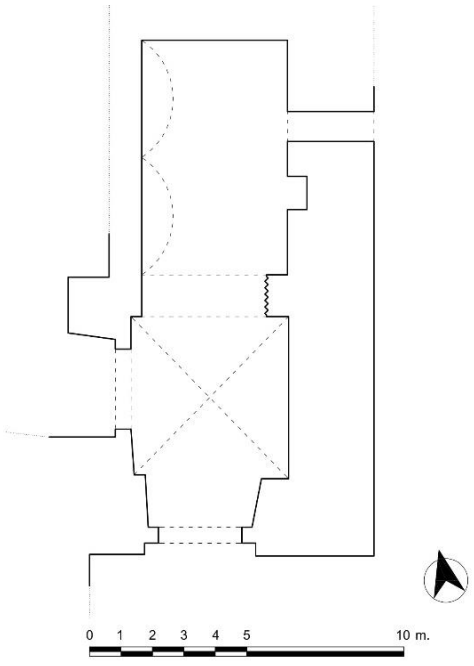

Çizim 3. 8 Tepedelen Kalesi, doğu kapısı

Foto. 3. 23 Tepedelen Kalesi, doğu kapısı

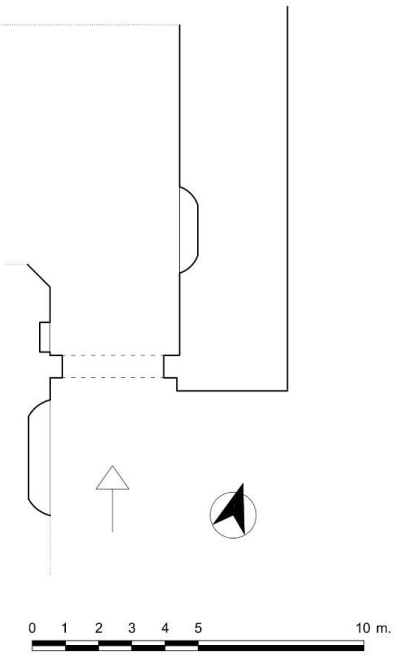

Çizim 3. 9 Tepedelen Kalesi, batı kapısı, plan

Foto. 3. 24 Tepedelen Kalesi, batı kapısı, kuzeyden bakış

Kalenin batı kapısı daha basit bir yapıya sahiptir (Foto. 3. 24). Kapı, kuzeyden gelen duvarla güneyden gelen duvarın farklı açılarda yerleştirilmesi sonucu aralarında meydana gelen açıklık üzerine kurulmuştur (Çizim 3. 9). Kapı yarım daire kemerlidir.

Kalenin güneydoğu köşesinde on kenarlı, güneybatı köşesinde yedi kenarlı ve kuzeybatı köşelerinde ise sekiz kenarlı olmak üzere üç adet burcu bulunmaktadır. Güneybatıdaki burcun dış cepheleri enine uzanan dışbükey profilli kalın bir silme kuşağıyla hareketlendirilmiştir. Bu burçlara ek olarak doğudaki surunun korunması amacıyla cephe çıkmalarının da kullanıldığı görülmektedir.

Tepedelenli Ali Paşa tarafından eklenen iç kale yaklaşık dikdörtgen planlı olup 56 x 40 m. ebatlarındadır. Kalenin kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde 10 m. çapa sahip iki adet kule yer almaktadır. Bu kulelerin alt kısımları kasetleme tekniğiyle örülmüş duvarla meydana getirilmiştir. Üst kısmı yine kaba yonu taşlarla düzensiz bir şekilde örülmeye devam etmiştir (Foto. 3. 25). Surları yaklaşık 1,50 m. kalınlığında olan kalenin kuzey ve doğu duvarları üzerine birer giriş yerleştirilmiştir. Kalenin içi günümüzde müstakil hanelerle doludur.

Foto. 3. 25 İç kale kuzeybatı köşedeki burç

Kalenin Osmanlı dönemine ait plan şeması şimdikinden farklı bir görünüm arz etmektedir (Çizim 3. 10). Planın tarihi bilinmemektedir. Ancak 1848 yılında burayı ziyaret eden Lear'ın Ali Paşa sarayının yıkıldığını bildirmesi ve haritada caminin hemen yanında olması gereken sarayın belirtilmemiş olması çizimi en azından 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmemizi mümkün kılmaktadır.

Öncelikle çizimin fiziki durumu incelendiğinde yön okunun yanlış gösterildiği görülmektedir. Kalenin doğusundan akan Viyosa Nehri'nin de çizime dâhil edilmiş olması yönleri doğru bir şekilde algılamamızı sağlamaktadır.

Günümüzde kalenin güney kapısının olduğu yer çizimde düz surlarla kapalıdır. Kapının doğusunda yer alan burç beş kenarlı olarak gösterilmiş ve "Burun Tabyası" olarak

adlandırılmıştır. Batı tarafındaki burç ise yine beş kenarlı olup "Mezaristan Tabyası" olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca bu tabyanın mühimmat ambarı olarak kullanıldığı da not düşülmüştür. Günümüzde kalenin güney cephesi bu burçla birlikte sonlanmakta ve surlar kuzeye doğru yönelmektedir. Oysaki çizimde Mezaristan Tabyası'ndan sonra surlar batıya doğru ilerlemektedir. Surun batıya doğru uzayan bu kısmı tam ortadan kırılma yapmaktadır. Bu kırılmanın olduğu yere ise bir adet kapı yerleştirilmiştir. Kalenin güney suru, güneybatı köşesindeki Hakem Efendi Tabyası'yla sonlanmaktadır.

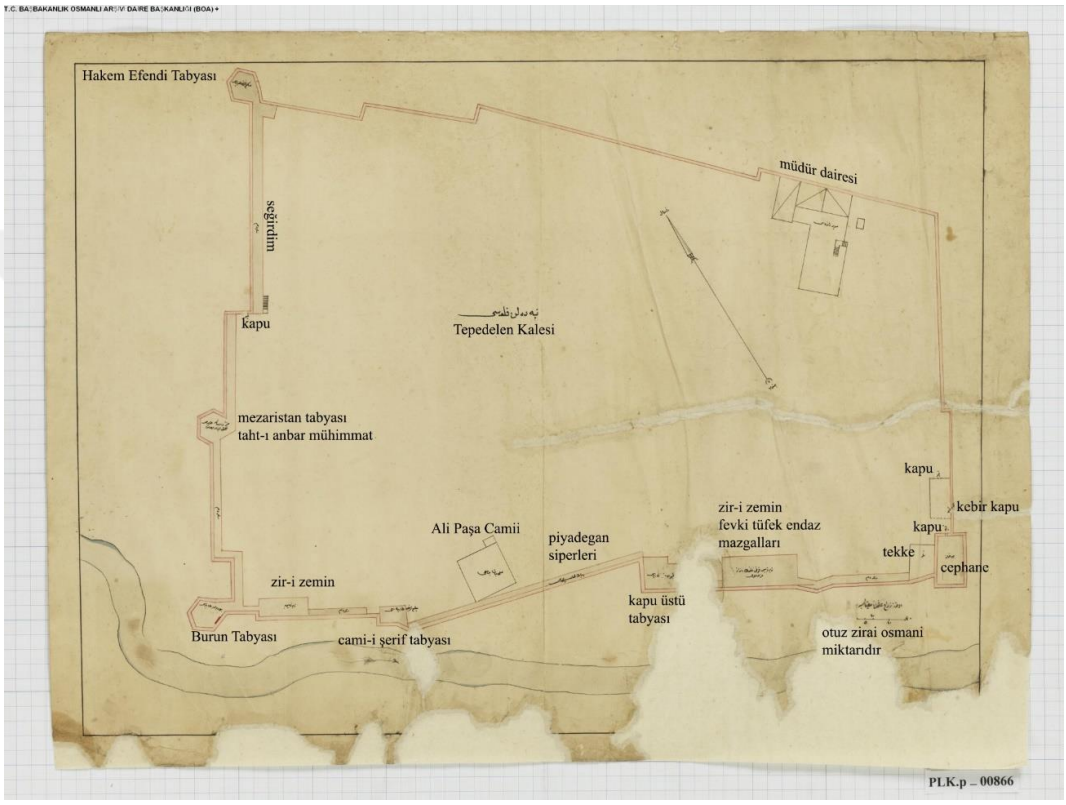

Çizim 3. 10 Tepedelen Kalesi [634]

Çizimde kalenin batı duvarı üzerinde herhangi bir kapı görülmemektedir. Sadece surun kuzey ucunda üzerine "müdür dairesi" diye not alınmış bir yapı bloğu görülmektedir. Günümüzde bu duvara dair herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.

Kalenin esas girişi kuzey sur duvarının doğu köşesine kaydırılmış ve "kebir kapu" diye etiketlenmiştir. Kalenin kuzeydoğu köşesinde cephane yer almaktaydı. Cephanenin güney duvarının bitişiğinde ise bir tekke yer almaktaydı. Tekkeye dair başka bir kayda rastlanmamıştır ancak kale içerisinde yer alması Ali Paşa'nın Bektaşiler üzerinde izlediği destekleyici politikanın bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kalenin kuzey surları günümüzde neredeyse tamamen yıkılmış durumdadır.

Tekkenin güneyinde yer altına yerleştirilmiş tüfek mazgalları yer almaktadır. Hemen yanındaki mekân ise "kapı üstü tabyası" olarak fişlenmiştir. Burası yukarıda doğu kapısı

[634] BOA. PLK. p. 866.

başlığıyla anlatılan kısımdır. Ancak çizimlerde herhangi bir kapı görülmemektedir. Daha güneyde piyade siperleri, Ali Paşa Camisi, Cami-i şerif tabyası ve bodrum katta yer alan bir mekânla sur, tekrardan Burun Tabyasına bağlanarak sonlanmaktadır.

Planda günümüzde kalenin ortasında yer alan ve Ali Paşa tarafından eklendiği söylenen iç kale yer almamaktadır. Bu durum akıllara iki olasılık getirmektedir. Birincisi iç kalenin Ali Paşa'dan sonra eklenmiş olabileceğidir. İkinci olasılık ise şu şekilde açıklanabilir: planda sadece surlar ve sura bitişik yapılar gösterilmiştir. Bu sebepten dolayı iç kalenin çizimi ihmal edilmiş olabilir.

Tepedelen kalesi ile ilgili seyyahlar da bizlere değerli bilgiler aktarmaktadır. Bölgeyi ilk ziyaret eden Leake kalenin içinde bir saray olduğundan bahseder. Sarayın yanında bir cami ve caminin bitişiğinde ise Fransızların[635] bakımını yaptığı bir bahçe yer almaktaydı (Çizim 3. 11). Bahçenin arkasındaki surun üzerine iki adet köşk inşa edilmişti[636]. Holland ise sarayın neredeyse Yanya'dakiyle aynı boyutlarda olduğundan bahsederek harem dairesi hakkında bilgi vermektedir: "Dıştan geniş görünen harem sarayın kuzey tarafında yer alır. Her taraftan yüksek duvarlarla çevrelenmiştir ve sadece Bençe vadisine doğru açılmaktadır. Burada Ali Paşa'nın eşi 60 adet hizmetkâr kadınla beraber yaşamaktadır."[637]. Seyahati sırasında Ali Paşa ile görüşme imkânına sahip olan Pouqueville ise kabul salonunun tanımını yapmaktadır:

> "Salon abartılı boyutlarda sahiptir. Zengin brokarlarla kaplı kanepelerle çevrilmiştir. Bu mobilyalar Fransa-Lyon'da üretilmiştir. Tavan dört adet direkle desteklenmektedir. Bu direklerin ortasında beyaz mermerden yapılmış kare bir havuz bulunmaktadır. Havuzun ortasında ise bir adet fıskiye yer alır."[638]

Hughes saray avlusunun ortasında bir de üç katlı geniş dikdörtgen bir binanın yer aldığından ve ağır kapılarla korunan yapının hazine dairesi olarak işlevlendirildiğinen bahsederken[639] Pouqueville ise Ali Paşa'nın hazinelerini yeraltındaki mahzenlerde sakladığını aktarmaktadır[640].

Son olarak 1848 yılında Tepedelen'i ziyaret etmiş olan E. Lear ise surun yanında sadece bir mescidin kaldığını, mescitten itibaren kuzey ve batıya bakan kale burcundaki mazgallı siperlere kadar olan kısmın ise Ali Paşa'nın sarayına ait yıkıntılarla dolu olduğunu

---

[635] Leake bahçivanların Fransız donanmasından ayrılmış iki İtalyan olduğunu söylemektedir. Leake, 1815: 498.
[636] Leake, 1895: 52.
[637] Holland, 1815: 498.
[638] Pouqueville, 1820a: 61.
[639] Hughes, 1830: 374.
[640] Pouqueville, 1820a: 61.

aktarmaktadır[641]. 1904 yılında kaleyi gören E. Durham da benzer manzaradan bahsederek surların içinde sadece kaymakamın ve çingenelerin konakları kaldığını söylemektedir[642].

Çizim 3. 11 Tepedelen Kalesi, saray ve cami[643]

Değerlendirme

Tepedelen Kalesi bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinden önce inşa edilmiş ancak burasının fethi sırasında yıkılarak Osmanlı döneminde yeninden ayağa kaldırılmıştır. Fetihten sonra kalenin nasıl kullanıldığına dair somut veriler olmamakla birlikte Tepedelenli Ali Paşa zamanında kale surları içerisinde bir cami ve saray inşa edildiği bölgeyi ziyaret eden seyyahların aktarımlarından anlaşılmaktadır. Ali Paşa'nın mağlubiyetinden sonra bu yapılar sırasıyla yıkılmıştır. Günümüzde ise surların içinde inşa edilmiş modern evler bulunmaktadır.

3.1.2. Karakol Binaları

3.1.2.1.Çajup Karakolu (Karakoll ne Qafen Çajupit)

Yeri

Karakol Ergiri'den Çajup'a giden yol üzerinde 40°11'44.6"N 20°10'35.6"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Karakolun kesin inşa tarihi bilinmemektedir. BOA'da, Ergiri sancağı dâhilinde Tepedelen kazasına vaki Zeyra ve Zagorya nahiyelerinin eşkıyalardan temizlenmesi amacıyla Çayub Balkanıyla lüzumlu görülen diğer bir mevkide iki adet karakolhane için keşif yapıldığı ve toplamda 7,458 kuruşa mal olacaklarına dair bir belgeye rastlanmıştır. Cevaben gönderilen 20 Mayıs 1295 (M. 1 Haziran 1879) tarihli diğer bir belgede ise bu karakolhanelerin

---

[641] Lear, 1851: 306.
[642] Durham, 1905: 242.
[643] William Purser'ın çizimine dayanarak Edward Finden tarafından çizilmiştir. (19.yy. başları, özel koleksiyon, Birleşik Krallık) http://www.albanianhistory.net/1813_Hughes/index.html (erişim tarihi: 05.12.2020).

kurulmasına izin verildiği yazmaktadır[644]. Çajup karakolu da 1880'lerin başında inşa edilmiş olmalıdır.

Malzemesi

Yapıda malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Yığma tekniğiyle inşa edilen duvarlarda harç izine rastlanmamıştır.

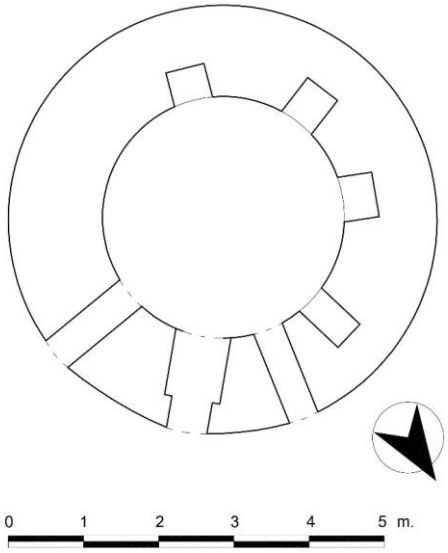

Çizim 3. 12 Çajup Karakolu, plan

Mimari Tanımı

Karakol dairesel bir plan arz etmektedir (Çizim 3. 12). Girişi hafif kuzeybatı yöne doğru kaydırılmıştır ve içeriye doğru genişlemektedir (Foto. 3. 26). Dışardan 0,55 m. olan giriş içerde 0,75 m. genişliğindedir. Dikdörtgen şekilli girişin yüksekliği ise 1,50 m.dir. Girişin batısında yer alan pencere 0,40 m. genişliğinde ve 0,29 m. yüksekliğindedir. Pencerenin yanındaki niş 0,70 m. derinliğinde olup 0,52 m. yüksekliğe ve 0,42 m. genişliğe sahiptir. Nişin hemen yanına ise ocak yerleştirilmiştir (Foto. 3. 28). Yerden tepe noktasına 1,75 m. yüksekliğe sahip ocak nişinin genişliği 0,60 m., derinliği ise 0,47 m.dir. Ocağın yanındaki nişin genişlik ve yüksekliği 0,50 m. iken derinliği 0,57 m.dir. Duvar üzerindeki son niş ise 0,52 m. geniş, 0,46 m. derin ve 0,47 m. yüksekliğe sahiptir. Kapının diğer yanına konumlandırılmış olan pencere 0,46 m. genişliğinde ve 0,26 m. yüksekliğindedir. Yapının duvar kalınlığı 1,25 m.dir.

Yapının üstü, taş plakaların kırlangıç tavan tekniğine benzer bir şekilde dizilmesiyle örtülmüştür (Foto. 3. 27). Zeminden tavan göbeğine olan yükseklik 2,85 m.dir.

---

[644] İ. ŞD. 40/2111.

Foto. 3. 26 Çajup Karakolu, kuzeydoğudan

Foto. 3. 27 Çajup Karakolu, güneyden

Foto. 3. 28 Çajup Karakolu, ocak ve nişler

Değerlerndirme

Karakollar yapı tipi olarak kataloglarda az rastlanan örneklerdendir. Bu örneklerden biri de Ergiri'nin Çayup ovasında yer almaktadır. Dairesel planlı karakolun bir adet ocağı ve duvarlarda nişleri bulunmaktadır. Yapı günümüze sağlam bir şekilde ulaşmasıyla taşradaki karakol mimarisine örnek oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

3.2. Dini Yapılar

3.2.1. Camiler

3.2.1.1. Dunavat Camisi

Yeri

Cami Ergiri'nin Dunavat Mahallesinde Bule Naipi Sokağı üzerinde 40°04'07.6"N 20°08'17.4"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Caminin harim giriş kapısının üstünde 0,60 x 0,55 m. ölçülerinde, altı satırlık kitabesi yer almaktadır. Her satırın iki kısma ayrılmasıyla kitabe toplamda 12 kartuştan meydana getirilmiştir (Foto. 3. 29).

Kitabe metni şu şekildedir[645]:

Makâm-ı mescidgâhı ravza-i pür feyz-i mevlânâ	مقام مسجد كاهي روضه پر فيض مولانا
Harâb olmuş idi bu Dunavat câmi-i ulyâ	خراب اولمش ايدي بو دوناوات جامع عليا
Zamâniyle bu hayrı bânî-i mükremin hayr eylemiş bünyâd	زمانيله بو خيري بانئ مكرمين خير ايلميش بنياد
Ve lakin pek harâba yüz tutup kalmış tek tenhâ	ولكين پك خاربه يوز طوتوب قالمش تك تنها
Ki sâhib-i hayr bânîsi demektir Karagöz-zâde	كه صاخب خير بانيسي ديمكدر قاره كوززاده
Edîb bin Ömer sarf etti nakd-i himmeti ihyâ	اديب بن عمر صرف ايتدي نقد همتي احيا
İlahi kudretinle isti'ân et yevm-i mahşerde	الهى قدرتنله ايستعان ايت يوم محشرده
Meded sen afv-ı gufrân-ı hüdâsın evvel ve âhir	مدد سن عفو غفران خداسك اول و اخر
Salâ dinsun okunsun Şermi[646] bir dem tarih-i tammın	صلا دينسون اوقونسون شسمي بر دم تاريخ تامك
Temelden kıldı bu Edîb Efendi Câmii inşâ	تملدن قلدي بو اديب افندى جامع انشا
Min gurreti şehri zilhicce senet	من غرة الّشهرزي الحجه سنت
Erbaa ve selâse miat ve elf sene 1304	اربع و ثلثه مائه و الف سنه ١٣٠٤

[645] Tütüncü, 2013: 168-169 (yeniden düzenlenerek aktarılmıştır.)
[646] İran şairlerinden olup, Kazvinlidir. (Şemseddin Sami, 1894:2853)

Kitabeden anlaşıldığı üzere daha önce inşa edilmiş ancak yıkılarak harap duruma gelmiş olan cami Karagözzade Edip Efendi tarafından 1304 yılı Zilhicce ayının ilk günü (21 Ağustos 1887) yeniden inşa ettirilmiştir. Kitabede ayrıca beşinci satırın ikinci kısmında ebced hesabıyla da 1304 tarihi düşülmüştür.

تملدن قلدي بو اديب افندى جامع انشا

352+114+145+17+8+144+524

Foto. 3. 29 Dunavat Camisi, kitabe

Foto. 3. 30 Dunavat Camisi, bilgilendirme tabelası

Cami 2015 yılında Kuveytli Haifa Abdüaziz el-Mutavva Derneği tarafından onarılmış, 18.06.2018 tarihinde ise hizmete açılmıştır[647] (Foto. 3. 30). Bu onarımın tam içeriği bilinmemekle beraber 2007 yılında yayınlanan fotoğraflarla karşılaştırıldığında kapının önündeki sundurmasının eklendiği ve minarenin yıkılmış olan yarısının tamamlandığı anlaşılmaktadır.

---

647 http://argjirolajm.net/gjirokaster-kuvajtianet-restaurojne-xhamine-e-dunavatit-shoqata-e-erdogan-restauron-xhamine-e-pazarit/ (erişim tarihi: 03.03.2020).

21. 07. 2019 tarihinde yapı ziyaret edildiği sırada da restorasyondan çalışmaları devam etmekteydi. Bu aşamada ise harim kısmının sıvanarak boyandığı gözlenmiştir. Ahşap kadınlar mahfilinin de bu sırada eklendiği düşünülmektedir.

Malzeme

Caminin beden duvarlarının ve minaresinin inşasında kireç taşı kullanılmıştır. Yapıya sonradan eklenen kadınlar mahfili ise ahşapla yapılmıştır.

Mimari tanımı

Cami 8,25 x 8,50 m. dış ebatlarıyla neredeyse tam bir kare plan sergilemektedir (Çizim 3. 13). Yapının üstü kubbeyle örtülmüş olup kubbe eteği dışardan altıgen kasnakla çevrelenmiştir. Kasnağın kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu cepheleri uçan payandalarla desteklenmiştir. Kuzeydoğu kenarını destekleyen payanda ise günümüze ulaşamamış olup izleri görülebilmektedir. Kasnakla kubbe kaplaması arasında beş sıra silme yer almaktadır. Silmeler düz-testere dişi-düz-testere dişi-düz olacak şekilde sıralanmıştır.

Caminin batı cephesinin ortasında ve güney kenarında birer pencere yer almaktadır. Ortadaki pencere 0,92 m., güneydeki pencere ise 0,94 m. genişliğindedir. Cephenin kuzey kenarına konumlandırılmış minare kürsüsünün dışardan yedi kenarlı algılanabilmektedir. Her kenar ortalama 0,75 m. genişliğindedir. Kürsünün üstünde yer alan pabuç kısmı dış bükey profilli kalın bir silme kuşağıyla vurgulanmıştır. Kullanılan malzemenin farklılığından minare gövdesinin üst kısmının yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır (Foto. 3. 31). Muhtemelen 1965 yılında ülkede komünist rejimin resmiyet kazanmasının ardından minarenin şerefeye kadar olan kısmı yıkılmış ve daha sonraki dönemde bakımsızlıktan gövde kısmı da harap olmuştur. Bu kısmın kesin olarak ne zaman yeniden inşa edildiği bilinmemekle beraber 2015 yılındaki onarım sırasında yapıldığı tahmin edilmektedir. Yenilenen kısım orijinal gövdeden üç sıra silmeyle ayrılmaktadır. Silmeler iki düz profilli silme arasına bir sıra testere dişi silme gelecek şekilde dizilmiştir. Bunun üzerine gelen gövde kısmı düz bırakılmıştır. Şerefe altı aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla düz ve testere dişi olacak şekilde üçer kez tekrarlanan silmelerle hareketlendirilmiştir. Şerefe korkuluğu düz taş blokların dizilmesiyle meydana getirilmiştir. Minarenin şerefeye çıkışı doğuya bakmaktadır. Minare yukarda uzun konik bir külahla sonlandırılmıştır. Normalde âlemin bulunması gereken yere ise bir paratoner konulmuştur.

Caminin güney cephesinde, cephenin iki kenarına kaydırılmış iki adet pencereden batıdaki 0,96 m., doğudaki ise 0,91 m. açıklığa sahiptir. Doğu duvarı üzerinde ise güney kenara kaydırılmış 0,93 m. genişliğinde bir adet pencere bulunmaktadır.

Yapının girişi kuzey duvarı üzerine konumlandırılmıştır. Giriş cephesinin önünde cephe boyunca uzanan bir sundurma yer almaktadır. Sundurma güneyden cami duvarına

yaslanırken kuzeyden simetrik olarak dizilmiş dört adet sütun tarafından taşınmaktadır. Çatısı, ahşap kalaslardan oluşturulan iskeletin üzerine taş plakaların dizilmesiyle meydana getirilmiş olan sundurmanın sütunları ise betonarmeden kalıplama yöntemiyle yek pare bir şekilde yapılmıştır. Yapının onarımdan önce çekilmiş fotoğraflarında kitabenin bittiği seviyenin hemen üstünde sundurma kirişlerinin duvara yaslandığı yerdeki delikler algılanabilmektedir (Foto. 3. 32). Böylece kitabenin üstündeki küçük pencere de işlevini korumuştur. Ancak yeni yapılan sundurma cephenin tepe noktasından başlamaktadır.

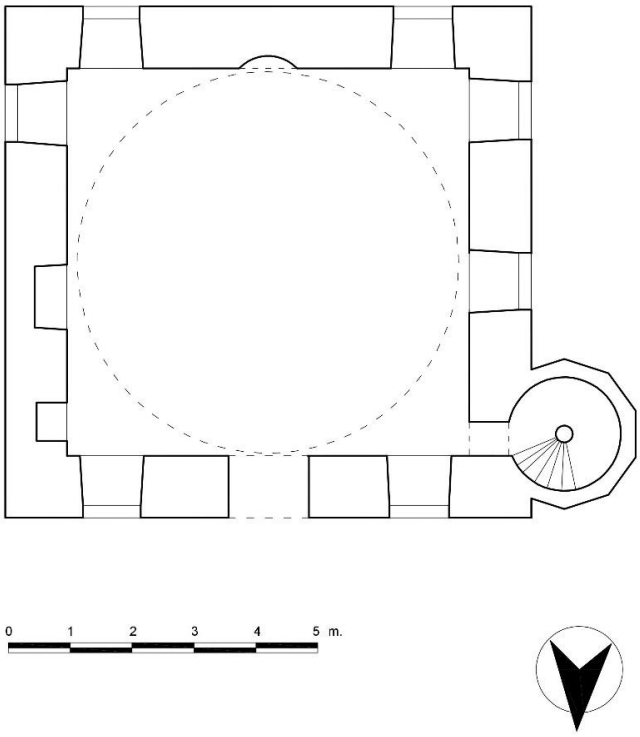

Çizim 3. 13 Dunavat Camisi, plan

Foto. 3. 31 Dunavat Camisi, kuzeyden

Cephe merkezine yer alan kapının iki yanında pencereler bulunmaktadır. Batıdaki 0,96, doğudaki ise 0,93 m. genişliğe sahiptir. Pencereler aynı tarzda inşa edilmiş olup

dikdörtgen şekillidirler ve üstlerinde basık hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Cephenin ortasındaki basık kemerli kapı açıklığı 1,30 m. genişliğindedir. Girişin üzerinde yapının kitabesi, kitabenin de üzerinde 0,45 m. genişliğinde ve 0,60 m. yüksekliğinde küçük dikdörtgen bir pencere yer almaktadır.

Foto. 3. 32 Dunavat Camisi, kuzeyden, restorasyondan önce [648]

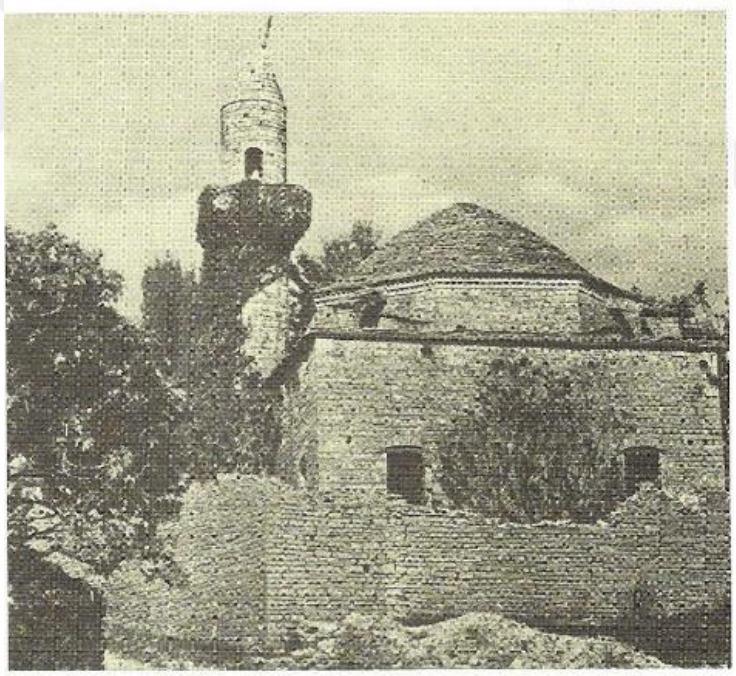

Foto. 3. 33 Dunavat Camisi, güneyden [649]

Harim kısmı 6,50 x 6,56 m. ebatlarındadır. Harimin batı duvarının kuzey köşesinde yarım daire kemerli minare girişi yer almaktadır. Giriş açıklığı 0,55 m. genişliğinde ve 1,50 m. yüksekliğindedir. Harimin güney duvarı üzerindeki mihrap yarım daire kesitlidir. Mihrap genişliği 0,94 m., derinliği 0,50 m. ve zeminden kavsaranın tepe noktasına kadar olan

[648] Kuş, Şimşek ve Dıvarcı, 2007: 70 (Konuyla ilgili fotoğrafları bizimle paylaştığı için İbrahim Dıvarcı'ya teşekkürlerimi borç bilirim).
[649] Yenişehirlioğlu, 1989: 14 (Emin Rıza, Gjirokastra, Museum-City, Tirana, 1978 adlı eserden alınarak).

yüksekliği ise 2,60 m.dir. Üçgen şekilli taşların sivri uçlarının dışa gelecek şekilde dizilmesiyle mihrap nişinin üstünde sekiz sıradan oluşan mukarnasılı bir görünüme sahip kavsara yer almaktadır (Foto. 3. 34). Harimin doğu duvarı üzerinde iki adet niş bulunmaktadır. Büyük olanı 1,05 m. genişliğinde ve 0,52 m. derinliğindedir. Yarım daire kemerli niş batı cephesindeki pencerenin tam karşısına konumlandırılmıştır. Ebat ve forum olarak yapıdaki pencerelerle benzerlik gösteren nişin tarihi bilinmeyen bir onarım sırasında kapatılarak şimdiki haline getirildiği düşünülmektedir. Duvarın kuzey kenarına kaydırılmış olan daha küçük boyutlu ve yarım daire kemerli niş ise 0,62 m. genişliğinde ve 0,49 m. derinliğindedir. Pencerelerin harime bakan yüzleri basık kemerli bir forma sahiptir. İçeri doğru genişleyen pencerelerin genişlikleri 1,02 m. ile 1,05 m. arasında değişirken yükseklikleri 1,50 m.dir.

Harimin kuzey duvarı üstünde duvar boyunca uzanan ve harimin içine 2,75 m. kadar taşıntı yapan kadınlar mahfili yer almaktadır (Foto. 3. 35). Ahşap mahfilin, malzemesinin yeniliğinden yapılan son onarımlar sırasında eklendiği düşünülmektedir. Mahfile çıkış harimin kuzeydoğu köşesindeki demir profilli dönen merdivenle sağlanmaktadır.

Harimin üstü kubbeyle örtülmüştür. Zeminden kubbe göbeğine yükseklik 7 m.dir. Kubbeye geçişler tromplarla sağlanmış, köşelerdeki trompların arasında kalan boş alanlar ise dekoratif kemerlerle doldurulmuştur. Kubbeye geçişi sağlayan bu kısım içerden sıvanmamış ve ham görüntüsüyle bırakılmıştır.

Foto. 3. 34 Dunavat Camisi, mihrap duvarı

Değerlendirme

Caminin ilk olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemekle birlikte kitabesinin verdiği bilgilere göre Karagözzade Edip Efendi tarafından 1887 yılında yeniden inşa edilerek hizmete açılmıştır. Mimari açıdan kare planlı caminin üzeri tromp geçişli kubbeyle örtülmüştür.

Arnavutluk'taki camilerin geneline göre daha küçük boyutlu olmasına rağmen mimari açıdan benzerlikler göstermektedir.

Foto. 3. 35 Dunavat Camisi, harimden

3.2.1.2.Libohova Camisi

Yeri

Cami Libohova köyündeki kalenin karşısında 40°02'10.1"N 20°16'00.5"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Caminin inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabeye veya yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Malzemesi

Yapının tamamında kaba yonu bir şekilde kireç taşı kullanılmıştır. Minare kürsüsünde ve gövdesinin alt kısımlarında belli aralıklarla dikdörtgen şekilli, gri renkli kum taşlarının yatay olarak dizilmesiyle hatıllar oluşturulmuştur. Gövdenin üst kısımlarında ise daha ince şeritler halinde kırmızı kum taşlarından hatıllar kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Camiden günümüze temel seviyesindeki duvar kalıntıları ve minaresinin şerefe altına kadar olan kısmı ulaşabilmiştir. Cami önündeki son cemaat yeri ile beraber dıştan dışa 15,90 x 9,20 m. ebatlarıyla dikdörtgen bir plan şeması sergilemektedir. Duvar kalınlığı 0,85 m.dir (Çizim 3. 14, Çizim 3. 15).

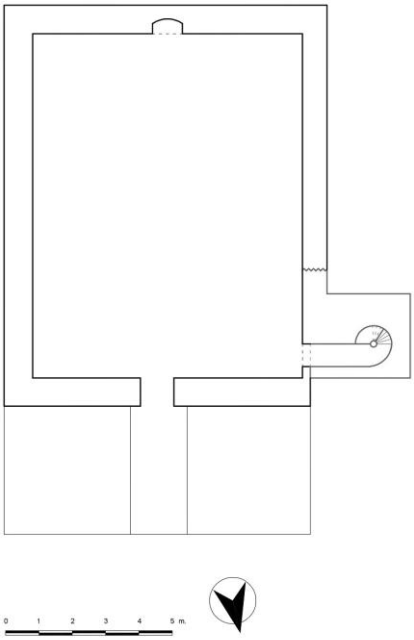

Çizim 3. 14 Libohova Camisi, duvar takibi yapılabilen kısımlar

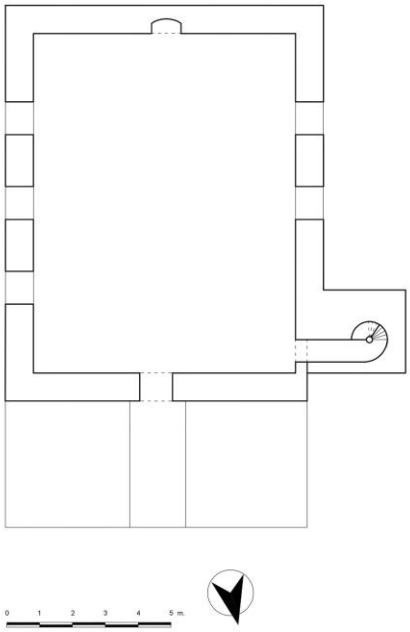

Çizim 3. 15 Libohova Camisi, Restitüsyon planı

Minaresi batı duvarının güney kenarına konumlandırılmıştır. 3 x 2,53 m. alanı kaplayan minarenin kalan kısmı yaklaşık 10 m. yüksekliğe sahiptir. Girişi caminin içinden sağlanmaktaydı. Atkı taşlı olduğu düşünülen, dikdörtgen şekilli girişi 0,68 m. genişliğinde ve 1,10 m. yüksekliğindedir. Giriş yüksekliği diğer örneklerle karşılaştırıldığında 0,50-0,60 m. kadar kısmının toprak altında kaldığı düşünülmektedir. Girişin atkı taşı yerinden sökülmüştür (Foto. 3. 36). Kürsünün batı yüzünde 0,05 m. genişliğinde ve 0,50 m. yüksekliğinde dar bir pencere yer almaktadır. Kare planlı minare kürsüsünün köşeleri pahlanarak pabuç kısmına geçilmiştir. Bu kısım dışbükey profilli tek sıra silmeden oluşturulan bilezikle vurgulanmıştır. Minarenin gövdesinin alt kısmında iki sıra gri renkli, orta kısmında ise üç sıra kahverengi kum taşından hatıllar yer almaktadır. Gövde yukardan bir adet dış bükey profilli bilezikle sonlandırılmıştır. Şerefe altı kısmında ise dört sıra testere dişi silmenin kullanıldığı görülmektedir. Alt iki sıradaki silmeler ince kahverengi kum taşından meydana getirilmişken üst iki sıradakiler kalın kireç taşından oluşturulmuştur (Foto. 3. 37).

Yapının harim ölçüleri 8 x 10,34 m.dir. Güney duvarının merkezine konumlandırılmış olan mihrabı 0,90 m. genişliğe ve 0,45 m. derinliğe sahiptir (Foto. 3. 38). Caminin üstü kırma çatıyla örtülmüş olmalıdır.

Caminin kuzeyinde yer alan son cemaat yerinin etrafı muhtemelen açık bırakılmış ve üstü de sundurmayla örtülmüştür.

Foto. 3. 36 Libohova Camisi, minare

Foto. 3. 37 Libohova Camisi, şerefe altı

Foto. 3. 38 Libohova Camisi, mihrap duvarı

Foto. 3. 39 Elbasan, Hünkâr Camisi

Tarihlendirme

Köyün nüfusu Hicri 835 (M. 1431/2) yılı sayımında 25 hane ve 3 bekâr olarak görülmektedir[650]. Ancak kaynakta bunların dini hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Köydeki cami göz önüne alınarak Müslüman oldukları öne sürülebilir.

Cami hakkındaki B.O.A.'ndeki tek kayıt H. 10.09.1125 (M. 30 Eylül 1713) tarihli Libohova köyü mescidinin camiye dönüştürülmesi hakkında Kadı Cafer Sadık tarafından yazılmış olan arzdır[651]. Bu belgeden bu tarihten önce burada bir mescit inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır[652].

Yapının harim girişi önündeki sundurmalı düzenleme Arnavutluk'ta Elbasan'daki Hünkâr Camisi (1492) (Foto. 3.11) ve Akçahisar'daki (Kruja) Pazar Camisi'nde (1533/4) görülmektedir.

Bu veriler beraber değerlendirildiğinde caminin 15.yy.ın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Değerlendirme

Libohova Köyü Camisi'nin temel seviyesindeki kalıntıları ve minaresinin şerefe altına kadar olan ksımı günümüze ulaşabilmiştir. Dikdörtgen planlı yapı Arnavutluk'taki diğer örneklerle karşılaştırılınca üzerinin kırma çatıyla örtüldüğü ve önünde bir sundurması olduğu öne sürülebilir. Bu Arnavutlu'ta yaygın olarak kullanılan bir tiptir.

---

650 İnalcık, 1987: 2.
651 İE.EV.. / 68 – 7371.
652 Evliya Çelebi bölgeyi anlatırken burada bir mescit bir de cami olduğundan bahsetmektedir (Evliya Çelebi, 2013: 355). Bu anlatı akılları karıştırmamalıdır. Nitekim yukarıda bahsedilen arşiv kaydının içeriği incelendiğinde burada zaten bir cami ve mescit olduğu ancak camiye ulaşmanın yaşlılar için meşakkatli olduğundan mescidin camiye dönüştürülmek istendiği açıklanmaktadır.

3.2.1.3.Meşit Camisi, Hacı Murat Mahallesi Camisi (Xhamia e Meçites, Xhamia e Lagjes Hazmurat)

Yeri

Cami Ergiri'nin merkezinde 7 Kronjtë ve Jonuz Cuci sokaklarının kesiştiği köşede 40°04'35.2"N 20°08'27.2"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Caminin giriş cephesindeki çeşmenin alınlık kısmında caminin inşa tarihini bildiren sekiz kartuştan meydana getirilmiş dört satırlık kitabe yer almaktadır (Foto. 3. 41).

Kitabe şu şekildedir:

Havzıyla yapılmıştır ki faide ziyade ola	حوضيله ياپلمشدر كه فائده زياده اولا
Esasdan yapdıran ki duadan irtika (yükselme) ola	اساسدن ياپديران كه دعاده ارتوق اولا
Cami ile beraber müessisi Hacı Murad	جامع ايله برابر مؤسسي حاجي مراد
Havzı yapdıran … beraber cennetle şad	حوضي ياپديران ...برابر جنتله شاد
Cümleye eyle iman ve havzıyla yapdırana	جمليه ايله ايمان و هوضيله ياپديرانه
Muin Arslan naib iken sahib İbn Güfte	معين ارسلان نائب يكن صاحب ابن كفته
Bugün bana yarın sana işte gitti enbiya	بو كون بكا يارين سكا ايشته كيتدي انبيا
Lütuf ile ihlasıyla cümleye münasib dua	لطف ايله اخلاصيله جمله يه مناصب دعا

Kitabeden anlaşıldığı üzere burada ilk inşa ettirilen cami Hacı Murat tarafından yaptırılmıştır. Ardından İbn Güfte'nin baniliğinde ve Muin Arslan'ın vekâletiyle cami yeniden ihya ettirilmiştir. Kitabede doğrudan bir tarih verilmemekle beraber son satırında ebced hesabıyla tarih düşürülmüştür. Bu hesaba göre onarım H. 1253 yani M. 1837-38 yılında yaptırılmış olmalıdır.

لطف ايله اخلاصيله جمله يه مناصب دعا

75+153+93+767+46+119

Daha önceden burada yer alan Hacı Murat Camisi'nin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak 1670'lerde bölgeyi ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi cami hakkında taş merdivenle çıkılan yüksek kargir bir yapı olduğunu, bir minaresinin ve çeşmesinin bulunduğunu söyleyerek tavanının içerden bukalemun nakışlarla (renkli kalemişleriyle) bezendiğini aktarmaktadır.

Evliya Çelebi'nin tarifi şimdiki camini tarifine de oldukça benzemektedir. Buradan yola çıkılarak Hacı Murat Camisi'nin ikinci onarımında fazla değiştirilmediği ve aynı temeller üzerine inşa edildiği öne sürülebilir (Foto. 3. 40, Foto. 3. 42).

Cami son olarak 1967 yılında yıkılmıştır. O zamandan beri harap durumdadır[653].

---

[653] Doempke, 2012: 47-48 .

Malzeme

Yapının tamamında dikdörtgen prizma şekilli kabaca yontulmuş kireç taşı kullanılmıştır. Minarede kullanılan taş kalıpları daha ince ve küçük bloklar halinde kesilmiştir. Bağlayıcı olarak kireç harcı kullanılmıştır. Minare kürsüsünün aynı harçla sıvandığı görülebilmektedir.

Foto. 3. 40 Meşit Camisi, kuzeyden

Foto. 3. 41 Meşit Camisi, kitabe

Mimari Tanım

Camiden günümüze sadece kuzey duvarı ve minare kürsüsüyle beraber batı duvarının bir kısmı kalmıştır (Foto. 3. 40). Yapının geri kalan kısmı yıkılmış durumdadır. Eksik duvarları da daha sonraki bir dönemde tamamlanarak hane olarak işlevlendirilmiştir. Cami, kalan orijinal kısımlardan ve 1961 yılında IMK tarafından yaptırılmış olan 499 numaralı dosyadaki plan ve çizimlerden yola çıkılarak tanımlanmıştır (Çizim 3. 16, Çizim 3. 17, Çizim 3. 18, Çizim 3. 19).

Cami dıştan dışa 15,30 x 12 m. ölçülerindedir. Minaresi batı cephesi üzerinde yer almaktadır. Minarenin sadece 7 cepheli kürsü kısmı günümüze ulaşmıştır. Cephe genişlikleri 0,70 ile 0,80 m. arasında değişmektedir. Minare kaidesinin kuzey yüzüne bir çeşme yerleştirilmiştir.

Caminin Batı cephesi üzerinde altı adet pencere bulunmaktaydı. Bunlardan ikisi alt katta dördü de üst kattadır. Cephenin güney kenarında kalan dört pencere gemi teknesi kemer formundadır. Üst kattaki bir pencere minarenin arkasına geldiğinden formu bilinmemektedir ancak diğerleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu pencerelerden alt katta olanlar 1,05 m. genişliğinde üst katta olanlar ise 0,75 m. genişliğindedir. Geri kalan dikdörtgen şekilli iki pencere ise duvarın kuzey kenarına kaydırılmıştır.

Foto. 3. 42 Meşit Camisi, eski fotoğraf [654]

[654] Doempke, 2012: 47 (1967 yılından önce çekilmiş olduğu tahmin edilmekle beraber fotoğrafın kesin tarihi bilinmemektedir.).

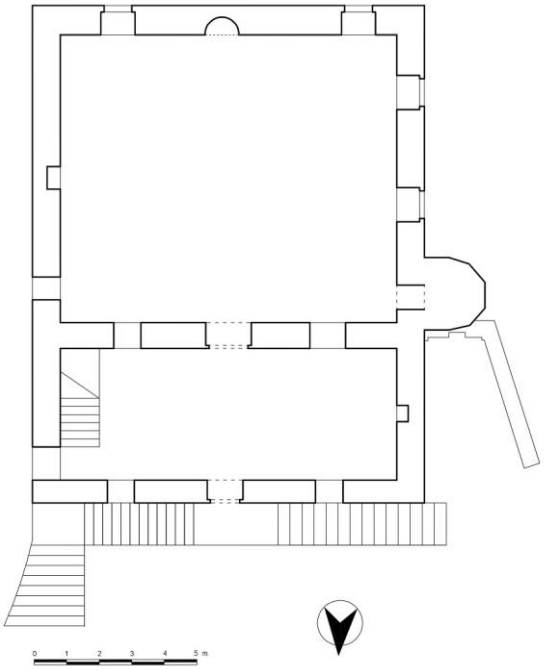

Çizim 3. 16 Meşit Camisi, alt kat planı (IMK. Arşivi'nden)

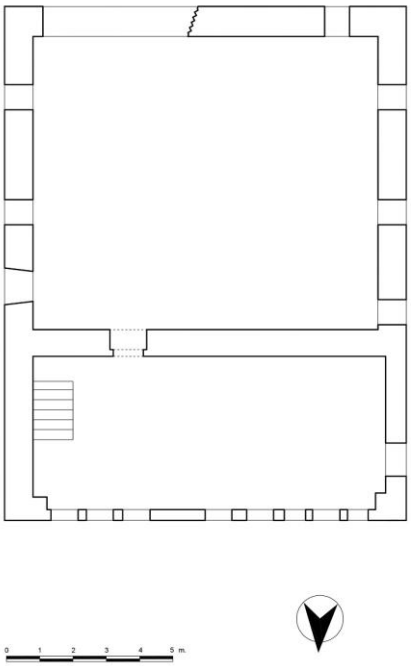

Çizim 3. 17 Meşit Camisi, üst kat planı (IMK. Arşivi'nden)

Caminin güney duvarında ikisi altta ikisi üstte olmak üzere dört adet pencere bulunmaktaydı. Alttaki pencereler 1,05 m. üstteki pencereler de 0,75 m. açıklığa sahipti. Plandan anlaşıldığı üzere üst kattaki duvarın doğu kısmı pencereyle beraber yıkılmıştır. Pencerelerin formuyla ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Caminin doğu duvarı üzerinde beş adet pencere yer almaktaydı. Bunların ikisi alt kata üçü de üst kata konumlandırılmıştır. Üst kattakilerin güney kenarda kalan ikisi 0,75 m. açıklığa sahiptir. Kuzey kenardaki pencere ise mazgal şekilli olup içerden 0,90 m. dışardan da 1,10 m. genişliğe sahiptir. Alt kattaki pencerelerden ise güneydeki 0,70 m., kuzeydeki ise 1 m. genişliğindedir.

Caminin girişi kuzey duvarı üzerinde yer almaktadır. Girişe ulaşmak için iki taraflı bir merdivenden çıkılması gerekmektedir. Merdivenler 1,30 m. genişliğindedir. İki merdivenin birleştiği yerin altında bir tane çeşme yer almaktadır. Batıda 15, doğuda ise 22 adet basamak vardır. Doğudaki basamakların ilk dokuzu kuzey-güney yönlü, geri kalanı ise doğu-batı yönlü uzanmaktadır. Merdivenlerin buluştuğu yerde 2,60 x 1,30 m. ölçülerinde bir alan vardır. Bu alandan 1,10 m. genişliğindeki ve 2,20 m. yüksekliğindeki harim kapısına girilir. Kapının iki yanında dikdörtgen şekilli birer pencere bulunmaktadır. Bu pencereler 1,10 m. yüksekliğinde ve 0,85 m. genişliğindedir. Duvarın üst kısmında ise sekiz adet pencere yer almaktadır. Pencereler batıdan başlayarak 0,62 – 0,82 – 0,64 – 0,80 – 0,81 – 0,82 – 0,81 – 0,81 m.

genişliğindedirler. Cami ön cephe düzenlemesi bakımından M. 1761/2 yılında inşa edilmiş olan Kosova'nın Vushtri şehrindeki Çarşı Camisi'yle[655] benzerlik göstermektedir.

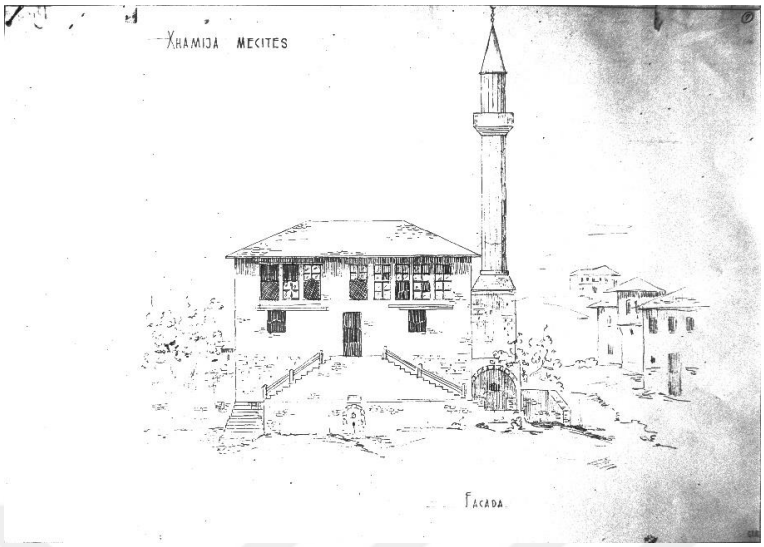

Çizim 3. 18 Meşit Camisi, kuzey cephe (IMK. Arşivi'nden)

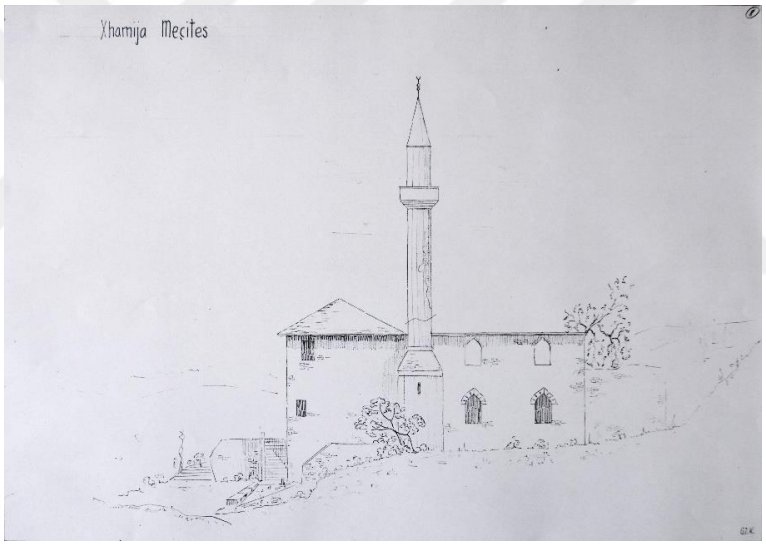

Çizim 3. 19 Meşit Camisi, batı cephe (IMK. Arşivi'nden)

Camide önce 10,35 x 4 m. ebatlarındaki son cemaat yerine girilmektedir. Bu mekânın güneydoğu köşesine üst kata çıkış merdivenleri konumlandırılmıştır. Planda doğu duvarının kuzey kenarına kaydırılmış ve daha sonradan kapatılmış bir açıklık görülmektedir. Batı duvarının ortasında 0,35 m. derinliğinde ve 0,50 m. genişliğinde dikdörtgen kesitli bir niş yer almaktadır. Son cemaat yerinin güney duvarının merkezinde 1,40 m. genişliğinde harime giriş kapısı vardır. Kapının iki yanına 1,10 m. genişliğindeki pencereler konumlandırılmıştır.

Caminin harimi 8,85 x 10,35 m. ebatlarındadır. Batı duvarının kuzey kenarında 0,75 m. genişliğindeki minareye giriş kapısı yer almaktadır. Güney duvarı üzerindeki mihrap 0,50

[655] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 984-985; Ayverdi ve Yüksel, 1982: 324.

m. derinliğe ve 1,05 m. genişliğe sahiptir. Doğu duvarı üzerinde merkezin biraz kuzeyine kaydırılmış 0,40 m. derinliğe ve 0,70 m. genişliğe sahip bir niş yer almaktadır.

Caminin son cemaat yerinden üst kattaki kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Mahfilin boyutları 4,60 x 10,55 m.dir. Ölçülerden anlaşıldığı üzere üst kat duvarları daha ince tutulmuştur. Özellikle kuzey duvarında bu olay daha belirgin görülebilmektedir. Eski bir fotoğraftan anlaşıldığı üzere kuzey duvarının merkezinde bir cumba yer almaktaydı. Cumba girişin önündeki iki ayakla desteklenmekteydi. Bu unsur aynı zamanda alt kattaki giriş kapısı için bir sundurma görevi görmekteydi. Mahfil güney tarafta bir duvarla harimden ayrılmaktadır. Mahfilin güney duvarı üzerinde 1,10 m. genişliğinde bir açıklık bulunmaktadır. Kesitlerden anlaşıldığı üzere bunun bir pencere olması gerekmektedir. Bu pencere harimle kadınlar mahfili arasındaki iletişimi sağlamak için açılmış olmalıdır. Osmanlı mimarisinde kadınlar mahfilinin mihraba bakan kısmı genellikle bir paravan veya korkulukla ayrılmaktadır. Bu camide mahfilin duvarla ayrılması ilginç bir örnek sunmaktadır.

Harimin üst örtüsü muhtemelen yıkılmış olduğu için çizimlerde görülmemektedir. Kırma çatıyla örtülüş olduğu tahmin edilmektedir. Çizimlerden anlaşıldığı üzere çatının son cemaat yerinin üstüne gelen kısmı yine kırma çatıyla örtülmüştür.

Değerlendirme

Caminin kitabesinden ilk olarak Hacı Mırad adında biri tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu inşaatın tarihi bilinmemektedir. Cami daha sonra şimdiki şekliyle muhtemelen aynı temeller üzerine İbn Güfte'nin baniliğinde ve Muin Arslan'ın vekâletiyle 1837/8 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yarısı yıkılmış olan caminin bir kadınlar mahfili olduğu eski çizimlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca eğimli bir arazi üzerinde yer aldığından harim kapısına ulaşım iki taraflı merdivenle sağlanmaktadır. Merdivenlerin ve cami minaresinin kuzey yüzünde birer adet çeşme konumlandırımış olması bu yapıya has bir özelliktir.

3.2.1.4.Nivice Köyü Camisi (Xhamia e Nivicës)

Yeri

Cami Tepedelen'e bağlı Nivice (Nivicë) köyünde 40°14'09.2"N 19°53'51.7"E koordinatlarında yer almaktadır.

Köye giden yolların oldukça bozuk olmasından ve yetersiz şartlardan dolayı köye gidilememiştir. Bu sebeple yapının tanımlaması internet üzerinden bulunan haber ve görsellerle yapılmaya çalışılmıştır.

Tarihi

Caminin harim girişi üzerinde kitabe için ayrılmış olan bir niş bulunmaktadır ancak kitabesine dair herhangi bir kayıt ya da ize rastlanmamıştır. Ayrıca yapıyı tarihlemeye yetecek kadar bilgi mevcut bulunmamaktadır.

Cami 23.04.2017 tarihli bir habere göre Tepedelen Belediyesi tarafından köy müzesi olarak kullanılmak üzere restorasyona tabi tutulmuştur. 2017 yılının Nisan ayında çekilmiş olan fotoğraftan cami hariminin kuzeybatı köşesine bir kapı açıldığı gözlenmiştir [656]. Caminin doğu cephesi başka bir yapıyla kapalı olduğundan bu cephede bir değişiklik yapıldığı düşünülmemektedir.

Malzeme

Caminin beden duvarlarında inşa malzemesi olarak kabaca yontulmuş kireç taşları kullanılıştır. Sadece harim giriş kapısının lento ve söveleri yekpare bir şekilde işlenmiş, ayrıca kapının üstündeki basık hafifletme kemeri de düzgün kesme taşlarla örülmüştür.

Mimari Tanım

Cami kütlesi harimden ve önündeki son cemaat yerinden meydana gelmektedir.

Yapının son cemaat yeri doğu ve batıdan ikişer kemerle dışarı açılmaktaydı. Ancak batıdaki kemerler kapatılarak yerine düz bir duvar örülmüştür (Foto. 3. 43). Kuzeyden üç kemerle dışarı açılan son cemaat yerinin ortadaki kemeri diğerlerinden daha küçük ebatlıdır. Kemerler köşelerde kare ayaklara otururken ortada silindirik sütunlarla desteklenmiştir. Son cemaat yerinin doğu cephesi de ortada tek bir sütunla taşınan iki yarım daire kemerle dışarı açılmaktadır. Aynı düzenin batı cephesinde de devam ettiği düşünülmektedir ancak günümüzde bu cephe duvarla örülmüştür. Son cemaat yerinin orta kemeri ile harim girişi arasındaki yolun iki tarafı zeminde yükseltilerek seki şeklinde yapılmıştır (Foto. 3. 44).

Harim girişi dikdörtgen şekillidir. İki yanında yekpare taştan yapılmış söveler ve üstünde ise lento yer almaktadır. Lentonun üstünde basık şekilli bir hafifletme kemeri bulunmaktadır. Kapı, hafifletme kemerinin üzerindeki kalın düz silmeyle sonlanmaktadır. Kapının üzerinde dikdörtgen bir kitabelik yerleştirilmiştir (Foto. 3. 45).

Harimin kuzey cephesi üzerinde kapının iki yanında iki sıra halinde dört adet dikdörtgen şekilli pencere yer almaktadır. Alt sıradaki pencereler daha sonra örülerek kapatılmıştır. Üst sıradaki pencerelerin daha küçük boyutlu olduğu dikkat çekmektedir.

---

[656] http://gazetashqiptare.al/2017/04/23/foto-skandali-xhamia-e-nivices-po-kthehet-ne-muze-te-fshatit-denoncon-hoxha-ahmed-kalaja/ (erişim tarihi: 11.03.2020).

Foto. 3. 43 Nivice Köyü Camisi, kuzeybatıdan (Nisan 2017) [657]

Foto. 3. 44 Nivice Köyü Camisi, son Cemaat yeri [658]

Harimin doğu, batı ve güney duvarları üzerinde ikişer adet, basık kemerli pencere yer almaktadır. Güney duvarı üzerindeki pencereler mihrabın iki yanına konumlandırılmış olup yarıya kadar taş duvarla örülerek kapatılmıştır. Mihrap yarım daire kesitli olup düz kavsaralıdır (Foto. 3. 46).

Harimin kuzey tarafında ortadaki örme sütunla taşınmakta olan iki adet yarım daire kemerin kadınlar mahfilini taşımak için yerleştirildiği düşünülmektedir. Günümüzde mahfile dair bir iz yoktur.

Günümüzde yapının çatısı kaldırılmış durumdadır. Muhtemelen ahşap çatıyla örtülmüş olmalıdır.

Camini minaresine dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. 23.04.2017 habere göre yapı komünist dönemde depo olarak kullanılmıştır. Minaresinin de bu sırada yıkılmış olabileceği düşünülmektedir.

---

[657] http://gazetashqiptare.al/2017/04/23/foto-skandali-xhamia-e-nivices-po-kthehet-ne-muze-te-fshatit-denoncon-hoxha-ahmed-kalaja/ (erişim tarihi: 11.03.2020).

[658] http://gazetashqiptare.al/2017/04/23/foto-skandali-xhamia-e-nivices-po-kthehet-ne-muze-te-fshatit-denoncon-hoxha-ahmed-kalaja/ (erişim tarihi: 11.03.2020).

Foto. 3. 45 Nivice Köyü Camisi, harim girişi[659]

Foto. 3. 46 Nivice Köyü Camisi, harim [660]

Değerlendirme

Caminin kesin inşa tarihi belirlenememiştir. Dikdörtgen planlı harimin üzeri kırma çatıyla örtülmüştür. Harim içerisinde kadınlar mahfiline ait orijinal izler taşıması bakımından yapı önem taşımaktadır. Caminin minaresine dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

---

659 http://gazetashqiptare.al/2017/04/23/foto-skandali-xhamia-e-nivices-po-kthehet-ne-muze-te-fshatit-denoncon-hoxha-ahmed-kalaja/ (erişim tarihi: 11.03.2020).

660 http://gazetashqiptare.al/2017/04/23/foto-skandali-xhamia-e-nivices-po-kthehet-ne-muze-te-fshatit-denoncon-hoxha-ahmed-kalaja/ (erişim tarihi: 11.03.2020).

3.2.1.5.Pazar Camisi (Xhamia e Pazarit)

Yeri

Cami Ergiri'nin merkezindeki çarşının içinde 40°04'26.2"N 20°08'16.7"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapıyı ziyaretimiz sırasında restorasyon çalışmaları devam ettiği için yapıyı detaylı bir şekilde fotoğraflama fırsatı bulunmamıştır. Ancak yaptığımız gözlemler yazıya aktarılabilmiştir. Yapılan araştırma sırasında kitabenin üzeri örtülü olduğundan görülememiştir.

Alt kattaki dükkânların çarşı tarafındaki (doğu) girişinin üstünde yer alan kitabe metni bu güne kadar hiçbir araştırmacı tarafından okunmamıştır. Kiel yapıyı ziyareti sırasında kitabenin güçlükle okunabildiğinden bahsetmektedir. Kiel ve Meksi kitabe metninin son satırında yer aldığını söyledikleri H. 1168 (M. 1754/5) yılını caminin inşa tarihi olarak kabul etmektedirler[661]. Ancak muhtemelen kitabenin kötü koşullarından olacak ki bu tarih yanlış okunmuştur. Caminin kitabe metni şu şekildedir (Foto. 3. 47):

Sahib'ül hayrat ve'l hasenat	صاخب الخيرات و الحسنات
Hasan Hoca an Dunavat	حسن حوجا عن دوناوات
Aleyha kül'el tahiyyat	عليها كل التحيات
Sene 1177	سنه ١١٧٧

Kitabeye göre cami Dunavat mahallesinden Hasan Hoca tarafından H. 1177 (M. 1763/4) yılında yaptırılmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yeni Çarşı'daki Memi Paşa Camisi'nden bahsetmektedir. Memi Paşa'nın kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Çelebi camiyi içine ancak 100 kişinin sığabildiği, dar, küçük, yeni bir yapı olarak tanımladıktan sonra kâgir ve sanatlı bir de minaresinin olduğunu aktarmaktadır[662]. Bu tanıma göre cami şimdikinden oldukça farklıdır. Ayrıca 4 Eylül 1934 tarihli bir kartpostalda yapı Memo Bey Camisi (Xhamia e Memo Beut) olarak adlandırılmıştır ki bu isim bize Memi adının deforme hali olabileceğini düşündürmektedir. Bu veriler yukardaki bilginin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Yapıyla ilgili tek bir arşiv kaydına rastlanmıştır. 15 Rebiülevvel 1094 (M. 14 Mart 1683) tarihli bu kayıttan Yeni Çarşı (Suk-u Cedid) dâhilindeki mescidin cemaatine yeterli gelmediğinden dolayı Avlonya sancak beyi Mehmet Bey tarafından, kendi bütçesinden

---

[661] Kiel, 1990: 142; Meksi, 2018: 127.
[662] Evliya Çelebi, 2013: 352.

karşılanmak suretiyle camiye çevrilmek istendiği anlaşılmaktadır[663]. Bu genişletmenin yapıldığına dair bir kayıt bulunmamakla beraber yapının 1670/1 yılında Evliya Çelebi'nin tarif ettiğinden farklı olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir.

Foto. 3. 47 Pazar Camisi, kitabe [664]

Buraya kadar olan kısım özetlenecek olursa; yapının ilk defa mescit olarak 17.yy.ın ortalarında Memi Paşa tarafından çarşı ile birlikte inşa ettirildiği, ardından 1683 tarihli bir müdahaleyle genişletilerek camiye çevrilmek istendiği ve daha sonra 1763/4 yılında yeniden onarıldığı söylenebilir.

Yapı 1967 yılından sonra kubbesinin yüksek olması sebebiyle akrobatlar için gösteri alanı olarak kullanılmış, ardından komünist rejimin sona ermesiyle tekrardan onarılarak eski işlevine kazandırılmıştır[665].

Cami 1980, 1988 ve 1992 yıllarında restorasyondan geçirilmiştir. Elimizde sadece 1980 restorasyonu hakkında detaylı bilgi bulunmaktadır. Son cemaat yerine eklenmiş olan fazla duvarlar kaldırılmış ve kalan izlerden anlaşıldığı üzere bu kısım yeniden yapılmıştır. Harimin kubbe kasnağındaki örülerek kapatılmış pencereler açılmış, çatının onarımı yapılmış ve minarenin şerefe ile külah kısımları yenilenmiştir.

TİKA tarafından yapılan onarımlar 2019 yılı Ağustos ayında devam etmekteydi.

Malzeme

Yapının inşasında beyaz ve gri renkli kireç taşı kullanılmıştır. Bağlayıcı olarak da kireç harcının kullanıldığı gözlenmiştir.

Mimari Tanım

Cami kot farkından dolayı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katında dükkânlar yer alırken üst kata ise cami yerleştirilmiştir.

---

[663] BOA. İE. EV. 15/1758.
[664] Ateş, 2017: 157.
[665] Doempke, 2012: 46.

Dükkânlar bir koridorun iki tarafına da dörder adet gelecek şekilde dizilmişlerdir. İki taraftaki dükkânların yarım daire kemerli girişleri ortadaki koridora açılmaktadır. Koridorun batıdaki yarım daire kemerli girişi 2,60 m. genişliğinde ve 4,20 m yüksekliğindedir (Çizim 3. 21, Foto. 3. 48).

Foto. 3. 48 Pazar Camisi, dükkânlar, 1967 [666]

1 numaralı dükkânın giriş açıklığı 1,65 m. genişliğindedir. Dükkân 2,90 x 2,50 m. ölçülerindedir. Doğu duvarı üzerinde 0,33 m. derinliğinde ve 0,60 m. genişliğinde bir niş yer almaktaydı. Ancak sonraki dönemde bu niş kapatılmıştır. Aynı duvar üzerindeki diğer niş ise 0,14 m. derinlik ve 0,35 m. genişliğe sahiptir. Güney duvarının doğu köşesine kaydırılmış olan diğer bir niş ise 0,28 m. derinliğe ve 0,40 m. genişliğe sahiptir.

2 numaralı dükkânın giriş açıklığı 1,80 m. olup mekân 3,20 x 2,20 m. ebatlarındadır. Doğu duvarı üzerinde iki adet niş yer almaktadır. Bunlardan kuzeyde olan 0,20 m. derinliğe ve 0,25 m. genişliğe sahiptir. Güneydeki ise 0,24 x 0,33 m. ebatlarındadır. Dükkânın güney duvarının ortasında yer alan niş 0,26 m. derinliğinde ve 0,60 m. genişliğindedir.

3 numaralı dükkânın girişi 1,70 m. genişliğindedir. Ebatları ise 2,55 x 2,55 m.dir. Doğu duvarının güney kenarına kaydırılmış olan nişi 0,30 m. derinliğinde ve 0,80 m. genişliğindedir. Dükkânın batı duvarı üzerinde 2 numaraya açılan 0,55 m. genişliğinde bir pencere bulunmaktaydı. Burası daha sonraki bir dönemde kapatılmıştır.

4 numaralı dükkânın girişi 1,95 m. genişliğindedir. 4 x 3,45 m. ebatlarındaki mekânın güney duvarında bir, batı duvarında ise 3 adet niş yer almaktadır. Güney duvar üzerindeki niş 0,20 m. derinliğe ve 0,97 m. genişliğe sahiptir. batı duvarı üzerindeki nişler ise güneyden kuzeye doğru sırasıyla 0,20 x 0,25 m., 0,20 x 0,40 m. ve 0,15 x 0,55 m. ebatlarındadırlar.

5 numaralı dükkân 2,27 x 2,18 m. ebatlarında olup 1,65 m. genişliğinde bir giriş açıklığına sahiptir. 6 numaralı dükkân 2,57 x 2,18 m. ölçülerindedir. Girişi 1,85 m.

[666] http://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php (erişim tarihi: 05.03.2020).

genişliğindedir. 7 numaralı mekânın ölçüleri ise ortalama 1,70 x 1,90 m.dir. Girişi diğerlerinden daha dar olup 0,80 m.dir. 8 numaralı dükkânın 1,30 x 4,86 m. ebatlarıyla en büyük alanı kaplamaktadır. Üstü iki birim halinde beşik tonozla örtülmüş olan mekânın girişi de 2 m. genişliğe sahiptir.

Cami doğusundaki koridor ve son cemaat yeri ile beraber 15,80 x 15,40 m. alanı kaplamaktadır (Çizim 3. 20).

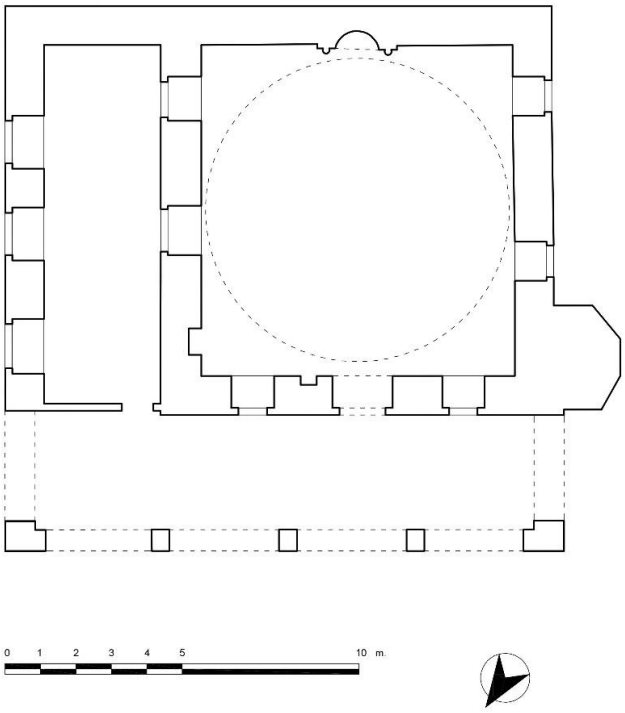

Çizim 3. 20 Pazar Camisi, plan (IMK. Arşivi'nden) [667]

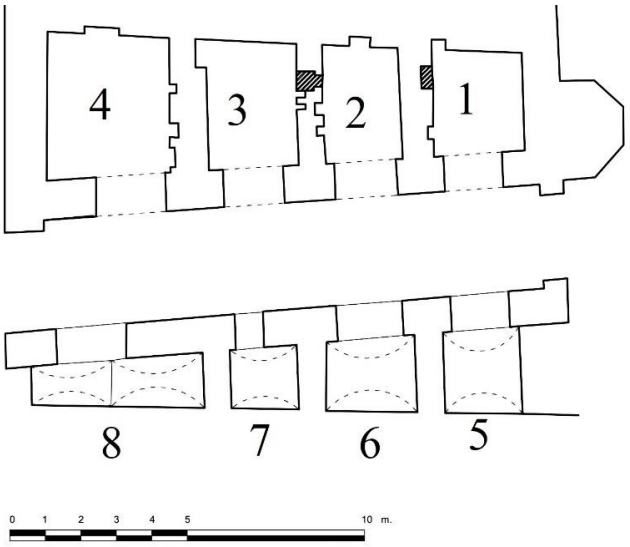

Çizim 3. 21 Pazar Camisi, dükkânların planı (IMK. Arşivi'nden)

[667] 2019 yılında yapılan restorasyondaki değişimlerle birlikte işlenmiştir.

Harimin üzeri kubbeyle örtülmüştür. Kubbe eteği dışardan sekizgen bir kasnakla kapatılmıştır (Foto. 3. 49, Foto. 3. 50). Kasnağın her kenarına bir adet yarım daire kemerli pencere açılmıştır. Pencerelerin üstünde aşağıdan yukarı doğru düz-testere dişi – düz – testere dişi olarak dizilmiş ve kasnağın tüm cephelerini dolaşan dört sıra silme yer almaktadır. Kubbe dışardan sekiz kenarlı piramidal bir külah şeklinde taş plakalarla kapatılıp örtülmüştür.

Harimin batı duvarı üzerinde beş adet yarım daire kemerli pencere bulunmaktadır. Alt kotta yer alan pencereler 1,10 m. genişliğe sahiptir. Orta kottaki iki pencere 0,92 m. genişliğinde ve 1,54 m. yüksekliğindedir. En yukarda yer alan diğer pencere ise 0,82 m. genişliğinde ve 1,30 m. yüksekliğindedir. Duvarın kuzey ucunda minare bulunmaktadır. Beş kenarı dışardan algılanabilen kürsünün her kenarı yaklaşık 1,15 m. enindedir. Kürsünün kenarları daralarak gövdeye geçiş sağlanmaktadır. Bu daralan kısım üstte ve altta dış bükey profilli kalın bir silmeyle vurgulanmıştır. Minare gövdesi 1,20 m. kalınlığında ve şerefe altına kadar 9,30 m. yüksekliğindedir. Gövde üstünde batıya bakan üç adet küçük pencere yer almaktadır. Şerefenin 1 m. kadar altına yine kalın bir silme kuşağı yerleştirilmiştir. Şerefenin alt kısmı beş sıra testere dişi silmesiyle hareketlendirilmiştir. Silmeler aşağıdan yukarıya doğru genişleyerek şerefeye ulaşmaktadır. Şerefe korkuluğu yenilenmiştir. Minare petek kısmının üstündeki konik külah ve âlemle sonlanmaktadır. Harimin güney duvarı sade bırakılmıştır.

Harimin doğu duvarı üzerinde ise dört adet dikdörtgen şekilli ve iki adet yarım daire kemerli olmak üzere toplamda altı adet pencere yer almaktaydı. En alt sırada bulunan üç adet dikdörtgen şekilli pencereden güneydeki 1,25 m., ortadaki ise 1,40 m. genişliğindedir. En kuzeydeki pencere ise 0,75 m. genişliğe sahiptir. Sonraki bir dönemde güneydeki iki pencere nişe dönüştürülmüş, kuzeydeki pencere ise tamamen kapatılmıştır. Bir üst kotta yer alan iki basık kemerli pencere 1,50 m. yüksekliğe sahiptir. Bu iki pencere de sonradan tamamen kapatılmıştır.

Caminin girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Çift taraflı bir merdivenle son cemaat yerine ulaşılmaktadır (Foto. 3. 49). Basamakların birleştiği yerin altını dolduran duvarın kuzey yüzünde merdivenler kadar yükselen yarım daire kemerli yüzeysel bir niş yer almaktadır.

Foto. 3. 49 Pazar Camisi, 1992 yılından [668]

Foto. 3. 50 Pazar Camisi, üst örtü

14,45 x 3,36 m. ebatlarındaki son cemaat yeri kuzeyden, ortada üç adet kare şekilli ve kenarlarda birer "L" şekilli ayakla taşınan dört adet yarım daire kemerle dışarı açılmaktadır. Batıdan harim duvarına dayanan bir kemerle dışarı açılmaktadır (Foto. 3. 51). 1967 tarihli fotoğraftan bu kemerin duvarla kapatılmış olduğu ve bu duvarın üzerine bir pencere yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Son cemaat yeri doğudan duvarla kapatılmıştır. Duvarın üzerine 1,45 m. genişliğinde bir pencere konumlandırılmıştır. Bu duvarın da sonradan eklendiği düşünülmektedir. Nitekim 1992 tarihli diğer bir fotoğrafta bu duvar görünmemektedir. Sonuç olarak caminin son cemaat yerinin güneyden harim duvarına dayandığını ve doğu ile batıdan birer, kuzeyden ise dört adet kemerle dışarı açıldığı söylenebilir. Bu bölümün üstü ahşap direklerle oluşturulan iskeletin taş plakalarla kaplanması suretiyle oluşturulan tek yöne eğimli çatıyla örtülmüştür. Kiel bu kısmın üç adet küçük

[668] http://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/147804/204477_sv.jpg?sequence=2 (erişim tarihi: 05.03.2020).

kubbeyle örtüldüğünü belirtmektedir[669]. IMK arşivinde yer alan 1961 tarihli bir taslak çiziminde ise kuzey-güney yönlü üç adet tonozla örtüldüğüne işaret edilmiştir.

Harimin doğusunda 10,15 x 3,30 m. ebatlarında dikdörtgen bir mekân daha bulunmaktadır (Foto. 3. 52). Kiel bu mekânın imamın konakladığı bir hane olduğunu söylemektedir [670]. Bu kısmın 1961 ve 1980 yıllarında yapılan çizimlerde paravan duvarlarla 3,30 x 3,45 m. ve 3,30 x 6,55 m. olmak üzere iki kısma ayrıldığı görülmektedir. 2019 yılındaki onarım sırasında aradaki paravan duvarın kaldırıldığı ve duvarlardaki sıvaların raspalandığı gözlenmiştir. Mekânın doğu duvarı üzerine 1,50 m. genişliğinde üç adet dikdörtgen şekilli pencere yerleştirilmiştir. Mekânın tavanı ahşap direklerle oluşturulan iskeletin taş plakalarla örtülmesi suretiyle kapatılmıştır.

Bu mekânın işlevlendirmekten ziyade son cemaat yerinin bir devamı olarak düşünmek gerekmektedir. Sonuç olarak son cemaat yerinin harimin kuzey ve doğu cepheleri boyunca uzandığını da söylemek yanış olmaz.

Foto. 3. 51 Pazar Camisi, son cemaat yeri

Foto. 3. 52 Pazar Camisi, harimin doğusundaki dikdörtgen mekân

Harime giriş kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Girişin iki yanında dikdörtgen pencereler vardır. Bu pencerelerden batıdaki 1,04 m. doğudaki ise 1,08 m. genişliğindedir. Duvarın üst kotuna da alttaki kapı ve pencerelerin üstüne birer tane gelecek şekilde üç adet küçük, yarım daire kemerli pencere yerleştirilmiştir. Cephenin merkezinde yer alan giriş açıklığı 1,54 m. genişliğinde ve 2,60 m. yüksekliğindedir.

---

[669] Kiel, 1990: 142.
[670] Kiel, 1990: 141.

Harim 9,10 x 9,28 m. ebatlarındadır. Batı duvarın kuzey köşesinde minare girişi yer alır. Minare girişi bir dönem örülmüş olan köşesi pahlı iki duvarla harimden ayrılmıştır. Ancak 2019 yılında yapılan bir müdahaleyle duvarların kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Caminin mihrabı güney duvarını ortalayacak şekilde yerleştirilmiştir. Mihrap 1,20 m. genişliğinde ve zeminden kavsaranın tepe noktasına kadar 4 m. yükseklikte, niş derinliği ise 0,50.dir. Kavsara dokuz sıra silmeden oluşmaktadır. Silmelerin en altta yer alan altı sırası bir sıra düz bir sıra testere dişi olacak şekilde dizilmiştir. Üstteki üç sıra ise daha enlice olup düz bırakılmıştır. Mihrabın iki yanında yarım daire şeklinde duvardan taşıntı yapan sütunlar yer almaktadır (Foto. 3. 53). 2007 yılında çekilmiş diğer bir fotoğrafta, kavsara kısmının ise sadece altı sıra düz silme şeridinden oluştuğu görülebilmektedir (Foto. 3. 54).

Foto. 3. 53 Pazar Camisi, mihrap, 2018 (Google Maps'tan)

Foto. 3. 54 Pazar Camisi, mihrap, 2007 (Marsela Plyaku arşivinden)

2019 yılında görüldüğü kadarıyla caminin duvarlarından kaldırılan sıvaların altıda kalem işleri yer almaktadır. Mihrabın da mavi ağırlıklı, bitkisel bezemeli süslemelerle çevrelendiği gözlenmiştir.

Harimin kuzey duvarı üzerine kadınlar mahfili eklenmiştir. 1967 tarihli çizimde mahfilin güneyden orijinalde dört adet sütun üzerine oturduğu görülebilmektedir. 1980 tarihli diğer bir çizimde ise sütunlar kaldırılmış, ortadaki iki ayağın önceden bulunduğu yere ve doğu ile batı duvarlarına bitişik bir şekilde kare ayaklar yerleştirilmiştir. Daha sonra bir müdahaleyle bu ayaklar da kaldırılarak yerine harimin eni boyunca uzanan betonarme bir kiriş yapılmıştır.

Harim tromp geçişli kubbeyle örtülmüştür. Trompların içi aşağıdan yukarıya 1-3-4 adet dişli olmak üzere üç sıra mukarnasla hareketlendirilmiştir (Foto. 3. 55). Trompların arasında kalan boş alanlar yine yarım daire formlu yüzeysel kemerlerle hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapıda görülen süsleme unsurlarından biri de kubbe göbeğindeki kalem işleridir. Göbek iç içe geçmiş sekiz adet çemberle bezenmiştir (Foto. 3. 56). Merkezdeki daire dal ve yaprak motifleriyle doldurulmuştur. 1. çember mavi renkle boyanmıştır. 2. çemberde sarı ve mavi zeminli olarak atlamalı bir şekilde boyanmış 12 yapraklı papatya motifi işlenmiştir. Her yaprağın içinde ayrı bir bitkisel çiçekli bezeme yer almaktadır. 3. çemberin konturları siyahla belirlenmiş olup içi kahverengiye boyanmıştır. 4. çemberin içine çemberin tamamını dolanan bir sarmaşık motifi işlenmiş, boş kalan yerler ise dal ve yaprak desenleriyle doldurulmuştur. 5. çember tamamen Arap karakterli yazılarla çevrelenmiştir. Yazının içeriği Tevbe Suresinin 51. ayetinden oluşmaktadır[671]. 6. çember sarı-beyaz-siyah-beyaz ve kahverengi şeritlerden oluşmaktadır. 7. çember uçları merkeze dönük palmet motifleriyle doldurulmuştur. Palmetler bej zemin üzerine kahverengiyle işlenmiş olup her iki palmetin arasına küçük, dört yapraklı bir çiçek motifi kondurulmuştur. En dıştaki çember üzerine de yine mavi zemin üzerine beyaz boyayla sıra halinde palmetler çizilmiştir.

Yukarıda bahsedilen süslemeler dışında 2019 yılındaki restorasyon çalışmaları sırasında kubbe etiğinde de bezemelerin olduğu belirlenmiş ve ortaya çıkarılmıştır. Bu süslemelere dair ipuçları 1967 tarihli arşivdeki bir çizimde de görülebilmektedir. Muhtemelen komünist dönemde geçirdiği değişim sırasında bu bezemeler de sıvanarak kapatılmıştır.

Kubbe eteğindeki süslemeler üç sıra halinde yapılmıştır (Foto. 3. 57). Ağırlıkla mavi ve yeşil renkler ön plana çıkmaktadır. Alt sırada beyaz zemin üzerine maviyle çizilmiş kıvrık dallar yer almaktadır. Orta sırada saç örgüsü motifi oluşturan kırmızı ve mavi renkli şeritler görülmektedir. Bu şeritlerin kesişimleri sonucu oluşan alanların zemini yeşile boyanmış ve merkezine çeşitli çiçek motifleri işlenmiştir. Üstteki şeritte ise yine belli bir düzene göre dizilmiş ve tek bir merkezden çıkarak iki yana yayılan dal motifleri görülür. Bu motiflerin arasına çiçek ve üzüm salkımı gibi ögeler işlenmiştir.

Değerlendirme

Yapı, kot farkından dolayı caminin alt katında dükkânların yer alması açısından Berat'taki Bekârlar Camisi'yle benzerlik göstermektedir. Caminin 19.yy. özelliği gösteren süslemeleri komunist dönemde badanayla kapatılmış olmasına rağmen 2019 ylında yapılan restorasyonla bu süslemeler tekrardan gün yüzüne çıkarılmıştır.

---

[671] De ki: "Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize erişmez. O, bizim mevlamızdır. Öyleyse, mü'minler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler. Uçar, 2013: 68

Foto. 3. 55 Pazar Camisi, tromp geçişler (Marsela Plyaku arşivinden)

Foto. 3. 56 Pazar Camisi, kubbe göbeği (Marsela Plyaku arşivinden)

Foto. 3. 57 Pazar Camisi, kubbe eteği [672]

[672] http://www.spektrum.al/gjirokaster-shfaqen-imazhet-mahnitese-350-vjecare-te-xhamise-ne-pazarit/ (erişim tarihi: 05.03.2020).

3.2.2. Tekkeler

3.2.2.1.Koştan Tekkesi (Teqeja e Baba Muharremit Koshtan)

Yeri

Tekke Tepedelen'e bağlı Koştan köyünde 40°24'22.3"N 19°53'59.6"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Tekkenin üzerinde inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Tepedelenli Ali Paşa'nın yardımını alan Şemimi Baba Görice'nin Melçan köyünde, Elbasan'da ve Tepedelen'in Koştan köyünde üç adet tekke açtırmıştır. Koştan'da açılan tekkeye Sadık Baba postnişin olarak tayin edilmiştir. Şemimi Baba'nın müridi olan Sadık Baba 1810 yılında tekkeyi kurmuştur. Tekke'de Sadık Baba'dan sonra Muharrem Baba, Baba Kaso, Baba Ahmed ve Baba Şevket Koştani posta oturmuşlardır[673].

Tekkenin duvarına asılmış olan ve mermer üzerine Latin harfleriyle yazılı kitabeye göre tekke 15 Ekim 1908 yılında Baba Ahmet Resuli (Baba Ahmet Koştani[674]) tarafından Tepedelen bölgesi için bir Arnavut ilkokuluna çevrilmiştir (Foto. 3. 58).

Foto. 3. 58 Koştan Tekkesi, kitabe

Malzemesi

Yapının duvarları dikdörtgen prizmalar şeklinde kesilmiş kiraç taşlarının yatay bir şekilde dizilmesiyle meydana getirilmiştir. Bu taşlar kil ve kireçten meydana gelen harçlarla tutturulmuştur. Yapının içi sıvalı ve boyanmıştır.

---

673 İzeti, 2014: 296-297; IMK'nın sayfasında tekke 1905 yılına tarihlendirilmiştir. http://imk.gov.al/Pages/Default.aspx (erişim tarihi: 22.02.19).

674 https://kryegjyshataboterorebektashiane.org/bektashizmi-dhe-ceshtja-kombetare-shqiptare/ (erişim tarihi: 09.06.2019).

Tavanı ahşap kirişlerle meydana getirilmiştir. Kirişlerin üstü taş plakalarla kaplanmıştır.

Mimari Tanımı

Tekkeye tepeden bakıldığında planı haç şekline benzemektedir. İki katlı olarak inşa edilen yapı iki ana kütleden meydana gelmektedir. Kuzey-güney yönlü uzanan kütle yaklaşık 5 x 16.25 m., doğu-batı yönlü uzanan kütle ise 5 x 9,95 m. ebatlarındadır (Çizim 3. 22).

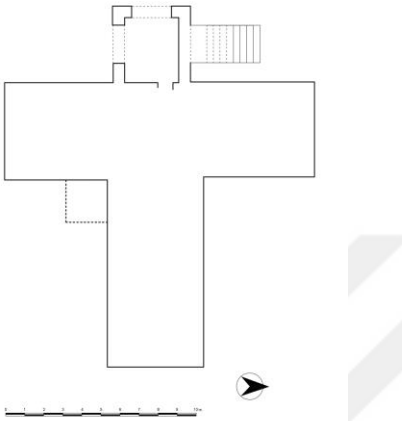

Çizim 3. 22 Koştan Tekkesi, zemin kat **Foto. 3. 59 Koştan Tekkesi, kuzeybatıdan**

Tekkenin güney cephesi toplamda 14,90 m. uzunluğundadır (Foto. 3. 60). Cephe üzerine yedi adet pencere konumlandırılmıştır. Pencerelerin dördü kuzey-güney yönlü uzanan kütlenin 5,10 m. uzunluğundaki güney cephesi üzerinde yer almaktadır. Doğu-batı yönlü uzanan kütlenin güney cephesi üzerine ise üç adet pencere açılmıştır. Cephe üzerinde sekizinci bir pencerenin olduğu ancak daha sonra örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır. Pencereler ortalama 0,60 m. genişliğinde ve 0,90 m. yüksekliğindedir. Pencerelerin tümü dikdörtgen şekillidir. Atkı taşlarının üzerinde basık hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Cephe üzerinde iki kütlenin de kesiştiği köşeye 2,21 x 2,17 m. ebatlarında bir mekân daha eklenmiştir. Bu mekân iki kat boyunca yükselmektedir.

Doğu cephesinin alt katının kuzey ucunda bir tane giriş açıklığı, güney ucunda ise bir pencere bulunmaktadır. Üst katta da iki tane pencere vardır. Pencerelerin atkı taşlarının üzerinde basık hafifletme kemerleri bulunmaktadır.

Yapının kuzey cephesi üzerinde yedi pencere bir de kapı vardır. Pencerelerden dördü, iki altta ve iki üstte olmak üzere kuzey-güney yönlü uzanan kütlenin kuzey yüzü üzerinde yer almaktadır. Buna ek olarak kütlenin taşıntı yapan kısmının doğu yüzünde de biri altta diğeri de üstte iki adet pencere bulunmaktadır. Diğer üç pencere de doğu-batı yönlü uzanan kütlenin, ikisi üstte biri altta olmak üzere, doğu ucuna toplanmıştır. Aynı kütlenin batı ucuna ise yarım daire kemerli bir giriş kapısı açılmıştır (Foto. 3. 61).

Foto. 3. 60 Koştan Tekkesi, güneyden

Foto. 3. 61 Koştan Tekkesi, kuzeyden

Tekkenin esas girişi batı cephesi üzerinde yer almaktadır. Giriş, önündeki baldaken tarzında iki katlı olarak inşa edilmiş ve kubbeyle örtülmüş bir birimle vurgulanmıştır. Bu birim 3,97 x 4,05 m. ebatlarındadır. Birimin alt katı kuzeyden duvarla kapatılmış, batı ve güneyden birer yarım daire kemerle dışarı açılmaktadır. Kemer açıklıkları batıda 2 m. güneyde ise 2,09 m.dir (Foto. 3. 62).

Batı cephesi üzerinde, kemerin iki yanında süslenmiş taş bloklar bulunmaktadır. Kemerin kuzey yanında altı adet bezeli taş tespit edilmiştir (Foto. 3. 63). 1 ve 2 numaralı taşlar tek bir baklava dilimi şekliyle süslenmiştir. 3 numaralı taş yan yana dizilmiş üç adet baklava dilimiyle bezenmiş, en uç kısımdaki dördüncü dilim ise yarım bırakılmıştır. 4 numaralı taşın üzerinde ay-yıldız motifi yer almaktadır. Ayın yüzü zemine doğru bakmakta, karnındaki boşlukta ise altı kollu bir yıldız bulunmaktadır. Beş numaralı taşın üzerine tek dişli, altı numaralı taşın üzerine ise iki dişli zikzak motifi işlenmiştir.

Foto. 3. 62 Koştan Tekkesi, batıdan

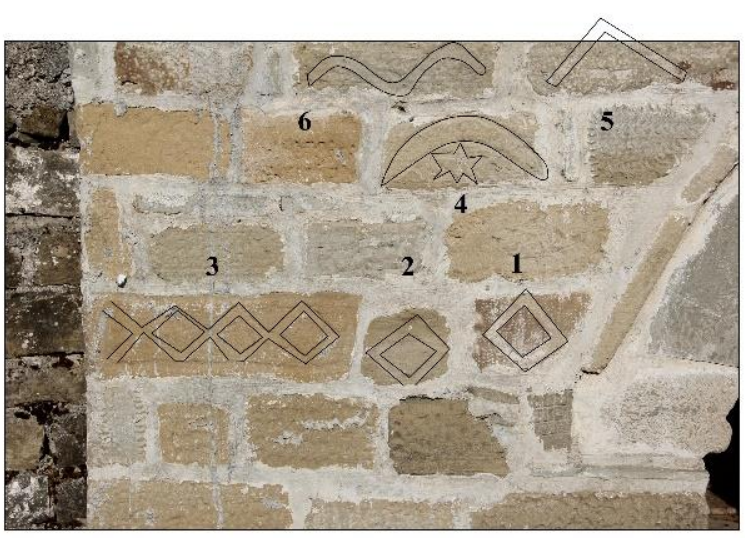

Foto. 3. 63 Koştan Tekkesi, alt kat girişinin kuzeye bakan kemerinin sol üst köşeliği

Kemerin güneyde oturduğu ayağın batı cephesi üstünde dört, kuzey cephesi üzerinde ise iki adet süslü taş bulunmaktadır. Batı cephe üzerindeki enine yerleştirilmiş 1 numaralı taşın yüzeyinde kabartma şeklinde sekizgen yer almaktadır. Sekizgenin üst ve alttaki iki kenarı neredeyse taş boyunca uzatılmıştır. 2 numaralı taşın üzerine kare içerisine yerleştirilmiş tek bir baklava dilimi oyulmuştur. 3 numaralı taşın üstüne enine uzanan ve konturları kalın tutulmuş dikdörtgen kabartılmıştır. 4 numaralı taşın yüzeyinde ise bir sıra halinde yan yana dizilmiş üç adet baklava dilimi yer almaktadır (Foto. 3. 64). Ayağın kuzey yüzünde iki parça süslemeli taştan üstteki haç içerisine işlenmiş altı yapraklı çiçek (penç) motifini göstermektedir. Alttaki taş üzerine ise yan yana dizilmiş üç adet baklava dilimi yer alır. En sağdaki dördüncü dilim ise yarım bırakılmıştır (Foto. 3. 65).

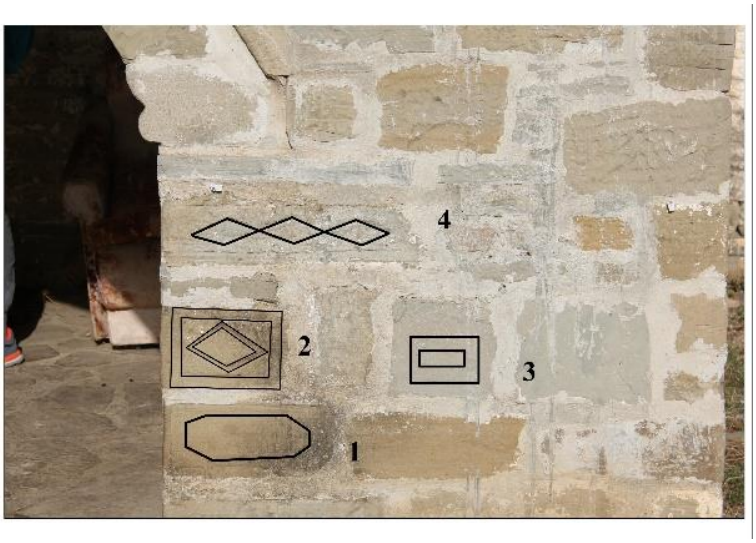

Foto. 3. 64 Koştan Tekkesi, alt kat girişinin kuzeye bakan kemerinin batı ayağı

Foto. 3. 65 Koştan Tekkesi, alt kat girişinin kuzeye bakan kemerinin batı ayağının iç yüzü

Foto. 3. 66 Koştan Tekkesi, alt kat girişi

Foto. 3. 67 Koştan Tekkesi, alt kat girişinden detay

0,80 m. genişliğinde ve 1,50 m. yüksekliğindeki bir açıklıktan alt kata girilmektedir. Giriş yarım daire kemerlidir. Kemerin alınlık kısmı beş sıra silme ile hareketlendirilmiştir. Silmeler içerden dışarı doğru düz-içbükey-düz-dışbükey-düz şekilde sıralanmıştır (Foto. 3. 66).

Kemerin oturduğu başlıklar standart biçimlerin dışında dizayn edilmiştir. Ön yüzü düz, yan yüzleri ise dalgalı bir şekilde tasarlanmıştır (Foto. 3. 67). Kuzeydeki başlığın ön yüzünde Latin karakterli bir takım yazılar algılanabilmesine rağmen yıpranmış olduğundan okunamamaktadır. İki başlığın da ön yüzünde baklava dilimi içine alınmış sekiz kollu çiçek motifi işlenmiştir. Ancak motifler oldukça aşınmış durumdadır. Ayrıca kapının yan söveleri üzerinde dikine konumlandırılmış iki adet baklava dilimi yer almaktadır. Bu dilimlerin merkezine ise altı yapraklı çiçekler motifi işlenmiştir.

Tekkenin alt katında bir koridor ve üç adet oda bulunmaktadır. Odaların ikisi konaklamak için kullanılırken diğeri de mutfak olarak işlevlendirilmiştir. Odaların içi sıvalı ve yeşil renkte boyalıdır[675].

Sundurmanın üst katına kuzeyden bağlanan on basamaklı merdivenden çıkılmaktadır. Sundurma üç yönden kemerlerle dışarı açılmaktadır. Üstü kubbeyle örtülmüştür. Bu kısmın örtüsü 2009 yılında eklenmiştir[676] (Foto. 3. 68). İkinci katın yarım daire kemerli girişi 0,85 m.

[675] IMK arşivi, 17 numaralı dosya.
[676] IMK arşivi, 17 numaralı dosya.

genişliğinde ve 1,60 m. yüksekliğindedir. Tek parça taştan oyularak meydana getirilmiş olan kemerin alınlık kısmı iki satıra ayrılmıştır. İlk satırda "Shkolla Villa de." ikinci satırda ise "Koshtan" (Koştan Köyü Okulu) yazmaktadır. Yazılar muhtemelen tekkenin okul olarak kullanıldığı dönemde eklenmiştir. Yazıların üstünde sonradan eklendiği anlaşılan aplike süs ögeleri vardır. İki yanda ikişer taneden toplamda dört adet servi motifi yer alırken, kemerin üstünde de sırt sırta vermiş iki "S" kıvrımının üstüne yerleştirilmiş deniz kabuğu motifinden oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Kemerin tepe noktanda ise sekiz yapraklı çiçeğin içerisine yerleştirilmiş sekiz kollu yıldız motifi yer almaktadır (Foto. 3. 69).

İkinci katta bir koridor etrafına dizilmiş oturma odası (Foto. 3. 70), post odası ve bir de "meydan" yer almaktadır. Bu katta da mekânların duvarları sıvalı ve boyalıdır[677].

Foto. 3. 68 Koştan Tekkesi, üst kat sundurması

Foto. 3. 69 Koştan Tekkesi, üst kat girişi

[677]IMK arşivi, yapı fişinden alınarak aktarılmıştır. Yapının içine girilemediğinden anlatım detaylandırılamamıştır.

Foto. 3. 70 Koştan Tekkesi, üst kattaki konaklama odalarından biri (IMK Arşivi'nden)

Foto. 3. 71 Koştan Tekkesi, üst kattaki konaklama odalarından, ocak detayı (IMK Arşivi'nden)

Değerlendirme

İki katlı olarak inşa edilmiş olan tekkenin alt ve üst katlarında birer koridor üçer oda bulunmaktadır. Mimari açıdan incelendiğinde tekkenin Anadolu'daki örnekleriyle benzerlik göstermediği anlaşılmaktadır. Ali Paşa'nın egemenli alanına girmiş olmasından dolayı yapıyı belki de Yanya ve civarındaki örneklerle karşılaştırmak daha doğru sonuçlar sunacaktır.

Bunun yanı sıra Tekkenin 1908 yılında okul olarak da kullanılmış olması dikkat çekicidir.

3.2.3. Türbeler

3.2.3.1.Baba Arshiut Türbesi

Yeri

Türbe Ergiri'nin Ckafe Mahallesinin Hasan Xhiku Sokağında (Rruga Hasan Xhiku) 40°04'23.9"N 20°08'41.7"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Türbe üzerinde herhangi bir kitabe olmamakla birlikte Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan kayıtlar türbenin geçmişinin aydınlatılmasına kısmen de olsa yardımcı olmaktadır.

Malzeme

Türbenin inşasında malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar dikdörtgen prizmalar halinde düzgün bir şekilde kesilmiş olup dar yüzleri dış cepheyi oluşturacak biçimde dizilmiştir. Cephelerde pembe ve beyaz olmak üzere iki renkli taş kullanıldığı görülmektedir. Kaidede sadece pembe renkliler kullanılmışken duvarlarda taşlar iki sıra beyaz bir sıra pembe olacak şekilde dizilmiştir. Böylelikle duvar örgüsünde bir renk almaşıklığı oluşturulmuştur.

Malzeme kireç harcıyla birbirine tutturulmuştur.

Mimari Tanımı

Yapı dikdörtgen planlı türbeler grubuna girmektedir. Doğu-batı yönünde uzanan yapı 5,17 x 3,85 m^2. alanı kaplamaktadır. İç ölçüleri 2,45 x 4 m.dir. Duvar kalınlığı 0,70 m.dir (Çizim 3. 23).

Yapı arazideki kot farkından dolayı bir kaide üzerine inşa edilmiştir. Kaide yüksekliği yolun üst kısmında 0,60 m. iken alt kısmında 2 m.ye yakındır.

Kuzeydeki giriş cephesinin önünde cephe boyunca uzanan ve 1,48 m. kuzeye doğru taşıntı yapan bir revak yer almaktadır (Foto. 3. 73). Revağın batı cephesi duvarla kapatılmıştır Kuzey cephesi ise biri ortada diğeri de kuzeydoğu köşede olmak üzere iki adet sütunla taşınmaktadır. Sütunlar betonarme bir kolonla bağlanmıştır.

Yapının girişi cephe merkezinden doğuya kaydırılmıştır. Revaktan iki basamaklı bir merdivenle ulaşılan giriş açıklığı 0,80 x 2 m. ölçülerindedir. Aynı cephe üzerinde kapının doğusunda küçük bir mazgal pencere yer almaktadır. Pencere yerden 1,50 m. yükseğe konumlandırılmış olup 0,45 x 0,65 m. ölçülerindedir.

Türbenin batı cephesi oldukça sade olup cephenin ortasında 0,40 x 0,55 m. ölçülerinde bir pencere bulunmaktadır. Cephenin güney ucu pahlanmıştır. Yapının güney ve doğu cepheleri sağır bırakılmıştır (Foto. 3. 72).

Türbenin içinde, doğu duvarı boyunca uzanan, kuzey-güney yönelimli ve 0,85 x 2 m. ölçülerinde bir sanduka yer almaktadır. Lahidin orijinalliği bozulmuş olup betonarme bir şekilde yeniden yapılmıştır (Foto. 3. 74).

Türbenin içinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

Türbenin çatısı kırlangıç tavan şeklinde yapılmış olup enlice taşların dizilmesiyle örtülmüştür. Çatının en tepesinde orijinal türbeye ait olduğu düşünülen mermerden oyulmuş bir Bektaşi tacı yer almaktadır.

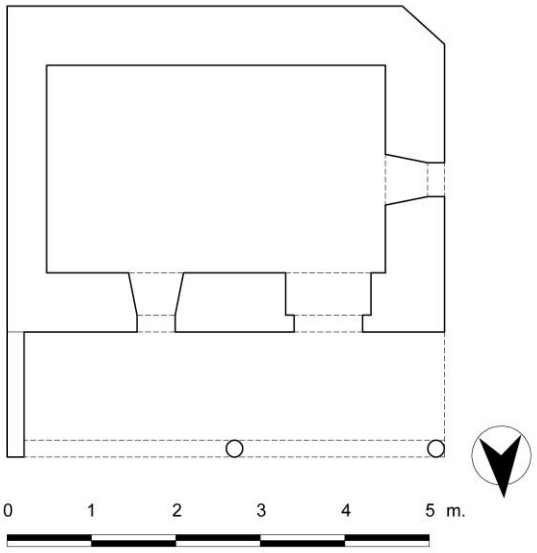

Çizim 3. 23 Baba Arshiut Türbesi, plan

Tarihlendirme

Baba Arshi'nin kimliği ve hayatıyla ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Diyarbakır doğumlu olduğu ve 16.yy.da yaşadığı bilinmektedir. Ergiri'ye Bektaşiliği yaymak için gelmiştir. Türbe kitabesinde 1621 yılında vefat ettiği yazmaktadır. Ergiri'nin Ckafe Mahallesinde gömülmüştür. Yazmış olduğu divanı Ergiri'deki Asım Baba Tekkesi'nde bulunmaktadır[678]. Günümüzde türbe kitabesine dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Yapıya ait H. 29 Safer 1253 (M. 4 Haziran 1837) tarihli kayıtta Divitdar Mahallesinde yer aldığından ve türbedarlık yapmakta olan Molla Şaban'ın kendi isteğiyle yerini oğlu Molla Yusuf'a terk ettiğinden bahsedilmektedir[679].

H. 13 Safer 1265 (M. 8 Ocak 1849) tarihli belgede türbedar Yusuf Efendi'ye[680] Ergiri kaymakamlığına bağlı Litoşna karyesi aşarından senelik üçte iki hisse yani 224 kuruş verilmek istendiği bildirilmiştir[681].

---

[678] Baba Rexhebi, 1970: 213.
[679] BOA. C. EV. 251/12630.
[680] Bu kişi muhtemelen bir önceki belgede adı geçem Molla Şaban'ın oğlu olmalıdır.
[681] BOA. İ. DH. 186/10376.

Foto. 3. 72 Baba Arshiut Türbesi, güneybatıdan

Foto. 3. 73 Baba Arshiut Türbesi, giriş cephesi

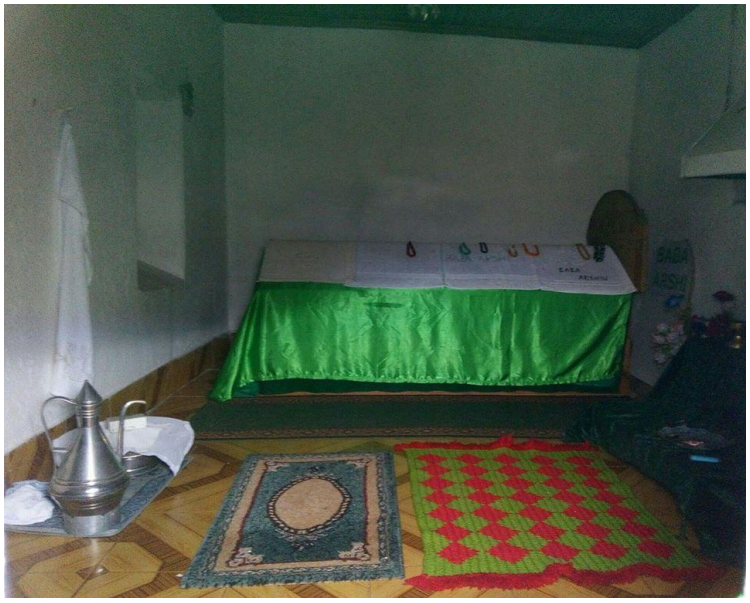

Foto. 3. 74 Baba Arshiut Türbesi, iç mekân[682]

[682]https://albinfo.al/aps/?name=albinfo#f=kerkim&z=7&lt=39.765296132929 74&ln=20.208497549541043&r=65374 (erişim tarihi: 11.12.2020).

Değerlendirme

Dikdörtgen planlı türbenin yakın zamanda onarımdan geçtiği iç duvarlarının badanalandığı, dış duvarlrın ise taşla kaplandığı görülmektedir. Yapı önündeki sundurma da sonradan eklenmiştir.

3.2.3.2.Baba Demirit Türbesi

Yeri

Türbe Ergiri'den Suhe'ye giden Rruga Pogon-Suhe yolu üzerinde, Libohove köyünün kuzeybatısında 40°02'22.7"N 20°14'54.3"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerinde herhangi bir kitabe olmamakla birlikte türbe hakkında herhangi bir kayda da rastlanmamıştır.

Malzeme

Yapının duvarları kaba yonu bir şekilde işlenmiş kireç taşı ile örülmüştür. Bağlayıcı olarak ise kireç harcı kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Türbe dışardan sekizgen içeriden silindirik planlıdır. Zemindeki kot farkından dolayı yapı 0,80 m. yüksekliğinde bir kaide üzerine oturtulmuştur.

Dış cephede kenar uzunlukları farklılıklar göstermektedir. Girişin batısında yer alan birinci cephe 2,25 m. uzunluğunda olup sağır bırakılmıştır. İkinci cephe ise 2,38 m. uzunluğundadır. Cephenin ortasında 0,64 x 1,05 ölçülerinde dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Pencerenin üzerinde düz atkı taşı, atkı taşının da üzerinde basık bir hafifletme kemeri bulunmaktadır. Hafifletme kemeri ile atkı taşının arası harçla doldurulmuştur. Üçüncü cephe 2,52 m., dördüncü cephe 2,17 m., beşinci cephe 2,24 m. uzunluğundadır. Bu cepheler sağır bırakılmıştır. Altıncı cephe 2,51 m. uzunluğunda olup ortasında 0,52 x 0,82 m. ölçülerinde pencere yer almaktadır. Pencerenin üstünde yekpare bir parçadan oluşan hafifletme kemeri bulunmaktadır. Yedinci cephe de 2,25 m. genişliğinde olup sağır bırakılmıştır. Yapının giriş cephesi 2,60 m. genişliğindedir. Cephenin önüne sonradan eklendiği anlaşılan sundurma 3,75 m. kadar taşıntı yapmaktadır. Sundurmanın kolon ve ayakları betonarmeden yapılmış olup ayakları 0,24 x 0,28 m. ölçülerindedir (Çizim 3. 24).

Türbeye 1,48 m. yüksekliğe ve 0,71 m. genişliğe sahip yarım daire kemerli bir kapıdan girilmektedir. Kemer alınlığı 0,15 m. kalınlığında olup alınlığın üstü 0,05 m.lik bir taş sırasıyla çerçevelenmiştir. Girişin üstünde 0,25 x 0,25 m. ölçülerinde kare bir niş yer almaktadır (Foto. 3. 76). Giriş kapısı içeriden iki adet iç içe geçmiş yüzeysel nişin merkezinde

konumlandırılarak vurgulanmıştır. Yapının içi 4,21 m. çapa sahip silindirik bir plan yansıtmaktadır. İçeride 2 x 0,84 m. ölçülerinde iki adet yeni sanduka bulunmaktadır (Foto. 3. 77). Bu sandukalar orijinallerinin yerine sembolik olarak yapılmışlardır. Batıdaki pencere içerden de dikdörtgen planlı olarak görülmekte iken doğudaki pencere içerden basık kemerli bir görünüme sahiptir. Girişin tam karşısında ise 0,30 m. genişliğinde, 0,43 m. derinliğinde ve 0,47 m. yüksekliğinde bir niş bulunmaktadır.

Yapı içerden kubbeyle örtülmüştür. Kubbe doğrudan beden duvarları üzerine oturmaktadır. Görünüm bakımından türbeye geleneksellik kazandırmak maksadıyla kubbe dıştan, kırlangıç örtü görünümü verecek şekilde taş plakalarla kaplanmıştır. Kubbenin tepesinde sembolik olarak yerleştirilmiş on iki dilimli Bektaşi tacı yer almaktadır.

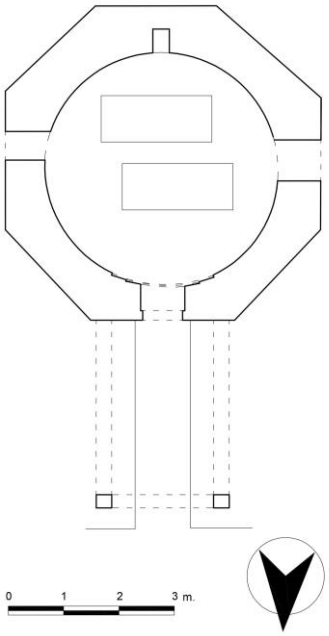

Çizim 3. 24 Baba Demirit Türbesi, plan

Foto. 3. 75 Baba Demirit Türbesi, kuzeydoğudan

Tarihlendirme

Baba Demirit hakkında elimizde neredeyse hiç veri bulunmamaktadır. Sadece Hormova'da (Hormovë) yer alan Şeyh Ali Hormova Tekkesi'nde günümüz postnişini Şeyh Hüseyin Ali Hormova tarafından 2002 yılında çıkarılmış olan şematik silsilede 1820-1853 yılları arasında şeyhlik yapmış olan Yusuf'un (Usufi) oğlu olarak Demiri adı görülebilmektedir. Türbede yatanlardan birinin bu şahıs olduğu düşünülecek olursa yapı 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilebilir. Türbede yatan diğer şahsın kimliğiyle ilgili hiçbir veri bulunmamaktadır.

Foto. 3. 76 Baba Demirit Türbesi, giriş

Foto. 3. 77 Baba Demirit Türbesi, iç mekân

Değerlendirme

Kesin inşa tarihi bilinmeyen türbenin içerisindeki lahitlerin kimliği hakkında da bilgi bulunmamaktadır. Sekizgen planlı türbenin üzeri kubbeyle örtülmüş kubbenin üzeri ise taş plakalarla kaplanmıştır. Mimari açıdan Anadolu'daki örnekleriyle benzerlikler göstermektedir.

3.2.3.3.Baba Sancaktar Türbesi (Dylbea e Baba Sanxhaktari – Bektashjan)

Yeri

Türbe Ergiri kalesi içerisinde bugünkü konser alanının güneydoğusunda 40°04'26.8"N 20°08'29.4"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerinde herhangi bir kitabe olmamakla birlikte türbe hakkında herhangi bir kayda da rastlanmamıştır.

Malzeme

Türbenin inşasında genel olarak kireç taşı kullanılmıştır. Sadece güney duvarının bir kısmında ve güneybatı köşesinde pomza taşının kullanıldığı görülmektedir. Bağlayıcı olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Türbe kalenin doğu duvarına bitişik olarak dikdörtgen bir plan sergileyecek şekilde inşa edilmiştir. Güney cephesi 4,35 m. uzunluğundadır. Kuzeyden ise kaleye ait başka bir mekânla birleştirilmiştir. Aradaki dilatasyondan türbenin buraya sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Türbenin girişi 4,87 m. uzunluğundaki batı cephesi üzerinde yer almaktadır (Çizim 3. 25). Yarım daire kemerli giriş açıklığı 0,70 m. genişliğinde ve 1,78 m. yüksekliğindedir. Kemer alınlığı 0,25 m. kalınlığında olup üzeri 0,05 m.lik bir taş sırasıyla çerçevelenmiştir (Foto. 3. 78).

Yapı içten içe 3,65 x 3,47 m. ölçülerindedir. Mekânın ortasında 1,80 x 0,73 m. ebatında kuzey-güney yönlü uzanan tek bir sanduka yer almaktandır. Mezarın baş kısmında ahşap üzerinde “Baba Barjam” adı yazmaktadır (Foto. 3. 79). Türbenin güney duvarı boyunca üç basamaklı bir seki halinde uzanan, adak adamak ve mum yakmak için yapılmış bir platform yer almaktadır.

Türbenin üstü içeriden beşik tonozla örtülmüştür. Tonozun üstü ise taş plakalarla doğudan batıya doğru eğim oluşturacak şekilde kapatılmıştır.

Tarihlendirme

Yapının inşa tarihi bilinmemekle birlikte adının neden Baba Sancaktar olduğu ve içinde yatan Baba Barjam’ın kim olduğuna dair de bilgiler mevcut değildir. Sadece türbenin adını yazan levhada Baba Sancaktarın Bektaşi olduğu bildirilmiştir. Eldeki verilerle türbenin tarihlendirilmesi şimdilik mümkün görünmemektedir.

Değerlendirme

Türbe konumu bakımından az görülen bir özellik sergilemektedir. Kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte içinde yattığı söylenen Baba Bayram’ın da kimliği tespit edilememiştir.

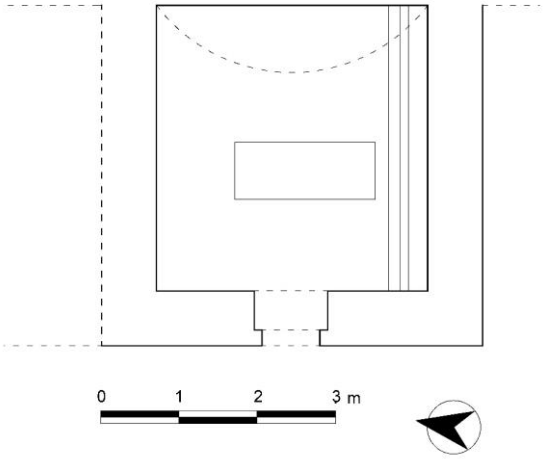

Çizim 3. 25 Baba Sancaktar Türbesi, plan

Foto. 3. 78 Baba Sancaktar Türbesi, güneybatıdan

Foto. 3. 79 Baba Sancaktar Türbesi, iç mekân

3.2.3.4.Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi (Dylbeja e Baba Sulltani dhe Baba Kapllani)

Yeri

Türbe Ergiri Kalesi'nin Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa ettirilen güney ucunda 40°04'20.6"N 20°08'20.8"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerinde herhangi bir kitabe olmamakla birlikte türbe hakkında herhangi bir kayda da rastlanmamıştır.

Malzemesi

Yapıda malzeme olarak kireç harcıyla birbirine tutturulmuş kireç taşı kullanılmıştır. Dikdörtgen prizma şeklinde kesilmiş taşların dar yüzleri yapının cephelerini oluşturacak şekilde dizilmiştir. Cepheyi oluşturan taşların yüzeyleri işlenmemiş olup kalınlıkları 0,08 ile 0,20 m. arasında değişmektedir.

Mimari Tanımı

Yapı dışardan 5,56 x 6,09 m. ölçülerinde, doğu-batı yönüne uzanan dikdörtgen bir plan şeması sergilemektedir (Çizim 3. 26). Yapının kuzey cephesi 6,09 m. uzunluğunda olup cephenin ortasında 0,30 x 0,50 m. ölçülerinde dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Pencerenin altında ise 0,55 m. genişliğinde ve 0,75 m. yüksekliğinde mum yakmak ve adak adamak için yapılmış bir platform yer almaktadır (Foto. 3. 81). Burasının sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Yapının batı cephesi 2,46 m. uzunluğundadır. Cephenin geri kalan kısmı kale duvarına bitişik durumdadır. Güney cephesi ise tamamen kale duvarıyla bütünleşmiştir. Yapının girişi doğu cephesi üzerinde yer almaktadır. Cephenin kuzey kenarına kaydırılmış olan giriş açıklığı 0,88 x 2 m. ölçülerindedir (Foto. 3. 80).

Türbe içerden yamuk bir plan sergilemektedir. Doğu duvarı 3,32, kuzey duvarı 5,29, batı duvarı 3,38 ve güney duvarı ise 4,35 m. ölçülerindedir (Çizim 3. 26). Batı duvarın ortasında üç basamaklı bir platform vardır. Bu platform arkasındaki duvara yamuk bir şekilde monte edilerek sandukalara uygun bir pozisyona getirilmeye çalışılmıştır. Platform betonarmeden yapılmış olup sonradan yapıya eklenmiştir. Türbenin ortasında doğu-batı yönünde uzanan iki adet sanduka yer almaktadır. Bu sandukalardan kuzeydeki Baba Kaplan'a ait olup 0,77 x 2,42 m. ölçülerindedir. Diğer sanduka ise 0,83 x 2,42 m. ebatında olup Baba Sultan'a aittir. Sandukalar orijinal değildir. Betonarmeden sembolik olarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Sandukaların künye bilgileri ahşap plakalar üzerine yazılmıştır (Foto. 3. 82).

Türbe içerden beşik tonozla örtülmüştür. Dışardan ise taş plakalarla meydana getirilmiş tek yöne eğimli kırma çatı ile tonozun üzeri kapatılmıştır.

Türbede herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

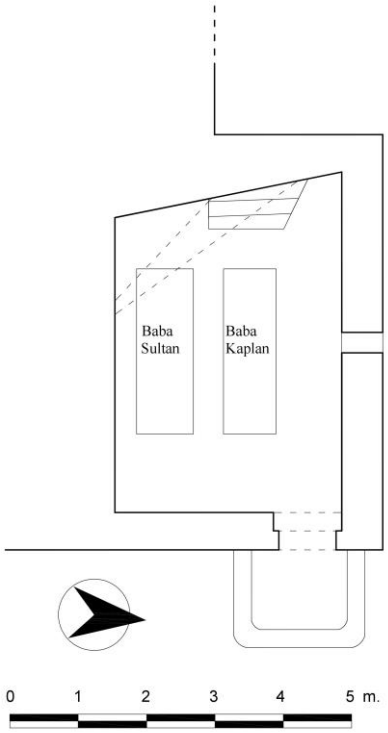

Çizim 3. 26 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, plan

Foto. 3. 80 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, doğu cephe

Foto. 3. 81 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, kuzey cephe

Foto. 3. 82 Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi, iç mekân

Tarihlendirme

Türbenin bulunduğu kalenin güney kısmının Ali Paşa döneminde ihya edildiği bilinmektedir. Ali Paşa'nın hayatına girmiş olan yegâne Kaplan Paşa 1764 yılında evlenmiş olduğu eşi Ümmügülsüm hanımın babasıdır. Kaplan Paşa 1763 tarihinde mirimiranlık rütbesiyle Delvine mutasarrıfı olmuş 28 Ocak 1766 tarihinde ise görevden alınmıştır[683]. Ali Paşa evlendiğinde 14-15 yaşında olduğu tahmin edilmektedir[684]. Bu dönemde herhangi bir siyasi ya da askeri gücü bulunmamakla birlikte ilk kez 1784 yılının Ağustos ayında Delvine mutasarrıfı olarak devlet hizmetinde göreve başlamıştır. 1810-12 yılına kadar düşmanlarıyla devamlı mücadele içinde olmuş, Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın da alt edilmesiyle bölgedeki tek hâkim güç haline gelmiştir. Böylelikle Ergiri, Gardik ve Debre gibi yerlerin idaresini ele almıştır[685]. Ayrıca Ali Paşa'nın Osmanlı Devletine isyanında sonra 6 Şubat 1822

[683] Feyzioğlu, 2018: 9.
[684] Feyzioğlu, 2018: 157.
[685] Feyzioğlu, 2018: 64.

yılında yakalanarak öldürüldüğü de bilinmektedir[686]. Muhtemelen türbe de Ali Paşa'nın Ergiri'de tam hâkimiyetini kurduğu 1812 yılı ile öldürüldüğü 1822 yılı arasında inşa ettirilmiş olmalıdır.

Türbede yatmakta olan Baba Sultan'ın kimliğiyle ilgili herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Ancak ölümünden sonra Kaplan Paşa'nın yanına gömüldüğü düşünülmektedir.

Değerlendirme

Türbe Ergiri Kalesi'ndeki iki türbeden biridir. Konum ve plan şeması ve üst örtü itibariyle yine kalede yer alan Baba Sancaktar Türbesi'yle benzemektedir. İki yapının da aynı dönem içerisinde inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

3.2.3.5.Pazar Cami Türbesi

Yeri

Türbe, 40°04'26.1"N 20°08'16.7"E koordinatlarında, Pazar Camisi'nin batısında yer almaktadır.

Tarihi

Türbenin üstünde inşa edildiği tarihi ve banisini bildiren herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır.

Malzeme

Türbenin inşasında dikdörtgen prizma şeklinde kesilmiş kireç taşları kullanılmıştır. Yapıda harç olarak ise kireç harcı kullanılmıştır.

Mimari Tanım

Altıgen planlı olan yapının her kenarı 2,90 m. uzunluğundadır. Cephe yüksekliği ise 5,30 m.dir. Girişi kuzeybatı cephesi üzerinde yer almaktadır ve 0,90 m. genişliğe sahiptir (Çizim 3. 27). Kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları üzerine 1,35 x 0,80 m. ölçülerinde, dikdörtgen şekilli birer pencere yerleştirilmiştir. Pencerelerin üstüne yarım daire şekilli boşaltma kemerleri konulmuştur. Cepheler, aşağıdan yukarı doğru düz – testere dişi – düz – testere dişi şeklinde dizilmiş dört adet silme sırasıyla sonlandırılmıştır. Türbenin üstü kubbeyle örtülmüş ve kubbe de dışardan taş plakalarla kaplanmıştır. Günümüzde türbenin içinde lahit bulunmamaktadır[687] (Foto. 3. 83).

---

[686] Feyzioğlu, 2018: 127..

[687] Bazı kaynaklarda (Doempke, 2012: 47) ve restorasyon projesinde mekân şadırvan olarak değerlendirilmiştir. Yapılan gözlemlerde içerde su sitemine dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Ayrıca Arnavutluk'taki camiler incelendiğinde de yanında orijinal şadırvanı olan hiçbir örneğe rastlanmamıştır. Yanı başındaki Tekke Camisi ve türbesi de düşünülecek olursa yapının türbe olma olasılığı daha yüksek görülmektedir. Bunlara ilaveten yapı mimari açıdan da Arnavutluk'taki türbe örnekleriyle benzerlik göstermektedir.

Türbenin beden duvarları üstünde veya tavanında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

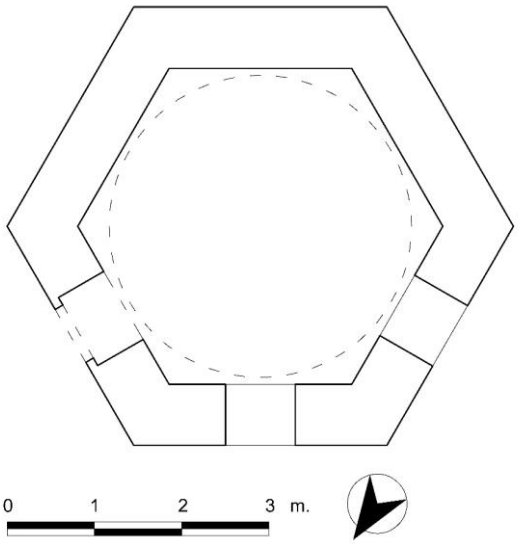

Çizim 3. 27 Pazar Cami Türbesi, plan

Foto. 3. 83 Pazar Cami Türbesi, kuzeybatıdan

Çizim 3. 28 E. Lear, 3 Kasım 1848[688]

Tarihlendirme

Türbenin, camiyle olan yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda iki yapının da ilişkili olduğu söylenebilir. 1848 yılında Ergiri'yi ziyaret eden E. Lear'ın çizimlerinde Pazar Camisi'nin yanında yer alan türbe görülebilmektedir (Çizim 3. 28). Bölgede günümüze ulaşan

[688] http://www.albanianart.net/painting/lear/lear040.htm (erişim tarihi: 06.12.2020)

türbe örneklerinin büyük çoğunluğunun 19.yy.da inşa edilmiş olması bu türbenin de geç bir tarihte ve muhtemelen caminin kitabesinde kayıtlı Hasan Hoca tarafından H. 1177 (M. 1763/4) tarihli onarım sırasında eklendiğini düşünülebilir.

Değerlendirme

Pazar camisinin yanında yer alan türbe altıgen bir plan şemasına sahip olup üstü kubbeyle örtülmüştür. Bu tip plan şeması Anadolu ve Balkanlar'da sıkça kullanılmıştır. Ancak türbe malzeme ve işçilik olarak yerel özellikler sergilemektedir.

3.2.3.6.Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe

Yeri

Ergiri'nin kuzeyinde yer alan Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda beş adet türbe bulunmaktadır. Türbeler Rruga Kodra e Shtufit ile Rruga Vangjel Zhapa sokaklarının birleştiği yerde yan yana konumlandırılmış olup 40°05'00.4"N 20°08'07.6"E koordinatlarında yer almaktadırlar.

Tarihi

1 numaralı türbenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu konuda herhangi bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Yapı kireç taşıyla inşa edilmiştir. Malzeme dikdörtgen prizmalar halinde kesilmiş ve dar yüzleri cepheyi oluşturacak şekilde dizilmek suretiyle yapının beden duvarları meydana getirilmiştir. Taşlar genel olarak 0,15 x 0,25 m. boyutlarında kesilmiştir. Türbede bağlayıcı olarak kireç harcı kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Türbe altıgen planlı olarak inşa edilmiştir. Yapının dış cepheleri 2,80 m. iç cepheleri ise 2 m. uzunluğundadır. Duvar kalınlığı 0,70 m.dir (Çizim 3. 29).

Günümüze güneybatı cephesi tamamen yıkılmış durumdadır. Kiel'in 1967'de çekmiş olduğu fotoğraftan türbenin girişinin bu cephe üzerinde yer aldığı ve yarım daire kemerli olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 3. 84). Ancak cephe üzerinde bezeme olup olmadığına dair herhangi bir bilgiye veya görsele rastlanmamıştır.

Güney duvarının iç cephesi üzerinde 0,36 m. genişliğinde, 0,26 m. derinliğinde ve 0,53 m. yüksekliğinde bir niş yer almaktadır. Dış cephesi ise oldukça sade olup iki adet mum yakmak için bırakılmış olan küçük nişe sahiptir.

Güneydoğu duvarı üzerinde bir tane pencere yer almaktadır. 0,48 x 0,85 m. ölçülerindeki yarım daire kemerli pencere sonradan örülerek kapatılmıştır. Pencereye içerden,

0,70 m. genişliğinde ve 0,25 m. derinliğinde olan bir niş görünüşü verilmiştir. Türbenin güneydoğu duvarının dış cephesi oldukça süslüdür. Üç parçadan oluşan pencere kemerinin iki ucunda yer alan ibrik motiflerinin içinden çıkan bitkisel bezemeler kilit taşı üzerinde birleşmektedir. Ayrıca kemerin hemen üstündeki taş da enine dikdörtgen bir şekilde çökertilerek ortadan bir çizgiyle ikiye bölünmüş ve oluşan iki adet kare pano içerisine sırt sırta vermiş hilal motifleri işlenmiştir.

Foto. 3. 84 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, güneybatı cephe [689]

Foto. 3. 85 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzey cephe, 1992 [690]

[689] http://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php (erişim tarihi: 23.01.2020).
[690]https://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/147825/204498_sv.jpg?sequence=2 (erişim tarihi: 31.05.2019).

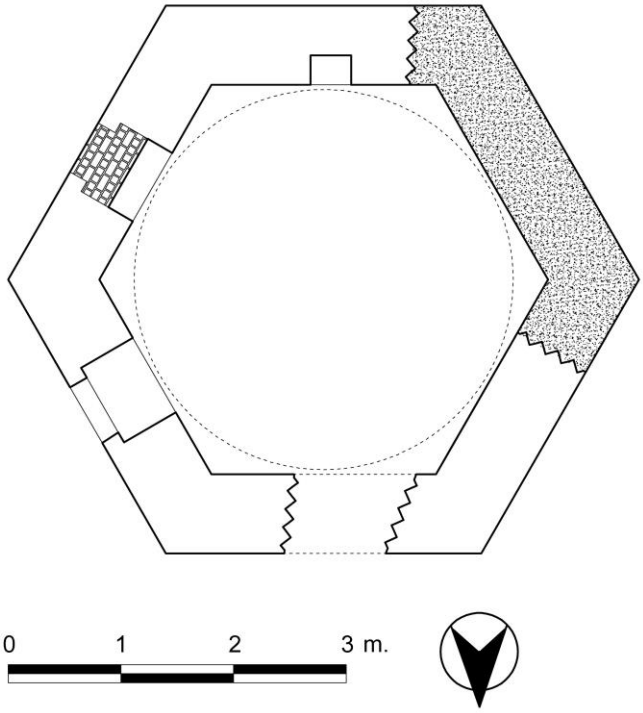

Çizim 3. 29 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, plan

Yukardakilerin dışında cephe üzerinde taş yüzeylerine münferit bir şekilde yerleştirilmiş olan bezemeler de bulunmaktadır. Bu bezemelerin çoğu pencerenin kuzey tarafında yer almaktadır. 1 numaralı taş yüzeyi iki eşit parçaya ayrılarak bir yarısına daire içine alınmış altı yapraklı çiçek motifi işlenmiştir (Foto. 3. 87). Taşın diğer yarısı kazınmış olduğundan burada hangi motifin olduğu anlaşılamamaktadır. Bunun altında yer alan 2 numaralı taş bir bütün olarak süslenmiştir. Taşın yüzeyine kazınmış olan dikdörtgen bordürün iç yüzü yarım dairelerden oluşan bir diziyle çevrelenmiş olup merkezinde enine uzanmış iki sıra zikzak motifi işlenmiştir (Foto. 3. 88). 2 numaranın solunda yer alan 3 numaralı taşın yüzeyine sadece bordürlerden oluşan bir ağaç ve yaprak motifi işlenmiştir (Foto. 3. 89). Alt sırada yer alan 4 numaralı taşın üzerine ise merkezde yer alan servi ağacının iki yanına konumlandırılan daire içerisindeki altı yapraklı çiçek motifi dikkat çekmektedir (Foto. 3. 90). 5 numaralı taş üzerine dört adet yan yana duran servi motifi işlenmiştir (Foto. 3. 91). 6 numaralı taş üzerine külah şekilli başlığı andıran bir motif yer almaktadır (Foto. 3. 92). 7 numaralı taşın zemini ikiye ayrılmış ve her iki yarısına da servi motifi çizilmiştir (Foto. 3. 93). Pencerenin sağ tarafında yer alan 8 numaralı taş üzerine dikdörtgen bir çökertme içerisine kabartma halinde bırakılmış ibrik motifi işlenmiştir (Foto. 3. 94).

Foto. 3. 86 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğudan

Foto. 3. 87 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 1 numaralı taş

Foto. 3. 88 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 2 numaralı taş

Foto. 3. 89 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 3 numaralı taş

Foto. 3. 90 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 4 numaralı taş

Foto. 3. 91 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 5 numaralı taş

Foto. 3. 92 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 6 numaralı taş

Foto. 3. 93 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 7 numaralı taş

Foto. 3. 94 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe güneydoğu cephe 8 numaralı taş

Türbenin kuzeydoğu cephesinde de bir adet yarım daire kemerli pencere yer almaktadır (Foto. 3. 95). Pencere 0,52 m. genişliğindedir. Kemer taşları yerinden sökülmüştür. Muhtemelen güneydoğu cephedekilere benzer bir kompozisyon burada da yer almaktaydı. Cephenin sol kenarındaki 1 numaralı taşın yüzeyi iki dikdörtgen parçaya bölünerek her parçaya karşılıklı iki dişli zikzak motifi yerleştirilmiştir (Foto. 3. 96). Biraz daha altta yer alan 2 numaralı taş üzerine ise yüzü birbirine dönük ve kanatları açık bir şekilde duran kuşlar (muhtemelen güvercin) kazınmıştır (Foto. 3. 97). Pencerenin hemen solundaki 3 numaralı taş üzerine 1 numaralıdakinin aynısı motif işlenmiştir. Hemen altındaki 4 numaralı taşın yüzeyi iki eşit kare parçaya bölünüp karelerin ortasında daire içerisine alınarak stilize şekilde işlenmiş altı yapraklı çiçek motifi yerleştirilmiştir (Foto. 3. 98). Pencerenin hemen sağında yer alan 5 numaralı taş 3 numarayı, 6 numaralı taş da 4 numaralıyı kopya etmektedir. 7 numaralı taş üzerine ise karşılıklı duran iki hayvan kazınmıştır. Taş yıpranmış olduğundan

hayvanların cinsi belirlenememiştir. Ancak bunların da güvercin oldukları düşünülmektedir (Foto. 3. 99)[691].

Foto. 3. 95 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe

Foto. 3. 96 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 1 numaralı taş

Foto. 3. 97 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 2 numaralı taş

[691] Bu tarz kanatlarını açmış bir şekilde karşılıklı duran hayan motiflerine ne yapılan alan araştırmasında ne de literatür taramasında rastlanmıştır. Bu sebeple "kanatlarını açmış ve avını yakalamakta olan bir kartal motifi" ile Bektaşi mitolojisinde de yeri olan "güvercin" motifleri arasında bir ikilen yaşanmıştır. Figürlerin tekke avlusundaki bir türbe üzerinde yer alması bunları güvercin olarak yorumlamamız yönünde bizleri meylettirmiştir.

Foto. 3. 98 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 4 numaralı taş

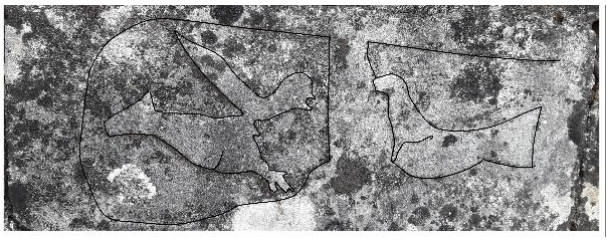

Foto. 3. 99 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzeydoğu cephe 7 numaralı taş

Türbenin kuzey cephesi kısmen yıkılmış vaziyette günümüze ulaşmıştır. 1992 tarihli bir fotoğrafta bu cephe üzerine sonradan eklendiği düşünülen dikdörtgen bir açıklık yerleştirilmiştir (Foto. 3. 85). Bu cephedeki taşlardan iki tanesi kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Süslemelerden biri, taşın yüzeyine kazınmış olan dikdörtgenin dikine bir çizgiyle bölünmesi sonucu oluşmuş iki sırada ikişer dişli zikzak motifinden oluşmaktadır (Foto. 3. 100). Diğer taşın üzerinde ise karşılıklı duran iki kuş figürü algılanabilmektedir (Foto. 3. 101).

Foto. 3. 100 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzey duvarı 1 numaralı taş

Foto. 3. 101 Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, kuzey duvarı 2 numaralı taş

Altıgen yapının üzeri kubbeyle örtülmüştür. Dış cephede duvarla kubbe arasında ince kesilmiş taşlarla oluşturulmuş düz profilli üç sıra silme arasında iki sıra testere dişi silme yer almaktadır. Kubbeye içerden bakıldığında iki aşamada inşa edildiği algılanmaktadır. Etek seviyesinde beden duvarında kullanılmış olan malzemenin aynısı kullanılmıştır. Sadece buradaki taşlar daha dar kesimlidir. Kubbenin üst kısmında ise daha kalın ve düz kesimli kireç taşı kullanılmıştır. Bu durumda kubbenin tepesinin yıkıldığı ve daha sonra onarımdan geçtiği öne sürülebilir. Ancak bu yıkımın ve ardından gelen onarımın ne zaman gerçekleştiği hakkında detaylı bir bilgi bulunamamıştır.

Tarihlendirme

Türbenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir yazıt veya yazılı kaynak bulunamamıştır. Kiel 1983'te türbeleri ziyaret ettiği sırada hepsinin de üzerinde küçük birer kitabesi olduğunu ve hepsinin de 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirildiklerini ancak bu dönemde türbelerin

cephane olarak kullanılmasından dolayı detaylı araştırma yapamadığını aktarmaktadır[692]. Hasluck ise grup halinde inşa edilmiş olan bu dört türbenin en eskisinin 1862/63 tarihli olduğunu söylemektedir[693]. Tekkeye en yakın mesafedeki türbe olması nedeniyle bahsedilen en erken tarihli türbenin bu olduğu yani ilk inşa edilen türbe olduğu, dolayısıyla 1862/3 tarihinde inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Değerlendirme

Türbe araştırmaya dâhil edilen yapılar içerisinde bezeme bakımından en zengin örnekler sunan yapılardan biridir. Süslemelerin tamamı taş üzerine kazıma ve kabartma tekniğiyle meydana getirilmiş olup dağılım bakımından herhangi bir düzen sergilememktedirler. Süsleme programına dahil edilen motiflerin bir kısmına bölgedeki diğer türbe ve tekkelerde de rastlanmaktadır. İbrik ve servi ağacı gibi motifler ise daha çok Bektaşilik etkisiyle kullanılmış ve Anadolu'daki benzerleriyle paralellikler göstermektedir.

3.2.3.7.Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe

Yeri

Ergiri'nin kuzeyinde yer alan Süleyman Baba Tekkesi'nin avlusunda beş adet türbe bulunmaktadır. Türbeler Rruga Kodra e Shtufit ile Rruga Vangjel Zhapa sokaklarının birleştiği yerde yan yana konumlandırılmış olup 40°05'00.4"N 20°08'07.6"E koordinatlarında yer almaktadırlar.

Tarihi

Yapının yarım daire şekilli beş satırlık kitabesinin altında yer alan enine dikdörtgen çökertmeler içerisinde H. 1286 ve H. 1288 tarihleri yer almaktadır. Muhtemelen Turani Ali Baba Türbesi'nde de belirtilen iki tarih gibi H. 1286 (M. 1869/70) tarihi burada yatmakta olanın öldüğü yılı, H. 1288 (M. 1871/72) tarihi ise türbenin inşa edildiği yılı gösteriyor olmalıdır. Kitabe oldukça yıpranmış olduğundan metni okunamamıştır (Foto. 3. 103).

Malzeme

Yapıda malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar düzgün kesilmiş bloklar halinde örülerek beden duvarları meydana getirilmiştir. Günümüzde yapının iç cepheleri beton sıvayla kaplanmıştır. Türbenin kaidesinde kaba yonu taşlar kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Türbe sekizgen planlı olarak inşa edilmiş olup her cephesi farklı genişliğe sahiptir. Kuzeybatı cephesi 2,27 m. genişliğindedir. Batı cephesi 1,85 m. genişliğindedir. Cephe üzerinde 0,40 x 0,55 m. ebatında bir pencere yer almaktadır. Türbenin güneybatı cephesi 1,65

[692] Kiel, 1990: 143-144.
[693] Hasluck, 1995: 48.

m., güney cephesi 2,25 m., güneydoğu cephesi ise 1,80 m. genişliğindedir (Çizim 3. 30). 1,85 m. genişliğindeki doğu cephesinin ortasında 0,40 m. genişliğinde ve 0,55 m. yüksekliğinde dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Pencerenin 0,15 x 0,60 m. ebatındaki atkı taşının üzerinde yarım daire bir hafifletme kemeri vardır. Yapının kuzeydoğu cephesi 2 m. genişliğe sahiptir. Giriş açıklığının bulunduğu kuzey cephesi 2,20 m. genişliğinde olup giriş açıklığı 0,69 x 1,50 m. ölçülerindedir. Giriş açıklığının atkı taşının hemen altında yer alan taşların yan yüzleri üç sıra yarım daire profilli silme ile hareketlendirilmiştir. Yine bu taşların dış cepheye bakan yüzlerinde birer adet daire içerisine konumlandırılmış altı yapraklı çiçek motifi yer almaktadır (Foto. 3. 103). Kapının 0,80 x 0,16 m. ebatındaki atkı taşının üzerinde 0,54 x 0,23 m. ölçülerinde yarım daire şekilli beş satırlık kitabesi yer almaktadır.

Türbenin iç cepheleri de farklı ölçülerdedir. Kuzeybatı cephesi 1,57 m. genişliğindedir. Cephenin ortasında 0,37 m. genişliğinde, 0,50 m. yüksekliğinde ve 0,42 m. derinliğinde bir niş yer almaktadır. Batı cephesi üzerindeki pencere içeriye doğru genişleyerek 0,52 x 0,72 m. ölçülerine ulaşmaktadır. Güneybatı cephesi 1,07 m. uzunluğundadır. Güney cephe 1,67 m. genişliğindedir. Cephe üzerinde 0,56 m. genişliğinde, 0,87 m. yüksekliğinde ve 0,23 m. derinliğinde dikdörtgen bir niş yer almaktadır. Güneydoğu cephe 1,06 m. genişliğindedir. Doğu cephe ise 1,63 m. genişliğinde olup, cephe üzerindeki pencere de 0,47 m. enindedir. Dışardan dikdörtgen şekilli olan pencere açıklığı içerde genişleyerek yarım daire kemerli bir hal almaktadır. Kuzeydoğu cephesi ise 1,17 m. genişliğe sahiptir.

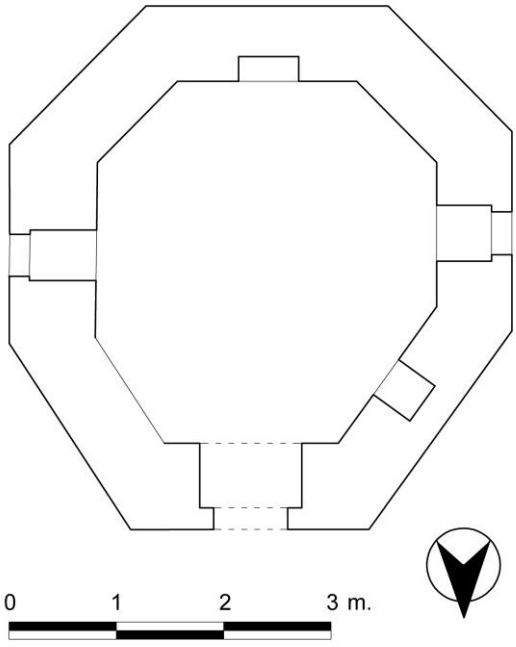

Çizim 3. 30 Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe, plan

Foto. 3. 102 Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe, kuzeybatıdan

Foto. 3. 103 Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbe, kitabe

Yapının üzeri kubbeyle örtülmüş olup içerden betonla sıvanmıştır. Dıştan ise enlice kesilmiş ince taş plakalarla kaplanmıştır. Kaplamanın hemen altında iki adet enine dizilmiş taş sırası, bunun da altında testere dişi şeklinde dizilmiş bir sıra silme yer almaktadır.

Türbe üzerinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

Değerlendirme

Sekizgen planlı türbe Süleyman Baba Tekkesinin avlusunda bulunan tek kitabeli türbedir. Yarım daire şekilli kitabe metni okunamamamıştır. Süsleme bakımından oldukça sede olan yapının giriş kapısının iki tarafında altı yapraklı çiçek motifleri bulunmaktadır.

3.2.3.8. Süleyman Baba Tekkesi 3 Numaralı Türbe

Yeri

Ergiri'nin kuzeyinde yer alan Süleyman Baba Tekkesi'nin avlusunda beş adet türbe bulunmaktadır. Türbeler Rruga Kodra e Shtufit ile Rruga Vangjel Zhapa sokaklarının birleştiği yerde yan yana konumlandırılmış olup 40°05'00.4"N 20°08'07.6"E koordinatlarında yer almaktadırlar.

Tarihi

3 numaralı türbenin inşa tarihi hakkında herhangi bir kitabeye veya yazılı bir kayda rastlanmamıştır.

Malzemesi

Türbenin günümüze ulaşabilmiş kalıntılarından inşasında kireç taşı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kaidesinde kaba yonu taş kullanılmışken gövde kısmında düzgün kesme taşların kullanıldığı görülmektedir.

Mimari Tanımı

Türbenin sadece temel seviyesindeki kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir (Foto. 3. 104). Bakiyelerden anlaşıldığı üzere sekizgen planlı yapının dış cepheleri 2,05 m. iç cepheleri ise 1,45 m. uzunluğundadır. Duvar kalınlığı 0,65 m.dir. Girişinin hangi cephe üzerinde yer aldığı anlaşılamamaktadır (Çizim 3. 31).

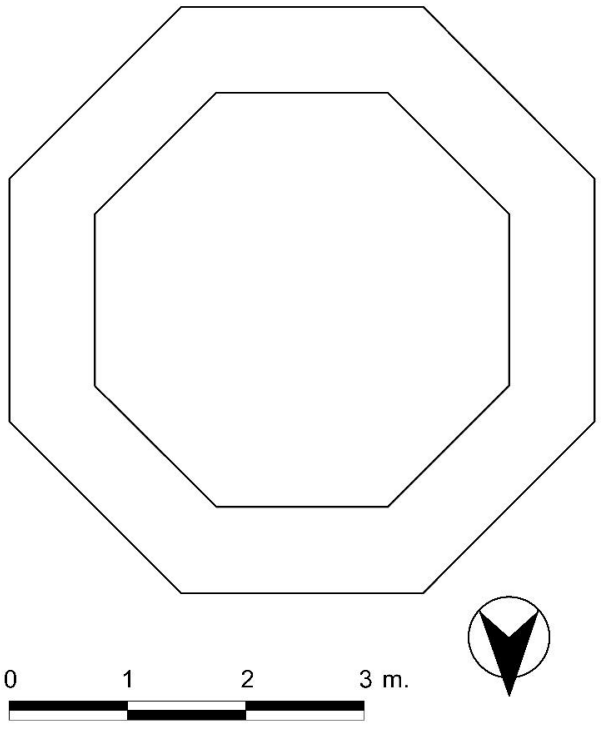

Çizim 3. 31 Süleyman Baba Tekkesi 3 Numaralı Türbe, plan

Foto. 3. 104 Süleyman Baba Tekkesi 3 Numaralı Türbe

Tarihlendirme

Türbenin banisi veya içinde yatanın kimliği bilinmemektedir. Türbeyi mimari açıdan tarihlendirebilmek için de yeterli veri mevcut değildir. Hasluck ve Kiel burayı ziyaretleri sırasında dört adet türbeden bahsetmektedirler. Kiel'in yayınladığı fotoğrafta bugün ayakta olan dört adet türbe görülebilmektedir. İki araştırmacı da ziyaretleri sırasında bu türbeden veya kalıntılarından bahsetmemektedir. Yapı Hasluck'un 1917 yılındaki ziyaretinden önce muhtemelen 1915 yılındaki Yunan işgali sırasında yıkılmış olmalıdır.

Tarihlendirme konusunda Kiel'in diğer türbeler için verdiği bilgi[694] değerlendirilerek bu türbenin de 19.yy.ın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Değerlendirme

Türbenin sadece temel seviyesindeki kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir. Malzeme ve tekni olarak bölgedeki diğer örneklere benzemektedir.

3.2.3.9.Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe

Yeri

Ergiri'nin kuzeyinde yer alan Süleyman Baba Tekkesi'nin avlusunda beş adet türbe bulunmaktadır. Türbeler Rruga Kodra e Shtufit ile Rruga Vangjel Zhapa sokaklarının birleştiği yerde yan yana konumlandırılmış olup 40°05'00.4"N 20°08'07.6"E koordinatlarında yer almaktadırlar. 4 numaralı türbe ise bu grubun güneybatısında konumlanmaktadır.

Malzemesi

Yapıda inşa malzemesi olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşların cepheyi oluşturan yüzleri kabaca işlenmiştir. Türbe içerden beton ile sıvanmıştır.

---

[694] Kiel, 1990: 143-144.

Tarihi

4 numaralı türbenin inşa tarihi hakkında herhangi bir kitabeye veya yazılı bir kayda rastlanmamıştır.

Mimari Tanımı

Türbe altıgen planlı olarak inşa edilmiştir. Duvarları dış cephede 2,73 m., iç cephede ise 2,05 m. uzunluğundadır. Duvar kalınlığı 0,60 m.dir (Çizim 3. 32).

Türbenin güneybatı duvarı düz bir şekilde örülmüştür. Güney duvarı üzerinde 0,95 x 0,67 m. ebatında bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin atkı taşının üzerinde yarım daire bir hafifletme kemeri yer almaktadır. Güneydoğu duvarı sağır bırakılmıştır. Kuzeydoğu duvarı üzerinde 0,70 m. yüksekliğinde ve 0,45 m. genişliğinde bir pencere açıklığı görülmektedir. Pencerenin üzerinde 1,10 x 0,70 m. ölçülerinde bir atkı taşı bulunmakta, taşın üzerinde ise yarım daire şekilli bir hafifletme kemeri yer almaktadır. Bu pencere de tek sıra tuğlayla örülerek kapatılmıştır. Pencere içerden 0,62 m. genişliğindedir. Yapının kuzey duvarı yine düz bırakılmıştır. Kuzeybatı duvarı üzerinde türbenin yarım daire kemerli girişi yer almaktadır. Giriş açıklığı 0,77 m. genişliğinde olup 1,51 m. yüksekliğindedir. Giriş açıklığı içerden 1,01 m. genişliğe ulaşmaktadır. Güneybatı duvarı üzerinde dikdörtgen bir açıklığın örülerek kapatıldığı görülmektedir. Bu açıklık dışarıdan algılanamamaktadır. Muhtemelen türbeye ait bir niş olmalıdır. 0,40 x 0,70 m. ölçülerindedir. Güney duvarı üzerindeki pencere 0,90 x 0,57 m. ebatındadır. Pencerenin yanında 0,32 m. genişliğinde, 0,30 m. yüksekliğinde ve 0,27 m. derinliğinde bir niş yer almaktadır. Kuzeydoğu duvarı üzerinde dışardan kapatılmış olan pencere içerden 0,43 m. derinliğinde, 0,62 m. genişliğinde ve 0,85 m. yüksekliğinde bir niş oluşturmaktadır. Kuzey duvarı ise sade bırakılmıştır.

Türbenin üzeri, kubbeyle örtülmüştür. Kubbe içerden betonla sıvanmış, dışardan ise yalın bırakılmıştır. Ancak önceden üstünün taş plakalarla kaplı olduğuna dair izler taşımaktadır. Saçak kısmı, taşların ince ve uzun yüzlerinin yan yana getirilmesiyle oluşturulan üç sıra düz profilli silmelerin arasına, yine taşlarla oluşturulmuş iki sıra testere dişi silmenin yerleştirilmesiyle meydana getirilmiştir.

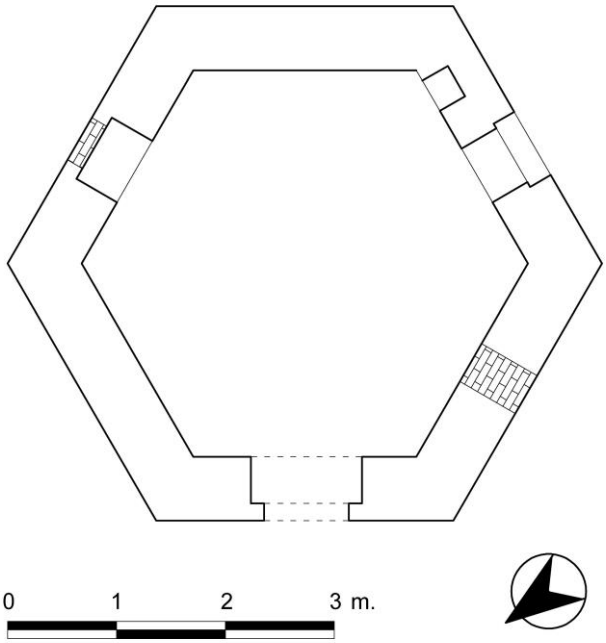

Çizim 3. 32 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, plan

Foto. 3. 105 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, batıdan

Foto. 3. 106 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, kubbe göbeği

Foto. 3. 107 Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, kubbe eteği

Kubbe göbeği, kalan izlerden anlaşıldığı üzere yeşil zemin üzerine kırmızı ve mavi renklerle boyanmak suretiyle süslenmiştir. Göbekte yer alan üç sıra süslemenin merkezinde ortadan kenarlara doğru uzanan on adet ışınsal hat, ikinci sırada mavi zemin üzerine kırmızıyla çizilmiş zikzak motifi üçüncü sırada ise yine yeşil zemin üzerine mavi ile çizilmiş zikzak motifi yer almaktadır. Merkezdeki bu bezemeden kubbe eteğine doğru da siyah bordürün mavi renkle doldurulmasıyla oluşturulmuş altı adet ışınsal çizgi yol almaktadır (Foto. 3. 106). Kubbe eteğinde ise kırmızı boya ile etek boyunca dolanan iki satır oluşturularak mavi boya ile üst satıra zikzak motifi, alt satıra ise yazı karakterleri nakşedilmiştir (Foto. 3. 107). Karakterler oldukça yıpranmış olduğundan okunamamaktadır ancak Arap harfleri kullanıldığı anlaşılabilmektedir.

Tarihlendirme

Türbenin banisi veya içinde yatanın kimliği bilinmemektedir. Türbeyi mimari açıdan tarihlendirebilmek için de yeterli veri mevcut değildir.

Türbenin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir yazıt veya yazılı kaynak bulunamamıştır. Kiel 1983'te türbeleri ziyaret ettiği sırada hepsinin de üzerinde küçük birer kitabesi olduğunu ve hepsinin de 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirildiklerini ancak bu dönemde türbelerin cephane olarak kullanılmasından dolayı detaylı araştırma yapamadığını aktarmaktadır[695]. Hasluck ise grup halinde inşa edilmiş olan bu dört türbenin en eskisinin 1862/63 tarihli olduğunu söylemektedir[696].

[695] Kiel, 1990: 143-144.
[696] Hasluck, 1995: 48.

Tarihlendirme konusunda Kiel'in diğer türbeler için verdiği bilgi[697] değerlendirilerek bu türbenin de 19.yy.ın ikinci yarısında inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Değerlendirme

19.yy.ın ikinci yarısında inşa edilmiş olan türbenin kubbe göbeği ve eteğindeki süslemelerin izleri günümüzde de görülebilmektedir. Kubbe eteğinde madalyonun kullanılması Ergiri Pazar Camisi ve Tepedelen Turani Ali Baba Türbesi'nde de görülen bir özelliktir. Özellikle bu motifin bütün örneklerde birbiri içerisinde geçmiş halkalardan meydana gelmesi standart bir düzen yakaladığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

3.2.3.10. Süleyman Baba Tekkesi 5 Numaralı Türbe

Yeri

Ergiri'nin kuzeyinde yer alan Süleyman Baba Tekkesi'nin avlusunda beş adet türbe bulunmaktadır. Türbeler Rruga Kodra e Shtufit ile Rruga Vangjel Zhapa sokaklarının birleştiği yerde yan yana konumlandırılmış olup 40°05'00.4"N 20°08'07.6"E koordinatlarında yer almaktadırlar.

Tarihi

5 numaralı türbenin inşa tarihi hakkında herhangi bir kitabeye veya yazılı bir kayda rastlanmamıştır.

Malzemesi

Türbenin tamamı düzgün kesilmiş kireç taşı bloklarından inşa edilmiştir.

Mimari Tanımı

Türbe yedi kenarlı olarak inşa edilmiştir. Her kenarı 2,60 m. uzunluğundadır (Çizim 3. 33). Kuzeybatı ve güneydoğu cepheleri üzerinde birer adet 0,44 m. genişliğinde ve 0,70 m. yüksekliğinde yarım daire kemerli birer pencere yer almaktadır. Diğer cephelerde herhangi bir eleman bulunmamaktadır. Türbenin girişi kuzeydoğu cephesi üzerine konumlandırılmıştır. Yarım daire kemerli giriş 2,30 x 1,50 m. ölçülerinde dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçeve yukarıdan düz profilli bir sıra silme ile sonlanmaktadır. Giriş açıklığı 1,70 m. yüksekliğinde ve 0,78 m. genişliğindedir. Girişin iki yanında 0,34 m. genişliğinde ve cepheden 0,02 m. taşıntı yapan plasterler yer almaktadır. Plaster başlıkları iki düz profilli silme arasına yerleştirilmiş yarım daire profilli bir sıra silmeden oluşmaktadır. Giriş açıklığının yarım daire kemeri iki kademeli olarak yapılmış olup alınlık kısmı on iki kollu Bektaşi yıldızı şeklinde oyulmuştur. Giriş çerçevesinin hemen üstünde 0,50 x 0,40 m. ölçülerinde içi boş bir kitabelik yer almaktadır (Foto. 3. 108).

---

[697] Kiel, 1990: 143-144.

Türbenin üzeri kubbeyle örtülmüş, kubbe dışardan taş plakalarla kaplanmıştır. Türbenin saçak seviyesinde yer alan düz – içbükey - düz profilli üç sıra silme bütün cepheleri dolaşmaktadır[698].

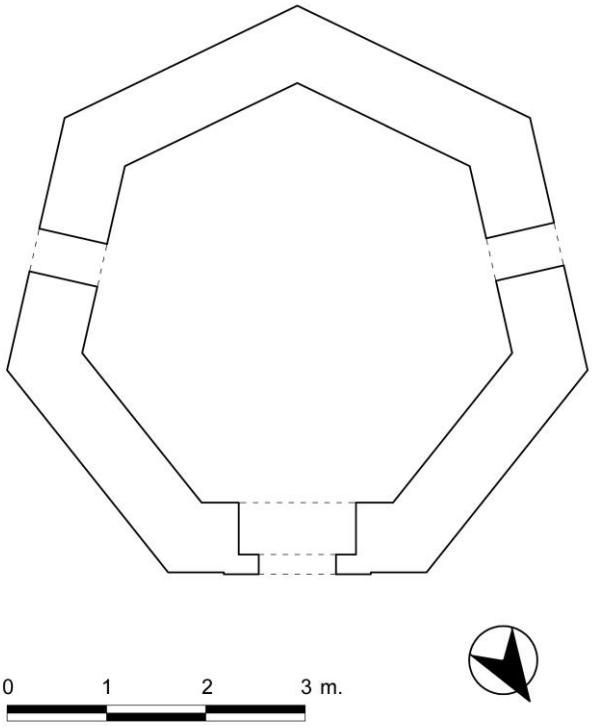

Çizim 3. 33 Süleyman Baba Tekkesi 5 Numaralı Türbe, plan

Foto. 3. 108 Süleyman Baba Tekkesi 5 Numaralı Türbe, kuzeydoğudan

Tarihlendirme

Türbe görünüş itibariyle diğerlerinden daha olgun bir mimari üslup yansıtmaktadır. Saçak altında ve plaster başlıklarında kullanılan yarım daire profilli silme sıraları, iki basamaklı kemerle girişin vurgulanması gibi unsurlar bunun göstergesidir. Muhtemelen gruba

[698] Yapı kilitli olduğundan ve çevrede muhatap olunacak biri bulunamadığından içeri girilememiştir. Çizilen planda diğer türbeler değerlendirilerek duvar kalınlığı 0,70 m. olarak ele alınmıştır.

en son eklenen türbe de budur. Kiel türbeleri 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmektedir[699]. Hasluck da eserinde türbeden bahsetmektedir[700]. Konumu da göz önüne alındığında türbenin 19.yy.ın sonunda inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Değerlendirme

Türbe, incelediğimiz örnekler arasında yedigen plan şeması sergileyen iki örnekten biridir. Bu tipin Anadolu'da örneğine rastlanmamakla beraber özellikle Bulgaristan ve çevresinde yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir.

3.2.3.11. Şeyh Hüseyin Türbesi

Yeri

Türbe Dunavat Mahallesinde, Blue Naipi ve Sado Meleqi sokaklarının kesiştiği köşede 40°04'08.0"N 20°08'16.0"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Türbenin girişi üzerinde yer alan beş satırlık kitabesi bize türbenin banisi ve türbede yatan kişinin kimliği hakkında bilgiler vermektedir (Foto. 3. 109). Bu yazıya göre türbede yatan Şeyh Hüseyin Şeyh Mustafa'nın halifesidir ve H. 1186 (M. 1772/3) yılında vefat etmiştir. Türbe ise Muhtar Paşa tarafından H. 1229 (M. 1813/4) yılında inşa edilmiştir. Burada yatmakta olanın ve türbenin banisi hakkında detaylı verilere ulaşılamamıştır.

Tarih merhum ve magfurlar hüve-l-terbete	تاريخ مرحوم و مغفورلر هول تربته
Eşşeyh Hüseyin halifetül eşşeyh Mustafa	الشيخ حسين خليفه الشيخ مصطفى
Vefat sene 1186	وفات سنه ١١٨٦
Kala emsali ramhetullahi ve aleyhi hayrat	قاله امسه لي رحمت الله و عليه خيرات
Muhtar Paşa sene 1229	مختار پاشا سنه ١٢٢٩

Malzemesi

Türbenin dış cephesi pembe ve beyaz renkli kireç taşı ile kaplanmıştır. Taşlar duvar yüzeyinde renk almaşıklığı oluşturacak şekilde birer sıra atlamalı olarak dizilmiştir. Türbenin cepheleri çimentoyla sıvandığından inşa malzemesi algılanamamıştır.

Mimari Tanımı

Türbe yedigen plan şemasında inşa edilmiştir. Sadece güneye bakan üç cephesi dışarıdan algılanabilmektedir. Doğudaki cepheleri yandaki evin duvarına bitişiktir. Batıdaki cepheler ise yine yanındaki evin avlu sınırları içinde kalmaktadır. Bu sebeple bahsedilen cepheler üzerinde dışardan herhangi bir ölçüm yapılamamıştır (Foto. 3. 110).

---

[699] Kiel, 1990: 143-144.
[700] Hasluck, 1995: 48.

Türbenin duvar kalınlığı 0,80 m.dir. Girişin doğusunda yer alan cephenin 0,90 m.lik bir kısmı algılanabilmektedir. Cephe üzerinde 0,70 m. genişliğinde yarım daire kemerli bir pencere yer almaktadır. Girişin batısındaki cephe ise 1,93 m. uzunluğundadır. Cephe ortasındaki yarım daire kemerli pencere 0,75 m. genişliğindedir (Çizim 3. 34).

Foto. 3. 109 Şeyh Hüseyin Türbesi, kitabe

Pencereler üst üste bindirilmiş iki kemerden meydana getirilmiştir. Alttaki kemerler cephe duvarından içerde yer almaktadır. Batıdaki pencerenin iki kemerinin de alınlığına kazıma tekniğiyle meydana getirilen burgu motifi ile süslenmiştir (Foto. 3. 111). Doğudaki pencerenin kemer alınlığı ise sade bırakılmıştır.

Türbenin girişi güney cephesi üzerinde yer almaktadır. 0,90 m. genişliğindeki girişin yüksekliği 1,75 m.dir. Girişin yarım daire kemeri üst üste bindirilmiş üç kemer halinde tasarlanmıştır. Kemer alınlıkları içerden dışarıya doğru daralmaktadır. Girişin önündeki saçak demir profillerle yapılmış olup, sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

Güneydoğu cephesi üzerindeki pencere dışardan neredeyse tamamen kapatıldığı için işlevini yitirmiş, bu sebeple de içerden bir kapak eklenmek suretiyle dolap olarak işlevlendirilmiştir. Hemen kuzeyindeki duvar üzerinde 0,36 m. genişliğinde, 0,45 m. yüksekliğinde ve 0,40 m. derinliğinde bir niş yer almaktadır. Yanındaki duvarda ise 0,72 m. genişliğinde, 1,25 m. yüksekliğinde ve 0,42 m. derinliğinde başka bir niş bulunmaktadır. Boyutlarından dolayı burasının bir pencere olduğu ancak daha sonra kapatılarak niş formu verildiği düşünülmektedir. Ayrıca ölçüleri ve zeminden yüksekliği açısından da türbenin diğer pencereleriyle benzerlik göstermektedir. Türbenin kuzeybatı duvarı üzerinde bir niş daha yer almaktadır. Bu da 0,34 m. genişliğe, 0,50 m. yüksekliğe ve 0,34 m. derinliğe sahiptir. Güneyindeki cephe düz bırakılmıştır. Güneybatı üzerindeki pencere 0,75 m. genişliğinde ve 1,20 m. yüksekliğindedir. Güney cephe üzerindeki giriş açıklığı içerden 1,98 m. yüksekliğe sahiptir. Türbenin ortasında kuzey-güney yönünde uzanan 1,85 m. boyunda ahşap bir sanduka

yer almaktadır. Sandukanın ayak kısmı 0,50, baş kısmı ise 0,60 m. genişliğindedir (Foto. 3. 112).

Yapı kubbeyle örtülmüştür. Kubbe içerden betonla sıvanmış, dışardan ise taş plakalarla kaplanmıştır. Saçak kısmında, taşların dar ve uzun yüzlerinin yan yana getirilmesiyle oluşturulmuş üç sıra düz profilli silmenin arasına yerleştirilmiş yine taşların küçük üçgenler şeklinde kesilmesiyle meydana getirilmiş iki sıra testere dişi silmeler yer almaktadır.

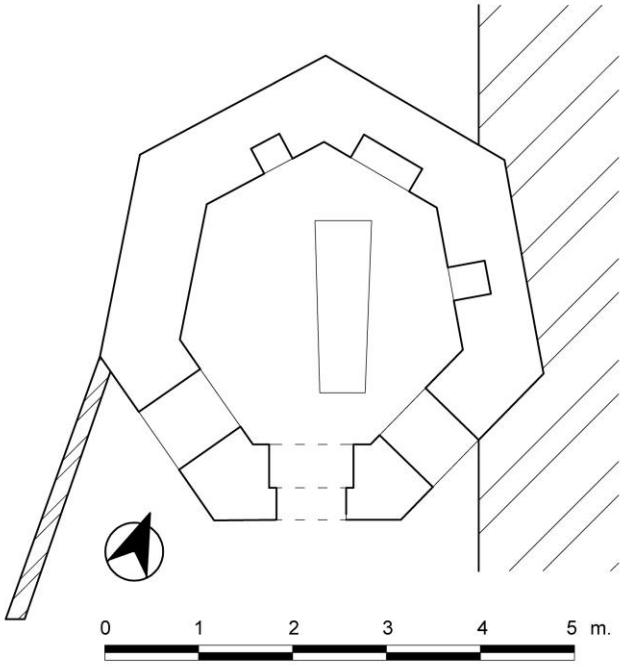

Çizim 3. 34 Şeyh Hüseyin Türbesi, plan

Foto. 3. 110 Şeyh Hüseyin Türbesi, güneyden

Foto. 3. 111 Şeyh Hüseyin Türbesi, batı pencere

Foto. 3. 112 Şeyh Hüseyin Türbesi, sanduka

Değerlendirme

Türbe, incelediğimiz örnekler arasında yedigen plan şeması sergileyen iki örnekten biridir. Bu tipin Anadolu'da örneğine rastlanmamakla beraber özellikle Bulgaristan ve çevresinde yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir. Bunun yanısıra pencere alınlıklarında görülen süslemeler bakımından türbe kendine has bir özellik göstermektedir.

3.2.3.12. Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi

Yeri

Türbe Tepedelen'e bağlı Hormova (Hormovë) Köyünde 40°14'22.0"N 20°06'11.0"E koordinatlarında yer alan tekkenin avlusunda yer almaktadır.

Tarihi

Türbeye ait herhangi bir kitabe veya yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Malzemesi

Türbenin beden duvarı dışardan badana ile boyanmış içerden ise çimento ile sıvanmıştır. Bu sebeple inşa edildiği taşın cinsi tespit edilememiştir. Ancak neredeyse her yapıda karşımıza çıkan kireç taşının bu türbede de kullanıldığı düşünülmektedir. Taşlar düzgün kesilmiş bloklar halinde kullanılmıştır.

Mimari tanımı

Türbe dışardan onikigen içerden ise dairesel planlıdır. Dış cepheleri 1,30 m. uzunluğundadır. Türbenin kuzey, güney ve batı cepheleri üzerinde üç adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden güney ve batıdakiler 0,30 m. genişliğinde, kuzeydeki ise 0,40 m. genişliğindedir (Çizim 3. 35). Girişi ise doğu cephesi üzerine konumlandırılmıştır. 0,70 m. genişliğindeki girişin yarım daire kemerinin köşeliklerinde birer adet Bektaşi yıldızı kabartma yer almaktadır. Kemerin tepesinde ise yarısı kırılmış bir daire kabartması vardır (Foto. 3. 114). Türbenin içi 4 m. çapındadır. Pencereler içerden basık kemerlidir. Batı ile kuzey pencereleri arasında bir adet yarım daire kemerli niş yer almaktadır. Güney pencere ile giriş arasında ise iki adet niş bulunur. Bunlardan birisi dikdörtgen şekillidir diğeri ise yarım daire kemerlidir. İçerisinde üç adet sanduka bulunmaktadır. Sandukalar 2 x 0,80 m. ölçülerindedirler ve doğu-batı yönünde uzanmaktadırlar (Foto. 3. 115). Sandukaların üzerindeki karton levhalarda burada yatmakta olanların adları ve tekkede şeyhlik yaptığı yıllar yazılmıştır. Şeyh Yusuf Hormova (Sheh Isuf Hormova) 1820-1853, Şeyh Mehmet Hormova (Sheh Mehmet Hormova) 1798-1820 ve Şeyh Melek Hormova (Sheh Meleq Hormova) 1852-1875 yılları arasında şeylik yapmıştır. Bu bilgilere göre en erken tarihli mezar da Şeyh Mehmet Hormova'ya ait olmalıdır. Onun mezarı ortada yer almaktadır. Güneyine yer alan Şeyh Yusuf Hormova ve kuzeyinde yer alan Şeyh Melek Hormova'nın sandukaları sırasıyla daha sonra eklenmiş olmalıdır.

Türbe içerden kubbeyle örtülmüştür. Kubbe dışardan modern kiremitlerle oluşturulmuş on iki kenarlı piramidal külahla kaplanmıştır. Örtünün en tepesinde yeşile boyanmış bir Halveti tacı yer almaktadır.

Tarihlendirme

Türbede yatmakta olan Mehmet Hormova 1798-1820 yılları arasında şeyhlik yapmıştır. Kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte mezarının merkezde konumlandırılmış olması buraya ilk olarak onun gümülmüş olduğunu düşündürmektedir. Buna bağlı olarak türbenin de 1820 yılı civarında inşa edilmiş olduğu tahmin edilmektedir.

Değerlendirme

Onikigen planlı türbenin girişinin köşeliklerinde yer alan kabartma şeklindeki on iki kollu Bektaşi yıldızları diğer örneği de yine aynı avlu içerisinde yer aldığı Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi'nin girişinde görülebilmektedir.

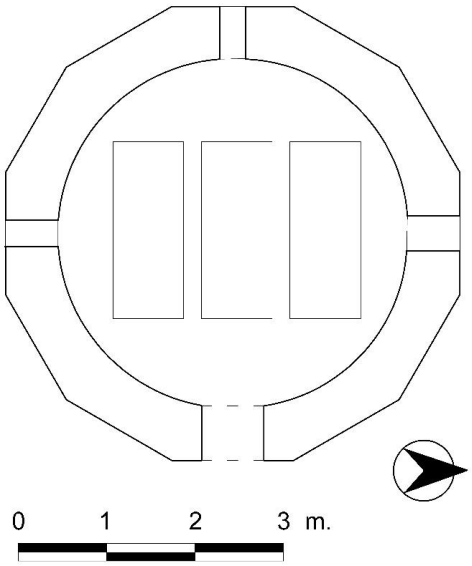

Çizim 3. 35 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, plan

Foto. 3. 113 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, güneydoğudan

Foto. 3. 114 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, doğudan

Foto. 3. 115 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi, iç mekân

3.2.3.13. Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi

Yeri

Türbe Tepedelen'e bağlı Hormova (Hormovë) Köyünde 40°14'22.0"N 20°06'11.0"E koordinatlarında yer alan tekkenin avlusunda yer almaktadır.

Tarihi

Türbeye ait herhangi bir kitabe veya yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Malzemesi

Türbenin iç ve dış cepheleri çimento ile sıvanmış olduğundan inşa malzemesi tespit edilememiştir.

Mimari Tanımı

Türbe içten ve dıştan altıgen planlı olarak inşa edilmiştir. Dıştan her cephesi 2,50 m. genişliğindedir (Çizim 3. 36). Kuzeydoğu ve kuzeybatı cepheleri üzerinde birer adet küçük yarım daire kemerli pencere yer almaktadır. Pencereler 0,50 m. yüksekliğinde ve 0,30 m. genişliğindedir. Türbenin yarım daire kemerli girişi ise kuzey cephesi üzerine konumlandırılmıştır. Kapı 1,60 x 0,85 m. ölçülerindedir. Girişin iki yanında kabartma şeklinde on iki kollu Bektaşi yıldızı yer almaktadır (Foto. 3. 117).

İçerde doğu-batı yönünde uzanmakta olan iki adet sanduka bulunmaktadır. Üzerlerindeki bilgilendirme kartlarında yatanların kimliklerine dair bilgi verilmektedir. Zafer Hormova'ya ait olan kartın üzerinde 1874-1900 tarihleri yer almaktadır. Diğerinin ise üzerinde Ali Hormova 1936-1984 yazmaktadır. Bu tarihler kişilerin tekkede şeyhlik yaptığı yılları bildirmektedir (Foto. 3. 118).

Türbe içerden kubbeyle örtülmüştür. Kubbe dışardan modern kiremitlerle meydana getirilmiş altı kenarlı piramidal külahla kaplanmıştır. Örtünün en tepesinde yeşile boyanmış bir Halveti tacı yer almaktadır.

Tarihlendirme

Türbede yatmakta olan Zafer Hormova (Sheh Xhaverr Hormova) 1874-1900 yılları arasında şeyhlik yapmıştır. Türbe de ilk olarak onun için inşa edilmiş olmalıdır. Bu durumda yapının 20.yy.ın ilk yarısında yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir.

Değerlendirme

Yapılan inceleme sonucunda türbenin yakın zamanda iç ve dış duvarlarının dıvanarak yenilendiği anlaşılmaktadır.

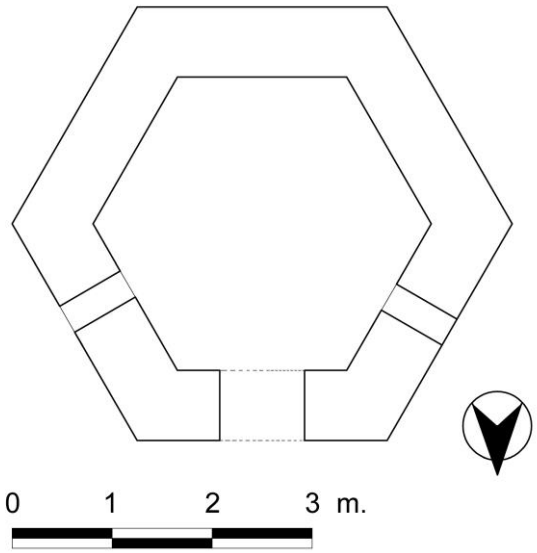

Çizim 3. 36 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, plan

Foto. 3. 116 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, kuzeybatıdan

Foto. 3. 117 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, giriş

Foto. 3. 118 Şeyh Ali Hormova Tekkesi Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi, iç lahitler

3.2.3.14. Şeyh Süleyman Halveti Türbesi

Yeri

Türbe Bule Naipi Sokağı üzerinde 40°04'08.5"N 20°08'17.6"E koordinatlarında yer almaktadır.

Foto. 3. 119 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, türbenin yeni kitabesi

Tarihi

Türbenin girişinin üzerinde yer alan 0,60 x 0,50 m. ölçülerindeki dikdörtgen kitabenin sağ üst köşesinde ikinci açılışının yapıldığı 1 Ocak 1995 tarihini belirten "U Perurua 1 Jan. 1995" yazısı yer almaktadır. Kitabenin ortasında on iki kollu Bektaşi yıldızı, yıldızın üstünde ise birbirini çapraz şekilde kesen ve keskin kenarları dışarı bakan iki adet teber bulunmaktadır. Kitabenin sağında bir sağ el kabartması, solunda ise üzeri yapraklarla kaplanmış bir dal yer almaktadır[701]. Kitabenin en altında ise Şeyh Süleyman'ın adı (she Sulejman Shehu) yer almaktadır (Foto. 3. 119).

[701] Benzer bir süsleme motifi Süleyman Baba Tekkesi 1 numaralı türbenin pencere alınlığında da yer almaktadır.

Türbenin orijinali yakın zaman önce yıkılmış, üstünden sökülen kitabesi ise yandaki evde muhafaza edilmektedir[702] (Foto. 3. 120). Arazi çalışması sırasında kitabeye ulaşılamamıştır. Ancak "Rumeli'de Osmanlı Mirası" adlı eserde yayınlanan yedi satırlık kitabe okunabildiği kadar şu şekildedir:

Abdüllatif Ağa cevnan bu makamı inşa idub	عبداللطف اغا جونان بو مقامي انشا ايدوب
Hak dualar hemen ide ki gel ataya(bağışlama) ve hayn (ölmek)	حق دوعالر حمن ايده قي كل اتايا و حين
nush... ... mekân olub hafa ibadet itmeğe	نصح....مكان اولوب خفه عبادت ايتمكه
Makbul olsun duadan hayratlar...	مقبول اولسون دعادن خيردلر...
O hali afak-gaz necata şafak cevher tarihi	او حلي افاق كاذ نجاتا شفق جوهر تارحي
Hayrat neva ali olub fe ni'me ecrul amilin	خيرات نوا علي اولوب فنعم اجر العامللين
Sene 1268 fi mah receb	سنه ١٢٦٨ في ماه رجب

Kitabeden türbenin 1268 yılının Receb (Nisan/Mayıs 1852) ayında Abdüllatif Ağa tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kitabenin yedinci satırında "hayrat neva" tabiriyle de ebced hesabıyla 1268 tarihi düşülmüştür. Baninin kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

خيرات نوا

1+6+50+400+1+200+10+600

Foto. 3. 120 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, türbenin eski kitabesi [703]

[702] Kuş vd., 2007: 76.

[703] Fotoğraf Ahmet Kuş, Feyzi Şimşek ve İbrahim Dıvarcı tarafından çekilmiştir. Fotoğrafı tarafımıza sağladığı için İbrahim Dıvarcı'ya teşekkürlerimi borç bilirim.

Malzemesi

Yenilenen türbenin duvarları çimentoyla sıvanmıştır. Dış cephesi beyaz ve pembe renkli taşlarla kaplanmıştır. Önüne ahşap bir sundurma eklenmiş, sundurmanın üstü kiremitlerle örtülmüştür.

Mimari Tanımı

Türbe düzgün altıgen planlı olarak inşa edilmiştir. Dış cephelerinin her biri 2,95 m. uzunluğundadır. Güneybatı ve güneydoğu cepheleri üzerinde 0,74 m. genişliğinde ve 1 m. yüksekliğinde birer adet yarım daire kemerli pencere yer almaktadır. Pencereler içerden dikdörtgen şekillidir. Güney, kuzeydoğu ve kuzey cepheleri düz bırakılmıştır. Türbenin girişi kuzeybatı cephesi üzerinde yer almaktadır. Yarım daire kemerli giriş açıklığı 0,90 m. genişliğe ve 1,95 m. yüksekliğe sahiptir. Girişin üzerinde kitabesi yer almaktadır. Kapının önündeki ahşap sundurmanın sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

Türbenin içerden duvar uzunlukları farklılıklar göstermektedir. Güneybatı duvarı 2,16 m, güney duvarı 2,14 m, güneydoğu 2,23 m., kuzeydoğu 2,20 m, kuzey 2,07 m. ve son olarak kuzeybatı duvarı 2,32 m. uzunluğundadır. Bunlardan, pencereli olan olan güneybatı ve güneydoğu duvarları dışında güney ve kuzeydeki duvarların üzerinde birer niş yer almaktadır. Güneydeki niş 0,47 m. genişliğinde ve 0,37 m. derinliğinde iken kuzeydeki 0,45 m. genişliğinde ve 0,35 m. derinliğindedir (Çizim 3. 37).

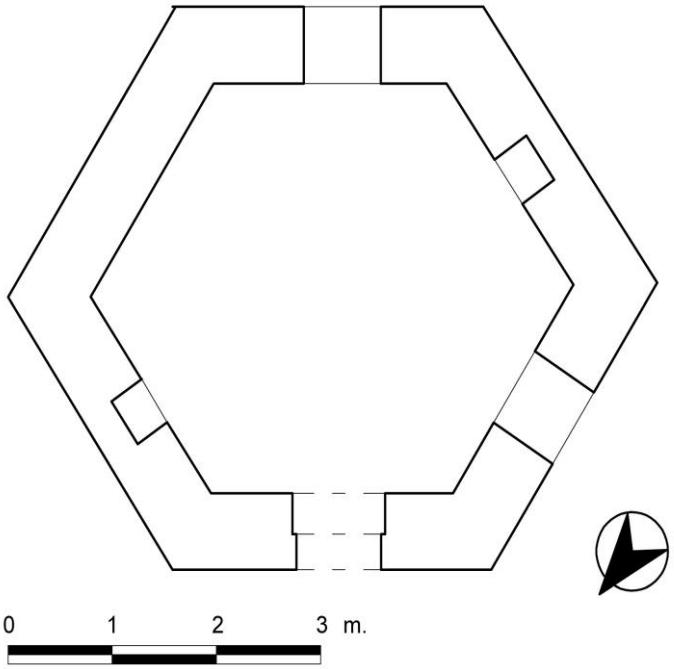

Çizim 3. 37 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, plan

Foto. 3. 121 Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, kuzeydoğudan

Türbenin ortasında kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan üç adet sanduka vardır. Yatanların kimlikleri üzerinde belirtilmemiş, sadece baş tarafına çerçeve içinde birer fotoğrafı konulmuştur. Muhtemelen orijinal sandukalar türbeyle birlikte yıkılmış ve şimdiki sandukalar ise sembolik olarak bunların yerine yapılmıştır.

Türbenin üzeri altı dilimli tonozla örtülmüştür. Kubbe dışardan taş plakalarla kaplanmış, en tepesine de bir halveti tacı konmuştur.

Değerlendirme

Türbe ilk olarak 1852 yılında Abdüllatif Ağa tarafından inşa edilmiş daha sonra ise Komunist dönemde kapatılmıştır. 1995 yılında yeniden onarılarak yeniden faaliyete sokulan tekke günümüzde işlevini devam ettirmektedir.

3.2.3.15. Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe

Yeri

Türbe Tepedelen ile Bençë köyü arasında 40°15'35.8"N 20°00'20.3"E koordinatlarında, aynı konumda bulunan 2 numaralı türbenin kuzeyinde yer almaktadır.

Tarihi

Türbelerin inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabeye veya yazılı kayda rastlanmamıştır.

Malzemesi

Türbenin yakın zamanda yenilendiği anlaşılmaktadır. İnşa malzemesi olarak kireç taşı, bağlayıcı olarak ise çimento kullanılmıştır. Yapının içi de tamamen çimento ile sıvanmıştır.

Mimari Tanımı

Türbenin bulunduğu alanda bir türbe ve üç adet mezar daha bulunmaktadır (Çizim 3. 38, Çizim 3. 39). En kuzeyde yer alan mezarlık dıştan dışa 3,13 x 4,15 m. ölçülerindedir ve iki kişilik olduğu tahmin edilmektedir. Bunun güneyinde 1 numaralı türbe yer alır. Daha

güneyde ikinci bir mezar vardır. Bu da 1,97 x 2,86 m ölçülerindedir. Güneyinde iki numaralı türbe ve en güneyde ise üçüncü mezar konumlandırılmıştır. Tüm bunlar kuzey-güney eksenli olarak tek bir hat üzerinde yer alır.

Çizim 3. 38 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, türbelerin yerleşim planı

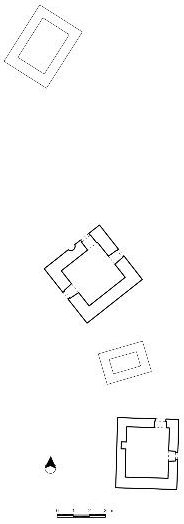

Çizim 3. 39 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, türbelerin yerleşim planı

Türbe kare planlı olup 4,30 x 4,30 m. ölçülerindedir. Batı cephesi üzerinde bir adet 0,53 m. genişliğinde ve 1,10 m. yüksekliğinde yarım daire kemerli pencere yer almaktadır. Güney cephesi sağır bırakılmıştır. Doğu cephesi üzerindeki yarım daire kemerli pencere ise 0,54 m. genişliğinde ve 1,10 m. yüksekliğindedir. Türbenin girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Yarım daire kemerli giriş açıklığı 0,69 m. genişliğinde ve 1,10 m. yüksekliğindedir. Girişin hemen batısında 0,52 m. genişliğinde, 1 m. yüksekliğinde ve 0,20 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır (Çizim 3. 40).

Yapının içi tamamen çimentoyla sıvanmıştır.

Yapının duvar kalınlığı 0,82 m.dir.

Türbe içerden tromp geçişleri olan kubbeyle örtülmüştür (Foto. 3. 124). Kubbe dışardan altıgen kasnak üzerine oturmuş basık konik bir külahla kapatılmıştır. Kasnağın ve beden duvarlarının saçak seviyesinde iki düz profilli silme arasına yerleştirilmiş bir sıra testere dişi silme yer almaktadır (Foto. 3. 122, Foto. 3. 123).

Yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

Tarihlendirme

Türbenin çevresindeki mezarlarda hiçbir yazıt bulunamamaktadır. Sadece güneyindeki türbenin ön cephesinde 1839/40 yılında inşa edildiğini gösteren bir kitabe bulunmaktadır. Türbenin içinde sanduka olmadığından burada yatanı veya kimin için inşa ettirildiğini tespit

etmek de mümkün olmamıştır. Türbelerin bulunduğu alanın civarında herhangi bir tekkeye de rastlanmamıştır. Arazideki konumundan dolayı güneydeki türbenin daha sonra inşa edildiği düşünülmektedir. 1 numaralı türbe üzerinde bulunduğu sınırlı düzlüğün merkezine konumlandırılmışken 2 numaralı türbe daha güneye, tepenin yamacına yakın bir yere konumlandırılmıştır. 2 numaralı türbenin arkasında yer alan mezarın neredeyse türbeye bitişik bir şekilde konumlandırılmış olması mezar-türbe diziliminde kuzeyden güneye doğru bir sıra takip edildiği izlenimi uyandırmaktadır. Bu durumda 1 numaralı türbenin diğerinden önce inşa edildiği, dolayısıyla 17.yy.ın sonlarına veya 18.yy.ın ilk yarısına tarihlendirilebileceği söylenebilir.

Değerlendirme

Türbe incelediğimiz örnekler arasında kare plana sahip tek örnek olma özelliğini taşımaktadır. Etrafındaki mezarlıklarla beraber değerlendirildiğinde burasının toplu bir gömü olanı olarak kullanıldığı görülebilmektedir. Bu gömü alanı, yanındaki türbenin kitabesinde yer alan "Şeyh" ibaresinden de anlaşılacağı üzere muhtemelen bir tarikat tarafından kullanılmaktaydı.

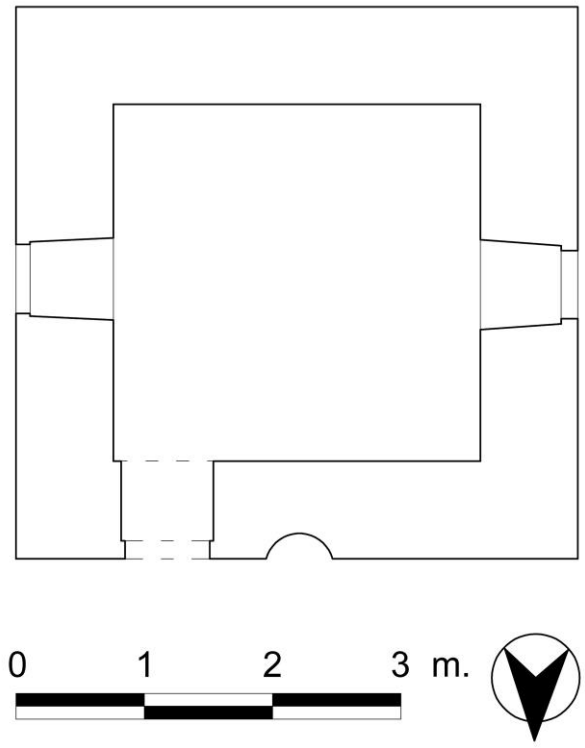

Çizim 3. 40 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, plan

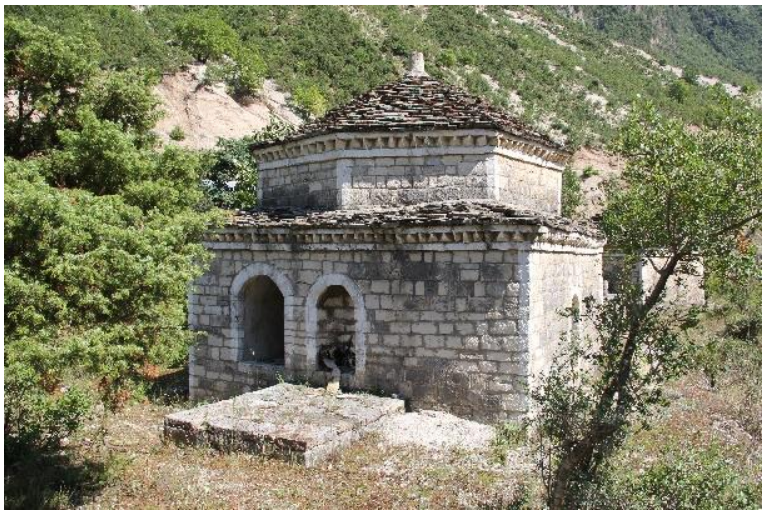

Foto. 3. 122 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, kuzeyden

Foto. 3. 123 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, üst örtü detay

Foto. 3. 124 Tepedelen – Bençe Köyü 1 Numaralı Türbe, iç mekân

3.2.3.16. Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe

Yeri

Türbe Tepedelen ile Bençë köyü arasında 40°15'35.8"N 20°00'20.3"E koordinatlarında, aynı konumda bulunan 1 numaralı türbenin güneyinde yer almaktadır.

Tarihi

Türbenin giriş cephesi üzerinde 0,25 x 0,24 m. ölçülerinde kitabesi yer almaktadır. Beş satırlık kitabenin ilk üç satırı Latin harfleriyle alttaki iki satırı ise Arap harfleri kullanılarak Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır (Foto. 3. 125). Kitabe şu şekildedir:

1925
Shenjeni
ShEh ABAS
Şeyh Ali tarafından hitam olundu شیح علی طرفندن حتام اولوندو
Tarihi sene 1341 sene 1255 mebni تریح سنه ۱۳۴۱ سنه ۱۲۵۵ مبنی

Kitabede türbenin 1925 yılında Şeyh Ali tarafından tamamlandığı yamaktadır. İkinci satırda yer alan Arnavutça "shenjeni" kelimesi Türkçede "kutsal" manasına gelmektedir. Muhtemelen alt satırda da yer ala "Sheh Abas" ibaresi de türbede medfun olanın kimliğini belirtmektedir. Beşinci satırda 1925 tarihinin Rumi karşılığı (R. 1341) verilmiş ve yanında ise H. 1255 (M. 1839/40) tarihi verilerek türbenin ilk inşası belirtilmiştir.

Sonuç olarak türbenin ilk M. 1839/40 yılında inşa edildiği daha sonra 1925 yılında onarımdan geçirildiği söylenebilir.

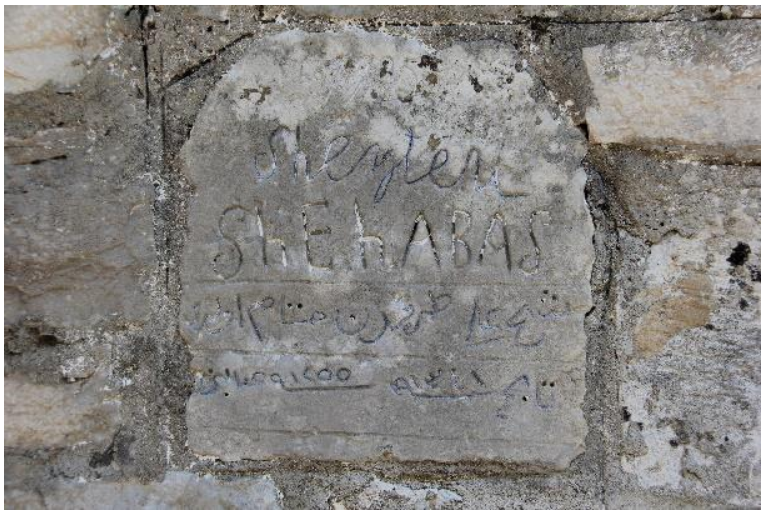

Foto. 3. 125 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, kitabe

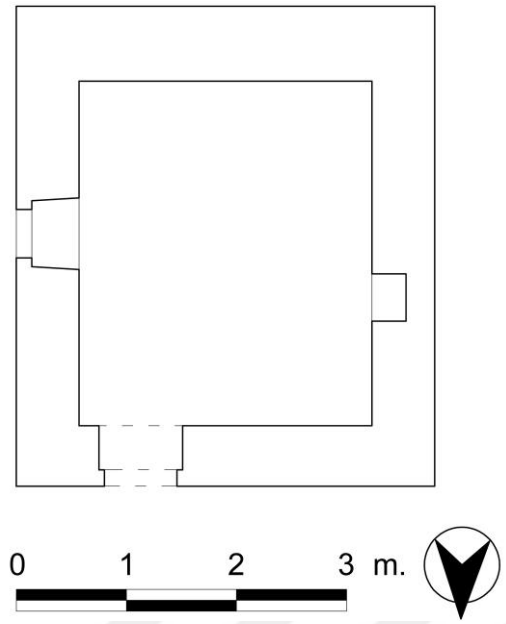

Çizim 3. 41 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, plan

Foto. 3. 126 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, kuzeybatıdan

Malzeme

Türbede inşa malzemesi olarak kireç taşı, bağlayıcı olarak ise çimento kullanılmıştır. İç cepheleri tamamen betonla sıvanmıştır. Yapının çatısını taşıyan iskeletin yapımında ahşap malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Türbe dikdörtgen planlı olup dıştan dışa 3,80 x 4,36 m. ölçülerindedir. Batı ve güney cepheleri sağır bırakılmış, doğu cephesi üzerine 0,65 x 1,20 m. ölçülerinde yarım daire kemerli pencere yerleştirilmiştir. Türbenin girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Giriş açıklığı 0,66 x 1,40 m. ebatlarındadır (Çizim 3. 41).

Türbenin batı cephesi üzerinde 0,43 x 0,50 m. ölçülerinde ve 0,31 m. derinliğinde dikdörtgen bir niş yer almaktadır.

Yapının tavanı, ahşap direklerle oluşturulmuş iskeletin kerestelerle kapatılarak üzerinin taş plakalarla kapatılması suretiyle örtülmüştür (Foto. 3. 127).

Foto. 3. 127 Tepedelen – Bençe Köyü 2 Numaralı Türbe, tavan

Değerlendirme

1839/40 yılında inşa edilmiş olan türbenin 1925 yılında yenilendiği kitabesinden anlaşılmaktadır. Günümüzde ise duvarlar çimentoyla sıvanmış olan türbenin çatısı yerel bir üslupla ahşap iskelerin üzerinin taş plakalarla kaplanmasıyla örtülmüştür. Türbenin içinde lahit bulunmamaktadır.

3.2.3.17. Turani Ali Baba Türbesi (Teqeja e Baba Aliut)

Yeri

Türbe, Tepedelen'de 40°18'36.9"N 19°58'23.6"E koordinatlarındaki Baba Aliut Tekkesi'nin avlusunda yer almaktadır.

Tarihi

Kitabeden anlaşıldığı üzere türbe, 22 Aralık 1908 yılında vefat eden Turani Ali Baba için Ahmet Mehdi Baba tarafından 28 Mayıs 1912 tarihinde inşa ettirilmiştir. Metnin sonunda yer alan 24 Nisan 1910 tarihi ise inşaata başlandığı tarihi bildiriyor olmalıdır (Foto. 3. 130).

Türbe girişinin üstündeki beş satırlık kitabe metni şu şekildedir:

Baki dergâh Turani Ali Babadır	باقی دکاه طورانی علی بابادر
Fi 9 kanunievvel 1324 tarihinde katre	فی ۹ کانون اول سنه ۱۳۲۴ تاریخنده قطره
ve rabbaya intikal-i ittibadan hurşide ittisal	و ربایه انتقال ابتاع دن خورشیده اتصال
etdi. Merhumun halini hulefadan Azaki Ahmed	ایتدی مرحومك حلنی خلفادن ازاقی احمد
Mehdi Baba da bu hücrenin inşasına ser-	مهدی بابا دا بو حجره نك انشاسنه سر
nesildir fi 15 Mayıs 1328	نسلدرفی ۱۵ مایس ۱۳۲۸
fi 11 Nisan 1326	فی ۱۱ نیسان ۱۳۲۶

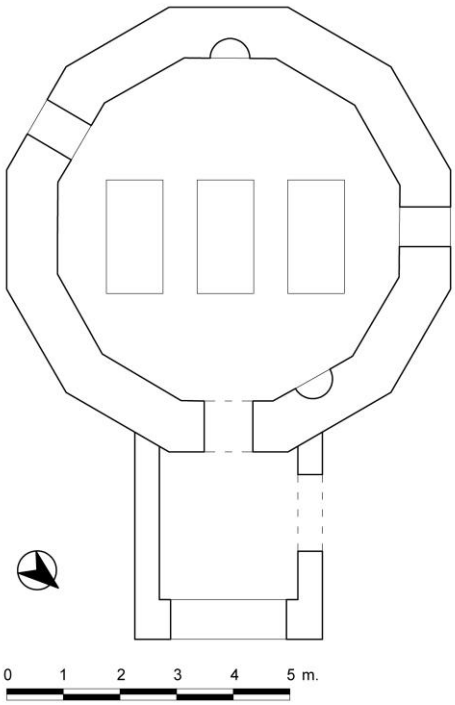

Çizim 3. 42 Turani Ali Baba Türbesi, plan

Foto. 3. 128 Turani Ali Baba Türbesi , eski görünüm[704]

Malzemesi

Türbenin inşasında tamamen kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar düzgün dikdörtgen bloklar halinde kesilmiştir. Sadece kitabe mermer plaka üzerine kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Türbe duvarlarının iç cephesi çimentoyla sıvanarak boyanmıştır. Kubbe içi ise orijinal halini korumaktadır.

Mimari Tanımı

Türbe onikigen plan şemasında inşa edilmiştir. Her kenarı 2,10 m. uzunluğundadır (Çizim 3. 42). Kuzeybatı ve güney cepheleri üzerinde birer adet dikdörtgen şekilli pencere yer almaktadır. Pencereler 0,70 x 1,25 m. ölçülerindedir. Yapının girişi kuzeydoğu cephesi

[704] http://kryegjyshataboterorebektashiane.org/gjyshata-e-gjirokastres/ (erişim tarihi: 08.05.2019).

üzerinde yer almaktadır. Girişin önünde sonradan yapıldığı anlaşılan dikdörtgen bir mekân eklenmiştir. Bu mekânın girişi kuzeybatı cephesi üzerinden verilmiştir. Türbenin eski fotoğraflarından bu cephenin önünde bir giriş mekânı olduğu gösteren izler bulunmaktadır. Ancak fotoğraflarda bu mekân tamamen yıkılmış durumdadır (Foto. 3. 128).

Türbeye yarım daire kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Kemerin alınlığında, bir tane kilit taşı üzerinde ve iki tane da yanlarda olmak üzere toplamda üç adet on iki kollu Bektaşi yıldızı yer almaktadır. Kemerin üstünde ise türbenin beş satırlık mermer kitabesi bulunmaktadır (Foto. 3. 130).

Foto. 3. 129 Turani Ali Baba Türbesi, kuzeyden

Foto. 3. 130 Turani Ali Baba Türbesi, giriş

Türbenin duvarları içerden boyanmıştır. Duvarlar üzerinde yer alan pencereler içeriye genişleyerek açılmakta ve mazgal pencere görünümüne ulaşmaktadır. Güneybatı ve kuzey cepheleri üzerinde ise yarım daire kesitli ve yarım daire kemerli birer adet niş yer almaktadır.

Türbenin ortasında üç adet sanduka vardır. Sandukalar güneybatı-kuzeydoğu yönlü olarak dizilmişlerdir. Tamamen mermer malzeme ile yenilenmişlerdir. Ortada türbenin kendisi için inşa edilmiş olduğu anlaşılan Baba Ali Turani yatmaktadır Sol tarafındaki

sanduka üzerinde ise Baba Ahmeti adı yazmaktadır. Bu da kitabede adı geçen Ahmet Mehdi Baba olmalıdır. Sağ tarafında yer alan Derviş Ziko'nun kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Foto. 3. 131).

Foto. 3. 131 Turani Ali Baba Türbesi, iç mekân

Türbenin üzeri kubbeyle örtülüdür. Kubbe orijinal halini kısmen de olsa korumaktadır. Kubbe göbeği iç içe geçmiş altı adet daire ile süslenmiştir (Foto. 3. 132). Merkezdeki daire içerisine sarı zemin üzerine yeşil boyalı dokuz kollu yıldız motifi yerleştirilmiştir. İkinci dairede gri zemin üzerine koyu yeşil renkle ikişerli olarak dört grup oluşturacak şekilde barok karakterli dallardan çıkan yaprak motifleri yer almaktadır. Bu ikili grupların arasına birer adet daha küçük boyutlu bitkisel bezemeler serpiştirilmiştir. Üçüncü dairenin içi kırmızı renkle doldurulmuştur. Dördüncü dairenin içine sarı üzerine yeşil boyalı barok karakterli kıvrım dallar bordürün içerisinde tam tur dolaşmaktadır. Beşinci dairenin içi yeşil renkle doldurulmuştur. Altıncı dairenin içinde yine daire boyunca dönen sarmaşık motifi yer almaktadır ancak bu dairenin zemininde fon rengi kullanılmamış, doğrudan kırmızı boya ile zemin üzerine işlenmiştir. Bu dairenin dış konturlarında çividi mavi boya ile yapılmış tığlar bulunur. Tığ uygulaması yaprakları iki yana açılan bitki motifi ve yarım daire şekil bir sıra atlamalı olarak belirlenmiştir. Kubbe eteğine yakın bir seviyede iki adet bezeme dikkati çekmektedir. Ancak bu bezemelerin üstü kazınmış olduğundan net bir şekilde algınamamaktadır. Bezemelerden birinin barok üslubu yansıttığı ve bitkisel karakterli olduğu anlaşılmaktadır. Diğeri ise madalyon şeklindedir. Kubbe eteği ise biri kırmızı biri mavi olmak üzere iki sıra şeritle sonlanmaktadır. Bu iki şerit de oldukça harap durudadır. Ancak dikkatli bir şekilde bakıldığında kırmızı şeridin üzerinde kubbe eteği boyunca dolanan sarmaşık motifinin yer aldığı görülebilmektedir. Alttaki mavi şerit için ise herhangi bir çözümleme yapmak şimdilik mümkün görünmemektedir (Foto. 3. 133).

Kubbe dışardan taş plakalarla örtülmüş, en tepesine de on iki dilimli bir Bektaşi tacı yerleştirilmiştir. Türbenin saçak seviyesinde iki tane kalın düz profilli silme arasında bir sıra testere dişi silme yer almaktadır. Giriş mekânının üstü de yine taş plakalarla örtülmüş ve

tepesine bir tane on iki dilimli Bektaşi tacı yerleştirilmiştir. Bu taçlar orijinal olmayıp mermerden oyularak işlenmiştir (Foto. 3. 129).

Foto. 3. 132 Turani Ali Baba Türbesi, kubbe göbeği

Foto. 3. 133 Turani Ali Baba Türbesi, kubbe eteği

Değerlendirme

Yanındaki tekke yıkılıp yeniden inşa edilmiş olmasına rağmen türbe sağlam bir şekilde günümüze gelebilmiştir. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı üzere türbenin önünde bir de giriş mekânı bulunmaktaydı. Yapı bu özelliğiyle diğer türbelerden ayrılmaktadır.

3.2.3.18. Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi

Yeri

Türbe şehrin güneybatı ucunda, 40°04'01.1"N 20°08'56.9"E koordinatlarında yer alan Zal Tekkesi'nin avlu giriş kapısının güneyinde yer almaktadır.

Tarihi

Türbenin inşa tarihini bildiren herhangi bir yazıta ya da yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Malzemesi

Türbenin inşasında kireç taşı malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Yapı güneyindeki türbeyle beraber tek bir blok oluşturacak şekilde tasarlanmıştır (Foto. 3. 134). İki türbe arasında 2 x 2,25 m. ölçülerinde bir orta mekân yer almaktadır. Bu mekânın güneyinde yer alan dıştan sekizgen içerden dairesel planlı olan türbede Baba Hodo Hatika yatmaktadır. Ancak bu türbe sonradan eklendiği için kataloğa dâhil edilmeyecektir.

Kuzeyde yer alan ve içinde İbrahim Baba Turku'nun yatmakta olduğu kısım dıştan dışa 5,40 x 4,38 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Türbe girişi güney cephesi üzerinde yer almaktadır. Kapı 0,81 m. genişliğinde ve 1,82 m. yüksekliğindedir. Giriş yarım daire kemerli olup alınlık kısmı gemi teknesi kemer şeklinde çökertilmiştir. Türbenin iç ölçüleri 3,84 x 2,88 m.dir (Çizim 3. 43). Kuzey duvarı üzerinde 0,62 m. genişliğinde ve 0,90 m. yüksekliğinde basık kemerli bir pencere yer almaktadır. Bu pencere muhtemelen dışardan gelenlerin türbeye girmeden doğrudan sandukayla görsel temas kurarak dua etmeleri için açılmıştır. Doğu duvarı üzerinde ise 0,85 x 0,75 m. ölçülerinde bir pencere yer almaktadır[705]. Türbenin ortasında yer alan sanduka doğu-batı yönünde uzanmaktadır (Foto. 3. 135). Mekânın içi, doğu duvarından 0,56 m. batı duvarından ise 0,51 m. taşıntı yapan iki kemerle daraltılmıştır. Böylelikle üst örtüyü oluşturan kubbenin oturması için gerekli kare alan hazırlanmıştır. Kubbe dışardan taş plakalarla kaplanmış, tepesine de 12 dilimli bir Bektaşi tacı yerleştirilmiştir.

Türbenin saçak altı seviyesinde kabaca üçgen şeklinde kırılmış taşlarla meydana getirilmiş olan iki sıra testere dişi silme yer almaktadır. Bu silme sıraları ortadaki düz profilli bir sıra silmeyle ayrılmaktadır.

---

[705] IMK arşivinde 505 numaralı dosyada yer alan türbelere ait cephe çiziminde bu pencereler dışardan çok daha küçük görünmektedir. Diğer bir plan çiziminde ise pencerelerin orijinalde mazgal şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu günkü pencereler onarım sırasında açılmıştır. Yine plana ait çizimden de bir blok oluşturan iki türbe arasındaki giriş mekânının bu dönemde de var olduğu algılanabilmektedir.

Tarihlendirme

Türbenin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak türbeye defnedilmiş olan Baba İbrahim Turku'nun (Turku lakabı Türk asıllı olduğunu ifade eder) 1836'dan 1845 yılına kadar dokuz yıl oyunca tekkenin babası olarak görev yaptığı bilinmektedir. Daha sonra görevini başkasına devretmiştir[706]. İbrahim Baba'nın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Türbenin tarihlendirilmesi Baba Ali Plaku Türbesi ile beraber yapılacaktır.

Değerlendirme

Türbe tekke avlusunun girişinde yer almaktadır. Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olmasına rağmen iki kenardan atılan kemerlerle alan daraltılmış ve kubbeyle örtülmüştür. Daha sonraki bir dönemde güneyine bir türbe daha eklendiği anlaşılmaktadır.

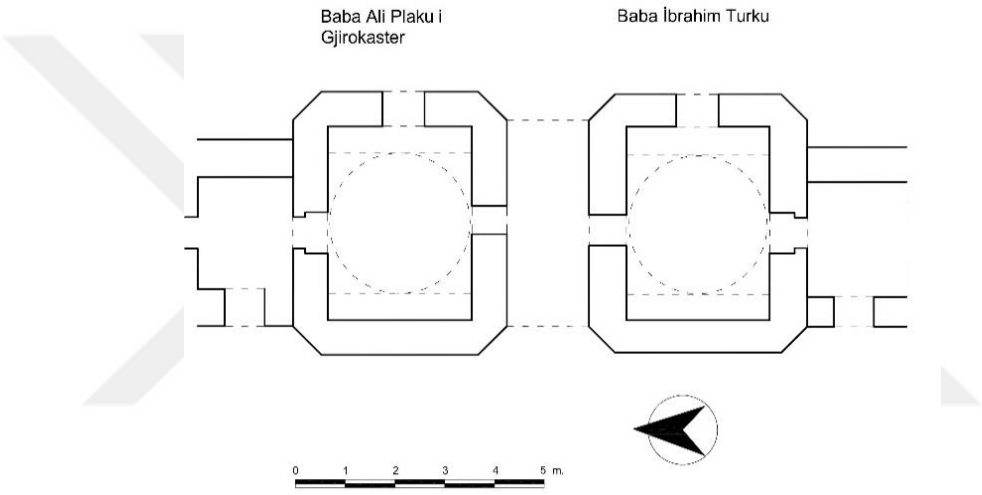

Çizim 3. 43 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, plan

Foto. 3. 134 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, kuzeybatıdan

[706] Afmataj, 2009: 101; Elsie, 2019: 193.

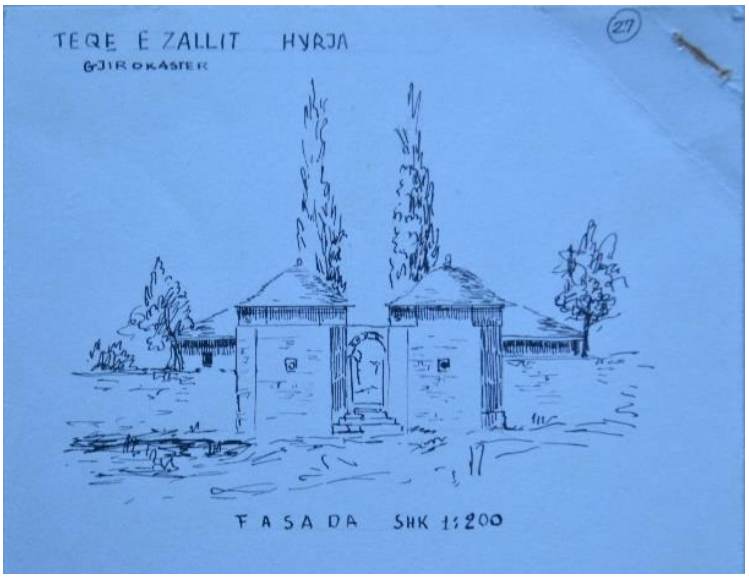

Çizim 3. 44 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, 1961 tarihli cephe çizimi (IMK. Arşivi'nden)

Foto. 3. 135 Zal Tekkesi - Baba İbrahim Turku Türbesi, lahit

3.2.3.19. Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi

Yeri

Türbe şehrin güneybatı ucunda, 40°04'01.1"N 20°08'56.9"E koordinatlarında yer alan Zal Tekkesi'nin avlu giriş kapısının kuzeyinde yer almaktadır.

Tarihi

Türbenin inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır. Ancak Rexhebi'nin anlatımlarında

Malzemesi

Türbede inşa malzemesi olarak kireç taşı kullanılmıştır. Türbenin içi çimento ile sıvanmıştır.

Mimari Tanımı

Yan yana duran iki türbe ortadaki dağılım mekânıyla birleştirilmiştir. Türbelerden kuzeyde olanı dışardan sekizgen içerden ise dairesel planlıdır. Türbede Baba Zenel Gjoski ile Baba Muharrem Mahmutaj yatmaktadır. Bu türbenin sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple kataloğa dâhil edilmeyecektir. Ortada yer alan dağılım mekânı 1,91 x 2,25 m. ölçülerindedir. Bu mekânın da esas türbeye sonradan eklendiği aradaki malzeme farkından anlaşılmaktadır.

Dağılım mekânının güneyinde Baba Ali Plaku'ya ait olan türbe yer almaktadır (Foto. 3. 137). Türbe dıştan dışa 5,30 x 4,30 m. ölçülerindedir. İçten içe ise 3,90 x 2,90 m. ölçülerinde olan türbe plan şeması olarak hemen karşısındaki Baba İbrahim Turku Türbesi'ni tekrar etmektedir (Çizim 3. 45). Yapının girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Yarım daire kemerli girişin alınlık kısmı gemi teknesi kemer şeklinde çökertilmiştir (Foto. 3. 138). Kemer iki taraftan da yüzeyi üç sıra yarım daire profilli silme ile hareketlendirilmiş başlıklar üzerine oturmaktadır. Giriş açıklığı 0,86 x 1,70 m. ölçülerindedir. Türbenin güney duvarı üzerinde yere yakın bir seviyede 0,57 m. genişliğinde ve 0,90 m. yüksekliğinde basık kemerli bir açıklık yer almaktadır. Günümüzde bu açıklık pencere kanadıyla kapatılmıştır. Türbenin doğu duvarı üzerinde ise 0,85 x 0,85 m. ölçülerinde kare bir pencere bulunmaktadır. Türbenin ortasında doğu-batı yönünde uzanan sanduka yer almaktadır (Foto. 3. 139). Doğu ve batı duvarları üzerinden 0,54 m. taşıntı yapan iki yarım daire kemerle, mekân kareye döndürülmüş ve üzeri kubbeyle kapatılmıştır. Kubbe dışardan taş plakalarla örtülmüş, tepesine de 12 dilimli bir Bektaşi tacı yerleştirilmiştir.

Türbenin saçak altı seviyesinde kabaca üçgen şeklinde kırılmış taşlarla meydana getirilmiş olan iki sıra testere dişi silme yer almaktadır. Bu silme sıraları ortadaki düz profilli bir sıra silmeyle ayrılmaktadır.

Tarihlendirme

Türbenin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak türbeye defnedilmiş olan Baba Ali Plaku Gjrokastra veya diğer adıyla Baba Ali Gega 1806-1830 yılları arasında 24 yıl tekkede babalık görevinde bulunmuştur[707]. Daha sonra yerine geçen Baba İbrahim de dokuz yıl (1836-45) görevde kalmıştır. Baba İbrahim öldükten sonra Baba Ali Plaku'nun

[707] Afmataj, 2009: 101; Elsie, 2019:193.

yanına gömülmüştür. İki babanın da türbesi Baba Ali Plaku'nun muhibbi ve Ergiri'nin zenginlerinden olan İbrahim Sinua tarafından yaptırılmıştır[708].

İki türbe de (Baba Ali Plaku ve Baba Ali Turku) bir arada değerlendirildiğinde ve aralarındaki 1,65 m. genişliğindeki koridorun oluşturduğu organik bağ da göz önünde bulundurulduğunda iki türbenin de beraber inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir. Ayrıca ikisinin de organize bir şekilde girişe konumlandırılması ve türbelerin neredeyse tüm ölçülerine kadar (maksimum 0,10 m. farkla) birbirlerinin kopyası olması da bu kanıyı destekler niteliktedir. Sonuç olarak iki türbenin de 1845 ile 1850 yılları arasında inşa edilmiş olabileceği öne sürülebilir.

Değerlendirme

Baba Ali Plaku Türbesi, İbrahim Türku türbesiyle beraber inşa edilmiş ve tekkenin girişine yerleştirilmişlerdir. Plan şeması olarak iki türbe de aynı özellikleri göstermektedir.

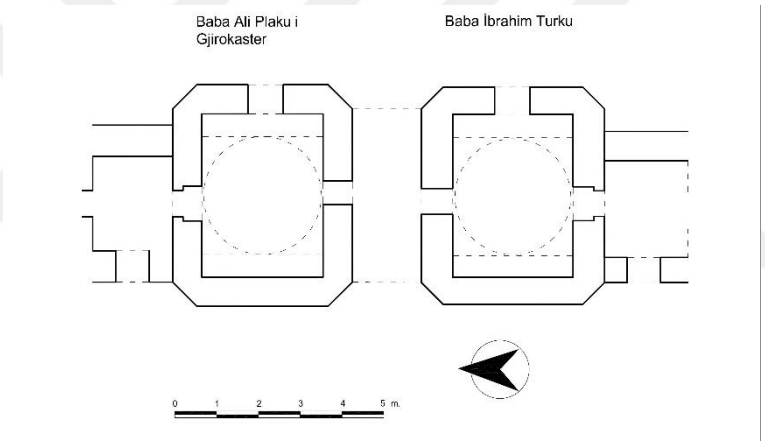

Çizim 3. 45 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku ve Baba İbrahim Turku Türbeleri

Foto. 3. 136 Solda Baba İbrahim Turku Türbesi, sağda Baba Ali Plaku Türbesi

[708] Rexhebi, 1970: 291.

Foto. 3. 137 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi

Foto. 3. 138 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi, giriş kapısı

Foto. 3. 139 Zal Tekkesi – Baba Ali Plaku Türbesi, iç mekân

3.3.Ticaret Yapıları

3.3.1. Ergiri Çarşısı (Yeni Çarşı)

Yeri

Günümüzde de işlerliğini devam ettiren çarşı Ergiri Kalesi'nin batısına konumlandırılmıştır.

Tarihi

Çarşının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Evliya Çelebi 1670'de bölgeyi ziyareti sırasında çarşıdan bahsederken Namazgâh kapısının aşağısındaki büyük varoşta Memi Bey çarşısının yeni yapıldığını ve bu sebeple de varoşun Memi Bey varoşu olarak anıldığını aktarmaktadır[709]. Çarşı muhtemelen 17.yy.ın ortalarında inşa edilmiştir.

Çarşı, R. 11 Temmuz 1306 (H. 23 Temmuz 1890) tarihinde büyük bir yangın geçirmiş ve bu yangında bütün dükkânlar yanmıştır[710]. R. 22 Kanunisani 1307 (M. 3 Şubat 1892) tarihli diğer bir belgeden ise yangın sonrası Ergiri çarşısında yapılmış olan taksimat hakkında gelen şikâyetler üzerine, bu hataları düzeltmek üzere bir zabit görevlendirildiği anlaşılmaktadır[711].

1997-1998 yıllarındaki sivil huzursuzluk döneminde, çarşı yine büyük zarar görmüş ve dükkânlar kapatılmıştır. Bununla birlikte, 2005 yılında Ergiri'nin Dünya Mirası Listesine girmesinin ardından turizm artmış ve çarşı yeniden canlanmaya başlamıştır[712].

Mimari Tanımı

Evliya Çelebi çarşıyla ilgili olarak çarşı içindeki Memi Bey Camisi'nden (Pazar Camisi) bahseder. Metnin devamında ise Yeni Çarşı'da 80 adet dükkân olduğunu, dükkânların iki katlı olarak yapıldığını ve şehir bedestenleri gibi iki ucunda da birer kapı olduğunu aktarır [713].

Şimdiki çarşı Evliya Çelebi'nin tarif ettiğinden çok daha farklıdır. Muhtemelen 1890 yılındaki yangından sonra aldığı şekille günümüze ulaşmıştır. Çarşı dâhilinde 410 dükkân bulunmaktadır[714] (Foto. 3. 140).

---

[709] Evliya Çelebi, 2013: 351.
[710] BOA, Y. PRK. PT. 6/107.
[711] BOA. Y. PRK. UM. 20/81.
[712] Doempke, 2012: 44.
[713] Evliya Çelebi, 2013: 352.
[714] Doempke, 2012: 43.

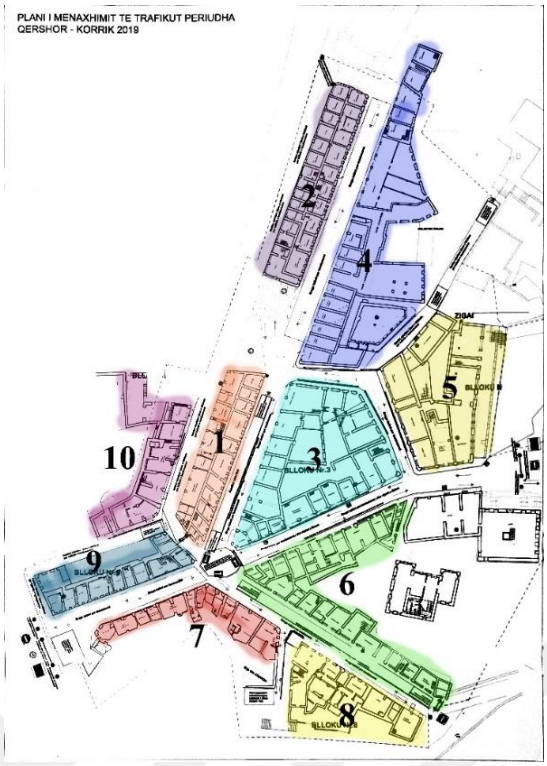

Çizim 3. 46 Ergiri çarşısı yerleşim planı[715]

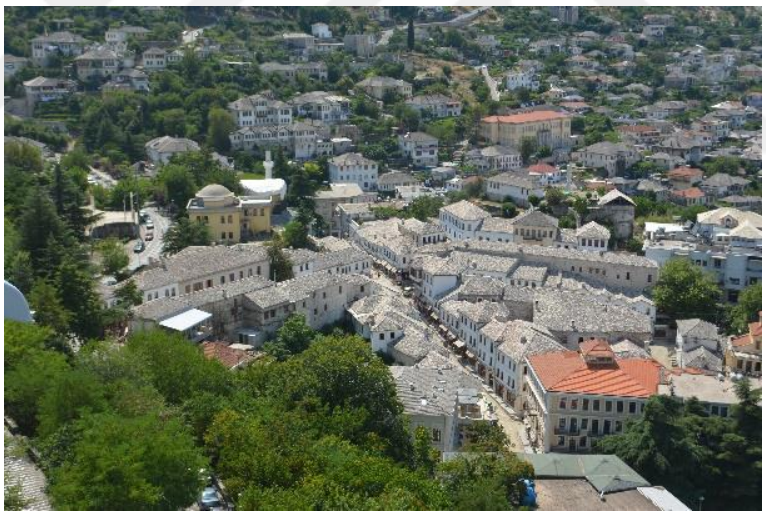

Foto. 3. 140 Ergiri çarşısı

Çarşı, birbiriyle kesişen beş adet sokaktan meydana gelmektedir (Doktor Vasil Laboviti, Zejtareve, Alqi Kondi, Gjin Zenebisi, Gjin Bue Shpata) . Sokakların iki tarafına dizilmiş binalar toplamda 10 blok oluşturmaktadır (Çizim 3. 46). Bloklardaki dükkânlar iki veya üç katlı olarak tasarlanmıştır. Binaların alt katları genellikle dükkân veya atölye olarak kullanılmıştır. Zemin katın girişleri yola bakan cephe üzerinde yer almaktadır. Günümüzde dükkânların ön cephesi camekânla kapatılmış ve giriş kapıları cephenin kenarlarına konumlandırılmıştır. Üst katlar daha çok depo olarak kullanılmaktadır. Bu katın yola bakan

[715] Plan 2019 yılındaki çarşının restorasyonu sırasında oluşturulmuş bilgilendirme levhasından alınmıştır.

cepheleri üzerinde ise ikişer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bazı dükkânların bodrum katları olduğu tespit edilebilmiştir.

1 numaralı blok Zejtareve ve Alqi Kondi sokakları arasında yer almaktadır (Çizim 3. 47). Bloğun Alqi Kondi sokağına bakan kısmında 11 adet dükkân vardır. Dükkânlardan biri 4, 5 ve 6 numaralı hücrelerin içerden birbirine geçit vermesi suretiyle birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Diğer dükkânlar birer hücreden oluşmaktadır. Bloğun Zejtareve sokağına bakan tarafında ise dokuz adet dükkân yer almaktadır. 3 numaralı dükkân muhtemelen üç adet hücrenin birleştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. 5 numaralı dükkân a iki adet hücreden meydana gelmektedir. Bu dükkânlarda hücreler arasındaki duvarlar tamamen kaldırılarak tek bir mekân oluşturulmuştur. 8 ve 9 numaralı dükkânlar aralarındaki duvarın üzerine açılmış bir kapıyla birbirlerine bağlanmışlardır.

Zejtareve ve Alqi Kondi sokaklarının kesiştiği köşede yer alan 1 numaralı dükkânın üst katı iki sokağa bakan cephesinden de üçgen şeklinde çıkma yapmaktadır (Foto. 3. 141). Üst kat sekiz adet pencereyle aydınlatılmakta olup pencerelerin dördü Zejtareve sokağına üçü ise Alqi Kondi sokağına bakmaktadır.

Çizim 3. 47 1 numaralı blok, plan

2 numaralı blok 1 numaralı bloğun kuzeyinde, aynı sokaklar arasında yer almaktadır (Çizim 3. 48). Blok dâhilinde 26 adet hücre bulunmaktadır. Hücrelerin 15'i Zejtareve sokağına, 11'i ise Alqi Kondi sokağına bakmaktadır (Foto. 3. 142). 1 numaralı hücre "L" şekilli plana sahip olup iki sokağa da bakan cepheleri vardır. Bir kapı vasıtasıyla 2 numaralı hücreyle birleştirilmiştir. 3 ve 4 numaralı hücreler de aynı şekilde bağlanmışlardır. 5 numaralı hücre Alqi Kondi sokağına açılan 16, 17 ve 18 numaralı hücrelerle birleştirilmiş, 16 numaralı hücre daha sonra perde bir duvarla ayrılmıştır. 7 numaralı hücre de dip duvarına açılan bir kapıyla 19 ve 20 numaralı hücrelerle ilişkilendirilmiştir.

Foto. 3. 141 Zejtareve ve Alqi Kondi Sokaklarının kesiştiği köşe

Çizim 3. 48 2 numaralı blok, plan

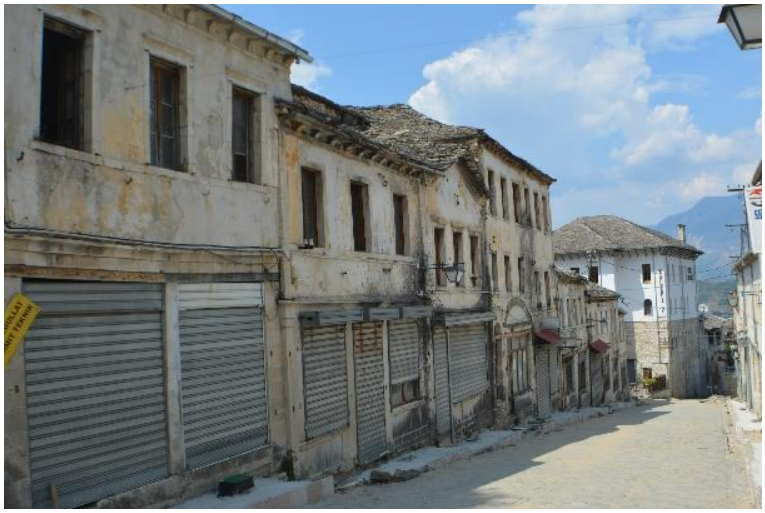

Foto. 3. 142 2 numaralı Blok, Alqi Kondi Sokağından

3 Numaralı Blok Alqi Kondi ile Gjin Zenebisi sokaklarının kesiştiği yerde konumlandırılmıştır (Çizim 3. 49). Üçgen bir alanı kaplayan bloğun cepheleri üzerinde 25 adet dükkân sayılabilmektedir. 1 numaralı dükkân iki sokağın da kesiştiği köşede yer almaktadır (Foto. 3. 143). Dükkânın üst katı iki sokağa bakan cepheden de taşıntı

yapmaktadır. Bu mekân her cephedeki dörder pencereyle aydınlatılmıştır. Güneyde ise bir kapı aracılığıyla meydana bakan balkona açılmaktadır.

4, 8 ve 9 numaralı dükkânlar iki hücrenin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. 7 ve 8 numaralı dükkânların arkasında birer adet depo bulunmaktadır. Bloğun kuzey cephesi üzerinde yer alan 10 numaralı dükkân dip duvarı üzerinden açılan kapıyla 11 ve 12 numara ile gösterilmiş mekânlara bağlanmaktadır. 14 ve 15 numaralı dükkânlar da aralarındaki duvar üzerine açılan bir pencereyle bağlanmışlardır. Gjin Zenebisi sokağına bakan 17, 18 ve 19 numaralı mekânlar yine birer kapıyla ilişkilendirilmişleridir. Aynı cepheye bakan 23 numaralı dükkân da iki hücrenin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir.

Çizim 3. 49 3 numaralı blok, plan

4 numaralı blok 3 numaralı bloğun kuzeyine, 2 numaralı bloğun ise karşısına konumlandırılmıştır (Çizim 3. 50). Blok Alqi Kondi sokağının doğusu boyunca uzanmaktadır (Foto. 3. 144). Bloğun sokağa bakan cephesi üzerinde 16 tane dükkân bulunmaktadır. Bunlardan 7 numaralı mekân muhtemelen sonraki dönemde yapılan eklemelerle cephenin arkasına doğru genişletilmiş ve cephe üzerinde yer alan dükkânın dip duvarı yıkılarak bu mekâna giden bir eyvan görünümü kazandırılmıştır. Bu mekân aynı zamanda 8, 9 ve 10 numarayla işaretlenmiş olan mekânlarla da ilişki içindedir. 11 ve 12 numaralı hücreler aradaki duvar üzerine açılan kapı aracılığıyla ilişkilendirilmiştir. 13 numaralı dükkân birden çok hücrenin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir.

Foto. 3. 143 Alqi Kondi ve Gjin Zenebisi Sokaklarının kesiştiği köşe

Çizim 3. 50 4 numaralı blok, plan

Foto. 3. 144 4 numaralı blok, Alqi Kondi Sokağından

5 numaralı blok 3 ve 4 numaralı blokların doğusunda yer almaktadır (Çizim 3. 51). Blok dâhilinde dokuz adet dükkân bulunmaktadır. 9 ve 10 numaralı mekânlar aralarına açılan kapıyla birleştirilmişlerdir. Peço Qirka ve Gjin Zenebisi sokaklarının kesiştiği yerde bulunan

dükkânın köşesi pahlanmış vaziyettedir (Foto. 3. 145). Blokta yer alan dükkânlar üç katlı olarak inşa edilmişleridir.

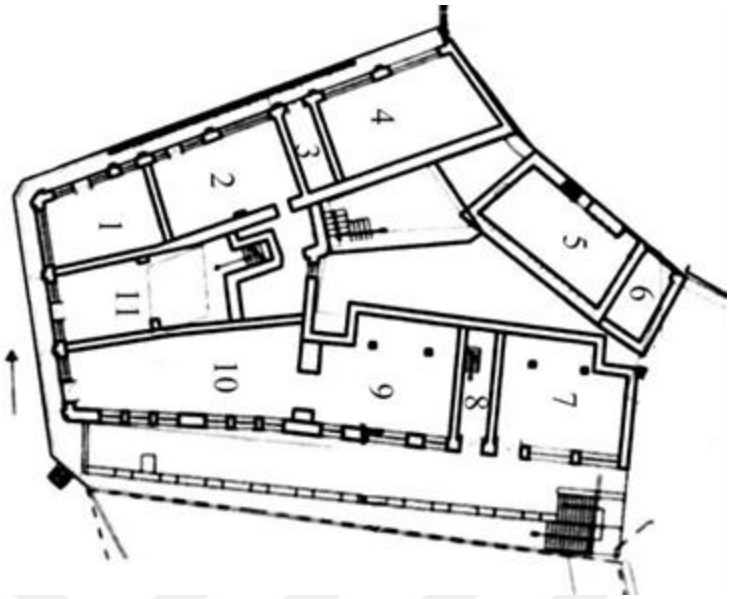

Çizim 3. 51 5 numaralı blok, plan

Foto. 3. 145 5 numaralı blok, Peço Qirka ve Gjin Zenebisi sokaklarınınkesiştiği köşe

6 numaralı blok Gjin Zenebisi ile Gjin Bue Shpata sokakları boyunca uzanmaktadır (Çizim 3. 52). Blokta 23 adet dükkân bulunmaktadır. Dükkânların 12'si Gjin Bue Shpata (Foto. 3. 146), 11 ise Gjin Zenebisi sokağı üzerinde yer almaktadır. İki sokakta da dükkânlar iki katlı olarak tasarlanmışlardır. 3 ve 4 numaralı dükkânların arasında kalan merdivenden üst kata çıkılmaktadır. Üst kat iki dükkânın sınırları boyunca uzanmakta ve beş adet pencereyle aydınlatılmaktadır. 20 numaralı dükkân iki hücrenin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir.

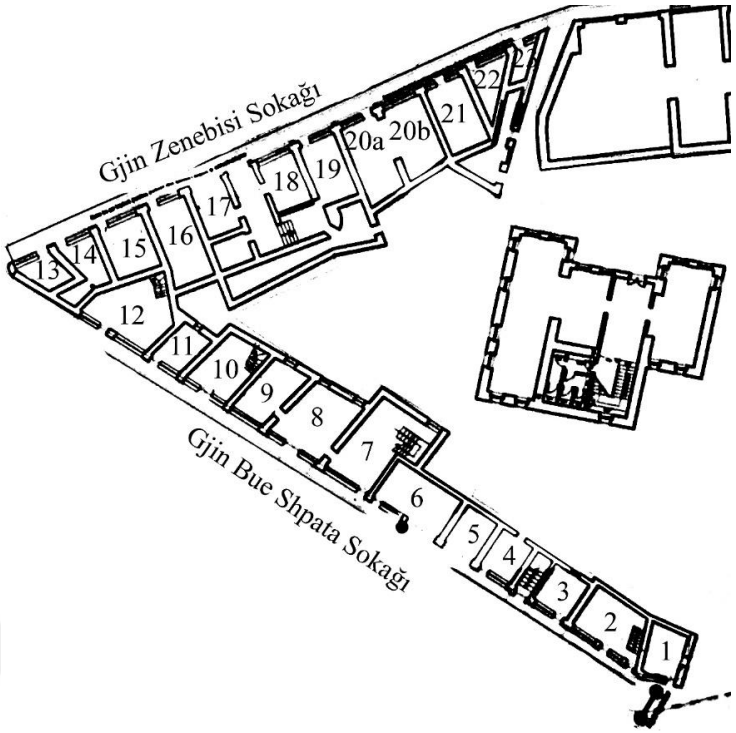

Çizim 3. 52 6 numaralı blok, plan

Foto. 3. 146 6 numaralı blok, Gjin Bue Shpata sokağından

7 numaralı blok İsmail Kadere ve Gjin Bue Shpata sokakları üzerinde uzanmaktadır (Çizim 3. 53). Bloğun İsmail Kadere Sokağı üzerindeki sınırı Pazar Camisiyle sonlanırken (Foto. 3. 147) Gjin Bue Shpata Sokağı üzerinde bloğu bölen bir ara yolla belirlenmiştir. Blok dâhilindeki 13 dükkândan sekizi İsmail Kadere, beşi ise Gjin Bue Shpata sokağında yer almaktadır.

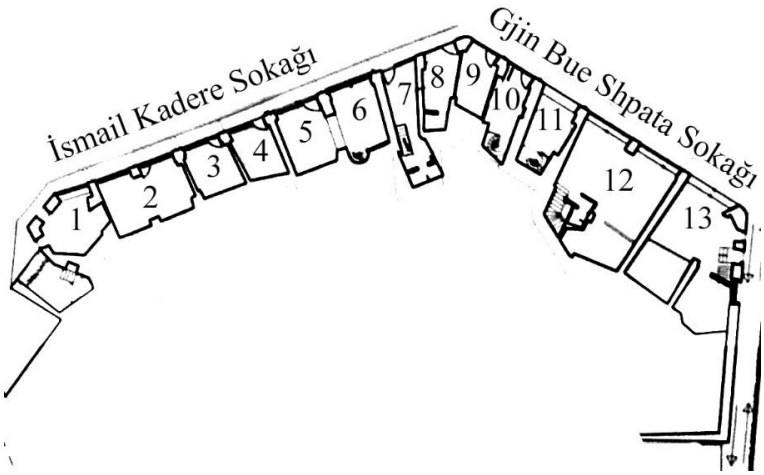

Çizim 3. 53 7 numaralı blok, plan

Foto. 3. 147 7 numaralı blok, İsmail Kadere Sokağından

8 numaralı blok 7 numaralı bloğun doğusunda, Gjin Bue Shtapa sokağı üzerinde yer almaktadır (Çizim 3. 54, Foto. 3. 148). Blok dâhilinde dokuz adet hücre bulunmaktadır. Blok kendi içinde düzensiz bir yapıya sahiptir. Hücrelerden 1 ve 2 numaralılar aradaki duvara açılan kapıyla birleştirilmişleridir. 4 ve 6 numaralı hücreler dip duvarları üzerine açılan kapılarla arkada diğer mekânlara bağlanmaktadırlar.

9 numaralı blok doğuda İsmail Kadere ve kuzeyde Zejtareve sokaklarının kesiştiği köşenin güneyinde yer almaktadır (Çizim 3. 55). Bloğun Zejtareve Sokağı üzerine açılan üç adet, İsmail Kadere Sokağı üzerine açılan sekiz adet dükkânı bulunmaktadır (Foto. 3. 149). 1 ve 2 numarayla gösterilmiş olan dükkânların üstü üç katlı olarak inşa edilmiştir. Üst katların dükkânlarla ilişkisi olmayıp Bu katlara batı cephesi üzerindeki bir kapıdan ulaşım sağlanmaktadır (Foto. 3. 150). Üçüncü katın kuzey ve batı cepheleri üzerinde birer balkon yer almaktadır (Foto. 3. 151). Batı cephe üzerindeki balkon dört adet taş konsola oturmaktadır. Kuzey cephesi üzerindeki ise doğrudan cepheden çıkma yapmaktadır. İki balkonun da demir

korkulukları bulunaktadır. 4 numaralı dükkân iki hücrenin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Bloğun batı cephesinde de dört adet dükkân girişi görülebilmektedir.

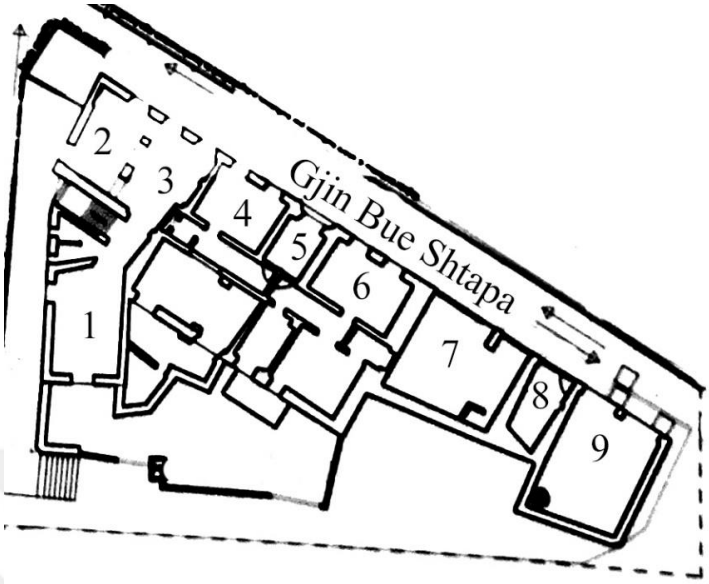

Çizim 3. 54 8 numaralı blok, plan

Foto. 3. 148 8 numaralı blok, Gjin Bue Shpata sokağınan

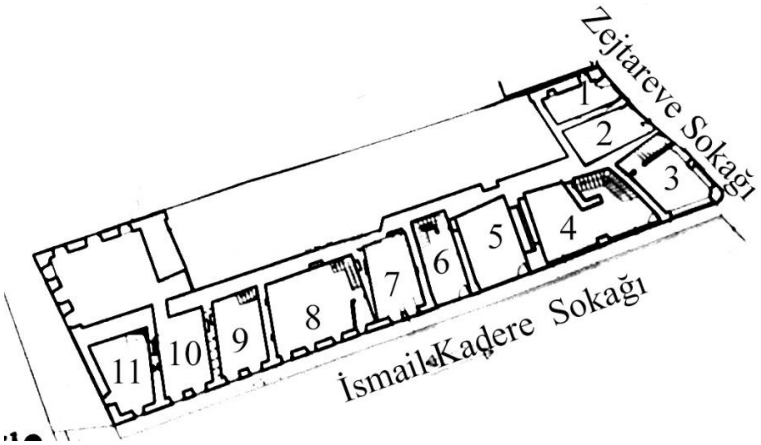

Çizim 3. 55 9 numaralı blok, plan

Foto. 3. 149 9 numaralı blok, Zejtareve ve İsmail Kadere Sokaklarının kesiştiği köşeden

Foto. 3. 150 9 numaralı blok, batı cephe

Foto. 3. 151 9 numaralı blok, balkonlar

10 numaralı blok Zejtareve sokağının batı yakasında yer almaktadır (Çizim 3. 56). Blok dâhilindeki 9 adet hücreden 2 ile 3, 4 ile 5 ve 6 ile 7 numaralı hücreler birleştirilmiştir. 1, 2 ve 3 numaralı ve 6 ile 7 numaralı hücreler üç katlı inşa edilmişken diğer dükkânlar iki katlı olarak yapılmıştır. 9 numarayla gösterilmiş olan mekân da 3 katlı olarak tasarlanmıştır. Ancak üst katların zemindeki dükkânla ilişkisi olmayıp girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Bu kısmın üçüncü katı kuzey ve batı cepheleri boyunca çıkma yapmaktadır (Foto. 3. 153). Bu çıkma demirden düz profilli konsollarla desteklenmektedir. Bütün mekânların girişleri camekân iken 3 numaralı mekânın köşeye denk gelen girişi yarım daire kemerli olarak tasarlanmıştır. Üst katları aydınlatan tüm pencereler dikdörtgen şekillidir (Foto. 3. 152).

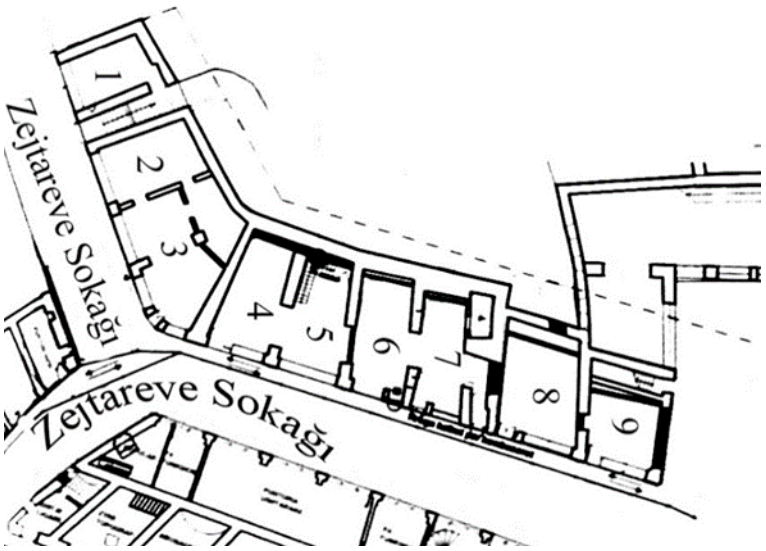

Çizim 3. 56 10 numaralı blok, plan

Foto. 3. 152 10 numaralı blok, 3 numaralı mekânın girişi

Foto. 3. 153 10 numaralı blok, 9 numaralı mekân

Değerlendirme

Evliya Çelebi Ergiri'yi ziyareti sırasından birden çok çarşının varlığından bahsetmektedir. Bunlardan sadece bir tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Bu çarşı tahminen 17.yy.ın ortalarında inşa edilmiş ancak 1890'da geçirdiği yangın sonucunda günümüzdeki haliyle yeniden düzenlenmiştir. 10 bloktan oluşan çarşıdaki binalar iki ya da üç katlı olarak taş malzemeyle inşa edilmişlerdir. Kaynaklardan ve eski fortoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla Arnavutluk'ta çarşı geleneği oldukça yaygındır. Görice, Tiran, Akçahisar ve İşkodra gibi illerde Osmanlı döneminde inşa edilmiş çarşılar bulunmakla beraber günümüzde Akçahisar ve Görice'de bu Pazar yerleri varlığını sürdürmektedir.

3.4.Sivil Yapılar

3.4.1. Çeşmeler

3.4.1.1.Baba Demirit Türbesi Çeşmesi

Yeri

Çeşme, Ergiri'den Suhe'ye giden Pogon-Suhe yolu üzerinde, Libohova köyünün kuzeybatısında 40°02'22.7"N 20°14'54.3"E koordinatlarındaki Baba Demirit Türbesi'nin yanında yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin üzerinde inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabeye rastlanmadığı gibi çeşme hakkında bilgi veren yazılı bir kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzemesi

Çeşmenin inşasında kabaca işlenmiş kireç taşı kullanılmıştır. Bağlayıcı olarak ise kireç harcının kullanıldığı görülmektedir.

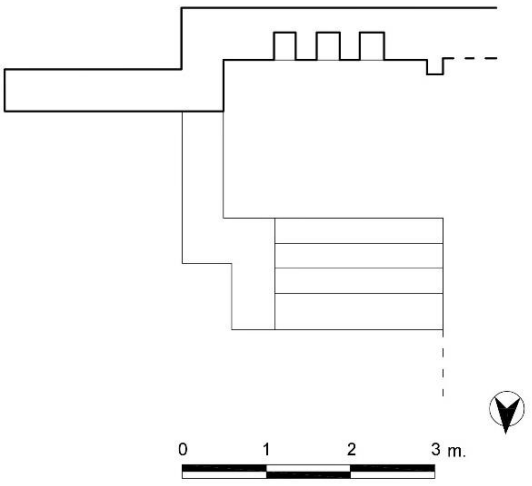

Çizim 3. 57 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, plan

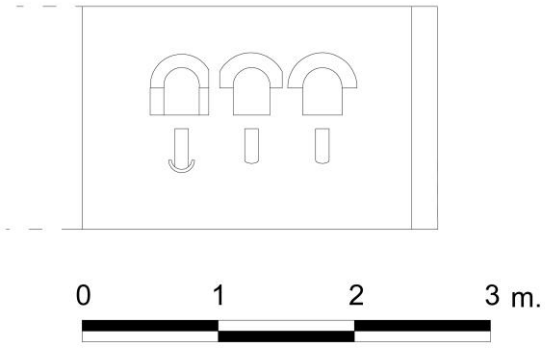

Çizim 3. 58 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, cephe

Mimari Tanımı

Çeşme arkasındaki duvara bağımlı bir şekilde tek cepheli olarak inşa edilmiştir. Cephesi 2,45 m. genişliğinde ve 1,64 m. yüksekliğindedir. Cephesinin ortasında bir sıra halinde üç adet yarım daire kemerli tas nişi yer almaktadır. Nişlerin derinlikleri 0,33 m., yükseklikleri ise 0,35 m. dir. Doğudan batıya doğru genişlikleri 0,26 – 0,27 – 0,29 m.dir. Nişlerin kemer alınlıkları 0,11 m. kalınlığındadır. Her nişin altında suyun geldiği dikdörtgen şekilli delikler yer almaktadır. Bu delikler 0,23 x 0,10 m. ebatlarındadır. Sadece doğudaki deliğin altında bir oluk bulunmaktadır (Çizim 3. 57, Çizim 3. 58, Foto. 3. 154).

Tarihlendirme

Çeşmenin yanında bulunduğu türbe 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Bu durumda çeşme de aynı dönem içerisinde inşa edilmiş olmalıdır.

Foto. 3. 154 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, cephe

Foto. 3. 155 Baba Demirit Türbesi Çeşmesi genel

Değerlendirme

Baba Demirit Türbesi yanında yer alan çeşme düz cepheli olarak inşa edilmiştir. Cephe üzerinde üç adet yarım daire şekilli tas nişi yer almaktadır. Bu özelliğiyle diğer düz cepheli çeşmelerden ayrılmaktadır.

3.4.1.2.Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi (Kroi i Lagjes së Poshtme në Dhoksat)

Yeri

Çeşme Dhoksat köyünde 40°07'17.9"N 20°11'00.2"E koordinatlarında yer almaktadır[716].

Tarihi

Çeşmenin tarihiyle ilgili herhangi bir kitabeye ya da yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Malzemesi

Çeşmede malzeme olarak kireç taşı, bağlayıcı olarak ise kireç harcı kullanılmıştır[717].

Mimari Tanımı

Shtylla çeşmenin kaynağı ile ilgili olarak şunları aktarmaktadır:

> "Çeşme 200 metre uzaklıkta şehrin merkezinden çıkan iki ayrı kaynaktan beslenmektedir. Su önce içi horasan harcı ile sıvanmış olan ve tepesinde bir adet havalandırma deliği bulunan bir depoya girmekte oradan ise çeşmeye yönelmektedir" [718].

Çeşme bağımsız bir şekilde tek kemerli ve eyvan tipli olarak inşa edilmiştir. Eser 6,35 x 2,75 m. alanı kaplamaktadır. Eyvan kemeri 4,75 m. genişliğinde 1,85 m. derinliğindedir. Çeşme cephesi üzerinde dört adet niş yer almaktadır. Nişlerden yukarda olanı dikdörtgen şekillidir ve 0,30 x 0,40 m. ölçülerindedir. Muhtemelen bu bir kitabe nişi olmalıdır. Ancak yapıda kitabenin varlığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Alt sırada yer alan tas nişleri soldan sağa doğru birincisi 0,30 x 0,50, ikincisi 0,33 x 0,50 ve üçüncüsü 0,35 x 0,45 m. ölçülerindedir. Nişlerin derinlikleri 0,20 m.dir. Nişlerin arasında yer alan iki adet taş tekneden su yalağa dökülmektedir. Çeşmenin iki yanında da sekiler bulunmaktadır. Sekilerden sağdaki 0,48 m. soldaki ise 0,45 m. genişliğindedir[719] (Çizim 3. 59, Foto. 3. 156).

Tarihlendirme

Yerel söylentilerden yola çıkılarak çeşmenin Xhaho ailesi baniliğinde 1820 yılında inşa ettirilmiş olunabileceği ileri sürülmektedir [720].

Değerlendirme

Çeşme enine dikdörtgen bir kütle arz etmekle beraber üstünün beşik tonozla örtülü olması bakımından diğer benzerlerinden ayrılmaktadır.

---

[716] Arazi çalışması sırasında yapının yeri tespit edilememiş olduğundan konumu IMK arşivinden, tanımlaması ise Shtylla'nın makalesinden ve çizimlerinden yola çıkılarak aktarılmıştır.
[717] IMK. arşivi Mart 2019 onarım raporu.
[718] Shtylla, 1987: 153.
[719] Shtylla, 1987: 158, ölçüler verilen çeşme planının yeniden işlenmesiyle aktarılmıştır.
[720] Shtylla, 1987: 153.

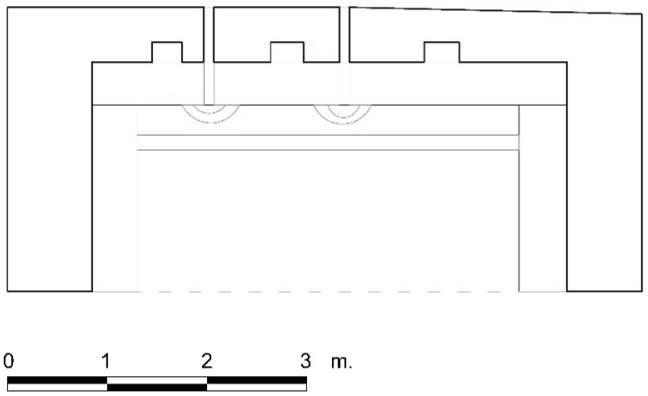

Çizim 3. 59 Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi, plan [721]

Foto. 3. 156 Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi, cephe [722]

3.4.1.3.Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi (Kroi me Bendin)

Yeri

Çeşme Dhoksat Köyü'nün merkezinde 40°07'20.0"N 20°11'07.3"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin üzerinde inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabeye rastlanmadığı gibi çeşme hakkında bilgi veren yazılı bir kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzemesi

Çeşmenin inşasında kireç taşı kullanılmış olup malzeme kireç harcı ile tutturulmuştur. Çeşmenin beden duvarlarında kaba yonu taş kullanılmışken kemerlerini meydana getiren taşlar düzgün kesimlidir.

---

[721] Shtylla, 1987: 158.
[722] https://ata.gov.al/wpcontent/uploads/2019/02/52700554_1140750806096719_1975538545019846656_o.jpg (erişim tarihi:03.02.2020).

Mimari Tanımı

Çeşme bağımsız olarak kuzey-güney yönlü uzanır bir şekilde inşa edilmiştir. Toplamda 8,38 x 2,90 m. alanı kaplamaktadır. Zaman içerisinde arkasındaki yolu yükselmesiyle arka cephesinin bir kısmı yol kotunun altında kalmıştır.

Çeşme cephesi iki kısımdan oluşmaktadır. Güneydeki kısmın cephesi 4,30 m. genişliğindedir ve güneyden 0,62 m. kuzeyden ise 0,71 m. kalınlığındaki iki duvarla sınırlandırılmıştır. Cephe üzerinde taşıntı yapmayan iki adet yarım daire kemer yer almaktadır. Kemerlerden güneydeki 1,74 m., kuzeydeki ise 1,69 m. genişliğindedir. Alınlık kısımları 0,20 m. kalınlığında olup 0,08 m.lik taş bir şeritle çerçevelenmişlerdir. Kemerlerin içine asimetrik bir şekilde iki adet dikdörtgen niş yerleştirilmiştir. Güneydeki niş enine bir şekilde konumlandırılmış olup 0,41 x 0,37 m. ebatlarında ve 0,33 m. derinliğindedir. Kuzeydeki niş ise 0,47 m. yüksekliğinde, 0,36 m. genişliğinde ve 0,35 m. derinliğindedir. Nişlerin altında 0,17 x 0,17 m. ölçülerinde kare şekilli suyun aktığı iki adet delik yer almaktadır. Deliklerin hemen altında cepheden 0,03 m. taşıntı yapan çörtenler bulunur. İki kemerin de önü boyunca 0,66 x 3,82 m. ebatında ve 0,24 m. derinliğinde bir yalak uzanmaktadır.

Kuzeyde yer alan çeşmelerin cephesi de 1,70 m. uzunluğunda olup kuzeyden cepheden 0,19 m. taşıntı yapan ve 0,69 m. genişliğinde bir duvar çıkıntısıyla sınırlandırılmıştır. Cephe üzerinde iki adet yarım daire kemerli niş yer almaktadır. Nişlerin ikisi de aynı ölçüde olup 0,40 m. genişliğe, 0,51 m. yüksekliğe ve 0,25 m. derinliğe sahiptirler. İki nişin arasında 0,10 m. mesafe vardır. Nişlerin altında 0,07 m. çapa sahip iki adet lüle yer almaktadır. Lülelerden akan su 0,64 m. genişliğindeki yalağa dökülmektedir. Yalak güneydeki çeşme yalağının devamı niteliğindedir (Çizim 3. 60, Foto. 3. 157). 1987 yılında Shtylla'nın yazdığı makalesinde yayınlamış olduğu fotoğrafta üst örtüsü ve bu cephe üzerinde yer alan nişler görünmemekle birlikte makalede suyun akıtıldığı lülelerden bahsedilmektedir[723] (Foto. 3. 159). Buradan cephe üzerindeki nişlerin sonradan açıldığı anlaşılmaktadır ancak ne zaman açıldığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

Çeşmenin üstü tek parça ahşap direğe dayanan ahşap kalaslarla oluşturulmuş iskelet üzerine taş plakaların dizilmesi suretiyle örtülmüştür.

---

[723] Shtylla, 1987: 153.

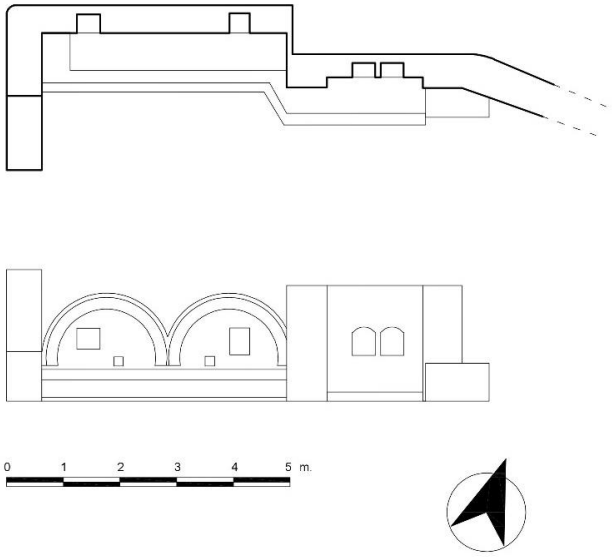

Çizim 3. 60 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, cephe ve plan

Foto. 3. 157 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, güneyden

Tarihlendirme

Çeşmenin inşa tarihine dair herhangi bir kayda rastlanmamakla beraber çeşmeyi tarihlendirmeye yetecek mimari veri de mevcut bulunmamaktadır. Kaynak taramaları sırasında köyün tarihi ile ilgili bir bilgiye de rastlanmamıştır. Sadece cephelerinde yer alan yarım daire kemerlerden yola çıkılarak 19.yy.da inşa edilmiş olabileceği söylenebilir ancak yine de daha detaylı bir tarihlendirmeye yarayacak veri şu an için elimizde mevcut bulunmamaktadır.

Değerlendirme

Köy merkezinde yer alan çeşmenin eski fotoğraflarından üst örtüsünün sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca incelenen çeşmeler arasında "yan yana iki kemerli" tipte inşa edilmiş tek örnektir.

Foto. 3. 158 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, kuzeybatıdan

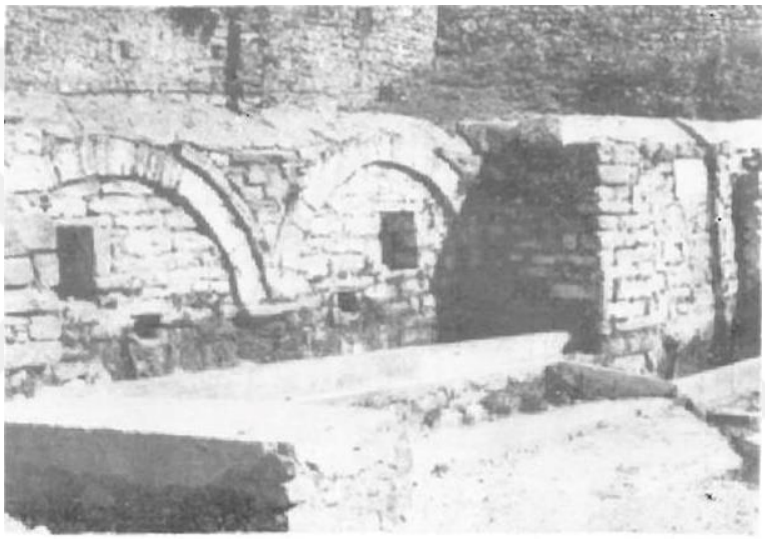

Foto. 3. 159 Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, eski görünümü[724]

3.4.1.4.Hllomo Köyü Çeşmesi (Çezma e Hllomos)

Yeri

Çeşme Ergiri'ye bağlı Hllomo köyü içerisinde 40°04'01.7"N 20°20'39.9"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Çeşme giriş cephesinin sağ üst köşeliğinde yer alan üçgen şekilli kitabenin üzerine beş kollu bir yıldız, altına ise Latin rakamları ile 1841 tarihi kazınmıştır. Çeşme bu tarihte inşa edilmiş olmalıdır (Foto. 3. 161).

[724] Shtylla, 1987: 153.

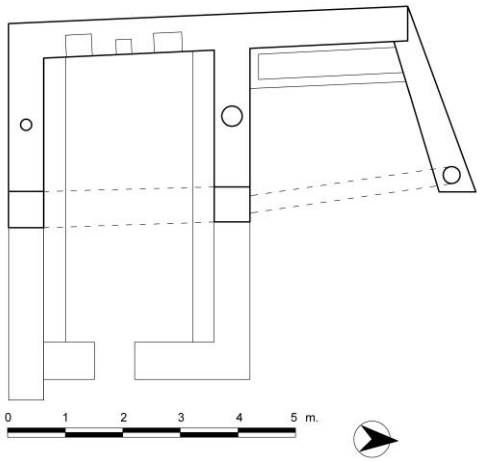

Çizim 3. 61 Hllomo Köyü Çeşmesi, plan

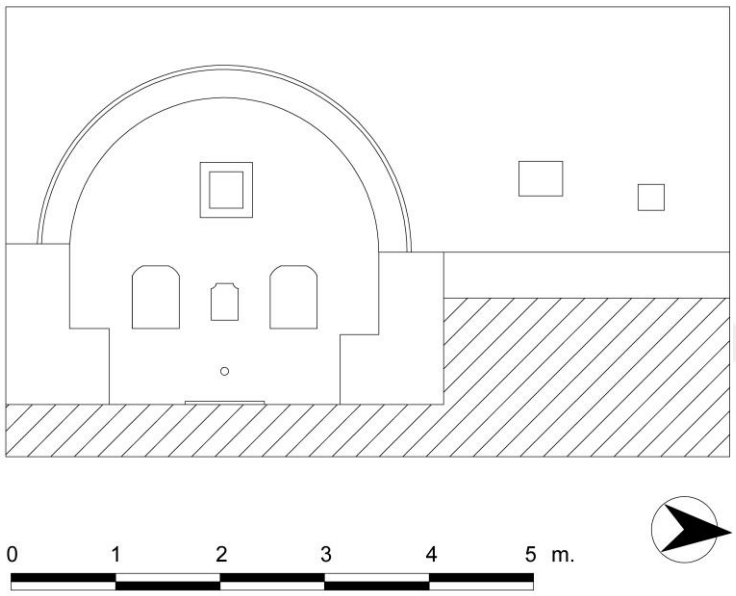

Çizim 3. 62 Hllomo Köyü Çeşmesi, cephe

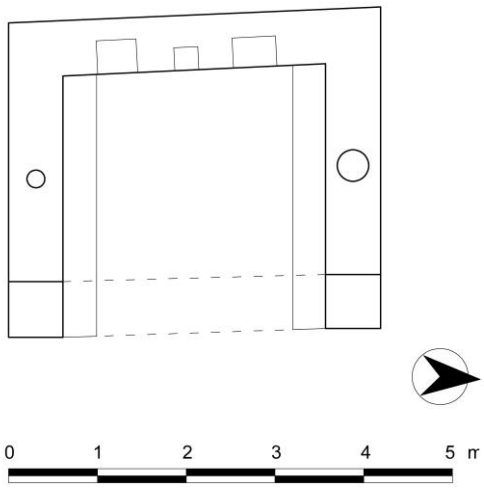

Çizim 3. 63 Hllomo Köyü Çeşmesi, restitüsyon planı

Malzemesi

Çeşmede inşa malzemesi olarak kireç taşı kullanılmıştır. Kitabesi ise yekpare kum taşından yapılmıştır.

Mimari Tanımı

Çeşme bağımsız bir şekilde inşa edilmiş olup iki kısımdan meydana gelmektedir. Kuzeydeki kısmın sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Bu kısım yaklaşık 4 x 3,20 m. alanı kaplamaktadır. Kuzey duvarı 13° dışarı doğru açılmaktadır. Duvarın doğu ucundaki dairesel planlı ayak batıda çeşmenin beden duvarına, güneyde ise yandaki çeşmenin duvarına betonarme kirişlerle bağlanmaktadır. Çeşmenin cephesi 2,53 m. uzunluğundadır. Cephe üzerinde asimetrik bir şekilde konumlandırılmış iki adet niş yer almaktadır. Güneydeki niş 0,33 x 0,42 m. ölçülerinde olup 0,27 m. derinliğindedir. Kuzeydeki niş ise 0,24 x 0,29 m. ölçülerindedir ve 0,19 m. derinliğe sahiptir. Nişlerin arasında bir adet lüle yer almaktadır. Çeşmenin suyu günümüzde akmamaktadır (Çizim 3. 61, Foto. 3. 160).

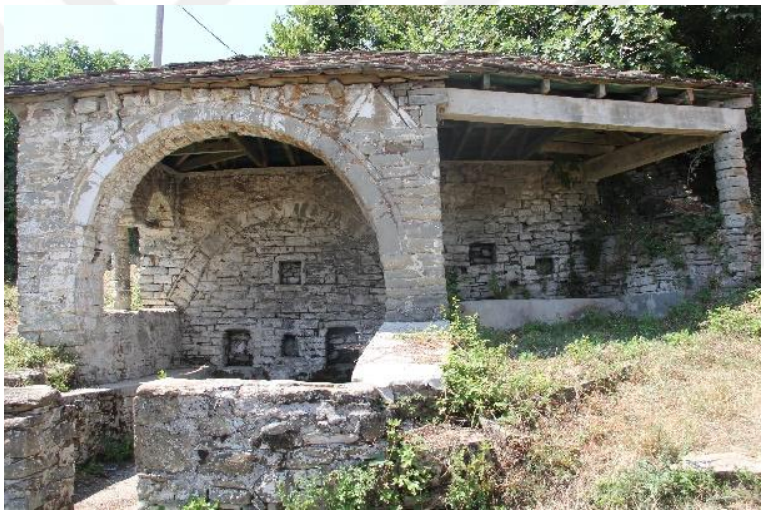

Foto. 3. 160 Hllomo Köyü Çeşmesi, doğudan

Foto. 3. 161 Hllomo Köyü Çeşmesi, kitabe

Güneydeki çeşme ise toplamda 6,55 x 4,20 m. alanı kaplamaktadır. Çeşmenin esas cephesi beden duvarının batı yüzünde yer almaktadır. Beden duvarı 0,60 m. kalınlığındadır. Cephe düzen olarak Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi'ni andırmaktadır. Duvar üzerinde yer alan 0,27 m. kalınlığındaki gömme kemer 0,04 m. kalınlığında taş çerçeve ile çevrelenmiştir. Kemer yayının ortasında 0,32 x 0,35 m. ölçülerinde dikdörtgen bir niş yer almaktadır. 0,18 m. derinliğindeki nişin kitabe için açılmış olabileceği düşünülmektedir. Aksi durumda işlevsel bir görevi olamayacak kadar zeminden yüksekte yer almaktadır. Bu nişin altında sıra halinde dizilmiş üç adet tas nişi yer almaktadır. Bu nişlerden güneydeki dikdörtgen şekilli olup 0,60 x 0,45 m. ölçülerinde ve 0,38 m. derinliğindedir. Ortadaki niş daha küçük boyutludur. 0,35 x 0,27 m. ölçülerindeki nişin üst köşeleri dışbükey birer taşla daraltılmış ve düz atkı kekeri görünümü verilmiştir. Kuzeydeki niş de yine düz dikdörtgen şekilli olup 0,49 x 0,62 m. ölçülerinde ve 0,34 m. derinliğindedir. Ortadaki nişin altında 0,08 m. çapında suyun aktığı demir boru yer almaktadır. Borunun hemen altında ise 0,35 x 0,78 m. ölçülerinde betonarme olarak yapılmış küçük bir yalak bulunmaktadır. Çeşme doğuya 3,17 m. genişliğinde bir kemerle açılmaktadır. Kemerin dış cephesinin sağ üst köşesinde üçgen şekilli bir kitabe yer almaktadır. Kitabenin her kenarı 0,50 m. uzunluğa sahiptir. Çeşmenin kuzey ve güney duvarları genişlikleri 1,05 ile 1,07 m. arasında değişen ikiz kemerlerle dışarı açılmaktadır. Kemerlerin arasına 0,35 m. çapında sütunlar yerleştirilmiştir. Çeşmenin önünde yer alan 2 x 3 m. ölçülerindeki alanın sonradan eklendiği dilatasyon izlerinden anlaşılmaktadır. Bu durumda çeşmenin aslının 4,20 x 3,55 m. alanı kapladığı ortaya çıkmaktadır (Çizim 3. 63). Mimari açıdan Selcke Köyü Çeşmesi'ni andıran bu eserin de üstünün orijinalde kubbeyle örtülmüş olduğu düşünülmektedir.

Değerlendirme

Çeşme mimari açıdan Selcke Köyü Çeşmesi ve Akçahisar'daki Evronosoğlu Çeşmesi ise ile benzerlik göstermektedir. Bu tip çeşmeler çok yaygın inşa edilmemekle birlikte Arnavutluk ve Anadolu'da örnekleri sayılıdır. Arnavutluk'ta toplamda 3, Anadolu'da ise 2 adet örneği bulunmaktadır.

Çeşme ön cephesi üzerinde yer alan kitabesinin şekli bakımından da diğer örneklerden ayrılmaktadır. Üçgen şekilli kitabesinin üzerine kazınmış olan 1841 tarihinin ilk inşaya mı yoksa onarıma mı ait olduğu bilinmemektedir.

3.4.1.5.Melani Tekkesi Çeşmesi

Yeri

Çeşme Melani Tekkesi'nin girişinde yaklaşık 39°59'19.5"N 20°16'45.7"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Çeşme ile ilgili herhangi bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzemesi

Eserde malzeme olarak kireç taşı, bağlayıcı olarak ise kireç harcı kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Çeşme bağımsız olarak inşa edilmiştir. 3,68 x 0,93 m. ölçülerindeki çeşme tek cephelidir. Cephesi 1,90 x 3,68 m. ebatındadır. Cephenin ortasında 0,10 m. çökertilmiş 1 x 1,48 m. ölçülerinde yarım daire kemerli bir niş yer almaktadır. Nişin kemer alınlığı 0,24 m. kalınlığındadır. Kemerin etrafı 0,10 m. kalınlığında bir şeritle çevrelenmiştir. Nişin ortasında 0,20 m. çapında bir daire yer almaktadır, dairenin üstüne on iki kollu Bektaşi yıldızı kabartılmış, yıldızın merkezindeki delikten de su akıtılmıştır (Foto. 3. 164). Kemerin altında kare şekilli bir oyuk bulunmaktadır. Oyuğun içinde künk kalıntıları görülebilmektedir. Muhtemelen çeşmenin yalağına dökülen sular bu künkler vasıtasıyla arkadaki bahçeye yönlendirilmekteydi. Ancak çeşmenin yalağı günümüze ulaşamamıştır. Kemerin iki yanında küçük tas nişleri yer almaktadır. Kaş kemerli olan bu nişlerden cepheye karşıdan bakıldığında solda kalanı 0,25 m. genişliğinde ve 0,30 m. derinliğinde, sağdaki ise 0,27 m. genişliğinde ve 0,26 m. derinliğindedir. İki niş de 0,55 m. yüksekliğindedir (Çizim 3. 65, Foto. 3. 163).

Çeşmenin arkasında 1,10 x 0,60 m. ebatlarında bir çıkıntı bulunmaktadır. Çıkıntının çeşme üzerindeki işlevi tam olarak tespit edilememiştir.

Çeşmenin yanında 4 x 5,14 m. ebatlarında bir de havuz yer almaktadır (Foto. 3.38). Havuzun içten içe ölçüleri 2,94 x 3,90 m.dir. Bakiyelerden iç cephelerinin tamamen sıvalı olduğu anlaşılmaktadır. Çeşme ile havuz arasındaki bağlantıyı sağlayan 0,85 m. genişliğinde üzeri oluklu bir taş sırası vardır. Muhtemelen sulamanın dışında akan su bu havuzda toplanmaktaydı. Kalıntılar incelendiğinde havuz duvarlarının üst kısmının düzensiz olması duvarların yukarı doğru devam ettiği izlenimi uyandırmaktadır. Buna ilaveten suyun buraya daha sonra kullanılmak üzere biriktiğini varsayıldığında havuzun üstünün açık olması suyun kirlenmesine neden olacaktır. Bu durumda havuzun muhtemelen bir tonozla örtülü olduğu ve yine muhtemelen doğu cephesi üzerinde küçük bir kontrol penceresi olduğu ileri sürülebilir. Ancak şu an için elimizde bu teoriyi destekleyecek yeterli veri bulunmamaktadır.

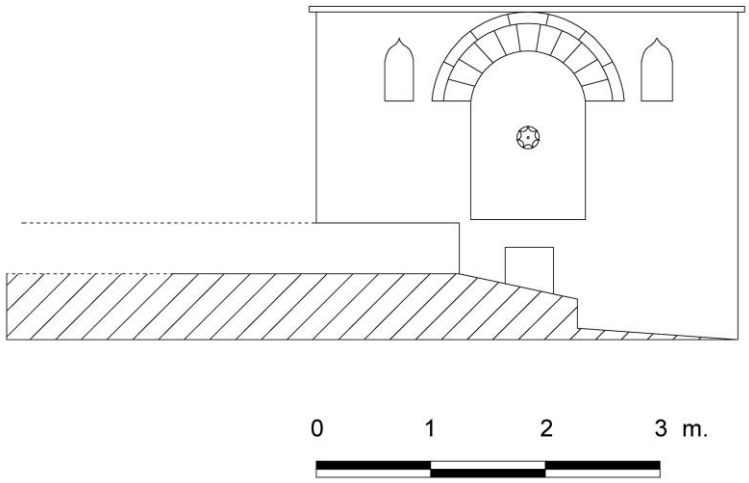

Çizim 3. 64 Melani Tekkesi Çeşmesi, cephe

Çizim 3. 65 Melani Tekkesi Çeşmesi, plan

Tarihlendirme

Çeşmenin yanında yer aldığı tekkeye en yakın yerleşim 1 km. mesafedeki Vllaho Goranxhi köyüdür. Köyün kesin olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte kuzeydoğusundaki Meryem Ana Kilisesi (Kisha e Shën Mërisë) 1622 yılına tarihlendirilmektedir[725]. Bu tarihlerde burada bir tekke olmadığı bilinmektedir. Yani çeşme yakınındaki herhangi bir yerleşime fayda sağlamak amacıyla değil bizzat tekkeye su sağlamak amacıyla inşa edilmiş olmalıdır. Bu sebeple çeşmenin tekke ile birlikte veya dahasonra inşa edildiği düşünülmektedir. Hasluck'un aktarımları tekkenin 1850-60 yılları arasında kurulduğuna işaret etmektedir[726]. Ancak Baba Rexhepi'nin anlatılardan yola çıkılacak olursak

[725] Thomo, 1998: 123.
[726] Hasluck, 1995: 49.

bu tarihte Ali Hoqi tarafından kurulan ilk tekkenin maddi yetersizliklerden dolayı küçük bir yapı olduğu yani su getirmek gibi maliyetli bir faaliyetin bu dönemde gerçekleştirilmiş olamayacağı düşünülmektedir[727]. Bu sebeple çeşmenin gösterdiği cephe özellikleri de göz önünde bulundurularak 19.yy.ın ikinci yarısı içerisinde eklenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Değerlendirme

Çeşme konumu itibariyle bir tekke yanına inşa edilmiş Ergiri'deki tek örnektir. Cephe görünümü açısından klasik Osmanlı özellikleri taşıyan çeşmenin en göze çarpan özelliği, tekkeyle de bağını vurgularcasına ayna taşının merkezinde kabartılarak işlenmiş on iki kollu Bektaşi yıldızıdır.

Foto. 3. 162 Melani Tekkesi Çeşmesi, kuzeybatıdan

Foto. 3. 163 Melani Tekkesi Çeşmesi, kuzeybatıdan

[727] Konu hakkında detaylı bilgi için Melani Tekkesi başlığı altında yer alan tekkenin tarihçesine bakınız.

Foto. 3. 164 Melani Tekkesi Çeşmesi, ayna taşı

3.4.1.6.Manastır Çeşmesi (Çezma në Guvën Shkëmbore, pranë Manastirit të Shën Mërisë)[728]

Yeri

Çeşme Ergiri'ye bağlı Goranxi köyünün batısında 40°00'26.3"N 20°10'06.6"E koordinatlarında yer alan Shën Mërise manastırının 400 m. kadar yakınında, kayalık bir mağaranın içerisinde yer almaktadır. Çeşme günümüzde işlevini yitirmiştir.

Tarihi

Çeşmenin üzerinde inşa tarihini bildiren herhangi bir kitabe yer almamaktadır. Ayrıca çeşmeyi tarihlendirmeye yarayacak bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzemesi

Çeşmede malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Çeşme dağın tepesinden gelen su ile beslenmektedir. İki adet deposu bulunmaktadır. Depolardan küçük olanı 0,60 x 0,60 m. ölçülerindedir. Bu deponun ön cephesinde yan yana dizilmiş üç adet yarım daire kemerli sağır niş yer almaktadır. Nişler cepheden bakıldığında soldan sağa doğru birincisi 0,26 derinliğinde, 0,70 genişliğinde ve 0,98 m. yüksekliğinde, ikincisi 0,29 m. derinliğinde, 0,84 m. genişliğinde ve 1,39 m. yüksekliğinde, üçüncüsü ise 0,25 m. derinliğinde, 0,68 m. genişliğinde ve 1,02 m. yüksekliğindedir.

Büyük su deposu ise 3,81 x 3,98 m. ölçülerindedir. Deponun kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri üzerinde birer açıklık bulunmaktadır. Kuzeybatıdaki 0,42 m. genişliğindedir. Girişin

[728] Çeşmeye ulaşım sağlanamadığından hakkındaki bilgiler IMK arşivindeki 3616 numaralı dosyadan alınarak aktarılmıştır.

önünde 0,32 m. derinliğinde ve 1,20 m. genişliğinde küçük bir eyvan vardır. Kuzeydoğu cephe üzerindeki giriş ise 0,46 m. genişliğindedir (Çizim 3. 66, Foto. 3. 165).

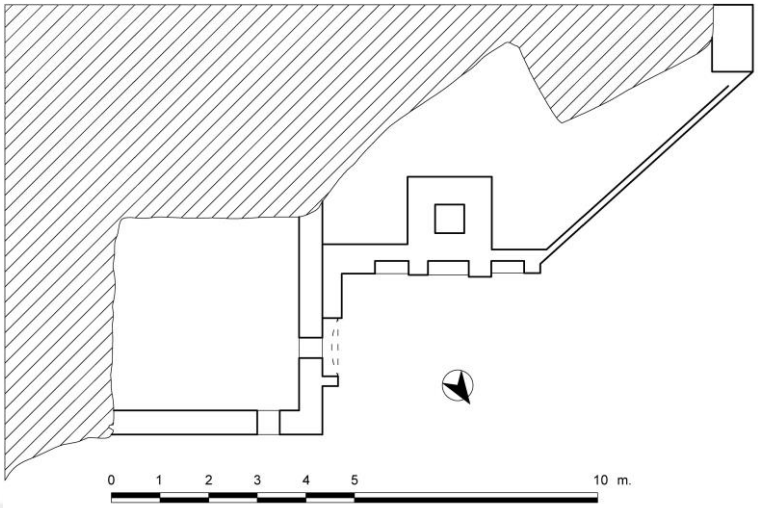

Çizim 3. 66 Manastır Çeşmesi, plan [729]

Foto. 3. 165 Manastır Çeşmesi [730]

Tarihlendirme

Çeşmenin inşa edildiği konumun yakınında herhangi bir yerleşim bulunmamaktadır. Yakınında yer alan tek yapı Shen Merise Kilisesi'dir. Çeşmenin inşasının kilise ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kilisenin duvar resimleri 1600 tarihlidir[731]. Çeşmenin yarım daire kemerleri ve üçlü niş düzenlemesi yapının buraya daha sonradan belki de 17.yy. sonu veya 18.yy. başlarında inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

---

[729] IMK arşivi 3616 numaralı dosyadan alınarak işlenmiştir.
[730] IMK arşivi 3616 numaralı dosyadan.
[731] Thomo, 1998: 120.

Değerlendirme

Çeşme ilk olarak konumu itibariyle oldukça ilgi çekicidir. Dağın yamacında yer alan bir mağaranın içine konumlandırılmıştır. Bu yer seçiminin nedeni olarak burasının suyun doğal olarak toplandığı bir alan olmasıyla açıklanabilir. Örülen duvarlarla bu su depolanmış ve kullanıma sunulmuştur. Çeşmenin cephe dekorasyonu yan yana üç kemerli olması bakımından incelediğimiz örnekler arasında tektir.

3.4.1.7.Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme (Hacı Murad Camisi Çeşmesi)

Yeri

Çeşme Ergiri'nin Meşit Mahallesinde yer alan Hacı Murat ya da diğer adıyla Meşit Camisi'nin giriş cephesi üzerine konumlandırılmıştır (Foto. 3. 166). Çeşme, Jonuz Cuci Sokağı üzerinde 40°04'34.5"N 20°08'27.3"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Çeşme nişi içerisinde kitabesi yer almaktadır. 0,70 x 0,38 m. ölçülerindeki mermer kitabe dört satırdan oluşmaktadır. Satırlar ortadan ikiye bölünmüş ve kitabe sekiz kısma ayrılmıştır. Kitabeden, cami ve çeşmenin İbn Güfte adına Muin Arslan tarafından H. 1253 (M. 1837/8) yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır[732] (Foto. 3. 168).

Evliya Çelebi camiyi anlatırken bir adet çeşmesi olduğundan bahsetmektedir. Bahsi geçen çeşmenin bu olduğu düşünülmektedir. Bu çeşme muhtemelen orijinalde bilinmeyen bir tarihte camiyle beraber inşa edilmiş olup, 1837/8 yılındaki onarımda yenilenerek kullanılmaya devam edilmiştir.

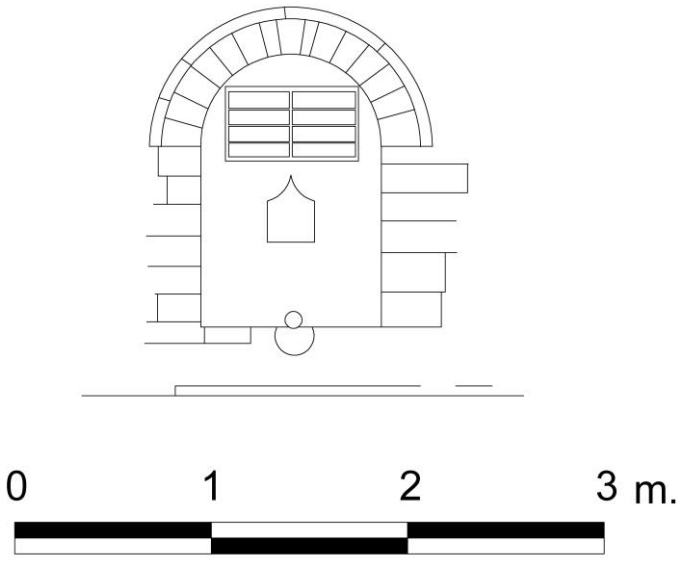

Çizim 3. 67 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme, cephe

[732] Kitabenin tam metni cami anlatımı sırasında verilecektir.

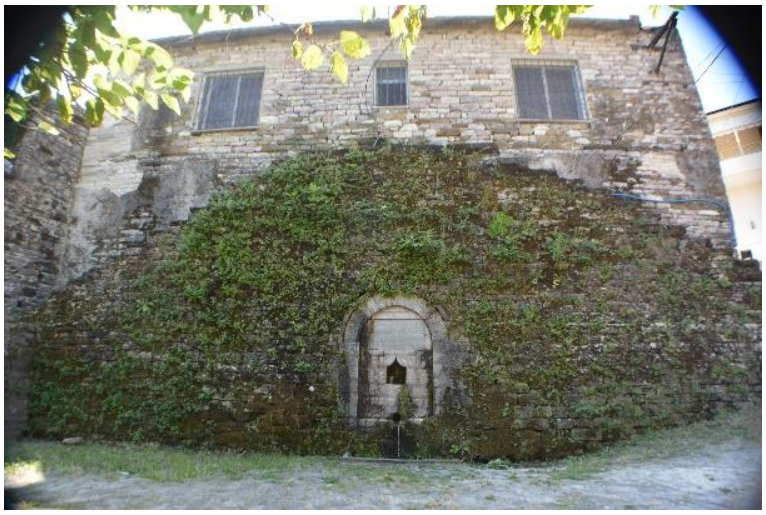

Foto. 3. 166 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme

Malzemesi

Çeşme cephesinin inşasında kireç taşı kullanılmıştır. Kitabesi ise mermer üzerine yazılmıştır. Çeşme kitabeinin mermer üzerine yazılmış olmasından dolayı bölgedeki sayılı örnekler arasında yer almaktadır.

Mimari Tanımı

Çeşmenin cephesi duvar üzerinde 0,06 m. derinliğe sahip 1,38 m. yüksekliğinde ve 0,89 m. genişliğinde bir çökertme içerisinde yer almaktadır. Çökertme zemin seviyesinden 0,35 m. yukarıda başlamaktadır. Yarım daire kemerinin alın kısmı 0,21 m. kalınlığında olup 0,05 m. genişliğinde bir taş sırasıyla çevrelenmiştir. Kemerin ortasında çeşmenin kitabesi yer almaktadır. Kitabenin hemen altında gemi teknesi kemerli küçük bir tas nişi yer almaktadır. Niş 0,35 m. yüksekliğinde, 0,24 m. genişliğinde ve 0,19 m. derinliğindedir. Nişin altında ise 0,12 m. çapında suyun çıktığı delik yer almaktadır. Çeşmeden akan su deliğin hemen altındaki 0,19 m. genişliğinde ve 0,15 m. yüksekliğindeki yarım oval şekilli taş tekneye buradan da yalak kısmına dökülmektedir. Çeşmenin yalağının sonradan eklendiği anlaşılmaktadır (Çizim 3. 67, Foto. 3. 167).

Değerlendirme

Çeşme caminin giriş cephesinde yer alması bakımından az rastlanır bir özellik göstermektedir. Cephesinde yer alan kitabe metninden de anlaşıldığı üzere camiyle beraber 1837/8 yılında yeniden inşa edilerek halkın kullanımına sunulmuştur.

Foto. 3. 167 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme

Foto. 3. 168 Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme, kitabe

3.4.1.8.Meşit Mahallesi 2 Numaralı Çeşme

Yeri

Çeşme 40°04'34.5"N 20°08'27.3"E koordinatlarındaki Hacı Murat Camisi'nin minare kaidesinin kuzeybatı cephesi üzerinde yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin kendine ait bir kitabesi yoktur. Cami ile organik bağı göz önünde bulundurularak H. 1253 (M. 1837/8) yılında inşa ettirildiği düşünülmektedir.

Malzemesi

Çeşme kireç taşıyla inşa edilmiş olup cephesi kısmen çimentoyla sıvanmıştır.

Mimari Tanımı

Çeşme, arkasındaki minare kaidesine bağımlı bir şekilde inşa edilmiştir. Cephesi 2,73 m. yüksekliğinde ve 2,49 m. genişliğindedir. Cephe üzerinde yer alan yarım daire kemerli nişi 1,95 m. genişliğinde, 1,40 m. yüksekliğinde ve 0,22 m. derinliğindedir. Kemer alınlığı 0,20 m. kalınlığındadır. Cephe üzerinde 0,40 x 0,38 m. ölçülerinde ve 0,35 m. derinliğinde bir tas nişi yer almaktadır. Nişin altında 0,25 m. genişliğinde ve 0,16 m. yüksekliğinde bir taş tekne bulunmaktadır. Yalak 0,71 x 0,92 m. ebatlarındadır. Yalağın iki yanında sekiler yer almaktadır. Doğuda cami duvarına birleşik olan seki 0,75 m. genişliğinde ve 0,80 m. yüksekliğinde, diğer seki ise 0,52 m. genişliğinde ve 0,77 m. yüksekliğindedir.

Çeşmenin cephesi yukarda iki sıra düz profilli silme ile sonlanmaktadır. Bunlardan alttaki 0,07 m., üstteki ise 0,08 m. kalınlığındadır (Çizim 3. 68, Foto. 3. 169).

Değerlendirme

Meşit Mahallesinde yer alan çeşmelerin bir diğeri olan 2 Numaralı Çeşme Meşit Camisi'nin minare kaidesinin güney cephesi üzerine konumlandırılmış olması bakımından az rastlanır bir özellik göstermektedir. Bu tarz uygulamalara Selçuklu döneminden beri rastlanmaktadır. Konya Sahip Ata Camisi'nin minare altındaki sebilleri bunun örneklerindendir. Osmanlı döneminde ise Edirne Eski Cami, Bursa Ulu Cami, Bursa İsa Bey Fenari Cami minareleri bunun örneklerinden bazılarıdır[733].

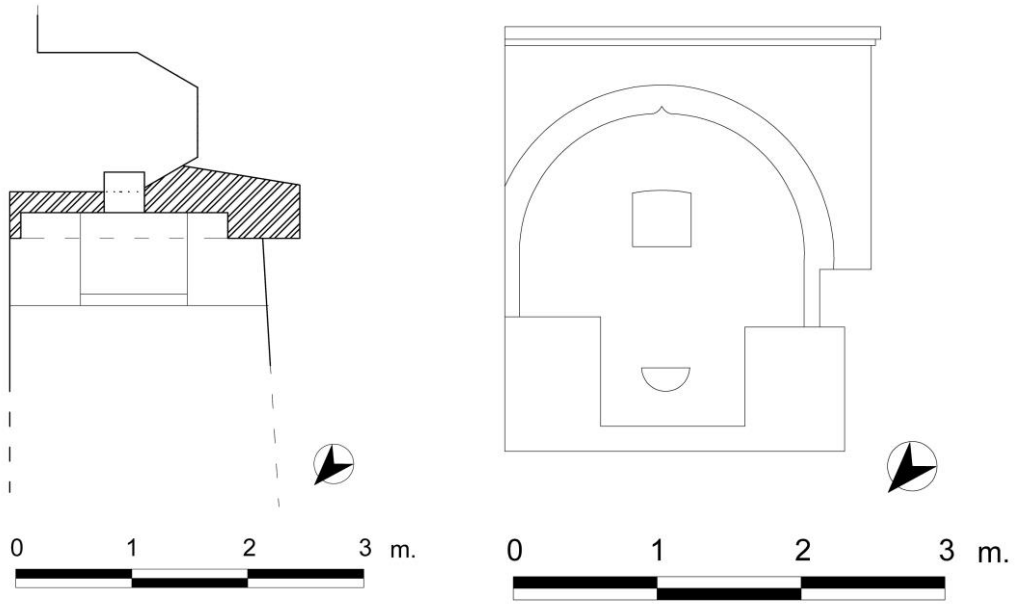

Çizim 3. 68 Meşit Mahallesi 2 Numaralı Çeşme, cephe ve plan

[733] Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akçıl Harmankaya, 2018.

Foto. 3. 169 Meşit Mahallesi 2 Numaralı Çeşme

3.4.1.9.Meşit Mahallesi 3 Numaralı Çeşme

Yeri

Çeşme 40°04'34.5"N 20°08'27.3"E koordinatlarındaki Hacı Murat Camisi'nin karşısında yer almaktadır. Günümüzde şekli değiştirilmiştir ve kullanılmamaktadır.

Tarihi

Çeşmenin kitabesi yoktur ve inşa tarihine dair herhangi bir yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Malzemesi

Çeşmede kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Kemerde kullanılan taşlar düzgün bir şekilde kesilmişken geri kalan kısımlarda kullanılan taşlarda daha kaba bir işçilik söz konusudur.

Mimari Tanımı

Çeşme arkasındaki duvara bitişik bir şekilde inşa edilmiştir. Çeşmenin üzerinde yer aldığı duvar toplamda 2,14 m. genişliğinde ve 1,85 m. yüksekliğindedir. Kemeri 1 m. genişliğinde ve 0,50 m. yüksekliğindedir. Kemer alınlığı 0,21 m. kalınlığında olup 0,04 m. kalınlığında bir sıra taşla çevrelenmiştir. Kemerin altında 0,45 x 0,45 m. ebatlarında bir delik yer almaktadır. Bu deliğin sonradan açıldığı düşünülmektedir. Muhtemelen burada suyun aktığı lüle bulunmaktaydı. Çeşmenin bulunduğu alanda beş adet çeşmenin daha yer alıyor olması ayrıca bu kare boşluğun üzerinde yer alan ve Ergiri bölgesindeki kemerlerin genel özelliklerini sergileyen kemer yapısı bizi bu yönde düşünmeye sevk etmiştir. Ayrıca IMK arşivindeki 511 numaralı dosyada Meşit Mahallesi'ndeki hamam ve çevresini gösteren krokide diğer çeşmelerle birlikte burada da bir çeşme olduğuna dair işaretlemeler yapılmıştır

(Çizim 3. 70). Ancak günümüzde çeşmenin orijinal cephesine dair herhangi bir ize rastlanmamıştır (Çizim 3. 69, Foto. 3. 170).

Tarihlendirme

Meşit Camisi'nin kitabesinden ve caminin üzerindeki çeşmelerden bu bölgeye suyun caminin inşasıyla beraber gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak 3 numaralı çeşmenin de 1837/8 yılından sonra, 19.yy.ın ilk yarısı içinde inşa ettirildiği düşünülmektedir.

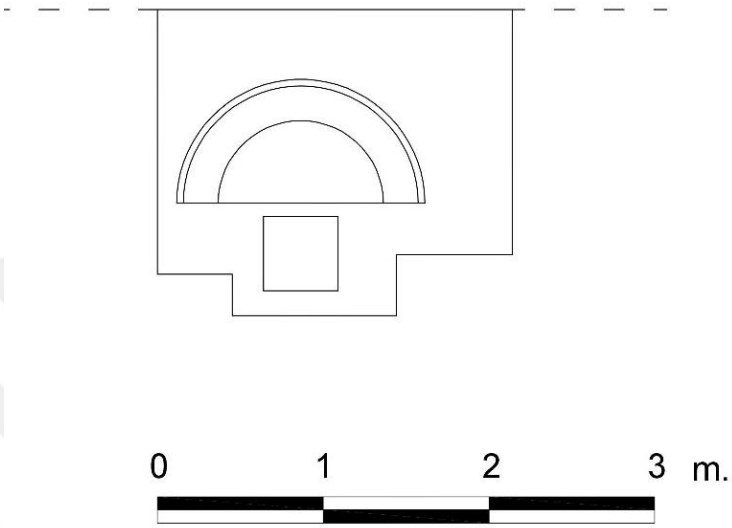

Çizim 3. 69 Meşit Mahallesi 3 Numaralı Çeşme, cephe

Foto. 3. 170 Meşit Mahallesi 3 Numaralı Çeşme

Değerlendirme

Çeşme caminin karşısında yer almaktadır. Günümüze sadece kemer kısmı orijinal şekilde ulaşabilmiştir. Lülenin bulunması gereken kısım kaldırılarak buraya kare şeklinde bir kanal ağzı açılmıştır. Mahalledeki çeşmelerin de gösterildiği eski bir çizimde burası da diğerleriyle beraber çeşme olarak işaretlenmiştir.

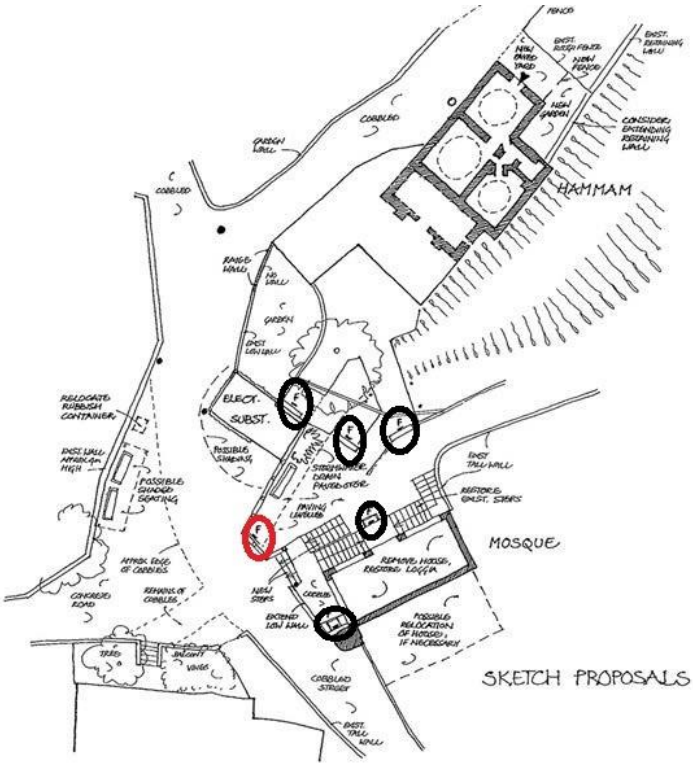

Çizim 3. 70 Meşit Mahallesi Çeşmeleri ve 3 numaralı çeşme (IMK. Arşivi'nden)

3.4.1.10. Meşit Mahallesi 4 Numaralı Çeşme

Yeri

Çeşme 40°04'34.5"N 20°08'27.3"E koordinatlarındaki Hacı Murat Camisi'nin kuzeyinde yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır.

Malzemesi

Yapı düzgün bloklar halinde kesilmiş kireç taşıyla inşa edilmiştir.

Mimari Tanımı

Çeşme bağımsız bir şekilde inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı olan çeşme 2,42 x 0,50 m. ölçülerindedir. Kuzey yüzünde yer alan yüzeysel niş 0,05 m. derinliğindedir. Nişin yarım daire kemerinin alınlığı 0,21 m. kalınlığında olup 0,06 m.lik bir bantla çerçevelenmiştir. Çeşme cephesinin ortasında gemi tekmesi kemerli bir tas nişi yer almaktadır. Niş 0,23 x 0,31

m. ebatlarında ve 0,20 m. derinliğindedir. Nişin 0,30 m. altında suyun aktığı 0,05 m. çapındaki delik yer almaktadır. Deliğin hemen altındaki 0,21 m. genişliğinde ve 0,16 m. yüksekliğindeki taş tekneye akan su buradan da yalağa dökülmektedir. Çeşmenin yalağı sonradan eklenmiş olup 1,10 x 0,50 m. ölçülerindedir (Çizim 3. 71, Foto. 3. 171).

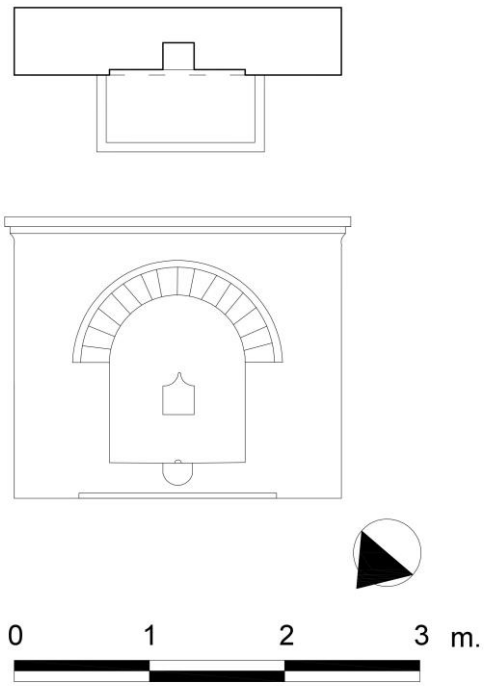

Çizim 3. 71 Meşit Mahallesi 4 Numaralı Çeşme, cephe ve plan

Foto. 3. 171 Meşit Mahallesi 4 Numaralı Çeşme

Tarihlendirme

Çeşmeyi tarihlendirmemize yardımcı olacak herhangi bir yazılı kaynağa rastlanmamaktadır. Yapının cephesine bakıldığında kompozisyon olarak 1 numaralı çeşmeyi birebir taklit ettiği görülmektedir. Muhtemelen bu eser de 1 numaralı çeşme ile beraber 1837/8 yılında inşa edilmiş olmalıdır.

Değerlendirme

Tek cepheli olarak inşa edilmiş çeşme klasik Osmanlı özellikleri sergilemektedir. Çeşmenin cephe özllikleri göz önünde bulundurularak mahalledeki diğer çeşmelerle beraber caminin onarımı sırasında inşa edildiği düşünülmektedir.

3.4.1.11. Meşit Mahallesi 5 Numaralı Çeşme

Yeri

Çeşme dört numaralı çeşmenin hemen batısında yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin üzerinde inşa tarihini bildiren herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

Malzemesi

Bu çeşme de diğerleri gibi düzgün bir şekilde kesilmiş kireç taşı bloklarıyla inşa edilmiştir.

Mimari Tanımı

Çeşme bağımsız olarak dikdörtgen prizma bir hacim oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Yapı 2,95 m. genişliğinde, 2,96 m. yüksekliğinde ve 0,60 m. derinliğindedir. Çeşme cephesine 0,07 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş hâkimdir. Kemerin alınlık kısmı 0,24 m., kemeri kuşatan bant ise 0,07 m. kalınlığındadır. Cephenin ortasında yan yana konumlandırılmış gemi teknesi formunda kemere sahip iki adet niş yer almaktadır. Nişlerin ikisi de aynı ölçülerde olup 0,41 m. yüksekliğe, 0,25 m. genişliğe ve 0,15 m. derinliğe sahiptir (Çizim 3. 72, Foto. 3. 172).

Çeşme cephesini oluşturan yarım daire kemerli yüzeysel nişin altında suyun çıkış deliği, bunun da altında diğer örneklerde de görülen taş tekne yer almaktadır. Çeşmenin yalağı bulunmamaktadır. Çeşmenin iki yanında yer alan sekiler sonradan eklenmiştir.

Çeşme yukarda bir sıra 0,07 m. kalınlığında düz profilli silme ile sonlanmaktadır.

Tarihlendirme

Çeşmenin cephe düzeni ve üzerindeki nişlerin formu aynı mahallede yer alan diğer çeşmelerle benzerlik göstermektedir. Muhtemelen bu çeşme de caminin 1837/8 yılında inşasından sonra 19.yy.ın ilk yarısı içerisinde yapılmış olmalıdır.

Değerlendirme

Tek cepheli olarak inşa edilmiş olan çeşmenin kitabesi olmamasına rağmen cephe düzeni ve mahalledeki benzerlerinden yola çıkılarak 19.yy.ın ilk yarısında inşa edildiği düşünülmektedir.

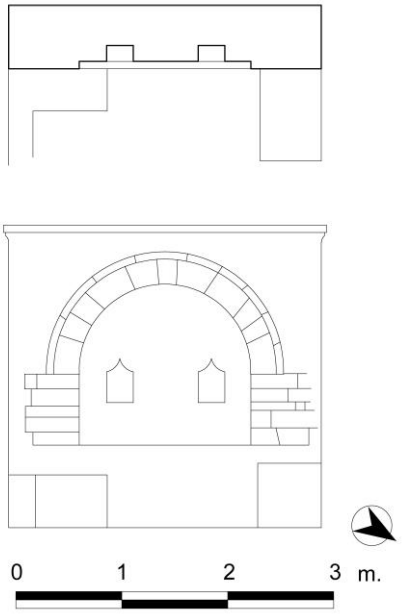

Çizim 3. 72 Meşit Mahallesi 5 Numaralı Çeşme, cephe ve plan

Foto. 3. 172 Meşit Mahallesi 5 Numaralı Çeşme

3.4.1.12. Meşit Mahallesi 6 Numaralı Çeşme

Yeri

Çeşme 4 ve 5 numaralı çeşmelerin kuzeyinde, şahsa ait bir evin avlusunda yer almaktadır.

Tarihi

Çeşmenin üzerinde inşa tarihini bildiren herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

Malzemesi

Bu çeşme de diğerleri gibi düzgün bir şekilde kesilmiş kireç taşı bloklarıyla inşa edilmiştir.

Mimari Tanımı

Çeşmenin özel konumu nedeniyle ölçü alınamamış, bu sebeple plan ve cephe çizimleri yapılamamıştır. Çeşme arkasındaki duvara bağımlı bir şekilde inşa edilmiştir. Eser, cephe kompozisyonu olarak 1, 2 ve 4 numaralı çeşmeleri andırmaktadır. Ancak bardak nişi basık kemerli bir formdadır. Çeşme nişi içerisindeki duvar örgüsünün malzemesindeki renk farklılığı burada bir onarım yapıldığına işaret etmektedir. Bardak nişinin formu bu onarım sırasında değişikliğe uğramış olmalıdır. Çeşme yukarda bir sıra düz profilli silme ile sonlanmaktadır (Foto. 3. 173).

Foto. 3. 173 Meşit Mahallesi 6 Numaralı Çeşme

Tarihlendirme

Çeşmenin inşa tarihi kesin olarak bilinememekle birlikte diğer çeşmelerle beraber inşa edildiği düşünülmektedir. Sonuç olarak bu çeşme de caminin 1837/8 yılındaki inşasından sonra 19.yy.ın ilk yarısı içerisinde yapılmış olmalıdır.

Değerlendirme

Meşit Mahallesi'nde yer alan çeşme günümüzde özel bir konutun avlusunda kalmaktadır. Tek cepheli olarak inşa edilmiş olan çeşmenin kemerinin içi yenilenmiş vaziyettedir. Bu yenilemenin bir sonucu olarak tan nişinin formu da değiştirilerek basık kemerli bir niş yapılmıştır. Bu çeşmenin de diğerleriyle beraber 19.yy.ın ilk yarısında inşa edildiği düşünülmektedir.

3.4.1.13. Pocomitit Çeşmesi

Yeri

Çeşme Grabovë - Piskovë arasındaki SH 75 anayolu üzerinde Pacomit köyünün girişinde yer almaktadır. 40°17'04.6"N 20°16'05.7"E koordinatlarındaki çeşme günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir.

Tarihi

Çeşmenin ön cephesi üzerinde 0,47 x 0,29 m. ölçülerinde üç satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede Latin harfleriyle "NDERTUAR / M. RUBA / V. 964" yazmaktadır. İlk satırda yer alan "ndertuar" kelimesi "inşa" anlamına gelmektedir. "M. Ruba" ise çeşmeyi yaptırana referans veriyor olmalıdır. V. 964 ise çeşmenin 1964 yılında yaptırıldığını göstermektedir (Foto. 3. 174).

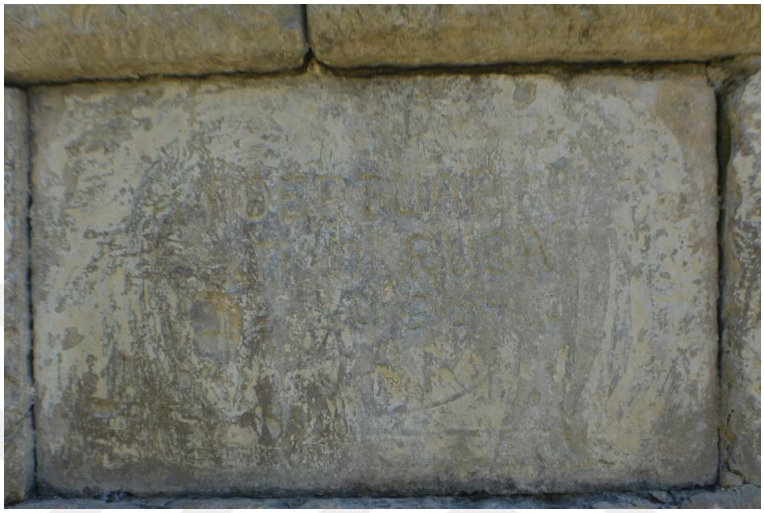

Foto. 3. 174 Pocomitit Çeşmesi, kitabe

Malzemesi

Çeşme düzgün kesilmiş kireç taşı bloklarından inşa edilmiştir. Taşların ölçüleri farklılıklar göstermektedir.

Mimari Tanımı

Bağımsız olarak inşa edilmiş olan yaklaşık kare planlı çeşme 1,17 x 1,35 m. ölçülerindedir. Yüksekliği ise 1,24 m.dir. Çeşmenin yalnızca batı cephesine lüle bulunmaktadır. Doğu cephesi üzerinden ise çeşmeye su temin eden kemer bağlanmaktadır. Diğer cepheler düz bırakılmıştır. Batı cephesi üzerine sonradan eklendiği anlaşılan demir lülesi 0,06 m. çapındadır. Lülenin üstünde kitabesi yer almaktadır. Cephe kitabenin üzerinde yer alan iki sıra silmeyle sonlanmaktadır. Alt sıradaki silme 0,06 m. kalınlığında ve dışbükey profilli, üst sıradaki silme ise 0,03 m. kalınlığında ve düz profillidir. Silmenin üzerindeki 0,08 m. kalınlığındaki bir sıra taş dizisiyle çeşmenin üstü örtülmüştür (Çizim 3. 73, Foto. 3. 175).

Çeşmenin doğusunda çeşmeye su temin eden su kemerinin bir kısmı bulunmaktadır. Kemerin takip edilebilen kesimi 15 m. uzunluğunda ve 0,95 m. genişliğindedir. Cephesi üzerinde yer alan tek kemeri ise 5 m. genişliğinde ve 2,30 m. yüksekliğindedir. Kemer alınlığı 0,50 m. kalınlığındadır (Çizim 3. 74, Foto. 3. 176).

Tarihlendirme

Çeşmenin üstündeki kitabe 1964 yılında inşa edildiğini göstermektedir. Ancak bu yıllarda şehirlerin su ihtiyacının şebekeyi oluşturan metal borularla sağlandığı düşünüldüğünde böyle bir çeşmenin inşasına ihtiyaç duyulmadığı aşikârdır. Buna ilaveten bu yıllarda komünist rejimin hüküm sürdüğü düşünülürse ve komünist mimari anlayışı göz önünde tutulacak olursa silmelerdeki detayların bu dönemde meydana getirilmiş olması düşünülemez. Ayrıca bu tip silmelerin Osmanlı mimarisinde birçok örneği bulunmaktadır.

Muhtemelen çeşmenin orijinal cepheleri hasar görmüş ve günümüze ulaşamamıştır. Yeniden yapımı sırasında sadece çeşmeye ait silmelerin tekrardan kullanıldığı düşünülmektedir.

Silmelerdeki dış bükey kıvrımlar daha çok Osmanlı barok mimarisine çağrışım yapmakta, bu a bizi bu etkinin yoğunlaştığı 19.yy.a götürmektedir.

Değerlendirme

Çeşme Ergiri ile Premedi arasında Pocomit köyünün girişinde yer almaktadır. Nişsiz, düz cepheli çeşmenin ilk inşa tarihi bilinmemekle birlikte kitabesinden 1964 yılında onarım geçirerek günümüzdeki halini aldığı anlaşılmaktadır. Bu onarım sırasında çeşmenin orijinal silmelerinin kullanılmış olması çeşmenin de ilk olarak 19.yy. içerisinde inşa edildiğini düşünüdrmektedir.

Çeşmenin arkasındaki su yolunun da orijinal ve hala daha işler bir şekilde günümüze ulaşmış olması çeşmenin önemini arttırmaktadır.

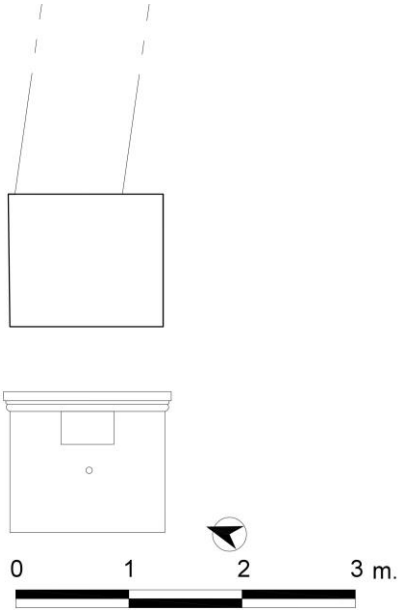

Çizim 3. 73 Pocomitit Çeşmesi, cephe ve plan

Foto. 3. 175 Pocomitit Çeşmesi, ön cephe

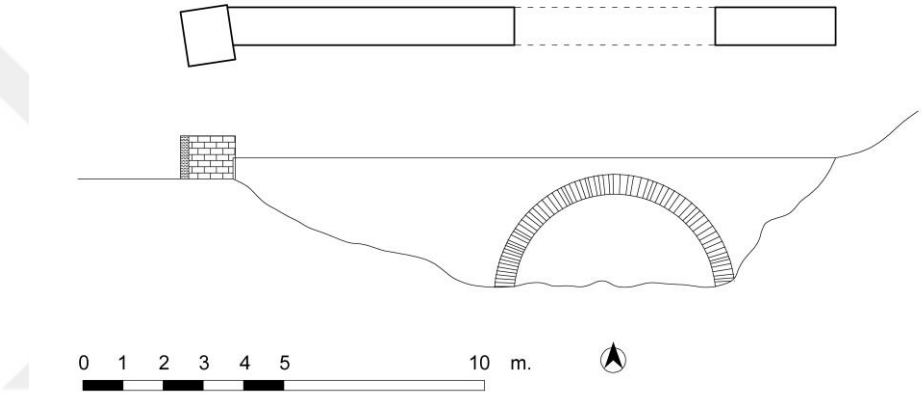

Çizim 3. 74 Pocomitit Çeşmesi, arkasındaki su yolu ile beraber

Foto. 3. 176 Pocomitit Çeşmesi, arkasındaki su yolu

3.4.1.14. Selcke Köyü, Kubbeli Çeşme (Çezmen ne Kupolë)

Yeri

Çeşme Poliçan ile Suhë arasında yer alan ve dağın yamacına konumlandırılmış olan Selckë köyünün en üst noktasında 40°06'33.9"N 20°17'45.5"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapının üzerinde inşa tarihini bildiren bir kitabe bulunmamakla beraber çeşme hakkında bilgi veren herhangi bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Çeşmenin inşasında kireç taşı kullanılmıştır. Duvarlarda kullanılan taşlar standart ölçülere sahip olmayıp kabaca şekillendirilmişlerdir. Kemerlerde kullanılan taşlar ise daha düzgün kesimlidir. Güneydeki köşe ayaklarının duvar örgüsünde ahşap hatılların kullanıldığı görülebilmektedir. Ayrıca doğu ve güney duvarları üzerindeki kemerlerde ahşap gergilere ait izler bulunmaktadır.

Kubbede, hafif yapısından dolayı ponza taşı kullanılmıştır. Bu taşlar ise daha iri bloklar halinde şekillendirilerek kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Çeşme kuzeyden, istinat duvarına bağımlı bir şekilde inşa edilmiştir. Ancak bu bağın organik olmadığı ve istinat duvarının toprak kaymasını önlemek için sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapı yaklaşık kare planlı olup 4,77 x 5 m. bir alanı kaplamaktadır. Çeşme doğudan 2,75 m. genişliğinde ve 2,70 m. yüksekliğinde bir kemerle dışarı açılmaktadır. Batı cephesi üzerinde de benzer ebatlara sahip bir kemer yer almaktadır. Ancak bu kemerin içi sonradan örülerek daraltılmış ve 1,47 m. genişliğinde ve 1,84 m. yüksekliğinde dikdörtgen bir açıklık bırakılmıştır. Çeşmenin güney cephesi üzerinde ise 2,30 m. genişliğe ve 1,86 m. yüksekliğe sahip bir pencere yer almaktadır. Pencere ortadan 0,33 m. çapında bir sütunla ikiye ayrılmıştır. Bu sütunun kubbeyi desteklemek için sonradan eklendiği düşünülmektedir. Çeşmenin duvar kalınlığı 0,58 m. ile 0,61 m. arasında değişmektedir (Çizim 3. 75, Foto. 3. 177).

Çeşmenin suyunun akıtıldığı lüleler kuzey duvarının iç yüzünde yer almaktaydı. Günümüzde orijinal lülelere ait izlere rastlanmamaktadır. Bunların yerine demir borularla iki adet modern çeşme bağlanmıştır. Cephe üzerinde gemi teknesi kemerli üç adet tas nişi yer almaktadır. Nişlerin ölçüleri batıdan doğuya doğru şu şekildedir: birincisi 0,53 m. yüksekliğinde, 0,32 m. genişliğinde ve 0,30 m. derinliğinde, ikincisi 0,54 m. yüksekliğinde, 0,36 m. genişliğinde ve 0,27 m. derinliğinde, üçüncüsü ise 0,48 m. yüksekliğinde, 0,32 m.

genişliğinde ve 0,27 m. derinliğindedir. Nişlerin altında yer alan su yalağının haznesi 3,21 x 0,80 m. ölçülerindedir (Foto. 3. 178). Şimdiki yalağın sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Orijinali hakkında herhangi bir veri sağlanamamıştır. Yalaktan akan su çeşmenin kuzeybatı köşesine konumlandırılmış 2,83 x 0,95 m. ebatlarındaki taş teknenin içerisine dolmakta buradan da 4,58 x 8,75 m. ölçülerindeki havuza akarak birikmektedir. Havuzun duvarı 0,70 m. kalınlığındadır (Foto. 3. 179).

Çeşmenin üstü kubbeyle örtülmüştür. Zeminden kubbe göbeğine olan mesafe 4,75 m. dir. Kubbenin dış cephesi taş plakalarla kaplanmıştır.

Yapılan arazi çalışması sırasında çeşmenin kuzey duvarının arkasında bir tane su deposu olduğu tespit edilebilmiştir. Depo tamamen toprak altında kaldığından ölçüleri alınamamıştır.

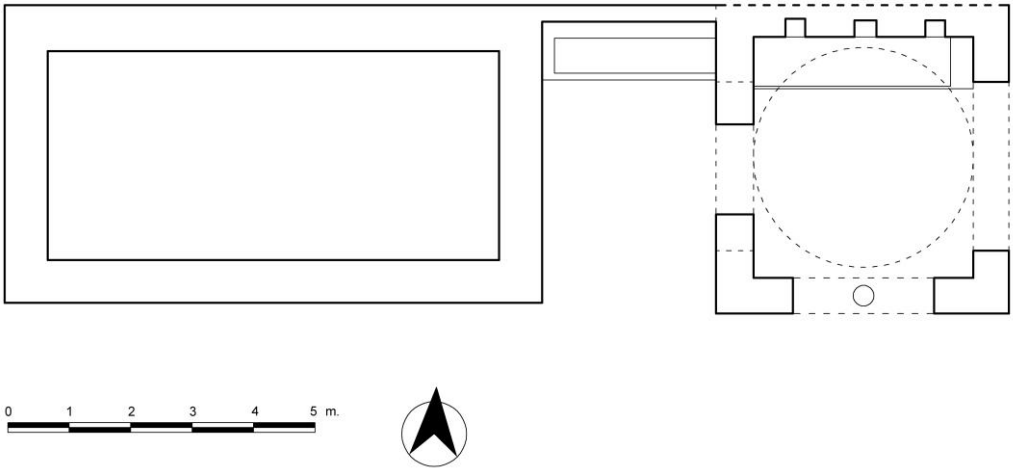

Çizim 3. 75 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, plan

Foto. 3. 177 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, güneydoğudan

Foto. 3. 178 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, cephe

Foto. 3. 179 Selcke Köyü Kubbeli Çeşme, batıdan

Tarihlendirme

Çeşmenin inşa tarihini bildiren veya eseri tarihlendirmemize yardımcı olacak herhangi bir belge bulunmamaktadır. Buna ilaveten cepheleri üzerinde herhangi bir döneme ait hiçbir süsleme unsuru da yer almamaktadır. Diğer bir deyişle yapının bize sunduğu veriler tarihlendirme için yetersiz kalmaktadır.

Köyün içerisinde buradaki yerleşmenin ne zaman başladığına işaret eden herhangi bir mimari yapı veya kalıntı izine rastlanmamıştır.

Selckë'nin doğusunda yer alan Polican köyünde 1601 tarihli Aziz Thanas Kilisesi (Kisha e Shën Thanasit)[734] ve batısında yer alan Stegopull köyünde ise 1624 tarihli Peygamber İlyas Kilisesi (Kisha e Profet Ilıse)[735] bize 17.yy.ın başından itibaren bölgede bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Çeşme de muhtemelen 17.yy.ın ikinci yarısında inşa ettirilmiş olmalıdır.

---

[734] Thomo 1998: 100.
[735] Thomo, 1998: 141.

Değerlendirme

Çeşme mimari açıdan Hllomo Köyü Çeşmesi ve Akçahisar'daki Evronosoğlu Çeşmesi ise ile benzerlik göstermektedir. Bu tip çeşmeler çok yaygın inşa edilmemekle birlikte Arnavutluk ve Anadolu'da örnekleri sayılıdır. Arnavutluk'ta toplamda 3, Anadolu'da ise 2 adet örneği bulunmaktadır.

3.4.2. Değirmenler

3.4.2.1.Benje Kasabası Değirmeni (Mulliri i Drithit)

Yeri

Değirmen Benje köyü sınırları içerisinde, 40°13'58.1"N 20°25'23.4"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Yapının inşa tarihini bildiren herhangi bir yazıta rastlanmamıştır. IMK arşivindeki yapı fişinde inşa tarihi olarak 1876 yılı verilmektedir. Ancak bu tarihin hangi kriterlere göre belirlendiği hakkında bir ibare bulunmamaktadır. 1977 yapımı "Nejeriu me top" adlı filmde değirmen çalışır durumdadır. Değirmen 05.11.1984 tarihinde kültür varlığı olarak ilan edilmiştir. Yapının ne zaman işlevini yitirip yıkıldığı bilinmemektedir.

Malzemesi

Yapını sadece duvarlarının bir kısmı ve temel seviyesindeki bakiyeleri görülebilmektedir. Kalıntılardan anlaşıldığı üzere beden duvarlarında dere yatağından elde edilen taşlar ile beraber kireç taşı da kullanılmıştır. Muhtemelen orijinalde tamamen kireç taşından inşa edilmiş olan yapıya sonradan eklenen kısımlarda dere taşı kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Değirmen günümüze harabe durumda ulaşmıştır. Yapının bazı duvarları ayaktayken bazıları da temel seviyesinde takip edilebilmektedir.

Bakiyelerden anlaşıldığı üzere bina dâhilinde dört adet mekân yer almaktaydı. Bu mekânların işlevini kesin olarak belirlemek günümüzdeki verilerle mümkün görünmemektedir. Bu amaçla IMK arşivindeki yapı fişinden ve 1977 yapımı " Njeriu me top" (Topu olan adam) adlı filmden yararlanılmıştır. Filmde değirmen çalışır durumda görülmektedir.

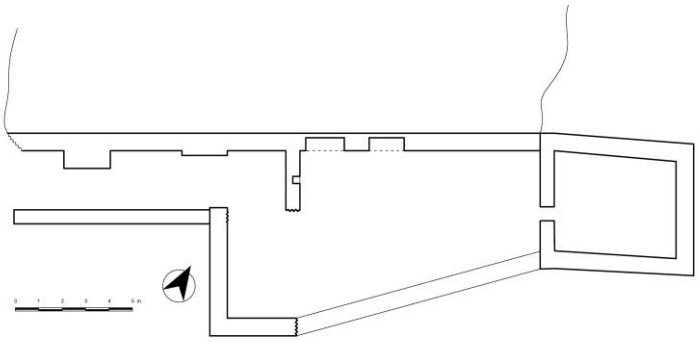

Çizim 3. 76 Benje Kasabası Değirmeni, değirmene ait kalıntılar

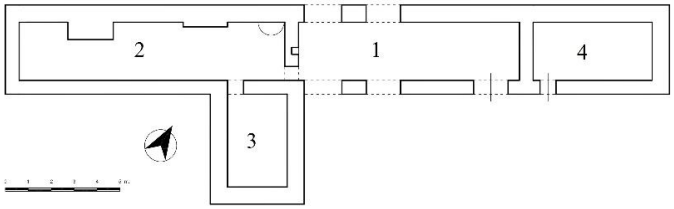

Çizim 3. 77 Benje Kasabası Değirmeni, değirenin restitüsyon planı

Değirmene gelen su yanındaki dereden kanallar aracılığıyla sağlanmaktadır. Değirmenin kuzeyinde yeraltından suyu taşıyan üç adet küçük kanal görülmektedir.

Yapının yarım daire kemerli girişi güney duvarı üzerinde yer almaktaydı. Girilen 1 numaralı mekânın kuzey cephesi üzerinde, kanalların önünde, suyun değirmene girdiği iki adet yarım daire kemer bulunmaktadır. Kemerlerden batıdaki 1,65 m., doğudaki ise 1,50 m. genişliğindedir (Foto. 3. 181). Günümüzde bu kemerlerin içi örülerek kapatılmıştır. Bu da daha sonraki bir kullanıma işaret etmektedir. Değirmen taşları bu kemerlerin önünde yer almaktaydı. Değirmenin konumu göz önüne alındığında türbin tipli-dikey milli ve yatay çarklı olduğu düşünülmektedir. Mekânın güney duvarı üzerine de suyun çıkışı için iki tane yarım daire kemer yerleştirilmiştir. Odanın batı duvarı üzerinde 0,30 m. genişliğinde bir de niş olduğu görülmektedir (Çizim 3. 76**,** Çizim 3. 77).

Batıda yer alan 2 numaralı mekânın kuzeydoğu köşesinde yarım daire şekilli küçük bir havuz tespit edilmiştir. Yapı fişinde bu havuzların iki tane olduğu ve içerisinde yün yıkandığı yazmaktadır. Ayrıca bu yünlerin su ile hareket eden bir mekanizma aracılığıyla çekiçle dövüldüğünden de bahsedilmektedir. Mekânın güney duvarı üzerinde üç adet küçük pencere yer almaktadır.

3 numaralı mekânın işlevi hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Ancak depo olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Değirmenin doğusundaki 4 numaralı odanın doğrudan diğer mekânlarla ilişkisi olmayıp girişi güney duvarı üzerindeki dikdörtgen şekilli kapıyla sağlanmaktadır. Bu mekânın

ise değirmenci odası olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde algılanamıyor olsa da odanın duvarları üzerinde bir ocak ve niş olması gerekmektedir.

Filmden anlaşıldığı üzere değirmenin önünde bir kulübe yer almaktaydı (Foto. 3.59). Etrafında yerleşim izine rastlanmayan yapının önündeki bu kulübenin değirmende çalışanlar veya sıra bekleyenler için bir konaklama yeri olduğu söylenebilir.

Değerlendirme

Premedi'ye bağlı Benje köyünde yer alan değirmen dört ana mekândan oluşmaktadır. Bunlar değirmenci odası, ambar, değirmen taşının bulunduğu ana mekân ve yünlerin yıkandığı kısımdan meydana gelmektedir.

Foto. 3. 180 Benje Kasabası Değirmeni, genel görünüm

Foto. 3. 181 Benje Kasabası Değirmeni, suyun geldiği kemerler

Foto. 3. 182 Benje Kasabası Değirmeni, ön cephe (Njeriu me top)

Foto. 3. 183 Benje Kasabası Değirmeni, kapı detayı (Njeriu me top)

3.4.2.2.Nivice Köyü Değirmeni (Mulliri i Nivicës)

Yeri

Değirmen, Tepedelen'e bağlı Nivica köyünde 40°14'49.0"N 19°53'30.3"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Değirmenin inşa tarihini bildiren herhangi bir yazıta rastlanmamıştır. IMK arşivindeki yapı fişinde 19.yy.a tarihlendirilmektedir. Değirmen 16.02.1979 tarihli karar ile 1. derece kültür anıtı ilan edilmiştir. 1978 yılında IMK tarafından yapılan çizimlerde yapı sağlam ve ayakta görünmektedir. Günümüzde temel seviyesinde bakiyeleri kalmış olan değirmenin ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir.

Malzemesi

Yapıda kaba yonu haldeki kireç taşları kullanılmıştır.

Mimari Tanımı

Günümüzde yapının duvarları yıkılmış olup temel seviyesinde izlerin bir kısmı takip edilebilmektedir. Bu sebeple yapı tanımlanırken 1978 yılında IMK tarafından yapılmış plan ve cephe çizimlerinden yararlanılmıştır.

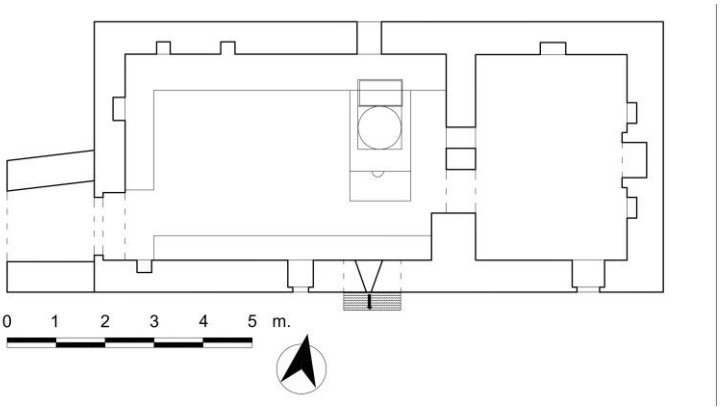

Çizim 3. 78 Nivice Değirmeni, plan [736]

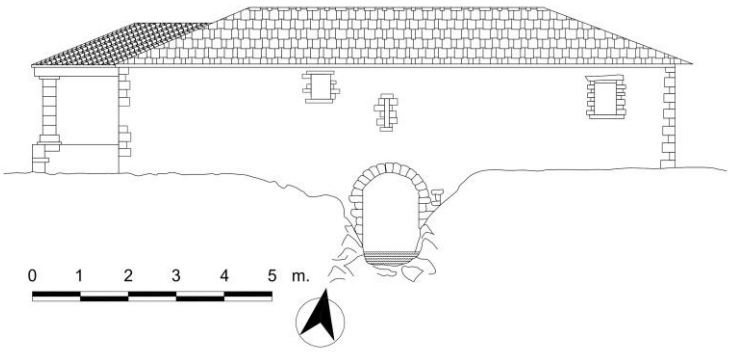

Çizim 3. 79 Nivice Değirmeni, güney cephe [737]

Değirmen, doğu-batı yönlü uzanan iki mekândan oluşmaktadır. Girişi batı cephesinin güney kenarına kaydırılmış olan değirmenin girişinin önünde bir sundurma bulunmaktadır. Cepheden 1,80 m. taşıntı yapan sundurma batıdan 0,27 m. çapında iki sütuna, doğudan ise yapının duvarına yaslanmış vaziyettedir.

Değirmenin batıdaki odası 6,55 x 3,88 m. ebatlarındadır. Odanın kuzey, güney ve batı duvarı boyunca 0,50 m. yüksekliğinde sekiler uzanmaktadır. Değirmen taşı odanın kuzeydoğu köşesine yakın bir yerde konumlandırılmış olup, taşın dönmesi için gerekli gücü sağlayan su kuzey duvarı üzerinden alınmıştır. Suyun tahliyesi ise güney duvarı üzerindeki 1,60 m. yüksekliğinde ve 1,10 m. genişliğinde yarım daire kemerli bir açıklıktan yapılmaktadır. Yapının güney duvarı üzerinde biri mazgal, diğeri de dikdörtgen olmak üzere iki adet pencere yer almaktadır. Dikdörtgen pencere cepheden 0,47 x 0,32 m. ebatlarında iken mazgal pencere de 0,55 m. yüksekliğe sahiptir. Odanın doğu duvarı üzerinde merkezden güneye kaydırılmış 0,77 m. genişliğindeki bir kapıdan diğer mekâna geçiş sağlanmaktadır.

Doğudaki değirmenci odası 3,77 x 4,20 m. ebatlarındadır. Odanın kuzey duvarı üzerinde 0,52 m. genişliğinde bir niş, güney duvarı üzerinde 0,66 x 0,65 m. ebatlarında bir dikdörtgen pencere yer almaktadır. Batı duvarının ortasına 0,72 m. genişliğinde bir ocak

[736] IMK arşivi 3341 numaralı dosyadan alınarak işlenmiştir.
[737] IMK arşivi 3341 numaralı dosyadan alınarak işlenmiştir.

yerleştirilmiştir. Ocağın iki yanında ise 0,42 m. genişliğinde birer niş bulunmaktadır (Çizim 3. 78**,** Çizim 3. 79).

Değerlendirme

Değirmen esas olarak değirmenci odası ve işlikten meydana gelmektedir. Günümüze sadece temel seviyesindeki duvar kalıntıları ulaşabilen yapının tanımlaması 1978 yılına ait çizimlere göre yapılmıştır. 1979 yılında tescillenen yapının ne zamn işlevini yitirip yıkıldığı bilinmemektedir.

Foto. 3. 184 Nivice Değirmeni, suyun çıktığı güney cephe (Marsela Plyaku arşivi)

Foto. 3. 185 Nivice Değirmeni, değirmen taşı (Marsela Plyaku arşivi)

3.4.3. Köprüler

3.4.3.1.Ali Paşa Köprüsü, Tepedelen Kalesi Köprüsü, Beçişt Köprüsü (Ura nen Kalenë Tepelenes, Ura e Beçishtit)

Yeri

Köprü Ergiri'ye bağlı Tepedelen'de, kalenin doğusunda, Viyosa (Vjosa) Nehri' üzrine inşa edilmiştir. Tepedelen Köprüsü veya Beçishtit Köprüsü adlarıyla da bilinen eser 40°17'51.9"N 20°01'26.0"E koordinarlarında yer almaktadır. Beçishtit adını Tepedelen ile Beçishtit köyünü bağladığı için almıştır. Köprünün kullanımına günümüzde de devam edilmektedir.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ilk olarak ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Malzeme

Kaidelerde kullanılan taş blokları 0,20 – 0,35 m. kalınlığında ve 0,35 – 0,50 m. uzunluğındadır[738]. Ayak kısımlarında ise kireç taşı 0,12 – 0,15 m. kalınlığında kesilerek kullanılmıştır. Bu taşlar kireç harcı ile tutturulmuştur. Ayakların en üst noktasında ise modern köprünün inşası sırasında yapılmış olan beton dikmeler görülmektedir.

Mimari tanımı

Doğu-batı yönünde uzanan yapı düz köprüler grubuna girmektedir. 240 m. uzunluğundaki köprünün yedi adet ayağa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayakları birbirine bağlayan kemerler tamamen yıkılmıştır. Köprü günümüzde yaya yolu olarak kullanılmaya devam etmektedir (Foto. 3. 186).

Köprünün baş kısımları ve 2, 3, 5 ve 7 numaralı ayaklar özgün halindedir. 4 ve 6 numaralı ayakların sadece alt kısımları günümüze ulaşabilmiş, 1 numaralı ayağın ise sadece yıkıntıları görülebilmektedir. Ayaklar arasındaki açıklıkların ölçüleri batıdan doğuya doğru 42.90 m., 13.70 m., 22,20 m., 17.80 m. 12,05 m. 14.80 m. 20.85 m. ve 50,70 m.dir[739].

Ayakların her biri Roma döneminden kalma kaideler üzerine oturmaktadır. Kaidelerin selyaran ve topukları üçgen şeklinde yapılmıştır. Her bir kaide farklı ölçülere sahiptir. 1 numaralı kaide yıkılmış olmasına karşın 10,70 m. uzunluğunda ve 4 m. genişliğinde, 2 numaralı kaide 14 m. uzunluğunda ve 8,90 m. genişliğinde, 3 numaralı kaide 14 m. uzunluğunda ve 9,90 m. genişliğinde, 4 numaralı kaide 15 m. uzunluğunda ve 13 m. genişliğinde, 5 numaralı kaide 11 m. uzunluğunda ve 4 m. genişliğinde, 6 numaralı kaide 6,80

---

[738] http://imk.gov.al/Pageis/Default.aspx (erişim tarihi: 23.12.19).

[739] Köprünün geniş yatağı ve yüksek debisi nedeniyle detaylı bir şekilde ölçü alınamamıştır. Bu nedenle ölçüler şu kaynaklardan alınarak aktarılmıştır: Shtylla, 2013: 65, IMK arşivi 3919 numaralı dosya.

m. uzunluğunda ve 3,40 m. genişliğinde, 7 numaralı kaide ise 5,10 m. uzunluğunda ve 3,50 m. genişliğindedir. Kaidelerin üzerine oturan ayakların memba yüzleri yarım daire şekilli olup mansap tarafları düz bırakılmıştır (Çizim 3. 80).

Kaidelerde kullanılan taş blokları 0,20 – 0,35 m. kalınlığında ve 0,35 – 0,50 m. uzunluğındadır. Ayak kısımlarında ise kireç taşı kullanılmış olup taşlar 0,12 – 0,15 m. kalınlığında kesilmiştir. Bu taşlar kireç harcı ile tutturulmuştur[740]. Ayakların en üst noktasında ise modern köprünün inşası sırasında yapılmış olan beton dikmeler görülmektedir.

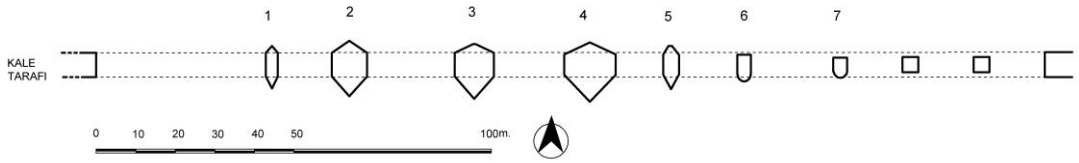

Çizim 3. 80 Tepedelen Köprüsü, plan [741]

Foto. 3. 186 Tepedelen Köprüsü

Foto. 3. 187 Tepedelen Köprüsü, 4 numaralı ayak, memba tarafından

[740] http://imk.gov.al/Pageis/Default.aspx (erişim tarihi: 23.12.19).
[741] IMK arşivi 3919 numaralı dosya.

Foto. 3. 188 Tepedelen Köprüsü, 4 numaralı ayak, mansap tarafından

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamakla birlikte yapının kesin inşa tarihi de bilinmemektedir. Eserde kullanılan malzemeye bakıldığında üç farklı inşa aşaması izlenebilmektedir. Köprü kaidelerinde kullanılan büyük boyutlu kesme taşlar Roma dönemine tarihlendirilebilir. Nitekim Arnavutluk'ta Osmanlı döneminde inşa edilmiş hiçbir köprünün ayağında bu tarz iri kesim taşlar kullanılmamamıştır. IMK'daki dosyasında köprü ayakları çok kemerli köprülerin inşa edilmeye başlandığı M.S. 1.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmişlerdir[742]. Shtylla da bu kanıyı destekler nitelikte Yunan tarihçi Polibi'nin (M.Ö. 200-120) anlattıklarından yola çıkarak M.Ö. 198 yılında Roma-Makedonya savaşı sırasında burada bir köprü olduğunu söylemektedir. Ancak bu köprünün ahşaptan yapıldığını ve şimdiki köprünün Roma teknolojisinin gelişmesiyle birlikte 1. veya 2. yy.da inşa edilmiş olabileceğini aktarmaktadır[743].

Tepedelen'i ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi kalenin harap durumda olduğundan ve yanından yokuş aşağı inerek nehri gemilerle karşıya geçtiklerinden bahsetmektedir[744]. Evliya Çelebi'nin, gemilere bindikleri yerin hemen yanında yer alan köprüden bahsetmemesi, köprünün ayaklarının yıkılarak sular altında kalmış olmasıyla açıklanabilir.

Bu kaidelerin üzerine inşa edilmiş olan köprü ayaklarında ise daha küçük kesimli, düzgün kare prizma şekilli taşlar kullanılmıştır. Bu tarz ve ebatlardaki taşların Arnavutluk sınırları içerisinde Osmanlı döneminde sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

---

[742] IMK Arşivi 3919 numaralı dosya.
[743] Shtylla, 2013: 65.
[744] Evliya Çelebi, 2013: 356.

1804 yılında Tepedelen'i ziyaret etmiş olan William Martin Leake Viyosa (Vjosa) Nehri üzerinde uzanan yıkık köprüden bahsederek kemerlerin üç yıl önce su altında kaldıklarını şimdi ise geçici olarak ahşap bir yol ile ulaşımın sağlandığını aktarmaktadır[745].

Bölgeyi 1813 yılında gezmiş olan Holland köprünün en son 1812 yılındaki sel esnasında yıkıldığını ve şimdiye kadar onarılmadığını söylemektedir. Ali Paşa, Holland'a köprü için görüşünü sorunca Holland da buraya yüzen bir köprü inşa edilmesini önermiştir. Ali Paşa ise bunun daha önceden önerildiğini ve Avrupalı bir mühendisin bunun imkânsız olduğunu kendisine bildirmesi üzerine bu fikirden vaz geçerek doğduğu yer olan Tepedelen'e daha sağlam ve kalıcı bir eser inşa ettirmek istediğini söylemiştir[746].

Yine 1814 yılında buraya gelmiş olan Hughes, Ali Paşa'nın 1500 kese harcayarak onardığı[747] köprünün yaklaşık iki yıl önce büyük çaplı bir taşkın sebebiyle yıkılarak sadece pitoresk ayaklarının geride kaldığını söylemektedir[748]. Hughes kitabın başka bir basımında bu köprünün inşasında görev almış olan Selim Ağa adlı bir mühendisten bahsetmektedir[749].

Yukardaki veriler ışığında köprünün ikinci inşa aşaması 1801-1803 yılları arasına tarihlendirilebilinir.

Köprünün gördüğü son onarım R. 10 Şubat 1303 (M. 22 Şubat 1888) tarihinde tamamlanmıştır. 70 sene önce yıkılmış olan köprü eski temeller üzerine müceddeden inşa edilmiştir. Bu onarım çalışması üç yıl sürmüş olup toplamda 387.044 kuruş 8 para masraf edilmiştir. Bu meblağın 178.809 kuruş 24 parası senet karşılığı nafia tahsisatından, 43.073 kuruş 12 parası civar belediyelerin sandıklarından, 142.720 kuruş 21 parası iane-i ahaliden (halkın bağışlarından) ve 22.000 kuruş ve kusuru da satılan eşyalardan elde edilmiştir. Taş, kireç ve kerestenin nakliyesi gibi işler Tepedelen halkı tarafından yaplmıştır. Bunlara ek olarak Tepedelen kazasından 15.949 kişin köprü inşaatında çalıştırılmıştır. Ancak bu kişilerin ne gibi işlerde görev aldıkları bilinmemektedir[750].

R. 11 Şubat 1303 tarihli belgede kimden ne kadar bağış alındığı, nereli olduklarıyla beraber kaydedilmiştir. Bunlar içinde en çok bağışı yapanlar olarak Ergirili Bekir Efendi (200 lira), Tepedelen'in İsyar Karyesinden İbrahim Ağa (120 lira) ve Yanya kazasının ileri gelenlerinden Ahmet Hulusi Efendi (89 lira) öne çıkmaktadır. Bekir Efendi ve Ahmet Hulusi

---

[745] Leake, 1815: 31.
[746] Holland, 1815: 496.
[747] Shtylla, Ali Paşa'nın köprüyü onarması için Yunan, İngiliz ve İtalyan mühendisler ile birlikte mühendis Petro Koçari'yi de görevlendirdiğini aktarmaktadır. Shtylla, 2013: 66.
[748] Hughes, 1920: 248-249.
[749] Selim Ağa, Bailey adında İngiliz bir beyefendinin oğludur. Babasının yaptığı aşk evliliğinden dolayı ona kırılarak İstanbul'a gelmiş burada Müslüman olup kendisine Türk bir eş almış ve inşaat mühendisi olmak için çalışmıştır. Tepedelen'e yaptığı bu sefer onun hayatına malolmuştur. Hatırı sayılır bir yorgunluk ve Ramazan orucu sırasında seyahat etmek zorunda kaldığı için, hiç alışık olmadığı şiddetli sefalet içerisine gömülmüştür. Hughes, 1830: 373.
[750] BOA, İ. DH. 1081/84847.

Efendi için üçüncü rütbeden, İbrahim Ağa için ise beşinci rütbeden mecidi nişanı istenmektedir [751].

Belgelerden takip edilebildiği kadarıyla köprü bu onarımdan sonra bir kez daha yıkılmıştır. R. 7 Eylül 1314 (M. 18 Eylül 1898) tarihli Ticaret ve Nafia nezaretinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen tezkireden köprünün inşası için bir münakasa yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu münakasaya iki Fransız firma katılmıştır. Bunlardan Vilvebakalan adlı şirketin Dersaadet vekili Mösyö Atsiyo tarafından 97 adet Osmanlı altını teminat olarak bırakılmıştır. Ancak şirketin Dersaadetteki yeni vekili olan Mösyo Rolyer'do anlaşmayı imzalamakta çekimser kalmış ve bunun üzerine ise verilen depozitoya el konulmuştur[752].

Anlaşılan köprü onarılamamış ve 1904 yılında köprüyü görmüş olan Edith Durham eseri sekiz ayaklı, kırık bir köprü olarak tarif etmiştir[753] (Foto. 3. 189).

Eserdeki başka bir döneme işaret eden diğer bir iz ise taş örme ayakların üzerine yapılmış olan modern asma köprü ve onu taşıyan beton dikmelerdir. Bu eklentinin kesin tarihi bilinmemekle birlikte İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılmış olduğu kaydedilmiştir[754].

Foto. 3. 189 Tepedelen, Viyosa Nehri, Edith Durham, 2 Nisan 1904[755]

Değerlendirme

Köprü ilk olarak Roma döneminde inşa edilmiş olmakla beraber sonraki devirlerde de kullanımına devam edilmiştir. Seyyahların ve arşiv belgelerinin verdiği bilgilere göre Osmanlı dönemi içerisinde de gerek Ali Paşa yönetimi sırasında gerekse sonrasında birçok kez yıkılıp yeniden inşa edilen köprü günümüzde kullanılmaya devam etmektedir.

---

[751] BOA, İ. DH. 1081/84847.
[752] BOA., HR. TH. 217/44.
[753] Durham, 1905, 236.
[754] IMK Arşivi 3919 numaralı dosya.
[755] http://www.albanianphotography.net/durham/ed004.htm (erişim tarihi: 13.01.2021)

3.4.3.2.Çiminxhit Taş Köprüsü (Ura e Gurit e Çiminxhit)

Yeri

Köprü 40°05'17.2"N 20°21'34.7"E koordinatlarında Skore-Sopik-Hllomo üçgeninin ortasında yer almaktadır. Kuzey-güney yönlü uzanan köprünü günümüze sağlam durumda ulaşmıştır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Yapıda malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar kare prizma plakalar halinde kesilip ince yüzü dışa getirilerek dizilmiştir. Eserin tabliye kısmında ise yine kireç taşları kullanılmış, bu sefer de dikdörtgen prizma şeklinde kesilen taşların ince ve uzun yüzleri yolu oluşturacak şekilde yukarı getirilerek dizilmiştir.

Mimari Tanımı

Eser tek gözlü olarak inşa edilmiş olup dik köprüler grubuna girmektedir. Tabliye kısmı 25 m. uzunluğunda ve 3 m. genişliğindedir. Taliyenin iki yanında korkuluk duvarına ait izler bulunmaktadır (Foto. 3. 192).

Köprünün yarım daire kemeri 11.6 m. açıklığa ve su seviyesinden 7,40 m. yüksekliğe sahiptir. Kemer kare prizma kesilmiş taşların dar yüzünün dışa gelecek şekilde iki sıra halinde dizilmesiyle oluşturulmuştur. Alttaki sıra 0,48 m. üstteki sıra ise 0,40 m. kalınlığa sahiptir. Kemer, tempan duvarından 0,05 m. içeride yer almaktadır. Kemerin iki yanında boşaltma gözleri vardır. Her iki göz de 2 m. genişliğinde ve 1,70 m. yüksekliğindedir(Foto. 3. 191). Güneydeki gözün 0,70 m. kadarı toprakla kaplanmıştır. Köprünün tabliyesi zeminden 7,40 m. yüksektedir (Çizim 3. 81).

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Shtylla yapının 18.yy.ın sonlarına doğru Ali Paşa tarafından inşa ettirildiğini aktarmaktadır[756]. Ancak bu bilgi için hiçbir belge veya kayıt ortaya koymamaktadır. Sadece ortaçağda Ergiri, Suhë, Selckë, Skore, Çatistë, Sopik, Voshtine rotasını izleyen yolun bir parçası olduğunu yazmaktadır.

---

[756] Shtylla, 2013: 170.

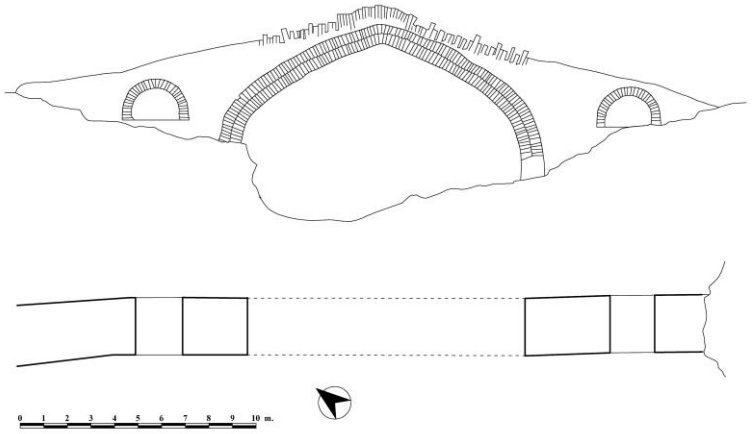

Çizim 3. 81 Çiminxhit Taş Köprüsü, cephe ve plan

Foto. 3. 190 Çiminxhit Taş Köprüsü, mansap tarafından

Foto. 3. 191 Çiminxhit Taş Köprüsü, boşaltma gözlerinden biri

Foto. 3. 192 Çiminxhit Taş Köprüsü, tabliye

Değerlendirme

Yapı tek gözlü, dik köprüler grubuna girmektedir. Kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemekle birlikte diğer köprülerden ayırıcı bir özelliğe sahip değildir.

3.4.3.3.Dunavat Köprüsü (Ura e Dunavat)

Yeri

Köprü Ergiri Kalesi'nin güneyinde 40°04'19.5"N kuzey ve 20°8'24.8"E doğu koordinatlarında yer almaktadır. Kalenin dibinden geçen dere yatağının üzerine konumlandırılmıştır. Kale ile Dunavat Mahallesini bağladığı için bu adı taşımaktadır. Günümüzde köprünün yürüyüş yolu genişletilmiş ve araç trafiğine açılmış durumdadır (Foto. 3. 193, Foto. 3. 194).

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Eserde malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar kare prizmalar halinde kesilerek ince yüzü dışa getirilerek dizilmiştir. Sadece kemer alınlığında kullanılan taşlar daha düzgün kesimli ve dışa gelen yüzleri daha enlicedir.

Mimari Tanımı

Yapı düz ve tek gözlü köprüler grubuna girmektedir. Orijinal genişliğinin 3,5 m. olduğu tespit edilebilen köprü daha sonraki bir dönemde 1,6 m.lik bir genişletmeye maruz kalmak suretiyle toplamda 5,1 m. genişliğe sahiptir. Köprünün uzunluğu ise yaklaşık 8 m.yi

bulmaktadır. Köprünün korkuluk duvarı bulunmamaktadır. Yarım daire kemerli gözün açıklığı 2,15 m. zeminden yüksekliği ise 5,31 m. dir (Çizim 3. 82**,** Çizim 3. 83).

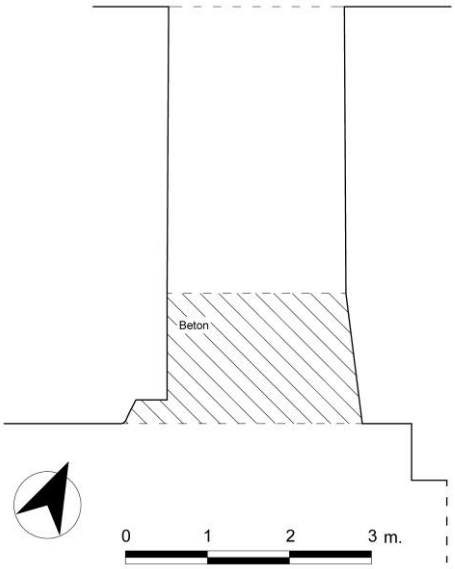

Çizim 3. 82 Dunavat Köprüsü, plan

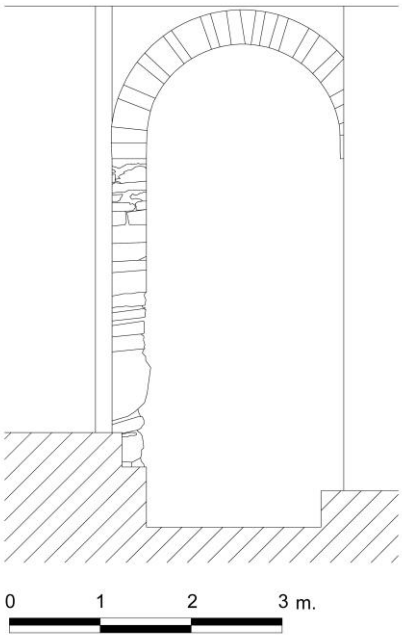

Çizim 3. 83 Dunavat köprüsü, batı cephe

Foto. 3. 193 Dunavat Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 194 Dunavat Köprüsü, mansap tarafı

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Ancak IMK'nın sayfasında köprü hakkında verilen kısa bilgide köprünün Aqif Zerzebil adlı bir zengin tarafınan inşa edildiği bildirilmektedir[757]. Yapılan araştırmada sözü edilen kişi hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak bölgeyi 1812/13 yılında ziyaret etmiş olan Holland (Çizim 3. 84) ve 1832/33 yılında Ergiri'ye gelmiş olan Wordsworth'un (Çizim 3. 85) çizimlerinde köprüyü görebilmekteyiz. Bu çizimlerden yola çıkılarak yapı da en geç 18.yy.ın sonlarına veya 19.yy. başlarına tarihlendirilebilir.

Değerlenidirme

Yapı tek gözlü, düz köprüler grubuna girmektedir. Bilinmeyen bir tarihte genişletilerek, üzerine asfalt dökülmüş ve araç yolu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde de bu işlevini devam ettirmektedir.

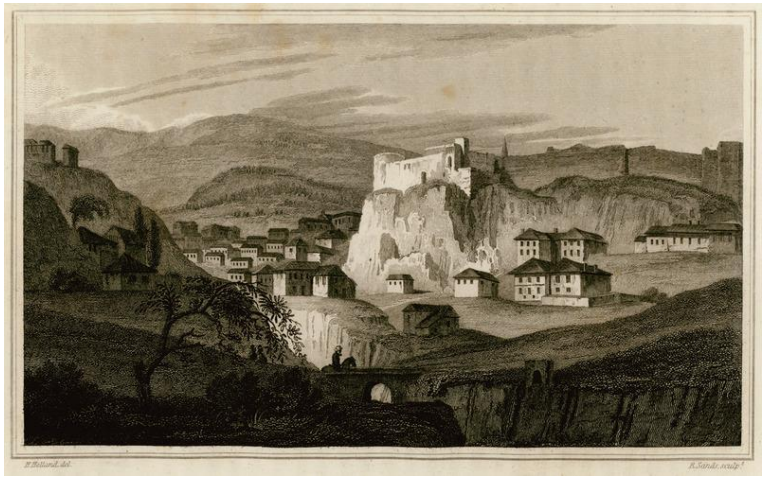

Çizim 3. 84 Dunavat Köprüsü, 1812/13[758]

[757] http://imk.gov.al/Pageis/Default.aspx (erişim tarihi: 23.12.19).
[758] Holland, 1815: 488.

Çizim 3. 85 Dunavat Köprüsü, 1832/33[759]

3.4.3.4.Gline Köyü Köprüsü (Ura ne Fshatin Grapsh)

Yeri

Köprü Ergiri'den Yunanistan'a giden yol üzerinde, 39°56'56.5"N 20°15'30.1"E koordinatlarında Drino Nehri'nin kolu olan "lumin e Thatë" (Kuru Nehir, Kseropotamos) üzerine inşa edilmiştir. Köprü anayoldan Gline köyüne ulaşımı bağladığı için bu adla anılmaktadır. Sağlam bir şekilde günümüze ulaşabilen eser artık kullanılmamaktadır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Eserde malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar kare prizmalar halinde kesilerek ince yüzleri dışa gelecek şekilde dizilmiştir. Kemerleri oluşturan taşların yüzeyleri dikdörtgen şekillidir. Sadece kemerlerin kilit taşları üçgen bir şekilde yontulmuştur. Tabliye yolunda ise yine dikdörtgen prizma taşlar kullanılmış, uzun ve dar yüzleri yolu oluşturacak şekilde dizilmiştir.

Mimari Tanımı

Eser dört gözlü düz köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 195, Foto. 3. 196). Köprü toplamda 41,90 m. uzunluğundadır. Köprünün korkuluk duvarı olmamakla birlikte tabliye kısmı 2,05 m. genişliğindedir.

---

[759] Wordswoth, 1882: 92.

Köprünün gözleri yarım daire kemerli olup açıklıkları batıdan doğuya doğru birinci kemer 7,20 m. genişliğinde 3,45 m. yüksekliğinde, ikinci kemer 6,26 m. genişliğinde ve 3,46 m. yüksekliğinde, üçüncü kemer 6,60 m. genişliğinde ve 1,70 m. yüksekliğinde, dördüncü kemer ise 4,50 m. genişliğinde ve 1,60 m. yüksekliğe sahiptir. Kemer alınlıkları 0,70 – 0,72 m. arasında değişiklik göstermektedir. Alınlığın üstü 0,08 m.lik ince bir çerçeve ile kaplanmıştır. Kemerler tempan duvarından 0,02 m. içeride yer almaktadır. Kemerler arasına üç adet ayak konumlandırılmıştır. Bu ayakların, batıdan doğuya doğru, birincisi 1,80 m., ikincisi 2,34 m., üçüncüsü ise 2,70 m. kalınlığa sahiptir. Ayakların selyaranları ve topukları üçgen şekilli olarak yapılmıştır. Selyaran ve topuklar ayak boyunca yükselmektedir. Memba tarafındaki selyaranların daha sivri olduğu dikkat çekmektedir (Çizim 3. 86).

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. IMK'dan aldığımız yapıya ait bilgi fişinde köprünün 1897'de Piskoposluk ve Grapsh köyü arasındaki bağlantıyı sağladığı yazmaktadır. Bu durumda köprüyü 19.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmek doğru görünmektedir.

Değerlendirme

Yapı dört gözlü düz köprüler grubuna girmektedir. Kesin inşa tarihi bilinmemekle beraber 19.yy.ın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Köprü mimari kugusu, inşa tekniği ve malzemesi bakımından bölgedeki diğer köprülere benzemektedir. Sadece köprü kemerleri taşın tek sıra halinde örülmesiyle oluşturulmuş ve kemer alınlığı bir sıra taş bantla çevrelenmiştir.

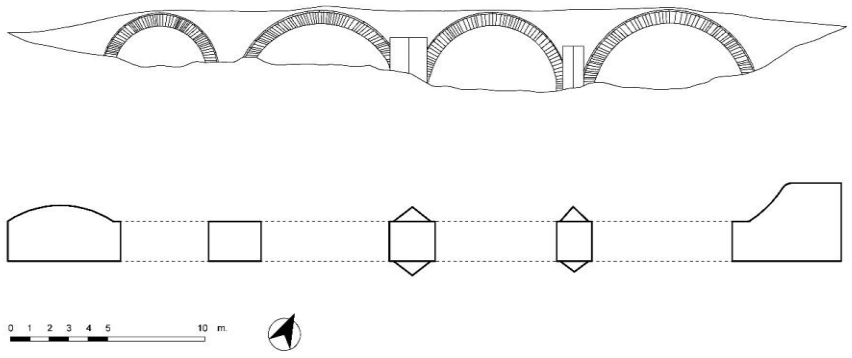

Çizim 3. 86 Gline Köprüsü, plan ve cephe

Foto. 3. 195 Gline Köprüsü, mansap tarafı

Foto. 3. 196 Gline Köprüsü, memba tarafı

3.4.3.5.Haskove Köyü Köprüsü (Ura ne Fshatin Haskove)

Yeri

40°00'30.0" kuzey 20°12'13.6" doğu koordinatlarında, Ergiri'den Yunanistan'a giden anayolun (Rruga Gjirokaster-Janinë) 10. kilometresinde, Haskove köyünün girişinde yer almaktadır. Köprü, köyü Ergiriden Yanya'ya giden ana yola bağlamaktadır. Yapı günümüzde kullanılmamakla beraber orijinal halini muhafaza etmektedir.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Köprüde malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar kare prizma plakalar halinde kesilip ince yüzleri dışa gelecek şekilde dizilmiştir. Sadece korkuluk duvarında belli

aralıklarla dikey hatıl oluşturacak yekpare dikdörtgen taşların kullanıldığı görülmektedir. Tabliye kısmı ise belli bir standarta göre kesilmemiş geniş yüzeyli taşların zemine döşenmesiyle meydana getirilmiştir. Döşeme boyunca belirli aralıklarla tabliye yolunu enine bölen taş sıralarının dizildiği görülebilmektedir.

Mimari Tanımı

Eser iki gözlü dik köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 197). Tabliye kısmının uzunluğu 27.50 m. genişliği ise 1,98 m.dir. Köprü zeminden 5 m.ye kadar yükselmektedir. Tabliye kısmının iki yanındaki korkuluk duvarları zemine kadar yıkılmış sadece 0,15 – 0,30 m. arasında değişen yükseklikteki kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir. Korkuluğun genişliği 0,15 m.dir. Yine bakiyelerden anlaşıldığı üzere korkulukta belirli aralıklarla dikey hatıl oluşturacak yekpare dikdörtgen taşlar kullanılmıştır (Foto. 3. 199).

Köprü iki gözlü olarak inşa edilmiştir. Gözler yarım daire kemerlidir. Köprünün doğudaki kemeri 7,67 m. genişliğinde ve 3,50 m. yüksekliğinde, batıdaki kemeri ise 6,50 m. genişliğinde ve 3 m. yüksekliğindedir. Kemer alınlıkları 0,55 m. kalınlığındadır ve üzeri 0,05 m.lik ince bir taş sırası ile çerçevelenmiştir. Kemerler tempan duvarından 0,02-0,03 m. kadar içeriden başlamaktadır. İki kemer arasındaki ayak 0,90 m. genişliğindedir. Ayağın ön yüzündeki selyaran ve arka yüzündeki topuğu üçgen şekillidir (Çizim 3. 87).

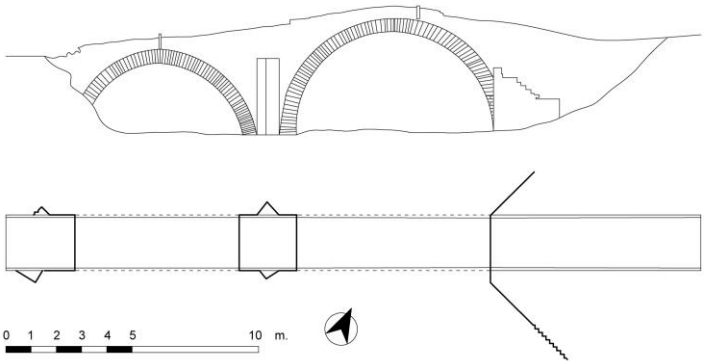

Çizim 3. 87 Haskove Köprüsü, plan ve cephe

Foto. 3. 197 Haskove Köprüsü, memba tarafı

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Köprü köyün ova tarafına bağlantısını sağlamaktadır. Yapılan kaynak taramasında köyün tarihiyle ilgili hiçbir belge ve bilgiye rastlanmamıştır. Ancak köprünün bölgede imar faaliyetlerinin yoğun olduğu Tepedelenli Ali Paşa'nın yönetimi döneminde yani 18.yy. sonu ile 19.yy. başında yapıldığı düşünülmektedir. Shtylla da köprünün inşa tarihinin kesin olarak bilinememekle birlikte bölgede imar faaliyetlerinin doruğa ulaştığı 19.yy.da inşa edilmiş olabileceğini öne sürmektedir[760].

Değerlendirme

Yapı iki kemerli dik köprüler grubuna girmektedir. Malzeme ve teknik açısından böledeki diğer köprülerle benzerlik göstermektedir.

Foto. 3. 198 Haskove Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 199 Haskove Köprüsü, tabliye

[760] Shtylla, 2013: 162.

3.4.3.6.Hoshtove Köyü Köprüsü (Ura e Gurit e Hoshtevës)

Yeri

Eser Hoshteve köyü ile Lliarë köyleri arasından akan Zagorie Irmağı üzerinde yer almaktadır. 40°12'49.8"N 20°14'10.6"E koordinatlarında konumlandırılan köprü kuzey-güney yönlü olarak uzanmaktadır. IMK arşivindeki bilgilere göre Ergiri'den Premedi'ye bağlanan ticaret yolu üzerinde yer almaktadır[761]. Yapı işlevini yitişmiş olmasına rağmen günümüze sağlam durumda ulaşabilmiştir.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Yapıya ulaşım sağlanamadığından malzemesi tespit edilememiştir. Taranan kaynaklarda da bu konu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Mimari Tanımı

Yapı tek gözlü dik köprüler grubuna girmektedir. Bölgenin dağlık arazisinden dolayı yapıya ulaşılamadığından köprü hakkındaki bilgiler IMK arşivinde yer alan 3846 numaralı dosyaya dayanılarak aktarılmıştır.

Köprünün tabliye kısmı 28 m. uzunluğunda ve 2,4 m. genişliğindedir. Köprünün kuzey ucundan 3,40 m. kadar bir kısmı batıya doğru 6°'lik bir kıvrım yapmaktadır. Tabliye boyunca her 0,60 - 0,80 m. arasında farklı renkte taşlardan oluşan enine bantlar kullanılmıştır.

Tabliyenin her iki tarafında 0,20 m. genişliğinde ve 0,65 m. yüksekliğinde korkuluk duvarları yer almaktaydı. Tabliye duvarı kısmen yıkılmış şekilde günümüze ulaşabilmiştir. Bakiyelerinden korkuluk duvarının, dikdörtgen prizma şekilli taşların uzun ve geniş yüzeylerinin yanyana dizilmesi suretiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Köprü kemeri 14,50 m. genişliğinde ve zeminden kemer karnına kadar 8,25 m. yüksekliğindedir. Kemer yüzü bölgedeki diğer örneklere benzer şekilde iki katlı olarak örülerek oluşturulmuştur. Alt kattaki 0,56 m. genişliğinde üst kattaki ise 0,55 m. genişliğinde bir kemer alınlığına sahiptir (Çizim 3. 88).

Kemerin hemen yanında bir adet boşaltma gözü yer almaktadır. Bölgedeki diğer örneklerden farklı olarak göz çeyrek daire şeklinde oluşturulmuştur. Yüksekliği 1,50 m. genişliği ise 2,10 m.dir. Kemer alınlığı ise 0,50 m. kalınlığa sahiptir (Foto. 3. 200).

---

[761] 3846 numaralı dosya: Gjirokastër (Ergiri) - Erind - Çajup - Ura e Hoshtevës - Hoshtevë - Gjurmëmushka - Buhaj - Lipë – Përmet.

Tarihlendirme

Eser üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Ancak Ahmet Müfit Bey eserinde 1766 yılında Ali Paşa'nın Avlonya mutasarrıfı ile girdiği mücadelede güçsüz düştüğü bir sırada Hoshtovë köyüne sığınma talebinde bulunduğu ve köydeki Hristiyanların bu talebi kabul ettiği yazmaktadır. Kurd Ahmed Paşa'nın köye asker göndermesi üzerine Ali Paşa buradan kaçarak Delvine mutasarrıfı Kaplan Paşa'nın korumasına girmiştir. Metnin devamında Ali Paşa'nın köylülerin yapmış olduğu bu iyiliğin karşılığını misliyle mükâfatlandırıldığı aktarılmıştır[762]. Buradan yola çıkarak bu mükâfatlar arasında köprü inşasının da yer aldığı savlanabilir.

Köprü dağlık bir bölgede yer aldığından etrafında da pek fazla bir eser bulunmamaktadır. Yakınında yer alan Hoshtovë köyündeki Havariler Kilisesi (Kisha e Shën Apostujve) içerisinde de 1841 tarihli duvar resimleri olduğu düşünüldüğünde[763] bu yaklaşım akla yatkın gelmektedir. Nitekim bu tarihlerde bir kilisenin inşa edilmiş veya yenilenmiş olması belli bir nüfus yoğunluğuna ve bu tarihlerde bir imar hareketliliğine işaret etmektedir. Bu durumda köprüyü 18.yy.ın sonu ile 19.yy. başlarına tarihlendirmek mümkün görünmektedir.

Değerlendirme

Yapı tek kemerli dik köprüler grubuna girmektedir. Malzeme ve teknik açısından bölgedeki diğer köprülerle benzerlik gösteren köprünün ayırıcı özelliği çeyrek daire şekilli boşaltma gözüdür.

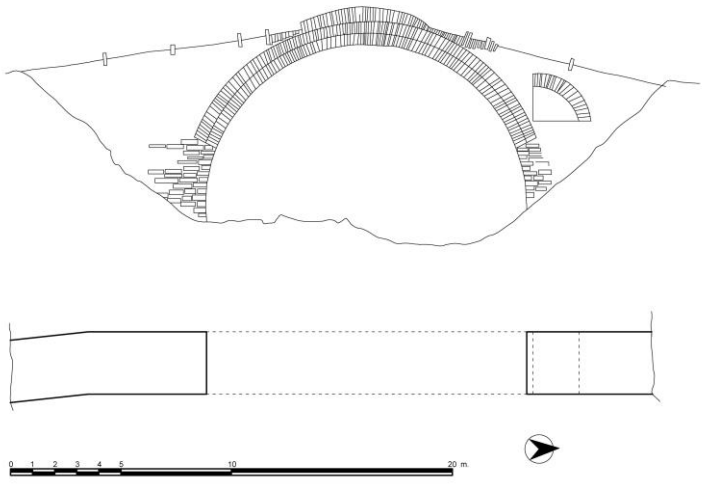

Çizim 3. 88 Hoshtove Köprüsü, plan ve cephe (IMK. Arşivi'nden)

[762] Ahmed Müfid, 1324: 40.
[763] IMK arşivi 3846 numaralı dosya.

Foto. 3. 200 Hoshtove Köprüsü [764]

3.4.3.7.Kaçarellos Köprüsü (Ura e madhe e gurit e Kaçarrelos mbi lumin Kaçarrel)

Yeri

Kaçarellos Köprüsü Ergiri'ye bağlı Pogon kasabasının Hllomo köyünde yer almaktadır. Kaçarel Nehri üzerine inşa edilmiş olan köprü 40°04'07.3"N 20°21'46.0"E koordinatlarında konumlandırılmıştır. Hllomo köyünden köprüye ulaşım sağlanamadığı için eserin günümüzdeki durumu incelenememiştir. Eser tanımlanırken Valter Shtylla'nın aktardığı veriler kullanılmıştır[765].Shtylla makalesinde köprünün atıl durumda kaldığını yazmaktadır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Yapıya ulaşım sağlanamadığından malzemesi tespit edilememiştir. Taranan kaynaklarda da bu konu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

---

[764] http://www.droni.al/wp-content/uploads/2018/02/ura-e-gurit-hoshtove.jpg (erişim tarihi: 04.01.2020).
[765] Shtylla, 1989: 117-118.

Mimari Tanımı

Eser iki gözlü dik köprüler grubuna girmektedir. Tabliye kısmının uzunluğu 36 m. genişliği ise 2,90 m.dir. Köprünün büyük gözü 16,35 m. genişliğinde ve 8,20 m. yüksekliğinde, küçük gözü ise 8.15 m. genişliğinde ve 4 m. yüksekliğindedir (Çizim 3. 89). Köprünün iki gözünün de birleştiği orta ayağının, her iki yüzünün tabliyeye yakın kısmında küçük dikdörtgen birer niş yer almaktadır. Shtylla bu nişlerin, günümüze ulaşamamış kitabeler için açılmış olduğunu söylemektedir (Foto. 3. 201).

Araştırma sırasında elde edilen fotoğraflardan köprü tabliyesinin iki yanında korkuluk duvarlarının yer aldığı ancak bunların hasarlı bir şekilde günümüze ulaşabildiği anlaşılmaktadır (Foto. 3. 203). Ayrıca tabliye döşemesinde belirli aralıklar dizilmiş bantlar sisteminin bu köprüde de uğgulandığı görülebilmektedir. Buna ek olarak Shtylla'nın çizimlerinden köprünün orta ayağının menba ve mansap yönlerinde üçgen şekilli selyaran ve topukları olduğu gözlenmektedir.

Shtylla makalesinde köprünün büyük olan kemerinin karnından yaklaşık 1 m. uzunluğunda bir zincir sarktığını ve bu zincirin de ucunda 0,16 m. uzunluğunda bir çanın asılı olduğunu yazmaktadır. Metnin devamında bu çanın şiddetli bir rüzgâr estiği zaman çalarak yolcular için bir uyarı niteliği taşıdığını yazmaktadır.

Tarihlendirme

Eser üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Günümüzde işlevini yitirmiş olan yapının tarihi hakkında Shtylla, köprünün Drinos vadisi yerleşimlerini Yunanistana bağlayan ortaçağ kervan yolları üzerinde yer aldığını söyledikten sonra muhtemelen Tepedelenli Ali Paşa tarafından 19.yy.ın başlarında inşa edilmiş olduğunu belirtmektedir[766]. Başka bir yerde ise 18.-19.yy. tarihlerini vermektedir[767]. Kesin bir tarihlendirme yapmak için köprü hakkında elimizde yeterli veriler bulunmamaktadır.

Değerlendirme

Köprü iki kemerli dik köprüler grubuna girmektedir. Malzeme ve teknik açısından diğer köprülerle benzerlik göstermektedir. Köprünün diğerlerinden ayırıcı özelliği güney cephesi üzerine yerleştirilmiş kitabeliğidir. Yapının kitabesi hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

---

[766] Shtylla, 1989: 117-118.
[767] Shtylla, 2013: 169.

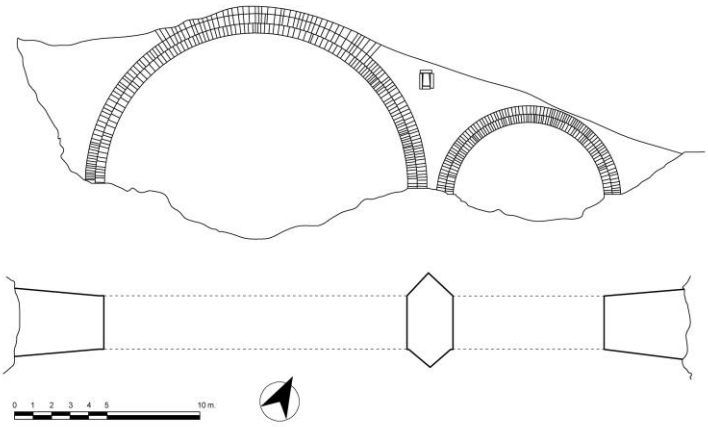

Çizim 3. 89 Kaçarellos Köprüsü, cephe ve plan [768]

Foto. 3. 201 Kaçarellos Köprüsü, mansap tarafı (Marsela Plyaku arşivinden)

Foto. 3. 202 Kaçarellos Köprüsü, kitabelik [769]

[768] Shtylla, 1989: 117.
[769] Shtylla, 1989: 118.

Foto. 3. 203 Kaçarellos Köprüsü, tabliye (Marsela Plyaku arşivinden)

3.4.3.8.Kadiut Köprüsü (Ura Kadiut)

Yeri

Köprü Premedi'ye bağlı bir köy olan Benjë'de yer almaktadır. 40°14'39.7"N 20°25'56.9"E koordinatlarında bulunmakta olan eser kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Günümüzde işlevini kaybetmiş olan köprü bölgenin termal sularından faydalanmaya gelen turistlere evsahipliği yapmaktadır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

İşlevini yitirmiş olan köprünün batısında Benjë-Novosele köyü doğusunda ise Ogdunan köyü yer almaktadır.

Malzeme

Eser kireç taşı ile inşa edilmiştir. Taşlar sadece kemerde düzgün kare prizmalar halinde kesilerek dar ve uzun kenarları dışa gelecek bir düzende dizilmiştir. Yapının geri kalan kısmında ise kaba yonu taşlar kullanılmış olup örgüde herhangi bir düzen gözlenmemiştir. Malzeme kireç harcı ile tutturulmuştur.

Tabliye kısmının döşemesinde pomza taşı kullanılmıştır. Tabliye boyunca uzanan döşemenin iki kenarında nehir taşları enine bantlar halinde dizilmiştir.

Mimari Tanımı

Yapı tek gözlüdür ve dik köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 204, Foto. 3. 205).

Tabliye kısmı 33,70 m. uzunluğunda ve 3 m. genişliğinde olan köprünün yüksekliği su seviyesinden 8 m.ye kadar çıkmaktadır (Foto. 3. 206). Eserin yarım daire kemerli gözü 14,50

m. genişliğinde ve 7 m. yüksekliğindedir. Kemer alınlığı 0,55 m. genişliğindedir. Kemer tempan duvarından 0,05 m. kadar içerde yer almaktadır. Kemerin yanında 2,53 m. genişliğe ve 3 m. yüksekliğe sahip bir adet boşaltma gözü vardır. Köprünün korkuluk duvarı günümüze ulaşamamıştır ancak izleri görülebilmektedir (Çizim 3. 90).

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. İnşa tarihi ve banisiyle ilgili herhangi bir kayda da rastlanmamıştır. Sadece IMK'nın sayafasında 18.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Ancak bu tarihleme için hiçbir kanıt öne sürülmemiştir[770].

Shtylla yapıyı 1715 yılında inşa edilmiş olan Librazhd Köprüsü'yle, 19.yy.'ın ilk yarısında inşa edilmiş olan Tiran Tabaklar Köprüsü'yle ve Mokër'deki Golikut Köprüsü'yle karşılaştırmış ve sonuç olarak köprüyü 18.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmiştir[771].

Köprünün 1,5 km kuzeybatısında Benje köyü içerisinde 19.yy.a tarihlendirilen Meryem Ana Kilisesi (Kisha Shen Merise) yer almaktadır. Yaklaşık 1,7 km kadar güneydoğusunda ise yine başka bir Meryem Ana Kilisesi (Ikonostası në Kishën e Shën Mërise Ogdunan) bulunmaktadır. Bu kiliselerden güneydoğudaki 18.yy.a, kuzeybatıdaki ise 19.yy.a tarihlendirilmektedir[772]. Bu durumda köprünün iki eser arasındaki konumu göz önüne alındığında 19.yy.a tarihlendirilmesi daha uygun görülmektedir.

Değerlendirme

19.yy.da inşa edildiği tahmin edilen yapı tek kemeli dik köprüler grubuna girmektedir. Teknik ve malzeme olarak bölgedeki diğer örneklerle benzerlik göstermektedir.

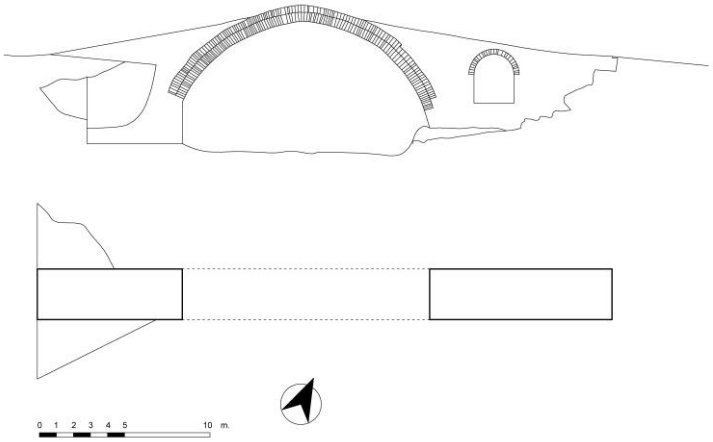

Çizim 3. 90 Kadiut Köprüsü, cephe ve plan

[770] http://imk.gov.al/Pageis/Default.aspx (erişim tarihi: 23.12.19).
[771] Shtylla, 1977: 104.
[772] http://imk.gov.al/Pagies/Default.aspx, 18.01.2020.

Foto. 3. 204 Kadiut Köprüsü, mansap tarafı

Foto. 3. 205 Kadiut Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 206 Kadiut Köprüsü, tabliye

Premedi 1941 yılında İtalya-Yunanistan savaşları sırasında bombalanmış, bu bombardıman sırasında ise köprünün kuzeybatıdaki ayağı hasar görmüştür. Yaz aylarında suyun azaldığı sırada ayağın zemine yakın kısmında meydana gelen boşluk doldurulmuştur

(Foto. 3. 207, Foto. 3. 208). Bu dolgu yapılırken ana kaya ile daha sağlam bir bağlantı kurmak amacıyla demir çubuklar kullanılmıştır[773].

Foto. 3. 207 Kadiut Köprüsü, onarımdan önce [774]

Foto. 3. 208 Kadiut Köprüsü, ayağın 2019'daki durumu

3.4.3.9.Kordhoces Köprüsü (Ura e Kordhoces, Ura e Kollorces)

Yeri

Köprü 40°03'40.0"N kuzey ve 20°10'24.3"E doğu koordinatlarında Ergiri'den Kordhoce'ye giden yolun 3. km.'sinde Drino Nehri'nin kolu üzerine doğu-batı yönünde uzanır bir şekilde inşa edilmiştir. Köprü ortaçağda Ergiri'yi Libohova ve Zagori-Pogon yönüne giden kervan yollarına bağlamaktaydı[775]. Yapı günümüze sağlam bir durumda ulaşmıştır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Köprüde malzeme olarak kireç taşı kullanılmış, tabliye kısmının zemin döşemesinde ise bazalt taşı kullanıldığı görülebilmektedir. Taşlar kare prizmalar halinde kesilip ince yüzü dışa getirilerek dizilmiştir. Sadece korkulukta 0,70-0,80 m. aralıklarla dikey hatıl oluşturacak şekilde 0,30 m. yüksekliğinde ve 0,07 m. kalınlığında yekpare dikdörtgen taşların kullanıldığı görülmektedir. Sonradan yapılan onarımlarda düzgün kare prizma taşların yerine moloz taşların kullanıldığı gözlenmiştir.

---

[773] Shtylla, 2013: 238 – 239.
[774] Shtylla, 2013: 238.
[775] Shtylla, 2013: 245.

Mimari Tanımı

Köprü beş gözlü olarak inşa edilmiştir. Gözler sivri kemerlerle oluşturulmuştur. Yapı düz köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 209, Foto. 3. 210).

Köprü 78.5 m. uzunluğundadır, ancak köprü bitiminden sonra devam eden tabliye kısmı ile birlikte zemin döşemesi 103 m.ye kadar uzanmaktadır. Tabliye kısmı 2,70 m. genişliğindedir ve dere yatağının zemininden yaklaşık 7,50 m. yükseklindedir. Tabliye kısmının iki tarafında da 0,65 m. yüksekliğinde ve 0,20 m. kalınlığında taş örgü korkuluk duvarı bulunmaktadır. Tabliye ve korkuluk duvarlarıyla beraber köprü toplamda 3,10 m. kalınlığa ulaşır (Çizim 3. 91, Foto. 3. 212).

Köprünün kuzey cephesinin ortasında yer alan balkon içten içe 1,05 m. genişliğinde ve 0,30 m. derinliğindedir. Balkonun alt kısmı yan yana dizilmiş üç adet yarım daire kemerle hareketlendirilmiştir (Foto. 3. 211).

Köprünün beş adet kemeri vardır. Bu kemerler iki katlı olacak şekilde örülmüştür. Alt sıradaki 0,25, üst suradaki ise 0,35 m. olmak üzere kemer çevre duvarı toplamda 0,60 m. kalınlığa ulaşmaktadır. Yine kemer çevre duvarı üzerindeki kancalar dikkati çekmektedir. Bu kancalar alt sıradaki kemerler üzerine tutturulmuş ve her kemerde dörder adet olmak suretiyle yerleştirilmiştir. Doğudan batıya doğru kemerlerin ölçüleri şu şekildedir: birinci kemer 10,30 m. genişliğinde ve 3,10 m. yüksekliğinde, ikinci kemer 10,70 m. genişliğinde ve 7,04 m. yüksekliğinde, üçüncü kemer 9,88 m. genişliğinde ve 6,60 m. yüksekliğinde, dördüncü kemer 9,30 m. genişliğinde ve 5,95 m. yüksekliğinde, beşinci kemer ise 9,90 m. genişliğinde ve 6,05 m. yüksekliğindedir. Kemerler tempan duvarından 3-4 cm. kadar içeride olup köprü korkuluğuna geçişte silme veya kornişe yer verilmemiştir.

Dört adet köprü ayağının memba ve mansap yönünde yer alan selyaran ve topukları üçgen şekilli olup ayak boyunca, boşaltma gözlerinin hemen altına kadar yükselmektedir. Nisan 2017 tarihli restorasyon raporunda ayak kaidelerinin ağaç kazıklar üzerine oturtulduğu ve bu kazıkların birbirine dikdörtgen profilli ahşap hatıllarla tutturulduğu yazmaktadır. Onarım raporunda bu kazıkların meşe ağacından yapıldığı not edilmiştir[776].

Ayakların hemen üzerinde boşaltma gözleri yer almaktadır. Batıdan doğuya doğru birinci göz 2 m. genişliğinde 2,35 m. yüksekliğinde, ikinci göz 2 m. genişliğinde 2,42 m. yüksekliğinde, üçüncü göz 1,60 m. genişliğinde 1,95 m. yüksekliğinde, dördüncü göz ise 1,60 m. genişliğinde ve 2,15 m. yüksekliğindedir. Boşaltma gözlerinin tümü yarım daire kemerlidir.

---

[776] IMK arşivi 2114 numaralı dosya.

Tabliye kısmı Arnavutluk'ta sıkça kullanılan, düzensiz bir biçimde kesilmiş, dikdörtgen veya kare prizma taşların ince ve uzun yüzlerinin yolu meydana getirecek şekilde dizilmesiyle oluşturulmuştur (Foto. 3. 212).

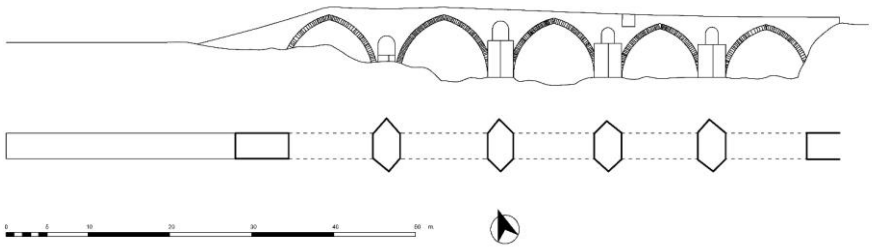

Çizim 3. 91 Kordhoces Köprüsü, cephe ve plan

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır.

Eserin en seçkin özelliği Arnavutluk'taki diğer köprülerde bulunmayan balkonudur. Balkon, Osmanlı mimarisinde 14.yy.da. 19.yy.a kadar (Bursa Nilüfer Hatun Köprüsü -14.yy., Edirne Şihabeddin Paşa Köprüsü-1451, Yugoslavya-Vişegard Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü – 1577, Babaeski Sultan Dördüncü Murat Köprüsü – 1633, Edirne Yeniköprü – 1842[777]) kullanılan bir öge olduğundan tarihlendirme için yetersiz kalmaktadır.

Shtylla ise köprü hakkında yerel halkın katkısıyla 19.yy.ın başında inşa edildiğine dair bir görüş sunmaktadır[778].

Kemer biçimiyle Osmanlı düzeni gösteren köprünün bir benzeri de Arnavutluk'un Berat şehrinde Kurt Ahmet Paşa tarafından H. 1199 (1784/5) yılında yaptırılmış olan Gorica Köprüsü'dür[779]. Kordhoce Köprüsü'nün de şehri imar eden ve alt yapısını oluşturmaya çalışan Tepedelenli Ali Paşa'nın oldukça etkin ve nüfuzlu olduğu döneminde, yani 18.yy. sonu veya 19.yy. başlarında inşa edilmiş olduğu öne sürülebilir.

Köprü 2008 ve 2018 tarihlerinde restorasyondan geçmiştir. 2008 yılındaki onarımda korkuluk duvarları ve tabliye döşemesi yenilenmiştir. Bu yenileme çalışmaları sırasında korkuluk duvarlarında 0,10 m. kalınlığında kireç taşı kullanılmış ve bu malzeme yine kireç harcıyla tutturulmuştur[780]. 2018 tarihindeki çalışmalar ise daha çok köprünün sağlamlaştırılması üzerine yapılmıştır[781].

Değerlendirme

Beş gözlü düz köprüler grubuna giren yapı malzeme ve teknik olarak diğer köprülerle benzerlik göstermektedir. Kuzey cephesi üzerine yerleştirilmiş balkon ayırıcı özelliğidir.

---

[777] Çulpan, 2002: 8.
[778] Shtylla, 2013: 245.
[779] Çulpan, 2002: 187.
[780] IMK arşivi 2114 numaralı dosya, 2006 tarihli restorasyon projesi.
[781] IMK arşivi 2114 numaralı dosya, 2017 tarihli restorasyon projesi.

Foto. 3. 209 Kordhoces Köprüsü, memba tarafından

Foto. 3. 210 Kordhoces Köprüsü, mansap tarafından

Foto. 3. 211 Kordhoces Köprüsü, balkon

Foto. 3. 212 Kordhoces Köprüsü, tabliye

3.4.3.10. Limar Köyü Kale Köprüsü (Ura e kalasë në fshatin Limar)

Yeri

Eser Premedi'ye bağlı Limar köyünün güneybatısında 40°15'08.8"N 20°10'17.8"E koordinatlarında, Viyosa (Vjosa) Nehri'nin kollarından biri olan Zagories Nehri üzerinde yer almaktadır.

Günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olan köprü işlevini yitirmiş durumdadır. Eserin kuzeydoğusunda Limar köyü vardır. Batı kısmında ise günümüzde herhangi bir yerleşim görülememektedir.

IMK'da köprüye ait dosya içerisindeki raporda köprünün Limar'ın doğusunda yer alan Maleshova bölgesini ile Peştan'a (Peshtan) ve daha da ileride Tepedelen-Klissura (Këlcyrë) ulusal yoluna bağladığı yazmaktadır. Shtylla ise Zagoria Nehri vadisini Viyosa (Vjosa) ve Drin (Drino) vadilerine bağlayan bir kervan yolu üzerinde konumlandığını aktarmaktadır[782].

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Köprü kemeri 0,10-0,14 m. kalınlığa sahip ponza taşı ile inşa edilmiş, taşlar kireç harcı ile tutturulmuştur. Kemeri oluşturan taşlar dar ve uzun yüzleri dışa gelecek şekilde dizilmiştir.

Tempan duvarında ise kaba yonu ve moloz taşların kullanıldığı seçilebilmektedir.

Köprünün korkuluk duvarı günümüze ulaşamamasına rağmen her 0,80 m.'de bir pomza taşından kısa sütunlar görülebilmektedir.

---

[782] Shtylla, 2013: 148.

Tabliye kısmında ise 0,60 m. kalınlığında pomza taşları kullanılmış ve taşların farklı dizilimiyle her 1 metrede bir tabliyeyi enine kesen bantlar oluşturulmuştur[783].

Mimari Tanımı

Eser tek gözlü olarak inşa edilmiş olup dik köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 213). Toplamda 34,60 m. uzunluğunda olan köprünün tabliyesi 2,70 m. genişliğindedir (Foto. 3. 214). Köprünün korkuluk duvarı sağlam olarak günümüze ulaşamamış, geriye sadece tabliyenin iki tarafındaki bakiyeleri kalmıştır.

Köprü gözü 22 m. genişliğindedir. Zeminden kemer karnına yükseklik ise 18,50 m.dir. Köprü kemeri zemin seviyesinden yaklaşık 7,50 m. yukarıdan başlamaktadır. İki sıra halinde örülmüş olan kemer 1,50 m. kalınlığındadır. Alttaki sıra 0,76 m. üstteki sıra ise 0,74 m. kalınlığa sahiptir. Kemer tempan duvarında içeride yer almaktadır (Çizim 3. 92).

Kemerin batısında bir adet boşaltma gözü yer almaktadır. Yarım daire kemerli boşaltma gözü 3,50 m. genişliğe ve 1,70 m. yüksekliğe sahiptir. Kemer alınlığı ise 0,60 m. genişliğindedir[784]. Kemerin üzerinde korkuluğa geçişte herhangi bir korniş veya silmeye dair bir ize rastlanmamıştır.

Köprü ilk yapıldığı aşamada daha dikti ancak zaman içerisinde her iki yanından da 1.5 m. kadar doldurulmuş, böylelikle tabliyesi daha düz bir görünüme kavuşturulmuştur[785].

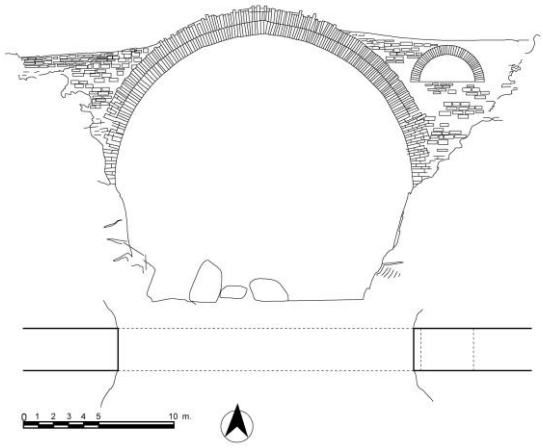

Çizim 3. 92 Limar Köyü Kale Köprüsü, cephe ve plan (IMK. Arşivi'nden)

[783] Malzeme ile ilgili bilgiler: Shtylla, 1977: 105.
[784] Yapıya ulaşım sağlanamadığından ölçüler ve fotoğraf IMK arşivindeki 1304 numaralı dosyadaki çizimlerden alınarak aktarılmıştır.
[785] Shtylla, 1977: 105.

Foto. 3. 213 Limar Köyü Kale Köprüsü, mansap tarafı (IMK. Arşivi'nden)

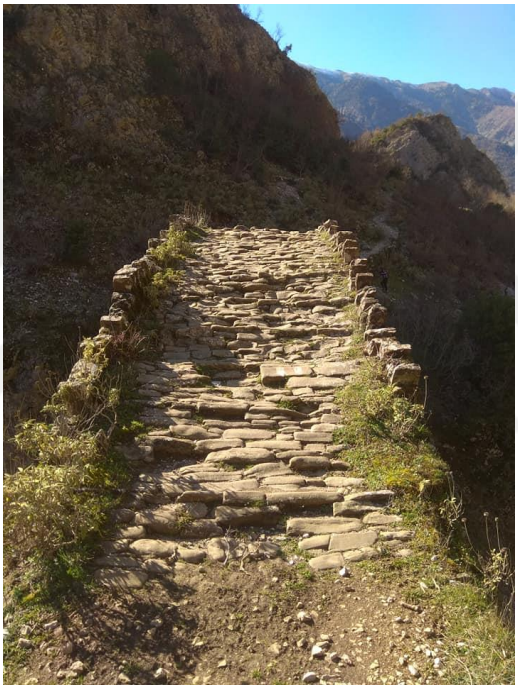

Foto. 3. 214 Limar Köyü Kale Köprüsü, tabliye[786]

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır.

IMK raporunda yapının muhtemelen 19.yy.ın başlarında Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır[787]. Shtylla da aynı tarihi ve bani adını anarak çocukluğu döneminde Ali Paşa'ya yardımlarından dolayı Zagoria halkına olan borcunu ödemek amacıyla köprüyü inşa ettirdiğini yazmaktadır[788]. Taranan kaynaklarda Zagoria halkı ile Ali Paşa arasındaki illişkiyi ortaya çıkaracak detaylı bilgiler bulunamamıştır.

---

[786] https://www.facebook.com/albturist.permet/photos/pcb.1482265208578913/1482264778578956 (erişim tarihi: 03.01.021).
[787] IMK arşivi 1304 numaralı dosya.
[788] Shtylla, 2013: 148.

Pouqueville 1806'da bölgeyi dolaşırken Maleşova Köprüsü'nden bahsetmektedir. Ancak bu köprünün Roma döneminden kalma olduğunu da aktarmaktadır [789]. Bu durumda köprü en en geç 18.yy.a tarihlendirilebilinir.

Değerlendirme

Yapı tek kemerli dik köprüler grubuna girmektedir. Mimari, malzeme ve teknik açısından bölgedeki diğer köprülerle benzerlik göstermektedir.

3.4.3.11. Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü (Ura ne Lagjes e siperme te Fshatin Limar)

Yeri

Köprü Limar Köyü sınırları içinde 40°15'31.8"N 20°10'37.1"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Köprünün kemer köşeliğinde "viti M 04" yazılı bir kitabe bulunmaktadır. IMK arşivinde köprüye ait dosyadaki raporda bu tarihin 1804 yılına işaret ettiği yazmaktadır[790]. Ancak Arnavutluk sınırları içerisinde bu kadar erken tarihli Arnavutça yazılmış bir diğer kitabeye daha rastlanmamasından kaynaklı olarak eserdeki yazıtın 1904 yılına işaret ettiği düşünülmektedir. Nitekim 19.yy.da Arnavutluk sınırları dâhilinde Osmanlı kimliği daha etkin olduğundan bu yüzyılda düzenlenmiş olan kitabeler de osmanlıca olarak yazılmıştır. Bunlara ek olarak köprünün cephesindekine benzer tarzda yazılmış diğer bir kitabe ise Pocomotit Çeşmesi üzerinde yer almaktadır. "V. 964" şeklinde işlenmiş olan yazıt daha geç tarihli olmasına rağmen benzer özellikler göstermektedir. Bu şekilde verilen tarihler 20.yy. özelliği olarak kabul edilebilinir.

Malzeme

Köprünün tabliyesi pomza taşı ve kireç taşının beraber kullanılmasıyla meydana getirilmiştir. Köprü kemeri üzerinde yer alan 0,05 m.lik kontur örgüsünde de yine kireç taşı tercih edilmiştir[791].

Mimari Tanımı

Köprü düz köprüler grubuna girmektedir. Tek gözlü olarak inşa edilmiştir (Foto. 3. 215). Uzunluğu 4,70 m. olan köprünün tabliye kısmının genişliği 1,30 m.dir (Foto. 3. 216). Köprü kemeri su seviyesinden 0,50 m. yukarıdan başlamaktadır. Aynı seviyeden kilit taşına kadar olan yüksekliği ise 1,90 m.yi bulmaktadır. Kemeri Arnavutluk'taki diğer örnekler gibi

---

[789] Pouqueville, 1820: 223.
[790] IMK arşivi 3091 numaralı dosya.
[791] Shtylla, 1977: 105.

iki sıra halinde oluşturulmuştur. Altta kalan taş sırası 0,26 m., üstteki ise 0,20 m. kalınlığındadır. Kemer yukarıdan 0,05 m. kalınlığında yatay bir şekilde dizilmiş taş sırasıyla çerçevelenmiştir. Köprü gözünü oluşturan iki sıra kemer örgüsünün üstteki 0,03 m. alttaki ise 0,06 m. olmak üzere tempan duvarından içeride yer almaktadır[792] (Çizim 3. 93).

Eserin kemeri biçim itibariyle ünik bir örnek oluşturmaktadır. Bu kemerin diğer bir benzeri ise Avlonya (Vlorë) sınırları içerisinde Gjorm kasabasının kuzeyinde yer alan Frengut Köprüsü'dür (Ura e Frengut).

Değerlendirme

Yapı tek kemerli düz köprüler grubuna girmektedir. İncelemeye alınan köprüler arasında tabliye uzunluğu ve genişliği bakımından en küçük ölçülere sahip olanıdır. Kemerinin üçgen şeklinde olması diğerlerinden ayırıcı bir özellik ortaya koymaktadır.

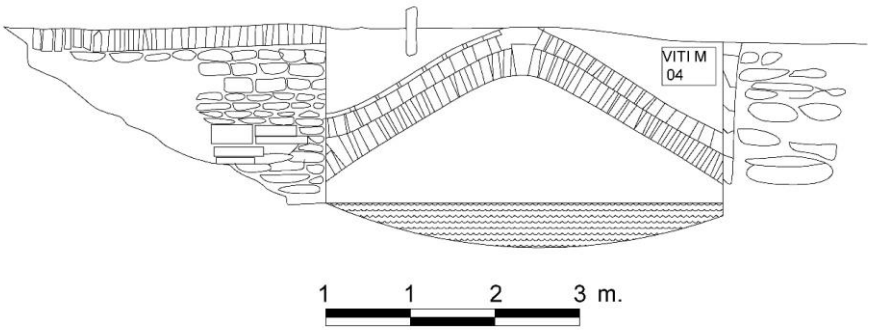

Çizim 3. 93 Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, cephe (IMK. Arşivi'nden)

Foto. 3. 215 Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü (Marsela Plyaku arşivinden)

[792] Yapıya ulaşım sağlanamadığından ölçüler IMK arşivindeki 3091 numaralı dosyadaki çizimlerden alınarak aktarılmıştır.

Foto. 3. 216 Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, tabliye (Marsela Plyaku arşivinden)

3.4.3.12. Mesid Köprüsü (Ura e Mesid)

Yeri

Köprü Ergiri Kalesi'nin güneyinde 40°04'18.5"N 20°08'21.8"E kordinatlarında yer almaktadır. Kalenin dibinden geçen dere yatağının üzerinde, Dunavat Köprüsü'nün batısına konumlandırılmıştır. Günümüzde yayalar tarafından kullanılmaya devam etmektedir.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Eserde kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Taşlar dikdörtgen prizmalar şeklinde kesilmiş, dar ve uzun yüzleri cepheyi oluşturacak şekilde dizilmiştir. Köprüde bölgedeki diğer örneklere göre daha kaba bir işçilik gözlenmektedir.

Mimari Tanımı

Eser tek gözlü olarak inşa edilmiştir ve düz köprüler grubuna girmektedir. Köprünün gözü yarım daire kemerlidir (Foto. 3. 217).

Köprü yaklaşık 7 m.lik bir uzunluğa sahiptir. Tabliye kısmı ise 2,32 m. genişliğindedir (Foto. 3. 219). Kemeri 2,75 m. yüksekliğindedir ve 1,72 m.lik bir genişliğe sahiptir. Kemer alınlığı 0,35 m., alınlık üstündeki çerçeve ise 0,08 m. kalınlığındadır. Kemer tabliye duvarından 0,05 m. içeride yer almaktadır (Çizim 3. 94). Günümüze kısmen hasar görmüş bir şekilde ulaşmış olan köprünün korkuluklarına dair bir iz görülmemiştir. Tabliye kısmının döşemesi günümüze ulaşamamıştır.

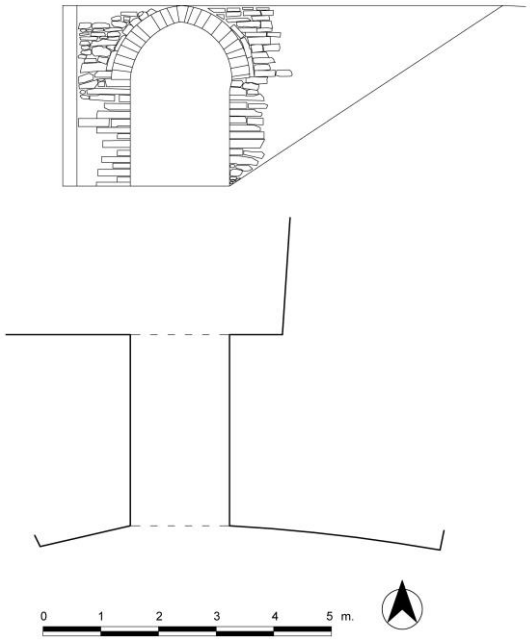

Çizim 3. 94 Mesid Köprüsü, cephe ve plan

Foto. 3. 217 Mesid Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 218 Mesid Köprüsü, mansap tarafı

Foto. 3. 219 Mesid Köprüsü, tabliye

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır.

Ancak IMK'nın sayfasında köprü hakkında verilen kısa bilgide köprünün Aqif Zerzebil adlı bir zengin tarafınan inşa edildiği bildirilmektedir. Yapılan araştırmada sözü edilen kişi hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Köprü harap durumda olduğundan sağlıklı bir tarihlendirme yapmak mümkün görünmemektedir. Dunavat Köprüsü'yle banilerinin aynı olduğu düşünüldüğünde bu köprü de 18.yy.ın sonlarına veya 19.yy. başlarına tarihlendirilebilinir.

Değerlendirme

Yapı tek gözlü düz köprüler grubuna girmektedir. Malzeme ve eknik açısından bölgedeki diğer köprülerle benzerlik göstermektedir.

3.4.3.13. Nivan Köyü Köprüsü (Ura e Nivanit)

Yeri

Eser Nivan köyü ile Nderan köyleri arasında 40°10'30.8"N 20°16'46.5"E koordinatlarında yer almaktadır. Luxheria ve Dropull ovasını Qafes se Çajupit üzerinden Zagoria'ya bağlamaktadır[793]. Zagorisë Nehri üzerinde sağlam bir şekilde durmakta olan köprü günümüzde işlevini yitirmiş durumdadır. Köprüye ulaşım sağlanamadığınan yapı hakkındaki bilgi ve çizimler IMK arşivindeki 3844 numralı dosyadan alınarak aktarılmıştır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

---

[793] Shtylla, 2013: 171.

Mazleme

Yapıya ulaşım sağlanamadığından detaylı inceleme yapılamamıştır. Taranan kaynaklarda da bu konu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Mimari Tanımı

İki kemerli olarak inşa edilmiş olan eser dik köprüler grubuna girmektedir. Köprünün tabliye kısmı 34 m. uzunluğunda ve 3,10 m. genişliğindedir. Tabliye zeminin oluşturan taş döşeme her 0,8 – 1 m.de bir yatay dizilen taş hatıllarla desteklenmiştir.

Köprünün korkuluk duvarları günümüze ulaşamamıştır ancak eski fotoğraflarda bakiyeleri görülebilmektedir. IMK arşivinde köprü hakkında tutulan dosyada yer alan verilere göre bu korkuluklar 0,4 m. yüksekliğinde ve 0,24 m. genişliğinde idi. Yine eski fotoğraflardan anlaşıldığı üzere korkuluk duvarı dik bir şekilde konumlandırılmış dikdörtgen prizma şekilli taşların ard arda dizilmesiyle oluşturulmuştur (Foto. 3. 220).

Foto. 3. 220 Nivan Köyü Köprüsü, korkuluklar (IMK. Arşivi'nden)

Köprünün ana kemeri 13,30 m. genişliğinde ve su seviyesinden kemer karnına kadar kadar 8,23 m. yüksekliğindedir. Kemer iki katlı bir şekilde örülmüş olup iç kemer alınlığı 0,58 m. dıştaki kemer alınlığı ise 0,49 m. kalınlığa sahiptir. Ana kemer tempan duvarından içeride yer almaktadır.

Daha küçük boyutlu olan diğer kemer ise 3,25 m. genişliğinde ve zeminden 2,60 m. yüksekliğindedir. Kemer tek katlı olarak örülmüş olup kemer yüzü 0,40 m. kalınlığındadır. İki gözün arasında yine yarım daire kemerli bir boşaltma gözü konumlandırılmıştır. Bu boşaltma gözü 2,10 m. yüksekliğinde ve 1,50 m. genişliğedir. Kemer alınlığı 0,35 m.dir. Boşaltma gözünün altında memba yönüne bakan üçgen şekilli bir selyaran yer almaktadır. Mansap tarafındaki topuk kısmı ise köşeli bir şekilde bırakılmış olup tempan duvarından 0,55 m. çıkıntı yapmaktadır (Çizim 3. 95).

Köprünün tempan duvarının güney cephesinin batı kenarında suyu ana kemere doğru yönlendiren ve cepheden 3 m. kadar taşıntı yapan kenar duvarı yer almaktadır.

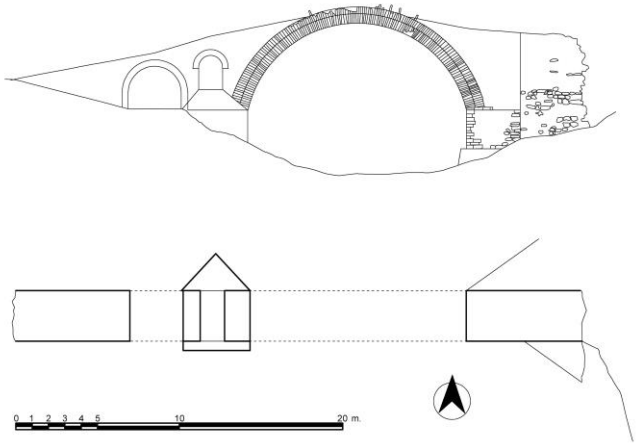

Çizim 3. 95 Nivan Köyü Köprüsü, cephe ve plan (IMK. Arşivi'nden)

Foto. 3. 221 Nivan Köyü Köprüsü, mansap tarafı (IMK. Arşivi'nden)

Foto. 3. 222 Nivan Köyü Köprüsü, memba tarafı[794]

[794] http://argjirolajm.net/zagori-restaurohet-ura-e-nivanit (erişim tarihi: 11.10.2020).

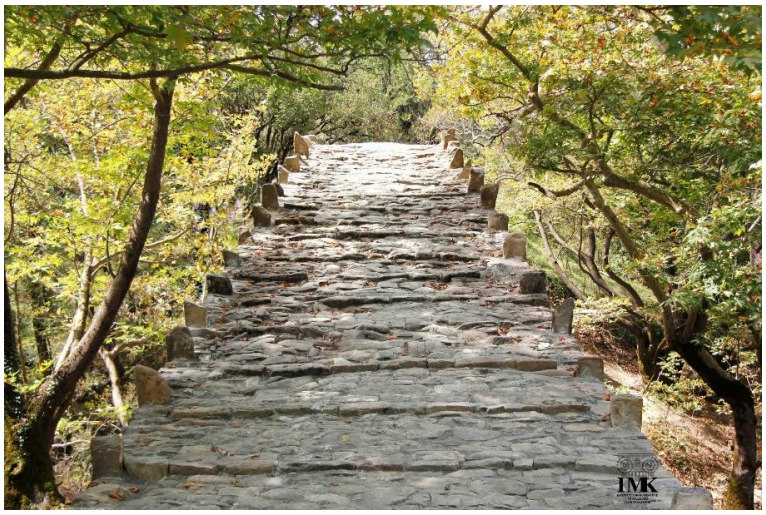

Foto. 3. 223 Nivan Köyü Köprüsü, tabliye[795]

Tarihlendirme

Köprüye dair herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Bugünkü Nivan köyü ile köprü arasında yer alana Nivan Shën Mërise manastırı 1777 tarihlidir[796]. Burdan yola çıkarak bölgedeki Hristiyan nüfusun en azından bu tarihlerde bir Manastır kurabilecek çoğunluğa ulaştığı söylenebilir. Bu bilgiyle bağlantılı olarak bir köprü ihtiyacının da bu tarihlerde doğmuş olabileceğini öne sürmek mümkün görünmektedir. Bu durumda köprü 18.yy.ın son çeyreğine tarihlendirilebilinir. Shtylla ise köprünün 19.yy.da Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa ettirildiğini aktarmaktadır[797].

Değerlendirme

Köprü iki kemerli dik köprüler grubuna girmektedir. Teknik, malzeme ve mimari açıdan araştırmaya konu olan diğer yapılara benzemektedir.

3.4.3.14. Novosele Köyü Köprüsü (Premedi-Benje) (Ura Në Përroin e Benjës)

Yeri

Eser Benje-Novosele köyünün yanından akan dere yatağı üzerine inşa edilmiştir. 40°14'56.0"N 20°25'12.3”E koordinatlarındaki köprü yolun değişmesi sebebiyle günümüzde kullanılmamaktadır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

---

[795] https://www.facebook.com/Imk.gov.al/posts/1337001819804949/ (erişim tarihi: 03.01.2021).
[796] Thomo, 1998: 148.
[797] Shtylla, 2013: 171.

Mimari Tanımı

Tek kemerli olarak inşa edilmiş olan eser düz köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 224). İki tarafındaki sarp yamaçları birbirine bağlayan köprünün tabliyesi 11,50 m. uzunluğunda ve 2,40 m. genişliğindedir (Foto. 3. 226). Köprünün kemer açıklığı 6,17 m. olup yüksekliği ise zeminden itibaren 5,90 m.dir. Köprüyü taşıyan kemer çift kat örülmüş olup alttaki kemer alınlığı 0,40 m. üstteki kemer alınlığı ise 0,25 m. kalınlığa sahiptir (Çizim 3. 96). Köprü kemeri tabliye duvarından 0,05 m. içeride yer almaktadır. Köprüde korkuluk duvarına ait herhangi bir ize rastlanmamıştır. Sadece tabliye kısmının doğu tarafında köprünün başlangıcını gösteren bir baba taşı yer almaktadır.

Köprünün en büyük özelliklerinden bir tanesi tabliye duvarı üzerinde dikey hatıllar oluşturmak amacıyla kullanılmış olan dikdörtgen profilli taşlardır. Bu taşlar yoğunlukla cephenin üst kısmında ve kemer örgüsünde kullanılmıştır.

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Konumunun merkezlere uzak olmasından dolayı yerel girişimle inşa edildiği söylenebilir. Osmanlı tipi özellikler gösteren köprünün kesin inşa tarihi belirlenememekle birlikte IMK sayfasında esere ait fişte 17.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Ancak bu tarihlendirme için hiçbir kanıt öne sürülmemiştir.

Shtylla yapıyı 17.yy. sonunda inşa edilmiş olan Makedonya-Kratova'da Tabaku Nehri üzerinde yer alan Grofçani ve Jokçiut köprüleriyle ve 16.yy. sonunda inşa edilen Bosna'daki Zepa (Zhepës) Köprüsü'yle karşılaştırarak Benje Köprüsü'nü 17.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmektedir[798].

Köprünün 350 m. kadar kuzeydoğusunda Benje köyü yer almaktadır. Köy sınırları içerisnde inşa edilmiş olan Meryem Ana Kilisesi (Kisha e Shën Mërisë, Benjë) 19.yy.a tarihlendirilmektedir[799]. Eğer bu kilisenin ilk defa inşa edildiği kabul edilirse bu dönemde köyün de yeni oluşmaya başladığı ve bu oluşum sırasında köprünün de inşa edilmiş olabileceği öne sürülebilinir. Ancak daha öncesinden burada bir kilise var olduğu, yani köyün tarihinin daha geriye gittiği düşünülürse ve 19.yy.da bir şekilde yeni bir kilise inşa etme ihtiyacı duyulmuşsa yapının bu inşa faaliyetleri sırasında ortaya çıkmış olabileceği de söylenebilinir.

Değerlendirme

Tek kemerli düz köprüler grubuna giren yapı malzeme ve teknik açısından diğer örneklerle benzerlik göstermektedir.

---

[798] Shtylla, 1977: 105.
[799] http://imk.gov.al/Pagies/Default.aspx, 18.01.2020.

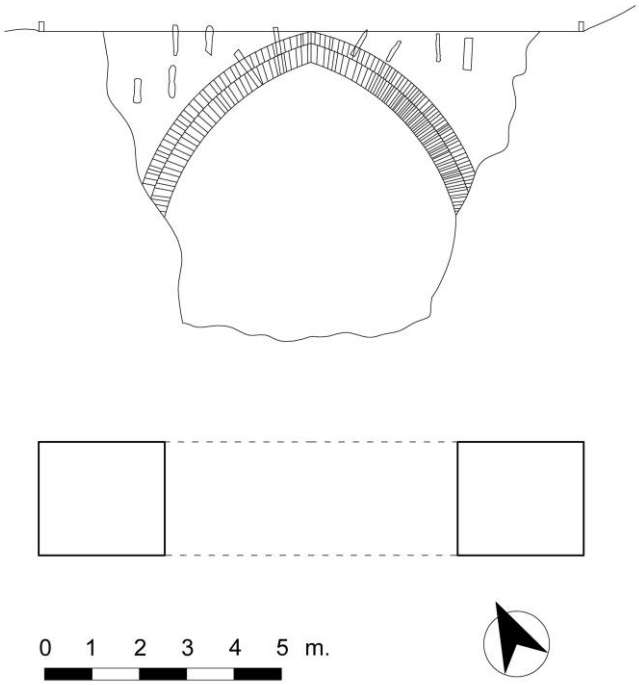

Çizim 3. 96 Novosele Köyü Köprüsü, cephe ve plan

Foto. 3. 224 Novosele Köyü Köprüsü, mansap tarafı

Foto. 3. 225 Novosele Köyü Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 226 Novosele Köyü Köprüsü, tabliye

3.4.3.15. Subaşı Köprüsü (Ura e Subashit)

Yeri

Köprü Ergiri'den Tepedelen'e giden ana yolun 16'ncı kilometresinde, yoldan 200 m. kadar içeride, 40°12'33.0"N 20°05'26.9"E kordinatlarında yer almaktadır. Drin (Drino) Nehri üzerinden geçen köprü günümüzde araç ve yaya trafiğine açıktır.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Malzeme

Köprü pomza taşı ile inşa edilmiştir. Malzeme ayaklarda ve kemerlerde düzgün kesme taş geri kalan kısımda ise moloz taş şeklinde kullanılmıştır. Ayrıca batıdaki ayağın topuk kısmının alt tarafında iri kesme taş blokların kullanıldığı görülebilmektedir.

Mimari Tanımı

Tek kemerli olarak inşa edilen eser dik köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 227). Tabliyenin toplam uzunluğu 84,70 m. genişliği ise 4,20 metredir (Foto. 3. 230). Doğu-batı yönü uzanan köprünün batı girişinde silindir şekilli bir baba taşı yer almaktadır. Köprünün kemeri çökmüş durumdadır. Ulaşımın devamlılığını sağlamak amacıyla yerine modern düz bir köprü yapılmıştır. Köprünün kalıntıları üzerinde orijinal korkuluk duvarına dair bir ize rastlanmamıştır. Sadece modern köprünün inşası sırasında demirden korkuluk eklendiği gözlemlenmiştir.

Yıkılan ana kemerin açıklığı 28.50 m.dir. Ana kemerin batısında üç adet sivri kemerli boşaltma gözü bulunmaktadır. Doğudan batıya doğru birinci göz 7,11 m. genişliğinde ve zeminden 5,55 m. yüksekliğinde, ikinci göz 4,69 m. genişliğinde ve 3 m. yüksekliğinde,

üçüncü göz de 3,85 m. genişliğinde ve 1,23 m. yüksekliğindedir. Ana kemerin doğusunda yer alan yarım daire kemerli boşaltma gözü ise 3,53 m. genişliğinde ve zeminden 3,87 m. yüksekliğindedir.

Ana kemerin her iki yanında hafifletme gözleri bulunmaktadır (Foto. 3. 228, Foto. 3. 229). Bu gözlerden köprünün batı yakasında yer alan iki tanesinin ölçüleri batıdan doğuya doğru şu şekildedir: birinci göz 2,50 m. genişliğinde ve 1,59 m. yüksekliğinde, iknci göz ise 2,50 m. genişliğinde ve 1,38 m. yüksekliğindedir. Aynı doğrultuda devam edilecek olursak köprünün doğu yakasındaki gözlerin ölçüleri de şu şekildedir: üçüncü göz 2,56 m. genişliğinde ve 1,77 m. yüksekliğinde, dördüncü göz 2,70 m. genişliğinde ve 1,40 m. yüksekliğinde, beşinci göz 2,98 m. genişliğinde ve 1,94 m. yüksekliğinde ve son olarak altıncı göz ise 2,90 m. genişliğinde ve 1,80 m. yüksekliğindedir (Çizim 3. 97).

Köprü gözünün iki yanında yer alan ayakların batıdakinin selyaranı ve topuk kısmı yarım daire şekillidir. Ayrıca batı ayağın batı cephesine bitişik 2 m. yüksekliğinde ve 3 m. genişliğinde ayağı desteklemek için yapılmış beton bir blok yer almaktadır. Doğudaki ayağın ise sadece menba tarafında üçgen bir sel yaran yapılmış, mansap tarafı ise düz bırakılmıştır.

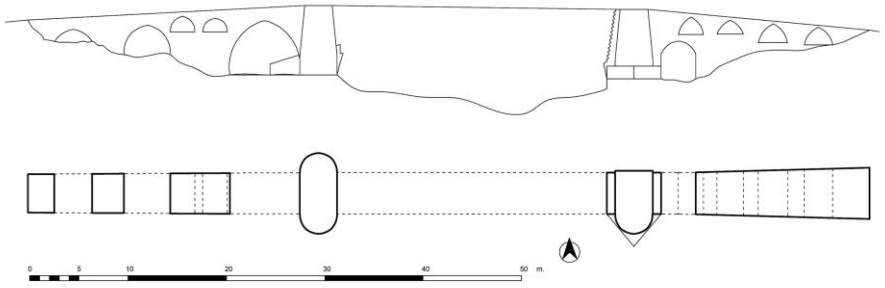

Çizim 3. 97 Subaşı Köprüsü, plan

Tarihlendirme

Ergiri-Tepedelen yolu üzerinden Labova köyü ile bağlatıyı sağlayan köprüye ait bir yazıt bulunmamaktadır. Köprüye dair ilk bilgiler Hobhouse tarafından aktarılmıştır. Erind'den Tepedelen'e doğru yola çıktıktan üç buçuk saat sonra taş yapıya sahip, oldukça yüksek ve dar bir köprünün üzerinden geçtiklerini yazan Hobhouse köprünün kötü durumda olduğunu da kaydetmiştir[800]. Köprü hakkındaki diğer aktarım ise Hughes'e aittir. Hughes, Ergiri'ye on bir mil (yaklaşık 18 km.) Tepedelen'e ise dokuz mil (yaklaşık 14,5 km) mesafedeki ovada yer alan ve Drin Nehri üzerindeki tek kemerli köprü ile yanındaki handan bahsetmektedir[801]. Ergiri ve Tepedelen arasında verilen mesafelere en uygun köprü budur. Bu anlatılardan yola çıkılarak, özellikle Hobhouse'un yıpranmış bir köprüden bahsetmesi eseri en azından 18.yy.ın sonu veya 19.yy.ın başına tarihlendirmemizi mümkün kılmaktadır.

[800] Hobhouse, 1858: 90.
[801] Hughes, 1830, 370.

R. 5 Eylül 1304 (M. 17 Eylül 1888) tarihli Yanya vilayetine gönderilen telgrafta Subaşı Köprüsü'nün Apostol Ziyapa Efendi tarafından onarıldığı, sadece iki yanına kaldırım döşenmesi ile korkuluklarının kaldığı ve 10 güne kadar bunların da tamamlanacağı yazmaktadır. Bu hizmetlerinden dolayı Apostol Efendi için üçüncü rütbeden bir nişan verilmesi istenmektedir[802].

Eserin banisi bilinmemektedir ancak adından yola çıkarak Osmanlı askeri sınıfına mensup biri tarafından inşa ettirilmiş olabileceğini söylenebilir.

Değerlendirme

Tek kemerli dik köprüler grubuna giren yapının günümüzde kemeri yıkılmış durumdadır. Tabliya kısmı ise asfalt dökülerek araç trafiğine açılmıştır.

Foto. 3. 227 Subaşı Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 228 Subaşı Köprüsü, memba tarafı, batı ucu

[802] BOA., İ. DH. 1104/86472.

Foto. 3. 229 Subaşı Köprüsü, mansap tarafı, doğu ucu

Foto. 3. 230 Subaşı Köprüsü, tabliye

3.4.3.16. Suhe Köprüsü (Ura e Zonjës, Ura e Suhës)

Yeri

Eser Pogon-Suhë yolunun kestiği dere yatağı üzerinde 40°03'55.6"N 20°15'43.6"E kordinatlarında, yer almaktadır. Günümüze bir kısmı yıkılmış olarak ulaşan köprü tamamen işlevini yitirmiştir.

Tarihi

Köprü üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Eser hakkında tarihlendirme yapmamıza yardımcı olacak herhangi bir arşiv kaydına veya başka bir yazılı kaynağa da rastlanmamıştır.

Malzeme

Köprünün kemerlerinde iri kesimli kum taşları kullanılırken geri kalan kısımlarda kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar birbirine kum ve kireç karışımıyla oluşturulan harçla tutturulmuştur.

Mimari tanımı

Dört gözü günümüze ulaşabilen yapı dik köprüler grubuna girmektedir (Foto. 3. 231). Eserin günümüze ulaşabilen kısmı 67,80 m. uzunluğındadır. Köprünün yüksekliği ise zeminden itibaren 7 m.yi bulmaktadır. Tabliye kısmının genişliği 3,70 m.dir. Korkuluk duvarlarının bakiyeleri görülebilmektedir.

Kuzey-güney yönünde uzanan köprünün aslında beş adet gözü olduğu bakiyelerden anlaşılmaktadır ancak en kuzeydeki kemeri yıkılmıştır. Gözlerin ortadaki üç tanesi yarım daire kemerli, güney uçtaki ise sivri kemerlidir. Yıkık olan kemerin az bir kısmı kalmasına rağmen kemer başlangıç noktası izlendiğinde yarım daire kemerli olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşabilen kemerlerin ebatları birbirinden farklıdır. Kuzeyden güneye doğru birinci kemer 9,80 m. genişliğinde ve zeminden 5,30 m. yüksekliğinde, ikinci kemer 12 m. genişliğinde ve zeminden 6,80 m. yüksekliğinde, üçüncü kemer 9,30 m. genişliğinde ve zeminden 5,65 m. yüksekliğinde, dördüncü kemer ise 5,80 m. genişliğinde ve zeminden 4,60 m. yüksekliğindedir.

Her iki kemerin arasında bir adet olacak şekilde toplamda dört adet boşaltma gözü köprü üzerine yerleştirilmiştir. Boşaltma gözleri yine kuzeyden güneye doğru sırasıyla 1,95 m. genişliğinde ve 3,20 m. yüksekliğinde, ikincisi 1,85 m. genişliğinde ve 3,80 m. yüksekliğinde, üçüncüsü 1,70 m. genişliğinde ve 4 m. yüksekliğinde, dördüncüsü ise 1,95 m. genişliğinde ve 3,25 m. yüksekliğindedir. Ortada yer alan iki boşaltma gözü kaş kemerli iken yanlardakiler yarım daire kemerli olarak yapılmıştır. Boşaltma gözlerinin altında kalan köprü ayaklarının menba yönünde üçgen selyaranlar yer almaktadır. Ayakların topuk kısımları ise düz bırakılmıştır (Çizim 3. 98).

Nehir yatağı zamanla genişlediğinden köprü yetersiz gelmiş ve işlevini yitirmiştir.

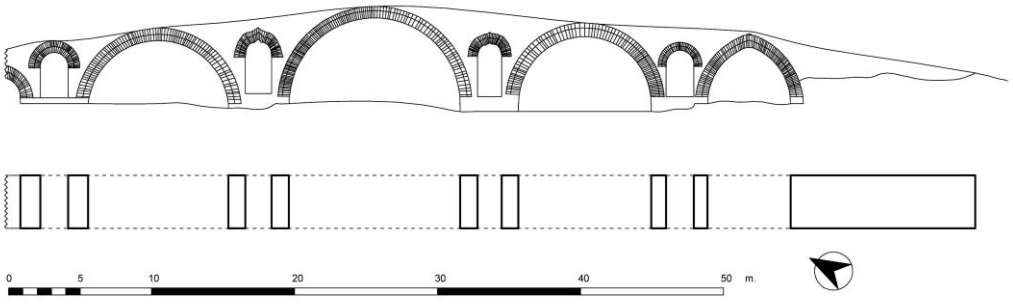

Çizim 3. 98 Suhe Köprüsü, plan ve cephe

Tarihlendirme

Köprü üzerinde dönemini ve yaptıranını belirten bir yazıt bulunmamaktadır. IMK'nın sayfasında yapıya ait fişte eser 1900'lere tarihlendirilmektedir. Kiel köprü üzerinde görülen gemi teknesi kemerlerin 18.yy. Osmanlı mimari özelliklerini yansıttığını aktarmaktadır.

Ancak gemi teknesi kemerler her ne kadar 18.yy. özelliği gösteriyor olsa da bu unsurun hemen Ergiri'nin ücra bir köşesinde yer alan bir köprüde kullanılmış olma olasılığı uzak görünmektedir. 19.yy.ın ikinci yarısında bölgeyi ziyaret etmiş olan Isambert, Suhe'den geçip Labovo köyüne giderken Nehri'ne doğru alçalmaya başladıklarında eseri görmüş ve köprüden harabe olarak bahsetmiştir[803]. Bu durumda köprüyü 18.yy. sonu veya 19.yy.ın başlarına tarihlendirmek daha akla yatkın durmaktadır.

Köprüyü 1967'de gören Kiel ise korkuluk duvarlarının yıkıldığını aynı zamanda tabliye döşemesinin de kaybolduğunu aktarmaktadır[804].

Değerlendirme

Yapı beş gözlü dik köprüler grubuna girmektedir. Köprünün boşaltma gözlerinde kaş kemer ile yuvarlak kemerin beraber kullanılması açısından yapı kendine has bir özellik sergilemektedir.

Foto. 3. 231 Suhe Köprüsü, memba tarafı

Foto. 3. 232 Suhe Köprüsü, mansap tarafı

3.4.4. Suyolları

Ergiri bölgesinde Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa edilmiş olan suyollarının üç bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Bu su yolu Ergiri'ye 12 km. uzaktaki Sopot dağından su tedariki için inşa edilmiştir[805] (Çizim 3. 99). Bunlara ek olarak Melani Tekkesi'nin arka tarafında da başka bir su yoluna ait parça bulunmaktadır.

Shtylla Ergiri Kalesi'ne kadar uzanan bu su yolunu detaylı bir şekilde incelemiştir. Su yolu ile ilgili bilgiler bu kaynaktan aktarılmıştır.

---

[803] Isambert, 1873: 871.
[804] Kiel, 1990: 144-145.
[805] Doempke, 2012: 37.

Öncelikle su yolunun inşasıyla ilgili kesin veriler mevcut değildir. Kalenin orta ve kuzeydoğu kısmını kapsayan ilk inşa aşaması 13.yy.ın ikinci çeyreğinde gerçekleşmiştir. 17.yy. sonuna doğru Ergiri'yi ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi hiçbir şekilde su yolundan bahsetmemektedir. Bu dönemde de su yolunun inşasıyla ilgili hiçbir gelişme olmadığı söylenebilir. Tepedelenli Ali Paşa dönemide kale güneye ve batıya doğru genişletilmiştir. Bu aşamada kalenin güneybatı ucuna su temini için su yolu da yapılmış olmalıdır[806].

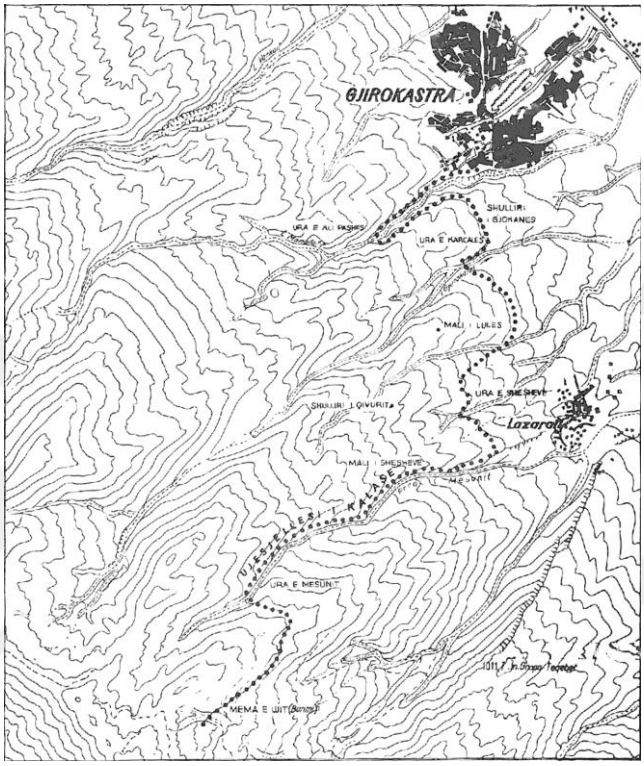

Çizim 3. 99 Kaleye giden su yolunun izlediği seyir[807]

Su yolu "Mema e Ujit" denilen kaynaktan çıkarak Mesunit dağının yanında geçerek Mesunit Köprüsü denilen köprüden akarsuyun karşı yakasına bağlanır (Bu köprü günümüze ulaşamamıştır). Shesheve ve Shulliri i Qivurit tepeleri arasından akan dere üzerinden tek kemerli bir köprüyle geçmektedir (Günümüzde köprü yıkılmıştır. Kalıntılardan ayak açıklığının 5 m. ve künklerin geçtiği köprü yolunun genişliğinin 2 m. olduğu anlaşılmaktadır. Köprü kireç taşından kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir). Buradan da Gjonakatës Nehri üzerinden Karcela Köprüsü'ne varan su yolu Lules dağı ile Shullirit dağlar arasından rotasına devam etmektedir. Buradan da Bufana Nehri üzerinde akmakta olan Ali Paşa Köprüsü'ne ulaşmaktadır. Ali Paşa Köprüsü'nden sonra künkler nehir yatağının sol yamacını takip ederek Dunavat mahallesinin merkezinde yer alan küçük kemerli köprüye kadar ilerlemekteydi (Bu küçük köprü 3,6 m. genişliğinde ve 2,3 m. yüksekliğindedir. Kemer cephesi ise 0,45 m.dir. Üst kısmı ise 1,75 m. genişliğe sahiptir.) (Foto. 3. 233). Künkler köprünün üstünden geçtikten

[806] Shtylla, 1980: 69.
[807] Shtylla,1980: 76.

sonra eski Qerebashit (Çeribaşı) evinin kapısına kadar izleri takip edilmektedir. Bu konut su yolunun sona erdiği kalenin güneybatı ucuna çok yakın bir konumdadır. Bu evin avlusundaki kuyuda su dinlendirilip kaleye yönlendirilmekteydi[808] (Çizim 3. 99).

Foto. 3. 233 Dunavat Köprüsü[809]

3.4.4.1.Karcela Köprüsü (Ura e Karcales)

Karcela Köprüsü Ali Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu su yolunun bir parçasını oluşturmaktadır. İki gözlü köprü kemerlerinin üst kısımları yıkılmış şekilde günümüze ulaşabilmiştir. Köprünün büyük kemeri 7,5 m. genişliğinde ve 6,5 m. yüksekliğindedir. Küçük kemer ise 2,4 m. genişliğindedir. Kemer cepheleri 0,55 m. kalınlığındadır. Köprünün orta ayağı 1,77 m. yüksekliğindedir. Ayağın memba yönündeki selyaran ve mansap yönündeki topuğu üçgen şekillidir. Köprü 1,10 m. genişliğindedir. Yapının inşasında kireç harcı ve kireç taşı kullanılmıştır. Köprünün üstünden geçen künklerden geriye hiçbir iz kalmamıştır[810] (Foto. 3. 234).

Foto. 3. 234 Karcela Köprüsü kalıntıları [811]

---

[808] Shtylla, 1980: 70-72.
[809] Shtylla, 1980: 77.
[810] Shtylla, 1980: 71.
[811] Shtylla,1980: 77.

3.4.4.2.Bufana Nehri üzerindeki Su Yoluna Ait Kalıntılar, Ali Paşa Kemeri (Ura e Ujësjellësit të Sopotit mbı Përroın e Bufanas, Ura e Ali Pasha)

Kemer, Sopot dağındaki kaynaktan su getirmek için Ali Paşa tarafından inşa ettirilen su yolunun bir parçasıdır. Günümüzde Ergiri'nin Manalat semtinde Bufana Nehri üzerinde yer almaktadır. 40°03'53.0"N 20°07'54.0"E koordinatlarında bulunan kemer sağlam bir şekilde günümüze ulaşmasına rağmen su yolunun devamına dair hiçbir ize rastlanmamıştır.

Kemer ayakları arasındaki mesafe 13,35 m.dir. Kemer karnından zemine olan mesafe ise 19 m.dir. Su yolunun geçtiği kısım 37,80 m. uzunluğunda ve 2,20 m. genişliğindedir (Foto. 3. 235, Foto. 3. 236). Ana kemerin iki yanında da hafifletme kemerleri yer almaktadır. Bu gözlerden kuzeydeki 3,4 m. genişliğe ve 4 m. yüksekliğe, güneydeki ise 4,4 m. genişliğinde ve 4,75 m. yüksekliğindedir (Çizim 3. 100).

Ana gözün kemeri iki sıra halinde örülmüş olup alt sıra 0,55 üst sıra ise 0,45 olmak üzere toplamda 1 m. kalınlığa sahiptir. Kemeri sağlamlaştırmak için her iki yüzünde de dörder adet kanca kullanılmıştır. Boşaltma gözlerinin alınlığı ise tek sıra halinde örülmüştür ve 0,45 m. kalınlığa sahiptir (Çizim 3. 100).

Köprünün inşasında kullanılan kireç taşı blokları kireç harcıyla tutturulmuştur.

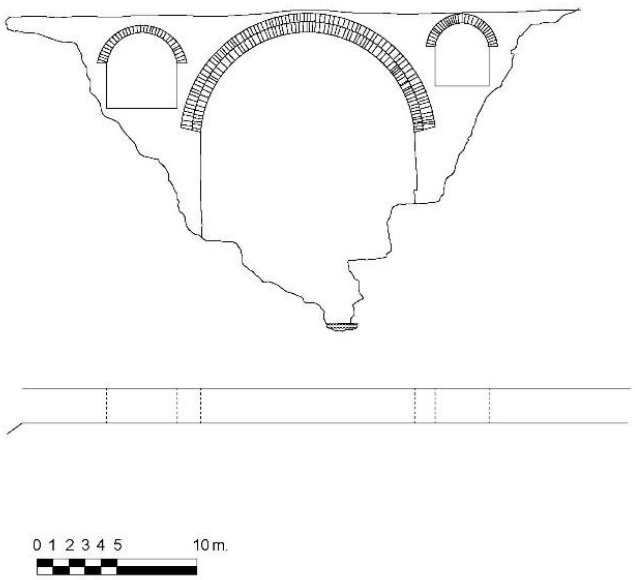

Çizim 3. 100 Ali Paşa Sukemeri, cephe

Foto. 3. 235 Ali Paşa Sukemeri, batı yüzü

Foto. 3. 236 Ali Paşa Sukemeri, su yolunun geçtiği zemin

3.4.4.3.Ergiri Kalesi Eteğinde Su Yoluna Ait Kalıntılar (Rrënojat e Këmbëve të Ujësjellësit)

40°4'17.4"N 20°8'15.7"E koordinatlarında, kalenin güneybatısında, yer almaktadır. Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu suyollarının kaleye uzanan kolunu oluşturmaktadır. Kalenin oturduğu tepenin yamacı boyunca dört adet ayak kalıntısı günümüzde görülebilmektedir (Foto. 3. 237). Bu ayaklardan üçü kale eteğinde biri ise yolun karşısında yer almaktadır. Bu ayaklar 2,50 x 5,60 m. ölçülerindedir. Ayaklar Arnavutluk'un genelinde görülen bir şekilde, kare prizma taşların dar yüzlerinin dışa gelecek şekilde dizilmesiyle oluşturulmuştur. Su

yoluna ait en erken tarihli çizim Edward Lear tarafından 1851 yılında yayımlanmıştır[812] (Çizim 3. 101). Justin Godard ise 1922 yılında sukemerine ait kalıntılara dair bir fotoğraf yayınlamıştır[813] (Foto. 3. 238). Bu görsellerden su kemerlerinin iki katlı olarak inşa edildiği ve üst katın yüksekliğinin alt kat kemerlerininkinin yaklaşık 1/3'ü kadar olduğu ve ayakların yukarı doğru daraldığı görülebilmektedir.

Shtylla sukemerine ait ayaklar üzerinde daha detaylı tetkikler yapma imkânına sahip olmuştur. Kalenin eteğinde uzanan sıra boyunca altı adet ayak bakiyesi olduğu, bunların 4 m. kadar yükseldikten sonra geniş cephelerinden iki taraflı olarak 0,20 m. kadar daraldığını söylemektedir. Bunun yanında yukarı doğru her 1,3 m.de ahşap hatılların bulunduğu ve ayakları üzerinde bu hatıllara ait 0,08 x 0,10 m. ölçülerinde deliklerin olduğundan bahsetmektedir[814].

Bacaklar arasındaki mesafe ortalama 5,7 m. olarak ölçülmüştür. Bu durumda yolun karşı tarafındaki ayak ile yamaca yaslanan ayak sırası arasında iki adet ayak daha olması lazım gelmektedir. Son olarak Shtylla kemerlerin kabaca bir hesaplamayla 120 m.ye kadar yükseldiğini söylemektedir[815].

Ayaklarda malzeme olarak kireç taşı kullanılmıştır. Bu taşların kalınlığı 0,06 ile 0,12 m. arasında değişmektedir. Köşelerde pomza taşı kullanılmıştır. Taş malzeme kireç harcıyla tutturulmuştur.

Godard'ın fotoğraflarından nalaşıldığı üzere yapının 1920'lerde birkaç ayağı ve kemeri kalmıştır. Kiel da 1967 yılında su yolundan geriye birkaç sütunun kaldığını aktarmaktadır[816].

Foto. 3. 237 Su yoluna ait ayak kalıntıları

[812] Lear, 1851: 312-313.
[813] Godard, 1922: 379.
[814] Shtylla, 1980: 73-74.
[815] Shtylla, 1980: 73-74.
[816] Kiel, 1990: 141.

Çizim 3. 101 Kaleye giden su yolu, E. Lear [817]

Foto. 3. 238 Kale eteğindeki kemer kalıntıları [818]

3.4.4.4.Bençe Köyü Ali Paşa Su Kemeri

Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu diğer bir su yolu sisteminden günümüze ulaşmış olan kemer sırası Tepedelen'e bağlı Bençe köyü sınırları içerisinde 40°15'51.9"N 20°00'23.8"E koordinatlarında yer almaktadır (Foto. 3. 239).

Doğu-batı yönünde uzanan kemer sırası toplamda 113,65 m. uzunluğundadır (Çizim 3. 102). Nehir yatağı üzerine gelen kısmı iki katlı olarak yapılmıştır. Alt katta büyük bir yarım daire kemer ve iki yanında da yine yarım daire kemerli daha küçük boyutlu birer adet göz yer almaktadır. Merkezdeki büyük kemer 11,80 m. genişliğindedir. Zeminden kemer karnına

[817] Lear, 1851: 312-313.
[818] Godard, 1922: 379.

kadar yüksekliği ise 26 m. kadardır. Doğusundaki göz 4,60 m. genişliğinde ve 3,80 m. yüksekliğinde, batıdaki göz ise 3,40 m. genişliğinde ve 3,80 m. yüksekliğindedir.

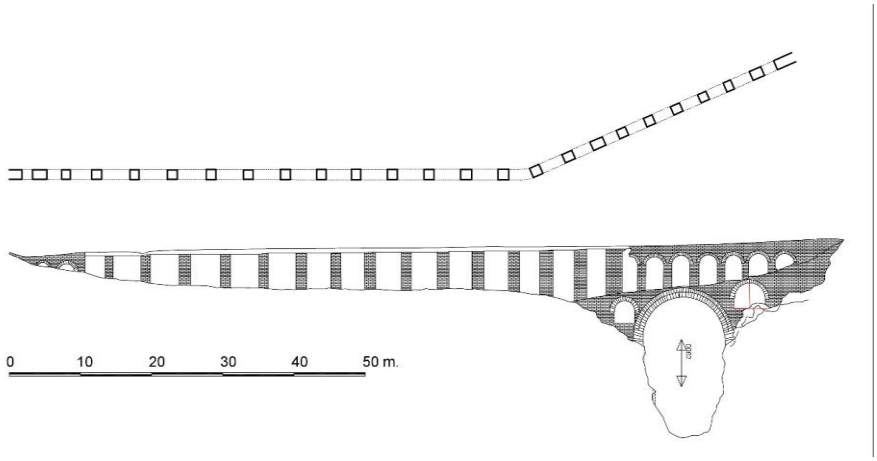

Çizim 3. 102 Bençe Köyü Ali Paşa Su Kemeri[819]

Foto. 3. 239 Bençe Köyü Ali Paşa Su Kemeri

Yapının üst katını oluşturan kısımda 24 adet kemer ve 23 adet ayak bulunmaktaydı. Kemerlerden ikisi batıda, altısı da doğuda olmak üzere sekiz tanesi asıl haliyle korunmuştur. Batıdan yedinci kemerin ise sadece yarısı korunmuş durumdadır. Orijinal ayaklar kare planlı olup doğudan batıya doğru birincisi 2,80 x 1,40 m., ikincisi 1,77 x 1,35 m., üçüncüsü 1,13x1,40 m., dördüncüsü 1,25x1,25 m., beşincisi 1,37x1,27 m., altıncısı ise 1,30 x 1,30 m. ölçülerindedirler. Batı ucunda yer alan iki ayak ise, yine doğudan batıya doğru 2 x 1,36 m. ve 1,80 x 1,36 m. ebatındadır. Ayaklar arasındaki mesafe yine doğudan batıya doğru 1,98 m., 2,88 m., 2,70 m., 2,80 m., 2,84 m. olarak sıralanırken batıdaki ayaklar arasındaki mesafe de 1,50 m.yi bulmaktadır. Ayakların doğu ve batı yüzleri üzerinde kalan kare şekilli oyuklardan ayaklar arasında her sırada üçer adet olmak üzere iki sıra halinde ahşap olduğu düşünülen gergiler yer almaktaydı. Ancak günümüzde gergilere dair bir iz görülememektedir.

[819] Cephe çizimi Shtylla, 2009, 72'den alınarak işlenmiştir.

Arada kalan ayaklar ve kemerler yıkılmıştır. Bunların yerine daha büyük boyutlarda ve su yolu seviyesine kadar yükselen yeni ayaklar inşa edilmiştir. Yeni olan ayakların ölçüleri çeşitlilik göstermekle birlikte ortalama 1,44 x 1,46 m. ebatındadırlar. Bu kemer ve ayaklarla birlikte orijinal su yolu da hasar görmüş ve yerine betonarme bir su yolu yaptırılmıştır. Bu onarımın ne zaman yaptırıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Kiel, Ali Paşa tarafından yaptırılan sukemerinin depremler sebebiyle hasar gördüğünü ve 1930'larda sadece birkaç ayağı ve kemerinin geride kaldığını aktarmaktadır. Kendisinin bölgeyi ziyaret ettiği 1967 yılında da yine birkaç ayağının ayakta kaldığını yazmaktadır[820].

3.4.4.5.Melani Tekkesi Su yolu (Ujësjellësi në Teqen e Melanit)

Su yolu Melani Tekkesi'nin arkasında 39°59'25.6"N 20°16'54.7"E koordinatlarında yer almaktadır. Melan Tekkesi'nin kuzeydoğusundaki Buretos Dağından (Mali i Buretos) çıkan suyu taşıyarak tekkeye ulaştırmaktadır[821].

Su yolunun 49,16 m.lik kısmı günümüze kısmen de olsa ulaşabilmiştir. Yapının duvar kalınlığı 0,77 m. yüksekliği ise zeminden künklerin dizildiği seviyeye kadar 2,25 m.dir. Ortasında 2,96 m. genişliğinde ve 1,50 m. yüksekliğinde bir yarım daire kemer yer almaktadır. Kemer cephesi ise 0,45 m. kalınlığındadır.

Yapıda malzeme olarak moloz kireç taşı kullanılmış olup kemeri düzgün kesme taşla örülmüştür. Duvar üzerinde üç sıra hatıl dikkat çekmektedir. Hatıllar dikdörtgen yüzeyli taşların yatay bir şekilde dizilmesiyle oluşturulmuştur (Foto. 3. 240). Su yolunun oluk kısmındaki künk parçaları hala durmaktadır. Bu parçalar 0,40 m. uzunluğunda ve 0,15 m. genişliğindedir. Kalıntılardan künklerin gri kilden yapılarak yeşile boyandığı anlaşılmaktadır (Foto. 3. 241).

Su yolunun kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte tekkeye su sağlamak için inşa edildiği düşünülmektedir. Hasluck'un aktarımlarından tekkenin 1850-60 yılları arasında inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tekke inşa edilirken yaşanan maddi sıkıntılar göz önünde bulundurulduğunda su yolunun daha sonraki bir dönemde muhtemelen çeşme ile birlikte 19.yy.ın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

---

[820] Kiel, 1990: 141.
[821] IMK Arşivi 119 numaralı dosya.

Foto. 3. 240 Melani Tekkesi Su yolu

Foto. 3. 241 Melani Tekkesi Su yolu, künk kalıntıları

3.4.5. Hamamlar

3.4.5.1.Meşit Hamamı

Yeri

Hamam Ergiri'nin Meşit Mahallesinde 40°04'35.6"N 20°08'27.4"E koordinatlarında yer almaktadır

Tarihi

İnşa tarihi kesin olarak bilinememektedir. Evliya Çelebi 1670'de Ergiri'yi ziyareti sırasında iki adet hamamdan bahsetmektedir. Ancak bu hamamlarla ilgili herhangi bir ayırt edici özellik belirtmemektedir.

Hamamın soyunmalık ve külhan bölümü 1964 yılından önce eve çevrilmiş olmalıdır. Verilen çizimlerde kontrol penceresinin kapatıldığı ve deponun güney ile batı duvarları üzerine birer giriş açıldığı eklendiği görülmektedir. Kütlenin güneybatı köşesinde taşıntı yapan mekân ise eve ait olmalıdır.

Malzemesi

Hamamın inşasında kireç harcıyla tutturulmuş kireç taşları kullanılmıştır. Duvarların iç cepheleri çimento ile sıvanmıştır.

Mimari Tanımı

Yapı tek hamam olarak, soğukluk, sıcaklık ve halvetin eş mekânlar şeklinde tasarlandığı tipe girmektedir (Çizim 3. 103).

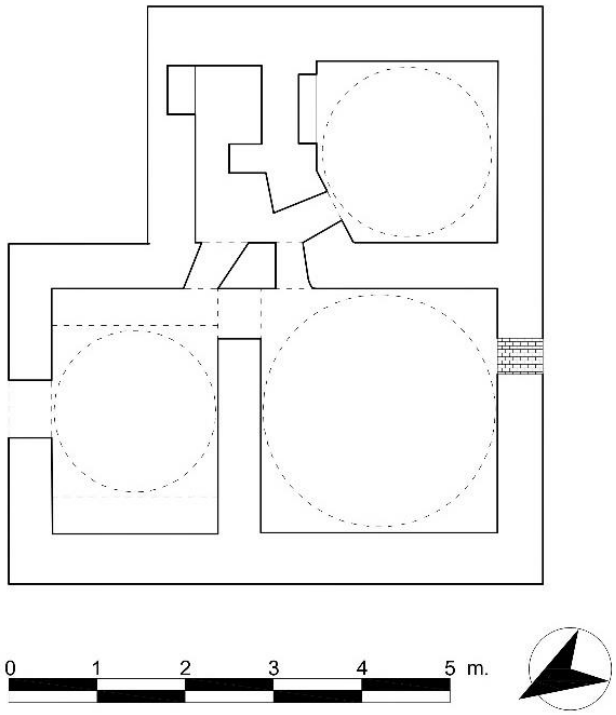

Çizim 3. 103 Meşit Hamamı, mevcut plan

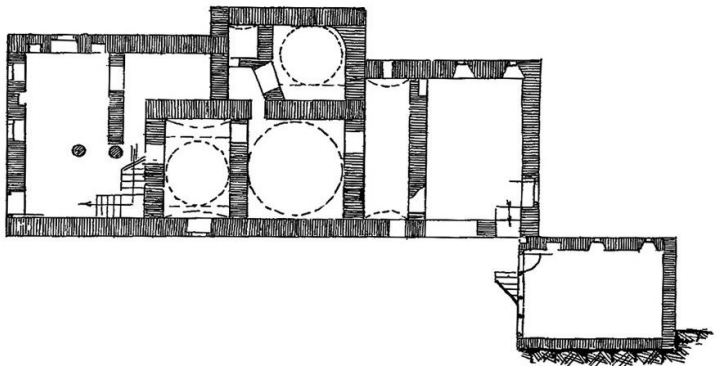

Çizim 3. 104 Meşit Hamamı, 1964, plan (IMK. Arşivi'nden)

Hamam kuzey-güney yönlü olarak uzanmaktadır. Kütlenin kuzeyine konumlandırılmış olan soyunmalık kısmı günümüze ulaşamamıştır. Arşivdeki 1964 yılına ait çiziminde soyunmalık kısmının iki katlı olarak inşa edilmiş olduğu görülebilmektedir (Çizim 3. 104). Soyunmalığın girişi kuzey cephesi üzerinde yer almaktaydı. Soyunmalık paravan duvarla iki bölüme ayrılmıştır. Kapıdan girilince ilk olarak dikdörtgen bölüme geçilmektedir. Bu

bölümün kuzey duvarı üzerinde iki pencere ve aralarına yerleştirilmiş olan bir niş, doğu duvarı üzerinde ise iki niş arasına yerleştirilmiş bir pencere dikkat çekmektedir. İkinci bölüm daha güneyde yer alıp "L" planlıdır. Planda görülen iki adet sütun üst katı taşımak için yerleştirilmiş olmalıdır (Çizim 3. 104).

Soyunmalığın üst katına çıkış güneybatı köşedeki merdivenlerle sağlanmaktadır. Üst kat teras gibi tasarlanmış olup doğu duvarı üzerinden bir camekânla dışarı açılmaktadır. Soyunmalık bölümünün üstü kırma çatıyla örtülmüştür (Çizim 3. 105).

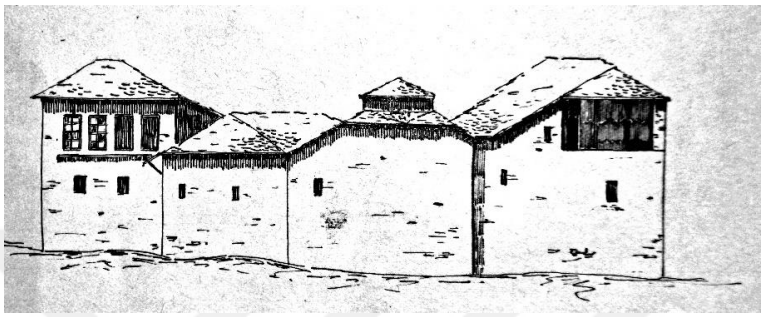

Çizim 3. 105 Meşit Hamamı, 1964, doğu cephe (IMK. Arşivi'nden)

Foto. 3. 242 Meşit Hamamı, kuzeybatı cephe

Soyunmalığın güney duvarı üzerindeki kapıdan soğukluk bölümüne geçilmektedir. Dikdörtgen planlı bu ölüm 4,15 x 2,80 m. ebatlarındadır. Doğu ve batı kenarlar boyunca uzanan 0,63 m. kalınlığındaki kemerlerle mekân yukarıda kare alana dönüştürülüp üzeri kubbeyle örtülmüştür (Foto. 3. 243). Zeminden kubbe göbeğine yükseklik 4,58 m.dir. Mekân, kubbe üzerine açılmış beş adet yarım daire şekilli ışık gözüyle aydınlatılmaktadır.

Soğukluk bölümünün güney duvarının batı kenarına kaydırılmış 0,85 m. genişliğindeki yarım daire kemerli kapıdan sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Mekân 4 x 4,15 m. ebatlarıyla neredeyse kare bir plan sergilemektedir. Sıcaklığın güney duvarı üzerinde 0,60 m. genişliğinde, su deposuna açılan dikdörtgen bir kontrol penceresi yer almaktadır (Foto. 3. 244). Pencere sonradan örülerek kapatılmış. Sıcaklık kısmı da kubbeyle örtülmüştür.

Zeminden kubbe göbeğine olan yükseklik 5,40 m.dir. Mekân kubbe üzerine açılan beş adet yarım daire ışık gözü ile aydınlatılmaktadır.

Foto. 3. 243 Meşit Hamamı, soğukluk bölümü

Foto. 3. 244 Meşit Hamamı, sıcaklık bölümü

Sıcaklığın doğu duvarının kuzey kenarında ve soğukluğun doğu duvarının güney kenarında yer alan 0,55 m. genişliklerindeki yarım daire kemerli birer açıklıkla bir ara mekâna geçilmektedir. 1,35 x 1,20 m. ebatlarındaki dikdörtgen planlı bu alan bir dağılım mekânı işlevi görmektedir. Mekânın doğu duvarı üzerindeki yarım daire kemerli açıklıktan 1,10 x 1,30 m. ölçülerindeki diğer bir hücreye girilmektedir. Hücrenin kuzey duvarı üzerine 0,50 m. derinliğinde ve 0,80 m. genişliğinde bir niş yerleştirilmiştir. Bu mekânın tuvalet/traşlık olarak değerlendirilmiş olabileceği düşünülmektedir (Foto. 3. 245).

Dağılım mekânının güney duvarı üzerindeki yarım daire kemerli kapıdan ise halvet bölümüne geçilmektedir. Kare planlı bölüm 3,07 x 3,07 m. ebatlarındadır. Halvetin kuzey duvarı üzerine 1,17 m. genişliğinde, 1,60 m. yüksekliğinde ve 0,40 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir. Mekân kubbeyle örtülmüştür. Kubbe göbeği zeminden

4,88 m. yüksekliktedir. Halvetin aydınlatması kubbe göbeğine açılan dokuz adet yarım daire ışık gözüyle sağlanmaktadır (Foto. 3. 246).

Foto. 3. 245 Meşit Hamamı, traşlık

Foto. 3. 246 Meşit Hamamı, halvet hücresi

Hamamın en güneyinde yer alması gereken su deposunun bulunduğu alan günümüzde hamamın yanındaki evin sınırlarına dâhil edilmiştir. Eski çizimlerden anlaşıldığı üzere dikdörtgen planlı olan su deposu yaklaşık olarak 6,30 x 2,05 m. ebatlarında olmalıdır. Deponun üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Ayrıca bu çizimlerde hamama ait külhan kısmı da görülebilmektedir. Bu kısım da 6,30 x 4,05 m. ebatlarında olup kırma çatıyla örtülmüştür.

Değerlendirme

Ergiri ili sınırları dâhilinde inşa edildiğini bildiğimiz üç hamamdan sadece Meşit Hamamı günümüze sağlam bir şekilde ulaşabilmiştir. Hamam soğukluk, sıcaklık ve halvetin eş hücreler halinde düzenlendiği tipte inşa edilmiştir. Bu plan şeması 12.-13.yy.dan itibaren Anadolu Türk mimarisinde görülmektedir. Günümüzde hamamın soyunmalık kısmı yıkılmış olup su deposu ve külhanı da yandaki eve dâhil edilmiştir.

3.4.6. Saat Kuleleri

3.4.6.1.Ergiri Saat Kulesi

Yeri

Saat Kulesi Ergiri Kalesi'nin kuzey ucunda 40°04'29.6"N 20°08'31.2"E koordinatlarında yer almaktadır.

Tarihi

Saat kulesinin inşa tarihi ve banisi hakkında herhangi bir yazılı kaynağa rastlanmamıştır.

Saat, Birinci Dünya Savaşından sonra çalışmamış, bu süre zarfında ise mekanizması hasar görmüş ve yerinden çıkarılmıştır[822].

1947 yılında kaleye ait yayınlanan fotoğraflarda saat kulesinin yıkılmış olduğu görülebilmektedir (Foto. 3. 247). Bu durumun 1967 yılına kadar devam ettiği bilinmektedir. 1967 yılına ait fotoğraflardan saat kulesinin yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır (Foto. 3. 248).

2018 yılında TİKA ve "Gani Strazimiri" Tarihi Eserler Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen ortak bir çalışmayla saat kulesinin restorasyonu ve aydınlatma çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında zemin döşemesiyle beraber kapı ve pencereler yenilenerek bitki temizliği ve su izolasyonu yapılmıştır[823].

Foto. 3. 247 Ergiri Saat Kulesi, 1947 [824]

[822] IMK arşivi 2792 numaralı dosya.
[823] IMK arşivi 2792 numaralı dosya.
[824] http://www.albanianphotography.net/gusic/ (erişim tarihi: 07.03.2020).

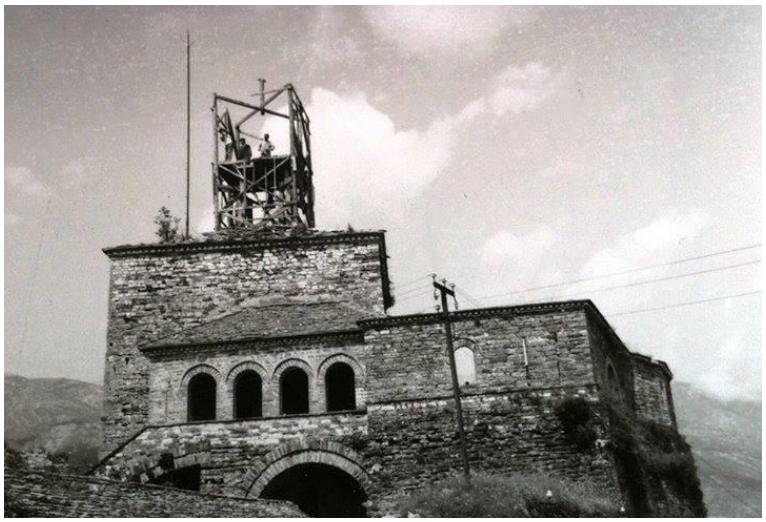

Foto. 3. 248 Ergiri Saat Kulesi, 1967 [825]

Malzeme

Yapıda malzeme olarak kabaca şekillendirilmiş kireç taşı kullanılmış, taşlar birbirine kireç harcıyla tutturulmuştur.

Mimari Tanım

Saat kulesi üç katlı olarak inşa edilmiştir (Çizim 3. 106). En altta kaide kısmı yer almaktadır. Bu kat 6,20 x 6,20 m. ebatlarında olup beşik tonozla örtülmüştür. Bu kata kuzeydoğu cephesi üzerindeki 1,60 m. genişliğindeki açıklıktan girilmektedir (Çizim 3. 107).

Gövde bölümü muhtemelen ahşap bir döşemeyle iki kata ayrılmıştır. Alt katın girişi kuzeybatı cephesi üzerindeki 1,90. genişliğindeki açıklıktan sağlanmaktadır. Bu giriş yarım daire kemerlidir. Girişin üstünde boş bir kitabelik yer almaktadır (Foto. 3. 250, Foto. 3. 251). Bu katın kuzeydoğu cephesi üzerine 1,16 m. genişliğinde iki adet yarım daire kemerli pencere açılmıştır (Çizim 3. 108).

Gövdenin üst katının girişine saat kulesinin kuzeydoğu cephesi üzerindeki 13 basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır (Foto. 3. 250). Merdivenlerin sonundaki dikdörtgen açıklıktan girişin önündeki sundurmaya varılmaktadır. Sundurma kuzeydoğudan dört, kuzeybatıdan ise bir adet yarım daire kemerle dışarı açılmaktadır. Kuzeydoğu duvarı üzerine yerleştirilmiş olan yarım daire kemerli kapıdan saat kulesinin içine girilmektedir. İki kısım da 6,30 x 6,20 m. ebatlarındadırlar (Çizim 3. 109). Gövdenin üzeri tromp geçişleri olan kubbeyle örtülmüştür (Foto. 3. 252). Saçak kısmı dışardan bir sıra testere dişi silme ile sonlandırılmıştır.

---

[825]https://www.facebook.com/pg/TeFalemMojGjirokaster/photos/?tab=album&album_id=1146286992066917 (erişim tarihi: 22.03.2020).

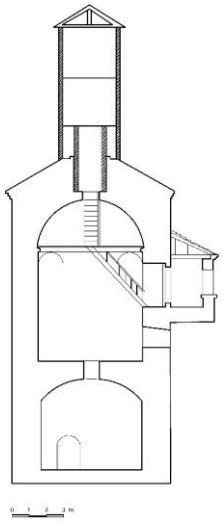

Çizim 3. 106 Ergiri Saat Kulesi, kesit (IMK. Arşivi'nden)

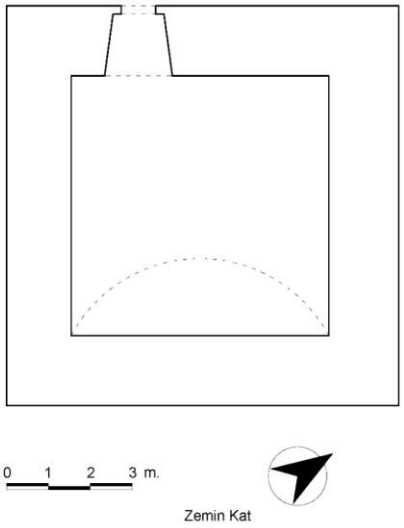

Çizim 3. 107 Ergiri Saat Kulesi, kaide planı (IMK. Arşivi'nden)

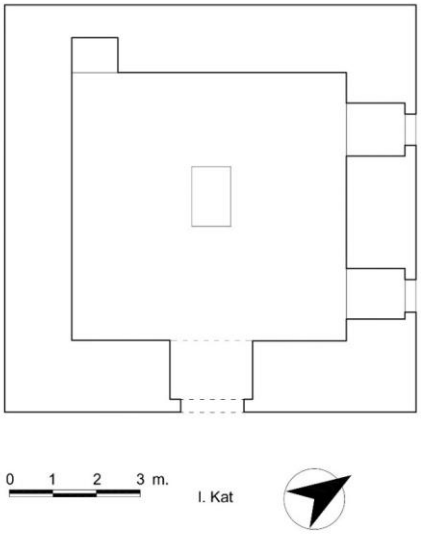

Çizim 3. 108 Ergiri Saat Kulesi, gövde alt kat (IMK. Arşivi'nden)

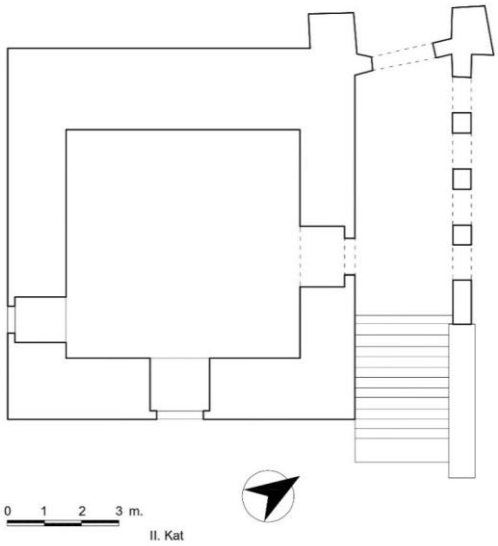

Çizim 3. 109 Ergiri Saat Kulesi, gövde üst kat (IMK. Arşivi'nden)

Foto. 3. 249 Ergiri Saat Kulesi, doğu cephe

Foto. 3. 250 Ergiri Saat Kulesi, kuzeydoğu cephe

Foto. 3. 251 Ergiri Saat Kulesi, doğu girişi

Foto. 3. 252 Ergiri Saat Kulesi, kuzey giriş

Günümüzde saat kulesinin içi tamamen boştur ancak IMK arşivindeki 1978 yılına ait çizimlerde gövdenin üst katındaki kapıdan yukarı doğru çıkan merdivenler görülebilmektedir. Merdivenler ve kat ayrımı muhtemelen ahşap olduğundan günümüze hiçbir iz ulaşamamıştır.

Saatin yerleştirildiği kare planlı köşk 7.72 m. uzunluğundadır[826]. Köşkün alt kısmında her cephesi üzerine yarım daire kemerli ikiz pencereler yerleştirilmiştir. Pencere seviyesinin üzerinde kalın, düz profilli bir silme kuşağı yer almaktadır. Silme kuşağının üstünde ise her cephede bir adet olacak şekilde saat kadranları konumlandırılmıştır. Kulenin üstü kırma çatıyla örtülmüştür. Çatının hemen altında bir sıra testere dişi silme yer almaktadır.

Tarihlendirme

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Berat ve Elbasan şehirlerinde birer adet saat kulesinden bahsetmesine rağmen Ergiri'de saat kulesine dair herhangi bir aktarımda bulunulmamıştır. Buradan yola çıkılarak henüz inşa edilmemiş olduğu söylenebilir. Yerel kaynakların üzerinde durduğu inşa tarihi ise Tepedelenli Ali Paşa'nın Ergiri'yi ele geçirdiği

[826] IMK Arşivi 2792 numaralı dosya.

1812 yılı ile öldürüldüğü 1822 yılları arasıdır. Ancak Arnavutlukta önemli bir güç haline gelen Tepedelenli Ali Paşa adına inşa ettirilmiş herhangi bir saat kulesi bulunmamakla birlikte Yanya'yı merkez tutmuş olan Ali Paşa'nın neden Ergiri'ye saat kulesi inşa ettirmek istediği sorusu da yanıtsız kalmaktadır. Kaldı ki o dönemde Ergiri Kalesi'ni ziyaret eden seyyahlar kale içindeki Ali Paşa sarayından bahsetmelerine rağmen saat kulesinin adını anmamaktadırlar[827]. Dolayısıyla bu önerinin de doğruluk payını güçlendirecek herhangi bir kanıt ya da kayıt bulunmamaktadır. Ancak 1848 yılında bölgeyi ziyaret eden E. Lear kalenin içine dair yazılı aktarımlarda bulunmamasına rağmen kalenin batı cephesini yansıtan çiziminde şu anki saat kulesinin yerinde, benzer bir mimari kurguya sahip bir de bina resmetmiştir (Çizim 3. 110).

Sonuç olarak denilebilir ki saat kulesi ilk kez Ali Paşa'dan sonra ve Lear'ın ziyaretinden önce yani 19.yy.ın ikinci çeyreği içerisinde, belki de Ali Paşa'nın mağlup edilmesiyle Osmanlı devletinin tekrardan bölgeye hâkim bir konuma geldiğinin nişanesi olarak inşa edilmiştir.

Değerlendirme

Ergiri Kalesi'nin kuzey ucunda yer alan saat kulesinin kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemekle birlikte 19.yy.ın ikinci çeyreğinde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kulenin saat kadranlarının yerleştirildiği kısmı muhtemelen II. Dünya Savaşı sırasında yıkılmış ve 1967 yılında yeniden inşa edilmiştir. Saat kuleleri genelde monografiler arasında kısaca anıldığından ve inşa edildiği yöreye göre farklılıklar gösterdiğinden mimari karşılaştırma yapmak için elimizdeki veriler yetersiz kalmaktadır. Ergiri Saat kulesi kale burcu üzerine inşa edilmiş olması bakımından Elbasan ve Avlonya-Kanine Saat kuleleriyle benzerlik göstermektedir.

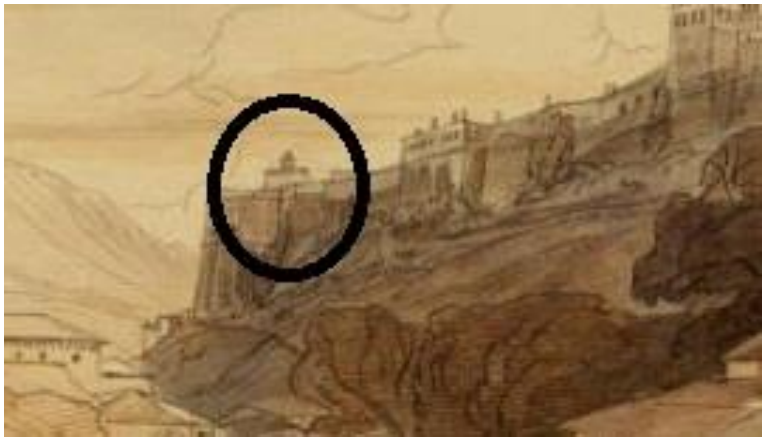

Çizim 3. 110 Ergiri Kalesi, batıdan (E. Lear)[828]

[827] Holland, 1815: 488-498; Hughes, 1830: 363.
[828] http://www.albanianart.net/painting/lear/lear040.htm (erişim tarihi: 06.12.2020).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti Ergiri sancağını ilk olarak ele geçirdiğinde Ergiri, Tepedelen ve Premedi kalelerinin içlerine birer adet sultani cami inşa ettirmiştir. Ali Paşa yönetimi esnasında, 1810 yılı civarında Ergiri ve Tepedelen kalelerinin içlerine birer adet saray da eklenerek buraları aynı zamanda bir yönetim merkezi olarak da işlevlendirilmiştir. Tepedelen Ali Paşa'nın doğum yeri olması gibi bir önem arz etmekteydi. Ergiri kasabası ise bölgenin stratejik öneme sahip yönetimsel merkeziydi. Ancak bu dönemde Premedi Kalesi'nde cami dışında herhangi bir yapı olduğuna dair bilgiye rastlanmamıştır. Bunun sebebi stratejik olarak dönemin ihtiyaclarına karşılık vermemesi ve henüz önemli bir şehir statüsüne kavuşamamış olması gösterilebilir. Aynı şekilde seyyahların notlarından yola çıkarak kale-şehir ilişkisine bakıldığında ticaret merkezlerin Tepedelen ve Ergiri kalelerinin surlarının dışında ancak kalenin hemen yakınında yer aldığı görülmektedir. Bu veriler göz önüne alındığında Ergiri ve Tepedelen kasabalarının kale, kale içinde cami, saray ve kamu yapılarından oluşan İslam kentinin mekânsal yapısını yansıttığı söylenebilir. Aktüre, Lapidus'un İslam Kenti modelinde bahsettiği "saray ve üst kademe yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlevinin sürdürüldüğü yapıların oluşturduğu yönetici merkez" olgusunun ancak Halep, Şam, Bağdat ve Kahire gibi "ülkesel yönetici merkez" niteliğindeki kentlerde ortaya çıktığını söylemektedir[829]. Öyle görünüyor ki minimal ölçekte Tepedelen ve Ergiri kasabaları, geniş ölçekte ise Arnavutluk da bu gruba dâhil edilebilir.

Tez dâhilinde Arnavutluk'un Ergiri ili sınırları içerisinde Osmanlı döneminde inşa edilmiş Türk-İslam yapıları incelenmiştir. Yapılan literatür taraması ve arazi çalışması sonucunda toplamda 69 adet eserin günümüze ulaşabildiği tespit edilmiştir.

İncelenen 69 adet yapı içerisinde 19 türbe, 16 köprü, 14 çeşme, 5 cami, 5 su yolu, 3 kale, 2 değirmen, 1 tekke, 1 çarşı, 1 karakol, 1 hamam ve 1 de saat kulesi bulunmaktadır. Bu yapı grupları alfabetik sıraya göre dizilmiş olup tamamı tipoloji, malzeme, yapı ve cephe elemanları ile süsleme başlıkları altında incelenecektir.

---

[829] Aktüre, 1978: 9.

4.1.Camiler

Osmanlılar feth ettikleri kentlerin nüfusunun büyük oranda Müslüman olmadığı durumlarda buraları İslamlaştırmak için hem islami kurumları hem de vakıfları kullanmışlardır. Fetihten sonra yenilgiye uğratılan devletin egemenliği üzerine Osmanlı egemenliğini simgeleyen yeni bir tabaka inşa edilmiştir. Bu yeni tabaka ya var olan yapıların işlevi değiştirilerek ya da Osmanlı kimliğini yansıtan yeni yapılar inşa edilerek oluşturulmaktaydı [830].

Venediklilerden alınan Hristiyan Arnavutluk'un fethinin ardından da Osmanlı Devleti yeni bir kimlik üretme gayretine girmiştir. Bu kimlik iki yönlü olarak inşa edilebilirdi. Birincisi silüete bağlı olarak uzaktan algılanacak şekilde İslam imgelerini yerleştirmek, ikincisi ise Osmanlı-Müslüman pratiğini destekleyen ve uygulamaya dönük yapıların şehir içine yerleştirilmesiydi. Bunlardan ilki dışa dönük bir kimlik algısı yaratırken, ikincisi içe dönüktü, yani algılanması için kişinin şehrin sokaklarında dolaşması gerekmekteydi[831].

Şehrin silüetine kimlik işlemenin değişmeyen yegâne noktası kentin en yüksek ve en görünen noktasına yerleştirilen Sultan Camisidir. Bu cami bir ya da iki şerefeli, kurşun kalem biçiminde bir minareyle daha belirgin bir hale getirilirdi. Bu yapılar kalede veya şehirde Osmanlı kimliğinin okunur kılınmasına hizmet etmektedirler[832].

Ergiri ili ölçeğinde döşünülecek olunursa Ergiri, Tepedelen ve Premedi Kalelerinde yer alan ve II. Bayezid tarafından inşa ettirildiği bilinen Sultan Camilerinin kentlerin silüetinin bir parçası olarak Osmanlı kimliğinin yansıtıcıları oldukları söylenebilir. Her ne kadar üç cami de günümüze ulaşamamış olsa da bölgeyi ziyaret eden seyyahların çizimleri bu konuda bizi aydınlatmaktadır. Sadece Premedi Hünkâr Camisi'nin kale içinde yer aldığı bilinmekte ancak şehir silüetindeki yeri tespit edilememektedir.

---

[830] Bierman, 2000: 191.
[831] Bierman, 2000: 192.
[832] Bierman, 2000: 192.

Çizim 4. 1 Ergiri Kalesi (Hughes)[833]

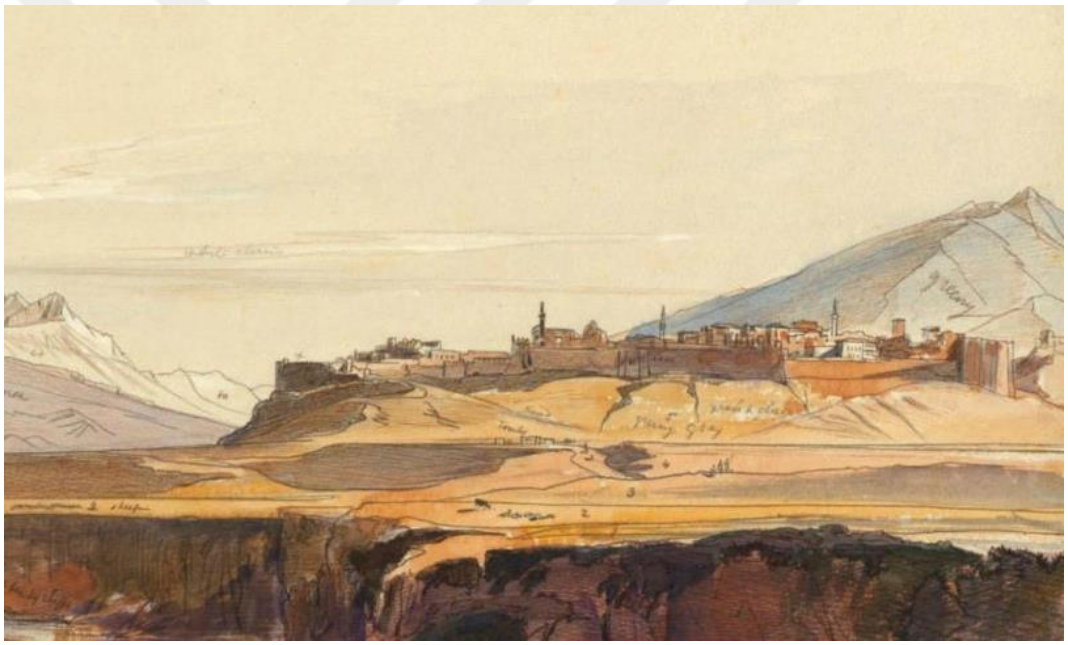

Çizim 4. 2 Tepedelen, 1848 (E. Lear)[834]

Salnamelerden anlaşıldığı kadarıyla Ergiri ili sınırları içerisinde beşi Ergiri kasabasında, ikisi Premedi kasabasında ve ikisi Tepedelen ve 15'i de Tepedelen'e bağlı köylerde olmak üzere toplamda 24 adet cami bulunmaktaydı. Yapılan saha çalışmasında Ergiri ili sınırları dâhilinde beş adet caminin günümüze ulaşabildiği tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra kaynaklardan ve Osmanlı Arşivlerinden 31 adet caminin ise günümüze ulaşamadığı saptanmıştır. Bu 31 adet cami arasından Premedi'de yer alan Hünkâr ve Eski camileri ile Ergiri'deki Tekke Camisi'nin plan ve fotoğrafları ile Kardik köyündeki camiden geriye kalan

[833] Hughes, 1830: 348.
[834] Lear, 1851: 306.

minaresinin fotoğrafı bulunabilmiştir. Hakkında detaylı bilgi edinilebilen bu camiler de yeri geldikçe değerlendirmeye eklenmiştir.

Çalışmaya konu edilen camiler arasında en erken tarihli olanı 1494/5 yılında inşa edilmiş olan Premedi'deki Hünkâr Camisidir. Cami daha sonra büyük oranda hasar görmüş ve 1786/7 yılında yeniden inşa edilmiştir. Bu camiyi Ergiri ve Tepedelen kalelerinde II. Bayezid tarafından inşa ettirilmiş camiler izlemektedir. Kitabelerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla en geç tarihli cami ise Ergiri'nin Dunavat Mahallesinde yer alan Dunavat Camisidir. Yapı 1887 tarihlidir. Yapıların geneline bakıldığında ise 19.yy. içerisinde inşa edildikleri görülmektedir.

Günümüze ulaşabilen camiler arasında Dunavat, Meşit ve Pazar Camilerinin banileri bilinmektedir. Bunlar dışında Sultan II Bayezid tarafından Ergiri Kalesi[835], Tepedelen Kalesi[836] ve Premedi Kalesi'nde[837] birer cami inşa edilmiş olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ayrıca Tepedelenli Ali Paşa tarafından da Tepedelen kalesi içerisinde bir cami inşa ettirilmiş olduğu Salnamelerden anlaşılmaktadır. Hızır Ağa Camisi, Rapiçka Köyü Camisi, Hormova Köyü Camisi, Soropol Köyü Camisi ve Ogran Köyü Camisi'nin banilerini BOA. belgelerinden, Premedi Eski Caminin banisini Yanya Vilayeti Salnamesinden[838], Piskove Köyü Camisi'nin banisini Evliya Çelebi'den[839] ve Tekke Camisi'nin banisini ise yayınların aktardığı ölçüde[840] kitabesinden öğrenmekteyiz. Ali Hormova Tekkesi Camisi'nin banisini de yapıya 2018 yılında eklenen kitabesinden aktarılmıştır.

Camilerin harim ebatları bakımından 9.10 x 9,28 m. ölçüleriyle Pazar Camisi en büyük harime sahiptir. 8,25x8,50 m. ölçülere sahip olan Dunavat Camisi'nin harimi ise en küçük ebatlı olanıdır.

4.1.1. Tipoloji

Arnavutluk'taki camiler plan bakımından iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup kubbeli camilerden oluşmaktadır. Bu tip camiler tek mekânlı olmakla birlikte kare veya kareye yakın bir plan şemasına sahiptir. İkinci grup ise kırma çatılı camilerden oluşmaktadır. Bu gruptaki örneklerde ise dikdörtgen plan şeması tercih edilmiştir.

---

[835] Evliya Çelebi, 350.
[836] Evliya Çelebi, 356.
[837] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 175; Meksi, 2018: 204-206.
[838] Yanya Vilayeti Salnamesi, 1308: 175.
[839] Evliya Çelebi, 2013: 354.
[840] Meksi, 2007: 80.

4.1.1.1.Kubbeli Camiler

İncelenen örnekler arasında Ergiri'deki Pazar Camisi ve Dunavat Camisi'nin kubbe ile örtülü olduğu görülmektedir.

Günümüze ulaşamayan camiler arasından ise Premedi Eski Camisi ve Ergiri Tekke Camisi kubbe ile örtüldüğü bilinen yapılardır.

Kare planlı harimin kubbeyle örtüldüğü tipin Arnavutluk'taki bazı örnekleri: Görice İmrahor İlyas Bey Camisi (1495/6), Berat Kurşunlu Cami (1514)[841], Avlonya Muradiye Camisi (1540)[842], Avlonya Muradiye Camisi (1540)[843], Elbasan Nazire Camisi (1599), Kavaye Kubbeli Cami (1735/6), Tiran Ethem Bey camisi (1793-1821)[844] olarak sıralanabilir.

Yunanistan-Karaferye Çelebi Sinan Bey Camisi (1490/91)[845], Üsküp Mustafa Paşa Camisi (1492)[846], Makedonya-Pirlepe Sultan Murad Camisi (15.yy.)[847], Peçuy Kasım Paşa Camisi (1548-51)[848], Üsküp Hüseyin Şah Camisi (1553/4)[849], Bulgaristan-Haskovo Sinan Paşa Camisi (1593-95)[850], Manastır Hamza Bey Camisi (16.yy.)[851], Yunanistan-Kesriye Sultan Süleyman Camisi (16.yy.)[852], Yunanistan-Resmo Kale Camisi (1648)[853], Bulgaristan-Pazarcık Nazır Ağa Camisi (1667/8)[854], Bulgaristan-Şumnu Şerif Halil Paşa Camisi(1744)[855], Kosova-Priştine Yaşar Paşa Camisi (1834/5)[856], Ohri Ali Paşa Camisi (?)[857], Ohri İmaret Camisi (?)[858] kubbeli camilerin Balkanlar'daki örneklerinden bazılarıdır.

4.1.1.2.Kırma Çatılı Camiler

Bölgedeki beş camiden üç tanesinin kırma çatıyla örtüldüğü görülmektedir. Bunlar: Meşit Camisi, Nivice Köyü camisi ve Libohova Köyü camileridir. Örneklerden Meşit Camisi Ergiri kasabasında diğer ikisi ise köylerinde yer almaktadır. Üç caminin de üst örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Meşit Camisi'nin eski fotoğraflarından üst örtüsü tespit edilebilmektedir. Diğer iki cami ise dikdörtgen planlı harime sahip olduklarından kırma

---

[841] Kiel, 1990: 69.
[842] Kiel, 1990: 275.
[843] Kiel, 1990: 275.
[844] Sciarra, 1996: 73.
[845] Konuk, 2010: 60.
[846] Özer, 2006: 70.
[847] Kuş vd.,2007: 200.
[848] Ayverdi ve Yüksel, 1977: 199.
[849] Özer, 2006: 92.
[850] Güray, 2009: 55-62.
[851] Bülbül, 2011: 47-51.
[852] Kiel, 2002: 312.
[853] Çam, 2000: 70.
[854] Güray Gülyüz, 2006: 163.
[855] Güray Gülyüz, 2006: 192.
[856] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 506.
[857] Eyice, 1965: 142.
[858] Eyice, 1965: 140-141.

çatıyla örtüldükleri düşünülmektedir. Bunlara ek olarak tamamen yıkılıp yeniden inşa edilmiş olan Ali Hormova tekkesi manzumesindeki cami de bu grup dâhilinde ele alınmalıdır.

Elbasan Hünkâr Camisi (1492), Berat Bayezid Camisi (1492)[859], Dıraç Fatih Camisi (1501/2)[860], Berat Bekârlar Camisi (1827/8)[861] kırma çatılı camilerin Arnavutluk'taki örneklerinden bazılarıdır.

Bulgaristan-Haskovo Eski Cami (1395)[862], Bulgaristan-Ilıca Hisar Hisar Camisi (1464)[863], Yunanistan-Florina Yakub Bey Camisi (1473)[864], Üsküp Murad Paşa Camisi (16.yy. başı)[865], Manastır İsa Fakih Camii (16.yy.)[866], Kosova-Prizren Seydi Bey Camisi (1642)[867], Bulgaristan-Şumnu Kilek Camisi (1729/30)[868], Kosova-Cakova Kosar Camisi (1805/6)[869], Romanya Faurei Köyü Camisi (1854/5)[870], Köstence Hünkâr Camisi (1869/70)[871], Kosova-Prizren Hüseyin Ağa Camisi (1901/2)[872], Makedonya-Manastır Hatuniye Camisi (1905)[873] bu tipin Balkanlar'daki örneklerinden bazılarıdır.

4.1.2. Yapı Elemanları

4.1.2.1. Duvarlar

Teze dâhil edilen 5 camiden dördünün duvar kalınlıkları 1,10 m. ile 0,85 m. arasında değişmektedir. Pazar Camisi, 1,10 m., Dunavat Camisi 1 m., Libohova Köyü ve Meşit Camileri ise 0,85 m. duvar kalınlığına sahiptir. Nivice Köyü Camisi'nin ölçüsü alınamadığından duvar kalınlığı da bilinmemektedir ancak üzeri kırma çatı ile örtülmüş olduğundan diğer örnekler gibi (Libohova Köyü Camisi ve Meşit Camisi) duvar kalınlığının yaklaşık 0,85 m. olduğu tahmin edilmektedir. Duvarların inşaasında yığma taş tekniği kullanılmıştır.

---

[859] Kiel, 1990: 55.
[860] Meksi, 2007: 129.
[861] Kiel, 1990: 70.
[862] Güray, 2009: 38-45.
[863] Güray Gülyüz, 2016: 83.
[864] Konuk, 2010: 20.
[865] Özer, 2006: 79.
[866] Bülbül, 2011: 91-94.
[867] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 711.
[868] Güray Gülyüz, 2016: 187.
[869] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 71.
[870] Kılıç, 2019: 87.
[871] Kılıç, 2019: 124.
[872] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 745.
[873] Kuş vd., 2007:164.

4.1.2.2.Üst Örtü Elemanları

Arnavutluk'un Ergiri ilinde yer aldığı tespit edilen ve günümüze ulaşabilen camilerden ikisi kubbeyle, geri kalan üç tanesi ise kırma çatıyla örtülmüştür. Pazar Camisi'nin kubbe çapı 9,10 m. olup etek kısmı sekizgen bir kasnakla çevrilidir. Dunavat Camisi'nin kubbe çapı ise 8,25 m.dir ve kubbe eteği altıgen bir kasnakla çevrelenmiştir. Kasnaklar harim duvarlarının köşeleri üstünden yükselen küçük uçan payandalarla desteklenmiştir.

Günümüze ulaşamayan camiler arasından ise Premedi Eski Cami ve Ergiri Tekke Cami kubbe ile örtüldüğü bilinen örneklerdendir. Tekke Camisi'nin kubbesi 9,20 m., Premedi Eski Caminin kubbesi ise 6,90 m. çapındadır. Kubbe, Premedi Eski Camisi'nde sekizgen, Tekke Camisi'nde ise altıgen kasnak üzerine oturmaktadır. Yine Tekke Camisi'nde köşelerden kasnağı destekleyen uçan payandalar görülebilmektedir. Premedi Hünkâr Camisi'ne ait fotoğraflarda yapının kırma çatı ile örtüldüğü görülmektedir ancak camiye ait belgeden orijinalinde kubbe örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Pazar Camisi'nin ve Dunavat Camisi'nin sonradan eklendiği anlaşılan son cemaat yerleri tek yöne eğimli çatı ile örtülmüştür. Libohova ve Nivice camilerinin son cemaat yerinin üst örtüsü hakkında herhangi bir veri bulunmamaktadır.

4.1.2.3.Geçiş Elemanları

Pazar camisi ve Dunavat Camisi'nin kubbe geçişlerinde tromp kullanılmıştır. Dunavat Camisi'ndeki tromplar sade iken Pazar Camisi'nin tromp göbeklerinde üç sıra mukarnas yer almaktadır.

4.1.2.4.Taşıyıcı Sistem

Pazar Camisi'nin son cemaat yeri kuzeyden üç adet kare planlı ayakla taşınmaktadır. Son cemaat yerinin köşelerinde ise "L" şekilli ayaklar yer almaktadır.

Nivice Camisi'nin son cemaat yerinde ve harimin kuzeyinde yer alan kadınlar mahfilinde taşıyıcı olarak yine sütunların kullanılmış olduğu görülmektedir. Dunavat Camisi'nin sonradan eklendiği anlaşılan sundurması da kuzeyden dört adet betonarme sütunla taşınmaktadır.

Günümüze ulaşamamış olan Premedi Hünkâr Camisi'nin son cemaat yeri kuzey tarafta ortada üç tane kare ayakla kenarlarda ise "L" şekilli ayaklarla taşınmaktadır. Tekke camisi ise son cemaat yerinin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeki "L" şekilli ayaklarla ve doğu ile batıda birer tane, kuzeyde ise dört tane olmak üzere sütunlarla taşınmaktadır.

Genelde Arnavutluk, özelde ise Ergiri bölgesinde incelenen yapılarda kullanılan sütun ve sütuncelerin kısa silindir şekilli taşların üst üste dizilmesiyle oluşturulduğu görülmektedir.

4.1.2.5.Son Cemaat Yeri

Pazar Camisi'nin son cemaat yeri "L" şeklinde harimin kuzey ve doğu cepheleri boyunca uzanmaktadır. Son cemaat yeri kuzeyden köşelerden "L" şekilli ayakların arasında yerleştirilmiş üç adet kare ayakla taşınmaktadır. Batıdan ise harim duvarına dayanmaktadır.

Nivice Köyü Camisi'nin son cemaat yerinin ise üç taraftan açık olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde batı cephesi duvarla örülerek kapatılmıştır. Doğudan iki, kuzeyden ise üç yarım daire kemerle dışarı açılmaktadır.

Meşit Camisi'nin son cemaat yeri yukardaki örneklerin aksine dört yönden duvarla kapatılmıştır. Mekân 10,35 m. uzunluğunda ve 4 m. enindedir.

Premedi'deki Hünkâr Camisi'nin eski fotoğraflarında bir son cemaat yer olduğu anlaşılmaktadır. Son cemaat yeri iki yandan birer, giriş cephesinden ise dört adet yarım daire kemerle dışarı açılmaktaydı. Yine günümüze ulaşamamış olan Tekke Camisi'nin de iki yandan ikişer, giriş cephesinden ise beş adet yarım daire kemerle dışarı açıldığı eski fotoğraf ve çizimlerinden anlaşılmaktadır.

4.1.2.6.Sundurmalar

Dunavat Camisi'nin önünde kuzeyden dört sütunla taşınan güneyden ise harim duvarına yaslanan bir sundurma bulunmaktadır. Yapı üzerindeki izlerden orijinalde burada sundurmanın yer aldığı ancak bilinmeyen bir zamanda yıkıldığı anlaşılmaktadır. 2019 yılında yapılan onarımda bu sundurma da yenilenmiştir.

Önünde sundurma olduğu düşünülen diğer bir yapı ise Libohova Köyü Camisidir. Caminin günümüzde sadece temel bakiyeleri durmakla beraber çıkartılan plan neticesinde Arnavutluk'taki diğer camilerle karşılaştırılınca kuzeyinde bir sundurma bulunduğu tahmin edilmektedir.

Günümüze ulaşamamış olan Premedi Eski Camisi'nin çizimlerine yansıyan izlerinden anlaşıldığı üzere girişinin önünde ahşap bir sundurmasının olması gerektiği düşünülmektedir.

4.1.2.7.Minareler

Ergiri ili dâhilinde incelenen beş cami arasından sadece Nivice Köyü Camisi'nin minaresi bulunmamaktadır. Diğer camilerin minareleri harimin batı duvarının kuzey köşesine, harim duvarına bitişik bir şekilde konumlandırılmışlardır.

Minarelerin girişi harim içerisinden verilmektedir. Dunavat ve Pazar camilerinin minare girişleri yarım daire kemerlidir. Libohova Camisi'nin minare girişi atkı taşlı, dikdörtgen şekillidir. Meşit Camisi günümüzde ev olarak kullanıldığı için minare girişi hakkında malumat edinilememiştir. Ancak inşa tarihi göz önüne alındığından bu caminin de

minare girişinin çağdaş örnekleri gibi yarım daire kemerli olduğu tahmin edilmektedir. Günümüze ulaşamamış olan Kardik köyündeki caminin minaresinin girişi de yine yarım daire kemerlidir.

Kataloğa dâhil edilen camilere ait minare kaidelerinin şekilleri de çeşitlilik göstermektedir. Dunavat Camisi'nin yedi kenarı, Meşit ve Pazar camilerinin ise beş kenarı dışardan algılanabilmektedir. Libohova Camisi'nin kare şekilli bir kaidesi bulunmaktadır.

Günümüze ulaşamamış olan Tekke Camisi'nin kaidesi yedi cepheli, Premedi Eski camininki ise silindirik şekillidir. Premedi Hünkâr Camisi'nin kaidesi de kare planlıdır.

Minare gövdeleri de farklı biçimlerde inşa edilmişlerdir. Pazar Camisi'nin minare gövdesi onaltıgen, Libohova ve Dunavat cami minarelerinin ise silindirik gövdeleri vardır. Meşit Camisi'nin minare gövdesi günümüzde pabuç kısmına kadar yıkılmış vaziyettedir. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla 12 kenarlı bir gövdeye sahiptir. Günümüze ulaşamayan Premedi Hünkâr Camisi'nin gövdesi sekizgen, Premedi Eski Caminin minare gövdesi silindiriktir. Tekke ve Kardik Köyü camilerinin minare gövdelerinin çok kenarlı olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Ancak kenar sayıları kesin olarak bilinmemektedir.

Minareli camilerden Dunavat ve Meşit camilerinin minareleri kaidelerine kadar yıkılmış olduğundan şerefeleri hakkında bilgi edinilememiştir. Yalnızca Dunavat Camisi'nde son yapılan onarımlarda eklenen şerefenin dairesel planlı olduğu görülmektedir. Libohova Camisi'nin sadece iki sıra testere dişi silmeyle hareketlendirilmiş şerefe altı günümüze ulaşabilmiştir. Pazar Camisi'nin de yine şerefesinin yenilendiği görülebilmektedir. Yapının şimdiki şerefesi silindir şekillidir. Günümüze ulaşamamış olan Kardik ve Premedi Eski camilerinin de şerefe kısmı yıkılmıştır. Hünkâr Camisi'nin minaresinde ise iki adet silindir şekilli şerefenin olduğu görülmektedir. Bu örnek Arnavutluk'ta şimdiye kadar bilinen tek çift şerefeli minaredir.

Arnavutluk'un geçirdiği komünist yönetim sırasında cami minarelerinin petek ve külah kısımları yıkılmıştır. Dolayısıyla bu konuda bilgi edinilememiştir. Günümüzde Dunavat ve Pazar camilerinin minareleri yenilenmiş durumdadır. Pazar Camisi'nin petek kısmı çokgen kesitlidir ve üzeri konik külahla örtülmüştür. Dunavat Camisi'nin ise oldukça kısa tutulan petek kısmı silindirik şekillidir ve üzeri taş örme konik bir külahla kapatılmıştır.

4.1.2.8.Mihraplar

Kataloğa dâhil edilen camilerin mihrapları yarım daire kesitlidir. Dunavat Camisi'nin mihrap genişliği 0,94 m., Libohova Camisi'nin, 1,05 m., Pazar Camisi'nin 1,20 m.dir. Günümüze ulaşamamış olan Tekke Camisi'nin planlarından da mihrap genişliğinin 1,72 m.

olduğu anlaşılmaktadır. Camilerin mihrap derinlikleri ise tümünde 0,50 m. olarak tasarlanmıştır. Pazar ve Dunavat camilerinin mukarnas kavsaralı, Nivice köyü camisi ise düz kavsaralıdır.

4.1.2.9.Minberler

İncelenen örnekler arasında orijinal minbere sahip herhangi bir camiye rastlanmamıştır. Komünist dönemde Ergiri'deki Pazar Camisi'nin işlevinin değiştirildiği ve akrobatlar için bir gösteri alanı olarak kullanıldığı söylenmektedir[874]. Ayrıca bazı camilerin de kapatılarak ambar gibi farklı işlevlerde kullanıldığı da görülmektedir. Özetle bu dönemde yönetimin dini reddetmesi sonucunda bu tarz yapılar da işlevlerini yitirip boşaltılmışlar ya da farklı işlevlerde kullanılmışlardır. Muhtemelen yine bu değişimin sonucu olarak caminin iç dekorasyonunda önemli bir yer tutan ve yine dinin bir simgesi olarak görülen minberler de kaldırılmıştır. Ancak bunların akıbeti hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

4.1.2.10. Kadınlar Mahfili

İncelenen örnekler arasında orijinal mahfile sahip herhangi bir camiye rastlanmamıştır. Yalnızca Pazar Camisi'nin eski çizimlerinde harimin kuzeyinde sütunlar üzerine oturan bir kadınlar mahfilinin olduğu görülebilmektedir. Günümüzde bu mahfil betonarmeden yapılmış ve kuzeyden harim duvarına dayanırken güneyden ise doğu-batı yönlü bir kirişle taşınmaktadır. Nivice Köyü cami hariminin kuzeyindeki kemerlerin de kadınlar mahfiline ait olabileceği düşünülmektedir.

4.1.3. Cephe Elemanları

4.1.3.1.Kapılar

Değerlendirme alınan beş adet caminin dördünün girişi hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Libohova köy camisi temel seviyesine kadar yıkılmış olduğundan hakkında bu konuda bir bilgiye rastlanmamıştır. Dunavat Camisi'nin 2007 yılında çekilen fotoğrafında dikdörtgen bir şekilli giriş açıklığına sahip olduğu görülmekteyken, 2019 yılındaki arazi çalışması sırasında giriş açıklığının basık kemerli bir şekilde yenilendiği göze çarpmaktadır. Pazar Camisi'nin harim girişi de basık kemerlidir. Nivice köyündek caminin ünik bir harim girişi vardır. Düzgün kesilmiş dikdörtgen prizma taşlarla oluşturulan kapı söveleri yukardan yekpare bir atkı taşıyla sonlandırılmıştır. Atkı taşının üzerinde basık bir hafifletme kemeri yer almaktadır. Meşit Camisi'nin girişi günümüzde tamamen duvar örülmek suretiyle kapatılmış durumdadır. Eski çizimlerinden anlaşıldığı kadarıyla cami girişi dikdörtgen şekilliydi.

[874] Doempke, 2012: 46.

Günümüze ulaşamamış olan Premedi Eski Camisi'nin de girişinin dikdörtgen formlu düz lento ve söveli olduğu ve üzerinde kaş şekilli bir boşaltma kemerinin yer aldığı A. Meksi'nin aktardığı çizimlerden anlaşılmaktadır. Bu kapılar yapının boyutuna uygun ve sade olmaları sebebiyle birer taçkapı olarak değil harime giriş kapısı olarak değerlendirilmelidir.

4.1.3.2.Pencereler

Kataloğa dâhil edilen camilerden Dunavat Camisi'nin pencereleri tek sıra halinde ve basık kemerlidir. Meşit Camisi'nin pencereleri iki katlı olarak düzenlenmiştir. Giriş cephesindeki pencereler dikdörtgen şekilli, yan cephelerindeki pencereler ise kaş kemerlidir. Nivice Köyü Camisi'nin alt kottaki pencerelerinin basık kemerli, üst pencerelerinin ise dikdörtgen şekilli olduğu görülebilmektedir. Pazar Camisi'nin giriş cephesinde pencereler iki katlı bir düzende dikdörtgen şekilli olarak inşa edilmiştir. Yan cephelerde pencereler yine iki katlı olarak ancak bu sefer yarım daire kemerli bir şekilde tasarlanmıştır. Bunlara ek olarak caminin kubbe kasnağının her cephesinde küçük yarım daire kemerli pencereler yer almaktadır.

Günümüze ulaşamayan camilerden Premedi Eski Caminin de iki katlı pencere düzenine sahip olduğu görülmektedir. Harimim doğu ve batı duvarları üzerinde iki sırada birer adet, mihrap duvarı üzerinde ise her sırada ikişer adet olacak şekilde pencereler dizilmiştir. Alt kattaki pencereler dikdörtgen şekillidir ve yarım daire hafifletme kemerleri vardır. Üst kottaki pencereler ise yarım daire kemerlidir. Premedi Hünkâr Camisi'nde ise giriş cephesi dışındaki cephelerde iki altta iki üstte olacak şekilde, dikdörtgen pencerelerin yerleştirildiği görülmektedir. Tekke Camisi'nin eski fotoğraf ve çizimlerinden kuzey cephesi üzerinde dört ve batı cephesi üzerinde iki adet yarım daire pencerenin yer aldığı anlaşılmaktadır. Harimin doğu duvarında ise iki altta iki de üstte olmak üzere dört adet pencere bulunmaktadır. Ancak bu pencerelere dair başka bir veri mevcut değildir.

4.1.3.3.Kitabeler

İncelenen camilerden sadece Meşit, Dunavat ve Pazar yeri camilerinin kitabesi bulunmaktadır. Dunavat Camisi'nin kitabesi 0,60 x 0,55 m. ebatlarında, Meşit Camisi'nin kitabesi 0,68 x 0,38 m. ebatlarındadır. Pazar Camisi'nin kitabesinin dükkânların girişinin üstünde yer almaktadır. Nivice Köyü Camisi'nin de girişinin üzerinde boş bir kitabeliği bulunmaktadır. Günümüze ulaşamamış olan Premedi Hünkâr Camisi ile Tekke Camisi'nin de birer kitabesi olduğu bilinmektedir.

Dunavat camisi kitabesi harim giriş kapısının üzerinde, Meşit Camisi'nin kitabesi ise girişin önündeki çeşmenin alınlığında yer almaktadır. Aktarımlardan Tekke Camisi'nin de

kitabesinin girişin üzerindeki bir niş içerinde yer adlığı anlaşılmaktadır. Hünkâr camisi kitabesinin ise yapı üzerindeki konumu tespit edilememiştir.

Kitabelerin tamamı ait oldukları camilerin yeniden inşa edilmesinden bahsetmektedir. Yapıların ilk inşa tarihini bildiren sadece bir adet kitabeye rastlanmıştır. Ali Hormova Tekkesi'nde yer alan camiye ait olan bu kitabe 2018 yılındaki onarım sırasında eklenmiştir. Diğer kitabelerde genel olarak yapının ikinci inşasında aktif rol oynayan banilerin adları anılmaktadır. Bunların yanında herhangi bir usta adına rastlanmamıştır.

4.1.4. Malzeme

4.1.4.1.Taş

Kataloğa dâhil edilen camilerin tamamında inşa malzemesi olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taş malzeme kabaca yontularak şekillendirilmiştir. Libohova Köyü Camisi'nde moloz taş kullanılmıştır. Sadece kemer ve sütunları meydana getiren taşların düzgün bir şekilde şekillendirildiği görülmektedir. Buna ek olarak Nivice Camisi'nin harim kapısında ve harimin kuzey duvarındaki pencerelerin sövelerinde düzgün kesme taşlar kullanılmıştır.

Duvarların inşaasında yığma taş tekniği kullanılmıştır.

Taş plakaların kullanımına sadece kubbelerin dış kaplamalarında rastlanmaktadır.

Mermer malzemenin kullanımına neredeyse rastlanmamaktadır. Dunavat ve Meşit Camilerinin kitabelerinin mermer malzemeden işlenmiştir.

4.1.4.2.Ahşap

Camilerde doğrudan ahşap kullanımına rastlanmamıştır. Nivice Köyü Camisi'nin günümüze sadece taşıyıcıları ulaşabilen kadınlar mahfilinin ve merdivenlerinin ahşaptan yapıldığı düşünülmektedir. Bunun dışında üst örtüde çatı iskeleti oluşturulurken ahşap kalasların kullanıldığı görülebilmektedir. Pazar Camisi'nin son cemaat yeri üst çrtüsü buna örnek olarak verilebilir.

4.1.5. Süsleme

Camilerin geneline bakıldığında oldukça sade bir şekilde inşa edildikleri görülmektedir. Toplamda sadece 2 adet camide süsleme tespit edilebildiğinden bunlar teknik ve bezeme karakterlerine göre gruplandırılmıştır.

4.1.5.1.Teknik

4.1.5.1.1. Kalemişi Süslemeler

Camiler arasında sadece Pazar Camisi'nde kalemişi süslemeler tespit edilebilmiştir. Bu süslemeler muhtemelen yapının işlevinin değiştirildiği sıralarda üzeri boyanarak kaplanmıştır. Caminin 1967 tarihli restorasyon öncesi çizimlerinde bu süslemeler de belirtilmiştir[875]. 2019 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında bu boyalar kaldırılarak bezemeler ortaya çıkarılmaya başlanmıştır.

4.1.5.1.2. Taş Oyma Süslemeler

Taş üzerine oyma tekniğiyle oluşturulan süslemelere sadece Ali Hormova Tekkesi avlusunda yer alan caminin harim kapısının iki yanındaki söveler üzerinde rastlanmaktadır. Motifler bordürleri kazınmak suretiyle meydana getirilmişlerdir. Taşın cinsinin yapının geri kalanında kullanılandan farklı olması süslemeli bu parçaların önceki camiden kaldığını ve burada tekrardan kullanılarak değerlendirildiğini düşündürmektedir.

4.1.5.2.Bezeme Karakteri

4.1.5.2.1. Bitkisel Süsleme

Pazar Camisi'nin kubbe göbeği ve eteğinde yoğunlaşan bezemelerin tamamının bitkisel karakterli olduğu ve 19.yy. özellikleri yansıttığı görülmektedir. Kubbe göbeğinde iç içe geçmiş yedi çemberden oluşan ve her çemberde farklı bir bezemenin bulunduğu madalyon yer almaktadır. Kubbe eteğindeki bezemeler ise üç şerit halinde tüm kubbe eteğini dolanmaktadır. Şeritlerin içi birbirini takip eden bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Bunun yanında Ali Hormova Tekkesi Camisi'nin harim kapısının sövelerin birinde daire içerisine alınmış beş kollu çiçek motifi, diğerinde ise saksıdan çıkmakta olan bir servi motifi bulunmaktadır.

4.1.5.2.2. Figüratif Süsleme

Ali Hormova Camisi'nin harim kapısının iki yanındaki sövelerin birinde ağızları açık bir şekilde yüzleri birbirine dönük durmakta olan iki kaplan resmedilmiştir. Kapının diğer sövesinde ise servi ağacının üzerine yerleştirilmiş bir adet güvercin görülebilmektedir.

4.1.5.2.3. Göksel Motifler

Ali Hormova Camisi'nin harim kapısının sağdaki sövesinin üzerinde ters bir şekilde yerleştirilmiş hilal motifi yer almaktadır.

---

[875] IMK. Arşivi 501 numaralı dosya.

4.1.5.2.4. Yazı

Tez dâhilinde incelenen camiler arasında sadece Pazar Camisi'nin kubbe göbeğindeki madolyonun içinde yer alan halkalardan birinin yazıyla oluşturulmuş olduğu görülmektedir.

4.1.5.3.Mukarnas

İncelenen camilerdeki mukarnas bezemeler testere dişi silmelerin kaydırmalı olarak alt alta dizilmesi neticesinde meydana getirilmiştir. Bölgedeki camilerde bu süslemenin mihrap kavsarası ve tromp geçişlerde kullanıldığı görülmektedir.

Dunavat Camisi'nin mihrap kavsarasında sekiz sıra mukarnas yer almaktadır. Pazar Camisi'nin mihrap kavsarası ise dört sıra mukarnasla hareketlendirilmiştir. 2007 yılında bu mukarnasların üzerinin sıvandığı görünmektedir ancak 2019 yılındaki restorasyon sırasında bu sıvalar kaldırılarak mukarnas ortaya çıkarılmıştır. Bu caminin tromp geçişlerinin de üç sıra mukarnasla hareketlendirilmiştir.

4.1.5.4.Silmeler

4.1.5.4.1. Testeredişi Silme

Silmeler camilerde çoğunlukla saçak seviyesinde, minare gövdelerinde ve şerefe altlarında yer almaktadırlar. Camilerde esas olarak iki tip silme kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi ve en yoğun kullanımına rastlanan testeredişi silmelerdir. Dunavat ve Pazar camilerinde kasnak ve kubbenin birleştiği yerlerde iki sıra testeredişi silme yer almaktadır.

Testeredişi silme kullanımına minarelerde de rastlanmaktadır. Dunavat Camisi'nin minaresi kaideye kadar yıkılmış olduğundan orijinal hali bilinmemektedir. Ancak minarenin yeniden onarımı sırasında şerefe altında üç sıra ve minare gövdesinin başladığı kotta da bir sıra testeredişi silme yer almaktadır. Libohova Camisi'nin şerefe altında ise iki sıra testeredişi silmenin kalıntısı görülebilmektedir. Pazar Camisi'nde ise silmeler beş sıra alt alta gelecek şekilde dizilmiş ve bir mukarnas görünümü kazandırılmıştır.

4.1.5.4.2. Kaval Silme

Minarelerde kullanılan diğer bir silme türü ise kaval silmedir. Bu tip silmeler genellikle minare gövdesinin başladığı yerle bittiği yere birer sıra halinde yerleştirilmektedirler. Buna örnek olarak günümüze ulaşan camilerden Pazar Cami minaresi, günümüze ulaşamayanlardan ise Kardik köyü cami minaresi, gösterilebilir. Meşit Camisi'nin eski çizimlerinden sadece minare gövdesinin alt kısmında bir sıra kaval silme olduğu

anlaşılmaktadır. Libohova Camisi, Hünkâr camisi, Eski Cami ile Tekke camilerinde de bu silme kuşağının minare gövdesinin üst kısmına yerleştirildiği görülmektedir.

4.2.Çeşmeler

Ergiri ili sınırları içerisinde inşa edildiği tespit edilebilen 16 çeşmeden ikisi günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşabilen çeşmelerden sadece üç tanesinde (Hllomo Köyü Çeşmesi, Meşit Mahallesi 1 Numaralı Çeşme, Pocomitit Çeşmesi) kitabe bulunmaktadır. Çeşmelerin tamamına yakını 19.yy. içirişinde inşa edilmiştir. Sadece Goranxi'deki Manastır Çeşmesi ile Selcke'deki Kubbeli Çeşme'nin 17.yy. içerisinde inşa edildiği düşünülmektedir.

Çeşmelerden altı tanesi Ergiri'nin merkezinde bir küme halinde Meşit Mahallesinde yer almaktayken diğer çeşmeler Ergiri kasabasına bağlı köylere dağılmış vaziyettedir.

Günümüze ulaşabilen 14 çeşme cephe ve plan kompozisyonlarına göre aşağıda değerlendirilecektir.

4.2.1. Tipoloji

Çalışmaya dâhil edilen Selcke Köyü Çeşmesi ve Hllomo Köyü Çeşmesi mimari açıdan kendine has özellikler sergilemekle birlikte ne Arnavutluk genelinde ne de Anadolu ölçeğinde yaygın olarak kullanılmayan bir tipte inşa edilmiştir. Bu tipin örneklerine Arnavutluk'ta Akçahisar'da (Kruja) Evronosoğlu Çeşmesi'nde Anadolu'da ise yalnızca Kayseri'deki Büyük Gürüngüz Meydan Çeşmesi (15.yy. ortaları) ve Büyük Gürüngüz Yazıcı Çeşmesi'nde (M.1713) rastlanmaktadır[876]. Şimdilik bu tip, saydığımız örneklerle sınırlı olmakla beraber zaman içerisinde yapılan araştırmalarla sayılarının artması ve buna bağlı olarak önem kazanmaları durumunda mevcut tipolojide yeni bir güncellemeye gerek duyulabileceği öngörülmektedir.

Osmanlı çeşmeleri değişik araştırmacılar tarafından farklı şekilde gruplandırılmıştır. Ergiri'deki çeşmeler Ayla Ödekan'ın yaptığı tipolojiye göre değerlendirilecektir[877].

Çeşmeler "Bulundukları Yere Göre" ve "Cephe Kompozisyonlarına Göre" kategorize edilerek iki ana başlık altında ele alınmıştır. İlk grupta fiziksel konumlarına göre, ikinci grupta ise cephe formlarına göre bir değerlendirme yapılmıştır.

---

[876] Denktaş, 1998: 168-169
[877] Ödekan, 1992: 284.

4.2.1.1.Bulundukları Yere Göre Çeşmeler

4.2.1.1.1. Bağımlı Çeşmeler

Tez dâhilindeki 14 çeşmeden altısının bir duvara bağımlı olarak inşa edildikleri görülmektedir.

4.2.1.1.1.1. Bir Yapının Duvarıyla Birlikte İnşa Edilen Çeşmeler

Meşit Camisi 1, 2 ve 3 numaralı çeşmeler, Baba Demirit Türbesi Çeşmesi ve Manastır Çeşmesi bağımlı oldukları yapıların duvarlarıyla beraber inşa edilmişlerdir. Meşit Camisi 1 numaralı çeşme caminin güney yüzüne, 2 Numaralı Çeşme ise minaresinin güney yüzüne bağımlı olarak inşa edilmişleridir. 3 Numaralı çeşme de caminin karşısında yer almakta olup yanından geçen yolun batı yüzü üzerine konumlandırılmıştır. Baba Demirit Türbesi yanında yer alan çeşme ise arkasındaki duvarla beraber inşa edilmiştir.

Manisa Vakvak Tekkesi (1575)[878], İstanbul Cerrah Mehmet Paşa (1593)[879], Kula Eski (1630/1)[880], Resmo Kara Mustafa Paşa (17.yy. ortaları)[881], Romanya-Babadağ Gazi Ali Paşa Çeşmesi (17.yy.[882]), İstanköy Gazi Mehmed Bey (1696)[883], İstanbul Damat İbrahim Paşa (1720)[884], İstanbul Hatice Hanım (1723)[885], İstanbul Hacı Beşir Ağa (1728)[886], Tersane Meydanı (18.yy.ın ikinci yarısı)[887], Karaman Necip Ağa (1808)[888], İstanbul Süleyman Ağa (1839/40)[889], Rodos Murat Reis (1846)[890], Talas Hacı Ahmet Efendi (1885)[891] çeşmeleri bu tipin örneklerinden bazılarıdır.

4.2.1.1.1.2. Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Çeşmeler

Bu gruba giren sadece Meşit Mahallesi 6 Numaralı çeşmedir. Dilatasyon izinden çeşmenin duvar üzerine sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan çeşmelerin bir kısmında bu özellik görülebilmektedir. Bunlara örnek olarak; Rumeli Hisarı (15.yy)[892], Kayseri Oduncu (1582)[893],

---

[878] Acun, 1999: 584.
[879] Pelihvarian vd., 2004: 48.
[880] Bozer, 1990: 69.
[881] Çam, 2000: 83.
[882] Kılıç, 2019: 180.
[883] Çam, 2000: 142.
[884] Koçyiğit, 2013: 45.
[885] Koçyiğit, 2013: 84.
[886] Koçyiğit, 2013: 111.
[887] Çelikkol, 1992: 99.
[888] Denktaş, 2000b: 74.
[889] Ertuğ, 2006: 61.
[890] Çelikkol, 1992: 44.
[891] Denktaş, 2000a,: 118.
[892] Pilehvarian vd., 2004: 34.
[893] Denktaş, 2000a: 47.

İstanbul Şatır Hasan Ağa (1693-94)[894], İstanbul Hacı Mustafa Ağa (1718)[895], İstanbul Aşub Kadın (1721)[896], Karaman Emine Hanım (1725) [897], Şebin Karahisar Müftü Efendi (1810)[898], İstanbul Sultan Reşat (1818-19)[899], Kosova Hacı Ramadan (19.yy ortaları)[900], Kosova Ali Hacı (1891)[901], Kosova Sultan Reşat (1911)[902] çeşmeleri verilebilir.

4.2.1.1.2. Bağımsız Çeşmeler

Ergiri ili dâhilinde yer alan sekiz adet çeşmenin bağımsız olarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır.

4.2.1.1.2.1. Dikdörtgen Prizma Gövdeli Çeşmeler

4.2.1.1.2.1.1. Yatay Dikdörtgen Prizma Gövdeli Çeşmeler

Ergiri'de incelenen örnekler arasında bu gruba sadece Dhoksat köyünde yer alan Aşağı Mahalle ile Merkez çeşmelerinin girdiği görülmektedir.

Kütahya Fuat Paşa Çeşmesi (18.yy. sonu)[903], Kırşehir Şeyh Kızı Hatice Çeşmesi (1870)[904], Kırşehir Ahi Evren Çeşmesi (19.yy.)[905], Kosova-Pec Muslih Ağa Çeşmesi (1907/8)[906] bu tipin örneklerinden bazılarıdır. Taranan kaynaklar arasında bu tipin Anadolu'da ve özellikle Balkanlar'da fazla örneğine rastlanmamıştır.

4.2.1.1.2.1.2. Dikey Dikdörtgen Prizma Gövdeli Çeşmeler

Hllomo Köyü, Melan Tekkesi, Selcke Köyü, Pocomit çeşmeleri ile Meşit Mahallesi 4 ve 5 numaralı çeşmeler bu guruba dâhil edilebilir.

Rodos Türk Bahçesi'ndeki Çeşme (1757)[907], Romanya-Köstence Sultan Abdülaziz Çeşmesi (19.yy.)[908], Rodos Baş Mabeyinci Hamdi Bey Çeşmesi (1846)[909], Kosova-Priştine

---

[894] Ertuğ, 2006: 68.
[895] Koçyiğit, 2013: 30.
[896] Koçyiğit, 2013: 53.
[897] Denktaş, 2000b: 48.
[898] Karpuz, 1989: 42.
[899] Ertuğ, 2006: 60.
[900] Vırmıça, 1999: 134.
[901] Vırmıça, 1999: 14.
[902] Vırmıça, 1999: 13.
[903] Verim, 2019: 79.
[904] Tay, 2011: 207.
[905] Tay, 2011: 205.
[906] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 378.
[907] Çelikkol, 1992: 99.
[908] Kılıç, 2019: 181.
[909] Çelikkol, 1992: 100.

Emincikler Konağı Çeşmesi (19.yy)[910], Kosova-Prizren Binbaşı Çeşmesi (19.yy.)[911], Kosova-Pec Yaşar Paşa Çeşmesi (1908/9)[912] bu tip çeşmelerin Balkanlar'daki bazı örneklerindendir.

Anadolu'da ise İstanbul Bostancı Çatal (1550)[913], İstanbul Rüstem Paşa (1554)[914], Karapınar II. Selim (1569)[915], Karaman İsmail Ağa (1708)[916], İstanbul Seferikoz (1750-51)[917], Kayseri Mıhlım I (M.1771)[918], Karaman Kilise (1855)[919], İstanbul Şehremaneti II (1926)[920] çeşmeleri bu tipe örnek olarak verilebilir.

4.2.1.1.3. Su Depolu Çeşmeler

Ergiri ili sınırları dâhilinde incelenen 14 adet çeşmeden sadece ik tanesinde su deposu olduğu tespit edilebilmiştir. Pocomitit Çeşmesi, Manastır Çeşmesi ve Selcke Köyü Kubbeli Çeşme bu kategoride değerlendirilmektedir.

İstanbul Mısırlı Osman Ağa (1621)[921], Kilis İpşir Paşa (1654)[922], Kayseri Erkilet İkiz (1671)[923], Ortaköy Damat İbrahim Paşa (1723)[924], İstanbul Kaymak Mustafa Paşa (1730)[925], Manisa Derliler (1785)[926], Karaman Ali Dede Tartan (1809)[927] ve Ankara Altıayaklı (1907)[928] çeşmeleri depolu çeşmelerin Anadolu'daki örneklerinden bazılarıdır.

4.2.1.2.Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler

Bu başlıkta yapılacak olan tipolojide, çeşmelerin sadece ön cepheleri dikkate alınarak sınıflandırma yapılmıştır. Çeşmenin yan ve arka cepheleri yapı elemanları bölümünde ele alınacağı için bu başlık altına değerlendirilmemiştir.

4.2.1.2.1. Tek Kemerli Çeşmeler

Bölgedeki çeşmelerden dokuz tanesi bu grup dâhilinde yer almaktadır. Bunlar; Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi, Hllomo Köyü Çeşmesi, Melani Tekkesi Çeşmesi ve

---

910 İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 551.
911 İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 860.
912 İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 382.
913 Pilehvarian vd., 2004: 42.
914 Pilehvarian vd., 2004: 44.
915 Denktaş, 2000a, 255.
916 Denktaş, 2000b, 43.
917 Ertuğ, 2006: 37.
918 Denktaş, 2000a: 91.
919 Denktaş, 2000b: 120.
920 Ertuğ, 2006: 70.
921 Pilehvarian vd., 2004: 60.
922 Dündar, 1999: 479.
923 Denktaş, 2000a: 57.
924 Pilehvarian vd., 2004: 92.
925 Koçyiğit, 2013: 212.
926 Acun, 1999: 609.
927 Denktaş, 2000b: 90.
928 Günel, 2010: 484.

Meşit Mahallesindeki altı adet çeşmedir. Bu çeşmelerin tamamında yarım dairevi kemerlerin tercih edildiği görülebilmektedir.

İzmir Mirkelamoğlu Hanı Çeşmesi (18.yy sonu, 19.yy başı)[929], Karaman Ali Dede Tartan Çeşmesi (1809)[930], İstanbul Ahmet Ağa Çeşmesi (1817)[931], Kayseri Mütevelli Çeşmesi (M. 1834)[932], Kilis Dereçli Çeşmesi (1843)[933], Akçakaya Yatak Çeşmesi (1898)[934], Romanya Canlia Köyü 2 ve 4 numaralı çeşmeler (19.yy. ortası veya sonu)[935], Güney Kıbrıs-Baf Tremitusa Köyü Çeşmesi (19.yy.)[936], Yunanistan-Kavala Th. Poulida Caddesindeki (?)[937] Çeşme bu grubun örnekleri arasında yer almaktadır.

4.2.1.2.2. Yan Yana İki Kemerli Çeşmeler

Bu başlık altına alınabilecek tek örnek Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi'dir. Çeşmenin cephesinde yan yana konumlandırılmış iki adet yarım daire kemer yer almaktadır.

Bulunabilen örneklerden anlaşıldığı üzere yan yana iki kemerli çeşme düzenlemesi Osmanlı mimarisinde 17.yy'dan itibaren ortaya çıkmıştır. Ancak bu formun 18.yy'dan itibaren daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir[938]. Osmanlı topraklarında Gebze İbrahim Paşa (1665-66)[939], İstanköy Gazi Mehmet Bey (1696)[940], Erzurum Narmanlı Cami (1734)[941], İstanbul Horhor (1876)[942], Yapıcıoğlu Cami (19.yy. sonu)[943], Erenköy İstasyon (1921)[944] çeşmeleri bu gruba giren örneklerden bazılarıdır.

4.2.1.2.3. Yan Yana Üç Kemerli Çeşmeler

Manastır Çeşmesi'nin cephesinde yan yana dizilmiş üç adet yarım daire kemerli niş yer almaktadır.

Osmanlı dönemi çeşmelerinde yan yana üç kemer fazlaca kullanılan bir uygulama değildir. İstanbul Halid Ağa (1794)[945], Manisa Süleyman Paşa (1809)[946], Kıbrıs-Girne Hasan

---

929 Gültekin, 2011: 77.
930 Denktaş, 2000b: 90.
931 Pilehvarian vd., 2004: 153.
932 Denktaş, 2000a: 61.
933 Dündar, 1999: 533.
934 Tali, 2014: 544-545.
935 Kılıç, 2019: 187-188.
936 Kavalçalan, 2015: 221.
937 Çam, 2000:189.
938 Denktaş, 2002: 877.
939 Yavuzyılmaz, 2013: 581.
940 Çam, 2000: 142.
941 Yurttaş ve Özkan, 2002: 148.
942 Pilehvarian vd., 2004: 187.
943 Gültekin, 2011: 131.
944 Pilehvarian vd., 2004: 212.
945 Pilehvarian vd., 2004: 124.
946 Acun, 1999: 615.

Kavizade Çeşmesi (1841)[947], Rodos Ağa Cami (1875)[948], Kilis Abuşağa (1911-13)[949], İstanbul Atik Valide Batı (?)[950], Rodos Türk Mezarlığındaki (?)[951], Rodos Osmanlı (?)[952] çeşmelerinde görülmektedir.

4.2.1.2.4. Düz Cepheli Çeşmeler

Baba Demirit Türbesi Çeşmesi, Pocomit Çeşmesi ve Selcke Köyü Çeşmesi nişsiz ve düz cepheli olarak inşa edilmişlerdir.

Osmanlı mimarisinde 18.yy‟dan itibaren nişsiz çeşmelerin kullanımına rastlanmaktadır. Bu gruba giren çeşmelerin örneklerinden bazıları şunlardır: Karaman Fakıhzade Çeşmesi (1794)[953], Karaman Hacı Yahya Çeşmesi (1815)[954], Yunanistan Hasan Paşa Camii Çeşmesi (1824-25)[955], Kilis Hafaf Çeşmesi (1844)[956], Kilis Salih Ağa Çeşmesi (1855)[957], Yunanistan Molla Basarzade Edhem Bey Çeşmesi (1863)[958], Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi (1886)[959] ve Talas Meydan Çeşmesi (1887)[960].

4.2.2. Yapı Elemanları

4.2.2.1.Ayak

Selcke ve Hllomo köyü çeşmelerinde köşelerde “L” şekilli ayaklar kullanılmıştır. Yine bu çeşmelerden Selcke Köyü Çeşmesi’nin güneydeki kemerinin, Hllomo Çeşmesi’nin ise kuzey ve güneydeki kemerlerinin ortalarına birer sütünce yerleştirildiği görülmektedir. Bu sütunceler kemerleri desteklemek için sonradan eklenmiş olmalıdır.

4.2.2.2.Üst Örtü

İncelenen çeşmeler arasında Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi’nin üzerinin beşik tonozla örtüldüğü görülmektedir. Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi ile Hllomo Köyü çeşmeleri ahşap kalaslarla oluşturulan strüktürsisteminin taş plakalarla kaplanmasıyla oluşturulan düz

---

[947] Kavalçalan, 2015: 163.
[948] Çelikkol, 1992: 73.
[949] Dündar, 1999: 538.
[950] Ertuğ, 2006: 124.
[951] Çam, 2000: 247.
[952] Çelikkol, 1992: 100.
[953] Denktaş, 2000b: 64.
[954] Denktaş, 2000b: 103.
[955] Çam, 2000: 134.
[956] Dündar, 1999: 501.
[957] Dündar, 1999: 505.
[958] Çam, 2000: 90.
[959] Denktaş, 2000a: 120.
[960] Denktaş, 2000a: 122.

damla örtülmüştür. Ancak Hllomo köyü çelmesinin orjinalinde kubbeyle örtülü olduğu düşünülmektedir. Selcke Köyü Çeşmesi'nin üzeri ise taş örgü kubbeyle kapatılmıştır.

4.2.2.3.Ayna Taşları

Tez dâhilindeki çeşmelerin sadece bir tanesinde ayna taşı bulunmaktadır. Melani Tekkesi önündeki çeşmenin ayna taşı on iki kollu yıldız şeklinde işlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Geri kalan çeşmelerde su doğrudan cephe ortasına konumlandırılmış deliklerden akıtılmaktadır. Bu delikler genellikle 0,05 – 0,10 m. çapında ve yarım daire şekillidirler. Ancak Baba Demirit Türbesi Çeşmesi'nde 0,10x0,23 m. ebatında ve dikdörtgen şekillidir. Dhoksat Köyü Çeşmesi'nde ise suyun geldiği delikler kare şekillidir.

4.2.2.4.Tas nişleri

İncelenen örnekler arasında Pocomit ve Manastır çeşmeleri dışında kalan yapılarda çeşitli şekillerde tas nişleri bulunmaktadır.

4.2.2.4.1. Dikdörtgen şekilli Tas Nişleri

Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi'nin cephesinde biri yatay, diğeri ise dikey bir şekilde yerleştirilmiş iki adet dikdörtgen şekilli niş yer almaktadır. Hllomo Çeşmesi'nde iki kenardaki nişler ile Meşit Mahallesi 2 Numaralı çeşmenin tas nişi de dikdörtgen şekillidir.

4.2.2.4.2. Yarım Dairevi Kemerli Tas Nişleri

Baba Demirit Türbesi Çeşmesi'ndeki üç ve Dhoksat Köyü merkez Çeşmesi'nde iki adet yarım daire kemerli tas nişi bulunmaktadır.

4.2.2.4.3. Düz Atkı Kemerli Tas Nişleri

Bu tip kemerlerin Ergiri bölgesinde iki adet örneği görülmektedir. Dhoksat Aşağı Mahalle Çeşmesi'nin üç nişi ve Hllomo Çeşmesi'nin ortadaki nişi bu şekilde yapılmıştır.

4.2.2.4.4. Kaş Kemerli Tas Nişler

Melani Tekkesi Çeşmesi'nde iki, Meşit Mahallesi 1 ve 4 numaralı çeşmelerde birer, 5 numaralı çeşmede iki ve Selcke Köyü Çeşmesi'nde ise üç adet bu kemer tipine sahip tas nişi yer almaktadır.

4.2.2.5.Oturma Sekileri

Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle, Hllomo Köyü, Meşit Mahallesi 2 ve 5 numaralı çeşmelerde oturma sekilerinin olduğu tespit edilmiştir.

4.2.2.6.Su Yalakları

Selcke Köyü Çeşmesi, Meşit Mahallesi 2, 4 ve 1 numaralı çeşmeler, Dhoksat Köyü çeşmeleri ve Hllomo Köyü Çeşmesi yalaklarının şekillerinin değiştirilerek yenilendiği anlaşılmaktadır.

4.2.2.7.Taş Tekneler

Taş tekneler lülenin olmadığı çeşmelerde suyun çıktığı deliğin hemen altında yer almaktadır. Taş teknelerin kullanılmasındaki amaç delikten çıkan suyu duvardan ileriye taşıyarak kullanılmasını sağlamaktır. Ergiri ilinde 14 çeşme üzerinde yapılan araştırmada kullanılan taş teknelerin yarım küre şekilli oldukları görülmüştür. Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi'nde iki, Meşit Mahallesi 1, 2, 4 ve 5 numaralı çeşmelerde ise birer adet taş tekne bulunmaktadır.

4.2.2.8.Kitabeler

Meşit Mahallesi 1 numaralı çeşmenin mermer kitabesi yarım daire kemerinin içinde yer almaktadır. Diğer kitabeli bir örnek de Pocomit Çeşmesi'dir. Kitabe taş üzerine kazıma tekniğiyle işlenmiştir. İki çeşmenin kitabeleri de enine dikdörtgen şekillidir. Hllomo Köyü Çeşmesi'nin ise ön cephesine yerleştirilmiş üçgen şekilli bir kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin kum taşı üzerine kazınarak işlenmiş kitabesi oldukça harap durumdadır.

4.2.3. Malzeme

Ergiri bölgesindeki çeşmelerin inşasında yerel olarak sıkça tercih edildiği anlaşılan kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Çeşmelerin bir kısmında malzeme düzgün bloklar şeklinde kesilerek kullanılmıştır. Bunlar: Melani Tekkesi Çeşmesi, Meşit Mahallesindeki altı çeşme, Pocomit Çeşmesi ve Selcke Köyü Çeşmesidir.

Baba Demirit Türbesi Çeşmesi'nde kesme taşın yanı sıra kaba yonu ve moloz taşların kullanıldığı görülmektedir.

Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi, Hllomo Köyü Çeşmesi ve Manastır Çeşmesi'nde kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi'nde ise kaba yonu taşın kesme taşla birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Çeşmelerin kitabelerinde farklı tipte malzemeler kullanıldığı görülmektedir. Meşit Mahallesi 1 numaralı çeşmenin kitabesi mermer, Hllomo Köyü Çeşmesi'nin kitabesi kumtaşıdır. Pocomit Çeşmesi kitabesi ise kireç taşının yüzeyi kazılarak yazılmıştır.

4.2.4. Süsleme

Ergiri'deki çeşmeler oldukça sade ve süslemesizdir. Sadece bazı çeşmelerde cepheyi hareketlendirmek için silme sıralarının kullanıldığı görülmektedir. Pocomit Çeşmesi'nde biri dışbükey diğeri düz olmak üzere iki sıra; Meşit mahallesi 5 ve 6 numaralı çeşmelerde birer sıra düz, 2 numaralı çeşmede ise iki sıra düz silmeyle cepheler sonlanmaktadır. Bunların dışında kalan çeşmelerde herhangi bir silme veya süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

4.3.Değirmenler

Ergiri ili sınırları dâhilinde Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan iki adet değirmen tespit edilebilmiştir. Değirmenlerden biri Benje diğeri ise Nivice köyünde yer almaktadır. Değirmenler genel olarak güç kaynaklarına göre adlandırılmaktadırlar. İki değirmen de yapıları bakımından incelendiklerinde su değirmeni oldukları anlaşılmaktadır. Günümüzde işlevini yitirmiş olan iki değirmen de akarsu yatakları yanında, yerleşim yerlerinin uzağına konumlandırılmıştır.

Benje köyündeki değirmenin yanında yer alan dere dört mevsim akmaktadır. Dolayısıyla değirmen de devamlı çalışıyor olmalıdır. Nivice köyündeki derenin de kurumuş olduğu gözlenmektedir. Bu değirmen de muhtemelen sadece kış aylarında çalışıyor olmalıdır.

İki değirmenin de çarklarını yanlarındaki dereden değirmene doğru yönlendirilen kanallar vasıtasıyla gelen suyun sağladığı güçle döndürmekteydi.

Su değirmenleri genellikle iki farklı tipte karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri türbin tipli-dikey milli ve yatay çarklı değirmenler, diğeri ise dolaplı-yatay milli ve düşey çaplı değirmenlerdir[961]. Ergiri bölgesinde yer alan değirmenler türbin tipli-dikey milli ve yatay çarklılar grubuna girmektedir. Değirmen taşları zeminin altındaki yatay veya dikey çarklarla döndürülmektedir. Ancak incelediğimiz değirmenler yıkıntı halinde olduklarından çarkhane ve değirmen taşlarının altındaki mekanizma hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Mevcut verilerden yola çıkılarak değirmen taşının altında yatay çarklı bir mekanizmanın yer aldığı ve bu çarkın bir mil aracılığıyla değirmen taşına bağlandığı öne sürülebilir. Bu mekanizma değirmen taşlarının ilkel örneklerini temsil etmektedir[962].

---

[961] Duran, Baş ve Özcan, 2016: 238.
[962] Soyel, 2013: 42.

Benje köyü değirmeni dört adet mekândan oluşmaktadır. Mekânlardan üçü birbiriyle bağlantılıyken muhtemelen değirmenci odası olarak işlevlendirilmiş olan dört numaralı mekânın girişi dışardan sağlanmaktadır. Nivice değirmeninde ise değirmenci odasının girişi değirmenin içinden sağlanmıştır. Nivice değirmeninde değirmenci odasında bir ocak bir de değirmencinin eşyalarını koyması için ayrılmış niş bulunmaktayken Benje değirmeninin kalıntılarından bu ögelerin izlerine rastlanmamıştır. İki değirmende de değirmen taşlarının yer aldığı mekânlar dikdörtgen planlıdır ve değirmen taşları girişe en uzak köşeye konumlandırılmıştır. İki yapıda da değirmenin yer aldığı odalarda suyun giriş ve çıkışı için karşılıklı kemerli açıklıklar bulunmaktaydı. Benje değirmeninde iki kemer bulunurken Nivice değirmeninde tek kemer yeterli görülmüştür. Benje köyü değirmeninde 2 numaralı mekânın köşesinde küçük bir de havuz yer almaktaydı. Muhtemelen değirmene gelen suyun bir kısmı da bu havuza yönlendirilip yünler tokaçlanarak burada yıkanmaktaydı. Benje köyündeki değirmenin 3 numaralı mekânının işlevi tam olarak çözümlenememekle birlikte bu tip yapılarda ihtiyac duyulan depolama mekânı olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Değirmenlerin girişi tek bir kapıdan sağlanmaktadır. Nivice değirmeninin girişi dar cephe üzerinde yer alırken Benje değirmeninin girişi geniş cephenin dar cepheye yakın bir yerine konumlandırılmıştır. Değirmenlerin beden duvarları temel seviyesinde kaldığı için pencereler hakkında herhangi bir bilgi edinemiyoruz. Ancak eski kayıtlardan görüldüğü kadarıyla pencereler sayıca az, küçük boyutlu ve duvarın üst seviyelerine konumlandırılmışlardır.

Benje köyündeki değirmenin duvarlarının bir kısmı ve zemin seviyesinde duvar bakiyeleri günümüze ulaşabilmiştir. Nivice köyündeki değirmenin ise sadece duvar izleri takip edilebilmektedir. Benje değirmeninde dere taşlarıyla beraber kireç taşlarının da kullanıldığı görülmüştür. Nivice değirmeninde ise kireç taşı kullanımına rastlanmaktadır. Taşlar doğada bulundukları şekilde kullanılmışlardır.

Su çarklarının kullanımına 19.yy.da devam edilmiş olsa da 1850'li yıllardan sonra gelişen ağır sanayinin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmeleri, üstelik kuraklık, don ve sel gibi doğal koşulların olumsuz etkileri karşısında işlerliklerinin sekteye uğraması insanları yeni çözümlere yönlendirmiş (motor gücüyle çalışan değirmenler gibi) ve böylelikle su gücüyle çalışan değirmenler de zamanla kullanılmaz duruma gelmiştir[963].

[963] Soyel, 2013: 40.

4.4.Eğitim Yapıları

Ergiri ili sınırları dâhilinde günümüze ulaşabildiği tespit edilen herhangi bir eğitim yapısı bulunmamaktadır. Bu yapı tipleri ancak Osmanlı arşiv belgelerinde ve Maarif Salnamelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu belgeler ışığında Ergiri ili sınırları içerisinde 34 adet eğitim yapısının varlığı saptanmıştır.

Eğitim yapılarından 19 tanesi iptidai derecesindedir. Bu iptidailerin ikisi kız çocukları için inşa edilmiştir. İptidai inas mekteplerinden biri ile iptidai mektebinin ikisi Rumlara ait olduğu saptanmıştır. Bu mektepler arasında sadece Premedi Rum İnas Mektebinde bir tane kız çocuklarına bir tane de sıbyana mahsus derslik bulunmaktadır.

Ergiri ili mektepleri arasında dört tanesi sıbyan mektebi olarak açılmıştır. Bunlardan ikisi kız çocuklarına tahsis edilmiştir. Yine bu dört mektepten bir sıbyan, bir de kız sıbyan mektebi Rumlara aittir.

Tespit edilen beş adet rüştiye mektebinden ikisi Rumlara aittir.

İl sınırları dâhilinde bir de idadi mektebi yer almaktaydı.

Nivan, Frasher, Delvine ve Ergiri Balortoz Mahallesi Rum mektepleri ile İskandol Medresesinin dereceleri tespit edilememiştir. (Tablo 3)

Mekteplere dair en erken tarihli belge 1861 yılında Ergiri'de İnas Sıbyan Mektebinin açılmasına dairdir. En geç tarihli belge ise 1911 yılına aittir. Bu belgede ise Ergiri'deki Hürriyet Mektebinin (Liria İlkokulu) açılmasına izin verildiği kaydedilmiştir. Ergiri'de yer alan mekteplerin tamamı bu iki tarih arasındaki 50 yıl kadar kısa bir sürede inşa edilmişlerdir. Özellikle 3 Mart 1878 tarihinde Ayestefanos Antlaşmasının imzalanmasının ardından bugünkü Arnavutluk topraklarının Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaşılması aynı yıl içinde Prizren Birliğinin kurulmasına ve Ayestefanos Antlaşmasının Arnavutlar tarafından reddedilmesine neden olmuştur. Böyle bir siyasi ortamda Arnavutların hemen yanıbaşındaki Yanya'da Yunanlıların yer aldıkları da düşünülecek olursa asimile olmamak için kendilerini kültürel bakımdan da korumaları şart olmuştur. Bu amaçla Naum Vekilharcı okullar için Arnavutça ders kitapları yazmış ve "Arnavut Kültür Derneği"ni kurmuştur. Arnavut kimliğini korumak için atılan diğer bir adım ise Arnavutça eğitim veren okulların açılması olmuştur. Açılan bu okullarla Arnavutlar dillerinin ve kültürlerinin devamlılığını amaçlamışlardır. Bu sebeple okullarda Yunanca eğitim yerine Arnavutça eğitime önem verilmiş ve Yunanca eğitim vermek isteyen okulların açılmasına izin verilmemiştir. Böylelikle bölgedeki Hristiyan Arnavutların Yunanistan'a meyil etmesinin önü alınmıştır.

Belgelerden anlaşıldığı üzere açılacak olan Rum mektepleri için yazışmalar Rum Patrikliği tarafından yapılmakta, uygun görüldüğü takdirde mektebin ruhsatı Rum Patrikliği adına verilmekte ve okullardan da Rum Patrikliği sorumlu tutulmaktadır.

Bir mektebin açılabilmesi için öncelikle mektebin inşa edileceği binanın en, boy ve yükseklik ölçülerinin bildirilmesi istenmektedir. Bunun yanında inşaatın yapılacağı arazinin cinsi bilinmelidir. Eğer arazi vakıf arazisi ise bu araziye karşılık eşdeğer bir mülk veya arazi verilmeli, eğer miri arazi ise de yıllık belli bir miktar öşür bedeli ödenmelidir. İnşa edilecek olan mektebin kâgir mi yoksa ahşap mı olacağı da belirtildikten sonra belgelerde bölgede yaşayan halkın nüfusu ve bölgede başka bir mektebin olup olmadığına dair bir bilgilendirmeye de yer verilmektedir. Bunun üzerine mektebin inşasında konum ve mahal olarak bir mahzur olup olmadığı tespiti yapılır. Bir mahzur görülmediği durumda mektebin inşasına ne kadar para sarf edileceği ve sarf edilecek olan meblağın nasıl, ne şekilde ve nereden karşılanacağı bilinmek istenir. Eğer bu meblağ yardımlarla karşılanacak ise mektep için kimlerin ne kadar yardım yaptıklarına dair kayıt oluşturulur ve dilekçeyle beraber arz edilir. Bunlara ilaveten yapılacak olan mektebin plan ve resimleri de istenmektedir[964].

Belgelerde dikkat çeken bir diğer nokta ise Nivan Karyesi mektebi gibi yeni açılacak olan okulların bir kısmında yeniden bir bina inşa etmek yerine bir evin kiralanarak veya satın alınarak okula çevrilmesinin tercih edilmesidir. Bu yöntem şahsa ait özel okulların açılması durumunda tercih edilmektedir.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra gayrimüslim okullarının açılmasına onay verilmesiyle birlikte maarifi umumiye nizamnamesinin özel okullar kapsamına giren 129. maddesi[965] ve öğretmenlere dair olan 189. maddelerine[966] uyulması şart koşulmaktaydı.

Yapılan arşiv taraması sırasında Premedi Sıbyan Mektebi, Premedi Rum İnas Mektebi, Libova-i Zir Rum İptidaisi, Ergiri Rüştiye Mektebi, Delvine Rum Mektebi, Bohal Karyesi Mektebi ve Balortoz Rum mektebine ait plan ve çizimlere ulaşılabilmiştir. Delvine Rum Mektebine ait planın Fransız bir mimara çizdirildiği hem mimarın kâğıdın altına adresiyle

---

964 BOA. ŞD. 2104/15; ŞD. 2112/15.

965 "Yüz yirmi dokuzuncu madde — özel okullar; bazı yerlerde Cemaatler tarafından veya gerek Osmanlı uyruklu veya yabancı devlet uyruğunda bulunan kişilerden biri tarafından paralı veya parasız olarak kurulan okullardır. Bunların giderleri ve ödenekleri ya kurucular tarafından veya bağlı bulundukları vakıflar tarafından idare edilir. Osmanlı devleti ülkesinde bu nevî okulların açılabilmesi için öğretmenlerinin diplomalarının bulunması, bu kurumlarda terbiye veya devletin politikasına aykırı ders okutulmaması için öğretim programı ve kitapların Maarif Nezareti veya mahallî Maarif idaresince onaylanmış olması lâzımdır. Okul İstanbul'da açılacak ise Maarif Nezareti tarafından, vilâyetlerde açılacak ise valiler tarafından izin verilmesi şarttır. Bu üç şart bulunmadığı takdirde özel okul açılmasına ve faaliyet göstermesine izin verilmez. Aksi hareket edenler olursa kurum kapatılır, özel okul açanların görevlendirecekleri öğretmenlerin ilgili öğretmen okulundan mezun olmaları şart olmakla beraber, bunlar için Maarif İdaresinden izin almaları lâzımdır." Özalp ve Ataünal, 1977: 570.

966 "Yüz seksen dokuzuncu madde — Rüşdiye ve idadiye öğretmenleri ders günlerinden başka günlerde istedikleri takdirde genel veyahut özel ders verebilirler." Özalp ve Ataünal, 1977: 582.

birlikte attığı imzadan hem de plana düşülen Fransızca notlardan anlaşılmaktadır. Premedi Rum İnas Mektebi planında ise Yunanca notlar düşülmüştür. Ancak bu planda imza veya isim bulunmamaktadır.

Plan ve cephe çizimler genellikle ölçekli olarak verilmektedir. Ölçeklerde çoğunlukla metre hesabı kullanılmıştır. Çizim üzerinde yapının en ve boy ölçülerinin yanı sıra yükseklik ölçüleri özellikle belirtilmektedir. Sadece Fransız Mimarın çizdiği Delvine Rum Mektebine ait planda ölçüler detaylandırılmış bir şekilde işlenmiştir.

Libova-i Zir Rüştiye Mektebi ile Ergiri Rüştiye Mektebine ait birer adet keşif raporu da belgeler arasında yer almaktadır.

Teze dâhil edilen mektepler arasında altı tanesinin banisi tespit edilebilmiştir. Delvine Rum Mektebinin giderleri kilise sandıklarından karşılanmıştır. Kokar Karyesi mektebi hazine-i hassa tarafından yaptırılmıştır. İskandol Medresesi Muhtar Ağa İskandol, Kaiçe Karyesi Medresesi Amasya Mutasarrıfı Mehmet Necip Paşa, Libova-i Zir mektebi Luka Koçi ve Nivan Köyü Mektebi ise Mihail Hristo baniliğinde inşa ettirilmiştir.

Mektepler hakkındaki belgelerin belirli konular üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Belgelerin büyük çoğunluğunda ilk defa inşa edilecek olan mektep için izin istenmektedir (Bohal Karyesi Rum İnas Mektebi, Delvine Rum Mektebi, Ergiri İnas Sıbyan Mektebi, Fraşer Karyesi Rum Mektebi, Ergiri Hürriyet Mektebi, Hothove Karyesi Mektebi, Premedi Rum İptidai Mektebi). Mekteplerin bir kısmından muallim atamaları sayesinde haberdar olmaktayız (Boz Karyesi Mektebi, Damez Karyesi Mektebi, Kostoric Karyesi Mektebi, Mecidgoran Karyesi Mektebi, Kokar Karyesi Mektebi, Premedi Rüştiye Mektebi). Diğer bir grup belge ise maaşlarını alamayan muallimler konu edilmiştir (Baca Karyesi Mektebi, Premedi İptidai Mektebi, Tepedelen İptidai Mektebi, Valçişte Karyesi Mektebi, Zavalan Karyesi Mektebi). Belgelerden iki tanesi yıkılan ya da bir sebepten dolayı harap olan mekteplerin yeniden inşasına dairdir (Balortoz Mahallesi Rum Mektebi, Premedi Sıbyan Metebi). Bir belge de yeterince öğrencinin katılım sağlayamamasından dolayı okulun başka bir yere nakledilmesini konu edinmektedir (Dilçeşne Karyesi Mektebi).

4.5. Hamamlar

Ergiri'de iki Libohova'da ise bir adet hamam olduğu Evliya Çelebi'den öğrenilmektedir. Bu hamamlardan sadece bir tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Ergiri'deki bu hamamın soyunmalık kısmı yıkılmış, soğukluk, sıcaklık, halvet ve traşlık hücreleri günümüze sağlam bir şekilde ulaşabilmiştir. Yapı plan tipi olarak soğukluk, sıcaklık ve halvetin eş

mekânlar şeklinde tasarlandığı şemaya dâhil edilebilir[967]. Bu plan şeması 12.-13.yy.dan itibaren Anadolu Türk mimarisinde görülmeye başlanır[968]. Bu tipe örnek olarak Kayseri Sultan Hanı Hamamı (13.yy. başı), Bolu Orta Hamam (1339)[969], Tire Hafsa Hatun Hamamı (1354)[970], Kıbrıs-Baf Hasan Ağa Tekkesi Hamamı (16.yy. sonu) [971], İnegöl Ortaköy Hamamı (1639)[972], Bozüyük Kasım Paşa Hamamı[973], İzmit Yukarı Pazar Hamamı[974], İnönü Sadık Bey Hamamı[975], İznik İsmail Bey Hamamı[976] ve Yenişehir Hamamı[977] verilebilir.

4.6.Hanlar

Bölgeyi ziyaret eden seyyahların aktarımlarına dayanarak Ergiri kasabası içerisinde biri Memi Paşa tarafından inşa edilmiş olan 5 han, Delvinak kasabasında 3 han bulunmakta, Premedi Kasabası, Libohova ile Kardik köyleri ve Tepedelen-Ergiri arasındaki yol üzerinde ise birer han yer almaktaydı. Bahsedilen hanların günümüze ulaşamamış olmasının sebebi dayanıksız bir şekilde inşa edilmiş olmalarıdır. Bu yapılar her ne kadar han olarak anılsalar da aklımızda Osmanlı döneminde taştan inşa edilmiş hanlar canlanmamalıdır. Bunlar büyük bir ihtimalle ahşap strüktürlü yapılardır. Zira sadece Ergiri bölgesinde değil Arnavutluk'un tamamında bu tip yapıların günümüze ulaşmış örnekleri bulunmamaktadır. Bölgedeki han tiplerinin fiziki yapısı konusunda seyyahların aktarımlarından ve eski fotoğraflardan yola çıkılarak yorumlamalar yapılabilir. Elde edilen verilerden bu hanların genellikle ahşaptan inşa edildikleri ve iki katlı oldukları anlaşılmaktadır. Alt katta besi hayvanları tutulurken üst katta konaklamak için odalar bulunmaktaydı. Bu odalardan köşede yer alanlar diğerlerinden daha büyük olabilmekte ve birden çok pencereyle aydınlatılmaktaydı. Üst katın önünde kat boyunca uzanan bir de balkon yer almaktaydı[978]. Tanımlamalardan anlaşıldığı üzere bu hanlar ticaretten ziyade konaklamak üzerine kurgulanmış binalardır.

---

[967] Hamam Semavi Eyice'nin yaptığı tipolojiye göre kategorize edilmiştir. Eyice, 1960: 114-115.
[968] Çakmak, 2002: 20.
[969] Ayverdi, 1989: 382.
[970] Çakmak, 2002: 31.
[971] Kavalçalan, 2015: 338-345.
[972] Çakmak, 2002: 32.
[973] Eyice, 1960: 114.
[974] Eyice, 1960: 114.
[975] Eyice, 1960: 114.
[976] Eyice, 1997: 419.
[977] Ayverdi, 1989: 158.
[978] Fraser, 1906: 252-253; Lear, 1851: 307, 312-313; Elbasan Tahıl Pazarı Hanı: https://elbasaniad.org/han-ne-pazarin-e-drithnave-ne-elbasan-foto-e-para-viti-1944/ (erişim tarihi: 21.12.2020).

4.7.Hapishaneler

Ergiri'deki hapishanelere dair bilgilere sadece arşiv kayıtlarında rastlanmaktadır. Bu kayıtlarda yapıların mimarisine dair aktarımlar bulunmamakla birlikte daha çok onarımlardan bahsedildiği görülebilmektedir. Bu belgelrin tarihleri daha çok 19.yy. sonu ile 20.yy.'ın başında yoğunlaşmaktadır. Bunlar arasında Ergiri Nisa Hapishanesi'nin yetersiz gelmesinden dolayı bir evin kiralanarak hapishaneye çevrilmesine dair olan belge oldukça ilgi çekicidir.

4.8.Hükümet Konakları

Arşiv belgelerinden Ergiri bölgesinde 5 adet hükümet konağı olduğu anlaşılmaktadır. Bu belgelerin tamamı onarımlar veya yenilemelerden bahsetmektedir. Yapılan araştırmada sadece Ergiri Hükümet Konağı'nın mimarisine dair 1311 tarihli Yanya Vilayeti Salnamesinden bilgi edinilebilmiştir.

Bu hükümet konaklarının kesin inşa tarihleri bilinmemekle beraber hakkındaki belgelerin 19.yy.ın ikinci yarısında yoğunlaşması Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgedeki gücünü yitirmesinin ardından Osmanlı Devletinin Ergiri ve çevresinde yeniden egemenlik sağlama çalışmalarının bir ürünü olarak ortaya çıktıklarının göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

4.9.Kaleler

Ergiri ili sınırları dâhilinde Osmanlı döneminden günümüze ulaşabilen üç adet kale inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan Ergiri Kalesi'nin tarihi 12.yy.a kadar uzanmaktadır. Bölge Osmanlı idaresine geçtikten sonra kale onarılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Son olarak Tepedelenli Ali Paşa döneminde kalenin güney ucuna galerili kısım eklenmiştir. Libohova kalesi de Tepedelenli Ali Paşa döneminde inşa edilmiştir. Ahmed Müfid'in aktarımlarına göre Libohova'da günümüze ulaşan surlar Tepedelenli Ali Paşa'nın kızkardeşi Şehnisa için inşa ettirdiği sarayın etrafını çevrelemekteydi[979]. Kuruluşu bakımında diğer kalelerden farklı bir amaca hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Tepedelen Kalesi ise bölgenin Osmanlı topraklarına katılmasının ardından II. Bayezid tarafından, daha önceden buraya inşa edilmiş olan ancak savaş sırasında yıkılan kalenin taşlarıyla yeniden inşa edilmiştir. Daha sonra bölge Ali Paşa'nın kontrolüne girince buraya bir iç kale eklenmiştir.

Ergiri kalesi dört yönden sarp kayalıklar üzerine kurulmuştur. Kalenin planı da bu platoya göre şekillenmiş ve balıksırtını andırmaktadır. Libohova kalesi ise dağ yamacındaki düzlük üzerine kurulmuş ve dikdörtgen bir plan şeması sergilemektedir. Bunların aksine Tepedelen kalesi daha düz bir zeminde inşa edilmiştir. Kale doğusunda, derin bir yataktan

---

[979] Ahmet Müfit, 1324: 119.

akmakta olan Viyosa Nehri ile sınırlandırılmıştır. Yamuk dikdörtgen bir plana sahiptir. Her üç kalenin de planı topografyasına göre şekillenmiştir.

Tepedelen ve Ergiri kaleleri Osmanlı döneminde günlük yaşamın bir parçası haline gelmişlerdir. İki kalenin de içine haneler, medreseler, tekkeler ve camiler eklenerek askeri işlevinin yanı sıra sivil hayatın da içinde yer almaları sağlanmıştır. Ergiri Kalesi'nin içinde hükümet konağı, mescit ve bir medresenin yer aldığı bilinmektedir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin anlatımlarından kale içinde bir sokak etrafına dizilmiş evlerden de haberdar olmaktayız. Aynı şekilde Tepedelen Kalesi'nin surlarının içinde de iki cami, bir tekke, memurların kaldıkları lojmanlar ile müdür dairesi diye adlandırılan bir yapının olduğu Osmanlı dönemi belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Libohova kalesi farklı bir konuma sahiptir. Kalenin surlarının içinde Ali Paşa'nın kız kardeşinin konağı yer almaktaydı. Ancak konaktan geriye günümüze hiçbir yapı kalıntısı ulaşamamıştır. Kalenin sadece surları ve dört köşesindeki burçları kalmıştır. Bunlara ilaveten BOA.'daki belgelerden şehir merkezindeki kalelerin içerisinde hapishanelerin de yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu konuda Ergiri kalelerindeki hapishaneye dair kayıtlara rastlanmıştır[980].

Ergiri Kalesi'nin kuzey, doğu ve batı olmak üzere üç adet girişi bulunmaktadır. Kalenin ana girişi batı surları üzerine konumlandırılmıştır. Arka tarafında yer alan doğu girişi Vezir Kapı olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde Tepedelen Kalesi'nin de doğu, batı ve güney olmak üzere üç adet girişi bulunmaktadır. Ancak 1822 yılından sonra çizildiği anlaşılan Osmanlı dönemine ait planda kalenin ana girişi kuzey sur duvarları üzerinde görünmektedir. Güney surları üzerinde de bir adet tali giriş yer almaktaydı. Günümüzde kalenin arka tarafında kalan doğu girişi "Vezir Kapı" olarak adlandırılmaktadır. Kapı yapı itibariyle Ergiri Kalesi'nin Vezir Kapısına benzemektedir. Libohova Kalesi'nin ise kuzey ve doğu cepheleri üzerinde birer adet girişi vardır. Günümüzde doğu girişi yığma taşlarla örülerek kapatılmış durumdadır.

Ergiri Kalesi'nin yedi adet burcu vardır. Bu burçlar düzensiz bir şekilde dağılım göstermektedirler. Burçlardan üçü doğu, ikisi batı, biri kuzey, biri de güneyde yer almaktadır. Bu burçlardan doğuda bir ve batıda iki tanesi dikdörtgen planlı olup diğerleri çokgen şekillidir. Libohova Kalesi'nin dört köşesinde birer adet burç bulunmaktadır. Burçlardan üçü sekizgen planlıdır. Kuzeybatı köşedeki burç diğerlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Burcun kaleye bakan tarafına iki adet eyvan yerleştirilmiştir. Tepedelen Kalesi'nin sadece üç burcu günümüzde görülebilmektedir. Burçlardan biri, güneydoğu, biri güneybatı, biri de kuzeybatı köşede yer almaktadır. Bunlar çokgen planlı burçlardır. Kalenin eski planında da üç adet

[980] BOA., MVL. 1011/42; DH. TMIK. S. 34/90; DH. MB. HPS. 34/46.

burcunun olduğu görülebilmektedir ancak bu burçların hepsi güney duvarı üzerinde yer almaktadır. Çizimde verilen burçlardan güneydoğu ve güneybatı köşedekiler beş kenarlı, aralarındaki burç ise dört kenarlıdır. Çizimde görülebilen güneybatı köşedeki Hakem Efendi burcu günümüze ulaşamamıştır.

Ergiri Kalesi'nin iç kısmında, zemin seyirdim yolu seviyesine kadar yükseldiğinden ayrıyeten bir seyirdim yolu yapımına ihtiyac duyulmamıştır. Libohova ve Tepedelen kalelerinde ise surlar kalın tutulmuş ve üst kısmı seyirdim yolu olarak işlevlendirilmiştir.

Ergiri Kalesi'nde barbata bulunmamaktadır. Muhtemelen sur duvarlarının zeminden yüksek olması sebebiyle buna ihtiyac duyulmamıştır. Günümüzde Tepedelen Kalesi'nin doğu duvarı üzerinde ve batı duvarının bir kısmında barbatalar görülebilmektedir. Büyük ihtimalle bunlar tüm sur duvarlarını dolanmaktaydı. Libohova Kalesi'nde ise barbatalardan hiçbir eser kalmamıştır. Ancak kaleye ait eski çizimlerde sur duvarlarının barbatalarla çevrili olduğu görülmektedir.

Kalelerin hiçbirinde süsleme unsurlarına rastlanmamıştır. Yalnızca Evliya Çelebi Ergiri Kalesi'ni ziyareti sırasında Venediklilere ait olduğunu belirttiği duvar resimleri hakkında bilgimiz bulunmaktadır.

4.10. Karakol Binaları

Günümüze ulaşabilen tek karakol olan Çajup Karakolu aynı adlı ovaya hâkim bir konumda inşa edilmiştir. Osmanlı arşivindeki bir belgeden bu bölgenin devamlı olarak eşkıyaların tacizine uğradığı gerekçesiyle burada bir karakol inşa edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Yapı içerden ve dışardan dairesel bir plana sahiptir. Duvarları kireç taşıyla yığma tekniğiyle inşa edilmiştir. Bunun dışında Klissura'da bir adet karakol binası daha olduğu bilinse de bu yapının konumu veya mimarisi hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

4.11. Köprüler

Arnavutluk'un Yunanistan sınırına yakın bir konumda bulunan Ergiri bölgesi dağlık bir arazi üzerine kurulmuştur. Arazi dağlık olmasının yanı sıra akarsuları bakımından da zengindir. Bu sebeple birçok köy ve kasabaya ulaşım için köprülere ihtiyaç duyulmuştur. Bu köprülerin birçoğu zamanla yol güzergâhlarının değişmesiyle veya yanına inşa edilmiş olan yeni köprülerin trafiğe açılması sebebiyle işlevlerini yitirmişlerdir.

Ergiri, bir liman kenti olan Draç'tan başlayıp Kavaje, Peqin ve Elbasan rotasını izleyen Via Egnatia (Sol Kol) üzerinde yer almamaktadır. Ancak yine de bölgede bu denli çok köprünün olması ticaret hayatındaki canlılığın bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Buna dair

elimizde kesin veriler olmasa da 1814'te Ergiri'yi ziyaret etmiş olan Hughes'un aktarımlarından yola çıkılarak öne sürülebilir. Hughes Ergiri pazarının genişliğinden ve burada çok çeşitli ticaret mallarının yer aldığından bahsederek Ali Paşa'nın burayı ele geçirmesinden önce Ergiri'nin sadece iç ticarette depo olarak kullanıldığını söylemekte ve Ali Paşa'nın ülkenin dört bir yanına dağılmış tüccarları toplayarak Ergiri'ye yerleştirdiğini belirtmektedir[981]. Bu bilgiye ilaveten köprüler aracılığıyla ana yola bağlanan köylerdeki tarihlendirilebilir yapıların çoğunlukla 19.yy. başları ve ortalarına ait olması bu dönemdeki hareketliliğin bir göstergesi olmalıdır. Ancak yine de bu köprülerin ebatları ve hanların niteliği[982] göz önünde bulundurulduğunda büyük ve yüklü kervanlardan söz etmek olası görünmemektedir.

Yapılmış olan literatür taraması ve arazi çalışmaları sonucunda Ergiri ili sınırları içerisinde Osmanlı döneminde inşa edilmiş 27 adet köprü tespit edilmiştir. Bu köprülerden 16 tanesi günümüze ulaşabilmiştir.

Çarşova Köyü Köprüsü, Hamidiye Köprüsü, Hanım Köprüsü, Muço Hyssa Köprüsü, Badelonje Köyü Köprüsü, Görice Köprüsü, Lekli Köprüsü, Paspal Köprüsü, Premedi Köprüsü -1, Premedi Köprüsü -2 ve Petran Köprüsü günümüze ulaşamadığını tespit ettiğimiz köprülerdir. Bunlardan üçü (Çarşova Köyü Köprüsü, Hamidiye Köprüsü, Hanım Köprüsü) Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden, üçü de bölgeyi ziyaret etmiş olan seyyahların notlarından yola çıkılarak tespit edilmiştir. Diğer köprülerden ise araştırmacıların yaptıkları saha çalışmaları sonucu haberdar olunmuştur.

Günümüze ulaşabilen 16 köprünün adı şu şekildedir: Ali Paşa Köprüsü, Çiminxhit Köprüsü, Dunavat Köprüsü, Gline Köprüsü, Haskove Köprüsü, Hoshtove Köprüsü, Kaçarellos Köprüsü, Kadiut Köprüsü, Korhoces Köprüsü, Limar Köyü Kale Köprüsü, Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, Mesit Köprüsü, Nivan Köprüsü, Novosele Köprüsü, Subaşı Köprüsü, Suhe Köprüsü. Bunlar Osmanlı döneminde inşa edilmiş olup çeşitli onarımlar görerek günümüze kadar gelmişlerdir.

4.11.1. Tipoloji

Köprü tipolojisinde en belirleyici unsur akarsu yatağının genişliğidir. Köprü tipolojisi genellikle tabliye kısmının şekline göre yapılmaktadır. Merkeze doğru yükselen tabliyeye sahip köprüler "dik", düz tabliyeli köprüler ise "düz" köprüler olarak gruplandırılmıştır[983]. Yapılan araştırmalarda geniş akarsu yatakları üzerinde genellikle çok kemerli ve düz

[981] Hughes, 1830: 361-362
[982] Ticaret yapıları başlığı altında değerlendirilmiştir.
[983] İlter, 1978: 257-258.

köprülerin kurulduğu görülmüştür[984]. Akarsu yatağının dar ve derin olduğu durumlarda ise daha çok tek gözlü ve dik köprüler tercih edilmektedir.

Ergiri ili sınırları içerisinde inşa edilmiş olan köprülerde de tipolojik olarak düz ve dik köprüler kategorilerinde incelenmiştir. Köprü plan tipini belirleyen diğer bir unsur da göz sayısıdır. Köprüler yukarıdaki gruplandırmanın alt başlığı olarak kendi içerisinde göz sayısına göre "tek gözlü" ve "çok gözlü" kategorilerinde de sınıflandırılmıştır.

4.11.1.1. Düz Köprüler

Tez konusu dâhilinde incelenen 16 örnekten yedi tanesi düz köprüler grubuna girmektedir.

4.11.1.1.1. Tek Gözlü Düz Köprüler

Bu gruba Dunavat Köprüsü, Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, Mesid Köprüsü ve Novosele Köprüsü girmektedir. Bu köprülerin konumlarına bakıldığında şehir içinde yer aldıkları ve küçük dere yataklarını aşmak için inşa edildikleri görülmektedir.

Avlonya Brataj Köprüsü (Ura e Brarit), Pekin Ahmet Bey Köprüsü (Ura e Ahmet Beut) ve Görice-Leskovik Postenanit Köprüsü (Ura e Postenanit) bu tipin Arnavutluk'taki örneklerinden bazılarıdır.

Balkanlardaki bazı örnekleri ise Edirne Taş Köprü (15.yy)[985], Bulgaristan- Dubniça Bistriça Köprüsü (16.yy.)[986], Podgoriça Vezir Köprüsü (16.yy.)[987], Kırklareli Şeytandere Köprüsü (1896)[988], Kosova-Prizren Tabakhane Köprüsü (?)[989], Makedonya-Ohri Altın Köprü (?)[990], Makedonya Kratovo Çarşı Köprüsü (?), Makedonya Kratovo Grofçan Köprüsü (?)[991] olarak sıralanabilir.

Bursa Setbaşı Köprüsü (15.yy.)[992], Diyarbakır Çüngüş Köprüsü (18.yy.)[993], Kayseri Bağpınar Aşağı Köprüsü (18.yy.)[994] ve Uşak Muharrem Şah Köprüsü (1903/4)[995] bu tip köprülerin Anadolu'daki örneklerinden bazılarıdır.

---

[984] İlter, 1978; Tunç, 1978; Çulpan, 2002.
[985] Bayatlı, 2015: 102-105.
[986] Çulpan, 2002: 94.
[987] Çulpan, 2002: 167.
[988] Çulpan, 2002: 193.
[989] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 978.
[990] Kuş vd., 2007: 195.
[991] Ayverdi ve Yüksel, 1982: 125.
[992] Atak, 2008: 99-104.
[993] Kutlay, 2012: 28-30.
[994] Gürbüz, 2012: 21.
[995] Acar, 2016: 28-29.

4.11.1.1.2. Çok Gözlü Düz Köprüler

Çok gözlü düz köprüler kategorisine Kordhoces Köprüsü, Gline Köyü Köprüsü ve Tepedelen'deki Ali Paşa Köprüsü girmektedir. Bunlardan Kordhoce Köprüsü beş kemerli, Gline Köprüsü üç kemerli ve Ali Paşa Köprüsü ise 10 kemerlidir. Ergiri ili sınırları içerisinde incelenen köprülerin en fazla beş gözlü olduğu gözlenmiştir. Ali Paşa Köprüsü'nün 240 m. uzunluğuyla diğerlerinden farklı olmasının sebebi Roma Döneminden kalmış temeller üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır[996].

Çok gözlü düz köprülerin Arnavutluk'ta birçok örneği bulunmaktadır. Berat'ta Osum Nehri üzerinde inşa edilmiş olan Kurt Ahmet Paşa Köprüsü, Avlonya'da Prokomit Köprüsü (Ura Prokomitit), Elbasan'da Şkumbin Köprüsü (Ura Shkumbit) ve Elbasan Zaranike Köprüsü (Ura e Zaranikës) bu tipin örneklerinden bazılarıdır.

Edirne Gazi Mihal Köprüsü (1402)[997], Kosova Budisavci Köyü Köprüsü (15.yy. sonu-16.yy. başı)[998], Trakya-Halkalıpınar Odabaşı Köprüsü (1529/30)[999], Yunanistan-Yenişehir (Larisa) Gazi Hasan Bey Köprüsü (15.yy.sonu-16.yy.başı)[1000], Bosna Hersek-Buna Danyal Paşa Köprüsü (17.yy.)[1001], Yunanistan-Yenişehir Tempi Vadisi Köprüsü (1727)[1002], Kosova-Yakova Terzi Köprüsü (?)[1003] ise Balkanlar'daki örnekler arasında sayılabilir.

Ermenek Ala Köprü (14.yy.)[1004], Afyon-Bolvadin Kırkgöz Köprüsü (1550)[1005], Diyarbakır Sultan IV. Murad Köprüsü (17.yy.)[1006], Van Hoşap Köprüsü (1671)[1007], Tecel-Gürün Yolunda Halil Rıfat Paşa Köprüsü (1882/5)[1008], Kayseri-Tavusun Yukarı Köprü (1900-1910)[1009], Uşak Yukarı Köprü (?)[1010] bu tipin Anadolu'daki örneklerinden bazılarını teşkil etmektedir.

4.11.1.2. Dik Köprüler

Ergiri ili sınırları dâhilinde 9 adet dik köprü inşa edilmiş olduğu tespit edilmiştir.

---

[996] Shtylla, 2013: 65-67.
[997] Bayatlı, 2015: 29-35.
[998] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 385.
[999] Çulpan, 2002: 83.
[1000] Çulpan, 2002: 169; Konuk, 2016: 435.
[1001] Çulpan, 2002: 185.
[1002] Konuk, 2010: 495.
[1003] Ayverdi ve Yüksel, 1982: 334.
[1004] Çulpan, 2002: 85.
[1005] Çulpan, 2002: 132.
[1006] Çulpan, 2002: 173.
[1007] Çulpan, 2002: 175.
[1008] Çulpan, 2002:192.
[1009] Gürbüz, 2012: 30.
[1010] Acar, 2016: 31.

4.11.1.2.1. Tek Gözlü Dik Köprüler

Bu gruba Çiminxhit Köprüsü, Hoshtove Köprüsü, Kadiut Köprüsü, Limar Köyü Kale Köprüsü ve Subaşı Köprüsü girmektedir. Bu köprüler arasında 28,5 m. açıklığıyla Subaşı Köprüsü en büyük göze sahip olanıdır. Çiminxhit Köprüsü ise 11,60 m. ile en küçük göze sahiptir. Bunların dışında Hoshtove Köprüsü, 14,50 m., Kadiut Köprüsü 14,50 m. ve Limar Köprüsü 22 m.lik göz açıklıklarına sahiptirler.

Avlonya-Selenice Skrapar Köprüsü (Ura e Skraparit Selenice/Kotë), Debre-Klos Köprüsü (Ura e Vashes) ve Görice-Leskovik Radoves Köprüsü (Ura e Radoves) Arnavutluk'ta yer alan tek gözlü dik köprülere örnek olarak verilebilir.

Makedonya-Tetova Taş Köprü (15.yy.)[1011], Bosna-Hersek Mostar Köprüsü (1566/7)[1012], Saray-Bosna Keçi Köprüsü (16.yy.)[1013], Kosova-Prizren Manastır Köprüsü (17.yy.)[1014], Kosova-Prizren Kırkpınar Köprüsü (18.yy.)[1015], Sırbistan-Vranje Ak Köprü (1844)[1016] tek gözlü dik köprülerin Balkanlar'daki örneklerindendir.

Kayseri Deliklitaş Köprüsü (18.yy.)[1017], Tunceli-Çemişgezek Yusuf Ziya Paşa Köprüsü (1807)[1018], Uşak İnay Köprüsü (1850)[1019]Anadolu'daki tek gözlü dik köprülere örnek teşkil etmektedir.

4.11.1.2.2. Çok Gözlü Dik Köprüler

Dik köprüler grubuna giren örneklerden dört tanesi de birden çok göze sahiptir. Bunlar Haskove Köyü Köprüsü, Kaçarellos Köprüsü, Nivan Köyü Köprüsü ve Suhe Köprüsüdür. Bu örnekler arasından Haskove, Kaçarellos ve Nivan Köprüleri ikişer kemerliyken Suhe Köprüsü'nün beş adet kemeri olduğu görülmektedir. Köprünün kemerlerinden biri günümüzde yıkılmış durumdadır.

Berat-Skrapar Ksabashit Köprüsü (Ura e Ksabashit), Berat-Vokopole Köprüsü, Elbasan Kamare Köprüsü (Ura e Kamares), Görice-Pocradec Golik Köprüsü (Ura e Golikut), İşkodra Drin/Mes Köprüsü (Ura e Mesid) ve Tiran Debbağhane/Tabaklar Köprüsü (Ura e Tabakeve) bu tipin Arnavutluk'taki örneklerinden bazılarıdır.

Edirne Sarachane (Şehabeddin Paşa) Köprüsü (1452)[1020], Bulgaristan-Köstendil Koca İshak Paşa Köprüsü (1469/70)[1021], Üsküp Fatih Sultan Mehmed Köprüsü (15.yy.)[1022],

---

[1011] Kuş vd., 2007: 153.
[1012] Çulpan, 2002: 158.
[1013] Çulpan, 2002: 157.
[1014] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 887.
[1015] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 885.
[1016] Çulpan, 2002: 201.
[1017] Gürbüz, 2012: 19.
[1018] Çulpan, 2002: 189.
[1019] Acar, 2016: 33-34.

Yunanistan-Narda Daik Paşa Köprüsü (15.yy.)[1023], Kosova Ali Bey Köprüsü (15.yy.sonu-16.yy.başı)[1024], Bulgaristan-Haskovo Mustafa Paşa Köprüsü (1528/9)[1025], Saray-Bosna – Trebinje Arslanağa Köprüsü (1573)[1026], Yunanistan-Karaferye Çelebi Sinan Bey Köprüsü[1027], Sırbistan-Uziçe Mehmet Paşa Köprüsü (1627)[1028], Kosova-Cakova Debbağ Köprüsü (18.yy.)[1029] bu tip köprülerin Balkanlar'daki örneklerinden bazılarıdır.

Bergama Eyne Bey Köprüsü (1383)[1030], Bursa Selçuk Hatun Köprüsü (1465/6)[1031], Kayseri Şahruh Köprüsü (1492)[1032], Kastamonu Nasrullah Köprüsü (1506)[1033], Tire Hüseyin Ağa Köprüsü (1683/4)[1034], Uşak Çataltepe Köprüsü (1900)[1035] Anadolu'daki çok gözlü dik köprülerin örnekleri arasında yer almaktadır.

4.11.2. Yapı Elemanları

4.11.2.1. Kemerler

Tez dâhilinde ele alınmış ve günümüze ulaştığı tespit edilen 16 köprünün tamamına yakınında tek merkezli yarım dairevi kemerlerin tercih edildiği gözlenmiştir. Tepedelen'deki Ali Paşa Köprüsü'nün sadece ayakları günümüze ulaşabildiği için kemer formları hakkında herhangi bir veri bulunmamaktadır. Limar Köyündeki Yukarı Mahalle Köprüsü'nün kemeri ise neredeyse üçgen formludur. Bu formun Arnavutluk'ta diğer bir örneği de Frengut Köprüsü'dür.

Kemerler, kenarları 3-5 cm. kalınlığa sahip dikdörtgen prizma şekilli taşların dar yüzleri yan yana getirilerek oluşturulmuştur. Bazı örneklerde kemerler yukarıda üçgen şekilli kilit taşıyla sonlandırılmıştır (Gline Köprüsü, Haskove Köprüsü, Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü, Mesid Köprüsü, Novosele Köprüsü). İncelenen örneklerin tamamında kemerlerin iki katlı olarak inşa edildikleri görülmektedir. Ayrıca kemerlerin üzerinde korniş kullanımına da rastlanmamıştır.

[1020] Bayatlı, 2015: 41-49.
[1021] Çulpan, 2002: 123.
[1022] Özer, 2006: 163.
[1023] Çulpan, 2002: 129.
[1024] Vırmiça, 1999: 126.
[1025] Güray, 2009: 91.
[1026] Çulpan, 2002: 166.
[1027] Konuk, 2010: 64.
[1028] Çulpan, 2002: 184.
[1029] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 137.
[1030] Çulpan, 2002: 94.
[1031] Çulpan, 2002: 110.
[1032] Gürbüz, 2012: 16-18.
[1033] Çulpan, 2002: 131.
[1034] Çulpan, 2002: 174.
[1035] Acar, 2016: 33.

4.11.2.2. Boşaltma Gözleri

İncelenen 16 köprünün sekiz tanesinde boşaltma gözlerinin kullanılmış olduğu görülmektedir. Sekiz adet köprüden Kadiut, Kordhoce ve Nivan Köyü köprülerinde yarım daire kemerli boşaltma gözleri kullanılmıştır. Çiminxhit ve Limar Köyü Kale köprülerinde boşaltma gözleri yarım daire şekillidir. Hoshtove Köyü Köprüsü'nde ise çeyrek daire şekilli tek bir gözün kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu tip boşaltma gözlerine fazla rastlanmamakla beraber Prizren Ali Bey Köprüsü'nde (1533/4) bir örneği görülmektedir[1036]. Suhe Köprüsü'ndeki dört boşaltma gözünden ikisi yarım daire kemerli, diğer ikisi ise kaş kemerlidir. Subaşı Köprüsü'nün ana kemerinin iki yanına yerleştirilmiş olan boşaltma gözlerinden batısındaki üç göz sivri kemerli, doğusundaki tek göz ise yarım daire kemerlidir.

4.11.2.3. Hafifletme Kemerleri

İncelenen köprüler arasında hafifletme kemerlerinin sadece Subaşı Köprüsü'nde kullanıldığı görülmektedir. Köprüde kullanılan altı adet hafifletme kemerinin genişlikleri 2,90 m. ile 2,50 m. arasında, yükseklikleri ise 1,38 m. ile 1,94 m. arasında değişmektedir. Hafifletme kemerlerinin tamamı tempan duvarıyla aynı hizada tutulmuştur.

4.11.2.4. Selyaranlar ve Topuklar

Selyaran ve topukların çok gözlü köprülerde tercih edildiği anlaşılmaktadır. Tepedelenli Ali Paşa Köprüsü, Gline Köyü Köprüsü, Haskove Köyü Köprüsü, Kaçarellos Köprüsü, Kordhoces Köprüsü, Nivan Köprüsü, Subaşı Köprüsü ve Suhe Köprüsü buna örneklerdir. İncelenen örneklerde genellikle bu ögelerin üçgen şekilli olduğu görülebilmektedir. Üçgen şekilli selyaranlar mansap tarafındaki topuklardan daha sivridir.

Örnekler arasında yer alan Tepedelenli Ali Paşa Köprüsü'nün selyaranları üçgen şekilli, topuk kısımları ise yarım daire şekillidir. Subaşı Köprüsü'nün selyaran ve topuk kısımları yarım daire şekillidir. Nivan Köyü Köprüsü'nün ise topuk kısmı cepheden hafif taşıntı yapacak şekilde dikdörtgen bir çıkıntı olarak bırakılmıştır.

4.11.2.5. Korkuluklar

Korkuluklar tabliyenin iki yanında yer alan yolcuların köprüden düşmesini engelleyen bir elemandır. İncelenen örnekler arasında korkuluk duvarları günümüze sağlam olarak ulaşabilmiş tek eser Kordhoce Köprüsü'dür. Bunun dışında kalan Çiminxhit Köprüsü, Haskove Köprüsü, Hoshtove Köprüsü, Kaçarellos Köprüsü, Kadiut Köprüsü, Limar Köyü Kale Köprüsü, Nivan Köyü Köprüsü ve Suhe Köprüsü'nün korkulukları yıkılmış ve sadece

[1036] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 881.

bakiyeleri görülebilmektedir. Subaşı Köprüsü'nde korkuluklara dair bir iz olmamasına rağmen BOA.'da köprüye dair bulunan belgede 1888 yılındaki onarım sırasında köprünün iki yanına korkulukların eklendiği anlaşılmaktadır.

4.11.2.6. Tabliye

Köprünün tabliye kısmının genişlik ve uzunlukları farklılıklar göstermektedir. Örnekler arasında en uzun tabliye kısmı 240 m. ile Tepedelen'deki Ali Paşa Köprüsü'ne aittir. Ancak köprü Roma Döneminde inşa edilmiş temeller üzerine kurulduğundan ve orijinal tabliyesi günümüze ulaşamadığından bu değerlendirmenin dışında bırakılmıştır. Köprülerin tabliye uzunlukları 4,70 m. ile 103 m. arasında değişmektedir. Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü 4,70 m., Kordhoce Köprüsü ise 103 m. uzunluğa sahiptir. Korhoce Köprüsü'nden sonra 84,70 m. ile Subaşı, ardından ise 67,80 m. uzunluğuyla Suhe Köprüleri gelmektedir. Bunların dışında kalan köprülerin uzunlukları genellikle 25 m. ile 36 m. arasında değişiklik göstermektedir.

Köprü tabliye genişlikleri de 1,30 m. ile 4,20 m. arasında değişmektedir. Limar Köyü Yukarı Mahalle Köprüsü 1,30 m., Subaşı Köprüsü ise 4,20 m. genişliğe sahiptir. Bunların dışında kalan tabliyelerin genişlikleri daha çok 2 ile 3 metre arasında değişiklik göstermektedir. Bu ölçüler göz önünde bulundurulduğunda köprülerin genel olarak arabalardan ziyade yayalara ve atlılara hizmet verdiği düşünülebilir.

Tabliye döşemelerinin çoğunda döşemeyi kesen yatay bantlar kullanılması dikkat çekmektedir. Bantlar arasındaki mesafe 0,5 m. ile 1 m. arasında değişmektedir. Bu uygulamaya Arnavutluk genelinde rastlanmaktadır. Bu uygulamanın daha ziyade dik köprülerde görülmesi hayvanların çektiği arabaların tırmanmasına ve yayaların yürümesine yardımcı bir işlevi olduğunu göstermektedir.

4.11.3. Cephe Elemanları

4.11.3.1. Balkonlar

Ergiri'deki köprülerin sadece bir tanesinde balkon[1037] bulunmaktadır. Kordhoce Köprüsü'nün kuzey cephesinin merkezine konumlandırılan balkon 0,30 m. derinliğinde ve 1,05 m. genişliğindedir. Köprü bu bakımdan tek örnek olması açısından önem taşımaktadır.

[1037] Bu eleman için farklı isimlendirmeler kullanılmıştır. Çulpan, 2002: 8'de "balkon" terimini kullanırken Tunç, 1978: 7'de dinlenme yeri olarak adlandırılmıştır. Bunların üzerine kitabe konulduğunda ise kitabe köşkü (Çulpan, 2002: 8) veya tarih köşkü (Tunç, 1978: 7) olarak adlandırılmaktadırlar.

4.11.3.2. Nişler

Cephesinde nişler bulunan tek örnek Kaçarellos Köprüsü'dür. İki kemerli köprünün orta ayağının üstünde yer alan küçük dikdörtgen nişlerin kitabe için açılmış olabileceği düşünülmektedir.

4.11.4. Malzeme

Köprülerde ana inşa malzemesi olarak kireç taşı kullanılmıştır. Taşlar dikdörtgen prizmalar şeklinde kesilerek dizilmiş ve bağlayıcı olarak da kireç harcı kullanılmıştır. Köprülerin tabliye kısımlarında ise ponza taşının tercih edildiği görülebilmektedir. Bu taş çabuk aşınmasının yanı sıra yüzeyin ıslak olduğu durumlarda kaymayı engelleyici özelliğinden dolayı tercih edilmiş olmalıdır.

4.12. Saat Kulesi

Avrupa'da saat kuleleri 14.yy.dan itibaren yaygınlaşmaya başlamasına rağmen Osmanlı topraklarında Kanuni Sultan Süleyman döneminden (1520-66) hemen sonra 16.yy.ın sonlarında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu tarihlerden sonra saat kulelerinin Osmanlı günlük hayatına girmesiyle 18. ve 19.yy.larda batıdan doğuya doğru kullanımı giderek artmıştır. Özellikle 20.yy.da II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılı (1901) münasebetiyle valilere saat kulesi yapımıyla ilgili "irade" göndermesi saat kulelerinin inşasının Osmanlı coğrafyasında artmasının en önemli sebeplerinden birisi olmuştur[1038].

Ergiri kalesi içerisinde de bir adet saat kulesi yer almaktadır. Hakkı Acun'un saat kulelerinin konumlarını esas alarak yaptığı sınıflandırmaya göre eser "bir yapı üzerinde yer alan saat kuleleri" grubuna girmektedir[1039]. Kalenin burçlarından biri üzerine yerleştirilmiş ve 19.yy.ın ikinci çeyreği içerinde inşa edilmiş olan kulenin orijinal hali bilinmemektedir. Muhtemelen II. Dünya Savaşı sırasında yıkılmış olan kule 1967 yılında yeniden yapılmış ve bu şekliyle de günümüze kadar gelebilmiştir. Ergiri Saat kulesi kale burcu üzerine inşa edilmiş olması bakımından Elbasan ve Avlonya-Kanine Saat kuleleriyle benzerlik göstermektedir. Bunun dışında Arnavutluk'ta inşa edilmiş olan, İşkodra'daki hariç, tüm saat kuleleri kare gövde planlamasına sahiptir.

[1038] Acun, 2011: 6-7.
[1039] Acun, 2011: 5.

4.13. Suyolları

Ergiri ili sınırları dâhilinde yer alan su yoluna ait parçaların Tepedelenli Ali Paşa döneminde inşa edilmiş oldukları bilinmektedir. Günümüzde, suyollarının geçtiği köprülerin bir kısmı tespit edilebilmektedir. Araştırmacı Valter Shtylla tarafından etraflıca incelenen suyollarının detaylı rotaları çıkarılmıştır. Sthylla'nın aktardığı bilgilere göre su Ergiri'nin 12 km. güneyinde yer alan Sopot dağının eteklerinden çıkarılarak bu suyolları aracılığıyla Lazarat köyünün batısından geçirilmiş ve Ergiri Kalesi'ne kadar taşınmıştır. Bu taşıma sistemine ait bazı köprüler günümüze ulaşabilmiştir. Bu köprülerden Dunavat Köprüsü ve Ali Paşa köprüleri tek kemerli, Karcela Köprüsü ise iki kemerli olarak inşa edilmişlerdir. Köprülerin üstünde suyun içinden akıtıldığı künkler yer almaktadır. Su yolunun kale yanındaki kısmında ise iki katlı kemerler kullanılmıştır.

Bençe Köyündeki 113,65 m. uzunluğundaki su yolunun da Ali Paşa tarafından inşa ettirildiği söylenmekle beraber bunu kanıtlayacak herhangi bir yazılı kaynağa rastlanmamıştır. Su yolunun 24 ayağı ve sekiz kemeri günümüze orijinal bir şekilde ulaşabilmiştir. Suyun kaynağı tespit edilememekle birlikteTepedelen kasabasına su taşıdığı düşünülmektedir.

Melani tekkesi yanındaki su yolunun 49.16 m.lik kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Banisi bilinmemektedir. Kuzeydoğusundaki Buretos Dağından (Mali i Buretos) tekkeye su taşımaktadır.

Suyollarının parçası olan bu kemerlerin inşasında kireç taşının kullanıldığı görülmektedir. Taşlar Melani Tekkesi su yolunda moloz, diğerlerinde ise kaba yonu şekliyle kullanılmışlardır.

3.2. Tekkeler

Ergiri sınırları dâhilinde sadece 1810 yılında Sadık Baba tarafından kurulmuş olan Koştan Tekkesi'nin orijinal şekliyle günümüze kadar ulaşabildiği tespit edilmiştir.

Melani Tekkesi hakkındaki anlatılardan yola çıkılarak ilk etapta 1870 yılında küçük bir tekke olarak inşa edilmiş olduğu ve daha sonra 1944-58 yılları arasında yeniden inşa edilerek şimdiki iki katlı haline getirildiği anlaşılmaktadır.

Fraşer Tekkesi'nin de 1815 yılında Nasibi Tahir Baba tarafından kurulduğu bilinmektedir. Ancak bu tekke de 1914 yılında I. Dünya Savaşı sırasında yıkılmış ve 1912 yılında Amerika'daki Arnavutların yardımlarıyla yeniden inşa edilmiştir.

Zal Tekkesi'nin türbeleri dışında kalan kısımlarının tamamen yenilenerek yerine iki katlı yeni betonarme binalardan oluşan bir tekke kurulmuştur. Yeni tekkenin de eskisinin temelleri üzerine beş blok halinde inşa edildiği görülebilmektedir. Eski tekkenin vaziyet planı

ve cephe görünümlerine dair bilgiler IMK. arşivindeki dosyasından alınarak kataloğa dahil edilmiştir.

Ali Hormova Tekkesi'nin 18.yy.ın sonlarına doğru kurulduğu bilinmektedir. Tekke dâhilinde iki türbe, bir cami ve içinde post odasını da barındıran şeyhin evi yer almaktadır. Bu tekke de 1947-55 yıllarına kadar orijinal halini korumuştur. Komünist dönemde yıkılan tekke günümüzde tamamen yenilenmiş durumdadır. Aynı şekilde Ali Postivan ve Baba Aliut tekkeleri de tamamen yenilenmiştir. Ergiri kasabasında yer alan Haydariye Bektaşi Tekkesi'nin de 1914 yılındaki Yunan işgali sırasında yağmalanarak yakıldığı ve onarımdan geçirildikten sonra hastane ve cephane gibi farklı işlevlerde kullanıldığı bilinmektedir. 2002 yılında yarısından fazlası çökmüş olan yapının kalıntıları tamamen temizlenerek yerine betonarmeden yeni bir tekke inşası yoluna gidilmiştir.

Bunlar dışında kalan 35 adet tekkenin varlığına dair bilgiler bulunsa da bunların günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Bu tekkeler hakkındaki bilgilerimiz Evliya Çelebi, Hasluck ve Osmanlı arşivlerinin aktarımlarıyla sınırlı kalmıştır.

Tekkelerin 19 tanesinin kurucu babaları tespit edilebilmiştir.

Yapılan araştırmada hakkında en erken tarihli kayda rastlanan tekke Ergiri kasabasında yer alan ve Gülşeni tarikatına hizmet etmekte olan Ali Cennet Zaviyesi'dir (M. 1674/5). Bunun dışında sadece dört adet tekkenin 18.yy.a ait kaydı bulunmaktadır (Ergiri Zeynel Abidin Tekkesi-1780, Ergiri Zal Tekkesi-1780, Luzat Halveti Tekkesi-1754 ve Libohova Ali Cenneti Zaviyesi-1777). Bunlara ek olarak Baba Rexhebi, Ergiri'ye Bektaşiliği yaymak için gelen Akçahisarlı Ali Baba Horasani ve Baba Arshi'nin kendilerine yandaş bulamamalarından dolayı tekke kuramadıklarını ve hatta bölgeye 1778'de gelen Asım Babanın da başta halk tarafından kabul görmediği ancak geldikten iki sene sonra 1780 yılında Tekkesi'ni kurabildiğinden bahsetmektedir[1040]. Buradan yola çıkılarak Bektaşiliğin bölgeye girmesindeki etkeni "Kolonizatör Türk Dervişler"de değil de başka kaynaklarda aramak gerektiği söylenebilir. Zira değil Ergiri'de, Arnavutluk'un tamamı değerlendirildiğinde bile Bektaşiliğin başlangıcı ancak Akçahisar'da 1567/8 yılına kadar götürülebilmektedir[1041].

Sayısal bakımdan incelendiğinde tekkelerin katalogdaki en kalabalık grubu oluşturduğu görülmektedir. Tespit edilen 42 adet tekkeden 6 tanesi 18.yy. içerisinde inşa edilmiştir. Bu açıdan ilk kayıtların Gülşeni (Ergiri Ali Cennet Zaviyesi-1674) ve Halveti (Ergiri Halveti Tekkesi-1670) tekkelerine ait olması dikkat çekicidir. Bunların dışında kalan ve tarihlerine dair saptamalarda bulunulabilinen tekkelerin ise büyük çoğunluğunun 19.yy.ın ikinci yarısı içerisinde inşa edilen Bektaşi tekkeleri oldukları görülmektedir.

[1040] Baba Rexhebi, 1977: 289.
[1041] Kiel, 2000: 40.

Bölgede Bektaşiliğin yayılmasının temel unsurlarından biri de Tepedelenli Ali Paşa olarak kabul edilmektedir. Ali Paşa, Buşatlı ailesiyle mücadele ettiği dönemde Bektaşileri Buşatlı ailesine karşı casus olarak kullanmakta ve onları desteklemekteydi. Hatta İşkodra bölgesinde Buşatlı Mustafa Paşa'nın kendi bölgesindeki Bektaşileri Ali Paşa'nın hesabına çalıştıkları için kovduğu da söylenmektedir[1042]. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre doğrudan Tepedelenli Ali Paşa'nın yardımını alan Şemimi (ya da Mimi) Baba, Görice'nin Melçan köyünde, Elbasan'da ve Tepedelen'in Koştan köyünde üç adet tekke açtırmıştır[1043]. Ayrıca Leake Aydınlı[1044] ve Tırhala[1045]'da (Yunanistan) Ali Paşa'nın Bektaşiler için birer tekke inşa ettirdiğini de aktarır. Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Ali Paşa'nın Bektaşileri desteklemesi tamamen siyasi sebeplere dayanmaktadır. Hasluck'un aktarımşarı da bu kanıyı destekler niteliktedir. Hasluck Ali Paşa'nın Teselya'da kurduğu tekkelerin dini kurumlar olmaktan çok etrafındaki halk için siyasi ve sosyal birer merkez niteliği taşıdığını söylemektedir. Her bir tekke en işlek yollara hâkim asker sevki noktalarında kurulmuştur[1046]. Leake de bu kanıyı destekler nitelikte Ali Paşa'nın herkesten aldığını ancak sadece Dervişler için harcama yaptığını çünkü bu dervişlerin şüphesiz bir şekilde politik açıdan kullanışlı olduğunu söylemektedir[1047].

Ali Paşa'nın ölümünden (1822) sonra 1826 yılında Yeniçeri ocağı ile birlikte Bektaşi tekkelerinin kapatılmaya başlanmasının bölgedeki etkisi çok az olmuştur. Maden'in aktarımlarına göre Bektaşilerin Arnavutluk'ta en etkin olduğu Yanya ve İşkodra şehirlerinde tekkelerin ancak 1/3 kadarı kapatılabilmiştir[1048]. Bu konuda Bektaşiler tarafından alınan önlemlerden biri giyimlerindeki değişim olmuştur. Ergiri'deki Asım Baba Tekkesi şeyhleri Bektaşilerin her zaman giydiği 12 dilimli taç yerine 4 dilimli olanını giymeye başlamışlardır[1049]. Bu tekke şehir merkezinde yer aldığı, dolayısıyla göz önünde bulunduğundan gizlenmek için böyle bir değişikliğe gidilmesi normal karşılanmalıdır. Bunun yanında bu hareketin (1826) diğer tekkeler üzerindeki etkileri hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Kapatılan tekkelerin yerine yüzyılın ikinci yarısında daha fazlasının açılmış olması Bektaşilerin bahsedilen kapatılma hareketinden etkilenmediklerinin, belki sadece yayılmalarının bir süreliğine durduğunun göstergesi olmalıdır.

[1042] İzeti, 2014: 295.
[1043] İzeti, 2014: 296.
[1044] Leake, 1835b: 413.
[1045] Leake, 1835b: 284.
[1046] Hasluck, 2000: 47.
[1047] Leake, 1835b: 285.
[1048] Maden, 2018: 240.
[1049] Maden, 2018: 197.

Tekkeler plan şemaları açısından ele alındığında belli bir tipolojiye göre inşa edilmedikleri ve ihtiyaca göre mekânların şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Fraşer köyü tekkesi beş bloktan oluşmaktadır. Bunlardan biri meydan, ikisi servis mekânı ve biri de konaklama için kullanılmıştır. Bloklardan biri de hem servis mekânlarını hem de konaklama mekânlarını barındırmaktadır. Koştan Tekkesi tek bir bloktan oluşmaktadır. İki katlı tekkenin alt katında bir koridorun etrafına dizilmiş üç adet oda yer almaktadır. Odaların ikisi konaklamak için kullanılırken diğeri ise mutfak olarak kullanılmaktadır. Üst katta da yine bir koridor etrafına dizilmiş olan üç odadan biri oturma odası, biri post odası ve biri de meydan olarak kullanılmaktadır. Melani tekkesi de iki katlı olarak inşa edilmiştir. Tekkenin alt katında altı adet mekân yer almaktadır. Bunlardan biri de meydan olarak kullanılmaktadır. Üst katta ise bir koridor etrafına dizilmiş dört adet mekân bulunmaktadır. Zal tekkesi de altı bloktan meydana gelmekteydi. Tekke orijinal haliyle günümüze ulaşamadığı için blokların işlevleri kesin olarak bilinememektedir. Girişin karşısında yer alan 5 numaralı blok iki katlıdır ve üst katında meydan yer almaktadır. Blokların iki tanesi türbelere aittir. Diğer bloklar ise servis mekânları ve konaklama mekânlarından meydana gelmektedir. Hormova Tekkesi de bir cami, tekke binası, meydan ve iki türbeden meydana gelmekteydi.

Tekkelerin ortak noktaları içinde ritüellerin gerçekleştiği birer meydana sahip olmalarıdır. Fraşer, Koştan ve Zal tekkelerinde meydan odaları bir blok dâhilindeki bir odadan ibarettir. Melan Tekkesi'nin meydan odası tekke bloğundan dikdörtgen bir kütle halinde çıkıntı yapmaktadır. Hormova Tekkesi'nde ise meydan bağımsız bir bina olarak göze çarpmaktadır.

4.14. Çarşılar

Ergiri kasabasının merkezini çarşısı oluşturmaktadır. Çarşı günümüzde beş sokağın etrafına yayılmış olan 10 bloktan meydana gelmektedir. Sayılabildiği kadarıyla çarşının tamamında 205 adet dükkân bulunmaktaydı. Ancak bu dükkânlar zaman içerisinde birleştirilmişlerdir. Günümüzde 156 adet dükkân çarşıda hizmet vermektedir. Bu çarşı hakkındaki ilk aktarımlar Evliya Çelebi tarafından verilmektedir. Evliya Çelebi 1670'lerin başındaki Ergiri ziyareti sırasında çarşının Memi Paşa tarafından yeni kurulmuş olduğu belirtmektedir. Ancak şimdiki çarşının 1650'lerin ortasında inşa edildiği tahmin edilen çarşıdan oldukça farklı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim geçirdiği iki ağır yangın neticesinde oldukça değişime uğramıştır.

Ergiri Çarşısı haricinde günümüze ulaşabildiği tespit edilen herhangi bir ticaret kompleksi bulunmamaktadır. Yine Evliya Çelebi'nin aktarımlarına dayanarak kalenin

kuzeyinde 40 dükkânlı bir çarşı ile 200 dükkânlı Sultan Çarşısının Ergiri kasabası dâhilinde yer aldığını öğrenmekteyiz. Hatta günümüzde kalenin kuzeyinde yer alan sokaklardan biri Pazari Vjeter (Eski Pazar) olarak adlandırılmaktadır. Buradan da bu dönemde Ergiri'de hareketli bir ticaret hayatı olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Muhtemelen bölgede aktif olarak kullanılan Saranda limanına giden veya gelen malların nakli Ergiri üzerinden yapılıyor olmalıdır.

Ergiri sınırları içerisinde yeri tespit edilemeyen Eksiri Valtoz Köyünde bir panayır yeri, Delvinak Kasabasında 40-50 dükkânlı bir çarşı ve Piskovë Köyünde 20 dükkânlı bir çarşının yer aldığı seyyahlar tarafından aktarılmaktadır. Ancak günümüzde bunlara dair ne bir ize rastlanmış ne de hakkında yazılı başka kaynaklar bulunabilmiştir.

4.15. Türbeler

Ergiri bölgesinde toplamda 23 adet türbenin yer aldığı tespit edilmiştir. Katalogda tarihi değeri olduğu tespit edilen 19 adet türbe konu edilmiştir. Bu türbelerin 14'ü Ergiri ve 5'i Tepedelen ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Kataloğa dâhil edilen türbeler içerisinde en erken tarihlisi 1621 yılında vefat eden Baba Arshiut'a ait olanıdır. Kitabesi olan en erken tarihli türbe ise 1813/4 yılında Muhtar Paşa tarafından inşa ettirilmiş olan Şeyh Hüseyin Türbesi'dir. Türbeler arasında 28 Mayıs 1912 tarihinde inşa edilmiş olan Turani Ali Baba Türbesi en geç tarihli olanıdır. Bunların dışında kalan türbelerin kesin olarak tarihlendirilememekle birlikte 19.yy. içerisinde inşa edildikleri düşünülmektedir.

Türbelerden yedi tanesinin banisi bilinmektedir. Bunlar Pazar Cami Türbesi, Şeyh Hüseyin Türbesi, Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, Tepedelen-Bençe Köyü 2 numaralı türbe, Turani Ali Baba Türbesi, Zal Tekkesi Baba İbrahim Turku Türbesi ile Zal Tekkesi Baba Ali Plaku türbeleridir. Banilerin kimlikleri hakkında detaylı bilgiler bulunmamakla beraber Zal Tekkesi türbelerini inşa ettiren İbrahim Sinua'nın Ergiri'nin ileri gelen zenginlerinden olduğu bilinmektedir[1050].

Yapılan saha çalışmasında ve arşiv taramalarında türbe inşasında görev almış hiçbir usta ismine rastlanmamıştır.

[1050] Rexhebi, 1970: 291.

4.15.1. Tipoloji

4.15.1.1. Kare Planlı Türbeler

İncelenen örnekler arasında sadece Tepedelen'in Bençe köyünde yer alan 1 numaralı türbenin kare plana sahip olduğu görülmüştür.

Bu tipin Balkanlar'daki örnekleri ise Kosova-Priştine Sultan Murad Hüdavendigar Türbesi (14.yy.sonu)[1051], Romanya-Babadağ Sarı Saltuk Türbesi (1484)[1052], Üsküp Beyhan Sultan Türbesi (1556/7)[1053], Üsküp Kaçanikli Mahmud Paşa Türbesi (17.yy.başları)[1054], Mostar Şeyh Derviş İshak Efendi Türbesi (1737)[1055], Edirne Hasan Sezai Efendi Türbesi (1738/9)[1056], Edirne Koyun Baba Türbesi (1780/1)[1057] ve Bulgaristan-Vidin Selahaddin Baba Türbesi (1806)[1058] olarak gösterilebilir.

Bursa I. Murad Türbesi (1389-1400)[1059], II. Murad Türbesi (1451)[1060], Amasya Selamet Hatun Türbesi (1453/4)[1061], Amasya Osman Çelebi Türbesi (1513)[1062], Ekmekçi Ahmet Paşa Türbesi (1618)[1063], İstanbul Hasan Ünsi Efendi Türbesi (1724)[1064], İstanbul Hüsrev Mehmet Paşa Türbesi (1818)[1065], İstanbul Karaca Ahmet Türbesi (1866)[1066] bu plan tipinin Anadolu'daki örnekleridir.

4.15.1.2. Dikdörtgen Planlı Türbeler

Tezimiz dâhilindeki türbelerden altı tanesi dikdörtgen planlıdır. Bunlardan en büyüğü 5,56 x 6,09 m. ölçüleriyle Baba Sultan ve Baba Kaplan'a ait olanıdır. En küçük ebatlı dikdörtgen planlı türbe ise 3,80 x 4,36 m. ölçüleriyle Bençe Köyü 2 numaralı türbedir. Bu tipin diğer örnekleri ise Baba Arshiut ve Baba Sancaktar türbeleri ile Zal tekkesi girişinde yer almakta olan Baba Ali Plaku ile Baba İbrahim Turku türbeleridir. Bunlar arasında Bençe Köyü 2 numaralı türbe ile Baba Arshiut türbeleri kırma çatıyla, Baba Sancaktar ve Baba Sultan Türbeleri ise beşik tonozlarla örtülmüştür. Geriye kalan Zal Tekkesi'ndeki Baba Ali Plaku ile Baba İbrahim Turku türbelerinin ise üstü de kubbe ile kapatılmıştır.

[1051] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 440.
[1052] Kılıç, 2019: 176.
[1053] Abaz, 2012: 197-198.
[1054] Özer, 2006: 230.
[1055] Tokuz, 2019: 173.
[1056] Özkan, 1995: 67.
[1057] Özkan, 1995: 85.
[1058] Güray Gülyüz, 2016: 348.
[1059] Daş, 2003: 46.
[1060] Daş, 2003: 115.
[1061] Ketil, 2019: 40.
[1062] Ketil, 2019: 59.
[1063] Tahaoğlu, 1988: 222.
[1064] Ağar, 2016: 31.
[1065] Kösekul, 2017: 53.
[1066] Kösekul, 2017: 79.

Bulgaristan-Eskicuma Kızana Türbesi (16.yy.)[1067], Bosna Hersek Hasan Kaimi Türbesi (1691)[1068], Manastır Hasan Baba Türbesi (17.yy)[1069], Edirne Şekmeti Mehmet Efendi Türbesi (1767/8)[1070], Bosna-Hersek Binbaşı Sadık Ağa Türbesi (1854/5)[1071], Bulgaristan Skobelevo Köyü Türbesi (1840'lar)[1072], Bulgaristan-Sofya Bali Efendi Türbesi (1901)[1073] ise Balkanlar'daki dikdörtgen planlı türbelere örnek olarak gösterilebilir.

Bursa Geyikli Baba Türbesi (1324-62)[1074], Amasya Pir İlyas Türbesi (1482/3)[1075], İstanbul Edirnekapı Güzel Ahmet Paşa Türbesi (1580/1)[1076], İstanbul Destari Mustafa Paşa (1611)[1077], İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi (1757/8)[1078], İstanbul Şeyh Galip Dede Türbesi (1819)[1079] bu plan tipinin Anadolu'daki örnekleridir.

4.15.1.3. Altıgen Planlı Türbeler

Araştırma kapsamındaki türbelerden beş tanesi altıgen plana sahiptir. Bunlar: Pazar Camisi Türbesi, Süleyman Baba Tekkesi 1 Numaralı Türbe, Süleyman Baba Tekkesi 4 Numaralı Türbe, Şeyh Ali ve Zafer Hormova Türbesi ve Şeyh Süleyman Halveti Türbesi'dir. Türbelerin tamamı kubbeyle örtülmüştür.

Bulgaristan-Niğbolu Ali Koç Baba Türbesi (14.yy.)[1080], Üsküp Paşa Bey Türbesi (15.yy. ilk yarısı)[1081], Bosna-Hersek Malkoçoğlu ve İskender Paşa Türbesi (16.yy.)[1082], Üsküp Hüseyin Şah Türbesi (1565/6)[1083], Romanya-Babadağ Gazi Ali Paşa Türbesi (1621)[1084], Belgrad Şehid Ali Paşa (Silahtar Damat Ali Paşa) Türbesi (1739)[1085], Edirne Vali Hacı İzzet Paşa Türbesi (1892/3)[1086] altı kenarlı türbelere Balkan topraklarındaki örneklerindendirler.

[1067] Güray Gülyüz, 2016: 334.
[1068] Tokuz, 2019: 213.
[1069] Bülbül, 2011: 55-57.
[1070] Özkan, 1995: 83.
[1071] Tokuz, 2019: 154.
[1072] Mikov, 2009: 92.
[1073] Güray Gülyüz, 2016: 337.
[1074] Daş, 2003: 187.
[1075] Daş, 2003: 191.
[1076] Batur, 2006: 135.
[1077] Tahaoğlu, 1988: 220.
[1078] Tahaoğlu, 1988: 255.
[1079] Kösekul, 2017: 48.
[1080] Güray Gülyüz, 2016: 264.
[1081] Abaz, 2012: 114; Özer, 2006: 113.
[1082] Tokuz, 2019: 46.
[1083] Özer, 2006: 122.
[1084] Kılıç, 2019: 174.
[1085] Özcan, 2010: 434.
[1086] Özkan, 1995: 43.

Bu tipin Anadolu'daki örneklerinden bazıları: Bilecik Ertuğrul Gazi Türbesi (13.yy. sonu)[1087], Bursa Hatuniye Türbesi (1449)[1088], İstanbul Kara Ahmet Paşa Türbesi (1558/9)[1089], İstanbul Ragıb Mehmed Paşa Türbesi (1762)[1090]'dir.

4.15.1.4. Yedigen Planlı Türbeler

Ergiri ili dâhilinde iki adet yedigen plana sahip türbe tespit edilmiştir. Bunlardan biri Şeyh Süleyman Tekkesi 5 numaralı türbe, diğeri ise Şeyh Hüseyin Türbesi'dir. İki örnek de kubbeyle örtülmüştür.

Bu tipin örneklerine sadece Balkanlar'da rastlanmakla birlikte özellikle Bulgaristan ve çevresinde yaygın bir şekilde kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır[1091]. Bulgaristan-Haskovo'da Otman Baba Türbesi (1506/7) bu tipin bilinen en erken tarihli örneğidir[1092]. Bulgaristan-Varna'da Akyazılı Sultan Baba Asitanesi'nin ve Türbesi'nin (16.yy.başı)[1093] yedigen planlı olduğu bilinmektedir. Ayrıca Bulgaristan-Haskovo Ali Baba Türbesi (16.yy.)[1094], Bulgaristan-Sevliyevo Burya Köyü Malkoç Baba Türbesi (19.yy. ikinci yarısı)[1095], Yunanistan'ın Katerini Kasabasındaki Abdullah Baba Türbesi (1892)[1096] bu tipe örnek arz etmektedir. Anadolu'da yedi kenarlı türbe örneğine rastlanmamıştır.

Yedigen plan şemasının daha çok derviş ve babalar gibi tarikat mensuplarının türbelerinde kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Buradan yola çıkılarak yedi rakamının bu türbelerin şekillenmesindeki rolü üzerinde durulabilir. Bilindiği üzere Türk ve Bektaşilik kültürlerinde sayılar kutsi bir önemi arz etmektedir. Sayılar bir yandan kozmik düşüncelerin aktarıcısı konumundayken diğer yandan da yaradılışın temsilcileridirler. Bu bağlamda Batı Türklerince de kutsal sayılan "yedi" sayısı muhtemelen Ortadoğu veya İran kültürlerinin tesirini yansıtmaktadır[1097]. Bu rakam peygamberler veya olağanüstü vasıflara sahip kimseler gibi kutsal varlıkları ifade etmek için de kullanılmıştır[1098].

[1087] Daş, 2003: 204.
[1088] Daş, 2003: 219.
[1089] Eyice, 1989a: 115-116.
[1090] Tahaoğlu, 1988: 258.
[1091] İ. Güleç Bulgaristan'da 15 adet yedi kenarlı türbe olduğunu belirtmektedir. Güleç, 2018: 114.
[1092] Gülyüz, 2020: 87.
[1093] Eyice, 1989b: 302-303.
[1094] Güray, 2009: 80-83.
[1095] Mikov, 2009: 88.
[1096] Gülyüz, 2020: 83.
[1097] "yedi" rakamıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Ögel, 2010: 96, 132, 179, 212, 299-300, 428, 474.
[1098] Coşar, 2011: 118.

4.15.1.5. Sekizgen Planlı Türbeler

Kataloğa alınan türbelerden üç tanesi sekizgen plana sahiptir. Bunlar Baba Demirit Türbesi ile Süleyman Baba Tekkesi'ndeki 2 ve 3 numaralı türbelerdir. 2 ve 3 numaralı türbeler içte ve dışta aynı plan şemasını sergilemekteyken Baba Demirit Türbesi içerden dairesel bir plana sahiptir. Bu gruba dâhil olan türbeler de kubbeyle örtülmüştür.

Bu tipin Balkanlar'daki örnekleri ise Edirne Beylerbeyi Türbesi (1428/9)[1099], Edirne Hüseyin Çelebi Türbesi (1450)[1100], Bulgaristan-Haskovo Hızır Baba Türbesi (1540-41)[1101], Macaristan-Budin Gül Baba Türbesi (1541)[1102], Üsküp Aşık Çelebi Türbesi (1572)[1103], Bosna-Hersek Ferhat Paşa Türbesi (1580'ler)[1104], Rodos Canbek Giray Türbesi (1636)[1105], Bosna-Hersek Safi Kadın Türbesi (17.yy. sonu)[1106], Rodos Şah Safi Mirza Türbesi (1756)[1107], Rodos Havvaş Bey Sancar Türbesi (1896)[1108], Kosova-Prizren Hasan Baba Türbesi (19.yy.) ve Üsküp Aşık Pir Mehmed Türbesi (?)[1109]'dir[1110].

Bursa Süleyman Paşa Türbesi (1337/8)[1111], İstanbul Eyüp Sultan Türbesi (1457/8)[1112], İstanbul Şehzade Mehmet Türbesi (1543)[1113], İstanbul Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi (1603)[1114], İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi (1766)[1115], İstanbul Sultan II. Mahmud Türbesi (1839)[1116], Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi (1913)[1117] sekizgen kenarlı türbelerin Anadolu'daki bazı örnekleridir.

4.15.1.6. Onikigen Planlı Türbeler

Araştırmanın coğrafi sınırları içerisinde beş adet onikigen planlı türbe tespit edilmiştir. Bunlar Klissura, Baba Bektaşi, Şeyh Mehmet Hormova, Turani Ali Baba ve Melani Tekkesi avlusundaki türbeleridir. Bu türbeler arasından sadece Turani Ali Baba'nın türbesi içerden ve dışardan aynı planı sergilemektedir. Şeyh Mehmet Hormova içerden dairesel bir plan arz

---

[1099] Özkan, 1995: 52.
[1100] Daş, 2003: 280.
[1101] Güray, 2009: 74-79.
[1102] Ayverdi ve Yüksel, 1977: 132.
[1103] Abaz, 2012: 196.
[1104] Tokuz, 2019: 25.
[1105] Çelikkol, 1992: 48-49.
[1106] Tokuz, 2019: 32.
[1107] Çelikkol, 1992: 51-52.
[1108] Çelikkol, 1992: 52-53.
[1109] Özer, 2006: 226.
[1110] İbrahimgil ve Konuk, 2006b: 787.
[1111] Daş, 2003: 250.
[1112] Eyice, 1995: 11.
[1113] Tahaoğlu, 1988: 100.
[1114] Tahaoğlu, 1988: 205.
[1115] Ağar, 2016: 69.
[1116] Kösekul, 2017: 56.
[1117] Tahaoğlu, 1988: 331.

etmektedir. Klissura, Baba Bektaşi ve Melani Tekkesi avlusundaki türbelerin ise betonarmeden yeniden inşa edildikleri gözlenmiştir.

Edirne Rıdvani Ahmet Bey Türbesi (1499/1500)[1118], Mirmiran Mehmed Ağa Türbesi (1589)[1119] , Mihrişah Valide Sultan Türbesi (1795)[1120] ve Kosova Nukdi Baba Türbesi (19.yy.)[1121] bu türbe tipine örnek olarak gösterilebilir. On iki kenarlı gövdeye sahip türbelerin çokça tercih edilmediği anlaşılmaktadır.

Bu planın kullanılmasında yine Bektaşiliğin sembolik anlamları ön plana çıkmaktadır. On iki köşeli plan, on iki kollu Bektaşi yıldızı, on iki dilimli taç (Hüseyni tacı, on iki terkli taç), on iki burç, on iki kapı gibi unsurlar 12 imama gönderme yapmaktadır.

4.15.2. Yapı Elemanları

4.15.2.1. Duvarlar

Katalogda yer almakta olan 19 adet türbenin duvar kalınlıkları 0,55 m. ile 0,90 m. arasında değişmektedir. Duvarlar daha çok 0,70 – 0,80 m. arasında örülürken sadece iki örnekte 0,55 m. ile 0,70 m. arasında duvar kalınlığı görülmektedir.

Türbelerin beden duvarları yığma taş tekniğiyle inşa edilmişlerdir.

Bazı türbelerin beden duvarlarının kireç taşlarıyla kaplandığı görülebilmektedir. Şeyh Hüseyin ve Şeyh Süleyman türbeleri buna örnek teşkil etmektedir. Kaplamalarda genellikle pembe ve beyaz renkli taşlar almaşık bir şekilde sıralanarak kullanılmaktadır.

4.15.2.2. Üst Örtü Elemanları

4.15.2.2.1. Kubbe

Araştırmaya dâhil edilen örnekler arasında 15 adet türbenin kubbe ile örtüldüğü görülmektedir. Bu kubbeler tek cidarlı olarak inşa edilmişlerdir.

Türbeler arasında sadece Bençe Köyü 1 numaralı türbenin kubbesi sekizgen kasnak üzerine oturmaktadır. Diğer türbelerde üst örtü doğrudan duvarlar üzerinden yükselmektedir. Bu özelliğiyle türbeler Erken dönem Osmanlı türbelerini andırmaktadır. Erken dönem türbelerinin sadece %31'lik kısmında kasnak kullanıldığı görülmektedir[1122].

Kubbelerin tamamı dışardan taş plakalarla kaplanmıştır. Bu özellik Arnavutluk mimarisinin tamamında (sivil, dini, resmi…) görülmekle beraber yapılan incelemelerde başka bir kaplama unsuruna rastlanmamıştır.

[1118] Özkan, 1995: 55.
[1119] Tahaoğlu, 1988: 174.
[1120] Ağar, 2016: 80.
[1121] İbrahimgil ve Konuk, 2006a: 87.
[1122] Daş, 2003: 413.

4.15.2.2.2. Tonoz

İncelenen örnekler arasında sadece ikidinde beşik tonoz örtülü türbeye rastlanmıştır. Bunlar Ergiri kalesi sınırları içerisinde yer alan Baba Sancaktar Türbesi ile Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi'dir. Tonoz örtülü örneklerin az olması bölgede tercih edilmediğinin ve belki de halk arasında standartlaşmış çokgen planlı-kubbe örtülü bir türbe imgesinin yerleştiğinin göstergesidir. Ayrıca iki örneğin de kale içinde yer alıyor olması buraya ihtiyaclar dâhilinde daha önceki bir dönemde eklenmiş mekânların işlevinin değiştirilerek türbeye çevrildiği düşüncesini uyandırmaktadır.

4.15.2.2.3. Kırma Çatı

Üst örtüde kırma çatının kullanıldığı iki örnek tespit edilmiştir. Bunlardan biri Ergiri'nin Ckafe mahallesindeki Baba Arshiut Türbesi diğeri ise Tepedelen'in Bençe köyündeki 2 Numaralı Türbedir. 2 numaralı türbenin çatısı ahşap iskelet üzerine taş plakaların dizilmesi suretiyle meydana getirilmiştir. Baba Arshiut Türbesi'nin çatısı ise içerden ahşap plakalarla düz bir çatı gibi kapatıldığından bu denli bir tespit yapılamamıştır.

4.15.2.3. Geçiş Elemanları

Katalog dâhilindeki türbelerin biri hariç hepsinde kubbe, herhangi bir geçiş ögesi kullanılmadan doğrudan duvarlar üzerine oturmaktadır. Sadece Bençe Köyündeki 1 numaralı türbenin kubbe geçişlerinde tromp kullanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak kubbenin altıgen bir kasnak üzerine oturtulması da bu türbeye mahsus bir özelliktir.

4.15.2.4. Sundurma

Kataloğa dâhil edilen 19 türbeden 11 tanesinin girişinin önünde sundurma yer almaktadır. Bu türbelere ait sundurmaların yenilenerek betonarmeden inşa edildiği gözlenmiştir. Sundurmalar baldaken tarzında olup bir yönden türbe duvarına dayanırken üç yönden dışarı açılmaktadır. Sadece Ali Hormova Tekkesi'ndeki iki türbede sundurmalar çatı saçağının ileri doğru uzatılması şeklinde meydana getirilmiştir.

Sundurmalar türbelerin giriş cephesi üzerine yerleştirilmiş olup cephe boyunca uzanmaktadırlar.

4.15.3. Cephe Elemanları

4.15.3.1. Kapılar

İncelenen örnekler arasında giriş kapılarının konumlandırıldığı belirgin bir cephe bulunmadığı anlaşılmaktadır. Girişlerden dokuzu kuzey, dördü doğu, ikisi güney, ikisi kuzeybatı, biri kuzeydoğu ve biri ise güneybatı cephesi üzerine konumlandırılmıştır.

Türbe girişlerinin tamamına yakını yarım daire kemerlidir. Sadece Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı türbenin giriş açıklığı dikdörtgen şekillidir. Farklı ebatlarda olan girişlerin yükseklikleri 2 m. ile 1,50 m. arasında, genişlikleri ise 0,69 ile 0,90 arasında değişmektedir. Giriş açıklıklarında yükseklik olarak daha çok 1,70 ile 1,90 m. arasındaki ölçülerin, genişlik olarak ise 0,70 ile 0,90 m. arasındaki ölçülerin kullanıldığı gözlenmiştir.

4.15.3.2. Pencereler

Tezimiz dâhilinde incelemiş olduğumuz türbelerde temel olarak yarım dairevi ve dikdörtgen şekilli olmak üzere iki tip pencerenin kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Sekiz adet türbede yarım dairevi pencere tercih edilmiştir. yarım dairevi pencerelerin yükseklikleri 1,65 m. ile 1 m. arasında değişmektedir. Genişlikleri ise 0,53 m ile 0,85 m. arasındadır. Sadece Şeyh Zafer Hormova Türbesi'nin 0,50 x 0,30 m. ebadındaki pencereleri bu ölçülerin dışında kalmaktadır.

Türbelerde kullanılan dikdörtgen şekilli pencereler iki alt gruba ayrılabilir. Bu gruplardan birincisi küçük dikdörtgen şekilli pencereler, Baba Arshiut, Baba Kaplan ve Şeyh Mehmet Hormova Türbelerinde kullanılmıştır. Bu tip pencerelerin yükseklik ve genişlik ölçüleri 0,30 m ile 0,50 m. arasında değişmektedir. İkinci grubu oluşturan büyük boyutlu pencerelerin yüksekliklerinin 1,35 ile 0,55 m., genişliklerinin ise 0,80 ile 0,40 m. arasında değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu gruba giren pencerelerden en büyüğü Pazar Camisi'ne (1.35x0,80 m.) en küçüğü ise Süleyman Baba Tekkesi avlusundaki iki numaralı türbedir (0,40x0,55 m.).

Büyük ebatlı olan dikdörtgen pencerelerin hemen hepsinin üzerinde yarım daire bir hafifletme kemeri yer almaktadır. Sadece Turani Ali Baba Türbesi'nde bu özelliğe rastlanmamaktadır.

Yukarıda bahsedilen örnekler dışında Zal Tekkesi Türbelerinde basık kemerli pencerelerin de kullanıldığı görülmektedir. Türbede yer alan iki adet basık kemerli pencerenin yükseklikleri 0,90 m. iken genişlikleri 0,57 ile 0,62 m.dir.

4.15.3.3. Kitabeler

19 adet türbeden sadece beş tanesinde kitabe bulunmaktadır. Bunlar Ergiri Süleyman Baba Tekkesi 2 numaralı türbe, Ergiri Şeyh Hüseyin Türbesi, Ergiri Şeyh Süleyman Halveti Türbesi, Tepedelen Turani Ali Baba Türbesi ve Tepedelen'in Bençe köyündeki 2 numaralı türbedir.

Bunlardan Şeyh Hüseyin, Turani Ali Baba ve Bençe Köyü 2 numaralı Türbenin kitabeleri orijinal yerlerinde durmaktadır.

Şeyh Süleyman Türbesi 1995 yılında yenilenmiş ve girişin üzerine yeni bir kitabe yerleştirilmiştir. Türbenin orijinal kitabesi ise yanındaki evde muhafaza edilmektedir.

Kitabelerin dördü dikdörtgen şekilli iken Süleyman Baba Tekkesi'ndeki 2 Numaralı Türbenin kitabesi diğerlerinden farklı olarak yarım daire şekillidir.

Klissura Türbesi ile Süleyman Baba Tekkesi 5 numaralı türbelerde kitabe olmamakla beraber girişlerinin üzerinde kitabe nişleri görülebilmektedir.

4.15.4. Malzeme

4.15.4.1. Kireç taşı

Türbelerin beden duvarları kireç taşından örülerek meydana getirilmiştir. Malzeme daha çok düzgün olmayan kesme taş şeklinde kullanılmıştır. Bu taşlar kabaca dikdörtgen prizmalar şeklinde kesilerek yatay bir şekilde dizilmişlerdir. Baba Arshiut, Baba Demirit, Baba Sancaktar, Baba Kaplan, Pazar Camisi, Süleyman Baba Tekkesi avlusundaki beş türbe, Bençe Köyündeki iki türbe, Turani Ali Baba Türbesi ve Zal Tekkesi'ndeki iki türbe bu kullanıma örnek olarak gösterilebilir.

Baba Sancaktar ve Baba Demirit Türbelerinin beden duvarları moloz taşlarla örülerek meydana getirilmiştir. Ergiri Kalesi'nde yer alan Kaplan Paşa Türbesi ise kaba yonu taşlarla oluşturulmuştur.

Şeyh Mehmet Hormova Türbesi de taştan inşa edilmiştir ancak duvarlar dıştan badanalı, içten ise çimento ile sıvalı olduğundan taşın cinsi tespit edilememiştir.

Süleyman Baba Tekkesi avlusundaki türbelerin kubbeleri taşlarla örülerek meydana getirilmiştir. Bunların dışında kalan türbelerin kubbeleri ise içerden çimento ile sıvalı olduğundan bu konuda sağlıklı bir tespit yapılamamıştır.

4.15.4.2. Beton / Çimento

Beton malzeme kullanımına daha çok yeniden inşa edilmiş olan türbelerde rastlanmaktadır. Baba Bektaşi ve Klissura türbeleri bu kullanıma örnek gösterilebilir. Betonarmenin kullanıldığı diğer bir alan ise türbelerin önündeki sundurmalardır. Baba

Arshiut, Klissura, Baba Demirit, Baba Bektaşi ve Turani Ali Baba Türbelerinin Sundurmaları bu şekilde inşa edilmişlerdir.

İncelenen örnekler arasında Süleyman Baba Tekkesi 1 numaralı türbe ile Pazar Cami Türbesi dışında tüm örneklerin iç cephelerinin çimento ile sıvanmış olduğu gözlenmiştir. Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Süleyman türbelerinin dış cepheleri de çimento ile kaplanmıştır.

4.15.4.3. Taş Kaplama

Baba Bektaşi, Şeyh Süleyman ve Şeyh Hüseyin türbelerinin dış cephesi pembe ve beyaz renkli taşla kaplanmıştır. Kaplama taşları almaşık bir şekilde birer sıra atlamalı olarak dizilmiştir. Bu kaplamalar sonraki dönemlerde yapılan onarımların yansımalarıdır.

4.15.5. Süsleme

Araştırmaya dâhil edilen 19 türbenin sadece dört tanesinde süsleme bulunmaktadır.

4.15.5.1. Teknik

4.15.5.1.1. Kazıma Tekniği

Kazıma tekniği ile meydana getirilmiş süslemeler Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda yer alan 1 ve 2 numaralı türbelerde görülmektedir. Bunlar arasında süsleme ve motif bakımından en zenginleri 1 numaralı türbedir. Türbede bezemeler rastgele dizilmiş taşların üzerine işlenmiştir. Diğer türbelerde ise süslemeler giriş kapılarının alınlık kısmına yer almaktadır. Bunlara ek olarak Turani Ali Baba Türbesi'nin giriş kemerinin alınlığında yer alan ve motifin tamamının kazınmasıyla oluşturulan üç adet on iki kollu yıldız motifi bu gruba dâhil edilebilir. Bu oyuklar muhtemelen buraya aplike edilecek olan bektaşi yıldızları için açılmıştır.

4.15.5.1.2. Fresk Tekniği

Turani Ali Baba ile Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda yer alan 4 numaralı türbelerin kubbe göbekleri ve eteklerinde fresk tekniğiyle yapılmış süslemeler bulunmaktadır.

4.15.5.2. Bezeme Karakterleri

4.15.5.2.1. Bitkisel

Bitkisel süslemeler Turani Ali Baba Türbesi ile Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda yer alan 4 numaralı türbenin kubbe göbeği ve eteğinde, ayrıca Şeyh Mehmet Hormova Türbesi'nin ve Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'ndeki 2 numaralı türbenin girişinde

ve Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'ndeki 1 numaralı türbenin beden duvarlarında görülmektedir.

Bitkisel süsleme bakımından en zengin örneklerden biri olan Süleyman Baba Tekkesi avlusundaki 1 numaralı türbede yaprak ve ağaç motifleri çeşitli şekillerde işlenmiştir. Özellikle servi olduğu anlaşılan ağaçlar tekli, ikili ve dörtlü gruplar halinde ele alınmıştır. Bunun dışında türbenin kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerinde aynı kompozisyonu yansıtan iki taş dikkat çekmektedir. Bu taşların yüzeyinde daire içine alınmış altı kollu iki çiçek motifinin arasında bir servi yer almaktadır.

Daire içerisinde alınmış altı yapraklı çiçek motifinin türbe ve tekkelerde çokça kullanıldığı anlaşılmaktadır. İncelenen 19 örnek içerisinde bu motif Süleyman Baba Tekkesi 1 ve 2 numaralı türbelerde görülmektedir. 1 numaralı türbede beden duvarları üstünde yer alırken 2 numaralı türbede girişinin iki yanında bulunmaktadır.

Turani Ali Baba Türbesi'nin kubbe eteğinde kazılmış olmasına rağmen barok karakterli olduğu anlaşılan bitkisel bezemeler algılanabilmektedir. Bu bitki öbeklerinin altında iki sıra halinde çizilmiş olan sarmaşıklar tüm kubbe eteğini dolaşmaktadır.

4.15.5.2.2. Geometrik

4.15.5.2.2.1. On iki Kollu Yıldız

Türbelerde görülen diğer bir motif ise on iki kollu yıldızdır. On iki kollu yıldızın Bektaşilik simgesi olduğu bilinmektedir. Şeyh Ali Hormova Tekkesi türbelerinin kapı köşeliklerinde birer adet yer almaktadır. Turani Ali Baba türbe kapısının kemer alınlığında, kilit taşı üzerinde ve iki yanında olmak üzere üç adet bulunmaktadır.

4.15.5.2.2.2. Zikzak

Zikzak motifi Süleyman Baba Tekkesi 1 numaralı türbenin beden duvarlarında ve 4 numaralı türbenin kubbe eteğinde görülmektedir. 1 numaralı türbede dikdörtgen bir çerçevenin dikine bölünmesiyle oluşturulan daha küçük dikdörtgen alanların yüzeyine işlenmiş vaziyettedir. 4 numaralı türbede ise enine bir şekilde kubbe eteğinin tamamını dolaşmaktadır.

4.15.5.2.2.3. Madalyon

Madalyon motifi sadece Turani Ali Baba Türbesi'nin kubbe göbeğinde görülmektedir. Buradaki madalyon iç içe geçmiş yedi adet daireden oluşmaktadır. Madalyonun merkezinde on iki kollu Bektaşi yıldızı yer almaktadır. Merkezden dışa doğru dört ve altıncı daireler

sarmaşık motifiyle, ikinci daire ise yapraklı dallarla bezenmiştir. Üç ve beşinci daire ise kırmızı ve yeşil renklerle doldurulmuştur.

4.15.5.2.3. Figüratif

Figüratif motiflerin kullanımı sadece Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda yer alan 1 numaralı türbede görülmektedir. Türbenin beden duvarlarının dış cephesi üzerine düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş olan taşların yüzeyine işlenen motiflerde yüzleri birbirine dönük iki adet kanatlı hayvan betimlenmiştir. İki farklı taşta da aynı motif işlenmiştir. Hayvanların cinsi belli olmamakla beraber Bektaşilikte önemli bir yere sahip olan güvercin oldukları düşünülmektedir.

4.15.5.2.4. Yazı

Tez dâhilinde incelenen türbeler arasında yazının süslemede tercih edilmediği görülmektedir. Sadece Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda yer alan 4 numaralı türbenin kubbe eteğinde kullanımına rastlanmıştır.

4.15.5.3. Silmeler

Ergiri'deki türbelerde yaygın olarak kullanılan cephe elemanlarından biri de silmelerdir. Yapılarda en yaygın kullanılan silme tipi ise testere dişi silmelerdir. Pazar Cami Türbesi, Süleyman Baba Tekkesi 1,2 ve 4 numaralı türbeler, Şeyh Hüseyin Türbesi, Bençe Köyü 1 ve 2 numaralı türbeler, Turani Ali Baba Türbesi ve Zal Tekkesi türbeleri bu kullanıma örnek olarak gösterilebilir.

Sime sıraları ve dizilimi yapılara göre farklılıklar göstermektedir. Pazar Camisi Türbesi'nde düz-testere dişi-düz-testere dişi şeklinde dört sıra; Süleyman Baba Tekkesi 1 ve 4 numaralı türbeler, Şeyh Hüseyin Türbesi'nde ve Zal Tekkesi Türbelerinde düz-testere dişi-düz-testere dişi-düz şeklinde 5 sıra; Süleyman Baba Tekkesi 2 numaralı türbede sadece bir sıra testere dişi; Bençe Köyü 1 ve 2 numaralı türbelerde ve Turani Ali Baba Türbesi'nde düz-testere dişi-düz şeklinde üç sıra silme kullanılmıştır.

Silmelerin tümü saçak altı seviyesinde yer almaktadırlar. Sadece Bençe Köyü 1 numaralı türbede bunlara ek olarak kubbe kasnağının üstünde de silme sırasına yer verilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmanın esas amacı Osmanlı yönetimi altında Ergiri ilindeki imar faaliyetlerinin tespit edilmesi ve bu imar faaliyetlerindeki itici gücün ortaya çıkarılmasdır. Arnavutluk'un bugünkü siyasi sınırları içerisinde yer alan Ergiri ili ilk olarak 1425 yılında Osmanlı'nın hâkimiyeti altına girmiştir. 1912 yılında Arnavutların bağımsızlıklarını kazanmalarıyla beraber bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti de son bulmuştur. Yaklaşık 495 yıl Arnavutluk'ta hüküm süren Osmanlı bu süre zarfında birçok imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Yapılan arşiv ve literatür taramalarında Ergiri ili sınırları dahilinde toplamda 239 adet mimari eserin inşa edildiği ancak bunlardan sadece 69 tanesinin günümüze ulaşabildiği tespit edilmiştir. Günümüze ulaşabilen 69 eser arasında 19 türbe, 16 köprü, 14 çeşme, 5 cami, suyollarına ait 5 köprü, 3 kale, 2 değirmen, 1 tekke, 1 çarşı, 1 hamam, 1 karakol ve 1 saat kulesi yer almaktadır. Bu yapılara ek olarak bölgede Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan 25 adet kilisenin olduğu da tespit edilmiştir. Ancak kiliseler hem farklı bir çalışma alanı arz ettiğinden hem de sayısal olarak fazlalığından dolayı başka bir çalışma sahası olarak değerlendirilmiş ve kataloğa dâhil edilmemiştir. Günümüze ulaşamamış olduğu tespit edilebilen 170 adet eser arasında 42 tekke, 34 okul, 31 cami, 16 türbe, 17 ticaret yapısı, 11 köprü, 5 hükümet konağı, 4 hapishane, 2 çeşme, 2 hamam, 1 mahkeme binası, 1 telgrafhane, 1 kütüphane, 1 karakol binası, 1 belediye binası ve 1 de memurların ikamesi için inşa edilmiş olan konak yer almaktadır. Yapılara ait en erken tarihli kayıt 1494/5 yılında II. Bayezid tarafından Premedi'de inşa edilmiş Hünkâr Camisi'ne aittir. En geç tarihli kayıt ise 1911 yılında Ergiri'deki Hürriyet Mektebinin (Liria İlkokulu) açılmasına izin verildiğinde dairdir.

Teze konu edilen yapıların yalnızca 10 tanesinin kitabesi bulunmaktaydı. Bu kitabelerin 9 tanesi Latin harfleriyle traskribe edilerek tekrardan düzenlenmiş ve içerdiği bilgiler değerlendirilmiştir. Süleyman Baba Tekkesi 2 Numaralı Türbenin kitabesi yıpranmış olduğundan okunamamış, yalnızca en alt satırdaki tarihler çıkartılabilmiştir. Kitabesi olmayan eserler ise ilk önce birincil kaynakların el verdiği ölçüde tarihlendirilmeye çalışılmış, bu kaynaklar yetersiz kaldığı zamanlarda ise stil kritiğine başvurularak yapının inşası için yaklaşık bir tarih belirlenmeye gayret edilmiştir.

Eserlerin yüzyıllar içerisindeki dağılımına bakılacak olursa arşivde veya kaynaklarda adı geçen ve günümüze ulaşamayan eserlerin %40'ının, günümüze ulaşabilen eserlerin ise %57'sinin 19.yy. içerisinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. İmar faaliyetlerinin özellikle 19.yy.ın ikinci yarısı ile 20.yy.ın başında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu veriler ışığında

Osmanlı'dan kopma sürecine girmiş olan Arnavutluk'ta yoğun bir inşa faaliyetinin başladığı dikkat çekmektedir. Hemen yanı başındaki Yunanistan'ın tacizlerine ek olarak 1878 yılında imzalanan Ayestefanos Antlaşması'yla Arnavutluk topraklarının komşu ülkeler arasında bölüşülmeye çalışılması Arnavutluk'ta milli bilincin uyanmasını hızlandırmış ve bu bağlamda Müslüman-Arnavut kimliğinin bir yansıması olan mimari inşa faaliyetlerine de ağırlık verildiği görülmüştür. Özellikle eğitim ve ibadet yapılarının inşasına ağırlık verilmesi bu kanıyı destekler niteliktedir. İnşa edilen okullarda Arnavutça eğitime önem verilmiş ve böylelikle Hristiyan Arnavutların da Arnavut kimliğini koruyarak Yunanistan'a meyil etmelerinin önüne geçilmiştir. Camilerin de bu kadar yoğun bir şekilde inşa edilmiş olmaları Müslüman kimliğinin korunmasına yönelik bir hamle olarak düşünülebilir.

Hazırlanan katalogla birlikte inşa faaliyetlerinin 19.yy.ın özellikle ikinci yarısı içerisinde yoğunlaştığı fark edilmiştir. Bu faaliyetler içerisinde ilk sırayı tekke ve türbe inşaatları almaktadır. Ali Paşa yönetimiyle beraber bölgede yayılmaya başlayan Bektaşiler 1826 yılında gelen yasaklara rağmen yüzyılın ikinci yarısında güçlerinin zirvesine ulaşmışlardır. Bunlardan sonra ise eğitim binalarının ikinci sırayı alıyor olması ilgi çekicidir. Yine aynı dönem içerisinde bu yapıların inşasına verilen önem artmıştır. Bunun sebebi Osmanlının Balkanlardan çekilmeye başlamasının ardından, Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan gibi ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve kendi milli yurtlarını kurduktan sonra topraklarını genişletme yolları aramalarıyla açıklanabilir. Bu tehditlere karşı Arnavutluk'ta da milli şuurun canlanması ve Arnavut kimliğinin ön plana çıkarılması çabaları içerisinde eğitim kurumlarında verilen Arnavutça derslerin yanısıra bir Arnavut alfabesinin oluşturulma gayreti de yer almaktadır.

Tez dâhilinde incelenen 239 yapı arasında 48 tanesinin banisi tespit edilebilmiştir. Bunlardan sadece II. Bayezid, Tepedelenli Ali Paşa ve Amasya Mutasarrıfı Mehmed Necib Paşa'nın yönetici zümreden olduğu bilinmektedir. 1417 yılında başlayan Arnavutluk fethiyle beraber yer yer toprak kayıpları da yaşanmıştır. 1463 yılında patlak veren Osmanlı-Venedik savaşı neticesinde Osmanlı kaybettiği toprakları da geri almış, 1478'de Akçahisar ve Leş 1479'da İşkodra ve 1501'de Dıraç Osmanlı toprağına katılmıştır. Böylelikle Arnavutluk'un fethi büyük ölçüde tamamlanmıştır. II. Bayezid'in yeniden inşa ettirdiği Tepedelen ve Ergiri kaleleri ile bu kalelerin içindeki camiler ve Premedi'deki Hünkâr Camisi bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırmaya yönelik atılmış adımlardır. Bu tarihten 300 yıl sonra (18.yy. sonu ve 19.yy. başlarında) Arnavutluk'ta önemli bir güç haline gelen Tepedelenli Ali Paşa ise Ergiri'deki kaleyi güneye doğru genişletmiş ve Tepedelen'deki kaleyi de tamir ettirerek surların içerisine bir iç kale ve mescit ekletmiştir. Bunlara ek olarak kız kardeşi için inşa

ettirdiği sarayın etrafını da surlarla çevirtmiştir. Ali Paşa'nın özellikle savunma yapıları üzerine yoğunlaşması bölgedeki diğer yerel güçlere ve Osmanlı ordusuna karşı tırmanan gerilimin bir göstergesidir. Yönetici zümre içerisinde yer alan diğer bir bani ise Amasya Mutasarrıfı Mehmed Necib Paşa'dır. Kaiçe karyesine inşa ettirdiği iptidai mektebiyle tanınan paşanın karye ile ilişkisi açığa çıkarılamamış olmasına rağmen burada doğup büyüdüğü ve sonradan Osmanlı ordusuna devşirildiği düşünülmektedir. Bu grup içerisinde anılabilecek diğer bir kişi ise Ali Hormova Tekkesi Camisi'nin bağışçıcı olan Vangjel Zhapa (Evangelos Zappas) adlı şahıstır. Kendisi modern olimpiyat oyunlarını yeniden canlandırarak finanse eden kişidir. Zappas 1800 yılında Ergiri'ye bağlı Labove köyünde doğmuş ve daha sonraları Ali Paşa'nın ordusunda paralı asker olarak görev almıştır. 1831'de Eflak ve Moldavya sınırına göç eden Zappas 1850'lerde Doğu Avrupa'nın en zengin adamlarından biri haline gelmiştir. 19 Haziran 1865'te ölümünün ardından mirasını da Olimpiyat oyunlarının devam ettirilmesi için kuzeni Konstantinos Zappas'a devretmiştir[1123].

Günümüze ulaşan yapı tipleri arasında yer alan cami, türbe, çeşme, köprü ve tekke gibi yapılarda farklı plan tipleri kullanıldığı görülmektedir. Bahsedilen 69 eserden çeşitli yapı tiplerine ait 46 tanesinin planı çizilmiştir. Ölçüsü alınamayan ya da ulaşım sağlanamayan yapıların çizimleri ise IMK arşivinden temin edilmiştir. Bu suretle yapılar belgelenerek bir bütün halinde bilim dünyasına sunulmuştur.

Tez dâhilinde incelenen beş adet cami üst örtülerine göre kubbeli ve kırma çatılı olarak iki gruba ayrılmaktadır. Ergiri Pazar Camisi ile Dunavat Camisi kare planlı ve kubbeli, Meşit Camisi, Nivice Camisi ve Libohova Köyü Camisi ise dikdörtgen planlı ve kırma çatılıdır. Camilerin üç tanesi merkezde diğer ikisi ise köylerde yer almaktadır. Camilerde malzeme olarak bölgede sıkça rastlanan kireç taşı kullanılmıştır. Malzeme Libohova Köyü Camisi'nde moloz şeklinde kullanılırken diğerlerinde düzgün kesilmiş bloklar halinde değerlendirilmiştir. Örnekler arasında sadece Pazar Camisi'nin kubbe göbeği ve eteği ile mihrap etrafında kalem işi süslemelere yer verildiği görülmektedir.

Çeşmeler, günümüze ulaşabilen yapılar arasıda sayısal bakımdan köprü ve türbelerden sonra üçüncü sırayı almaktadır. Çalışma dâhilinde 16 adet çeşme tespit edilmiştir. Bunların 14'ü günümüze ulaşmıştır. Bu tip yapıların günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılaması, devamlı korunup varlıklarını devam ettirmelerinin esas sebeplerinden biri olarak kabul edilebilir. Arnavutluk ölçeğinde bakıldığında bu tipin Osmanlı öncesi örneklerine rastlanmadığı görülmektedir. Buradan da çeşme mimarisinin bölgenin Osmanlı egemenliğine girmesiyle beraber görülmeye başlandığı ortaya çıkmaktadır. Ergili ili sınırlarındaki çeşmelerin

[1123] https://www.zappas.org/zappas.shtml.

genellikle 19.yy. içerisinde inşa edildiği veya yeniden yapıldığı araştırmanın sonuçlarından biridir. Bu da karşımıza çeşmelerle ilgili diğer bir problemi çıkarmaktadır. Bu yapılar her ne kadar ihtiyaca göre şekillenseler de küçük ebatlı oldukları için yıkılıp yeniden inşa edilmeleri veya taşınmaları kolay olmaktadır. Belki de bu sebeple daha erken dönemde inşa edilmiş çeşmelere dair elimizde hiçbir veri bulunmamaktadır.

Araştırmaya konu olan çeşmeler öncelikle bulundukları yerlere göre ardından ise cephe kompozisyonlarına göre gruplandırılarak iki başlık altında incelenmiştir. Bulundukları yere göre gruplandırılan çeşmelerin dokuzunun bağımsız, beşinin de bir yapı duvarına bağımlı bir şekilde inşa edildiği anlaşılmıştır. Çeşmelerin sadece üç tanesinde su deposu bulunmaktadır. Cephe kompozisyonlarına göre bakılacak olursa tek kemerli dokuz tane, yan yana iki kemerli bir tane, yan yana üç kemerli bir tane ve nişsiz düz cepheli üç tane çeşme konumuza dâhil edilmiştir. Bu çeşmelerin sadece beş tanesi Ergiri kasabasında yer almakta, diğerleri ise köylerde bulunmaktadır. Günümüze ulaşamadığını tespit edebildiğimiz iki çeşmenin de kasaba içerisinde konumlandırıldığı anlaşılmıştır. Evliya Çelebi de 1670'te bölgeyi ziyareti sırasında Ergiri'de beş adet çeşme olduğundan ve bunların yetersizliğinden dolayı kasaba halkının ovada akan Diragopol Nehri'nden su taşıdıklarından bahsetmektedir. Çeşmelerin sayısının azlığı kasabaya su temin edebilecek kaynakların azlığıyla açıklanabilir. Bir diğer neden ise dik bir tepe üzerine kurulmuş olan şehre su temin edebilecek sistemin yokluğuyla açıklanabilir. Zira araştırma boyunca bölgede Tepedelenli Ali Paşa'nın inşa ettirdiği (1812-22) su yolundan başka şehre su temin eden sisteme dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Bu su sitemi de günümüze dört parça halinde ulaşmış olup Ergiri'nin 12 km. güneyindeki Sopot Dağı'nın eteklerinden çıkan suyu şehre taşımaktaydı. Bölgedeki sus sistemine ait diğer bir parça ise Tepedelen'in Bençe köyünde yer almaktaydı. 113,65 m. uzunluğundaki bu su yolunun kaynağı bilinmemekle birlikte Tepedelen'de sonlandığı düşünülmektedir. Melani Tekkesi'ne doğru uzanan su yolunun ise 49.16 m.lik kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Suyun kaynağı tekkenin kuzeydoğusundaki Buretos dağlarının eteklerinde yer almaktadır.

Osmanlı'nın günlük yaşamında yer edinmiş olan değirmenlere ait iki örnek tez dâhilinde incelenmiştir. Değirmenler çalışma şekillerinden dolayı güç kaynakları olan akarsuların yanlarına konumlandırılmışlardır. İki örnekte de değirmen taşlarının yer aldığı bir ana mekân ve yardımcı mekânlar bulunmaktadır. Bu yardımcı mekânların barınma ve depolama gibi ihtiyaçları karşıladığı anlaşılmaktadır. 19.yy.ın ortalarından itibaren motor gücüyle çalışan değirmenlerin rağbet görmesiyle birlikte, su gücüyle çalışan değirmenler ikinci plana itilmiş ve zaman içinde atıl duruma gelmişlerdir.

Ergiri ili sınırları içerisinde üç adet kale bulunmaktadır. Ergiri kalesi 12.yy.da inşa edilmiş olup bölgenin Osmanlı hâkimiyeti altına girmesinden sonra da kullanılmaya devam edilmiştir. Osmanlı döneminde günlük hayatı bir parçası haline gelen kaleye Ali Paşa döneminde eklemeler yapılarak askeri işlevinde kullanılmaya devam edilmiştir. Kale Ali Paşa'dan sonra önemini yitirmiştir. Bölgedeki diğer kale ise Tepedelen'de yer almaktadır. II. Bayezid döneminde kalenin surları yeniden inşa edilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Ali Paşa döneminde ise kaleye bir iç kale ve mescit eklenmiştir. Ergiri'ye bağlı Libohova köyündeki kale ise kız kardeşi için yaptırdığı sarayı koruması amacıyla Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Bu kalenin sadece surları günümüze ulaşabilmiştir.

Araştırmaya 16 adet köprü dâhil edilmiştir. Bu köprülerin 15'i Osmanlı döneminde inşa edilmiş olmakla birlikte sadece Ali Paşa köprüsünün temelleri Roma dönemine dayanmaktadır. Arnavutluk genelinde de Roma döneminde yapılan köprüler olmasına rağmen bunlar sayıca azdır ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşamamışlardır (Elbasan Topçiasit Köprüsü, Shkumbin Nehri üzerinde Qukës Köprüsü, Shkumbin Nehri üzerinde Bashtova Köyü Köprüsü, Osum Nehri üzerinde Sharova Köprüsü bunlardan bazılarıdır[1124]). Ülke çapında daha önceden de bilinen bu mimarinin örnekleri bazı farklılıklar göstermekle beraber Osmanlı döneminde yaygınlaşarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Köprüler dik ve düz olmak üzere iki guruba ayrılmıştır. Köprülerin 10 tanesi düz altı tanesi ise dik köprüler kategorisine girmektedir. Köprülerin tamamında ince dikdörtgen prizmalar şeklinde kesilmiş kireç taşları kullanılmıştır. Tempan duvarları bu taşların dar yüzlerinin yatay bir şekilde dizilip oluşturulmuştur. Köprülerin kemer gözleri ise iki sıra olarak örülmüştür. Bu bakımdan köprülerin Arnavutluk'a has bir özellik sergiledikleri söylenebilir. Köprülerin hiçbirinde bezeme ögesine rastlanmamıştır. Sadece Kordhoce Köprüsünde mansap yönüne bakan bir balkon yer almaktadır.

Tez sınırları dâhilinde incelediğimiz yapılar arasında 43 adetle sayısal olarak en fazla örneği sunan yapı tipi tekkelerdir. Bölgedeki tekkelerin büyük çoğunluğunun 19.yy.ın ikinci yarısı içerisinde inşa edilmiş olmaları ve Bektaşi tarikatına hizmet vermeleri dikkat çekicidir. Bu durum şüphesiz 18.yy. sonundan itibaren 1822 yılına kadar bölgede etkin güç olmuş olan Tepedelenli Ali Paşa'nın Bektaşileri siyasi bir araç olarak görmesi ve onları açıktan desteklemesiyle ilişkilidir. Osmanlı topraklarında 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanması ve Tekkelerin kapatılmasıyla beraber elde edilen bilgiler ışığında Arnavutluk'taki tekkelerin bu durumdan çok etkilenmediği anlaşılmaktadır.

[1124] Shtylla, 2013: 35, 45, 54, 56.

Bölgede Ali Paşa egemenliğiyle birlikte Bektaşilik de yayılmaya başlamış böylelikle tarikat yapılarının inşasına da ağırlık verilmiştir. Ali Paşa'nın teşvikiyle 1810 yılında Sadık Baba tarafından kurulmuş ve günümüze orijinal şekilde ulaşmış olan Koştan Tekkesi Ergiri'deki tekke mimarisi hakkında bir genelleme yapmamız için bizlere yeterli verileri sağlamamaktadır. Belki de bu tekkenin mimari açıdan benzerlerini Ali Paşa'nın başta Yanya olmak üzere egemenlik sahasındaki diğer bölgelerde aramak gerekmektedir. Zira iki bölgeye ait nüfus verileri de İslamlaşmanın fetihlerinden çok sonra olduğunu göstermekte dolayısıyla bu açıdan bir ortaklığın olduğu görülmektedir[1125]. Yani iki bölge de İslamlaşma sürecini berber geçirmişler ve bu yapıların mimarisi de aynı ortam içerisinde şekillenmiştir. Ancak elimizdeki veriler bu mimari karşılaştırmayı yapabilmek için şimdilik yetersiz görünmektedir.

Melani, Frasher, Zal, Hormova, Ali Postivan ve Baba Aliut tekkeleri gibi inşaları Osmanlı dönemine dayanan ancak tamamen yenilenerek günümüzde de fiziki varlıklarını devam ettiren tekkeler asli durumlarını yitirmiş olduklarından değerlendirmeye dâhil edilmemişlerdir.

Bölgede yer alan türbelerde daha çok dikdörtgen (altı örnek), onikigen (beş örnek) ve altıgen (beş örnek) plan şemalarının daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Bunların dışında iki adet yedigen planlı türbeye de rastlanmıştır ki bu tipin Anadolu'da herhangi bir örneği bulunmamakla beraber Bulgaristan ve civarında yaygın olarak kullanıldığı saptanmıştır. Türbelerin hepsinin içinde sanduka bulunmamaktadır. Mevcut sandukaların ise betonarmeden yenilendiği ve bazılarının da mermer plakalarla kaplandığı tespit edilmiştir. Kubbelerin tamamına yakını kubbeyle örtülmüş olup kubbeler taş plakalarla kaplanmıştır. Türbelerde süsleme unsurlarına pek az rastlanmakla beraber Süleyman Baba Bektaşi Tekkesi'nin avlusunda yer alan 1 ve 2 numaralı türbelerin duvarlarında kazıma tekniğiyle oluşturulmuş zengin motifler görülmektedir. Turani Ali Baba ve Süleyman Baba Tekkesi 4 numaralı türbenin kubbe göbek ve etekleri fresk tekniğiyle oluşturulmuş bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Yukarıda bahsedilen örnekler dışında Ergiri'nin Çajup Ovası'nda bir adet dairesel planlı karakol binası yer aldığı tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde bu tip örneklere çok rastlanmadığından değerlendirme ve karşılaştırma yapma imkânı bulunmamıştır.

Ergiri'nin merkezinde Evliya Çelebi'nin de sözünü ettiği tek bir hamam günümüze ulaşmıştır. Yapı plan tipi olarak soğukluk, sıcaklık ve halvetin eş mekânlar şeklinde tasarlandığı şemaya içerisinde yer almaktadır. Soyunmalık kısmı yıkılmış olan hamam

[1125] Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2008: 36; 1564 yılında Yanya'da 6111 Hristiyan, 259 Müslüman olmak üzere 6369 nüfus, 1579 yılında ise 4115 Hristiyan, 265 Müslüman ve 170 Yahudi nüfus bulunmaktadır. Delilbaş, 1996: 6-7.

günümüzde de kullanılmamaktadır. Binanın kesin yapım tarihi bilinmemekle birlikte 1670 öncesinde inşa edildiği söylenebilir.

Ergiri Kalesi içerinde yer alan diğer bir eser ise 19.yy.ın ikinci çeyreğinde inşa edildiği düşünülen saat kulesidir. Yaklaşık kare bir mekân üzerine oturan kule II. Dünya Savaşı sırasında yıkılmış ve 1965 yılında yeniden inşa edilmiş ve böylelikle günümüze kadar gelebilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen 69 adet eser incelendiğinde ana inşa malzemesi olarak kireç taşının kullanılmış olduğu görülmektedir. Taş blokları kare ya da dikdörtgen şeklinde kabaca yontularak kullanılmıştır. Bunun yanında bazı yapıların duvarlarında ana inşa malzemesi olarak moloz taşın kullanıldığı da görülmektedir.

Bölge dâhilinde incelenen tüm yapı tipleri birlikte değerlendirildiğinde binaların süsleme bakımından oldukça sade oldukları anlaşılmaktadır. Yapılarda görülen süslemeler daha çok taş üzerine kazıma veya alçı üzerine kalemişi tekniğiyle meydana getirilmişlerdir. İncelenen örneklerdeki süsleme kompozisyonları da çeşitlilik bakımından oldukça sınırlıdır. Ağırlıklı olarak bitkisel süslemelerin tercih edildiği görülmekle beraber dikdörtgen, zikzak ve baklava dilimi gibi geometrik kompozisyonlara da yer verilmiştir. Örnekler arasında figüratif süslemeye rastlanmamıştır. Bu motifler dışında mukarnas, hilal ve on iki kollu Bektaşi yıldızı gibi süsleme ögeleriyle de karşılaşılmıştır.

Değerlendirmeye alınan bu eserler doğrudan İstanbul mimarisi ile bir benzerlik göstermemekle birlikte belki de boyutları bakımından Anadolu taşra mimarisi ile karşılaştırmaya tabi tutulabilirdi. Ancak Ergiri'deki yapıların malzeme, bezeme ve teknik bakımından Anadolu'daki örneklerinden gösterdiği farklılıklar her açıdan bölgede yerel mimari özelliklerin etkili olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Bunun nedenlerinden en önemlisi de fetihten sonra buralara Anadolu'dan göç olmamasıyla açıklanabilir. Böylece bölgedeki nüfusun etnik kimliği ve bu kimliği yansıtan ögeler devamlılığını sürdürebilmiş ve zaman içerisinde fazla bir değişime uğramamıştır.

Diğer yandan Ergiri'nin şehir kurgusu açısından Üsküp, Bosna ve Filibe gibi fetihten hemen sonra Müslümanlaşmaya başlamış yerleşim yerleriyle de karşılaştırılması benzerlik bulma yönündeki beklentileri sonuçsuz bırakabilir. İlk olarak gerek Arnavutluk genelinde ve gerek Ergiri özelinde bakıldığında bölgede tabhaneli cami inşa edilmemiş olması buralarda İslamlaşmanın fethin hemen ardından gelen "Kolonizatör Türk Dervişleri" tarafından başlatılmadığı düşüncesini doğurmaktadır. Zira 1520 tarihli tahrir defterinden de anlaşıldığı üzere fethin üzerinden yaklaşık 100 yıl geçmesine rağmen Ergiri kasabasında 13.786 nüfusun sadece 57 tanesi Müslümandı ve burada bir de cami bulunmaktaydı. Tepedelen ve Premedi

kasabalarının durumu da nüfus olarak daha az olmakla beraber Ergiri'den farklı değildir. Bu da bölgenin Müslümanlaşmasının daha geç dönemlerde olduğunun kesin kanıtını sunmaktadır. Bunun sebebi ise Anadolu'dan bölgeye nüfus göçünün olmamasıyla açıklanabilir.

Bahsedilen bu geç İslamlaşma süreci ve göç almama durumu bölgedeki imar faaliyetlerinde de kendisini göstermektedir. Nitekim incelenen yapıların anıtsallıktan uzak, malzeme ve teknik açısından Osmanlı mimari özelliklerini yansıtmayan yerel özellikler taşıması bunun bir göstergesidir.

1425 yılından itibaren yaklaşık 487 yıl bölgede hüküm sürmüş olan Osmanlı döneminde 239 adet eserin inşa edildiği tespit edilmiştir. Bu yapıların büyük bir çoğunluğu zaman içerisinde Arnavutluk'un geçirdiği savaşlar ve devrimler sırasında zarar görmüş ve yıkılmıştır. Günümüze ulaşabilen 69 anıtın bir kısmının yenilendiği bir kısmının ise orijinal şekliyle günümüze geldiği tespit edilmiştir.

Yukarıda yer verdiğimiz anıtlar alfabetik sıraya göre dizilmiş ve elimizdeki mevcut tüm veriler değerlendirilerek tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Bu anıtlar, hem Balkan ülkelerindeki hem de Anadolu'daki benzer örneklerle karşılaştırılmıştır. Bu güne kadar Arnavutluk'un siyasi durumundan kaynaklanan sebeplerle bu denli geniş çaplı bir araştırmanın yapılamaması ve bu çalışmada Ergiri sınırları içerisindeki günümüze ulaşan ve ulaşamayan yapıların toplu halde kataloglanmış olması ve bilim dünyasına tanıtılması bu çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Bu tez ilerleyen dönemlerde Arnavutluk'un diğer bölgeleri üzerine de araştırmalar yapılarak toplu bir katalog hazırlanmasına ve değerlendirme yapılmasına imkân yaratmak amacıyla atılmış ilk adımdır.

KAYNAKÇA

Abaz, N. (2012). *15.-17. Yüzyıllar arasında Osmanlı Dönemi Üsküp Şehrinin Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Acar, T. (2016). "Uşak'ta Türk Dönemi Taş Köprüleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25): 23- 45.

Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Acun, H. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*. Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

Afmataj, L. (2009). *Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ağar, A. (2016). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Türbeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Akçıl Harmankaya. N. Ç. (2018). "Thougts On Applıcatıon Of Mınaret Wıth Fountaın Of Old Mosque In Edırne". *Turkish Studies*, 13 (10): 1-19.

Aktüre, S. (1978). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Alpan, N. P. (1975). *Tarihin Işığına Bugünkü Arnavutluk*. Kardeş Yayınları, Ankara.

Atak, E. (2008). *Erken Osmanlı Köprüleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Ateş, A. (2017). *19. Yüzyılda Batılı Seyyahların Gözüyle Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Yerleşim Merkezleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atmaca, T. (2015). "1900-2013 Yılları Arasında Arnavutluk'ta Siyasal Hayat". *Yeni Türkiye Dergisi*, 4 (69): 4964-4981.

Ayhan, G. (2009). *Balkanlar'da Hacı Bektaş Veli ve Öğrencilerine Ait İzler (Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk)*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Ayverdi, E. H. ve Yüksel, A. (1977). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Romanya-Macaristan*. İstanbul Fetih Cemiyeti 1, İstanbul.

Ayverdi, E. H. ve Yüksel, A. (1982). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya.* İstanbul Fetih Cemiyeti 3, İstanbul.

Ayverdi, E. H. (1989). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*. İstanbul Fetih Cemiyeti 1, İstanbul.

Ayverdi, E. H. (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk.* İstanbul Fetih Cemiyeti 4, İstanbul.

Ayverdi, E. H. (2000a). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk.* İstanbul Fetih Cemiyeti 4, İstanbul.

Baba, R. (1970). *Misticizma Islame dhe Bektashizma*, Waldon Press, New York.

Baba, R. (2017). *Islamic Mysticism and The Bektashi Path*. (Çev. H. Abiva). Bektashi World Comunity, Tiran.

Baçe, A., Meksi, A., Rıza, E., Karaiskaj G., ve Thomo P., (1979). *Historia e Arkitekturas Shqiptare*. Ministria e Arsimit dhe e Kulturës, Tiranë.

Bartl, P. (1998). *Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*. (Çev. A. Taner). Bedir Yayınevi, İstanbul.

Batur, A. (2006). "Mihrimah Sultan (Edirnekapı) Camisi". *Sanat Tarihi Defterleri*. (10): 123-137.

Bayatlı, A. (2015). *Edirne Taş Köprüleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Beauchamp, A. (1822). *The Life Of Ali Pacha*. Lupton Relfe, London.

Beydilli, K. (2011). "Tepedelenli Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 40, 476-479.

Bierman, İ. A. (2000). "Osmanlı İstanbul'unun Yansılaması: Osmanlı Girit'indeki Durum". (Çev. S. Batur). *Osmanlı Mimarlığının 700 Yılı "Uluslarüstü Bir Miras,* 25-27 Kasım 1999, İstanbul, 190-194.

Bilge, M. L. (1991). "Arnavutluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 3, 383-390.

Bilge, M. L. (2006). "Mustafa Paşa, Buşatlı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 31, 344-345.

Bozbora, N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*. Boyut Yayınları, İstanbul.

Bozer, R. (1990). *Kula'da Türk Mimarisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Buharaja, V. (1968). *Mbiskrime Turko-Arabe*. A-III-435 Manuscript in National History Institute, Tirana.

Buharaja, V. (1969). "Mbishkrimet Turko-Arabe te Vendit Tone si Deshmi Historike". *Konferenca e dyte e Albanologjike II*. Janar 1968, Tirana, 81-85.

Bülbül, S. (2011). *Manastır Şehrindeki Osmanlı Mimarisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Clayer, N. (2013). *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökeni – Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*. (Çev. A. Berktay). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Coşar, M. (2011). "Alevi-Bektaşi Kültüründe Sayılara Yüklenen Terim Değeri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60 (2011). 113-128.

Çakmak, C. (2002). *Tire Hamamları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çam, N. (2000). *Yunanistan'daki Türk Eserleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çelikkol, Z. (1992). *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çindemir, T. (2018). *747 Numaralı Tahrir Defterine Göre Avlonya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

Çulpan, C. (2002). *Türk Taş Köprüleri, Orta Çağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar.* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çuni, N. (2006). *Teqeja e Frashërit*. Alb PAPER, Tiranë.

Daş, E. (2003). *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri (1300-1500)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Delilbaş, M. (1997). "1564 Tarihli Mufassal Yanya Livası Tahrir Defterine Göre Yanya Kenti ve Köyleri". *Belgeler*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 17 (21), 1-40.

Denktaş, M. (1998). "Kayseri Büyük Bürüngüz Köyü'ndeki Türk Anıtları". *Vakıflar Dergisi*. Ankara, (27), 161-190.

Denktaş, M. (2000a). *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)*. Kıvılcım Yayınları, Kayseri.

Denktaş, M. (2000b). *Karaman Çeşmeleri*. Kıvılcım Yayınları, Kayseri.

Denktaş, M. (2002). "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler". *Türkler Ansiklopedisi.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, VII, 872-877.

Doempke, S., Lulo, S. ve Petrela S. (ed.). (2012). *Katër Qytete Historike Në Ballkanin Jugperëndimor*. Tirane.

Duran R., Baş, A. ve Özcan, R. (2016). *Konya Su Değirmenleri*. Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya.

Durham, M. E. (1905). *The Burden of the Balkans (Illustarated Edition)*. Dodo Press, London.

Dündar, A. (1999). *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Elsie, R. (2019). *The Albanian Bektashi - History and Culture of Dervish Order in the Balkans*. Bloomsbury Publishing, New York.

Er, P. ve Duru, A. (2009). "Balkanlar'da Hacı Bektaş Veli İzleri: Makedonya, Bulgaristan ve Arnavutluk Örneğinde Bektaşi Tekkeleri ve Türbeleri". *Hacı Bektaş Veli'nin Tarihsel Kimliği, Düşünce Sistemi ve Etkileri*. 30-31 Ekim 2009, Üsküp, 305-327.

Ertuğ, N. (2006). *İstanbul Tarihi Çeşmeleri Külliyatı 3*. İSKİ, İstanbul.

Evliya Çelebi. (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2/8*. (Çev. S. A. Kahraman ve Y. Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Eyice, S. (1960). "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Hamamları Hakkında Bir Deneme". *Tarih Dergisi*, İstanbul, 11 (15), 99-120.

Eyice, S. (1965). "Ohri'nin Türk Devrine Ait Eserleri". *Vakıflar Dergisi*, 6 (1965): 135-146.

Eyice, S. (1989a). "Ahmed Paşa Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2, 115-116.

Eyice, S. (1989b). "Akyazılı Sultan Asitanesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2, 302-303.

Eyice, S. (1995). "Eyüp Sultan Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 12, 9-12.

Eyice, S. (1997). "Hamam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 15, 433-434.

Eyicil, A. (2015). "İşkodra İsyanı". *Yeni Türkiye Dergisi*, 3 (68): 2941-2994.

Finkel, C. (2014). *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı (Osmanlı İmparatorluğunun Öyküsü 1300-1923)*. Timaş Yayınları, İstanbul.

Fraser, J. F. (1906). *Pictures From The Balkans*. Cassel and Company, London.

Genç, M. (2003). "Mâlikâne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 27, 516-518.

Godard, J. (1922). *L'Albanie en 1921*. Les Presses Universitaires de France, Paris.

Güleç, İ. (2018). "Bulgaristan'daki Türbelerin Güncel Durumu Üzerine Bir Değerlendirme". *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, (12): 106-121.

Gültekin, R. E. (2011). *İzmir-Kemeraltı Bölgesindeki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri*. İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İstanbul.

Günel, G. (2010). "Ankara'da Osmanlı Dönemi Suyolları ve Çeşmeler". *XII. Ortaçağ - Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. 15-17 Ekim 2008, Çanakkale, 479-490.

Güray, Gülyüz, B. (2016). *Bulgaristan'da Osmanlı Dini Mimarisi (Cami, Türbe, Tekke, Zaviyeler)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güray, Gülyüz, B. (2020). "Balkanlar'da Görülen Yedigen Planlı Türbe Şemasının Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, (93): 71-110.

Güray, B. (2009). *Bulgaristan-Haskovo (Hasköy) ve Çevresindeki Osmanlı Yapıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Gürbüz, S. M. (2012). *Kayseri Taş Köprüleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Hahn, F. G. (1854). *Albanesische Studien*. Germany.

Hasluck, F. W. (1995). *Anadolu'da ve Balkanlar'da Bektaşilik*. (Çev. Y. Demirel). Ant Yayınları, İstanbul.

Hasluck, F. W. (2000). *Bektaşilik Tetkikleri*. (Çev. R. Hulusi). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Hobhouse, J. C. (1858). *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 & 1810 I.* John Murray, London.

Holland, H. (1815). *The Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia During The Years 1812 and 1813*. Longman Hurst Rees Orme and Brown, London.

Hughes, R. T. S. (1820). *Travels in Greece and Albania II.* Printed For J. Mawman 39 Ludgate Street, London.

Hughes, R. T. S. (1830). *Travels in Greece and Albania II.* Henry Colburn and Rıchard Bentley, London.

Isambert, E. (1873). *Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient*. Librarie Hachette et Cie, Paris.

İbrahimgil, M. Z. ve Konuk, N. (2006a). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İbrahimgil, M. Z. ve Konuk, N. (2006b). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İlter, F. (1978). *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*. Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara.

İnalcık, H. (1987). *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İnalcık, H. (2000). "İskender Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, 22, 561-563.

İnalcık, H. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İnalcık, H. (2016). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar IV*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İzeti, M. (2009). "Bektaşiliğin Arnavut Kültür Tarihindeki Yeri". *III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*. 30-31 Ekim, Üsküp, 117-127.

İzeti, M. (2014). *Balkanlar'da Tasavvuf*. İnsan Yayınları, İstanbul.

Karaiskaj, G. (2017). "Gjurme Mesjetare në Kalanë e Gjirokastrës". *Revista Monumentet*, (53): 171-176.

Karaiskaj, G. (1981). *5000 Vjet Fortifikime Ne Shqiperise*. 8 Nentori, Tiranë.

Karaiskaj, G. (2018). *5000 Vjet Fortifikime Ne Shqiperise*. PEGI, Tiranë.

Karpuz, H. (1989). *Şebin Karahisar*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kavalçalan, E. (2015). *Kıbrıs'taki Osmanlı Dönemi Su Yapıları (Çeşme ve Hamamlar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Ketil, Z. K. (2019). *Amasya Türbeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kılıç, S. (2019). *Romanya'daki Osmanlı Mimari Eserleri ve Koruma Sorunları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kiel, M. (1990). *Ottoman Architecture in Albania (1385-1912)*. İstanbul.

Kiel, M. (1995). "Ergiri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 11, 298- 299.

Kiel, M. (2000). "Bektaşi Ocağının Arnavutluk'taki Kuruluş Tarihine Dair Bir Not". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (13): 37-42.

Kiel, M. (2002). "Kesriye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 25, 311-312.

Kiel, M. (2011). "Tepedelen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 40, 475-476.

Koçyiğit, F. (2013). *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Konuk, N. (2010). *Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi I*. Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.

Kösekul, E. (2017). *19. ve 20. Yüzyıl İstanbul Türbeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kuş, A., Şimşek, F. ve Dıvarcı, İ. (2007). *Rumeli'de Osmanlı Mirası I*. Hazinedaroğlu İnşaat Grubu Kültür Yayınları, İstanbul.

Kuş, R. (2015). "İkinci Dünya Savaşından Sonra Arnavutluk-SSCB İlişkileri ve Sosyalist Arnavutluk'un Dış Politikası". *Yeni Türkiye Dergisi*, 4 (69): 4928-4940.

Kutlay, Ş. (2012). *Diyarbakır İli Köprüleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Leake, W. M. (1835a). *Travels in Northern Greece I*. J. Rodwell, London.

Leake, W. M. (1835b). *Travels in Northern Greece IV*. J. Rodwell, London.

Lear, E. (1851). *Journals of a Landscape Painter in Albania*. Printed by Schulze and Co., London.

Maden, F. (2011). "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)". *Avrasya Etüdleri*, (39): 155-196.

Maden, F. (2013). "Arnavutluk'ta Bektaşilik ve Arnavutluk'un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşiler". *Avrasya Etüdleri*, (44): 141-176.

Maden, F. (2018). *Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması (1826)*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Meksi, A. (2007). *Arkitektura e Xhamive të Shqipërisë* (*shekujt XV-XIX*). Shtëpia Botuese UEGEN, Tiranë.

Meksi, A. (2018). *Xhamitë e Shqipërisë – Historia Arkitektura shek XV-XIX*. Prejad, Tiranë.

Mikov, L. (2009). "Bulgaristan'da Türk Halk Tasavvufu (Dört Türbe ve Evliyalarına İlişkin Materyallere Göre)". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (52): 87-100.

Muço, H. (2002). *Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Müfid, A. (1324). *Tepedelenli Ali Paşa (1744-1822)*. Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul.

Ocak, A. Y. (2011). *Sarı Saltık, Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü (XIII. Yüzyıl)*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Olgun, S. (2016). *Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişiminde Mektepler*. Gece Kitaplığı, Ankara.

Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2008). *367 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rumili Defteri ile 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livası Tahrir Defterleri (926-1520 / 937-1530)*. III. Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ödekan, A. (1992). "Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme". Ö. Kırkpınar (ed.). *Semavi Eyice'ye Armağan İstanbul Yazıları*, İstanbul, 281-297.

Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.

Özalp, R. ve Ataünal, A. (1977). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı.* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Özbek, Y. ve Arslan, A. (2008). *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri II*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi. Kayseri.

Özcan, A. (2010). "Şehid Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 38, 433-434.

Özer, M. (2006). *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV. – XIX. Yüzyıl)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özkan, A. (2015). "Arnavutluk'ta Komünizm ve Enver Hoca". *Yeni Türkiye Dergisi*, 4 (69): 4941-4963.

Özkan, S. (1995). *Edirne Türbeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Pamuk, B. (2015). "Güney Arnavutluk'ta Osmanlı Hâkimiyeti". *Yeni Türkiye Dergisi*, 1 (66): 647-658.

Pelihvarian, N. K., Urfalıoğlu, N. ve Yazıcıoğlu, L. (2004). *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*. YEM Yayınları, İstanbul.

Popovic, A. (1995). *Balkanlar'da İslam*. (Çev. Komisyon). İnsan Yayınları, İstanbul.

Popovic, A. (2004). "Osmanlı Sonrası Dönemde Güney-Doğu Avrupa'daki Müslüman Tarikatlar". A. Popovic ve G. Veinstein (Ed.). *İslâm Dünyasında Tarikatlar*. Suf Yayınları, Ankara, 117-186.

Pouqueville, F. C. H. L. (1820a). *Travels in Epirus, Albania, Macedonia and Thessaly*. Sir Richard Phillips and Co., London.

Pouqueville, F. C. H. L. (1820b). *Voyage Dans La Grecè*. *I.* Chez Firmin Didot Pere et Fils, Paris.

Rıza, E. (1979). "Arkitektura e Vendbanimit - Rrënoje të Kardhiqit". *Revista Monumentet*, (17): 97-118.

Römeran, G. (1939). *Tepedelenli Ali Paşa*. (Çev. A. K. Aksüt). İkbal Kitabevi, İstanbul.

Rruga, I. (2017). "XIV-XVI. Yüzyıllar Arasında Arnavutluk'ta Gayrimüslimler". *İstem*, (29): 159-172.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1288). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1292). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1293). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1294). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1306). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1308). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1311). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Vilayet-i Yanya. (1319). Yanya Vilayeti Matbaası, Yanya.

Salname-yi Nezaret-i Maarif-i Umumiye. (1316). Matbaa-i Amire, İstanbul.

Salname-yi Nezaret-i Maarif-i Umumiye. (1317). Matbaa-i Amire, İstanbul.

Salname-yi Nezaret-i Maarif-i Umumiye. (1318). Matbaa-i Amire, İstanbul.

Salname-yi Nezaret-i Maarif-i Umumiye. (1319). Matbaa-i Amire, İstanbul.

Salname-yi Nezaret-i Maarif-i Umumiye. (1321). Matbaa-i Amire, İstanbul.

Sciarra L. (1996). "La Rinascita Islamica In Albania: Un'indagine Sulle Moschee e le Tekke di Tirana". *Rivista degli studi orientali Sapienza - Universita di Roma,* (70):173-198.

Shpuza, G. (1997)."1928-1930 Yıllarında Arnavut- Türk İlişkileri". *Atatürk Yolu Dergisi*, 5 (19): 303-313.

Soyel, N. T. (2013). Kuz*ey Kıbrıs'taki Tarihi Su Değirmenleri ve Kırsal Peyzajın Parçası Olarak Korunmaları İçin Öneriler*. Lefkoşa.

Shtylla, V. (1977). "Disa Ura të Vjetra në Shqipërine e Jogut". *Revista Monumentet,* (14): 101-124.

Shtylla, V. (1982). "Ujësjellesi i Vjeter i Kalasë së Gjirokastrës". *Revista Monumentet*, (20): 69-82.

Shtylla, V. (1989). "Ura Guri me Kambanë dhe me Kamare Kandili në Vendin Tonë". *Revista Monumentet,* 38 (2): 117-124.

Shtylla, V. (2009). *Ndërtimet e Hershme Hidraulike Shqiptare*. Tiranë.

Shtylla, V. (2013). *Rrugë dhe Ura në Shqipëri.* Tiranë.

Şemseddin Sami. (1889). *Kamus'ul Alam 1.* Mihran Matbaası. İstanbul.

Şemseddin Sami. (1894). *Kamus'ul Alam 4.* Mihran Matbaası. İstanbul.

Tahaoğlu, T. Ö. (1988). *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tali, Ş. (2014). "Kayseri Akçayaka Köyünde Bulunan Çeşmeler ve Beyaz Mermer Kitabeli Mezar Taşları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (34): 541-556.

Tay, L. (2011). "Kırşehir Çeşmeleri". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6): 204-221.

TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. (2013). *Arazi Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Yayını, Ankara.

Tokuz, H. (2019). *Bosna-Hersek'teki Osmanlı Türbe Mimarisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Topçu, S. M. (2015). *Gücün Mimariye Yansıması: Köprülüler*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Trix, F. (2009). *The Sufi Journey of Baba Rexheb.* University of Pennsylvania Press, Pennsylvania.

Tunç, G. (1978). *Taş Köprülerimiz*. Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tütüncü, M. (2015). "Corpus of Ottoman inscriptions in Southern Albania". *Ca' Foscari, Venezia e i Balcani*. 9-10 Aralık 2013, Venedik, 155-187.

Tütüncü, M. (2017a). "Korpusi i mbishkrimeve osmane në Shqipërinë e Jugut I (Vlorë, Gjrokastër)". *Zani i Naltë,* (19): 62-75.

Tütüncü, M. (2017b). *Corpus of Ottoman Inscriptions From Albania and Montenegro*. SOTA (Research Centre for Turkish and Arabic World), Haarlem/Netherlands.

Uçar M. (2013). *Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Mimarisinde Süsleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Uzun, A. (2001). "Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı". *Belleten*. 65 (244): 1035-1077.

Walsh, R. ve Allom, T. (1836). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor illustrated. In a Series of Drawings from Nature by Thomas Allom. With an historical account of Constantinople, and descriptions of the plates, by the Rev. Robert Walsh*. Fisher, Son & Co., London.

Walsh, R. (1828). *Voyage en Turquie et à Constantinople*. Moutardier, Paris.

Verim, Y. (2019). *Kütahya Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Vırmıça, R. (1999). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yavuzyılmaz, A. (2013). "Gebze Çeşmeleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (25): 577- 593.

Yurttaş, H. ve Özkan, H. (2002). *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Suyolları.* Erzurum Büyükşehir Belediyesi Eski Genel Müdürlüğü Kültür Serisi I, Erzurum.

İnternet Kaynakları

http://argjirolajm.net/zagori-restaurohet-ura-e-nivanit (erişim tarihi: 11.10.2020).

http://imk.gov.al/Pageis/Default.aspx (erişim tarihi: 23.12.2019).

http://www.albanianphotography.net/durham/ed004.htm (erişim tarihi: 13.01.2021)

http://www.albanianphotography.net/gusic/ (erişim tarihi: 07.03.2020).

http://www.droni.al/wp-content/uploads/2018/02/ura-e-gurit-hoshtove.jpg (erişim tarihi: 04.01.2020).

http://www.gjirokastra.org/sub_links/about_sub/about_history.html (erişim tarihi: 31.01.2021).

http://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php (erişim tarihi: 23.01.2020).

http://www.spektrum.al/gjirokaster-shfaqen-imazhet-mahnitese-350-vjecare-te-xhamise-ne-pazarit/ (erişim tarihi: 05.03.2020).

https://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/147825/204498_sv.jpg?sequence=2 (erişim tarihi: 31.05.2019).

https://elbasaniad.org/han-ne-pazarin-e-drithnave-ne-elbasan-foto-e-para-viti-1944/ (erişim tarihi: 21.12.2020).

https://istanbultarihi.ist/275-istanbul-sarayinin-resim-hazinesinden-osmanli-sanatinda-minyatur (erişim tarihi: 02.01.2021).

https://visitkelcyra.com/teqeja-e-kelcyres/ (erişim tarihi: 19.10.2020).

https://www.facebook.com/1531035643804187/photos/a.1531541350420283/2365126890395054/?type=3&theater (erişim tarihi: 17.02.2020).

https://www.facebook.com/albturist.permet/photos/pcb.1482265208578913/1482264778578956 (erişim tarihi: 03.01.021).

https://www.facebook.com/libohovapost/photos/a.783435638520138/1094479144082451/ (erişim tarihi: 08.12.2020).

https://www.facebook.com/pg/TeFalemMojGjirokaster/photos/?tab=album&album_id=1146286992066917 (erişim tarihi: 22.03.2020).

https://www.revolvy.com/page/Tekke-of-Frash%C3%ABr (erişim tarihi: 22.02.2019).

https://www.zappas.org/zappas.shtml (erişim tarihi: 13.10.2020).

TABLOLAR

Tablo 1 Ergiri'de Günümüze Ulaşamayan Osmanlı Mimari Eserler

Konum	Yapının Adı ve Tipi	Bani	Tarih	Kaynak
TEKKELER (42)				
Ergiri (Merkez)	Ali Baba Tekkesi (Bektaşi)	-	17 Ağustos 1880 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Ali Cennet Zaviyesi (Gülşeni)	-	1674/5 (ilk kayıt)	Parakende Cihad Deferi
Libohova	Ali Cennet Zaviyesi (Gülşeni)	-	11 Temmuz 1777 (ilk kayıt)	BOA.
Hormova	Ali Hormova Tekkesi (Halveti)	-	1790-1800	-
Premedi	Ali Postivan Tekkesi	-	1890/1900	Hasluck, 1995
Tepedelen	Turan Tekkesi	Baba Ahmet Turani (kurucu)	19.yy.sonu	Rexhebi, 1970
Mericaj	Baba Musa Tekkesi (Halveti)	Baba Musa	1880'ler	Hasluck, 1995
Premedi	Cafer Baba Tekkesi (Bektaşi)	-	1882/3	Hasluck, 1995
Premedi	Fraşer tekkesi (Bektaşi)	Nasibi Tahir Baba	1815	Şemseddin Sami, 1307
Grabovë	Grabovë Tekkesi	Ahmet Baba(kurucu)	1890'lar	Hasluck, 1995
- (Tepedelen)	Greşitza Tekkesi	Hüseyin Baba(kurucu)	1840/50	Hasluck, 1995
Ergiri (Merkez)	Halveti-Hayati Tekkesi	Halil Halife	26 Ocak 1859 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Halveti Tekkesi	-	-	Evliya Çelebi
Premedi	Halveti-Hayati Tekkesi	-	-	İzeti, 2014

Luzat (Ergiri)	Halveti Tekkesi	-	4 Mart 1754 (ilk kayıt)	BOA
Ergiri (Merkez)	Haydariye Tekkesi (Bektaşi)	Haydar Baba Plaku	1820-30	Hasluck, 1995
Panarit (Görice)	Hüseyin Baba Tekkesi	Hüseyin Baba	1900'lerin başı	Hasluck, 1995
Tepedelen (Merkez)	İbrahim Paşa Tekkesi (Sa'di)	-	-	İzeti, 2014
Gllavë (Ergiri)	İsmail Baba Tekkesi	İsmail Baba	1870-80	Hasluck, 1995
Kiçok (Premedi)	Kamber Baba Tekkesi	Kamber Baba	1890	Hasluck, 1995
Tepedelen (Merkez)	Kapani Tekkesi	İsmail Baba	1890 ortaları	Hasluck, 1995
Karahas	Karahas tekkesi	Hüseyin Baba	1870'ler	Hasluck, 1995
Komar (Ergiri)	Komar Tekkesi	-	1890 ortaları	Hasluck, 1995
Kosinë	Koşina Konaklama Yeri	-	-	Hasluck, 1995
- (Tepedelen)	Lapolets tekkesi	Nuri Baba	-	Hasluck, 1995
- (Ergiri)	Manes Baba Tekkesi	-	-	Maden, 2018
Martaloz (Tepedelen)	Martaloz Köyü Tekkesi (Halveti-Hayati)	-	-	İzeti, 2014
Mezhgoran (Tepedelen)	Mecid-Goran Köyü Tekkesi	-	23 Şubat 1849 (ilk kayıt)	BOA.
Neptanishtë (Ergiri)	Melan Tekkesi	Ali Baba	1850-1870	Hasluck, 1995 Rexhebi, 1970
Mericaj (Tepedelen)	Mericaj Köyü Tekkesi (Halveti-Hayati)	-	-	İzeti, 2014

Memaliaj (Ergiri)	Memaliya Tekkesi	-	1830'lar	Hasluck, 1995
Osmanzezë	Osman Zeza Tekkesi	-	1895-1900	Hasluck, 1995
Rabija (Premedi)	Rabiya Tekkesi	Süleyman Baba	1870'ler	Hasluck, 1995
--- (Tepedelen)	Ramiz Köyü Tekkesi (Halveti-Hayati)	-	-	İzeti, 2014
Ergiri (Merkez)	Rufai Tekkesi	-	7 Mayıs 1907 (ilk kayıt)	BOA.
Suka (Premedi)	Suka tekkesi	Baba Tahiri	1810	Dünya Bektaşi Merkezi
Tepedelen (Merkez)	Tepedelenli İshak Efendi Tekkesi	-	21 Temmuz 1903 (ilk kayıt)	BOA.
Trepel? (Premedi)	Trepel Tekkesi	Behlül Baba	1860-70	Hasluck, 1995
Veliqot (Tepedelen)	Velikot Tekkesi	-	-	Hasluck, 1995
Viragos? (Tepedelen)	Viragos Köyü Tekkesi (Halveti-Hayati)	-	-	İzeti, 2014
Ergiri (Merkez)	Zal Tekkesi	Seyyid Muhammed Asım Baba	1870	Rexhebi, 1970
Ergiri (Merkez)	Zeynel Abidin Baba Tekkesi	Zeynel Abidin Baba	1780'lerde	

EĞİTİM YAPILARI (34)				
Baca? (Premedi)	Baca Karyesi Mektebi	-	26 Ekim 1902 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Balortoz Mahallesi Rum Mektebi	-	1894/5 (ilk kayıt)	BOA.
Bohal (Premedi)	Bohal Karyesi Rum İnas Mektebi	-	10 Kasım 1909 (ilk kayıt)	BOA.

Boz (Tepedelen)	Boz Karyesi İptidai Mektebi	-	5 Haziran 1904 (ilk kayıt)	BOA.
Damez (Tepedelen)	Damez Karyesi İptidai Mektebi	-	14 Eylül 1896 (ilk kayıt)	BOA.
Delvine (Merkez)	Delvine Rum Mektebi	-	3 Ocak 1911 (ilk kayıt)	BOA.
Dilçeşne (Premedi)	Dilçeşne Karyesi İptidai Mektebi	-	4 Temmuz 1894 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Ergiri İdadi Mektebi	-	11 Haziran 1908 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Ergiri İnas Sıbyan Mektebi	-	25 Temmuz 1861 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Ergiri Rüştiye Mektebi	-	18 Kasım 1862 (ilk kayıt)	BOA.
Fraşer (Premedi)	Fraşer Karyesi Rum Mektebi	-	7 Ekim 1894 (ilk kayıt)	BOA.
Hormova (Tepedelen)	Hormova Karyesi İptidai Mektebi	-	8 Haziran 1904 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Hürriyet Mektebi	-	1908	Fotoğraf
Hothove (Premedi)	Hothove Karyesi Rum Rüştiye Mektebi	-	7 Ekim 1894 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	İskandol Medresesi	Muhtar Ağa İskandol	8 Ocak 1768 (ilk kayıt)	Ayverdi, 2000a
İstekopol (Ergiri)	İstekopol Karyesi Rum Mektebi	-	11 Eylül 1901 (ilk kayıt)	BOA.
Kaiçe? (Premedi)	Kaiçe Karyesi İptidai Mektebi	Amasya mutasarrıfı Mehmed Necib Paşa	3 Mart 1910 (ilk kayıt)	BOA.
Kestorat (Ergiri)	Kestorat Köyü İlkokulu	Hristaki Efendi	1881	Bartl, 1998; BOA.

Kokar (Premedi)	Kokar Karyesi İptidai Mektebi	-	6 Mayıs 1906 (ilk kayıt)	BOA.
Kostoric (Premedi)	Kostoric Karyesi İptidai Mektebi	-	5 Temmuz 1906 (ilk kayıt)	BOA.
Labove-i Zir Karyesi (Tepedelen)	Labove-i Zir Karyesi Rum İptidai Mektebi	-	3 Mayıs 1904 (ilk kayıt)	BOA.
Libove Karyesi (Tepedelen)	Libove Karyesi Rum Rüştiye Mektebi	-	25 Haziran 1896 (ilk kayıt)	BOA.
Luzat (Tepedelen)	Luzat Karyesi İptidai Mektebi	-	8 Ocak 1908 (ilk kayıt)	BOA.
Mecidgoran (Tepedelen)	Mecidgoran Karyesi İptidai Mektebi	-	1890/1	1316 Maarif Salnamesi
Nivan (Tepedelen)	Nivan Karyesi Mektebi	-	2 Mayıs 1885 (açılmasına onay verildi)	BOA.
Premedi (Merkez)	Premedi İptidai İnas Mektebi	-	2 Aralık 1894 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Premedi Rum İptidai İnas Mektebi	-	15 Mart 1883 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Premedi Rum Rüştiye Mektebi	-	7 Ekim 1894 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Premedi Rüştiye Mektebi	-	5 Eylül 1878 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Premedi Sıbyan Mektebi	-	9 Mayıs 1866)	BOA.
Sinan Mehmet (Tepedelen)	Sinan Mehmet Karyesi İptidai Mektebi	-	1884/5	1316 Maarif Salnamesi
Tepedelen (Merkez)	Tepedelen İptidai Mektebi	-	1889/90	1316 Maarif Salnamesi

Valçişte (Premedi)	Valçişte Karyesi İptidai Mektebi	-	25 Temmuz 1894 (ilk kayıt)	BOA.
Zavalan (Premedi)	Zavalan İptidai Mektebi	Osman Bey	18 Haziran 1890 (ilk kayıt)	BOA.

CAMİLER (31)				
Ergiri (Merkez)	Alay Bey Mescidi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Tepedelen (Hormova)	Ali Hormova Tekkesi Camisi	Vangjel Zhapa Labove	1872	Kitabe
Ergiri (Merkez)	Berki Efendi Mescidi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	Elhac Hasan Efendi Mahallesi Mescidi	-	22 Ağustos 1666 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	II. Bayezid Camisi	II. Bayezid	1481-1512	Evliya Çelebi
Libohova (Ergiri)	Hasan Kumbaro Camisi	-	29 Ağustos 1836 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Hızır Ağa Camisi	Hızır Ağa ve Ali Ağa	22 Mayıs 1667 (ilk kayıt)	BOA.
Hormova (Tepedelen)	Hormova Köyü Camisi	Ali Paşa bin Veliyüddin Paşa	6 Mayıs 1827 (ilk kayıt)	BOA.
Zhulat (Ergiri)	Julat Köyü Camisi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Kardhiq (Ergiri)	Kardik Köyü Camisi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Klissura (Premedi)	Klissura Camisi	Cemal ve Mehmet Bey (onarım)	25 Eylül 1890 (ilk kayıt)	BOA.
Kokar? (Premedi)	Kokar Köyü Camisi	-	28 Nisan 1860 (ilk kayıt)	BOA.

Koska (Ergiri)	Koska Karyesi Camisi	Osman Ağa	30 Ağustos 1861 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Mehmet Bey Sinan Çavuş Camisi	-	26 Eylül 1893 (ilk kayıt)	BOA.
Mehmet Sinan (Tepedelen)	Mehmet Sinan Karyesi Camisi	-	28 Haziran 1899 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri(Merkez)	Memi Bey Mescidi	Memi Paşa	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ogran (Premedi)	Ogran Köyü Camisi	El-hac Ali (ikinci inşa)	-	BOA.
Ergiri (Merkez)	Palor Camisi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Piskovë (Premedi)	Piskopi Köyü Camisi	Memi Paşa	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Pocomit (Premedi)	Pocomit Köyü Camisi	-	5 Şubat 1739 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Premedi Eski Cami	Salih Bey	18.yy.	-
Premedi (Merkez)	Premedi Hünkâr Cami	II. Bayezid	1494/5	Meksi, 2018
		Yahya Silahtar	1786/7	
Radoviçka? (Premedi)	Radoviçka Köyü Camisi	-	-	BOA.
Rapiçka (Premedi)	Rapiçka Köyü Camisi	Hasan Sipahi, Salih Sipahi ve Mahmut bin Osman	21 Şubat 1739 (ilk kayıt)	BOA.
Soropol (Premedi)	Soropol Köyü Camisi	Serbostaniyan Küçük Ali Ağa	6 Ekim 1726 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Tekke Camisi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
		Mehmet Çelebi oğlu Ahmet Çelei	1732	Meksi 2007

Tepedelen (Merkez)	Tepedelenli Ali Paşa Camisi	Tepedelenli Ali Paşa	1787-1822	-
Tepedelen (Merkez)	Tepedelen Kale Mescidi	II. Bayezid	1481-1512	Evliya Çelebi
Torumda? (Tepedelen)	Torumta Karyesi Mescisi	-	30 Nisan 1824 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Vatoş Camisi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	Vatoş Mescidi	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi

TÜRBELER (16)				
Premedi (Merkez)	Baba Bektaş ve Baba Cemal Türbesi	-	1860-1880	Hasluck, 1995 ; Maden, 2018
Premedi (Merkez)	Baba Cafer Türbesi	-	-	Cuni, 2006
Tepedelen	Baba Demirhan Tekkesi Türbeleri (6 adet türbe)	-	-	Fotoğraf
Fraşer (Premedi)	Nasibi Tahir baba Türbesi	-	1834/5 – 1923	Şemseddin Sami
Klissura (Premedi)	Klissura Türbesi	-	19.yy. (tamamen yenilendi)	-
Ergiri (Merkez)	Piri Sultan Türbesi	-	8 Ocak 1849 (ilk kayıt)	BOA.
Bubez (Premedi)	Talip Baba Türbesi	-	1890 civarı	Hasluck, 1995
Ergiri (Merkez)	Tekke Cami Türbesi	-	-	IMK Arşivi
Ergiri (Merkez)	Zal Tekkesi Asım Baba, Baba Ali Elbasani e Baba Selimi Türbeleri	-	1796 (tamamen yenilendi)	Rexhebi, 1970

HANLAR (12)				
Delvinak Kasabası	3 han	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	5 adet han	Birini Memi Paşa yaptırdı.	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Libohova (Ergiri)	Han	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Murtaza Bey (Valiare) Hanı (Ergiri-Kardik)	Han	-	1812'den önce	Holland
Premedi (Merkez)	Han	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Subaşı Hanı (Tepedelen-Ergiri arası)	Han	-	1848'den önce	E. Lear

KÖPRÜLER (11)				
Çarşova (Premedi)	Çarşova Köyü Köprüsü	-	10 Temmuz 1782 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Hamidiye Köprüsü	-	10 Mayıs 1908 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Hanım Köprüsü	-	22 Ocak 1911 (ilk kayıt)	BOA.
Klissura (Premedi)	Moçu Hyssa Köprüsü	Muço Hysoja	18.yy. başları	Shtylla, 1977
Badelonje (Premedi)	Badelonje Köyü Köprüsü	-	1806'dan önce	Pouqueville, 1820
Goricë (Ergiri)	Gorice Köprüsü	-	-	Shtylla, 1976
Lekël (Tepedelen)	Lekli Köprüsü	Mehmet Subaşı	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Hllomo (Ergiri)	Paspal Köprüsü	-	18.yy.	Shtylla, 2013
Premedi (Merkez)	Premedi Köprüsü -1	-	-	Shtylla, 1977
Premedi (Merkez)	Premedi Köprüsü -2	-	1806'dan önce	Pouqueville
Petran (Premedi)	Petran Köprüsü	-	1806'dan önce	Pouqueville

ÇARŞILAR ve PANAYIR YERİ (5)				
Eksiri Valtoz Köyü	Panayır Yeri	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Delvinak Kasabası	Çarşı (40-50 dükkân)	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	Kale Çarşısı (40 dükkân)	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	Sultan Çarşısı (200 dükkân)	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Piskovë (Premedi)	20 adet dükkân	Memi Paşa	1670'ten önce	Evliya Çelebi

HÜKÜMET KONAKLARI (5)				
Ergiri (Merkez)	Hükümet Konağı	-	9 Mayıs 1868 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Hükümet Konağı	-	29 Kasım 1899 (ilk kayıt)	BOA.
Pogun (Ergiri)	Hükümet Konağı	-	8 Kasım 1902 (ilk kayıt)	BOA.
Saranda (Ergiri)	Hükümet Konağı	-	31 Ocak 1887 (ilk kayıt)	BOA.
Tepedelen (Merkez)	Hükümet Konağı	-	2 Eylül 1891 (ilk kayıt)	BOA.

HAPİSHANELER (4)				
Ergiri (Merkez)	Hapishane	-	29 Mart 1865 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Nisa Hapishanesi	-	10 Haziran 1891 (ilk kayıt)	BOA.
Premedi (Merkez)	Hapishane	-	4 Mayıs 1907 (ilk inşa)	BOA.
Tepedelen (Merkez)	Hapishane	-	25 Nisan 1906	BOA.

ÇEŞMELER (2)				
Ergiri (Merkez)	Manalat Çeşmesi	Ali Aba Salih Ağa	1856/7	Tütüncü, 2013
Ergiri (Merkez)	Zal Tekkesi Çeşmesi	Baba Ali Gega	1806-1830	Rexhepi, 1970

DİĞER YAPI TİPLERİ (8)				
Ergiri (Merkez)	Bidayet Mahkemesi	Memi Paşa	17.yy. ortaları	Evliya Çelebi
Saranda (Ergiri)	Belediye Binası	-	10 Eylül 1917	Fotoğraf
Ergiri (Merkez)	Hamam	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi

Libohova (Ergiri)	Hamam	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	Kütüphane	Ahali tarafından	1900/1	Maarif Salnamesi
Ergiri (Merkez)	Kaymakam ve Memurlar için Konak	-	23 Ocak 1853 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Telgrafhane	-	16 Mayıs 1867 (yeni açıldı)	BOA.
Kilissura (Premedi)	Karakolhane	Celal ve Kardeşi Mehmet Bey	25 Eylül 1890 (yeniden inşa)	BOA.

UYGULANMAYAN PROJELER (7)				
Pogun (Ergiri)	Jandarma Koğuşu	-	16 Temmuz 1905 (ilk kayıt)	BOA.
Himara (Avlonya)	Zaptiye Koğuşu ve Hükümet Konağı	-	26 Kasım 1899 (ilk kayıt)	BOA.
Mecid Goran (Tepedelen)	Köy Camisi	-	29 Ağustos 1903 (ilk kayıt)	BOA.
Ergiri (Merkez)	Kışla ve Hastahane	-	10 Mayıs 1908 (ilk kayıt)	BOA.
Tepedelen (Merkez)	Nisa Hapishanesi	-	4 Mayıs 1907 (ilk kayıt)	BOA.

Tablo 2 Günümüze Ulaşamayan Eserlerin Yüzyıllara Göre Dağılımı

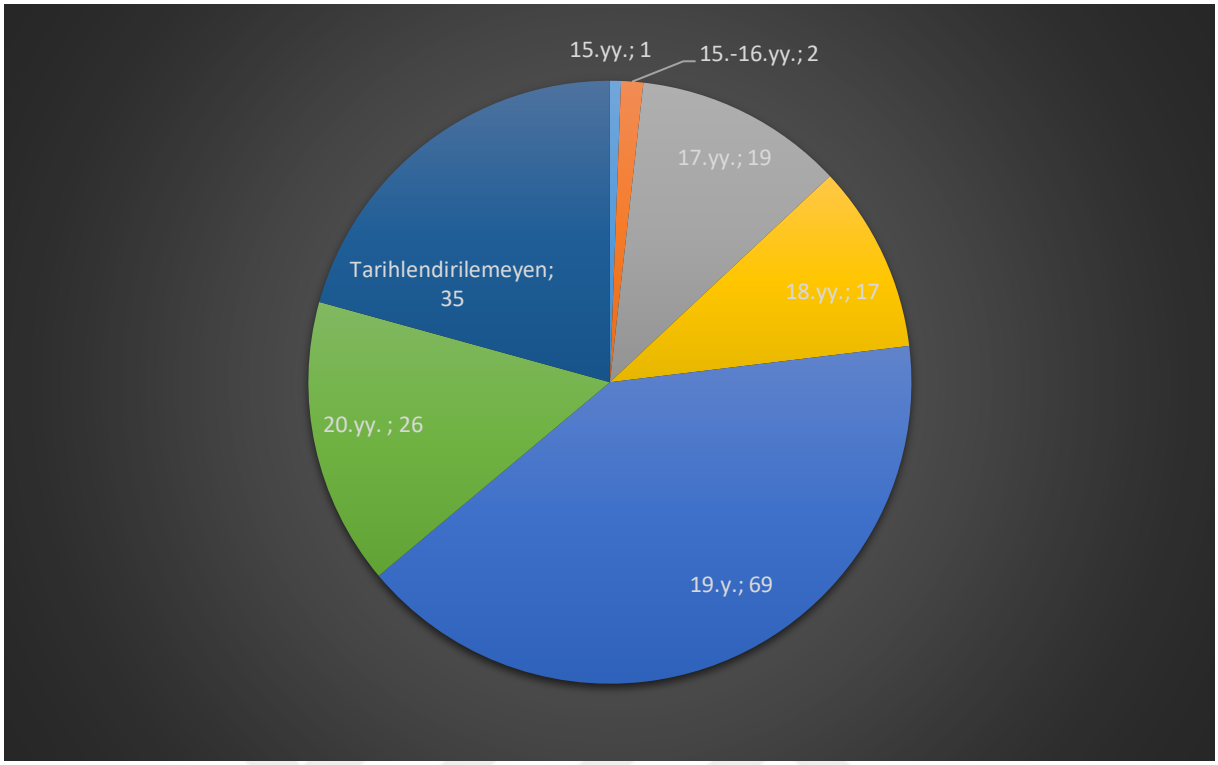

Tablo 3 Ergiri'de Günümüze Ulaşamayan Mimari Eserlerin Sayısal Dağılımı

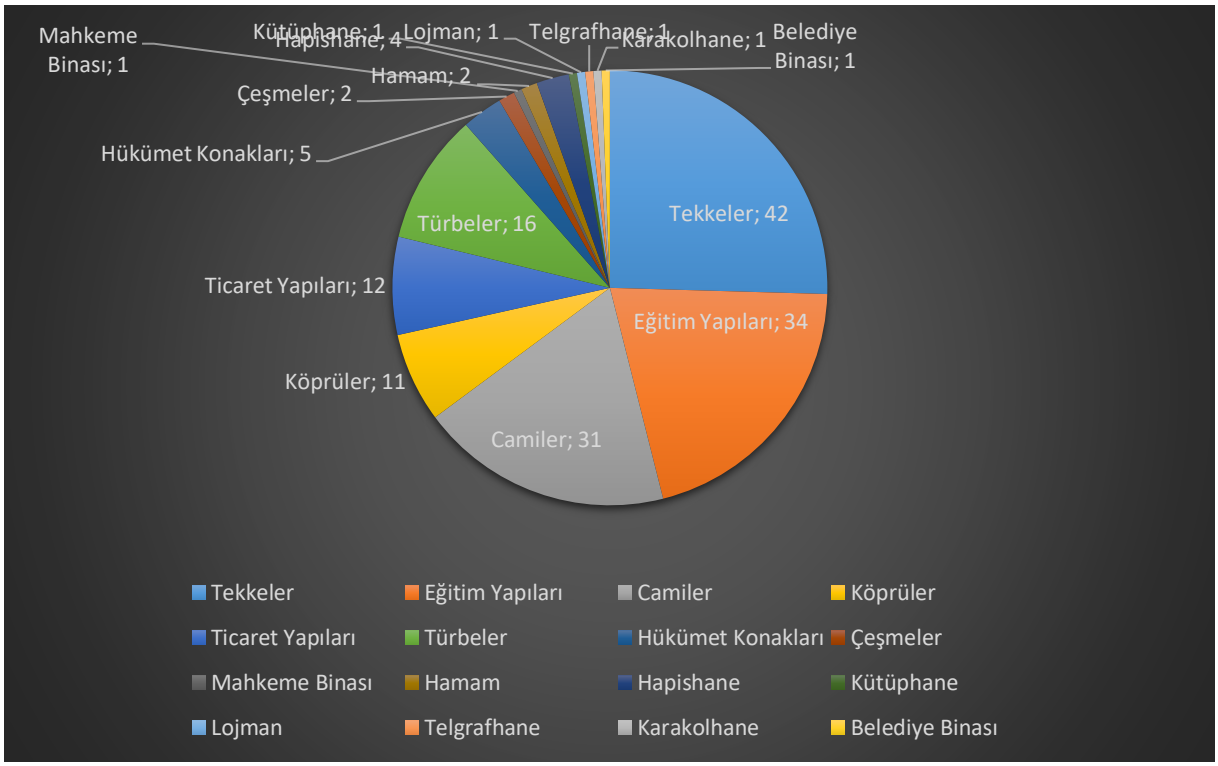

Tablo 4 Ergiri'deki Mekteplerin Dercelerine Göre Sayısal Dağılımı

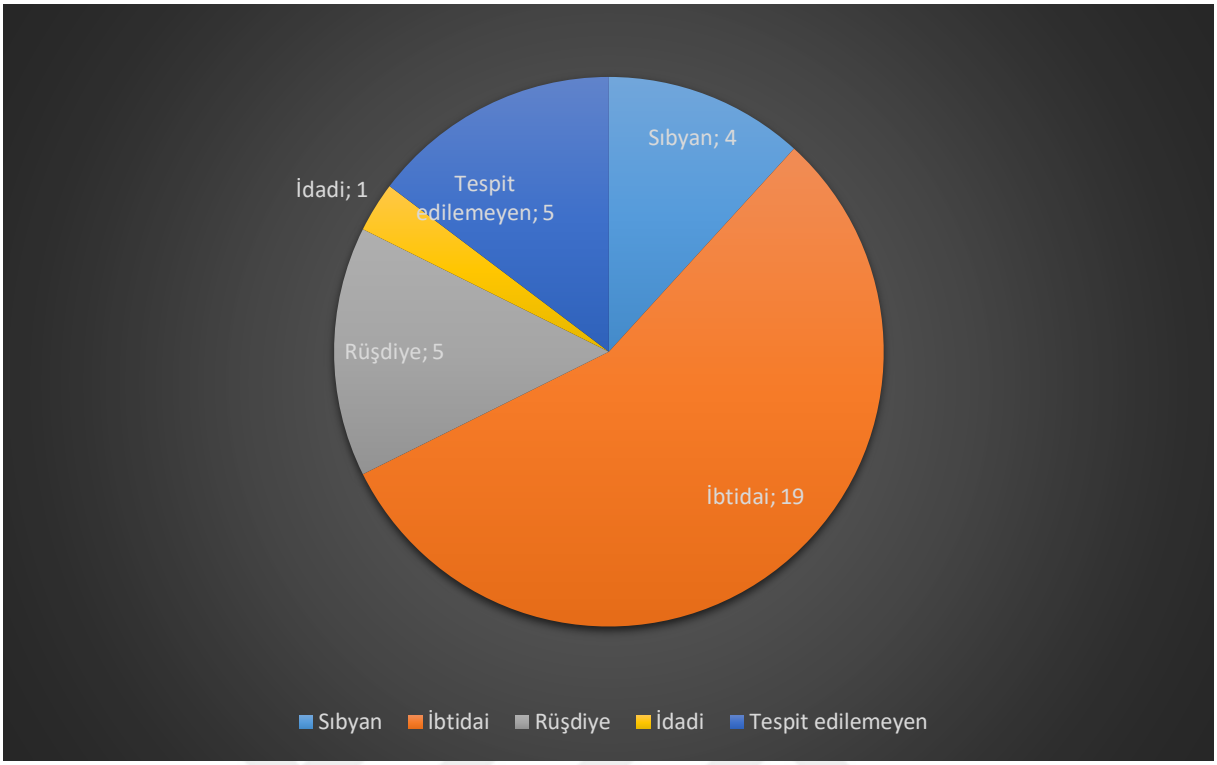

Tablo 5 Ergiri'de Günümüze Ulaşan Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri

TÜRBELER (19)				
Ergiri (Merkez)	Baba Arshiut Türbesi	-	1621	Rexhepi, 1970
Libohove (Ergiri)	Baba Demirit Türbesi	-	19.yy. ikinci yarısı	-
Ergiri (Merkez)	Baba Sancaktar Türbesi	-	-	-
Ergiri (Merkez)	Baba Sultan ve Baba Kaplan Türbesi	-	1812-1822	-
Ergiri (Merkez)	Pazar Cami Türbesi	-	18.yy. ikinci yarısı	-
Ergiri (Merkez)	Süleyman Baba Tekkesi 1 numaralı Türbe	-	1862/3	Hasluck, 1995
Ergiri (Merkez)	Süleyman Baba Tekkesi 2 numaralı Türbe	-	1869/70	Kitabe
Ergiri (Merkez)	Süleyman Baba Tekkesi 3 numaralı Türbe	-	19.yy. ikinci yarısı	-

Ergiri (Merkez)	Süleyman Baba Tekkesi 4 numaralı Türbe	-	19.yy. ikinci yarısı	-
Ergiri (Merkez)	Süleyman Baba Tekkesi 5 numaralı Türbe	-	19.yy. ikinci yarısı	-
Ergiri (Merkez)	Şeyh Hüseyin Türbesi	Muhtar Paşa	1813/4	Kitabe
Hormova (Tepedelen)	Şeyh Mehmet Hormova, Şeyh Yusuf Hormova ve Şeyh Melek Hormova Türbesi	-	1820-1850	-
Hormova (Tepedelen)	Şeyh Zafer Hormova ve Şeyh Ali Hormova Türbesi	-	20.yy. ilk yarısı	-
Ergiri (Merkez)	Şeyh Süleyman Halveti Türbesi	Abdüllatif Ağa	Nisan/Mayıs 1852	Kitabe
Bençe (Tepedelen)	1 Numaralı Türbe	-	17.yy.sonu – 18.yy. başı	-
Bençe (Tepedelen)	2 Numaralı Türbe	Şeyh Ali	1838/40 1925	Kitabe
Turan (Tepedelen)	Turani Ali Baba Türbesi	Ahmed Mehdi Baba	28 Mayıs 1912	Kitabe
Ergiri (Merkez)	Zal Tekkesi Baba İbrahim Turku Türbesi	İbrahim Sinua	1845-50	Rexhepi, 1970
Ergiri (Merkez)	Zal Tekkesi Bab Ali Plaku ve Baba İbrahim Turku Türbesi	İbrahim Sinua	1845-50	Rexhepi, 1970

KÖPRÜLER (16)				
Tepedelen (Merkez)	Ali Paşa Köprüsü	Tepedelenli Ali Paşa	1812-18	-
Hllomo (Ergiri)	Çiminxhit Taş Köprüsü	-	-	-
Ergiri (Merkez)	Dunavat Köprüsü	Aqif Zerzebil	-	-
Gline (Ergiri)	Gline Köprüsü	-	-	-
Haskove (Ergiri)	Haskove Köyü Köprüsü	-	18.yy. sonu – 19.y. başı	-

Hoshtove (Ergiri)	Hoshtove Köyü Köprüsü	-	18.yy. sonu – 19.y. başı	-
Hllomo (Ergiri)	Kaçarellos Köprüsü	-	18. – 19. yy.	-
Benje (Premedi)	Kadiut Köprüsü	-	19.yy.	-
Korhoce (Ergiri)	Kordhoce Köprüsü	-	18.yy. sonu – 19.y. başı	-
Limar (Premedi)	Limar Köyü Kale Köprüsü	-	18.yy.	-
Limar (Premedi)	Yukarı Mahalle Köprüsü	-	1904	Kitabe
Ergiri (Merkez)	Mesid Köprüsü	Aqif Zerzebili	-	-
Nivan (Ergiri)	Nivan Köyü Köprüsü	-	18.yy. son çeyreği	-
Novosele (Premedi)	Novosele Köyü Köprüsü	-	19.yy.	-
Ergiri–Tepedelen	Subaşı Köprüsü	-	18.yy. sonu – 19.y. başı	-
Suhe (Ergiri)	Suhe Köprüsü	-	19.yy. ilk yarı	-

ÇEŞMELER (14)				
Libohova (Ergiri)	Baba Demirit Türbesi Çeşmesi	-	19.yy. ilk yarısı	-
Dhoksat (Ergiri)	Dhoksat Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi	Xhaho alilesi	1820	-
Dhoksat (Ergiri)	Dhoksat Köyü Merkez Çeşmesi	-	19.yy.	-
Hllomo (Ergiri)	Hllomo Köyü Çeşmesi	-	1841	Kitabe
Nepravişta (Ergiri)	Melani Tekkesi Çeşmesi	-	1944-58	-
Goranxi (Ergiri)	Manastır Çeşmesi	-	17.yy.sonu – 18.yy. başı	-
Ergiri (Merkez)	Meşit Mahallesi 1 Numaralı çeşme	-	1837/8	Kitabe
Ergiri (Merkez)	Meşit Mahallesi 2 Numaralı çeşme	-	1837/8	-

Ergiri (Merkez)	Meşit Mahallesi 3 Numaralı çeşme	-	19.yy. ilk yarı	-
Ergiri (Merkez)	Meşit Mahallesi 4 Numaralı çeşme	-	19.yy. ilk yarı	-
Ergiri (Merkez)	Meşit Mahallesi 5 Numaralı çeşme	-	19.yy. ilk yarı	-
Ergiri (Merkez)	Meşit Mahallesi 6 Numaralı çeşme	-	19.yy. ilk yarı	-
Piskove (Ergiri)	Pocomitit Çeşmesi	-	19.yy.	Kitabe
Selcke (Ergiri)	Kubbeli Çeşme	-	17.yy. ikinci yarı	-

CAMİLER (5)				
Ergiri (Merkez)	Dunavat Camisi	Karagözzade Edip Efendi	21 Ağustos 1887	Kitabe
Libohova (Ergiri)	Libohova Camisi	-	15.yy. ikinci yarı	-
Ergiri (Merkez)	Meşit Camisi	Hacı Murat İbn Güfte	? 1837/8	Kitabe
Nivice (Tepedelen)	Nivice Köyü Camisi	-	-	-
Ergiri (Merkez)	Pazar Camisi	Memi Paşa	17.yy. ortaları	Evliya Çelebi /Kitabe

KALELER (3)				
Ergiri (Merkez)	Ergiri Kalesi	Tepedelenli Ali Paşa	1812 (güney kısım eklendi)	Baçe vd., 1979
Libohova (Ergiri)	Libohova Kalesi	Tepedelenli Ali Paşa	1812-22	Karaiskaj, 1981
Tepedelen (Merkez)	Tepedelen Kalesi	Gedik Ahmet Paşa /Tepedelenli Ali Paşa	1492 1819	Evliya Çelebi

DEĞİRMENLER (2)				
Benje (Premedi)	Benje Kasabası Değirmeni	-	1876	IMK Arşivi
Nivice (Tepedelen)	Nivice Köyü Değirmeni	-	-	IMK Arşivi

TEKKELER (1)				
Koştan (Tepedelen)	Koştan Tekkesi	Sadık Baba	1810	İzeti, 2014

DİĞER YAPI TİPLERİ (4)				
Ergiri (Merkez)	Çarşı	Memi Paşa	17.yy. ortaları	Evliya Çelebi
Çajup (Ergiri)	Karakol	-	1880'ler	BOA.
Ergiri (Merkez)	Hamam	-	1670'ten önce	Evliya Çelebi
Ergiri (Merkez)	Saat Kulesi	-	19.yy.ikinci çeyrek	-

Tablo 6 Ergiri'de Günümüze Ulaşan Osmanlı Dönemi Mimari Eserlerinin Sayısal Dağılımı

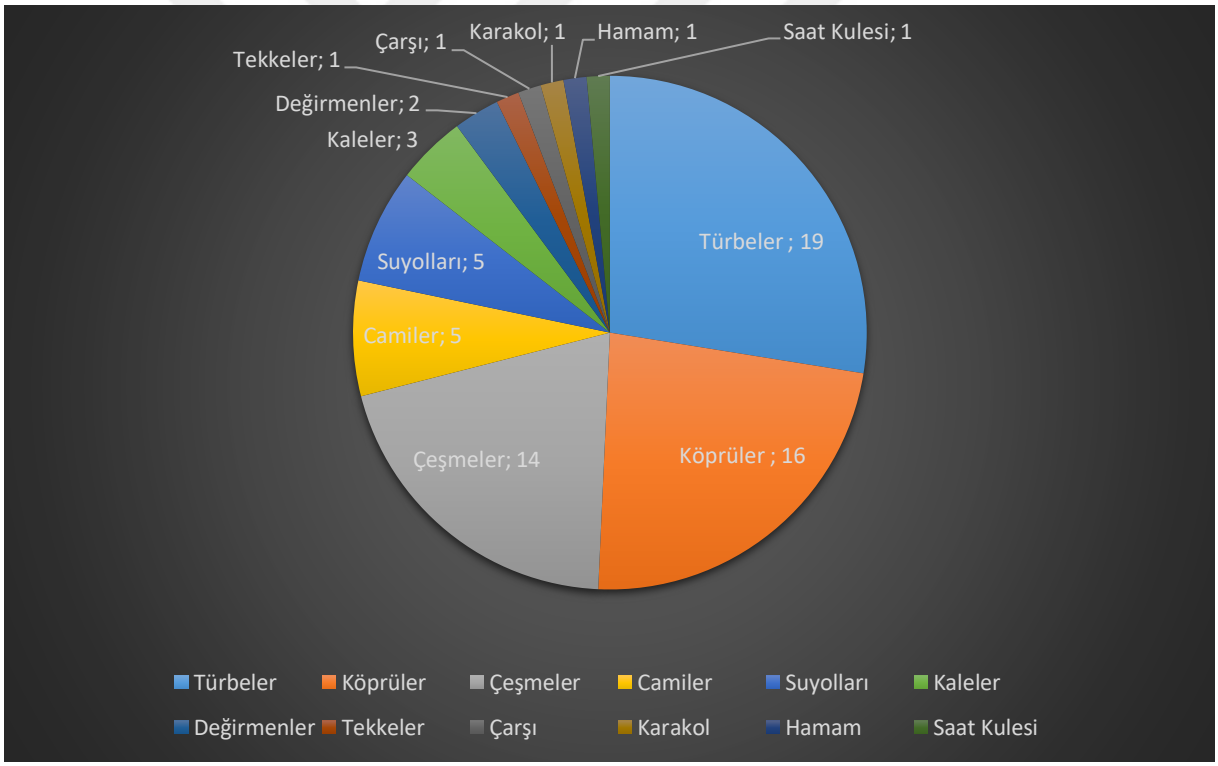

Tablo 7 Ergiri'de Günümüze Ulaşan Osmanlı Dönemi Mimari Eserlerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı

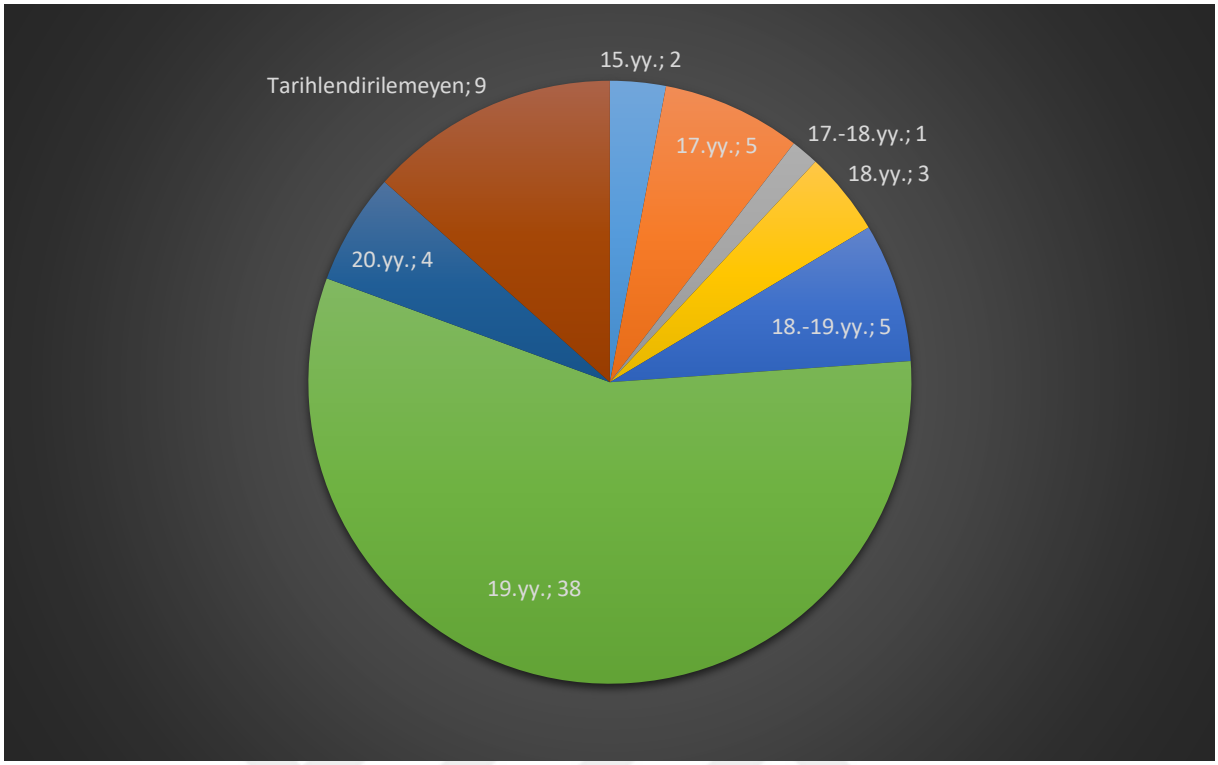

EKLER

Ek 1 1326 Tarihli Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye'ye göre Sultan II. Abdülhamit Döneminde Açılmış Olan Mektepler[1126]

Mikdar-ı masraf	Tarih-i küşad	Mektebin bulunduğu mevki	Mektebin derecesi	Kaza	Liva
6000	1310	Kasaba içinde	İptidai	Ergiri	Ergiri
15000	1305	Kasaba içinde	İptidai	Ergiri	Ergiri
33470	1304	Kasaba içinde	İptidai	Ergiri	Ergiri
16000	1295	Kasaba içinde	İptidai	Ergiri	Ergiri
8000	1300	Hothove karyesi	İptidai	Premedi	Ergiri
3000	1310	Fratari karyesi	İptidai	Premedi	Ergiri
25000	1303	Vaştina kasabası	Rüşdi	Pogun	Ergiri
4000	.	Vaştina kasabası	İptidai	Pogun	Ergiri
2500	1302	Julat karyesi	İptidai	Delvine	Ergiri
5000	1295	Tatzat karyesi	İptidai	Delvine	Ergiri
4000	1313	Progonat kasabasında	İptidai	Kurveleş	Ergiri
3000	1300	Kudah karyesinde	İptidai	Kurveleş	Ergiri
2500	1302	Golem karyesi	İptidai	Kurveleş	Ergiri
.	1298	Borş karyesi	İptidai	Kurveleş	Ergiri
3500	1313	Nivice karyesi	İptidai	Kurveleş	Ergiri
3500	1305	Kasabada	İptidai	Tepedelen	Ergiri
1700	1300	Sinan Mehmed Karyesi	İptidai	Tepedelen	Ergiri
2000	1313	Diragot karyesi	İptidai	Tepedelen	Ergiri
3000	1306	Mecid Goran karyesi	İptidai	Tepedelen	Ergiri

[1126] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316: 1225

Ek 2Ergiri Rüştiye Mektebi Keşif Defteri [1127]

"Yeni yapılacak olan Rüştiye Mektebine ait 1 Eylül 1314 tarihli keşif defteri"

Mevad-ı (maddeler) mütenevvi (çeşitler) beyanı	Guruş	Para
Her metro mik'abı (küp) beş buçuk guruş olmak üzere çıkarılacak ve mektebin yapılacağı mahalle nakl olunacak 853 metro mik'abında olan taş *esmanı* (değeri)	4691	20
Her metro mik'abı (küp) üç guruş olmak üzere 853 metro mik'abında yapdırılacak duvarlara sarf olunacak kum esmanı	2559	00
Her metro *mik'abı* altı guruş olmak üzere 853 metro mik'abındaki duvarlar için duvarcılara ve rencberlere verilecek el hakkı?	5118	00
853 metro mik'abında yapdırılacak duvarlara sarf olunmak ve beher kiyyesi sekiz paraya olmak üzere mübayaa (satın alma) olan 25,500 kıyye kiremit esmanı	5100	00
Beher bir guruş on para olmak üzere 2 metro tul'unda ve 2 santim arzında olarak duvarların rabtı içün duvarlar içinde kullanılacak 1,200 aded hatıl esmanı	1500	00
Beher 14 guruş olmak üzere 6 metro tul'unda 12 santim arzında ve 10 santim sihan (kalınlık) olarak döşeme ve tavanlarda kullanılacak 255 aded kiriş esmanı	3570	00
Beher on gruş olmak üzere 5 metro tul'unda ve 10 santim kalınlığında olarak çatı için *mübayaa* olacak 216 aded mertek ve taban ve direk esmanı	2160	00
Beher 7 guruş olmak üzere 4 aded metro tul'unda 8 santim arzında ve 6 santim sihan olarak yine çatı için alınacak 180 aded mertek ve direk esmanı	756	00
Beheri 3 gruş olmak üzere 2 metro tul'unda ve 6 santim arzında ve 4 santim sihanında olarak yine çatı için alınacak yüz aded esmanı (metinde boş bırakıldı)	200	00
Beheri 2 guruş olmak üzere iki metro ve tul'unda ve birbuçuk santim sihan ve 20 santim arzında olarak yine çatı için alınacak 540 aded tahta *esmanı*	1080	00
Kıyyesi iki para olmak üzere yine çatı için kiremid makamında kullanılacak kıyye kıyye taşı esmanı	2750	00
Her birinin yevmiyesi 8 guruş olmak üzere çatının yapdırılması üzerinin örtülmesi için işledilecek 220 duvarcı-ı ameliyeye verilecek ücret	1760	00

[1127] BOA. MF. MKT. 422/32

Beheri 4 guruş olmak üzere 2 metro tul'unda ve 2,5 santim sihanında ve 25 santim arzında olarak döşeme için alınacak 30 aded tahta esmanı	2400	00
Yevmiyesi 10 guruş olmak üzere 2 metro tul'unda ve iki buçuk santim sihanında ve 25 santim arzında olarak döşeme için alınacak 600 aded tahta esmanı	1100	00
Beheri 2,5 guruş olmak üzere ve 1,5 santim sihanında ve 25 santim arzında olarak tavan için alınacak 640 adet tahta esmanı	1600	00
Yevmiyesi 10 kuruş hesabıyla 520 metro murabbaında yapılacak tavan için dülgerlere verilecek 150 yevmiye ücreti	1500	00
Beher metrosu 40 guruş olmak üzere 80 santim sihanında ve 1metre 60 santim irtifaında olarak mektebin birinci katında yapdırılacak olan ve mecmu' 16 metro *murabbaında* (kare) bulunan 13 aded pencereye konulacak kereste ve menteşe esmanı ile marangoz boyaları ücreti	665	20
Mezkur 13 pencereye konulmak için beheri 4 guruş olmak üzere alınacak 78 aded cam ve mancun esanı	312	00
Beheri 40 guruş olmak üzere 1 metro sihanında ve 2 metro irtifaında ve mecmu' (toplam) 36 metro *murabbaında* olarak mektebin ikinci katında yapdırılacak 18 aded pencerede konulacak kereste ve menteşe esmanıyla marangozların yevmiye üzretleri	1440	00
Beheri 4 guruş olmak üzere mezkur 18 pencereye konulacak 144 cam ve macun esanı	576	00
Beheri 130 guruş olmak üzere 80 santim sihanında ve 2 metro irtifaında olarak mektebin birinci katında yapdırılacak 6 dane kapuya konulacak kereste ve kilid ve menteşe esmanı ile marangozların yevmiye ücretleri	780	00
Beheri 160 guruş olmak üzere 1 m. 20 santim arzında ve 2 metro 20 santim irtifaında olarak mektebin ikinci katında yapılacak 6 dane kapuya konulacak kereste ve kilid ve menteşe esanı ile marangozların yevmiye ücretleri	960	00
Beher basamağı 23 guruş olmak üzere 27 basamaklı olarak 1 metro 6 santim tul'unda ve 30 santim arzında ve 16 santim irtifaındaki basamaklardan ibaret olub ahşabdan yapılacak merdibanda (merdiven) konulacak kereste esanı ile dülger yevmiyesi ücretleri	611	00
Beher metrosu 4 guruş olmak üzere 1600 metro murabbaında olan mekteb duvarının sıvalması için sarf olunacak kum ve kirec esanı ile sıvacılar yevmiye ücreti	6400	00

Beher metro murabba'ı 12 guruş olmak üzere 80 metro murabba'ında olan mekteb havlısı ile iki aded mahzende konulacak kapaklar esanı ile duvarcılar yevmiye ücretleri	960	00
Beher kıyyesi 100 paraya olmak üzere mektebin döşeme ve tavan ve çatı ve iskelelerinde sarf olunacak bin kıyye ekser esanı	2500	00
Masaraf-ı müteferrik (dağınık) –i sair	2500	00
Yökünü 54,649 guruşdur.	54,649	-

Ek 3 Ergiri'deki Hürriyet Mektebinde Görevlendirilecek Muallimlerin Listesi [1128]

Şehadetnameleri	**Mezhebleri**	**Müdür-ü mesul ile muallimlerin esamiyesi**
Dersaadet hukuk mektebi 6 Mart sene 325 tarihli şehadetnamesi haizdir.	İslam	Müdür-ü mesul Mehmet Asaf Efendi
Dersaadet Rum patrikhanesine mensub Fener mektebinde 1907 tarihli ve 1211 numaralı şehadetnamesi haizdir	Hristiyan	Muallim Toma Papapano Efendi
Ergiri rüştiye mektebi 24 Mart sene 317 tarihli şehadetnamesi haizdir	İslam	Muallim Basri Efendi
Ergiri rüştiye mektebi 26 Mart sene 315 tarihli şehadetnamesi haizdir	İslam	Muallim Safvet Efendi

Ek 4 Libove-i Zir Karyesi Rum İptidai Mektebi Keşif Defteri[1129]

"Labove nam mahalle-i sağiresinde müceddeden inşa edilecek mektebin masaraf-ı inşaiyesini beyan cetveldir"

		Guruş
1-	983 murabba metroluk duvarların inşası içün taşlar ve ameliyat ve kum … ve harir (ipek) metrosuna 10 guruş hesabıyla sarfı lüzum gelen	9830
2-	Duvarlarda isti'mal olunacak ve sıva edilmesi için ve her bin kıyyesine 80 guruş itibarıyla 40 bin kirec fiyatı	3200
3-	Her biri 5 metroluk ve 10 guruş hesabıyla çatı ve döşemeler ve merdivenler için iştir'a kılınacak ikiyüz dane kerestenin fiyatı	2000

[1128] BOA. İ. MF. 17/30
[1129] BOA. BEO. 2848/213562

4-	Her biri 4 metrelik ve 8 guruş hesabıyla 125 dane kereste içün sarfı lüzum gelen	1000
5-	Her biri 3 metroluk ve 4 guruş hesabıyla 250 dane kerestenin fiyatı	1000
6-	Her biri 60 para itibarıyla çatı için alınacak 700 dane tahtaların fiyatı	1050
7-	Her kıyyesi 60 guruş itibarıyla 40,000 kıyyelik plakanın fiyatı	2400
8-	Her biri iki guruş itibarıyla döşeme için alınacak 400 dane tahtaların fiyatı	800
9-	Her biri 60 para itibarıyla 500 dane tavan tahtalarının fiyatı	750
10-	Her bir murabba metrosu 30 guruş itibarıyla 62 metroluk pencerelerin kerestesi ve camlar ve mütenevvi aletler içün sarfı lüzum gelen	1860
11-	Her bir murabba metrosu 30 guruş hesabıyla 86 metroluk kapuların kereste ve anahtarlar ve sairenin fiyatı.	2580
12-	Her bir kıyyesi 100 para itibarıyla 300 kıyye çivilerin fiyatı	750
13-	Marangozların ücreti için verilecek	2,000
14-	Herbir murabba metrosu 7 guruş hesabıyla seksen metroluk zemini plaka ile tefrişi (döşeme) için	560
	(yirmidokuzbin yedizyüz seksen)	29,780

Ergiri’de 22 Nisan 318
Ergiri belediye kalfası
Hristo Kalfa

Ek 5 Ergiri Hükümet Konağı Keşif Defteri[1130]

Masarafat				Fiyat (gruş)	Makadir (mikdarlar)	Ebad-ı selasesi			Aksam-ı teşabüh	Nev-i inşaat
icmal		Yökün				İrtifai metro	Arzi metro	Tul' metro		
Gruş	Santim	Gruş	Santim							
										Çatı tamiratı
		200	00	20,00	10 aded	0,08	0.10	4,00	10	Direk ve kiremitler
		90	00	30,00	3 aded	0,12	0,08	6,00	3	
		330	00	15,00	22 aded	0,10	0,08	3,00	22	
		96	00	12,00	8 aded	0,07	0,10	2,50	8	
		70	00	10,00	7 aded	0,12	0,08	2,00	7	
786										
		936	00	3,00	312	0,015	0,20	2,00	312	Kiremit altı tahtaları
936										
		78	75	2,25	35 kıyye	-	-	-	-	Çivi
	75	160	00	8,00	20,00 metro	-	0,10 kutr (çap)	20,00	-	Oluk
238										
		1000	00	25,00	40	-	-	-	40	Dülger yevmiyesi
	00	500	00	10,00	50	-	-	-	50	Ameli

[1130] BOA., ML. EEM. 905/15

										yevmiyesi
1500										
										Devair (daireler) Tamiratı
		938	00	14,00	67 aded	-	-	-	67	Pencere çerçevelerin in tamiri
		735	00	7,00	105 aded	0,02	0,25	2,50	105	Döşemeleri n tamiri için tahta
		1162	00	3,50	332,00 metro …	-	-	-	-	Sıva
		310	00	5,00	62 aded	0,42	0,45	-	62	Cam
		180	00	15,00	12	0,55	0,6	-	12	
		675	00	25,00	27	-	-	-	27	Dülger yevmiyesi
		250	00	10,00	25	-	-	-	25	Amele yevmiyesi
		31	50	2,25	14 kıyye	-	-	-	-	çivi

		215	00	-	-	-	-	-	-	kilidlerin tamir masrafı
		550	00	-	-	-	-	-	-	Kapuların tamiri
5046	50									
8507	25									
425	25	Yüzde bin hesabıyla akça ferki olub …								
8082	00	Mecidiye on dokuzdan yökün								

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Enes KAVALÇALAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Güzelyurt Türk Maarif Koleji
Lisans Diploması	Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İzmir, 2011.
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Antalya, 2014.
Tez Konusu	Kıbrıs'taki Osmanlı Dönemi Su Yapıları (Çeşme ve Hamamlar).
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Antalya, 2021.
Tez Konusu	Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) İlinde Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	

Yayınlar:

- Kıbrıslı Ali Ruhi Efendi ve Kıbrıs'taki İmar Faaliyetleri, Art-Sanat Dergisi, 2016, sayı 5, sayfa 119-141
- Kıbrıs'taki Konak Hamamları, Zeitschrift für die Welt der Türken, 2015, Sayı 3, Cilt 7, sayfa 291-307
- Türkler ve Ölüm, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 2012, Sayı 2, Cilt 2, sayfa 329-330 (kitap tanıtımı)

Kazı Çalışmaları:

- Denizli Kale-i Tavas Kazısı (2009), Ege Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Öğrenci
- Alanya Kale Kazısı (2017), Akdeniz Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ekip Üyesi.
- Alanya Kale Kazısı (2018), Akdeniz Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ekip Üyesi.
- Nevşehir Kale Kazısı (2018), NEVÜ, Sanat Tarihi Bölümü, Ekip Üyesi.

İŞ DENEYİMİ 2012-2018 – Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Görevlisi 2018-…… – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni, Fen-Edebiyat Fakültesi, Araştırma Görevlisi	
Projeler	• Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri: 2014.02.0107.001 Numaralı, "Kıbrıs'taki Osmanlı Dönemi Su Yapıları (Çeşme ve Hamamlar)" adlı proje. • Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri: SDK-2016-1399 Numaralı, "Romanya'daki Osmanlı Dönemi Eserleri" adlı proje.
Çalıştığı Kurumlar	• Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi (2012-2018) • Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Araştırma Görevlisi (2018 - ...)